LÄROBOK

i

FÄDERNESLANDETS HISTORIA

af

GUSTAF HENRIK MELLIN

STOCKHOLM
HOS BOKHANDLAREN K. R. LOOSTRÖM,
1845

Förord till den elektroniska utgåvan

Scannad av Google Books och anpassad till Projekt Runeberg i oktober 2012 av Bert H.

FÖRORD.

Jemte det tredje upplagan af "Fäderneslandets Historia för Fruntimmer" nu bjifvit utgifven, har författaren bearbetat en serskild Lärobok för den studerande ungdomen, dertill föranledd förnämligast af den uppmuntrande omständighet, att hans ursprungligen för flickskolor ämnade bok likväl blifvit begagnad i åtskilliga läroverk för gossar (*hvaribland Nya Elementarskolan i Stockholm*). *De förändringar, som tycktes nödiga, för att, enligt författarens tanke, göra den tjenligare för det sednare ändamålet, har han vidtagit. Vid de framställningar, som efter våra nyaste häfdeforskares åsigter blifvit införda, äro källorna citerade. Detta har dock endast behöft ske vid den äldre historien, der naturforskarens sednaste upptäckter och den strängare historiska kritiken föranledt sådana nya åsigter. I tidehvarfvet efter revolutionen har i synnerhet Gustaf II Adolfs och de trenne stora Carlarnes historia blifvit utförligare behandlad. Äfven har författaren, så mycket han trott sig kunna våga inom det utrymme, han ansåg Läroboken icke böra öfverskrida, ökat uppgifterna om fäderneslandets märkvärdiga män,* (*hvilkas födelse- och döds-år blifvit utsatta*). *Sist har en chronologisk öfversigt af det Lutherska tidehvarfvet blifvit bifogad, innehållande en mängd årtal, af hvilka en del mindre lämpligen skulle belastat sjelfva texten. — En "Förberedande kurs," sammandragen ur denna, är ämnad för nybegynnare.*

Stockholm, Januari 1845.

Rättelser:

Sid. 105, rad. 22, *står:* 894 *läs:* 994 -- 156 -- 11 -- äktenskap -- räkenskap -- 236 -- 16 -- *Casimis* -- *Casimir* -- 245 -- 4 -- sig -- sig, -- 260 -- 18 -- segerdag -- sorgedag -- 267 -- 20 -- 1668 -- 1568 -- 277 -- 14 -- hålla -- uppehålla -- 281 -- 9 -- förbrytare, -- fribytare -- 308 -- 3 -- 11 -- 1 -- 314 -- 23 -- Juli -- Juni -- 320 -- 18 -- 1810 -- 1710 -- 326 -- 20 -- Pontin -- Botin

I. SVENSKA JORDENS DANING.

Sveriges berg utgöra, med få undantag, så kallade *Urberg*, det äldsta slaget af jordklotets bergarter. De innehålla på flera ställen rika malmlager. I urtiden uppstucko de högsta bergskammarna såsom öar ur en flytande massa. Redan då hade vexter och skaldjur uppkommit på jorden. Men ur den flytande massan nedsjönko en mängd fastare beståndsdelar, hvilka förnämligast lägrade sig i urbergens fördjupningar och hårdnade till bergarter, som erhållit namn af *öfvergångsberg*. I dessa inbäddades lemningar af vexterna och skaldjuren, hvilka förvandlades till sten och kallas petrifikater. Sveriges öfvergångsberg finnas till största delen under och omkring de större sjöarna. I synnerhet visa de sig i Östersjön och betäcka helt och hållet öarna Gottland och Öland. Det tredje och yngsta slaget af jordens bergbildningar, *flötsberg*, finner man icke i Sverige annorstädes, än på sydvestra och södra kanten af Skåne.

En stor naturhvälfning har gifvit de Svenska bergen sin egna form. Vattnet på jordklotet har någongång i forntiden kommit i en ytterst häftig rörelse från nordost till sydvest. Då sönderslets bergens öfversta och mest söndersprächta yta, de lossnade styckena sönderslogo hvarandra ännu mer och följde strömmen. Denna ström utgjorde nu på bottnen en mörja af det sönderslagnas mindre delar, af sand och grus, hvaruti det icke helt och hållet söndergrusade rullades och slipades. Då den flytande massan vräktes mot bergen, afslipades först kanter och hörn, och derefter afnöttes och plattades sjelfva bergshöjderna. De större stenblocken, som icke kunde rulla med samma lätthet som småstenarne och gruset, släpades långa stycken emellan hvarje rullning öfver bergensafslätade yta, och ristade deruti fåror och räfflor. Emedan farten var ganska stor, slungades stenarna i ett slags kastlinje fram öfver den sydvestra sluttningen, som sålunda icke blef räfflad och afslipad. *Rullstensfloden*, så kalla de naturkunnige denna tilldragelse, har sönderslagit och bortfört flera delar af öfvergångsbildningen och i allmänhet gifvit de Svenska bergen sin egna form: de äro nemligen alla på nordöstra sidan rundade, afslipade och försedda med tydliga räfflor och fåror, då deremot den sydvestra förblifvit kantig, skarp och tvärt afbruten. Då hastigheten af rullstensfloden begynte afstanna, bildade sig på flera ställen, der floden funnit motstånd, högar och åsar af stenarna och gruset, och dessa åsar utsträckte sig småningom ganska vidt omkring. Djupet af den våldsamma floden har varit betydligt. Man har funnit de anmärkta räfflorna ända till 800 fot öfver Östersjöns yta, äfvensom djupt under jorden. Bland de serskilda föremål, som vittna om denna naturhvälfning, äro de så kallade *jättegrytorna*. De utgöra hålor, hvilka blifvit utsvarfvade af stenar, som stannat i någon urgröpning på bergens sidor och af flodens hvirfvel blifvit kringvridna.

Ännu fortfar Sveriges jord att förändra sitt läge. Den norra delen af landet höjer sig småningom allt högre öfver hafsytan. Denna lyftning är starkast längst i norr och upphör just vid Norra Skåne, hvarefter, i södra delen af detta landskap, motsatsen eller en sänkning af sjelfva landet eger rum. Denna förändring går likväl så långsamt, att höjningen endast beräknas till 4 fot på ett århundrade.

Återblick: Urbergen. Öfvergångsbergen. Flötsbergen. Rullstensfloden. Jättegrytorna. Skandinaviska landets lyftning öfver hafsytan.

(*Enligt professorerne Berzelii och Säfströms samt brukspatron Hisingers och geologen Leopold von Buchs vetenskapliga uppgifter.*)

*

II. SVERIGES UR-INVÅNARE.

De menniskor, som först uppträdde i Skandinavien, då landet ännu befann sig i sitt vilda skick, uppfyldt af skogar, afslätade yta, och ristade deruti fåror och räfflor. Emedan farten var ganska stor, slungades stenarna i ett slags kastlinje fram öfver den sydvestra sluttningen, som sålunda icke blef räfflad och afslipad. *Rullstensfloden*, så kalla de naturkunnige denna tilldragelse, har sönderslagit och bortfört flera delar af öfvergångsbildningen och i allmänhet gifvit de Svenska bergen sin egna form: de äro nemligen alla på nordöstra sidan rundade, afslipade

och försedda med tydliga räfflor och fåror, då deremot den sydvestra förblifvit kantig, skarp och tvärt afbruten. Då hastigheten af rullstensfloden begynte afstanna, bildade sig på flera ställen, der floden funnit motstånd, högar och åsar af stenarna och gruset, och dessa åsar utsträckte sig småningom ganska vidt omkring. Djupet af den våldsamma floden har varit betydligt. Man har funnit de anmärkta räfflorna ända till 800 fot öfver Östersjöns yta, äfvensom djupt under jorden. Bland de serskilda föremål, som vittna om denna naturhvälfning, äro de så kallade *jättegrytorna*. De utgöra hålor, hvilka blifvit utsvarfvade af stenar, som stannat i någon urgröpning på bergens sidor och af flodens hvirfvel blifvit kringvridna.

Ännu fortfar Sveriges jord att förändra sitt läge. Den norra delen af landet höjer sig småningom allt högre öfver hafsytan. Denna lyftning är starkast längst i norr och upphör just vid Norra Skåne, hvarefter, i södra delen af detta landskap, motsatsen eller en sänkning af sjelfva landet eger rum. Denna förändring går likväl så långsamt, att höjningen endast beräknas till 4 fot på ett århundrade.

Återblick: Urbergen. Öfvergångsbergen. Flötsbergen. Rullstensfloden. Jättegrytorna. Skandinaviska landets lyftning öfver hafsytan.

(*Enligt professorerne Berzelii och Säfströms samt brukspatron Hisingers och geologen Leopold von Buchs vetenskapliga uppgifter.*)

*

II. SVERIGES UR-INVÅNARE.

De menniskor, som först uppträdde i Skandinavien, då landet ännu befann sig i sitt vilda skick, uppfyldt af skogar,sjöar och berg, voro vildar af den *hyperboreiska stammen*. De bosatte sig gruppvis i skogarna längs insjöar och floder, i hvilka de idkade sitt fiske och sin jagt. Deras boningshus, uppförda af sten och torf, voro byggda i form af aflånga fyrkanter, försedda med en gång, vänd emot solsidan. Gången var så låg, att invånaren måste krypa in i stugan, då han ville inträda. Det platta taket var gjordt af stockar, på hvilka ris och jord uppkastades, och det hela öfverhöljdes af en grön torfsvål, sa att det liknade en jordhög. Vildarne kände bruket af eld och hade till och med brända lerkärl. Eldstaden var i ena ändan af det aflånga huset. De klädde sig i hudar, som voro tillskurna och försedda med knappar och bennålar. De lefde af den fisk de metade i hafvet och sjöarna. Med båge och pilar, som förseddes med spets af flintskärfvor eller ben, jagade de smärre djur och fåglar. Med kastspjut, lans och harpun, likaledes tillspetsade med sten och ben, angrepo de de större djuren, såsom hjorten, elgen, renen, uroxen, bisonoxen och vildsvinet i skogarna, samt skälen och andra speckdjur på vattnet. De visste att genom kokning tillreda sin föda. Men de kände icke åkerbruk. De egde hvarken hästar eller boskap. Det enda tama djur, som utgjorde vildarnes följeslagare, var hunden. Det är troligt att de begagnat hundarna äfven till dragare för slädar. Något slags skrift, vare sig runor eller hieroglyfer, egde de icke. Om deras religion kan man icke göra sig något bestämdt begrepp. Man träffar inga afgudabilder bland deras qvarlåtenskap. Men att de haft något dunkelt och oredigt begrepp om själens odödlighet, kan man sluta deraf, att de åt sina döda uppförde hus, lika dem, de lefvande bebodde, endast med den skilnad, att grafkamrarne förseddes med tak af stenhällar. Liken insattes uti dem i samma ställning, som personerna haft i sina stugor, och omkring dem lades deras dagligen begagnade redskaper och vapen. De brände aldrig sina lik. Man har undersökt de hufvudskålar, som blifvit uppgräfda ur de Skandinaviska vildarnes grifter, och funnit dem ega stor likhet, i form och storlek, med *Lapparnes*. De äro mer runda än ovala, med korta, nästan som afhuggna, nackar. Tidenför dess vildars vistande i Sverige, måste räknas 2 à 3000 år tillbaka, således långt före Christi födelse.

Återblick: Hyperboreerne. Deras boningshus och lefnadssätt. Hunden deras enda husdjur. Begrafningssätt. Hufvudskålar.

(Efter professorerne Nilssons och Retzii undersökningar.)

*

III. KIMBRERNE.

Näst efter den första, råa folkstammen, som hade vapen af sten och vilddjursben, samt jordhus, uppträdde i södra Sverige en annan folkstam, som stod på en vida högre bildningsgrad än den förra. Denna stam utgjordes af *Kimbrer*, som härstammade från de i det öfriga Europa vidt kringspridda Celterna. Kimbrernas hufvudskålar hade en bildning, som mera liknar de nuvarande Svenskarnes, med utstående nacke. Deras vapen och redskaper voro af brons. Utom jagtvapnen, begagnade Kimbrerne äfven värja och sköld. De voro alltså krigare. Prydnader af brons och guld voro vanliga bland dem. Männerna buro en stor ring omkring halsen, qvinnorna spiralringar kring armarna och diadem på hufvudet. Sina vapen och redskaper gåfvo de en skön form och prydde dem med sirliga figurer. De kände åkerbruk och idkade boskapsskötsel. Äfven begagnade de hästar. De begrofvo sina lik på ett helt annat sätt än vildarne. En mängd lik insattes i samma griftstuga, och hvarje lik omgafs af en aflång fyrkant af hällar. Eller också brändes liket, och askan jemte benskärfvorna samlades i en urna, som sedan nedgräfdes. Båda dessa begrafningssätt användes samtidigt. Grafven betäcktes af en stor jordhög. Heliga träd, egentligen hagtorn, planterades på grafhögarna. Kimbrernas religion var den så kallade druidkulten, med stenaltaren lagda på uppresta stenar. Misteln ansågs såsom serdeles helig och begagnades såsom ett trollmedel af *druiderne:* så benämndes deras prester.

Smärre kolonier af Kimbrer inflyttade först från Danska öarna till södra Sverige. De mötte de längs vattendragen boende vildarna. Då Kimbrerne nedbrände en och annan skogstrakt, för att bilda sig åkrar och ängsfält, tvingades för dess vildars vistande i Sverige, måste räknas 2 à 3000 år tillbaka, således långt före Christi födelse.

Återblick: Hyperboreerne. Deras boningshus och lefnadssätt. Hunden deras enda husdjur. Begrafningssätt. Hufvudskålar.

(Efter professorerne Nilssons och Retzii undersökningar.)

*

III. KIMBRERNE.

Näst efter den första, råa folkstammen, som hade vapen af sten och vilddjursben, samt jordhus, uppträdde i södra Sverige en annan folkstam, som stod på en vida högre bildningsgrad än den förra. Denna stam utgjordes af *Kimbrer*, som härstammade från de i det öfriga Europa vidt kringspridda Celterna. Kimbrernas hufvudskålar hade en bildning, som mera liknar de nuvarande Svenskarnes, med utstående nacke. Deras vapen och redskaper voro af brons. Utom jagtvapnen, begagnade Kimbrerne äfven värja och sköld. De voro alltså krigare. Prydnader af brons och guld voro vanliga bland dem. Männerna buro en stor ring omkring halsen, qvinnorna spiralringar kring armarna och diadem på hufvudet. Sina vapen och redskaper gåfvo de en skön form och prydde dem med sirliga figurer. De kände åkerbruk och idkade boskapsskötsel. Äfven begagnade de hästar. De begrofvo sina lik på ett helt annat sätt än vildarne. En mängd lik insattes i samma griftstuga, och hvarje lik omgafs af en aflång fyrkant af hällar. Eller också brändes liket, och askan jemte benskärfvorna samlades i en urna, som sedan nedgräfdes. Båda dessa begrafningssätt användes samtidigt. Grafven betäcktes af en stor jordhög. Heliga träd, egentligen hagtorn, planterades på grafhögarna. Kimbrernas religion var den så kallade druidkulten, med stenaltaren lagda på uppresta stenar. Misteln ansågs såsom serdeles helig och begagnades såsom ett trollmedel af *druiderne:* så benämndes deras prester.

Smärre kolonier af Kimbrer inflyttade först från Danska öarna till södra Sverige. De mötte de längs vattendragen boende vildarna. Då Kimbrerne nedbrände en och annan skogstrakt, för att bilda sig åkrar och ängsfält, tvingadesvildarne att lemna sina jagtmarker och fiskvatten. De sökte då att hämnas och öfverföllo oförsedt de inträngande fremlingarna samt mördade flera bland dem. Ett sådant öfverfall, hvarvid öfver 50 Kimbrer stupat, har skett vid ett ställe som heter Tygelsjö i Skåne, och de efter tvenne årtusenden uppgräfda skeletterna och vapnen hafva för forskare bevisat händelsens verklighet.

Återblick: Kimbrernas härkomst, bildning och lefnadssätt. Religion. Strider med vildarne.

(*Professor Nilsson: Skandinaviens ur-invånare. Föredrag i naturforskarnes sammankomst.*

*

IV. GÖTERNE OCH SVEARNE.

Den Celtiska folkstammen, till hvilken Kimbrerne hörde, blef småningom undanträngd af en annan stam, den *Germaniska*. Detta skedde egentligen i trakterna söder om Östersjön. Men en Germanisk gren, *Göterna*, hade småningom satt sig i besittning af öarna Gottland, Öland och slutligen fasta landet af Sverige söder om skogarna Kolmården och Tiveden samt de stora Svenska insjöarne. Göterna, som nyttjade vapen och redskaper af jern, trängde undan de kopparväpnade Kimbrerne, hvilka måste draga sig tillbaka åt Danska öarna och slutligen till Brittannien. Likväl synas Göterne icke på en gång och med ett fälttåg hafva intagit södra Sverige. Det var enskilda nybyggare, som nedsatte sig hvar dem tjenligast syntes, och utbredde sig allt vidare genom sina efterkommande. Derföre var det icke ett stort rike, utan en mängd smärre, vanligen kallade härader och fylken, som bildades af Göterna. Detta folks uppträdande i Sverige måste skett ett eller tvenne århundraden före Christi födelse.

Men ur det inre af Asien uppträdde ett annat folk, *Budinerne*. Detta var också en Germanisk eller Götisk stam. Sedan den kommit i beröring med Tschuderna och Finnarna, drog den norrut. Den kallades *Nordmän* eller *Norränastammen* och framträngde småningom in i Finland. Men då folket der var kraftigt och krigiskt, kastade den sig hellre vildarne att lemna sina jagtmarker och fiskvatten. De sökte då att hämnas och öfverföllo oförsedt de inträngande fremlingarna samt mördade flera bland dem. Ett sådant öfverfall, hvarvid öfver 50 Kimbrer stupat, har skett vid ett ställe som heter Tygelsjö i Skåne, och de efter tvenne årtusenden uppgräfda skeletterna och vapnen hafva för forskare bevisat händelsens verklighet.

Återblick: Kimbrernas härkomst, bildning och lefnadssätt. Religion. Strider med vildarne.

(*Professor Nilsson: Skandinaviens ur-invånare. Föredrag i naturforskarnes sammankomst.*

*

IV. GÖTERNE OCH SVEARNE.

Den Celtiska folkstammen, till hvilken Kimbrerne hörde, blef småningom undanträngd af en annan stam, den *Germaniska*. Detta skedde egentligen i trakterna söder om Östersjön. Men en Germanisk gren, *Göterna*, hade småningom satt sig i besittning af öarna Gottland, Öland och slutligen fasta landet af Sverige söder om skogarna Kolmården och Tiveden samt de stora Svenska insjöarne. Göterna, som nyttjade vapen och redskaper af jern, trängde undan de kopparväpnade Kimbrerne, hvilka måste draga sig tillbaka åt Danska öarna och slutligen till Brittannien. Likväl synas Göterne icke på en gång och med ett fälttåg hafva intagit södra Sverige. Det var enskilda nybyggare, som nedsatte sig hvar dem tjenligast syntes, och utbredde sig allt vidare genom sina efterkommande. Derföre var det icke ett stort rike, utan en mängd smärre, vanligen kallade härader och fylken, som bildades af Göterna. Detta folks uppträdande i Sverige måste skett ett eller tvenne århundraden före Christi födelse.

Men ur det inre af Asien uppträdde ett annat folk, *Budinerne*. Detta var också en Germanisk eller Götisk stam. Sedan den kommit i beröring med Tschuderna och Finnarna, drog den norrut. Den kallades *Nordmän* eller *Norränastammen* och framträngde småningom in i Finland. Men då folket der var kraftigt och krigiskt, kastade den sig hellremot de svaga Lapparna. Den starkaste grenen ryckte öfver Bottniska viken inåt Norrige, der den nedsatte sig. En annan gren, *Svearne*, som på något sätt blef skiljd från de öfriga, gick öfver Ålands haf till Sverige der den, i de sköna nejderna kring Mälaren, som då hette Lögaren, valde sitt hufvudsäte. Tiden för denna stora folkrörelse antages troligast till tredje eller andra århundradet före Christi födelse.

Nordmännen från Norrige och Svearne från sitt nyss intagna land mötte slutligen Göterna i södra Sverige. De voro folkslag, som alla hade samma härkomst och hvilkas bildning äfven hade en öfverensstämmelse. Hvad man kan finna och sluta till är att Göterne, under tiden af ett till trehundrade år efter Christi födelse, veko undan för Norränastammen, hvars språk då talades i hela Sverige, Norrige och Danmark. Svearne hade vunnit en afgjord öfvervigt öfver Göterne, och i Svealand var hufvudsätet för hela folkets gudstjenst och styrelse.

Återblick: Göterna, Norränastammen och Svearne. Tiden för deras ankomst till Sverige.

(*Uppgifter af Norske prof. R. Keyser, jemte flere Tyska forskare.*)

*

V. SAGORNA.

Då man undersöker de fornsaker, som blifvit funna i de uråldriga grafvarna, då man sammanställer redskaperna från den tiden och tager i betraktande landets belägenhet samt andra förhållanden, som kunna gifva ljus i sådana ämnen, finner man, att det väl är möjligt att framställa en teckning af ett utdödt folks lefnadssätt, ehuru det icke efterlemnat några skriftliga urkunder, men att berättelserna om dess höfdingars äfventyr och namn, som gått såsom sagor från slägte till slägte, tills de af en sen efterverld blifvit upptecknade, icke kunna vara pålitliga. Svenska folkets historia begynner derföre med sagorna. Men man har förut, innan fornkunskapen blifvit rigtad på säkrare minnesmärken, medgifvit alltför mycken historisk sanning åt de gamla sångerna och berättelserna. Yngre historieskrifvare hafva antagit hvad äldre uppgifvit, och mot de svaga Lapparna. Den starkaste grenen ryckte öfver Bottniska viken inåt Norrige, der den nedsatte sig. En annan gren, *Svearne*, som på något sätt blef skiljd från de öfriga, gick öfver Ålands haf till Sverige der den, i de sköna nejderna kring Mälaren, som då hette Lögaren, valde sitt hufvudsäte. Tiden för denna stora folkrörelse antages troligast till tredje eller andra århundradet före Christi födelse.

Nordmännen från Norrige och Svearne från sitt nyss intagna land mötte slutligen Göterna i södra Sverige. De voro folkslag, som alla hade samma härkomst och hvilkas bildning äfven hade en öfverensstämmelse. Hvad man kan finna och sluta till är att Göterne, under tiden af ett till trehundrade år efter Christi födelse, veko undan för Norränastammen, hvars språk då talades i hela Sverige, Norrige och Danmark. Svearne hade vunnit en afgjord öfvervigt öfver Göterne, och i Svealand var hufvudsätet för hela folkets gudstjenst och styrelse.

Återblick: Göterna, Norränastammen och Svearne. Tiden för deras ankomst till Sverige.

(*Uppgifter af Norske prof. R. Keyser, jemte flere Tyska forskare.*)

*

V. SAGORNA.

Då man undersöker de fornsaker, som blifvit funna i de uråldriga grafvarna, då man sammanställer redskaperna från den tiden och tager i betraktande landets belägenhet samt andra förhållanden, som kunna gifva ljus i sådana ämnen, finner man, att det väl är möjligt att framställa en teckning af ett utdödt folks lefnadssätt, ehuru det icke efterlemnat några skriftliga urkunder, men att berättelserna om dess höfdingars äfventyr och namn, som gått såsom sagor från slägte till slägte, tills de af en sen efterverld blifvit upptecknade, icke kunna vara pålitliga. Svenska folkets historia begynner derföre med sagorna. Men man har förut, innan fornkunskapen blifvit rigtad på säkrare minnesmärken, medgifvit alltför mycken historisk sanning åt de gamla sångerna och berättelserna. Yngre historieskrifvare hafva antagit hvad äldre uppgifvit, ochvidare utvecklat berättelsen, så att alltflera omständigheter tillkommit i den skriftliga, liksom i den muntliga historien. Men då man går tillbaka till källorna

och icke antager annat, än det som klart kan bevisas, for gifvet, måste mycket, som förut blifvit taget såsom sanning, förkastas. Svenska ko-nungahistorien begynner först egentligen omkring 1000 år efter Christi födelse, då Olof Skötkonung och några af de närmaste personerna före honom framträda såsom verkligen historiska. Före den tiden syäfva sagorna i dunkel, så att någonting bestäm dt icke kan uppgifvas om konungarnes och hjeltar-nes lefnad och bedrifter. Sagorna äro emellertid af stor vigt för kännedomen af de äldsta sederna. I dem lär man också att närmare känna våra förfäders religion.

Till en början måste, vid den strängare granskningen af urkunderna, berättelsen om Oden och Asarnes intåg, förklaras för fabelaktig. Samma förhållande eger rum med hans närmaste efterträdare och en mängd namn, som uppgifvas bafva tillhört Svenska konungar. Det var förnämligast den Isländske lagmannen Snorre Sturlesons berättelser om konungarna i Sverige, som man antog såsom hufvud-urkund i den äldsta Svenska historien. Men han lefde i förra hälften af 13:de århundradet. Hans kunskap om händelser, som skolat inträffa mycket öfver 1000 år före hans tid, kan icke utan noggrannare pröfning antagas ofelbar, helst han sjelf uppgif-ver såsom sina källor qväden, hvilka säkert under tidernas längd undergått förändringar. Med hans uppgifter stå andra från samma och något äldre tid i oupphörlig motsägelse. Det är derföre rättast, att upptaga sagorna endast såsom sådana. Gudasägan är den första, emedan i den blifvit samladj hvad de gamle föreställde sig i afseende på lifvet efter detta. Der-efter komma konungasagorna, bland hvilka ynglingasagan in~ nehåller en lång förteckning på konungar, som sägas härstamma från Oden. Slutligen följa åtskilliga hjeltesagor, hvilka till en del hänföra sina berättelser till konungasagorna. En mängd sagor, hvilkas diktade äfventyr icke hafva någon betydelse för Sveriges historia, är här icke stället att anföra. [- Återblick: Osäkerheten af de gamla sagorna. Svenska ko-»ungahistoriens begynnelse. Sagorna om. Oden. Snorre Sturleson. Gudasagor, kungasagor och hjeltesagor.

(Danska häfdeforskare. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia.)

*

VI GUDASAGAN.

Uti tidens morgon var ej sand, icke sjö, ej svala böljor; jord fanns icke, ej höga himlen. Emellan *Nifelhem,* mörkrets och köldens verld, och Muspelhem, eldens verld, var ett omätligt svalg, som helte Ginunga gap. Gnistorna ur Muspelhem träffade i Ginungagapet rimfrosten från Nifelhem, så att den smälte, och dropparne fingo lif genom dens kraft, som hettan utsände, så att deraf uppkom en jättes skepnad, som' kallades Yaier. Han var ond liksom all hans afföda,. h v il ken hette Rimthursar. Men ur den upptinade isen framkom äfven en ko, som benämndes* Audhumbla. Hon slickade saltstenar, belagda med rimfrost. Första dagen framkom då manshår, andra dagen en mans hufvud och tredje dagen en hel man, Han hette Bure, hans son Bör. Men Bör tog jätteqvinnan Bestla till hustru och hade tre söner Odeis, Vile och Ve. Dessa vordo styresmän för himmelen och jorden, de blefvo heliga Gudar, de voro blida makter, de hette Asagudarne. De beslölo att dräpa den onde Ymer och gäfvo honom döds-, sår; då strömmade hans blod och dränkte jätteslägtet, med undantag af den vise BeugelmeR; som räddade sig och sia hustru i en båt.

Men Börs söner togo Ymers kropp, skapade jorden af hans kött, bergen af hans ben och hafvet af hans blod. Himlahvalfvet gjordes af hans hufvudskål. Jorden var rund, och mellersta delen af densamma var Midgård, det härliga Gudarnas och menniskornas hem. Utgård, som låg emot norden, fick Bergelmer med sin jätteslägt bebo.

Då gingo å rådstolar makterna alla, de heliga Gudar, oeh höllo rådslag. De togo gnistor från Muspelhem och satte till stjernor på himlen. Den mörka jätteqvinnan Natt hade gift sig med Delling, som var af Asaslägten, och deras son hette den ljusa Dag. Gudarna förordnade, att Natt och Dag »ungahistoriens begynnelse. Sagorna om. Oden. Snorre Sturleson. Gudasagor, kungasagor och hjeltesagor.

(Danska häfdeforskare. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia.)

*

VI GUDASAGAN.

Uti tidens morgon var ej sand, icke sjö, ej svala böljor; jord fanns icke, ej höga himlen. Emellan *Nifelhem,* mörkrets och köldens verld, och Muspelhem, eldens verld, var ett omätligt svalg, som helte Ginunga gap. Gnistorna ur Muspelhem träffade i Ginungagapet rimfrosten från Nifelhem, så att den smälte, och dropparne fingo lif genom dens kraft, som hettan utsände, så att deraf uppkom en jättes skepnad, som' kallades Yaier. Han var ond liksom all hans afföda,. h v il ken hette Rimthursar. Men ur den upptinade isen framkom äfven en ko, som benämndes* Audhumbla. Hon slickade saltstenar, belagda med rimfrost. Första dagen framkom då manshår, andra dagen en mans hufvud och tredje dagen en hel man, Han hette Bure, hans son Bör. Men Bör tog jätteqvinnan Bestla till hustru och hade tre söner Odeis, Vile och Ve. Dessa vordo styresmän för himmelen och jorden, de blefvo heliga Gudar, de voro blida makter, de hette Asagudarne. De beslölo att dräpa den onde Ymer och gäfvo honom döds-, sår; då strömmade hans blod och dränkte jätteslägtet, med undantag af den vise BeugelmeR; som räddade sig och sia hustru i en båt.

Men Börs söner togo Ymers kropp, skapade jorden af hans kött, bergen af hans ben och hafvet af hans blod. Himlahvalfvet gjordes af hans hufvudskål. Jorden var rund, och mellersta delen af densamma var Midgård, det härliga Gudarnas och menniskornas hem. Utgård, som låg emot norden, fick Bergelmer med sin jätteslägt bebo.

Då gingo å rådstolar makterna alla, de heliga Gudar, oeh höllo rådslag. De togo gnistor från Muspelhem och satte till stjernor på himlen. Den mörka jätteqvinnan Natt hade gift sig med Delling, som var af Asaslägten, och deras son hette den ljusa Dag. Gudarna förordnade, att Natt och Dagskulle fara omkring jorden hvarje dygn, och då namngåfvo& Morgon och Middagsstund och Afton. Natt far förut med sin häst, som heter Hrimfaxe, och skummet, som nedfaller från betslet, är dagg på marken. Dag kör Skinfaxe, den präktigaste af alla hästar: luften och jorden lyser af hans man. Sol och Måne, barn af en som hette Mundiiför, sattes ock alt fara omkring jorden. - Gudarne byggde, i midten af Mitfgård, en stad som blef kallad Asgård. Oden, som kallades AU fader, hade sitt högsäte, Hlidskjalf, i det sköna templet Gladshera, der ock voro tolf andra säten för gudarne. Ett annat tempel, Vännernas Rum eller Vingolf kalladt, hade altaren för gudinnorna. I Gladshem var den herrliga salen Walhall, der taket är af spjutskaft räftladt. Femhundradefyrtio portar leda ut från salen, hvarje så stor, att åttahundrade kämpar i bredd kunna gå derigenom. Rundtomkring utbreder sig slätten Vigrid,. som häller hundrade mil i vidd på hvarje sida. Gudarne byggde emellan himlen och jorden en bro, som benämnes Bäfröst och är starkare än något annat byggnadsverk. Den bron ser man ännu: det är regnbågen.

Så ordnade Asagudarne all verlden, himmel och jord. Men sagan talar derjemte om en gud, som är mäktigare än alla andra. Han kallas den Rikeden Starkeof van, Han, som allt skickar; men hans namn man ej nämna vågar. Han döm-mer alla, tvister han sliter, och lönen stadgar som varda skall.

Utur trenne rötter, som sträcka sig genom Midgård, genom Rimthursarnes hem och Nifelhem, uppskjuter ett Askträd, som heter YgdrasiL Det utbreder sina grenar öfver verlden och räcker upp öfver himmelen. En drake, benämnd Nidhögg, gnager den ena roten. Vid den andra är Mimers brunn, och vid den tredje är Urdarbrunnen belägen. Mimers brunn kallades så efter sin väktare, Mimer, som- drack vishet ur densamma. Oden kom dit, för att äfven vinna den heliga drycken, men måste derför sätta sitt ena öga i pant. Vid Urdarbrunnen hafva trenne mycket vetande Mör sin sal: de kallas Nornorna, och deras namn är Urd? Weudandi och Skuld, (det förflutna, det närvarande och det tillkommande). De äro mycket mäktiga, bestämma gudars och menniskorsöden, och deras domslut äro oåterkalleliga. Hvarje dag ösa de vatten ur sin brunn öfver trädet, för att uppfriska det. En örn sitter uppe i Ygdrasils topp, och emellan örnen och den gnagande Nidhögg springer ekorren Rotatoski med budskap.

Den äldste och förnämste af Asagudar ne är Oden. Han benämndes Allfader, emedan han var tidernas fader och fader för alla gudar, menniskor och allt det han frambragt. Emedan han är segrens gud, kallas han Segerfader. Emedan de som falla på valplatsen tillhöra honom, kallas han V&lfader. Han har för öfrigt många namn, hvilka

det fordrades mycken visdom att utgrunda. Han lefver endast af vin. Hans häst, den åttafotade springaren Sleipner, är den snabbaste i verlden. Hans spjut heter Gungner och träffar allt, som det syftar åt. En ring, Draupner, bär han på fingret, och af den drypa hvar nionde natt åtta nya lika sköna ringar. Tvenne korpar, Hugin och Munin, flyga omkring verlden hvarje dag och natt, och bära underrättelser till honom om allt som sker. Då han sätter sig i sitt högsäte Hlidskjalf, ser hän öfver hela verlden och begriper alla de ting han skådar. Han är vishetens gud.

o

De öfrige Asagudarne äro tolf. Tuon eller AkeThor är den förnämste näst Oden. Han är kraftens och åskans gud. Han åker i en vagn bespänd med tvenne bockar, och dånet, då han kör, kallas thordön. Han eger en stridshammare, Mjölner, med hvilken han krossar Asafienderna. Då han vill strida, drager han jernhandskar uppå och spänner bältet Meigingjard om sitt lif.

Frej är årsvextens och ymnighetens gud. Han råder öfver solsken och regn och jordens gröda. Han eger en galf, Gullinborst, med hvilken han kan färdas génom eld och luft och jord och vatten. Galten lvser såsom eld. Frej erhöll af en dvärg skeppet Skidbladner, hvilket alltid hade medvind, hvarthän man ville segla. Det kunde, när det icke begagnades, vikas tillhopa som ett kläde. Frej hade ett ypperligt svärd, som han likväl skänkte bort åt sin tjenare, då han fattade kärlek för den sköna jättedottren Gerda, hvilken varsa glänsande hvit, att, när hon upplyftade sina händer, återsken jord och himmel deraf.

Balder var den skönaste af Asagudarna. Han var from-helens och renhetens gud, älskad af himmel och jord. Han bodde i borgen Breidablik, der intet orent får inkomma. Hans maka, den trogna Nanna, kommen ifrän fjerran öster, var ett mönster af kärlek till sin gemål.

Heimdall heter gudarnes väktare. Han bor vid bron Bäfröst, i slottet Himinberg. Han behöfver mindre sömn än en fågel. Hans syn och hörsel äro så skarpa, att han ser lika natt och dag, hundrade mil vidt omkring, och hör gräset vexa på jorden och ullen på fåren. Han har ett väktarehorn, som kallas Gjallarhornet, och när han blåser deri, höres det öfver alla verldar.

Tyii är krigsguden. Han kallas den enhändte, emedan hans högra hand blifvit afbiten. Hans mod och djerfhet äro de största, äfvensom han år mycket vis.

Brage, den sidskäggige, kallas skaldekonstens gud. Han är mästare i vältalighet och visdom. Hans harpa heter Thelyn.

Hödur är blind; och Yidar kallas den Tyste guden. Näst Thor är Yidar den starkaste af Asarne. Han eger en sko, med hvilken han far genom luft och öfver haf. — Vale är en tapper och god skytt.

Uller är utmärkt såsom skidlöpare och bågskytt. Han är envigeskampens gud.

IVjord, upptagen bland Asagudarne, ehuru han egentligen är af Yanaslägtet. Han råder öfver vindens gång och stillar haf och eld, så alt han åkallas på sjön och vid fiske.

FoitäETE, son af Balder och Nanna, är rättvisans gud. Adel och from som sin fader, förlikar han alla dem, som till honom komma med tvistemål. Ingen båttre domstol finnes, än hans.

Desse äro de tolf Asarne. Men till dem räknas ännu en, skön till utseendet, men elak, hvilken visade sig vara deras argaste fiende. Han heter Loke , och år upphofvet till falskhet, gudars och menniskors vanära.Asagudinnorna eller Asyniorna voro åfven flera till antalet. Förnämst bland dem är Fiugg, Odens maka och Asarnes moder. Hon känner alla öden, men håller dem förborgade.

Fheja, den hulda, kärlekens och naturens gudinna, är den härligaste näst Frigg. Hennes gemål hette Od, och han for ifrån henne långväga bort. Då gret den sköna gudinnan, och hennes tårar voro guld. Sedan for hon vida omkring för att söka Od, och erhöll då många olika namn. Hon kallades Vanadis; och Folkvang heter hennes sal, der hon emottager hälften af dem som falla i krig. Då hon far ut, draga tvenne kattor hennes vagn.

Iduna var Brages maka. Hon förvarar en ask med underbara äpplen, hvilka bibehålla gudarnes ungdom.

Von är sanningens gudinna; hon bestraffar alla brott emot eder, som man och qvinna svurit hvarandra. Em är läkekonstens gudinna och Saga historiens.

Gefion, Sjofna, Lofn> Fulla, Hlin, Gna aro Friggs sändebud.

Då en gång ur gudaförsamlingen trenne mäktiga Asar kommo, funno de på stranden tvenne träd, hvilka de upptogo, och skapade derutaf menniskor. Oden gaf dem ande; förstånd, varm blod och fagert anlete gåfvo de andra Asarne. Äfven gåfvo de dem kläder och namn. Mannen kallades Ask och qvinnan Embla. Från dem härstammar menniskornas slågte. De tappra menniskor, som stupa i strid, komma till Oden och Freja. De kallas Einlieriar, och i Walhall dricka de mjöd, som bjudes dem af sköna gudinnor, kallade Fal-kyrior. De skola en dag, när gudarnes skymning inträffar, kämpa med Asarna emot deras fiender.

Sagan berättar, att Loke blef trolös emot Asagudarna. Med en elak jätteqvinna, som hette Gullveig den ångerbådan-de, födde han trenne ohyggliga barn, Fenrisulfven, Mid-gÅrdsoiimen och IIel. Då gudarne fingo veta, att dessa trenne olycksbringande barn uppföddes hos jättarna, läto de hemta dem. Midgårdsormen kastades af Allfader i hafvet, der han vexte så, att han omgifver alla länder och biter sigi stjerten. Hel störtade han i Nifelhem, der hon fick dödens välde öfver alla verldar. Stor är hennes boning, men Elände heter dess sal. Hels fat heter Hunger, hennes knif heter Svält, hennes träl Senfärdig, hennes tröskel Svek och Fall. Tvinsot heter hennes säng, och Förtärande Q val desS omhänge. Sjelf ser hon förfärlig ut, ty hon är till hälften svartblå och till hälften menniskofärgad. Fenrisulfven ville icke låta binda sig af Asagudarna, utan att få en pant att åter blifva lös. Tyr stack då sin högra hand i hans mun. Då gudarne der-efter fängslade honom med ett oafslitligt band, som hette Gleipner, och han förgäfves reste sig för att slita bandet, lo-go alla gudarne, utom Tyr, hvilkens hand blef afbiten. Gudarne nedstörtade sedan ulfven under jorden, och bundo honom vid en klippa.

Men jättarnes mod och krafter vexte. Thor drog ofta ut och slog dem. Striderna voro häftiga, men beständigt segrade de mäktige gudar. Då bebådade svåra drömmar den gode Balders fall; spådomar sade, att han var dödstecknad af Nornorna. Nu sändes bud till alla väsenden* att deskulle svärja att icke skada Balder. Eld, vatten och jern, stenar, träd och jord, äfvensom sjukdomar och gifter svuro att intet ondt tillfoga Balder. Asarne samlade sig och lekte att kasta spjut och vapen på Balder, men vapnen skadade honom icke, -emedan de hade svurit. Loke fick dock veta, att en telning, som hette Misteltezn, blifvit ansedd ‘som för ung att aflägga «den. Då skyndade han dit, ryckte upp telningen, gjorde ett spjut af den och satte det i handen på den blinde Höder. Denne sköt det på Balder, och den fromme guden föll genomborrad till jorden. Stumma stodo Asarne, med sänkta händer och stirrande ögon, omkring den döde Balder. Slutligen måste de tänka på hans begrafning. De uppreste ett bål på stranden och buro dit Balders lik. Då Nanna det såg, brast hennes hjerta af sorg, och hon blef lagd på bålet jem-te sin make. Alla gudarne och många folk bevistade denna sorgfulla begrafning.

Men gudarne skickade bud till Hel, för att fråga, om hon ville taga lösepenning för Balder. Odens son Hermo&red på Sleipner till hennes boning. Han såg sin broder och den trogna Nanna i Hels sal: de skickade helsningar till gudar och gudinnor. Hel svarade pä gudarnes förfrågan, att, om alla ting i verlden, så lefvande som döda, ville begråta Balder, så skulle han få återkomma till Asarna. När detta svar bragtes till gudarna, sände de ut öfver hela verlden, att alla måtte gråta Balder. Menniskor och djur greto; jord och stenar, träd och malmer, alla greto. Då sändebuden sålunda återvände hem med goda budskap, funno de vid en berghäll en jetteqvinna, som hette Thöck. Då de bådo äfven henne begråta Balder, svarade hon:

”Thöck mand gråta Hvarken i lifvet eller döden

Med torra tårar Glädje han mig gjorde:

Vid Balders bål. Hel kehålle sitt rof!”

Det var Loke, som tagit en jetteqvinnas skapnad och sålunda hindrade Balders återlösning från Hel. Gudarne togo honom derföre slutligen tillfånga, bundo honom vid tienne klippor och hängde öfver honom en etterorm, som dryper gift i hans ansigte.

Sedan Balder är fallen, är gudarnes makt icke mera evig. Tiden ilar emot Ragnarök, makternas skymning. Den dagen förebådas af förfärliga tider. Då blifver krig och mord, storm och en vinter, Fimbulveter, som består af tre vintrar efter hvarandra utån sommar emellan. Då brytas alla band. Fenrisnlfven varder lös, och Lokes bojor brista. Midgårds-ormen, full af gift, vältrar sig upp ur hafvet. Ur Muspelhem kommer Eldsherrskaren Surtur ridande med Muspels söner. Alla tåga till Vigrids slätt, emot bron Bäfröst.

Men Heimdall blåser af alla krafter i Gjallarhornet. Gudarne rusta sig till strid och tåga ut med de tappre Einheriar. Främst rider Oden. Men Fenrisulfven, som gapar så vidt, att öfre käften vidrör himmelen och den nedre jorden, slukar Walfader. Vidar hämnas dock fadren och stöter sitt svärd i Ulfvens hjerta. Thor dödar Midgårdsormen, men faller sjelf af det gift, som ormen sprutar på honom. Frej strider mot Surtur, men faller. Loke och Heimdall dräpa hvarandra. Då kastar Surtur eld öfver verlden.

SolenSolen svartnar, Ångan jjUtr

Jord sjunker i haf. Upp ur den blossande eld;

Från himlen försvinna Högt lågan leker

De glänsande stjernor. Mot sjelfva himlen.

Men når allt sålunda förgås, Gudar, Einheriar och men-niskor dö, skola många dock lefva.

Då kommer den Rike Domar han sämjer,

Till stora domen, Tvister han sliter,

Den Starke of van, Och lönen stadgar

Han som allt skickar. Som varda skall.

De onda menniskorna skola plågas i Nar strand, bland

etteror mar. Men de goda skola bo i Gimle. Balder och

Höder skola der, försonade, råkas. En ny jord, herrlig och

grönskande, skall uppstå. Der skola Asarne åter församlas.

Den höge, fördolde Gudens runor blifva då uppenbara, och

öfver den nya himmelen och jorden kommer Han att råda,

som högre och mäktigare är, än de gudar, hvilka styrkas af jordens krafter, af svallande sjö och skaldernas mjöd, Han, hvilken icke man nämna vågar.

Återblick: Jättar: Ymer, Bergelmer. Gudarne: Oden, Thor, Frej, Balder, Heimdall, Tyr, Brage, Njord, Höder, Vidar, Vale, Uller och Forsete. De förnämste Gudinnor: Frigg, Freja, Iduna, Nanna. Den onde Lokes och Gullveigs barn, Fenris, Midgårdsormen och Hel. Telningen Misteltein. Hermods färd till Hel. Jätteqvinnan Thöck. Ragnarök. Narstrand. Gimle. Den fördolde Gadea.

{De Fornnordiska Eddoma.)

*

VII. SAGORNA OM ODEN.

De, som upptånkt sagan om Odens invandring i Sverige, hafva ansett för en stor heder för fäderneslandet att leda dess innevånares och serdeles höfdingars härkomst så långt tillbaka i tiden som möjligt. De hafva ofta tagit gissningar och blotta sannolikheter för gifna sanningar, så att de sålunda uppsatt stamtaflor, som sträckt sig tillbaka till Noachs tid. Enligt deras uppgifter, skulle Oden och det folk, som man före- Solen svartnar, Ångan

jjUtr

Jord sjunker i haf. Upp ur den blossande eld;

Från himlen försvinna Högt lågan leker

De glänsande stjernor. Mot sjelfva himlen.

Men når allt sålunda förgås, Gudar, Einheriar och men-niskor dö, skola många dock lefva.

Då kommer den Rike Domar han sämjer,

Till stora domen, Tvister han sliter,

Den Starke of van, Och lönen stadgar

Han som allt skickar. Som varda skall.

De onda menniskorna skola plågas i Nar strand, bland

etteror mar. Men de goda skola bo i Gimle. Balder och

Höder skola der, försonade, råkas. En ny jord, herrlig och

grönskande, skall uppstå. Der skola Asarne åter församlas.

Den höge, fördolde Gudens runor blifva då uppenbara, och

öfver den nya himmelen och jorden kommer Han att råda,

som högre och mäktigare är, än de gudar, hvilka styrkas af jordens krafter, af svallande sjö och skaldernas mjöd, Han, hvilken icke man nämna vågar.

Återblick: Jättar: Ymer, Bergelmer. Gudarne: Oden, Thor, Frej, Balder, Heimdall, Tyr, Brage, Njord, Höder, Vidar, Vale, Uller och Forsete. De förnämste Gudinnor: Frigg, Freja, Iduna, Nanna. Den onde Lokes och Gullveigs barn, Fenris, Midgårdsormen och Hel. Telningen Misteltein. Hermods färd till Hel. Jätteqvinnan Thöck. Ragnarök. Narstrand. Gimle. Den fördolde Gadea.

{De Fornnordiska Eddoma.)

*

VII. SAGORNA OM ODEN.

De, som upptånkt sagan om Odens invandring i Sverige, hafva ansett för en stor heder för fäderneslandet att leda dess innevånares och serdeles höfdingars härkomst så långt tillbaka i tiden som möjligt. De hafva ofta tagit gissningar och blotta sannolikheter för gifna sanningar, så att de sålunda uppsatt stamtaflor, som sträckt sig tillbaka till Noachs tid. Enligt deras uppgifter, skulle Oden och det folk, som man före-gaf hafva följt honom pä hans invandring i Sverige, hafva kommit från frakterna kring Svarta hnfvet.

Omkring detta haf, så berättas det, på båda sidor om de höga Kaukasiska bergen, bodde i urminnes tider åtskilliga mäktiga folkslag, som voro af Götisk stam. Dessa folk herr-skade i Mindre Asien, der de byggt en stad, som hette Troja. Men de hade äfven talrikt nedsatt sig i landet Thracicn och i trakten emellau floderna Don och Donau. Detta folk hette den tiden Geter, sedermera Göter. Ett annat folk, som hette Sky t her, frambröt från det inre Asien och dref undan en mängd af Gelerne, som drog sig längre in åt Europa, till Vestern och Norden. Detta skedde omkring 640 år före Christi födelse. • De Geter, som qvarhlifvit i sin hembygd Thracicn, ansåg man vara desamma, som sedermera blefvo bekrigade af den Persiske konungen Darius Hystaspis, hvilken också besegrade Skytherna. Då föregingo stora rörelser ibland de Götiska folkstammarna. De tågade i olika rigtningar, för att söka sig nya hemvist. De trängde undan hvarandra och fördrefvo de gamla vilda folken ur länder, dit de kommo.

Dessa berättelser synas, enligt livad förut är nämndt, icke ha saknat all grund. Men nyare historieskrifvare hafva än mera gissningar att meddela.

Ibland Geterne i Thracien, förmäla de, uppträdde omkring 500 år före Christi födelse en lagstiftare, som hette Zamolxif* Denne hade rest vida omkring i verlden, vunnit stora rikedomar och mycken erfarenhet. Han hade inhemtat sin vishet i Egypten och hos den store Grekiske filosofen Py-thagoras. Då han hemkom till sina landsmän, begynte han undervisa dem, så att de blefvo de tappraste och rättfärdigaste af alla Thraciska folk. Geterna besegrade sina fiender Skythema, och lefde derefter fria och högaktade af alla sina grannar.

I århundradet näst före Christi födelse regerade öfver dem en konung, som hette Borbista. Han hade mycken lycka och framgång» förnämligast emedan han egde en råd-gifvare i den vise Diccneus, hvilken liksom Zamolxis var vidtberest och mycket vis. Diceneus var öfversteprest ochulöfvade eu stor myndighet öfver både konungen och folket, samt undervisade dem i alla vigtiga ämnen. Han gaf dem nya lagar. De äldste och förståndigaste invigde han till pre-ster, hvilka skulle vårda templen och de heliga lärorna.

Efter Borbistas död uppkommo söndringar inom riket. Attlingarne af ko o ungastam men delade det, och det blef tillika anfallet af de tappra och mäktiga Romrarne, hvilka förut underkufvat länderna omkring Medelhafvet. En stor del af folket, som nästan dyrkade Diceneus såsom en Gud, företog då, under hans anförande, en utvandring genom Ryss-* land, som kallades Gardarike, inåt Germanien, som de kallade Saxland. Man har förmodat, att just denne Diceneus antog namn af Oden, en benämning på Gud hos Göterna. Han kallade de tolf förnämste presterna, som tillika voro domare och hörde till Odens slägt, Diar eller Drottar. Folket, som följde honom, hette Asar. Oden satte tvenne sina bröder till regenter i sin fordna hufvudstad Asgård> då han sålunda öfvergaf det gamla hemmet, Svithiod kin myc&la, såsom det sedan nämndes.

Odens tåg skedde, såsom sagorna berätta, i mycken ordning och med stor prakt. Asarne medförde ansenliga rikedomar. I Saxland nedsatte sig Oden först; men som han var en klok och förutseende man, fann han, att det icke var råd-ligt att der qvarblifva. En Romersk fältherre, Julius Gassar, eröfrade nemligen det närgränsande Gallien och inryckte i Germanien. Ehuru den Romerske hjelten icke förmådde un-dertvinga Göterna, beslöt Oden att tåga upp till den högsta norden, för att der stifta ett samhälle af fria och sjelfstän-diga män.

Han begaf sig till ön Fyen, der han nedsatte sig och inrättade offer och gudstjenst vid Odense. Han fick likväl veta, att på andra sidan om Sundet, i det land, som Romare och Greker kallade Scandia och Thule, skulle finnas goda och fruktbara trakter. Han utsände då en Sköldmö, som hette Gefion, att undersöka huru dermed förhöll sig.

Då Gefion kom till Scandia, fann hon det bebodt af Göter, öfver hvilka en konung G ylfe regerade. Han visste väl

2*till det gamla Asgård, och blef glad att få höra något ifrån sitt folks hemland. Det säges, att han till och med en gång besökt det. Han skänkte nu åt Asa-sköldmön ett stort stycke land, som låg vid sjön Lögaren, hvilken nn kallas Mälaren. Sagan säger alt hon gift sig med en Jätte och förvandlat sina åtta söner till oxar, för att plöja sitt land med dem. Hon satte då plogen så hårdt i jorden, alt hela landet lossnade och bortfördes till hafvet, der det blef den ö som kallas See-land. Denna ö bebyggdes och hon bodde der. Odens son Sköld, fick henne sedan till hustru. Deras efterkommande erhöllo namn af Sköldungar.

Men Oden begaf sig till det land vid Mälaren, som Gefion utbytt. Hans folk följde honom. Med sitt förträffliga skepp Skidbladner seglade han öfver Östersjön som då hette Eystra-Salt, och in i Mälaren. Gylfe emot log honom med vördnad, emedan han erkände Odens högre visdom och Asar-nes öfverlägsenhet. Han tillät dem att här nedslå sina bopålar. Då utvalde Oden vid en vik af den vackra insjön Mälaren en plats till stad. Ett tempel uppfördes, och stället kal-lqdes Sigtuna eller Segergudens Gård, till minne af den stora Asahöfdingens tåg genom så många obekanta länder och folkslag, midt under krig och faror, till denna "fristad i den höga norden. Odens Diar erhöllo äfvenledes goda gårdar, dem han gaf namn efter gudarnes boningar, ty han lät äfven dem, likasom han sjelf gjort, antaga gudars namn. Så bodde Thor i Thrudvang, Heimdall på Himinberg, Njord i Noatun och Frej i de höga salarna, Upsalir.

Oden liade stora egenskaper. Han ansågs för en af de yppersta regenter i verlden. Hans folk var honom troget och

tillgifvet, emedan han hade alla de egenskaper, som vinna menniskors aktning och beundran. Han uppträdde alltid med ett stort majestät och med mycken prakt. Hans utseende var värdigt och skönt, så att hans vänner gladdes af hans åsyn, men fienderna bäfvade för hans skarpa blick. Då hans män drogo ut i krig, lade han sina händer uppå deras hufvuden och välsignade dem: derafkände cU sig modiga och glada till strids, hvilket gjorde, att devunno seger. Det Iroddes om Oden, att han kunde förvandla sig till fågel eller fisk eller orm eller annat djur, och fara bort till aflägsna ställen, medan hans kropp låg liksom försänkt i sömn och dvala. Flan hade hos sig ett hufvud af en vis man, som helat Mimer, och detta hufvud gaf honom visa råd. Dertill egde han tvenne korpar, som hvar dag flö-go ut i verlden och kommo tillbaka med budskap om hvad som tilldrog sig i fremmande länder. Genom allt detta blef han visate och klokare än andra menniskor. Med kraften af sitt ord kunde han släcka eld, stilla haf och sjö, och styra vinden. Han förblindade och döfvade sina fiender, och gjorde deras vapen van mäktiga, så alt de icke beto mer än q vistar. Han visste hvar alla skatter lägo förborgade i jorden, och kunde uppväcka de döda ur deras grifter och tala med dem. Den konst, hvarmed han lärde åt andra sin vishet, hette Runor och Galdrar, ett slags skrift och sång, äfvensom Seid, ett slags kokning. Runorna voro egentligen bokstäfver, hvilka inskuros uti trädskifvor eller balkar. När Asarne sjön-go galdrar, erhöllo de namn af galdra-smeder eller sångsmeder, ty af alla konster satte de främst konsten att smida. Seid bestod egentligen i tillredandet af allehanda drycker, som dels voro läkande, dels döfvande. Genom alla dessa kunskaper eller, såsom de då kallades, idrotter, bibehöll Oden sitt välde och regerade ärofullt och lyckligt.

Oden hade omgifvit sig med tappra kämpar, hvilka erhöllo namn af berserkar, derföre att de framrusade i striderna utan harnesk och brynja. De beto då i sina sköldar, voro starka som björnar och nedslogo folk såsom gräs; men på dem bet livarken jern, stål eller eld. De trodde, att de, då de stupat på stridsfältet, fingo komma till Walliall. Hjellar blefvo efter döden brända på bål; öfver deras aska uppkastades en ättehög, och till deras åminnelse upprestes en bauta-sten, på hvilken deras namn ristades med runor.

Efter Oden hafva några forntida sånger blifvit benämnda, hvilka innehöllo icke allenast gudaläran utan också åtskilliga andra visdomsreglor. Isynnerhet innehåller Håvamdl märl^ värdiga och minnesvärda verser:Förstånd behöfver Den vida färdas:

Minst felar en varsam.

Ty mer pålitlig vän,

Ån mycket förstånd,

Man aldrig finner.

Den, som aldrig tiger,

Talar många Ord utan hållning.

Pladdrande tunga,

Om den ej hålles,

Talar sig skada.

Le aldrig

Åt gråhårig talare:

Ofta är godt hvad gamle tala. Ofta ur skrynklig nmn Visa ord komma,

Af dem som usla gå För hvars mans dörr Och vistas bland de ringa.

Fremlingen banna ej Eller på porten drif:

Var god mot den arme!

Dens hjerta blöder,

Som tigga skall Sin spis hvar måltid.

Till ögonspel Du ingen annan hafve,

Fast fremmande han kommer. Mången, sen han funnit Ro och torra kläder,

Skall du vis befinna.

Det träd förtorkas,

Som står vid gården

Utan bark och blad:

Så är en man Förutan vänner;

Hvi skall han länge lefva?

Vet du, att vän du eger,

Den väl du tror,

Kom ofta till hans samtal;

Ty ris vexer

Och högt gräs på den väg,

Som ingen trampar.

Vare du aldrig Före din vän

Att vänskap svekfullt bryta; Sorg fräter hjertat,

Om man ingen eger,

Den man säga kan hvar tanke.

Ett bo är godt Fast det är litet:

Hvar man är herre hemma! Fast tvenne getter endast Och halmtäckt sal man eger, Det bättre är än tigga.

Fyllda lador såg jag För rikedomens barn:

Nu bära de tiggarstafven!

Så rikedom är Som ögats blink:

Den är en flygtig vän.

Bort dör din hjord,

Bort dö dina fränder Och sjelf dör du äfven.

Men ryktet aldrig Skall dö för den,

Som sig ett godt förvärfvar.

Då Oden blef ålderstigen, ville han gifva sitt folk ett exempel af en manlig död. Han lät derföre märka sig med svärdsudd, tills han dog. Det blef sedan en sed i Sverige, att de, som blefvo mycket gamla, läto märka sig åt Odenmed spjutstyng omkring hjertat, hvilket kallades *Geirs Odd,* eller ock kastade sig utför höga, branta berg, som kallades *ättestupor,* så att de krossades i fallet. Kropparne blefvo derefter brända och askan höglagd.

Sålunda berätta sagorna, att det folk som Oden skulle infört i Norden blifvit bildadt till oförskräckt och krigiskt. Säkert är, att knappast något annat land än Sverige med så ringa folkmängd utfört så stora bedrifter.

Återblick: Odens slägtledning. Geterne vid Svarta hafvet. Skytherna. Berättelser om Geternes lagstiftare Zamolxis i Thracien, Borbista och Diceneus. Gissning att denne skulle vara Oden. Odens utvandring från Asgård

med Asarne. Tåget till Saxland. Julius Cæsar. Ankomst till Fyen. Sköldmön Gefion färdas till Gylfe. Han skänker henne land. Odens färd till Mälaren. Gylfe emottager honom. Asarne nedsätta sig. Odens stora egenskaper. Hans visdom. Runor, Galdrar och Sejd. Berserkar. Bautastenar. Havamal. Visdomsreglor. Odens död. Geirs Odd. Ättestupor.

(Sturlesons konungasagor. Edda. Strinnholm. Geijer m. fl)

*

VIII. YNGLINGASAGAN.

Oden kallades äfven *Yngve Tirkiakung,* emedan han regerat vid Svarta hafvet, hvilken trakt fordom bar namn af Tirkialand. Yngve eller Inka betyder eljest solen. Af detta namn togs benämningen Ynglingar åt Odens afkommande i Sverige.

Efter Odens död förestod **Njord** offren och höll dem vid makt, hvarföre han blef erkänd såsom Öfver-Drott, och Svearne erlade skatt till honom. När han kände sin sista stund nalkas, lät han märka sig med spjut åt Oden, och blef bränd och höglagd af sitt folk, som dervid fällde många tårar.

Frej, som också kallades **Yngve Frej,** tog riket efter sin fader. Han byggde ett stort tempel i Upsala och ditflyttade offerfesten från Sigtuna. Alla sina gods och gårdar gaf han till offrens underhåll under namn af Upsala Öde. Han hade en syster, som hette *Freja* och var så aktad, att förnäma qvinnor efter henne blifvit kallade Frejor eller Fruar, och den, som eger hus och bo, Husfreja eller Husfru. Under Yngve Frejs regering, var en god frid i landet, och årsvexten med spjutstyng omkring hjertat, hvilket kallades *Geirs Odd,* eller ock kastade sig utför höga, branta berg, som kallades *ättestupor,* så att de krossades i fallet. Kropparne blefvo derefter brända och askan höglagd.

Sålunda berätta sagorna, att det folk som Oden skulle infört i Norden blifvit bildadt till oförskräckt och krigiskt. Säkert är, att knappast något annat land än Sverige med så ringa folkmängd utfört så stora bedrifter.

Återblick: Odens slägtledning. Geterne vid Svarta hafvet. Skytherna. Berättelser om Geternes lagstiftare Zamolxis i Thracien, Borbista och Diceneus. Gissning att denne skulle vara Oden. Odens utvandring från Asgård med Asarne. Tåget till Saxland. Julius Cæsar. Ankomst till Fyen. Sköldmön Gefion färdas till Gylfe. Han skänker henne land. Odens färd till Mälaren. Gylfe emottager honom. Asarne nedsätta sig. Odens stora egenskaper. Hans visdom. Runor, Galdrar och Sejd. Berserkar. Bautastenar. Havamal. Visdomsreglor. Odens död. Geirs Odd. Ättestupor.

(Sturlesons konungasagor. Edda. Strinnholm. Geijer m. fl)

*

VIII. YNGLINGASAGAN.

Oden kallades äfven *Yngve Tirkiakung,* emedan han regerat vid Svarta hafvet, hvilken trakt fordom bar namn af Tirkialand. Yngve eller Inka betyder eljest solen. Af detta namn togs benämningen Ynglingar åt Odens afkommande i Sverige.

Efter Odens död förestod **Njord** offren och höll dem vid makt, hvarföre han blef erkänd såsom Öfver-Drott, och Svearne erlade skatt till honom. När han kände sin sista stund nalkas, lät han märka sig med spjut åt Oden, och blef bränd och höglagd af sitt folk, som dervid fällde många tårar.

Frej, som också kallades **Yngve Frej,** tog riket efter sin fader. Han byggde ett stort tempel i Upsala och

ditflyttade offerfesten från Sigtuna. Alla sina gods och gårdar gaf han till offrens underhåll under namn af Upsala Öde. Han hade en syster, som hette *Freja* och var så aktad, att förnäma qvinnor efter henne blifvit kallade Frejor eller Fruar, och den, som eger hus och bo, Husfreja eller Husfru. Under Yngve Frejs regering, var en god frid i landet, och årsvexten▼ar alltid gifvande. Denna frid kallades i Sverige Frejsfrid, och i Danmark Frodefriden, emedan konungen derslädes hette Frode. Då Frej på sin ålderdom vardt sjuk och afled, inburo honom i hemlighet hans närmaste mån i en stor hög» som var försedd med dörr och trenne gluggar. De sade, att han ännu lefde, och läto genom de tre gluggarna slå in all rikets skatt i högen, genom den ena gluggen allt kopparmynt, genom den andra silfret, och guldet genom den tredje. Regeringen öfverlemnades åt Freja. Som den goda tiden fortfor äfven efter Frejs död, voro Svearne ganska belåtne. Derefter uppkom emedlertid den seden att obrända höglägga de döda.

Fjolner var Frejs son. Friden fortfor under hans tid och man uppgifver, alt vår Frälsares födelse i Bethlehem då inträffat. Fjolner reste till Seeland, för att besöka konung Frode. Der blef ett stort dryckeslag, och mjöd fattades icke, ty Frode hade ett stort mjödkar, som räckte ända upp i andra våningen, der man genom en lucka i golfvet plägade fylla på karet emellanåt. Fjolner hade sitt sofrum i öfvervåningen. Han ville om natten gå ut, men gick vilse och stupade genom luckan i mjödkaret, så att han, såsom skalderne sjöngo, drunknade i vindlös sjö.

Svedger efterträdde sin fader. Han beslöt att göra en resa till Asgård, för att finna den gamle Oden. På vägen kom han till en stor, besynnerlig sten. Han tyckte sig se en dverg, som satt under stenen och bjöd honom komma in till Oden. Svedger # rusade dit, men stenen tillslöts hastigt efter honom, så att han aldrig kom tillbaka. Hans son

Wanland blef sedan regerande i Upsala. Han for en vinter till Finland, der han gifte sig med konung Snö den gamles dotter, Drifva. Då han om våren reste hem, lofvade han att komma åter om tre år. Emedan han dock på tio år icke höll ord, skickade Drifva deras' son Wisbur till Upsala. En trollqvinna, Hulda, ställde äfven så till, att Wanland sjuk-nade af längtan till Finland och dog, då hans män hindrade honom att fara dit.

Wisbur tog också en Finsk gemål, Auda, Öds den rikes dotter. Han gaf henne en guldkedja och trenne byar tillmorgongåfva. Han försköt sedermera henne och hennes sö-ner Gisl och Auder. Hon reste dä hem till Finland igen. Wisbur tog en annan gemål, som födde honom sonen Domal-der. Men Auda skickade sedermera sina söner, för att ut-kräfva morgongåfvan af den trolöse Wisbur* Han nekade att ullemna den, och Auda vände sig också till Hulda, trollens drottning i nordlanden. Denna gjorde den spädomen, att guldkedjan skulle blifva den bäste mans död i Ynglingaätten. Derefter uppäggade hon Gisl och Auder, så att de öfverföllo sin fader pä hans gård och uppbrände honom. De vunno likväl icke hans thron.

Dom al der tog riket efter sin fader. Under hans regering uppkom en svår missvext. I början offrade folket djur, derefter menniskor åt gudarne. Då detta icke bjelpte, togo de Domalder sjelf, svärdhöggo honom och beströko gudarnes altaren med hans blod. Han hade eljest erhållit tillnamnet Jotadolgiy för det han fört krig med Jutarne i Danmark.

Domar, hans son, regerade fredligt och vardt sotdöd i Upsala.

Dyggve efterträdde honom. Han var den förste, som i nordlanden kallades konung. Förut hade regenterna hetat Drottar.

Dag* hans son, tog riket efter fadren. Han kallades den vise, emedan han liksom Oden fick veta hvad som hände vidtomkring i verlden. Dag hade en sparf, som tillförde honom underrättelser. En gång flög sparfven ned på en bondes åker i en ort, som hette Reidgotaland. Bonden slog då ihjäl sparfven med en sten. Men när kungen fick veta sparf-vens öde, tågade han med en stor krigshär till Reidgotaland och härjade. När han här skälle rida öfver en å, kom en träl framspringande på åbacken och kastade en hötjufva i huf-vudet på konungen, så att han föll af hästen och dog.

Agne blef sin faders efterträdare och var en stor viking eller sjöhjelte. Han seglade vida omkring med sina tappra kämpar och ansågs såsom den förnämste hjelten af hela Yng-lingaätten. Han kom en gång till Finland, der han besegrade Finnliöfdingen Froste och tog han» son Loge och dotterSkjalf tillfånga. Skjalf fann behag för

segrarens ögon, och han beslöt taga henne till åkta. Då han kom hem till det skogiga land, der Mälaren genom Norrström utfaller i Saltsjön, på samma plats, der staden Stockholm nu är belägen, ville han der fira bröllopet. Hau steg alltså i land och slog upp sina tält emellan träden. Då bad honom Skjalf, att han först ville fira gra föl efter hennes fader. Flan biföll hennes begäran och bjöd alla förnäma män, som kunde träffas der i grannskapet. Det vardt alltså ett väldigt dryckeslag. Men då det blef natt och alla lade sig att sofva af ruset, gick äfven Agne till sitt tält. Han var i full rustning, med en dyrbar guldkedja spänd om halsen. Så snart han insomnat, fäste den hämndlystna Skjalf ett snöre vid guldkedjan. Hennes landsmän kastade det derefter öfver en gren af trädet, sedan tältet sakta blifvit borttaget. Med snöret blef konungen uppdragen i trädet, så att Huldas spådom gick i fullbordan och den förnämste af Ynglingaätten fann döden genom Wisbtirs kedja. Så snart Agne blifvit hängd, flydde Skjalf med de öfriga Finnarna till skeppen, och seglade hem till Finland. När Svenskarne vaknade efter ruset och sågo sin konung hänga, var det för sent att förfölja dem. Stället kallades, till åminnelse af denna händelse, Agnesnås, ända tills Stockholm blef anlagdt.

Alrik och Erik, Agnes söner, togo derefter riket i brödrask i f te, det vill säga att de regerade gemensamt. De förliktes likväl icke länge, och deras brödratvist gick så långt, att de slutligen, då de redo ut tillsammans, kommo i strid sinsemellan. Som de voro obeväpnade, togo de betslen af hästarna och slogo med dem hvarandra så, att de föllo såsom döda till marken. Men Erik qvicknade åter vid och regerade sedan länge ensam.

Alf och Yngve voro Alriks söner. De togo äfven riket i brödraskifte. Alf var af dystert lynne, salt hemma, samlade skatter och styrde riket. Yngve deremot var glad och hurtig, for ut med sina kämpar på vikingståg och vann seger och byte. Endast vintrarna tillbragte han hemma. Alf hade en skön gemål, som hette Dera. Hon var lättsinnig ✓och glad och tyckte mera om att höra sin svåger berätta sina äfventyr, än att vara sin herr» och gemål till viljes. Då den alfvarsamma Alf förebrådde henne detta, svarade hon bittert : att det vore lyckligare att vara konung Yngves drottning än konung Alfs. Hon upprepade ofta dessa kränkande ord. En afton salt Yngve, såsom han brukade, i högsätet i dryckessalen och drack med sina kämpar. Drottning Bera satte sig vid hans sida. Konung Alf, som länge förgäfves i sitt rum väntat på sin gemål, blef otålig och vred, tog sitt svärd och inträdde i salen. Yngve hade lagt sitt blottade svärd på knät och salt fördjupad i sitt samtal med Bera. Alf nalkades, utan att hvarken de *rusiga kämparne eller Yngve sjelf bemärkte honom, och stack sin broder tvärt igenom. Men Yngve rusade upp i samma ögonblick och högg med det blanka svärdet Alf äfven ett dödssår, så att båda bröderna föllo döda till golfvet.

Hugleik var Alfs son. Han tog riket, medan Yngves söner Erik och Jorund foro ute på vikingsfärder. På den tiden voro tvenne ryktbara sjökungar i nordlanden, Hake och Hagbard. De egde intet land, utan voro konungar öfver några goda skepp, med hvilka de seglade hvart de ville och hvar de väntade byte och ära. Om Hagbard finnes en serskild saga. Hake fick höra, att konung Hugleik endast sysselsatte sig med fredliga konster, höll harpolekare, gycklare och trollkarlar vid sitt hof. Han trodde, att en sådän konung icke var svår att besegra, och tågade med sina kämpar emot Upsala. På Fyrisvall, den slätt som ligger bredvid staden, mötte honom Hugleik med sin krigsmakt. Sveakonungen var omgifven af sina bästa kämpar, hvilka slöto sig intill hvarandra och utgjorde en så kallad sköldborg. Men då Hake frambröt, blef striden ganska hård. Sjökonungen högg sig in i sköldborgen, der han nedlade Hugleik sjelf och hans båda söner. Efter denna seger blef Hake konung i Upsala* Men Erik och Jorund, som emedlertid skaffat sig rykte såsom tappra vikingar, beslöto att återtaga sin faders thron. De seglade till Upsala, och Hake mötte dem åter på Fyris vall. Då Svearne hörde, att de båda Ynglingarne voro i antag, samlade sig till demen stor hop folk; men största delen af Hakes kämpar voro

ute på vikingståg. Striden blef skarp. Hake bröt in i Ynglingahären. Erik stupade för hans svärd. Derefter nedhögg han krigsbaneret. Dä flydde Jorund med de öfriga till skeppen. Men Hake hade äfven blifvit så svårt sårad, att han insåg, det hans sista stund var förhanden. Han ville på ett lysande sätt gå till Oden. Derföre lät han lasta ett skepp med de döda, och steg sjelf, döende, ombord derpå. Nu hissades seglen och styret ställdes i lag. Derefter satte man eld på skeppet och lät det gå ut i sjön. Så gick det flammande utåt vågorna, tills det förtärdes, och sjökonungen for sålunda ”till det andra ljuset”: $å kallade man att dö.

Jorund blef sedermera konung i (jpsala. Han hade under sina ungdomsäfventyr öfvervunnit en Norsk konung och låtit hänga honom. Sedan han besegrat Hake, begaf han sig ånyo ut på vikingståg, men råkade den Norske konungens son, hvilken öfvermannade honom och lät, till hämnd för sin fader, hänga honom.

Ane, Jorunds son, ärfde riket. Han var girig och feg. Han blef tvenne gånger drifven ifrån Upsala af fremmande eröfrare, och tog då sin tillflykt till Westergötland, der han väntade lifvet ur inkräktarne. Han uppnådde en mycket hög ålder, så att han på sistone vardt såsom barn på nytt. Han låg då beständigt till sängs och didde ur ett horn. Han hade tio söner; men då det sades, att han skulle lefva tio år för hvarje son, han offrade åt Oden, lät han efter hvarandra offra de nio. Folket hindrade honom att äfven offra den tionde, som hette Egil, och då dog Ane. Han hade en dotter, Ingeborg, om hvilken. vi hafva en serskild saga. Hans skattgömmare var en träl, som hette Tunne.

Egil befallde Tunne att arbeta bland de öfriga trälarne, ehuru han under konung Anes tid varit befriad från sådana arbeten. Då rymde Tunne med flere af sina kamrater till skogs, uppgräfde Anes skatter och värfvade med dem anhängare. Derefter gjorde han anfall på byar och städer och röf-vade hvad han öfverkom. Egil samlade en hår, och tågade emot honom. Men då konungen måste hvila öfver natleu iskogen, blef han öfverfallen af Tunne och slagen, så att han med möda undkom. Han var icke lyckligare i sina följande företag, ty han blef i åtta drabbningar slagen af Tunne. Likväl förlorade lian icke modet, utan reste till konungen i Danmark, att begära hans bistånd. Han fick också en Dansk här med sig, och besegrade och dödade Tunne i den nionde slagtniugen. Han erhöll då tillnamnet Tunnadolgisamt åter-skickade de Danska kämparne med stora skänker till deras konung. Sådana skänker skickade han derefter hvarje år till sin hjelpare i Danmark. En dag, då konung Egil red på jagt, mötte han en folkilsken tjur, som slitit sig lös, då den skulle offras i Upsala. Konungen blef af tjuren så stångad, att han dog.

Ottaii, hans son, tog då riket. Som Oltar upphörde att skicka skänker till Danmark, såsom fadren brukat, uppkom ett krig. Ottar härjade först i Danmark i den trakten, som hette Wendelsbygden. Men han blef slutligen öfvermannad, och hans lik utkastadt för korpar och rofdjur. Men Danskar-ne skickade en trädkråka till Sverige, och sade, att Svenska konungen nu ej var mera värd. Derföre kallade man konungen Ottar IVendelkråka.

Adils var Ottars son. Han var rik och mäktig och drog ofta ut i härnad. En gång kom han till Sachsen, och landsteg, för att plundra en drottning Alofs kungsgård. Boskap och trälar fördes ombord på Adils’ flotta. Bland trälin-norna fanns en jungfru af underbar skönhet. Hon hade blif-: vit med hårdhet uppfödd alltifrån sin barndom, och erhållit ett hundnamn; men hon var mycket vis och ädel, så att till och med Adils fattade tycke för henne. Då han hemkom, tog han Yrsa till drottning. Hon kunde väl skicka sig såsom den yppersta. På denna tid regerade i Danmark en djerf vikingsfarare, som hette Helge. Han hade varit ute på många åfventyr. En gång kom han oförmodadt till Svithiod med en slor här, så att Adils i största hast måste draga sig undan för honom. Helge plundrade, och tog sjelfva drottningen till fånga. Han blef äfven intagen af Yrsas skönhet, förde henne till sin hufvudstad Lejre på Seland, och tog hen-ne till gemål. Hon födde honom en son, som fick namnet Rolf Krake. Men då konung Helges äfventyr blef bekant i Sachsen, reste drottning Alof till Seland. Helge kände igen henne alltsedan ett af sina gamla vikingståg, då han gjort hennes bekantskap på ett besynnerligt sätt. Han landsteg nemligen vid hennes kungsgård, och gjorda henne ett besök, för att fria. Hon emottog honom vänligt och gjorde för honom ett gästabud. Men då han, alltför väl plägad, insomnade, afklippte hon hans hår, satte en beckhufva på honom, stoppade honom i en säck och lät bära honom, liksom en skänk, till fartyget. Hans kämpar öppnade säcken och funno, till sin bestörtning, den så illa tilllygade konungen. Han blygdes också så, att han seglade bort och grubblade på hämnd. Efter någon tid återkom han i hemlighet, begaf sig, förklädd som tiggare, till kungsgården och berättade för drottning Alof, att han i skogen funnit en skatt, som han ville upptäcka för henne ensam. Då hon följde honom dit, grep han henne, och bar henne till sitt skepp, hvarpå han en tid seglade omkring på äfventyr med henne, tills han lät henne vanhedrad återvända hem. När hon nu, efter flera år, kom till kung Helge i Danmark, sade hon honom, att hon, sedan han skiljts ifrån henne, födt honom en dotter, hvilken hon låtit uppföda såsom trälinna och gifvit namnet Yrsa. Då 'Helge sålunda hörde, att han bortfört sin egen dotter från Adils och tagit henne till gemål, blef han ytterst bedröfvad, och sände drottning Yrsa hem till Sverige igen.

Konung Adils emottog henne med oförändrad kärlek och välvilja. Hon födde honom en son Osten. Adils råkade, en lång tid der-efter, i krig med en Norsk konung Ale. Denne uppmanade honom att komma till strids ute på Wenerns is en vinter. Adils skickade sändebud till Danmark, för att bedja Rolf Krake, som då blifvit konung derstådes, om hjelp. Han erbjöd sold åt Danska hären och trenne kostbarheter åt konung Rolf, hvilka helst han ville välja sig. Men som Rolf sjelf var sysselsatt med ett krig i Sachsen, skickade han endast tolf ber-serker till Adils. Slaget med Ale på isen aflopp så, att Ale stupade med en stor del af sin här och Adils erhöll stortbyte. Då fordrade berserkerne af Adils hvardera tre marker guld och för sin konung en ypperlig brynja och hjelm, samt ringen Sviagris, hvilken var ett dyrbart arf inom Ynglinga-älten. Adiis blef förtörnad och bortskickade de förmätne ber-serkarne utan både sold och skänker. Rolf Krake kom sjelf, kort derefter, seglande till Fyrisån, der han lemnade sina skepp, medan han med tolf kämpar red till Upsala, för att besöka sin moder Yrsa. Han blef af henne vänligt emotta-gen. En stor gäststuga an vistes honom och kämparna. Men deras stolta uppförande förtretade både konung Adils och hans hofmän. Då Rolfs kämpar bådo de Svenska svennerne akta hästarnas svansar, lät Adils afhugga de tolf Danska hästsvansarna. Derefter inburo svennerna så mycket ved på härden i konung Rolfs gäststuga, att brasan blef för stark, och käm-parne trodde, att de skulle innebrännas. De grepo derföre svennerna och kastade dem på elden samt begåfvo sig sjelfve ut. Men Rolf erinrade sig, att han gjort ett löfte att aldrig fly, hvarken för eld eller svärd. Han kastade då sin sköld midt i elden, satte foten på densamma och sprang så igenom lågan, i det han sade: "den flyr ej för elden, som går igenom den." Yrsa skänkte derefter nya, goda hästar åt Rolf och hans kämpar, samt rådde dem att icke dröja, emedan Adils med hela sin här var i antåg. Hon gaf sin son ett horn, fullt med smycken, till afskedsgåfva. Han red då med kämparna utåt Fyrisvall. Men snart kom Adils, med sitt folk, i fyrsprång efter dem. Då Rolf märkte, att han snart skulle upphinnas, tog han en handfull smycken ur hornet och strödde på vågen. När Svenskarne kommo fram till dyrbarheterna, stannade de, för att plocka upp dem. Adils bannade dem förgäfves. Men dä Rolf andra gången var nära att blif-va upphunnen, gjorde han på samma sätt. Slutligen, när han redan var nära skeppen, utkastade han ringen Sviagris, som legat på bottnen af hornet. Adils sladnade sjelf, böjde sig ned och upptog denna ring med spjutskaftet. Då ropade Rolf till honom: "nedböjt haf ver jag nu den mäktigaste af alla Svear." Derefter kom Rolf lyckligt ombord och afseglade. I skaldernas språk kallas, i anledning af denna berättelse,ofta guldet för Rolf Krakes utsäde eller Fyrisvalls säd. Adils regerade länge derefter. Han red en gång omkring Disar-salen eller templet, då hans häst snafvade. Konungen föll af och slog hufvudet i en sten, så att han dog.

Osten tog riket efter sin fader. Under hans tid var mycket oroligt i norden. Sjökonungar och vikingar foro fram på många ställen med eld och svärd. Konung Rolf Krake i Danmark blef öfverfallen och dödad med sina kämpar af en konung Hjorvard. Östen hade samma öde. Han befann sig på en kungsgård på Lofön, då en äfventyrare, Solve Jute, landsteg om natten och kringrände huset, der konungen låg med sitt hof. Östen blef der innebränd. Solve regerade sedan en tid i Svithiod, tills Svearne öfverföllo honom och slogo honom till döds.

Yngvar, Östens son, blef nu konung. Han var en tapper viking. Då han landsteg i Estland och härjade, blef han angripen af en öfverlägsen krigsmakt, och stupade i slaget. Han blef höglagd der på stranden.

Anund kom derpå till konungadömet efter sin fader. Han for till Estland, och hämnades der sin faders död med mycken stränghet. Sedermera satt han hemma och styrde riket i fred. Som landet ännu var mycket ouppodladt, for han omkring, lät rödja vägar, bygga broar, uthugga skogar och anlägga gårdar öfverallt, der förut fanns idel ödemark. Deraf erhöll han tillnamnet Braut-Anund. Under hans tid hugnades landet med goda år. Han var mycket rik och aktad. En gång, då han reste emellan sina gårdar och kom till en trång dal emellan tvenne höga berg, som kallades Himmelshed, nedstörtade ett jordras ifrån bergshöjden, som krossade och begrafde konungen och hans följe.

Ingiald var Braut-Anunds son och efterträdare. Han blef uppfostrad hos en fylkeskonung, som hette Svipdager den blinde. Den tiden voro i de flesta landskaper serskilda konungar, hvilka likväl erkände Upsalakonungen såsom sin öfverkonung. Deras riken kallades Fylken, och deraf erhöllo de sin benämning. Då Ingiald var sex år gammal, kommo flere

fylkes-fylkeskonungar med sina söner till offerfesten i Upsala. Konung Yngvar hade tvenne söner, Alf och Agnar, som voro jemnåriga med Ingiald. Svipdagers söner voro Götvid, Folkvid och Hylvid, Ingialds fosterbröder. Tillika med många andra gossar höllo desse en krigslek, hvaruti Ingiald anförde en skara och Alf en annan. Ingiald blef då slagen. Men hans unga sinne blef så förbittradt, att han gret. Då ledde honom Götvid till gamle Svipdager, och berättade, huru det gått. Svipdager sade till Ingiald, att detta var en stor skam. Han lät derföre steka ett varghjerta, och gaf det åt Ingiald att äta; det troddes, att denne efter denna spis blef grym och vild till sinnes. När Ingiald blef fullvext, skickade Braut-Anund till Westergötland och friade för sin son till konungadottren *Göthild.* Hon blef också uppsänd till Svithiod, der hon blef förmäld med Ingiald och moder åt en son, som hette *Olof* och en dotter, som hette *Åsa.*

När Braut-Anund var död, och Ingiald skulle fira hans grafröl, företog han ett nedrigt anslag. Han ansåg nemligen fylkeskonungarnes makt för skadlig, och beslöt att förgöra dem. Han lät uppbygga en ny sal, lika härlig som den gamla kungssalen, men försedd med sju högsäten, och hvilken derföre kallades Sju-Konungars-Sal. Alla män af anseende, framför allt fylkeskonungarna, bjödos till grafölet. Dit kommo den gamle Yngvar med sönerna Alf och Agnar, Ingialds svärfader konung Algöt, konung Spornsnialler från Nerike och Sigvater från Attundaland. Den, som likväl förnämligast saknades, var konung Granmar från Södermanland. Imellertid ledsagades de ankomne sex konungarne i sju-konunga-salen och intogo sina högsäten. Deras män satte sig på bänkarna. Ingiald satt på en pall framför det förnämsta högsätet, såsom den tiden brukades af den, som skulle emottaga arf och göra arföl. Han satt der, tills en skål dracks, som benämndes *Bragafull.* Då denna förekom, och han emottog det stora dryckeshornet, skulle han aflägga ett löfte och, sedan han bekräftat det med drycken, uppstiga i det ärfda högsätet. Ingialds löfte bestod deruti, att han skulle utvidga sitt riketill hälften it alla sidor* Alla de närvarande tyckte, att delta var stort och manligt lofvadt.

Då natten inbröt och alla gått till hvila i gästa budssalen, lät Ingiald sina fosterbröder Folkvid och Hylvid väpna krigs* folket och omgifva byggningen. fild anlades derefter i alla knatar. Några få, som derinne väcktes af lågorna» ville störta ut, men blefvo genast nedhuggna. Så uppgick sju-kontin-gars-sal i lågor, och der innebrändes sex konungar ocli många flera förnäma män. Innan kort liade Ingiald underlagt sig de innebrändes riken. Han blef för denna grymhet kallad Illråda.

Konung Granmar i Södermanland, som undvikit Ingialds anslag, var förmäld med Hild, konung Högnes dotter från Östergötland: han hade med henne ingen son. Men deras dolter Hildigunn var en mycket skön och prydlig jungfru. Då Granmar var som mest bekymrad öfver Ingialds förehaf-vanden, emedan han lätt kunde tänka, alt han icke mycket godt hade af honom att vänta, kom der bud, att den store vikinghöfdingen Hjorvard Ylfing med sina härskepp lagt till i en fjärd vid Södermanland. Granmar skickade genast vänskapliga bud och bjöd sjökonungen till gäst på sin kungsgård» Hjorvard Ylfing antog bjudningen. Vid kungsgården var en stor gästsal, med bänkar utefter väggarna och på hvardera sidan ett högsäte. Konung Granmar och drottning Hild ia-togo det ena högsätet Det andra anvistes åt sjökungen. På bänkarna sutto bådas kämpar. När gästabudet var börjadt, inträdde den sköna Hildigunn, på sin fader» befallning, med en silfverbägare, iskänkte den full, och gick så fram öfver golf vet till vikinghöfdingen. Hon helsade honom med de orden : ”Hell eder, Ylfingar alla, med Rolf Krakes skål P Der på drack hon något af drycken och bjöd honom den. I det han eraottog bägaren, fattade han äfven hennes hand, och bad henne sitta hos honom. Hon svarade blygsamt, alt det ick« var vikingars sed att dricka tvemänning. {Det var nemligea endast hos konungar, som land styrde, vanligt, att fruntimren drucko hjeltarne till, då de fyllde deras bägare). Hjor* vard svarade, att han nu ville öfvergifva vikingsseden, ochbad lienne intaga platsen vid hans sida. De samtalade mycket med hvarandra den aftonen.

Följande morgonen friade Hjorvard till ffildigunn. Grau-mar rådfrågade sin gemål och sina vänner, och antog honom lill sin måg, så att de båda nnga först blefvo förlofvade med hvarandra, och någon tid derefter firades deras bröllop. Det blef äfven beslutad t, att Hjorvard skulle årfva riket efter sin svärfader.

Ingiald ryckte imellertid i fält mot konung Granmar och hans måg. Han hade samlat till sig alla de underkufvade fyl-keskonungarnes krigsmän, men Granmar deremot hjelptroppar från sin svärfar i Östergötland. I sjelfva slaget

blef Ingiald öfvergifven af sitt krigsfolk, och hans fosterfader och foster* bröder stupade. Sjelf undkom han med yttersta möda* Sedermera hölls dock ett möte, då fred ingicks mellan Ingiald och Granmar. Det tilldrog sig kort derefter, att Granmar och Hjorvard besökte en gård på Selaön i Målaren och lågo der öfver natten. Ingiald, som fått höra detta, kom oförva-randes dit med krigsfolk, och kringrände huset, samt inne-brände båda fylkeskungarna. Derefter intog han deras land.

Ingialds son Oiof uppfostrades i Westergötland. Dottren ds*, som till lynnet liknade sin fader, blef förmäld med en konung Gudröd i Skåne. Ingiald hade uppmanat henne au mörda de Skånska konungarna. Hon gjorde det också på det sått, att hon först lockade Gudröd att mörda sin broder Half* daa, och der på låt hon afdagataga .Gudröd sjelf för Halfdans mord. Efter dessa illbragder flydde hon hem till sin fader igen. Hon blef kallad Jsa lliråda.

Den mördade konung Halfdan hade en son, som hette Ivar. Denne var ute på vikingståg, medan Åsa mördade hans far och farbror. När han kom hem, beslöt han att hämnas deras mord. Han seglade hastigt in i Mälaren, och kom så oväntad öfver Ingiald, att denne icke hann församla någon hårsmakt till sitt försvar. Ingiald och hans dotter befunno sig på en gård, som hette Renninge och låg på Fogdön i Målaren* Då de märkte» att de icke kunde besegra Ivar, be*

3*slöto de all dö på ett lysande sätt, hellre So falla i fiendens våld. De gjorde derföre ett dryckeslag; och när alla käm-parne voro rusiga, tände de eld pä borgen och uppbrände den och sig sjelfva.

Ingiald hade en lagman, hvilken var en lika rättvis man, som konungen var orättvis. Denne hette Viger Spå eller den vise, och anses hafva först samlat de lagar, som den tiden nyttjades, samt låtit rista dem med runboksläfver i träbalkar. De kallades Vigers Flockar.

Återblick: Ynglingaättcnskonungar: Njord, Yngve Frej, Fjolner, Svedger, Wanland, Wisbur, Domalder, Domar, Dyggve, Dag, Agne, Alrik och Erik, Alf och Yngve, Hugleik, Jorund, Ane, Egil, Ottar, Adils, Östen, Yngvar, Braut-Ånund, Ingiald Illråda. — Inkräktare: Hake, Söl ve. — Droltningar: Freja, Drifva, Öda, Skjalf, Bera, Yrsa Göthilda. — Konungadöttrar: Ingeborg, Åsa, Hildigunn. — Fylkeskonungar: Granmar, Hjorvard Ylfing. Danska konungar: Frode, Helge, Rolf Krake. *(Sturleson.)*

*

IX. HAGBARDS OCH SIGNES SAGA.

I Throndhem funnos fyra konungasöner, som voro bröder och hette Hake, Hagbard, Helvin och Amund. De tvenne förra foro ut på vikingståg, för att vinna ära och byte. De tvenne sednare voro hemma. Under sina sjötåg kom den unge Hagbard en gång till en kungsgård, der konung Sigard bodde med sin dotter Signe. Sjökungen blef intagen af kärlek till den sköna konungadottern och vann hennes hjerta. De svuro hvarandra evig trohet, men beslöto alt hålla sitt löfte hemligt, tills Hagbard hade hunnit förvärfva ett rike och vinna konung Sigards välvilja och bifall. Hagbard begaf sig derefter ut på vikingståg.. Emellertid hade konung Sigards söner öfverfallit och dödat Helvin och Amund. Hagbard blef förlörnad öfver sina bröders död och jagade efter deras mördare. Sigards söner föllo för hans hämnande svärd. Sedan visste han väl, att konung Sigard aldrig skulle förlåta honom det; derföre förklädde han sig till sköldmö, och begaf sig till Sigards gård, för att höra, om Signe var honom trogen. Han fann konungadottren i hennes jungfrubur, och många kärleksfulla ord vexlade de med hvarandra. De klagade öfver slöto de all dö på ett lysande sätt, hellre So falla i fiendens våld. De gjorde derföre ett dryckeslag; och när alla käm-parne voro rusiga, tände de eld pä borgen och uppbrände den och sig sjelfva.

Ingiald hade en lagman, hvilken var en lika rättvis man, som konungen var orättvis. Denne hette Viger Spå eller den vise, och anses hafva först samlat de lagar, som den tiden nyttjades, samt låtit rista dem med runbokslåfver i träbalkar. De kallades Vigers Flockar.

Återblick: Ynglingaättcnskonungar: Njord, Yngve Frej, Fjolner, Svedger, Wanland, Wisbur, Domalder, Domar, Dyggve, Dag, Agne, Alrik och Erik, Alf och Yngve, Hugleik, Jorund, Ane, Egil, Ottar, Adils, Östen, Yngvar, Braut-Ånund, Ingiald Illråda. — Inkräktare: Hake, Söl ve. — Droltningar: Freja, Drifva, Öda, Skjalf, Bera, Yrsa Göthilda. — Konungadöttrar: Ingeborg, Åsa, Hildigunn. — Fylkeskonungar: Granmar, Hjorvard Ylfing. Danska konungar: Frode, Helge, Rolf Krake. *(Sturleson.)*

*

IX. HAGBARDS OCH SIGNES SAGA.

I Throndhem funnos fyra konungasöner, som voro bröder och hette Hake, Hagbard, Helvin och Amund. De tvenne förra foro ut på vikingståg, för att vinna ära och byte. De tvenne sednare voro hemma. Under sina sjötåg kom den unge Hagbard en gång till en kungsgård, der konung Sigard bodde med sin dotter Signe. Sjökungen blef intagen af kärlek till den sköna konungadottern och vann hennes hjerta. De svuro hvarandra evig trohet, men beslöto alt hålla sitt löfte hemligt, tills Hagbard hade hunnit förvärfva ett rike och vinna konung Sigards välvilja och bifall. Hagbard begaf sig derefter ut på vikingståg.. Emellertid hade konung Sigards söner öfverfallit och dödat Helvin och Amund. Hagbard blef förlörnad öfver sina bröders död och jagade efter deras mördare. Sigards söner föllo för hans hämnande svärd. Sedan visste han väl, att konung Sigard aldrig skulle förlåta honom det; derföre förklädde han sig till sköldmö, och begaf sig till Sigards gård, för att höra, om Signe var honom trogen. Han fann konungadottren i hennes jungfrubur, och många kärleksfulla ord vexlade de med hvarandra. De klagade öfverdet hårda öde, som åtskiljde dem. Hagbard ville söka eu 5 ro full död i striden, men det låg tungt på hans hjerta, att hon skulle glömma honom efter hans död. Signe svarade: ”en och samma kärlek har sammanbundit oss; en och samma död skall äfven förena oss, antingen du omkommer med svärd, på hafvet eller på landet. Intet löfte skall vara heligare, om någonsin en qvinnas mun talat sanning.”

Men det blef förrådt för konung Sigard, att en hjelte, förklädd, var i jungfruburen. Då härklädde sig konungens kämpar och öfvermannade Hagbard och togo honom fången. Den förtörnade Sigard dömde honom att blifva hängd. En galge restes på en höjd, och Hagbard, klädd i en purpurkappa, dit-fördes. Då de framkommit till höjden, bad Hagbard, att man först skulle hänga hans Lomma kappa, på det han skulle få se, huru han månde synas såsom hängande. Han betraktade emellertid Signes jungfrubur.

Den trogna jungfrun hade sagt åt sina tärnor, att hon icke ville öfverlefva sin Hagbard. Hon lät, i det hon såg hans purpurkappa sväfva öfver höjden, sälta eld på jungfruburen.

Men när Hagbard såg lågorna och förstod, att Signe var trogen, kände han en större glädje att dö än att lefva. Han bad bödeln skynda sig, och sade, att han i det andra ljuset ville återfinna Signe, efterlemnande åt jorden minnet af de* ras kärlek och trohet i döden.

Hake, som sporde sin broders död, hämnades densamma blodigt på konung Sigard. Han seglade sedermera till Upsala, och dog, såsom i Hugleiks saga berättas.

Återblick: Hake, Hagbard, Helvin, Amund. Konung Sigard och hans dotter Signe. Hagbards kärlek. Sigards söners krigståg och död. Hagbards förklädning och död. Signes trohet.

(Danske häfdalecknaren Saxo Grammaticus. Folkvisor)

*

X. HJALMARS OCH INGEBORGS SAGA.

Upsala-konungen Ane hade på sin ålderdom en landvärnsman eller krigsbefälhafvare, som hette *Hjalmar*. Denne

var en ypperlig hjelte och for om somrarna ut på vikingståg det hårda öde, som åtskiljde dem. Hagbard ville söka eu 5 ro full död i striden, men det låg tungt på hans hjerta, att hon skulle glömma honom efter hans död. Signe svarade: ”en och samma kärlek har sammanbundit oss; en och samma död skall äfven förena oss, antingen du omkommer med svärd, på hafvet eller på landet. Intet löfte skall vara heligare, om någonsin en qvinnas mun talat sanning.”

Men det blef förrådt för konung Sigard, att en hjelte, förklädd, var i jungfruburen. Då härklädde sig konungens kämpar och öfvermannade Hagbard och togo honom fången. Den förtörnade Sigard dömde honom att blifva hängd. En galge restes på en höjd, och Hagbard, klädd i en purpurkappa, dit-fördes. Då de framkommit till höjden, bad Hagbard, att man först skulle hänga hans Lomma kappa, på det han skulle få se, huru han månde synas såsom hängande. Han betraktade emellertid Signes jungfrubur.

Den trogna jungfrun hade sagt åt sina tärnor, att hon icke ville öfverlefva sin Hagbard. Hon lät, i det hon såg hans purpurkappa sväfva öfver höjden, sälta eld på jungfruburen.

Men när Hagbard såg lågorna och förstod, att Signe var trogen, kände han en större glädje att dö än att lefva. Han bad bödeln skynda sig, och sade, att han i det andra ljuset ville återfinna Signe, efterlemnande åt jorden minnet af de* ras kärlek och trohet i döden.

Hake, som sporde sin broders död, hämnades densamma blodigt på konung Sigard. Han seglade sedermera till Upsala, och dog, såsom i Hugleiks saga berättas.

Återblick: Hake, Hagbard, Helvin, Amund. Konung Sigard och hans dotter Signe. Hagbards kärlek. Sigards söners krigståg och död. Hagbards förklädning och död. Signes trohet.

(Danske häfdalecknaren Saxo Grammaticus. Folkvisor)

*

X. HJALMARS OCH INGEBORGS SAGA.

Upsala-konungen Ane hade på sin ålderdom en landvärnsman eller krigsbefälhafvare, som hette *Hjalmar*. Denne var en ypperlig hjelte och for om somrarna ut på vikingstågDied sina kämpar, för att hålla sjön fri från sjöröfvare. Haii hade stiftat den vikingslagen, att hans kämpar aldrig skulle dricka blod, aldrig plundra fredliga handelsfartyg och aldrig öfva våld mot qvinnor och barn. Då de gingo i land, for att skaffa sig sina lifsförnödenhetcr, skulle de betala allt livad de togo. Hjalmar kallades den hu g fulle eller ädelmodige.

En ung konungason från Norrige, Orvar Oddf som var ryktbar för många djerfva äfven t yr, fick af sin fader den underrättelse, att i Upsala skulle finnas de tappraste hjeltar i verlden. Han begaf sig med fem skepp ditåt. Då lian anlände till ett näs i Svenska skären, såg han femton skepp ligga der vid stranden. Han seglade lill, for att strida med dem, men fann, att besättningarna gått till lands. Han landsteg också, för alt söka dem. De upptäcktes snart, sysselsatta med krigslekar på en slätt i skogen. Orvar Odd delade dä sitt folk i tvenne hopar, lät den ena stanna vid stranden, och begaf sig med den andra inåt skogen. Derpå lät han upp-gifva ett förfärligt härskri. De lekande kämparne aktade alldeles icke på det första härskriet, och på det andra lyssnade de endast ett ögonblick, fortsättande derefter sin lek. Då qppsköt Orvar Odd till följande dagen att angripa så oförskräckt folk. Han förstod, att det var Hjalmar den hugful-les kämpar.

Dagen derpå kom ett bud från Hjalmar, för att fråga, hvem Orvar Odd var och huru många skepp han hade. Då Hjalmar det hörde, gick han ut med lika styrka, lemnande de öfriga skeppen för ankar. Emedan stridskrafterna voro lika, kämpades hela dagen utån att någondera vann seger. Andra och tredje dagen gick det på samma sätt Då upp** sattes fridsköld, och tonförarne trädde tillsammans att öfver-lägga. Det blef föreslaget, att de skulle ingå fosterbrödra-lag med hvarandra. Det gick så till, att en bred torfrimsa lösskars och upplyftades med spjut ifrån marken. Hjeltarne trädde under densamma, sårade sig i armen oeh läto sitt blod flyta tillsammans i mullen.

Derefter knäböjde de och svaro att hämnas hvarandras död såsom bröder* Penna ed bekräftades med handslag. Sedan Hjalmar och Orvar Oddgjort ett lyckligt tåg tillsammans och vunnit rika skatter, bjöd Hjalmar sin fosterbroder till Upsala, att der tillbringa vintern hos konung Ane.

Ingeborg, konung Anes dotter, var den fagraste och visaste jungfru på sin tid. Orvar Odd, som snart märkte, att Hjalmar och Ingeborg hade fattat tycke för hvarandra, frågade honom, hvarföre han icke begärde henne af konung Ane. Hjalmar svarade, att Ane endast ville gifva henne åt en konung. Dä Orvar Odd föreslog att med härsmakt tvinga Ane till bifall, afslog Hjalmar ett sådant förslag

En vår kommo till Upsala tolf beryktade kämpar, kallade Andgrims söner. De voro de vildasle och djerfvaste röf-vare på sin lid. Den äldste hetle Angantyr och hade ett svärd, Tirfing, som bet på allt och gaf ständig seger åt den, som - förde det. En af de öfriga elfva bröderna hette Hjorvard, och hade i ruset gjort det löftet att taga den sköna Ingeborg till äkta. Samtliga bröderna trädde fram för Ane, framförde friareärendet och fordrade genast svar. Den fegsinnade Ane tycktes tveka. Då framträdde äfven Hjalmar och sade: ”Kom ihåg, herre konung, hvad tjenst och vördnad jag eder bevisat i så många år, och huru jag beskyddat edert rike. Nu beder jag om den sköna Ingeborgs hand, ty min kärlek har länge varit vänd till henne. Det synes tillbörligare, att en sådan heder och lycka unnas mig, än dessa fremmande kämpar, som icke gjort annat än illgerningar i detta och andra konungariken.” Ane blef ännu mera ängslig: han sade, att han ville låta Ingeborg sjelf välja. Då yttrade konungadottren» att» efter hennes foder lät henne utvälja sig en man, ville hon taga en, som var väl känd af många goda egenskaper» och hon gaf derföre Hjalmar sin hand. Vid denna förklaring blef Hjorvard ursinnig och utmanade Hjalmar m snvig på Samaö, förklarande honom för hvars mans niding» om han drog sig undan. Hjalmar svarade, att han ingalunda ärnade dröja. Der på afreste bröderna.

Med sorgset hjerta tog Ingeborg afsked af »in Hjalmar. Jemte sina tärnor följde hon honom till ett ställe i skärgården, som hette Sotaskår. Hon yttrade sin aning att aldrigmera fä återse honom, och hennes tärnor firade afskcdet med sånger. ”Svårt var alt skiljas från sången, den fagra,” yttrade Hjalmar sedan; men, trogen sitt löfte, afseglade han med Orvar Odd till Samso. Hjeltarne hade tvenne skepp och lade till vid stranden. De gingo dereflcr båda i land, för att hugga ett roder. Emellertid kommo Andgrims söner till skeppen, der besättningarna voro qvarlemnade. Sex af bröderna rusade på hvardera skeppet. Berserkagången kom på dem, och de nedhöggo allt lefvande, som fanns ombord. Men Audgrims söner tyckte sig icke hafva funnit det motstånd, som var värdigt Hjalmar den hugfulle och Orvar Odd. De lade derföre alla de slagne vid hvar sin åra, då de funno, alt båda styrmännen fattades. Deraf blefvo de något häpne, ocli beserka-gängen föll af dem.

Men då Hjalmar och Orvar Odd återvände, sågo de hvad som händt. Då betogs Hjalmars hjerta för första gången af misströstan, och han yttrade, att han trodde det han skulle stupa. Orvar Odd frågade, om han tänkte undandraga sig striden; men då blef Hjalmar förtörnad och svarade, alt han aldrig flydde för några fiender. Han förklarade, att han ville kämpa emot Angantyr och svärdet Tirfing, medan Orvar skulle strida mot de öfriga elfva bröderna, ty Angantyr ensam tycktes svårare att besegra än de. Derefter öfverenskom man med Andgrims söner, att de, som stupade, skulle högläggas med sina vapen, utan att- plundras.

Hjalmar och Angantyr angrepo hvarandra med väldiga

- hugg. Men Orvar Odd nyttjade det tillhuggna roderträdet såsom klubba» och uppmanade de elfva att komma en i sen-der emot honom. Hjorvard var den förste som föll; derefter stupade de tio andra bröderna för Orvar Odds slag, ulan att han sjelf fått något sår.

Sedan Orvar Odd sålunda segrat, begaf han sig till den plats, der Hjalmar och Angantyr kämpat. Hjalmar satt lutad mot en tufva på marken, men Angantyr var död. När Odd såg detta, qvad han:

”Hur går dig, Hjalmar? Jag ser »åren stora

Liggar da lå bleknad? Dig mycket möda.Hjelm«u är klufven, Ditt lif jag helsar

Sliten är brynjan. Till långa färden.”

Derpå svarade Hjalmar:

”Sår bär jag sexton Med skarpan blodspets,

Och sliten brynja. Härdad i etter,

Mörkt är för mitt Öga, Skar i mitt hjerta

Och mig fjäten svika. Angantyrs svärd.”

Orvar Odd sade derefter: ”Nu har jag fått dep största skada jag kan lida i lifvet.”

Hjalmar svarade: ”Hvar menniska skall dock en gång dö. Men na skall du föra denna afskedssång hem till Sverige:

Bär nu tiil kungssal Drag mig af handen

Brynjan och bjelmen. Rödan gullring,

Dem du för alla Grif åt min unga

Der skall visa. Ingeborg honom!

Hjertat lär hvälfvas Må han hos henne

Hos konungadottren, Hugfästa sorgen,

När brynjan hon ser När hon aldrig

För bröstet huggen. Åter mig ser!”

Derefter dog Hjalmar. Men Orvar Odd uppkastade högar öfver de lolf slagna bröderna och öfver sina och Hjalmars män. Men sin foster broders lik bar lian ombord och hissade seglet. Så ankom han till Svenska skären. Der steg han i land, tog liket på sina skuldror och gick till Upsala. Han nedlade den döde utanför salsdörren och inträdde i kungssalen, der Ane satt i högsätet och Ingeborg sömmade en mantel åt sin hjelte. Orvar Odd räckte hjelmen och brynjan åt konungen, berättande Hjalmars strid och död. Derefter gick han till Ingeborg; räckte henne ringen och sade: ”Hjalmar helsade och skickade dig denna ring i sin dödsstund.” Konungadottren emottog ringen och såg på honom, men svarade intet, utån dignade ned och dog.

Då tog Orvar Odd och bar henne till Hjalmars sida och sade: ”Nu skola de döde njuta den sällhet, som ödet nekade de lefvande.”

Derefter blefvo Hjalmar och Ingeborg begrafna i samma .hög. Men Orvar Odd for verlden vida omkring och kom slutligen till Jerusalem, der han blef Christen.

Återblick: Konung Anes landvtärnsman Hjalmar. Orvar Odd. Fosterbrödralag. Ingeborg. Andgrims tolf söner, hvaribland Hjorvard och Angantyr. Striden på Samsö. Odds återkomst.

(Orvar Odds och Hervara-saqan.)

*

XI. ROLF GÖTREKSSONS SAGA.

En Isländsk saga har en berättelse, hvars händelser fordna historieskrifvare sökt att passa in i den Svenska historien, så, att de uppgifvit den den förekommande konung Erik, som säges hafva regerat i Sverige, för att varit satt att styra i Upsala af Sölve, hvilken Ynglingasagan förmäler hafva besegrat konung Östen. Denne Erik hade en enda dotter, Thorborg, berömd för sin skönhet och vishet. Hon var äfven skicklig i alla manliga öfningar, såsom fäkta och rida, och var sålunda en sköldmö. Af sin fader erhöll hon kungsgården Ulleråker till bostad och starka kämpar till hoffolk. Hon klädde sig då i manskläder, och befallde sitt folk kalla henne konung Thorborg.

I Westergötland regerade på denna tid en ryktbar hjelte, Rolf Götreksson, som var så stor till vexten, alt ingen häst kunde bära honom en hel dag utan att störta; men tillika var han skön och vis. Han egde svärdet Risanöt, som han tagit ifrån en jätte, och ingen annan än han kunde föra detta svärd. Dä han hörde Thorborgs rykte, begaf han sig med ett talrikt följe till Upsala, för att fria. I början emottogs han icke artigt af Erik; men drottning Ingerd fattade genast välvilja för honom och förmådde sin gemål att samtycka, om Rolf kunde vinna Thorborgs hjerta.

Rolf red då till Ulleråker, lät sitt folk hålla hästarna utanför borgen, och tillsade tolf kämpar att följa med in i salen, Den, som sist ingick, skulle först gå ut, förordnade Rolf. Derefter framträdde han till högsätet, der Thorborg satt i full kunglig skrud. Sedan han aftagit hjelmen, bugade han sig för Thorborg och stötte svärdsudd i bordet. Alla hög. Men Orvar Odd for verlden vida omkring och kom slutligen till Jerusalem, der han blef Christen.

Återblick: Konung Anes landvtärnsman Hjalmar. Orvar Odd. Fosterbrödralag. Ingeborg. Andgrims tolf söner, hvaribland Hjorvard och Angantyr. Striden på Samsö. Odds återkomst.

(Orvar Odds och Hervara-saqan.)

*

XI. ROLF GÖTREKSSONS SAGA.

En Isländsk saga har en berättelse, hvars händelser fordna historieskrifvare sökt att passa in i den Svenska historien, så, att de uppgifvit den den förekommande konung Erik, som säges hafva regerat i Sverige, för att varit satt att styra i Upsala af Sölve, hvilken Ynglingasagan förmäler hafva besegrat konung Östen. Denne Erik hade en enda dotter, Thorborg, berömd för sin skönhet och vishet. Hon var äfven skicklig i alla manliga öfningar, såsom fäkta och rida, och var sålunda en sköldmö. Af sin fader erhöll hon kungsgården Ulleråker till bostad och starka kämpar till hoffolk. Hon klädde sig då i manskläder, och befallde sitt folk kalla henne konung Thorborg.

I Westergötland regerade på denna tid en ryktbar hjelte, Rolf Götreksson, som var så stor till vexten, alt ingen häst kunde bära honom en hel dag utan att störta; men tillika var han skön och vis. Han egde svärdet Risanöt, som han tagit ifrån en jätte, och ingen annan än han kunde föra detta svärd. Dä han hörde Thorborgs rykte, begaf han sig med ett talrikt följe till Upsala, för att fria. I början emottogs han icke artigt af Erik; men drottning Ingerd fattade genast välvilja för honom och förmådde sin gemål att samtycka, om Rolf kunde vinna Thorborgs hjerta.

Rolf red då till Ulleråker, lät sitt folk hålla hästarna utanför borgen, och tillsade tolf kämpar att följa med in i salen, Den, som sist ingick, skulle först gå ut, förordnade Rolf. Derefter framträdde han till högsätet, der Thorborg satt i full kunglig skrud. Sedan han aftagit hjelmen, bugade han sig för Thorborg och stötte svärdsudd i bordet. AllaMitto tysta och förundrade sig öfver Rolfs manliga utseende. Men då han framförde sitt frieri och sade, att han hade Thorborgs föräldrars bifall, befallde hon sina kampar binda den galningen, som smädade henne. Kämparne rusade upp och anföllo Rolf* men han nedhögg tolf och lemnade derpå, med sina följeslagare, salen. Han red derefter skyndsamt hem till Westergötland igen.

Men Thorborg förstod nog, att en kämpe som Rolf icke så snöpligt skulle afstå från sitt frieri. Hon lät derföre förstärka -fästningsverken kring borgen och anlägga vattenrännor i vallarna.

Mellertid rustade sig Rolf till vikingståg, tog sin broder Kettil och en utvald här med sig, och ankom följande år$t till Upsala. Konung Erik erottog honom med största välvilja. Derefter tågade Rolf till Ulleråker, lät kringränna borgen, och begärde ett samtal med Thorborg. Hon visade sig på vallen, och han framförde då sitt frieri. Hon svarade föraktligt: ”Förr må du blifva en getaherde i Westergötland, ån du får något af vår stad. Gå derföre hem och var glad, att du slipper helskinnad härifrån.” Rolf gjorde dji ett anfall, men det blef tillbakaslaget. Han låt sälta eld på vallarna, som voro af timmer; men elden släcktes genom vattenrännorna. Thorborg låt ösa sjudande vatten och tjära på Rolfs kämpar, så snart de kommo nog nära. Belägringen varade en

hel månad.

Slutligen, då Rolfs kämpar blefvo otåliga, lät han bygga ett stormtak, hvarunder de kunde vara skyddade. Detta fördes lätt intill vallen, och kämparne gräfde sig under densamma* När de nu kommo in i borgen, funno de den tom. Bord stoda dukade med mat och dryck, präktiga kläder voro framlagda, men allt folk var borta. Kettil ville då sätta sig till bords, men Rolf förbjöd det, och man begynte söka öfver allt. Slutligen fanns en lönngång. Dit ingick Rolf) åtföljd af alla sina män, och kom genom den lyckligt ut på fältet. Der fanns Thorborgs här uppställd, och ett skarpt fäktande begynte. Rolf nedhögg många af Thorborgs folk, men hade förbjudit att på något sätt såra henne sjelf Kettil möttehenne i striden och gaf henne ett slag med flatan af sitt svärd. Förtörnad öfver ett sådant slag, som ansågs skymfligt, högg hon honom vid örat med sin stridsyxa, så alt han tumlade öfver ända. Han blef likväl ick$ sårad, utan sprang upp för att hämnas. Men Rolf kom i detsamma sjelf och grep Thorborg. Då gaf hon sig fången och lofvade att hänskjuta saken till sin fader.

Nu redo Rolf och Thorborg och kämparna till Upsala, der konung Erik åter vänligt emottog dem. Men Thorborg nedlade sin hjelm och sköld för fadrens fotter och gick in i frustugan till sin moder, der hon satte sig att söm ma. Hon var då så fager och vänlig, att ingen jungfru fanns i Norden hennes like.

Men konung Erik tillställde ett herrligt bröllop för Rolf och Ingeborg kort derefter.

Återblick: Erik den vältalige. Thorborg på Ulleråker. Rolf Götrekssons frieri. Thorborgs afslag. Rolfs andra frieri. Belägringen af Ulleråker. Thorborgs tillfångatagande. Bröllop.

(Götreks och Rolfs saga.)

*

XII. OLOF TRÄTÄLJA.

När konung Ingiald Illrådas son, Olof, fick böra sin faders död, begaf han sig med en hop folk lill Nerike. Der fick han likväl icke länge qvarblifva, ty Svenska allmogen samlade en krigshär, för att förjaga honom. Alla Ingialds slägtingar och vänner blefvo så fördrifne. Olof begaf sig, öfver bergstrakter och obebodda skogar, inåt Wermland, som af honom först bebyggdes. Han satte sig ned vid en elf, som föll ut i Wenern, och röjde der landet, så att det blef odladt. Sålunda skapade han sig sjelf af ödemarken ett rike, och erhöll tillnamnet Trätälja.

Olof Trätälja förmälde sig med en konungadotter från Norrige, och lefde stilla i sitt rike, som var en god och fruktbar landsort. Men många af hans faders vänner och andra, som blefvo landsflyktige från Sverige, fingo höra, huru man lefde i Wermland, och sökte der sin tillflykt. Folk- henne i striden och gaf henne ett slag med flatan af sitt svärd. Förtörnad öfver ett sådant slag, som ansågs skymfligt, högg hon honom vid örat med sin stridsyxa, så alt han tumlade öfver ända. Han blef likväl ick$ sårad, utan sprang upp för att hämnas. Men Rolf kom i detsamma sjelf och grep Thorborg. Då gaf hon sig fången och lofvade att hänskjuta saken till sin fader.

Nu redo Rolf och Thorborg och kämparna till Upsala, der konung Erik åter vänligt emottog dem. Men Thorborg nedlade sin hjelm och sköld för fadrens fotter och gick in i frustugan till sin moder, der hon satte sig att söm ma. Hon var då så fager och vänlig, att ingen jungfru fanns i Norden hennes like.

Men konung Erik tillställde ett herrligt bröllop för Rolf och Ingeborg kort derefter.

Återblick: Erik den vältalige. Thorborg på Ulleråker. Rolf Götrekssons frieri. Thorborgs afslag. Rolfs andra frieri. Belägringen af Ulleråker. Thorborgs tillfångatagande. Bröllop.

(Götreks och Rolfs saga.)

*

XII. OLOF TRÄTÄLJA.

När konung Ingiald Illrådas son, Olof, fick böra sin faders död, begaf han sig med en hop folk lill Nerike. Der fick han likväl icke länge qvarblifva, ty Svenska allmogen samlade en krigshär, för att förjaga honom. Alla Ingialds slägtingar och vänner blefvo så fördrifne. Olof begaf sig, öfver bergstrakter och obebodda skogar, inåt Wermland, som af honom först bebyggdes. Han satte sig ned vid en elf, som föll ut i Wenern, och röjde der landet, så att det blef odladt. Sålunda skapade han sig sjelf af ödemarken ett rike, och erhöll tillnamnet Trätälja.

Olof Trätälja förmälde sig med en konungadotter från Norrige, och lefde stilla i sitt rike, som var en god och fruktbar landsort. Men många af hans faders vänner och andra, som blefvo landsflyktige från Sverige, fingo höra, huru man lefde i Wermland, och sökte der sin tillflykt. Folk-mängden ökades derföre myckel hastigt. Landet knnde slutligen icke längre föda myckenheten, och då uppkom dyr tid och hunger.

Svenskarné voro vana att tillskrifva sina konungar så väl hårda som goda lider. Nu hade Olof i alla sina offer till gudarna varit sparsam; derföre trodde folket, alt delta var orsaken till den dyra liden. De samlade sig derföre, drogo emot Olof och kringhvärfde hans hus. Derpå antände de huset, och helgade honom åt Oden, i del de brände honom in> ne. De trodde, att de derigenom skulle vinna ett godt år.

Olof Trätäljas efterkommande regerade derefter i Werm-land i ostörd besittning af landet, till dess en af dem blef hela Norriges eröfrare. Denne hette Harald Hårfager.

Återblick: Olof Trätälja bebygger Wermland. Hans död. Hans efterkommande.

(Sturleson.)

*

XIII. IVAR WIDFADME.

I sin barndom ansågs Ivar för trög och modlös, men när han var tolf år, fick han en gång af en kamrat en örfil, och då vaknade hans mod med vreden, så att han genast med en käpp slog ihjäl den, som förolämpat honom. Då han blef follvext, begaf han sig ut på äfventyr. Han hörde omtalas en konungadotter, skön och mäktig, på Julland. Tolf starka kämpar bevakade hennes borg, och hon var så slolt, att hon icke fann någon man värdig att ega henne. Ivar seglade dit, -och begaf sig ensam till borgen och friade. Men Gyritha svarade, att han ej var hennes jemnlike i börd och fagert ansigte. Ivar sade: att han ville med lysande bragder otplå-na begge dessa brister. Emellertid bad han, att Gyritha icke skulle gifta sig förr, ån han antingen kom tillbaka eller hade stupat. Hon lofvade det, och han begaf sig tillbaka till sitt skepp. På vägen hördes ett stort gny bakom honom. Han högg sig då en klubba af en ekegren, och beredde sig till försvar, emedan han beslutat att aldrig fly. Det var Gyrithas tolf kämpar, som rusade efter honom, för att döda honom. Men de blefvo i stället alla nedgjorda. mängden ökades derföre myckel hastigt. Landet knnde slutligen icke längre föda myckenheten, och då uppkom dyr tid och hunger.

Svenskarné voro vana att tillskrifva sina konungar så väl hårda som goda lider. Nu hade Olof i alla sina offer till gudarna varit sparsam; derföre trodde folket, alt delta var orsaken till den dyra liden. De samlade sig derföre, drogo emot Olof och kringhvärfde hans hus. Derpå antände de huset, och helgade honom åt Oden, i del de brände honom in> ne. De trodde, att de derigenom skulle vinna ett godt år.

Olof Trätäljas efterkommande regerade derefter i Werm-land i ostörd besittning af landet, till dess en af dem blef hela Norriges eröfrare. Denne hette Harald Hårfager.

Återblick: Olof Trätälja bebygger Wermland. Hans död. Hans efterkommande.

(Sturleson.)

*

XIII. IVAR WIDFADME.

I sin barndom ansågs Ivar för trög och modlös, men när han var tolf år, fick han en gång af en kamrat en örfil, och då vaknade hans mod med vreden, så att han genast med en käpp slog ihjäl den, som förolämpat honom. Då han blef follvext, begaf han sig ut på äfventyr. Han hörde omtalas en konungadotter, skön och mäktig, på Julland. Tolf starka kämpar bevakade hennes borg, och hon var så slolt, att hon icke fann någon man värdig att ega henne. Ivar seglade dit, -och begaf sig ensam till borgen och friade. Men Gyritha svarade, att han ej var hennes jemnlike i börd och fagert ansigte. Ivar sade: att han ville med lysande bragder otplå-na begge dessa brister. Emellertid bad han, att Gyritha icke skulle gifta sig förr, ån han antingen kom tillbaka eller hade stupat. Hon lofvade det, och han begaf sig tillbaka till sitt skepp. På vägen hördes ett stort gny bakom honom. Han högg sig då en klubba af en ekegren, och beredde sig till försvar, emedan han beslutat att aldrig fly. Det var Gyrithas tolf kämpar, som rusade efter honom, för att döda honom. Men de blefvo i stället alla nedgjorda.Efter detta äfventyr eiliöll Ivar af sin moder tvenne sköna svärd, som hette Ljusing och Hviling. Han seglade der-på till Gardarike eller Ryssland, der den Svenske konung Ingiald krigade mot Ryssarna. I Svenska hären var en ryktbar hjelte, som hette Hildiger. För att få tillfälle att utmana Hildiger till envig, begaf sig Ivar till Ryska hären. Men Hildiger nekade att strida mot honom, emedan hans namn ännti icke var ryktbart. Då utmanade Ivar en annan Svensk, den han besegrade. Dagen derpå utmanade han och besegrade tvenne > så trenne, ända tills han på elfte dagen besegrat elfva. Då kunde Hildiger icke längre vägra att antaga utmaningen» Striden blef ganska hård, men det goda svärdet Ljusing träffade Hildiger, sä att han dignade till jorden. Han sade då till Ivar, att han icke velat kämfta med honom, emedan han var hans halfbroder. Derpå skänkte han honom sina vapen, hvaribland skölden, på hvilken hans bedrifter voro afbildade, och midt på skölden: huru han mördat sin egen son. ”Ingen kan hindra ödets beslut, ehvad det är godt eller sorgligt,” sade Hildiger, i det ban dog.

Ryktet om detta Ivars äfventyr förändrade sig så, att det kom till Gyritha, att Ivar stupal. En Sachsisk konung Sivard friade till henne, och förmådde med skänker bennes rådgifvare att tillstyrka giftermålet, så att hon slutligen låt hålla bröllop med honom. Men på första bröllopsdagen kom Ivar till Jutland och befallde sitt folk vänta utanför salen, jills ban gåfve dem tecken* Han inträdde ensam och okänd» Men bruden igenkände honom, då han med, mörka ord förebrådde henne, att hon svikit sitt löfte. Hon lät honom förstå, §tl hon trott honom vara död, men att hon hellre skulle förmäla sig med honom, än med den Sachsiske kungen» Då drog Ivar sitt svärd och sträckte brudgummen död till jorden. Ivars män instörtade och nedgjorde alla fiender. Derefter firade Ivar bröllop med Gyritha.

Nu fick Ivar spörja sin faders död genom Asa Illrådas stämplingar, och hämnades honom, såsom det är berättadt å Ynglingasagan. Ivar blef då konung öfver Svithiod. Dertill eröfrade han norra delen af Tyskland och en god del af Eng»land. Han erhöll derföre tillnamnet Widfaome eller den vidt omfamnande.

Gyritha födde en dotter, sota kallades A un eller Djup-nugda (den gnlndrika), emedan hon var ensam arfvinge till sin faders stora rike» Hon var derföre en gemål, som mån-ga konungar skulle önskat sig. På Seland voro den tiden tvenne bröder samkonungar, Rörek och Helge. Den förre satt hemma och styrde riket i ro, medan den sednare for omkring i härnad och vardt en lysande och ryktbar hjellc. Helge bc* gaf ség till Ivar ock begärde hans dotter And till äkla, helst soni han hade lyckats att vinna hennes tycke. Men Ivar, som var lika illasinnad som Ingiald Illråda, sade lill Aud, att bon aldrig skulle få Helge, men till Helge sade han, att And af qvinnonyck hade afslagit hans anbud. Helge for då be* dröfvad hem.

Men Röreks män uppmanade sin herre att begära Aud till åkta. Rörek sade väl, att, då hans broder Helge, som var långt förträffligare än han, fått afslag, var ingen framgång att hoppas, men han lät likväl förmå sig att bedja Helge fara till Ivar i iletta ärende. Helge svarade, att den vore lycklig, som fick Aud, men han fruktade, att han icke skalle bekomma godt svar. Dock gjorde han Rörek till viljes, och for så till Ivar och framförde ärendet. Ivar yttrade då, att del var oförsigligt af Rörek, som i allt var sämre än Helge, all begära den till äkta, som likväl gifvit

Helge afslag. Helge sade, att Rörek i allt var bättre än han, ehuru han icke blifvit så beryktad i vikingståg. Derpå begaf sig Ivar tUl sin dotter och meddelade henne Röreks anbud. Honsvarade, att, om hon sjelf fick råda, gaf hon Rörek icke samtycke till giftermål. Ivar sade: ”Illa behagar mig ditt stolta svar, och ser jag, att du ej längre vill stå under vår lydnad. Men konung Rörek skall likväl blifva din man, ändock da det icke vilL” Aad svarade: ”Icke lårer det stort betyda, om jag svarar ja eller nej, när da redan fattat ditt beslut, men detta giftermål blifver för mig icke lyckosamt.” Ivar gick då till Helge och sade: ”Mycket hafver jag bedragit mig, då jag trott min dotter förståndig. Hon är få vis, i sanning,då hon utvalt den sämste brödren framför dig, som är en så förträfflig konung.” Aud måste .derföre följa Helge till Danmark. På vägen, då de kommo att talas vid, funno de Ivars svek, men de ville icke svika någon: alltså hölls bröllop på Seland, ocli And blef Röreks gemål. Hon var sin make huld och tillgifven, ehuru hon icke fått den hon sjelf ville välja. Hon födde honom en son, som blef kallad Harald och var skön och stark, samt vid tre års ålder så stor som andra barn vid tolf.

En sommar, då Helge var ute på vikingståg, kom Ivar Widfadme seglande till Seland, i afsigt att genom sin list göra bröderna oense med hvarandra och derefter kunna intaga deras rike. Han sände bud till Rörek och bad honom komma ut till skeppen. Aud varnade Rörek och bad honom dröja till andra dagen. Om natten hade Rörek en dröm, som han berättade för sin gemål. Han tyckte sig se en skön slätt, der en hjort betade. Ur skogen framsprang en glänsande leopard, men hjorten genomborrade honom med sina horn. Då kom en stor drake flygande och slet sönder hjorten. Derefter syntes en björninna med sin unge. Draken förföljde dem, men de försvarades af björnen. And sade, att detta var en märklig dröm, och rådde Rörek att taga sig tillvara för Ivars arga list.

Men Rörek begaf sig till skeppen. När han steg ombord och helsade sin svärfader, teg Ivar och låtsade som han icke såg honom. Rörek bjöd då svärfadren till ett gästabud till lands. Men Ivar sade: ”Illa har jag giftat Aud åt Rörek, och det är ej underligt, om hon år dig otrogen.” Rörek svarade: ”Jag kommer väl öfveréns med Aud, och jag hoppas, att min svärfader ej skall behöfva ångra sitt ja-ord.” Då inföll Ivar med vrede: ”Du lär då icke veta, hvad som är t hvars mans mun, att Harald icke år din utan Helges son, den han ock mycket liknar. Afstå derföre hellre din gemål åt Helge, än att da af klenmodighet lemnar detta ohämnadt.” Rörek förklarade, att han icke hört detta, bad Ivar råda sig, men tilläde, att han ingalunda ville mista Aud. Då sadede Ivar: ”Antingen skall du döda Helge* ty förr 1)1 ifver aldrig väl emellan makarna, eller också afslå Aud.” — ”Då må jag hellre hämnas l” sade Rörek dystert och begaf sig hem igen.

Om hösten, då Helge återkom från sitt härnadståg, låt Aud för honom anställa ett gästabud, med lekar och tornerspel. Rörek var dyster och mörk, så att Helge ville uppmuntra honom, och bad honom rida ett tornerspel med sig. Tigande sprang Rörek upp och lät sina män rusta sig i ordning. Men i stället för att, såsom Helge, enligt spelets art, fatta en tornerstång med knapp istället för stålspcls, tog han ett spjut i handen. Då bröderne redo emot hvarandra, kastade Rörek spjutet igenom den obeväpnade Helges bröst, sä att han föll död ned af hästen. Alla månnerna skyndade då till och frägade, hvarföre Rörek gjort denna onda gerning. Han svarade: ”Detta har jag icke gjort utan orsak, ty Helge hade förledt min hustru.” Men alla ogillade med en mun Röreks dårskap och sade, att han var bedragen. Då Aud fick höra hvad som tilldragit sig, förstod hon, att det var hennes faders anslag och att det icke skulle stanna dervid. Hon tog derföre sin son och mycket folk med sig och drog sig inåt landet, medan Rörek reste omkring, såsom hans sed var, och gästade.

Emellertid kom Ivar ånyo till Seland och sade för sitt folk, att han ville hämnas sin vän Helges död på Rörek, som begått ett nidingsverk. Han lät en del af sitt manskap lägga sig i bakhåll i en skog, medan han med den andra delen på stranden väntade Röreks ankomst. Utan att ana någon fara, skyndade denne till sin svärfars möte, men blef i detsamma anfallen från alla sidor, och stupade tillika med sina män.

Nu ville Ivar intaga Seland; men då han hörde, alt Aud kom antågande med mycket folk, fann han för godt alt skynda undan till Sverige. Aud visste likväl, att han nog skulle komma igen med större stridskrafter. Hon lät derföre föra LUrobok i FUdcrnctl. Hist. 4al! slo egendom och sina skaller på skepp, samt begaf sig med sm son på flykten.

I Gardarike regerade då en konung, som hette Radbard. Då And tog sin tillflykt till honom, mottog han henne och hennes följe med gästfri vänlighet, tillbjndande henne i sitt rike en stadig fristad. Sedermera begärde han henne till äk-ta. Hon, landsflyktig från sitt rike, blottställd för sin fader, utan skydd och utan stöd för sin unge son, emottog konungens tillbud och blef hans'gemål.

Ivar intog emellertid Danmark. Men när han fick höra, att Aud blifvit förmäld med Radbard, ansåg han det mycket förmätet af denne, att han tagit dottren till äkta, utan att tillspörja fadren. För att hämnas, samlade han en väldig krigsmakt, så stor, att ingen visste räkning på skeppen, och styrde med dem österut emot Gardarike. Han hade beslutat att i Kyrialaboiten (Finska viken) göra en landstigning och oförsedt öfver falla Radbard.

Men om natten före landstigningen hade konung Ivar en dröm. Han såg en drake, som flög österut öfver hafvet* Drakens färg var som guld, och gnistor flögo af honom, så att del lyste på himlen och länderna rundlomkring. Alla fåglar, som i nordlanden voro, följde efter draken. Men pi landet uppstod ett tjockt moln, med storm, åska och slagregn. Och mörker betäckte draken och alla fåglarna, och ett stort dån rullade öfver alla Ivars riken.

När Ivar vaknade, lät han kalla sin gamle fosterfader Horder, och bad honom tyda drömmen. Den gamle ställde sig på en klippa, icke långt ifrån Ivars skepp. ”Du lär sjelf nogsamt veta hvad drömmen betyder,” sade han, ”Du tänkte att bryta under dig alla riken, och besinnade ej, alt du en gång måste dö. Nu skall du snart komma till Hels gårdar, och ingen af de dina får riket efter dig.”

Ivar frågade derefter, hur hans fränder och bekanta be-fqnnos bland Asarna i Walhall. Horder svarade: att de voro lika gudarne, men att de alla hatade Ivar. ”Hur är jag sjelf da ansedd ibland Asarne?” frågade Ivar. ”Du är dem mest förhatlig,” yttrade Horder, ”och de kalla dig Midgårds-ormen.” ‘ Så mycken förhåhelse kunde Ivar icke fördraga t hela våldsamheten af hans lynne bröt ut, och han ropade, i jäsande vrede, lill Horder: ”Stig hit, du leda troll, som slår der på klippan, och mät dig med Midgårdsormen!” Isamma ögonblick kastade han sig, full af raseri, öfverbord i vattnet, Horder störtade emot houom från klippan: båda sjönko och kommo aldrig mera upp.

Men folket, som icke hade någon sak med Radbard, höll en rådplägning och beslöt att återvända hem. Dereller upplöstes hären och seglade hvarje skepp lill sitt.

Återblick: Ivar Widfadmes barndom. Hans frieri till Gyritha. Striden med Hildiger. Ivars bröllop. Aud. Helges frieri. Röreks frieri. Ivars besök hos Rörek. Brodermordet. Röreks död. Auds flykt och nya giftermål. Ivars sista tåg. Hans dröm och dess ul tyd ning. Ivars död.

(Ivar Widfadmes Saga.)

*

XIV. HARALD HILDETAND.

Då Ivars död spordes i Gardarike, lemnade konung Radbard folk och skepp åt sin stjufson Harald, som då var femton år gammal. Så utrustad seglade Harald till Seland och Skåne, der han blef erkänd för konung. Äfven Gölaland och Svilhiod blefvo af honom intagna, så att han befann sig i besittning af sin morfaders riken. Sedermera förde han sina vapen vida omkring i fremmande länder och höll så många fältslag, att ingen i hans slägt före bonom gjort detsamma. Han blef derföre kallad Harald Hildetand , som betyder krigets tand. Tillnamnet syftade äfven på hans stora, utstående fram tänder. Han hade lärt sin krigskonst af Oden, sades det, och vanligtvis uppställde han sin här i en trekant, i hvars hörn de tappraste kämpar ne hade sin plats: det kallades att svinfylka hären. Hans kämpar voro så öfvade, alt de icke fingo blinka, äfven om ett svärdshugg snuddade ögonbrynen.

Aud hade, i silt andra gifte med konung Radbard, en son, som fick namnet **Randver.** Denne Randver blef af brödren satt till underkonung i Upsala. Han hade gift sig ormen.” ‘ Så mycken förhåhelse kunde Ivar icke fördraga t hela våldsamheten af hans lynne bröt ut, och han ropade, i jäsande vrede, lill Horder: ”Stig hit, du leda

troll, som slår der på klippan, och mät dig med Midgårdsormen!” Isamma ögonblick kastade han sig, full af raseri, öfverbord i vattnet, Horder störtade emot houom från klippan: båda sjönko och kommo aldrig mera upp.

Men folket, som icke hade någon sak med Radbard, höll en rådplägning och beslöt att återvända hem. Dereller upplöstes hären och seglade hvarje skepp lill sitt.

Återblick: Ivar Widfadmes barndom. Hans frieri till Gyritha. Striden med Hildiger. Ivars bröllop. Aud. Helges frieri. Röreks frieri. Ivars besök hos Rörek. Brodermordet. Röreks död. Auds flykt och nya giftermål. Ivars sista tåg. Hans dröm och dess ul tyd ning. Ivars död.

(Ivar Widfadmes Saga.)

*

XIV. HARALD HILDETAND.

Då Ivars död spordes i Gardarike, lemnade konung Radbard folk och skepp åt sin stjufson Harald, som då var femton år gammal. Så utrustad seglade Harald till Seland och Skåne, der han blef erkänd för konung. Äfven Gölaland och Svilhiod blefvo af honom intagna, så att han befann sig i besittning af sin morfaders riken. Sedermera förde han sina vapen vida omkring i fremmande länder och höll så många fältslag, att ingen i hans slägt före bonom gjort detsamma. Han blef derföre kallad Harald Hildetand , som betyder krigets tand. Tillnamnet syftade äfven på hans stora, utstående fram tänder. Han hade lärt sin krigskonst af Oden, sades det, och vanligtvis uppställde han sin här i en trekant, i hvars hörn de tappraste kämpar ne hade sin plats: det kallades att svinfylka hären. Hans kämpar voro så öfvade, alt de icke fingo blinka, äfven om ett svärdshugg snuddade ögonbrynen.

Aud hade, i silt andra gifte med konung Radbard, en son, som fick namnet **Randver.** Denne Randver blef af brödren satt till underkonung i Upsala. Han hade gift sigmed en Norrsk konungadotter, Asa, och deras son Hette Sigurd Ring. Då Randver stupade i ett krigståg mot Eng* land, fick Sigurd Ring ärfva hans rike.

Harald blef ganska gammal. På ålderdomen förmådde han icke mera värja sitt rike, så att det ofta blef anfallet och plundradt af vikingar. Några mäktiga män öfverens-kommo då att befria landet från den orklöse gamle, och skaffa det en yngre, raskare konung. Då Harald skulle gå i ett bad, ville de öfvertäcka badkaret med bräder och stenar och så förqväfva honom. Men då Harald märkte deras uppsåt, bad han, att de skulle släppa honom upp. ”Jag vet, att jag för eder tyckes vara lastgammal,” sade han, ”dock vill jag ej dö i ett badkar, utan såsom en konung.” Då stego hans vänner till och hjelpte honom upp.

Nu sände den gamle Harald till Sigurd Ring och stämde honom till strids. Han ville falla såsom en konung anstod, lät han säga. Han bad alltså, att Sigurd Ring skulle samla så stor krigshär han fijrmådde och dermed möta Harald vid Brå viken i Östergötland. De skulle der försöka, hvem som vore mäktigast.

Då skedde öfver hela Norden en allmän krigsrustning. Inga härjningar föregingo, inga plundringar föröfvades: man samlade på ömse sidor hela sin mansstyrka, för att liksom mäta begge rikenas krafter mot hvarandra, och i ett enda fältslag afgöra striden om öfver väldet.

Konung Harald samlade folk från Danmark, Tyskland, Skåne och England. Hans fältöfverste hette Brun. Bland hans krigare utmärkte sig trenne sköldmör, Ursina, som var en handfast qvinna och väl förfaren i krigsbruk, Heider och Vebiorg. Haralds krigsmakt var så stor, att, då flottan låg samlad vid Seland, mötesplatsen för hären, var sundet så fullt med skepp, att man kunde på dem, som på en brygga, gå öfver till Skåne.

Sigurd Ring samlade sin hår från Sverige, Westergöt-land och Norrige. Starkotter var den förnämste af hans kämpar. Hans flotta af 2500 skepp lopp ut genom Stocksundnr Mälaren, pch hans landmakt gick öfver Kolmården till den aftalade valplatsen.

Vid foten af Kolmårdens skogshöjd, nedanför hvilken Bråvalla hed utbreder sig, slog Sigurd sitt läger. Hans flotta, som äfven snart anlände, förenade sig med honom, och han afbidade konung Haralds ankomst. Snart ankom äfven den gamle hjelten, och båda härarne redde sig till drabbning. Sigurd lät, liksom Harald, svinfylka sin här. Derpå höllo båda konungarne tal till sina kämpar. När Harald fick höra, huru Sigurds här var uppställd, betogs han af en aning om sitt fall, ty han hade trott, att ingen annan än han sjelf kunde uppställa en sådan slagtordning. Han bad då till krigsguden, att,, om han icke kunde vinna seger, han måtte få, med hela sin hår, stupa och komma till Oden.

Nu gaf man på båda sidor tecken med lurar och liorn, hvarpå härarne upphöjde väldiga härskri. Derefter afskötos pilarna och flögo såsom hagel i luften. Sedan härarne nalkats hvarandra ännu närmare, kastades spjuten, och slutligen, når man kom inpå hvarandra, grep man till svärd, klubbor och yxor.

En Dansk kämpe, llbbe den Fiisiske, gjorde ett förfärligt anfall på Svenska hären, och fällde den ena kämpen efter den andra. Starkotter mötte honom, men de blef vo skilj-da i trängseln, sedan de sårat hvarann» Ubbe stötte då på en flock Norrska bågskyttar, som genomsköto honom med 24 pilar, så att han dog. Starkotter råkade sköldmön Vebiorg, och hon högg honom öfver kindbenet. Men hon blef skjuten af bågskyttarna, som voro från Thelemarken i Norrige. Starkotter nedlade derefter Urskia, och gjorde ett stort manfall i Haralds här. Då fattade den gamle Harald ett svärd i hvardera handen, satte sig upp på en krigsvagn, äggade hästarna till språng, och störtade in i Sigurds här, huggande blindt på båda sidor. Men hastigt träffades hans bjeim af ett klubbslag, som krossade hans hufvud och fällde honom död ur vagnen. Det var hans egen fältöfverste Brun, som gaf honom dödsslaget.

Så snart konung Sigurd Ring märkte, alt Harald Hilde-tands stridsvagn var tom, förstod han, att den gamle konua-gen var fallen, och lät derföre blåsa i lurarna, till tecken att striden skulle upphöra. Han erböd då den Danska hären fred, hvilken densamma emottog. Så slutades Bråvalla slag, det största och namnkunnigaste, som varit i Norden hållet, enligt sagornas berättelser.

Följande dagen begynte man att bland de döda söka efter gamle kung Haralds lik. Femton konungar och 30,000 man sades hafva stupat i Haralds här, 12,000 i Sigurd Rings. Man fann konungens lik först emot middagen. Sigurd Ring tät då tvätta och pryda detsamma efter_öflig sed. Derefter uppkastades en stor hög och upprestes ett bål. Haralds lik lades på en stridsvagn och kördes till bålet. Der blef det brändt, tillika med Haralds förgyllda skeppsstam. Hans lif-häst slagtades, och höfdingarne, som varit med i slaget, ka* stade smycken och dyrbarheter, såsom offer, i elden. Askan lades i ea urna och nedsattes i högen. Konung Ring talade öfver den dödas grift, bad till gudarna och önskade, att Harald främst bland de svärdfallna måtte rida till WalhaU och i Odens sal bereda vänner och fiender rum.

Återblick: Harald konung, med tillnamnet Hildetand. Hans balfbroder Randver och dennes son Sigurd Ring. Randvers död, Haralds ålderdom. Hans bud till kung Ring. Mötet* på Bråvalla bed. Haralds sköldmör. Sigurd Rings k$mpar< Bråvalla slag. Ha-' raids död och begrafning.

(Sagobrott om Bråvalla-slag. Saxo. Grammaticus.)

*

XV. SIGURD RINGS SAGA.

Efter Bråvalla slag vardt Sigurd Ring herre öfver Harald Hildetands rike. Haralds son, Ejsten Bely, fick likväl såsom underkonung regera i Sverige, medan Sigurd bodde i Danmark. Sigurd Ring var förmäld med den sköna Alfhild, en konungadotter från Bohuslän. Devas son hette Hagnar och var redan i sin ungdom en tapper hjelte.

Sigurd Ring utförde många lyckliga krig. En gång blef likväl hans här slagen i Tyskland af tvenne konuagar, Gun-oar och Iiogne, men Sigurd Ring.förde då icke sjelf befälet, tands stridsvagn var tom, förstod han, att den

gamle konua-gen var fallen, och lät derföre blåsa i lurarna, till tecken att striden skulle upphöra. Han erböd då den Danska hären fred, hvilken densamma emottog. Så slutades Bråvalla slag, det största och namnkunnigaste, som varit i Norden hållet, enligt sagornas berättelser.

Följande dagen begynte man att bland de döda söka efter gamle kung Haralds lik. Femton konungar och 30,000 man sades hafva stupat i Haralds här, 12,000 i Sigurd Rings. Man fann konungens lik först emot middagen. Sigurd Ring tät då tvätta och pryda detsamma efter_öflig sed. Derefter uppkastades en stor hög och upprestes ett bål. Haralds lik lades på en stridsvagn och kördes till bålet. Der blef det brändt, tillika med Haralds förgyllda skeppsstam. Hans lif-häst slagtades, och höfdingarne, som varit med i slaget, ka* stade smycken och dyrbarheter, såsom offer, i elden. Askan lades i ea urna och nedsattes i högen. Konung Ring talade öfver den dödas grift, bad till gudarna och önskade, att Harald främst bland de svärdfallna måtte rida till WalhaU och i Odens sal bereda vänner och fiender rum.

Återblick: Harald konung, med tillnamnet Hildetand. Hans balfbroder Randver och dennes son Sigurd Ring. Randvers död, Haralds ålderdom. Hans bud till kung Ring. Mötet* på Bråvalla bed. Haralds sköldmör. Sigurd Rings k$mpar< Bråvalla slag. Ha-' raids död och begrafning.

(Sagobrott om Bråvalla-slag. Saxo. Grammaticus.)

*

XV. SIGURD RINGS SAGA.

Efter Bråvalla slag vardt Sigurd Ring herre öfver Harald Hildetands rike. Haralds son, Ejsten Bely, fick likväl såsom underkonung regera i Sverige, medan Sigurd bodde i Danmark. Sigurd Ring var förmäld med den sköna Alfhild, en konungadotter från Bohuslän. Devas son hette Hagnar och var redan i sin ungdom en tapper hjelte.

Sigurd Ring utförde många lyckliga krig. En gång blef likväl hans här slagen i Tyskland af tvenne konuagar, Gun-oar och Iiogne, men Sigurd Ring.förde då icke sjelf befälet,utån hade lemnat det åt sina tvenne svågrar, Alf och Alfarin. De Tyska körningarna, som kallades Gjukungar, hade med sig en stor hjelte, Sigurd Fafnisbana, om hvilken det finnes en serskild saga. Det var egentligen genom hans tapperhet som Svenska hären blef slagen på flykten. Konung Ring oroade jcke sedermera de tappra Gjukungarna.

Sedan konung Ring uppnått hög ålder, begaf han sig en gång till en offerfest i Norrige. Dit kommo åfven tvenne Norrska underkonungar, Alf och Inge, och hade med sig sin syster Alf sol, som erhållit detta namn för sin underbara skönhet. Den gamle konungen blef intagen af henne och begärde henne till gemål. Men då Alfsol hellre ville dö, än hafva Sigurd Ring, lemnade bröderna det svar på hans frieri, att de icke ville gifva en så skön mö ål en så gammal och skrynklig gubbe.

Konungen blef öfver afslaget så förtörnad, att han för* klarade bröderna krig efter offrets slut.

Men Alf och Inge rustade sig till sin sista strid, ty de kände väl öfverkonungens stora makt. Då de togo afsked af 6in syster, gåfvo de henne förgift, på det hon ej skulle lef-vande falla i hans händer. Striden blef ganska skarp. Den unge Ragnar framgick med stort mannamod, och Alf stupade för hans svärd. Af ven Inge föll derefter.

Ringa Yar dock den gamle konungens glädje öfver segern, då han fann Alfsol död. Han ville då icke längre öf-verlefva den sköna, utan lät, såsom konung Hake, föra de döda på ett skepp, satte sig sjelf, med den älskades lik i famnen, vid styret. Seglen hissades och skeppet sattes i brand, hvarefter vinden dref det utåt hafvet. Man såg då, hurti konung Ring drog sitt svärd och stötte det i sitt eget hjerta» så att han föll död ned bredvid Alfsol. Så gick han med prakt, såsom en berömlig konung, till Oden.

Ragnar lät uppkasta en hög på stranden, till sin faders minne.

Återblick: Sigurd Rings gemål och son. Kriget mot Gjukungarne. Frieriet till Alfsol. Sigurd Rings död.

(Hervara-sagan. Sagobrottet.)

*

XVI. HERRAUDS OCH BOSES SAGA.

En konung, som hette *Ring,* regerade i Östergötland. Bland hans söner var *Herraud* den hurtigaste. Konungasonen ingick fosterbrödralag med en bondeson, Bose. Detta förtröt en af Herrauds bröder så, att han uppmanade några af konungens hofmän att under en lek slå Bose ihjäl; men leken vände sig annorlunda, ty Bose slog i stället hofmän-ncrna. Konungen blef förlörnad och förviste Bose landet. Då tog också Herrand med sig några tappra kämpar, och begaf sig ut på vikingståg med sin vän.

Efter många djerfva äfventyr träffade Bose den af kung Rings söner, som stämplat emot lians lif. Bose angrep honom, och konungasonen vardt slagen och stupade. Då samlade kung Ring en stark här och flotta, och drog ut att gripa Bose. Både Bose och Hérraud blefvo tillfångatagne. Kungen dömde Bose till döden, men erbjöd Herraud nåd. Men Herraud förklarade, att haa aldrig emottog någon nåd, som icke hans vän delade. Kung Ring lät då beveka sig, och förlåt äfven Bose; men ålade honom att, såsom försoning för kungasonens död, eröfra de skatter, som förvarades i Jumalas tempel i Bjarmland.

Herraud följde nu äfvenledes sin vän, och de stridslystne vikingarne seglade till Hvita hafvet, der Bjarmland var beläget. Der landstego de i tysthet och begåfvo sig till det urgamla Jumala-templet. Sedan de nedhuggit väktarne, funno de i helgedomen en skön qvinna, som satt och gret. Herraud blef intagen af hennes skönhet, och vännerna förde henne, tillika med tempelskatterna, ombord och seglade hem. Emedan hon var en Bjarmländsk kungadotter vid namn Hleidur, tog Herraud henne till gemål. Deras dotter blef kallad Tho-ra, och liknade sin moder i skönhet.

Båda fosterbröderna begåfvo sig till det ryktbara Bråvalla-slaget, der alla berömda kämpar, som då lefde i norden, voro tillstädes. Herraud och Bose stridde i Harald Hildetands hår med mycken tapperhet; men sedan den gamle kungen stupat, antogo de kung Sigurd Rings tillbud af frid, och reste hem med sina mån.Emellertid hade tvenne Bjarmländska prinsar öfverfallit kung Ring i Östergötland, dödat honom, uppbrännt kungsgården och bortfört Hleidur jemte alla skatterna. Bröderna lade genast ut med ett enda vål bemannadt skepp, och seglade till Bjarmland. De kommo till en stor bröllopshögtid, ty den ena prinsen ville förmåla sig med Hleidur. Då beslöt Bose att bespeja bröllopsgården, och begaf sig dit, förklädd till harpspelare. Bröllopsfolket höllo sig muntra och dansade efter Boses harpa, men bruden var nedslagen, tills hon igenkände sin gemåls vän. Men just som gästerna som bäst drucko och lekte, öppnade Bose sin harpa och lät bruden stiga in uti den. Derefter tog han harpan på ryggen och skyndade sig till skeppet.

Herraud hade emellertid huggit hål på alla Bjarmländska skepp, som lågo vid stranden, så att de voro obrukbara. När bröllopsfolket kom ut och sökte bruden, sågo de vikings-skeppet afsegla, men kunde icke förfölja det.

Då vikingarne seglat ett stycke, stego de åter i land. Bose fann då en annan Bjarmländsk konungadotter, hvilken han lockade ut i skogen, och derefter förde bort till skeppet och tog till hustru. Så kommo båda vännerna hem, begge gifta med kungadöttrar från Bjarmland. Herraud blef kung i Östergötland efter sin fader.

Någon tid derefter kommo de tvenne Bjarmländska prin-sarne med en stor flotta, för att hämnas på Herraud och Bose. Men desse mötte deni med sina skepp ute i sjön, och höllo ined dem ett stort slag. Då prinsarne blifvit slagne, seglade Bose med flottan till Bjarmland, der han intog landet och blef konung.

Återblick: Herrauds och Boses vänskap. Deras landsflykt och Herrauds ädelmod. Resan till Bjarmland. Hleidur. Andra resan till Bjarmland. Bose räddar Hleidur. Boses gemål. Båda vän-nerna blifva konungar. *(Herrauds och Boses Saga.)*

*

XVII. SIGURD FAFNISBANAS SAGA.

Sigmund, Völsungs son, var konung i Frankland. Han hade en son, som hette *Sigurd.* Efter sin faders död upp~ Emellertid hade tvenne Bjarmländska prinsar öfverfallit kung Ring i Östergötland, dödat honom, uppbrännt kungsgården och bortfört Hleidur jemte alla skatterna. Bröderna lade genast ut med ett enda vål bemannadt skepp, och seglade till Bjarmland. De kommo till en stor bröllopshögtid, ty den ena prinsen ville förmåla sig med Hleidur. Då beslöt Bose att bespeja bröllopsgården, och begaf sig dit, förklädd till harpspelare. Bröllopsfolket höllo sig muntra och dansade efter Boses harpa, men bruden var nedslagen, tills hon igenkände sin gemåls vän. Men just som gästerna som bäst drucko och lekte, öppnade Bose sin harpa och lät bruden stiga in uti den. Derefter tog han harpan på ryggen och skyndade sig till skeppet.

Herraud hade emellertid huggit hål på alla Bjarmländska skepp, som lågo vid stranden, så att de voro obrukbara. När bröllopsfolket kom ut och sökte bruden, sågo de vikings-skeppet afsegla, men kunde icke förfölja det.

Då vikingarne seglat ett stycke, stego de åter i land. Bose fann då en annan Bjarmländsk konungadotter, hvilken han lockade ut i skogen, och derefter förde bort till skeppet och tog till hustru. Så kommo båda vännerna hem, begge gifta med kungadöttrar från Bjarmland. Herraud blef kung i Östergötland efter sin fader.

Någon tid derefter kommo de tvenne Bjarmländska prin-sarne med en stor flotta, för att hämnas på Herraud och Bose. Men desse mötte deni med sina skepp ute i sjön, och höllo ined dem ett stort slag. Då prinsarne blifvit slagne, seglade Bose med flottan till Bjarmland, der han intog landet och blef konung.

Återblick: Herrauds och Boses vänskap. Deras landsflykt och Herrauds ädelmod. Resan till Bjarmland. Hleidur. Andra resan till Bjarmland. Bose räddar Hleidur. Boses gemål. Båda vän-nerna blifva konungar. *(Herrauds och Boses Saga.)*

*

XVII. SIGURD FAFNISBANAS SAGA.

Sigmund, Völsungs son, var konung i Frankland. Han hade en son, som hette *Sigurd.* Efter sin faders död upp~löddes Sigard hos konung Bjalprek, hvars son tog Sigurds moder till äkta. En fremling, som kom till Hjalpreks hof och undervisade Sigurd, hette Reginn. Då Sigurd vardt full* vext, berättade Reginn sina öden för honom*

”Min fader hette Hreidmar och hade tre söner, Fafner, Ottar och mig,” sade Reginn. ”En dag sågo Asagodarn* Ottar sitta på stranden. Loke, som var med dem, kastade en sten på Ottar och slog ihjäl honom. Asarne togo derefter Oltars skinn och kommo till Hreidmars gård. Men vi togo dem till fånga och tvungo dem att betala så myckel guld i lösen för sig, att hela Ojttars skinn betäcktes med guld. Loke skaffade skatten; men gudarne sade, att den skalle föra olycka öfver oss. Derefter stack Fafner vår fader med sitt svärd, och tog hela skatten, så alt jag måste gifva mig i landsflykt.”

Reginn ville nu förmå Sigurd att dräpa Fafner, och skänkte honom till den ändan det ypperliga svärdet Gram. Sigurd valde sig gångaren Grane i Hjalpreks stall, och for med Reginn åstad.

De kommo till Gnitaheden, der Fafner, förvandlad till en ofantlig orm, rufvade öfver skatten. Sigurd gräfde en grop i vägen, som Fafner dagligen gick, när han ville dricka. Då Fafner skred öfver gropen, högg Sigurd honom med svärdet till hjertat.

När Fafner höll på att dö, qvad han:

Jag dig rader, SigurdJ Reginn mig förrådde:

Men gif akt på rådet) Han skall dig förråda,

Och rid liädan hem; JJåda oss till bane varda.

Det klingande guld Nu sitt lif förlora,

Och det glödröda gods, Yet jag, månde Fafner;

De skatter dig Ull bane varda! Ditt nu varder mera mäktigt.

Reginn hade gömt sig, medan Sigurd dödade Fafner, Nu kom han fram, skar ut Fafners hjerta och satte det på stekspett. Derefter lade han sig att sofva. Men Sigurd ak-? tade på stekspettet, och när han trodde, att hjertat var stekt, log han derpå med sitt finger. Då brände hun sig och sUpKfingret i munnen. Men så snart Fafners bjerlblod rörde hans tunga, förstod lian fåglars sång. Han hörde en svala qvitlra;

Der ligger Reginn Som pS honom litar.

Och för sig öfverlägger: Nu vill olycksstiftaro

Svika vill han hjelten unga, Sin broder hämna.

Då flera svalor qvittrade samma mening, högg Sigurd hufvudet af Reginn, uppsökte Fafners skatt oeh lastade guldet på sin häst. Sedermera fick Sigurd tillnamnet Fafnisbana.

Sigurd red derefter upp på ett berg, och såg der en flammande eld, som omgaf en borg. Han red igenom elden och inträdde, då han fann en man derinne, som låg och sof i full vapenskrud. Sigurd tog honom hjelmen af hufvudet, och såg då, att det var en qvinna. Derefter uppskar han med sitt svärd hennes brynja, och tog den af henne. Då vaknade hon, och när hon stod obeväpnad i fruntimmerskläder framför honom, sjöng hon:

Hvem skar brynjan? Hvem afklädde mig

Hvi stördes jag i sömnen? De blåa bojor?

Han svarade:

Sigmunds son Den mörka klädnad:

Nyss sönderslet Sigurds var svärdet.

Hon berättade derefter, att bon var sköldmö, Hennes pamn var Brynhild, Budles dotter, ocfi hon hade blifvit af Oden försänkt i trollsömn, tills hon skulle väckas af en man, som aldrig räddes. Hon undfägnade nu Sigurd med dryck ur kosteligt guldhorn,

Sigurd förklarade då sin kärlek för Brynhild, och de begåfvo sig till hennes fosterfader, kung Heimer i Heimdalen, hvilken var gift med Brynhilds syster. Der var Sigurd en tid i mycken trefnad. Brynhild födde honom en dotter, som kallades Aslög.

Men Sigurd red en gång ut, och kom till konung Gjt** ke. Denne konungs gemål hette Grimhild, och de egde tre söner, Gunnar, Högne och Guttorm: en deras dotter hette Gudrun. Den lysande Sigurd blef vål emoltagen, och Grin)'» bild ville gerna hafva honom till mag.Grimhild framträdde en afton till Sigurd med ett horn, som innehöll glömskans dryck. Så snart Sigurd tömt hornet, utplånades nr hans minne hans kärlek till Brynhild och de löften, som de svurit hvarandra. Derefter tjuste Grimhild honom så med trollkonster, att han förmälde sig med Gudrun och blef boende hos konung Gjuke.

Grimhild rådde sin son Gunnar att fria till den berömda sköldmön Brynhild, som hade gjort det löfte, att ingen skulle ega henne, om han icke red igenom den eld, som brann kring hennes sal. Gunnar, Sigurd och Högne redo dit. Men Gunnar sporrade förgäfves sin häst. Ilan skyggde för lågorna kring Brynhilds sal. Afven då Gunnar lånade Grane, ville Sigurds häst icke springa i elden. Då bytle Sigurd och Guqnar kläder och rustning och Sigurd sjelf red på sin Grane emot borgen.

Elden hväste, Sigurd sin Grane

Jorden skalf, Med svärdet kör,

Hög steg lågan Ocli elden slocknar

Mot hvälfda himlen. För konungasonen.

Ej dristade mången För ryktets älskling

Kämparnes höfding Med blänkande sadeln,

1 elden rida Som Fafner egt,

Eller öfver den stiga. ' Sig lågan lade.

När Sigurd inträdde i Brynhilds sal med sluten hjelm, sade han, att han var Gunnar, Gjukes son, och att lian begärde henne till äkta. Han gaf henne derpå en guldring, och tog af henne en annan, samt red tillbaka till sina följeslagare. Gunnar och han bytte derefter ånyo rustning.

Kung Heimer yttrade, att Brynhild nu måste uppfylla löftet, att taga den till äkta, som ridit genom elden. Hon öfverlemnade då sin dotter Aslög åt Heimer alt uppfostras, och reste med Gunnar, såsom hans gemål, till konung Gjukes salar. På bröllopet vaknade Sigurds minne, men han teg med sin sorg att så hafva svikit sin Brynhild.

En dag talade Brynhild och Gudrun om sina männer. Den stolta Brynhild ville alltid ega företrädet; Gudrun, förbittrad deröfver, upptäckte för Uenne, alt del varit Sigurd,som ridit i Gunnars *kläder genom elden, och visade henne den ring, som han tagit af henne. Då Brynhild såg ringen, som Gudrun fått af sin gemål, bleknade hon, och hennes sorg var så bitter, att hon blef dödssjuk. Gunnar kunde icke trösta henne, utan öfvertalade Sigurd att besöka Brynhild och utforska, om hennes sorger kunde stillas. Då mindes de båda sina eder och huru de blifvit besvikne; och Sigurd tillbjöd sig att ega henne och förskjuta Gudrun; men Brynhild ville det icke.

Ut gick Sigurd SS att af hjeltens

Från detta samtal Sidor banden

I konungasalen, Af jernskjortan

Och våndades Sönder brusto.

Brynhild vardt åter frisk, men hennes hjertesorg blef icke mindre. Hon satt ute en afton och sade till sig sjelf:

Hafva vill jag Sigurd Gudrun är hans hustru,

Eller eljest dö. — Jag är Gunnars,

Ord talte jag nu, Och bitter sorg

Dem sedan jag månde ångra: De onda Nornor skickat.

Då beslöt hon att hämnas det svek, som var begånget, och att dö med Sigurd. Hon sade derföre till Gunnar, sin gemål:

Du skall, Gunnar, Till fränder mina:

Helt och hållet Der vill jag sitta

Mitt land förlora Och mitt lif framslumra,

Och mig sjelfvan: Om du ej Sigurd

Jag skall åter fara Låter dö.

Gunnar blef vred och sörjde. Han gick att förtroligt tala med sin broder Högne, och sade till honom:

Den endaste Brynhild Förr mitt lif

Mig bättre är än allU ' Skall jag låta,

Budles dotter, An denna min drottnings

Hon är qvinnors krona! Skatter förlora.

Men då han föreslog att döda Sigurd, svarade Högne, att det icke höfdes dem, emedan de med heliga eder bekräftat det vänskapsförbund, de ingått med Sigurd. Gunnar sade ✓då, att de skulle egga den yngre brödren Guttorm, som icke var bunden af några eder, till inordet. De gåfvo Gultorm varghjerta att äta, och han skyndade i Sigurds kammare, der hjelten sof med sin maka. I samma ögonblick som Gultorms svärd genomborrade Sigurds bröst, stod den dödssårade upp och kastade sitt svard efter Gutlorm, så alt han föll, huggen i tvenne delar. Då Gudrun vaknade och såg sin gemåls blod, vred hon sina händer i förtviflan; men den starklijer-tade Sigurd sade:

Gråt icke, Gudrun, Endast Brynhild

Så bitterliga! Allt det onda vållar.

Unga, blomstrande brud,' Mig älskade mön

Dina bröder, lefva! Mer än hvarje man,

Jag vet noga, Men mot Gunnar

Huru nu tillgå månde: Ondt jag icke stiftat.

Drotlningen uppgaf en suck, men Sigurd sin anda. Och vardt då allmän sorg i Gjakungarnes salar. Gudrun vred sina händer och knnde icke gråta, ehuru hennes väninnor sökte att lindra hennes sorg. Hon satt och beskådade sin Sigurds lik,

Såg konungens hår Konungens släckta >

Begjutet med blod, Furstens hugborg (bröst)

De klara Ögon Med svärd sargad.

Men till slut brast hennes sorg, och hon sjönk tillbaka mot bolstret, hårbindeln lossnade, kinderna rodnade och hennes ögon flöto i strida tårar. Då sade hennes syster Gullrönd:

Hos eder såg jag Du fann ej ro

Kärleken starkast Ute eller inne,

Bland alla menskor Syster min,

Ofvan mullen. Utan hos Sigurd.

Då lätlades Gudruns bröst, så att hon kunde besjunga sin sorg, och hon sjöng:

Så var Sigurd Eller som diamanten

Bland Gjukes söner, Å. band dragen,

Som svärdsliljan En ädel sten

Uppskjuten ur gräset; öfver konungar.Jag saknar i högsätet . Och i mitt sofgemak Mina samtals älskling: Det vålla Gjukes söner. Gjukes söner Min olycka vålla,

Yålla sin systers Bittra tårar.

Jag syntes ock För konungens bjeltar Högre än hvarje Odens tärna.

Nu är jag så ringa,

Som det fallna Löfvet i stormen,

Tid min döda konung.

Men Brynhild stod vid en pelare, hårdt fattande uti densamma: eld brann ur hennes ögon, när hon beskådade

Sigurds sår. Gudrun och hennes systrar hotade och förbannade henne; men Brynhild sade, huru hon visste, att hon var besviken, och att hennes broder, konung Atle, skulle utkräf-va hämnd för henne. Gunnar uppstod och ville försonas. Han omfamnade henne, men

Hon sig från halsen Lät ingen man sig hindra

SJtötte all verlden, Från färden långa.

Derefter utdelade hon sina skatter. Många tjenare dödade sig, för att följa Sigurd. Och så stack Brynhild ett svärd genom sitt bröst. Döende sjöng hon:

fött dig neder, GunnarI för lifvet hopplös,

Vill dig säga Om fager brud:

Hon dig månde älska,

‘Som jag dig skulle älskat,

Om blidt vårt öde Hade kunnat vara.

Ej skall er farkost Helt gå förlorad,

Fastän jag hafver Låtit lifvet.

Försonte varden j och Gudrun Förrän du tänker.

Bättre liöfdes Vår syster Gudrun Sin förstlings man Att följa i döden,

Om henne gåfves Goda råd,

Eller hjerta Oss likt hon hade.

Bedja vill jag Dig en bön:

Den månde i verlden Sista bönen vara:

Bygg så bredt Ett bål £ fältet,

Att för oss alla,

Som dött med Sigurd, Fullt rum må vara. Omgif bålet Med tält ocli sköldar, Väl färgad krigsskrud Och många stridsmän. Bränn mig vid hjeltens, Min Sigurds, sida.

Ej skall vår färd Ömklig synas!

Så jag sluta månde!Blefvo då Sigurd och Brynhild brända lillsaromans. Men konung Atle ville hämnas sin sysler Brynhilds död; och det blef ofrid emellan honom och Gjukungarne. Likväl slutades förlikning, då Atle erhöll Gudrun. Hennes bröder gåfvo henne glömskans dryck, så att hon förgat Sigard och blef AU les gemål.

Men Alle hade icke glömt sin hämnd, utan bjöd till sig Gunnar och Högne till gästabud. Gunnar fatlade kärlek till Atles sysler Oddrun, men Atle nekade honom henne, och lät gripa de båda Gjukungarna, Han ville se Högnes hjertblod, och Högne log, då man skar hjertat ur hans bröst. Gunnar blef kastad i en ormgrop, med bundna händer. På Gunnars begäran gaf man honom en harpa, och han sjöng i ormgropen sin dödssång, spelande på harpan med fotterna.

Gudrun blef förbitirad öfver sina bröders mord, och beslöt att hämnas. Hon dräpte derföre kung Atles söner och slutligen honom sjelf.

Som konung Heimer fruktade, att blodshämnden efter alla dessa mord skulle söka äfven hans fosterdotter, tog han en harpa, gömde den unga Aslög jemte många dyrbarheter i harpan, gaf sitt rike i Heimdalen till spillo, och begaf sig, förklädd, ut alt vandra i fremmande länder. Han trifdes ingenstädes, och all verlden tycktes honom öde, sedan Sigurd och Brynhild voro borta. Då han kom till strömmar i ensliga skogslunder, lät han den unga jungfrun sliga ur harpan och två sig. Men då hon understundom tyckte sig ensam och öfvergifven och begynte

gråta, slog Heimer på harpan så konstfullt, att han stillade hennes tårar med sin harpas toner, liksom hennes hunger med vilda örler.

Gudrun sjelf kom till stranden och ville dränka sig, men vågorna drefvo henne till lands hos en konung Jonaker. Han tog henne till äkta. Men Gjukungarnes slägt hade ingen framgång. Alla Gudruns barn orakommo på blodigt sätt, och hon dödade sig slutligen sjelf. Hon sjöng, då hon dog: Uppresen mitt hål Det sorgfulla bröst!

Högt under himlen! Elden upptine

Må det brinna, Sorgerna kring hjertat!

Blifveblifve alla Jarlars Sorger mindre,

Bröst lättade, Att denna olyckskedja

Alla qvinnors Har sjungen blifvit!

Återblick: Sigurd dödar Fafner och Reginn. Han finner Brynhild. Han förmäles med Gudrun. Gunnars frieri och giftermål. Brynliilds hämnd och död. Gjukungarne förödas. Gudruns hämnd. Heimers färd med Aslög.

(Sämunders Edda.)

*

XVIII. RAGNAR LODBROKS SAGA.

Konung Herraud i Östergötland älskade mycket sin sköna dotter Thora, och skänkte lienne en väl befastad borg, der hon bodde. Hon kallades derföre Thora Borgarhjort (Hinden i borgen). En gång skänkte konnngen lienne ett trollägg från Bjarmland. Hon lade det i en ask på guld. Då vexte det till en lindorm, som slutligen blef så stor, att han slog sig i ring omkring Thoras borg, och bet sig i stjer-ten. Derefter tordes ingen annan, än den som bar mat lill ormen, besöka Thora. Då gjorde kung Herraud ett löfle, alt den, som besegrade ormen, skulle erhålla hans dotter Ull äkta.

Ragnar, Sigurd Rings son, var en lysande lijelle, berömd för sin skönhet, sin mandom och sin klokhet, ehuru han endast var femton år gammal. Han hörde berältas om Thora Borgarhjort, men lät sig intet märka. Han lät göra sig ludna kläder, hvilka derefler kokades i beck och drogos i sand, så att de blefvo stela. Sedan han lagt till med sina skepp i en afsides vik, begaf han sig en morgon i gryningen till Thoras borg. Ormens etter kunde icke genomtränga den besynnerliga klädnaden, utan Ragnar stötte sitt spjut igenom ormen, så att han dog; men i dödskampen krympte han sig så 9 att spjutet brast och hela jungfruburen darrade. Thora sprang upp och tittade ut genom vindögat (fönstret), men emedan det ännu icke var full dager, kunde hon icke urskilja kämpens anletsdrag. Hon frågade likväl, hvcm han var. Ragnar svarade:

Lärobok i Fädernesl. Uixt. 5 blifve alla Jarlars Sorger mindre,

Bröst lättade, Att denna olyckskedja

Alla qvinnors Har sjungen blifvit!

Återblick: Sigurd dödar Fafner och Reginn. Han finner Brynhild. Han förmäles med Gudrun. Gunnars frieri och giftermål. Brynliilds hämnd och död. Gjukungarne förödas. Gudruns hämnd. Heimers färd med Aslög.

(Sämunders Edda.)

*

XVIII. RAGNAR LODBROKS SAGA.

Konung Herraud i Östergötland älskade mycket sin sköna dotter Thora, och skänkte lienne en väl befastad borg, der hon bodde. Hon kallades derföre Thora Borgarhjort (Hinden i borgen). En gång skänkte konnngen lienne ett trollågg från Bjarmland. Hon lade det i en ask på guld. Då vexte det till en lindorm, som slutligen blef så stor, att han slog sig i ring omkring Thoras borg, och bet sig i stjer-ten. Derefter tordes ingen annan, än den som bar mat lill ormen, besöka Thora. Då gjorde kung Herraud ett löfle, alt den, som besegrade ormen, skulle erhålla hans dotter Ull äkta.

Ragnar, Sigurd Rings son, var en lysande lijelle, berömd för sin skönhet, sin mandom och sin klokhet, ehuru han endast var femton år gammal. Han hörde berältas om Thora Borgarhjort, men lät sig intet märka. Han lät göra sig ludna kläder, hvilka derefler kokades i beck och drogos i sand, så att de blefvo stela. Sedan han lagt till med sina skepp i en afsides vik, begaf han sig en morgon i gryningen till Thoras borg. Ormens etter kunde icke genomtränga den besynnerliga klädnaden, utan Ragnar stötte sitt spjut igenom ormen, så att han dog; men i dödskampen krympte han sig så 9 att spjutet brast och hela jungfruburen darrade. Thora sprang upp och tittade ut genom vindögat (fönstret), men emedan det ännu icke var full dager, kunde hon icke urskilja kämpens anletsdrag. Hon frågade likväl, hvcm han var. Ragnar svarade:

Lärobok i Fädernesl. Uixt. 5För den sköna och visa jungfrun Lindormen har f< dödssår Ville jag lifvet våga. Af femtonårig yngling.

Derefter skyndade Ragnar till sina skepp, tagande spjutskaftet med: men spetsen satt qvar i ormens kropp, och blef förd till kung Herraud. Denne lät då kalla folket till tings, och tillkännagaf, att den, som egde skaftet till spjutet, borde framvisa det, för att erhälla belöningen. Ragnar framträdde <da, <och blef väl undfägnad af Herraud. När den unge hjel-ten nu fick se Thora, blef han intagen af hennes skönhet, och höll med henne ett lysande bröllop. Han blef i anledning af denna bedrift kallad Lodbrok (ludenklädd).

Ragnar och Thora erhöllo tvenne söner, Erik och Agnar. Deras äktenskap var det lyckligaste, tills Thora, efter några få år, sjuknade och dog. Då förklarade den sörjande Ragnar, att han aldrig på jorden trodde sig kunna finna en jungfru, som kunde jemföras med Thora; derföre ville han icke mera gifta sig. Han satte underkonungar i sina länder, och for sjelf ut på vikingståg, för att skingra sin sorg.

En sommar lade Ragnar till i en vik i Norrige, vid ett torp som hette Spangarhed. Han skickade sina svenner i land, för att baka bröd till skeppens behof. I stugan funno desse en gumtna, men som var för gammal att hjelpa dem med arbetet. I detsamma ankom hennes dotter från skogen, der hon vallat getter. Svennerna blefvo häpna öfver hennes utomordentliga skönhet, men hon hjelpte dem skyndsamt att bereda och baka degen. De skulle derefter sjelfve grädda brödet; men deras ögon voro mer fästade på flickans skönhet än på arbetet, så att brödet blef brändt. När de om aftonen kommo tillbaka till skeppen, knotade skeppsfolket, och bådo, att Ragnar ville straffa svennerna. Desse berättade hvad de sett, och sade, att flickans underbara skönhet var deras ursäkt. Ragnar trodde, att den icke kunde förliknas med den älskade Thoras; men då svennerna förklarade, att denna qvin-*na var ännu skönare, sade Ragnar, alt svennerna äkulle hårdC straffas, för det de skymfat Thoras minne. Likväl ville han först sjelf bedöma saken, och skickade att bjuda den ökända skönheten till sig. För att pröfva hennes skarpsinnighet, läthan säga henne, att hon borde komma, hvarken klädd eller oklädd, hvarken mätt eller fastande, hvarken ensam éllér t någon menniskas sällskap.

Kraka > så hette den sköna torparflickan, lofvade att komma följande morgon. Hon omsvepte sig då méd nät och iitkammade öfver sig sitt silkeslena hår, hvilket var så långt, att det räckte till jorden. Så hvarken klådd eller oklädd, åt hon en lök, för att icke vara fastande och ej heller mått.

I båten tog hon med sig en vallhund, för att hvatken befinnas ensam eller komma i någon menniskas sällskap.

Konung Ragnar lofvade henne först fullkomlig säkerhet och frid, derefter räckte han henne handen och hjelpte henne att stiga ombord. Han fann, att svennerna hade haft rätt, och förde den sköna till kungsskeppets tjäll, det han 9amta* lade med henne. Slutligen förklarade han henne sin kärtefc, i det han sjöng:

Väldige verldsfader! Om den milda jungfrun

Nu vore det väl Mig skänkte sin kärlek.

Kraka svarade:

Har frid herrskaren lofvat, Kraka har kommit.

Hålle han den också: Konungen låte henne fara!

Nu lät konungen sin skattgömmare framtaga drottning Thoras silfverkjortel och räckte den åt Kraka, med dessa ord:

Förstår du väl sådant? Lekt hafva de hvita

Vill silfkjorteln du hafva, Hennes händer på denna.

Som Thora-hjort prydde? Fager och huld

Dig passar den väl f Hon var mig till döden.

Kraka svarade:

Ej törs jag taga Kraka jag kallas.

Tyget, det silfmärkta, I kolsvart vadmal

Som Thora-hjort prydde. Jag kring strandens stenar

Det passar ej mig. Getter beständigt drifvit.

Hon tog derefter afsked. Likväl lofvade hon, att* om-konungen ej skiftade sin hug, skulle han framdeles få hem* ta henne.Konung Ragnar kunde icke länge vara borta ifrån den sköna torparflickan. Hans flotta återkom snart till Spangar-hed, och han skickade att hem ta Kraka. Hon tog då afsked af torparfolket med en besynnerlig helsning. ”Jag vet väl, att j dräpt min fosterfader, och att jag har ingen, som jag borde löna värre än eder. Men jag vill ej göra eder något ondt. Jag önskar endast, att hvar dag må blifva eder allt värre, och den sista den värsta!”

Kraka följde konungen hem till hans land, och der fira* des ett präktigt bröllop, då hon blef drottning. Hon födde flera söner. Den äldste helte Ivar% och kallades Benlös, emedan han icke hade ben, utan brosk i sin kropp: men han var för öfrigt skön till utseendet och den visaste af alla sina bröder. Den andra sonen hette Björn, med tillnamnet Jern~ sida, emedai} han icke brukade harnesk i striderna, Hvit-serk och Ragvald voro de följande sönernas namn. Dessa vexte alla upp tillsammans med Erik och Agnar, och blefvo tappra kämpar och vikingar.

En sommar besökte kung Ragnar Upsala, der han af un* derkonungen Eisten Beli blef undfägnad och emottagen med den största vänskap och höflighet. Då det vardt afton, fram* bar Eisten Belis dotter, den sköna Ingeborg, dryckeshornet för Ragnar. Då hans män sågo hennes skönhet, sade de sinsemellan, att det vore mera passande för konung Ragnar, att han tog en så skön konungadotter, som Ingeborg, till gemål, än att han skulle hafva en torparegubbes dotter. Ragnar fann äfven Ingeborg skön, och begynte tänka på saken. Slutligen, då han for derifrån, trolofvade han sig med Ingeborg, men bröllopet skulle icke firas förrän nästa sommar. Emellertid förböd Ragnar, vid lifsstraff, att pämna något om denna förbindelse för drottning Kraka.

Men då kung Ragnar återkom hem, emottogs han hjert-ligt af Kraka. Hon frågade honom efler nyheter. Han sade, .att han visste intet. Då de gått till sängs, frågade hon ånyo, om han icke visste något nytt. Han nekade. Då sade Kraka: ”Nu må då jag säga dig tidningar, efter du icke vill. Detta kallar jag nytt, att en konung trolofvar sig ep qvinna,/

ehuru han eger en annan förut.” Ragnar frågade, huru hon fålt vela detta. Ilon sade då, att hennes fåglar suttit i ett torn i Upsala, och der försport hvad sig tilldragit. Derefter sade hon, att hon icke var en torparedoller, såsom han och hans män hittills trott. Hennes namn var icke Krakst, utan Aslög. Hennes fader var den vidtberömde hjelten Sigurd Fafnisbana, och hennes moder konung Budles dotter Brynhild* Hon berättade derpå för sin gemål sagan om sina föräldrar och om kung Heimers vandring. Med det fader- och moderlösa konungabarnet gömdt i sin harpa, hade Heimer kommit tiH Spangarhed i Norrige, sade hon. Der bodde då den gamle torparen Åke, med sin

hustru Grima. Heimer begärde lier-berge hos dem. Grima märkte, under det fremlingen satt vid spiseln, en gyllne armring framskymta under hans kläder. Hon erbjöd honom då alt ligga i en lada öfver natten. Hei-mer lade sig der och somnade. Grima hade äfven sett en flik af gyllne tyg framsticka ur harpan: hon sade derföre till sin man, att de nu borde dräpa fremlingen och taga hans skatter. Men Åke ville icke svika godtrogen gäst, säsom han yttrade sig. Grima gjorde honom då förebråelser for hans feghet, och sade, att hon och fremlingen ville slå ihjäl Ake i stallet, och gifta sig med hvarandra. Nu blef gubben vred, tog sin yxa och gick till ladan, der han dödade Heimer. Derefter inbars harpan och sönderslogs. Då de funno flickan, blefvo de ängsliga, och frågade hvad hon hette. Hon gjorde sig då en lång tid stum. Derföre beslöto de att låta henne uppvexa i fatligdom, såsom en vallflicka. Men då hon såg de många stora skeppen, hvarmed Ragnar lade till vid Spangarhed, prydde hon sig så godi hon kunde, och gick hem för att hjelpa svennerna.

Efter denna berättelse öfvergaf Ragnar alla tankar på Ingeborg, och blef sin drottning beständigt tillgifven. Hennes namn och härkomst tillkännagåfvos äfven för folket. Hon födde derefter en son, som kallades Sigurd, efter morfadren, och fick tillnamnet Ormöga, af ett ringformigt födelsemärke rondtomkring ena ögat.

Raguar måste ofla föra kri§ emot upproriska under*-w

Koqqngar, hvilka han alla besegrade. Äfven hans söner vo-> ro qte på härdnadståg, Då de en gång angrepo staden Hvi^ (aby, sattas Ragvald att vakta skeppen, medan de trenne ftldre bröderna angrepo stadsfolket. Ragvald ledsnade likväl pnart vid sin overksamma post, och skyndade fram till striden, der han stupade. Emellertid blef Hvitaby intaget och förstördt,

Erik och Agnar, som befunna sig hemma samma sommar, Mefvo af Aslög uppeggade att angripa Eisten Beii och straffa honom lör hans anslag att förmåla Ragnar och Ingeborg. De Hda kämparne rustade ut sina skepp och seglade in i Mälaren. Eisten Beli hade likväl samlat en ansenlig här, hvar-* med han kringrände sina angripare. Striden blef ganska hårdnackad. Slutligen stupade Agnar, och Erik blef öfver-mannad och fången. Då gaf Eisten tecken, att striden skulle upphöra. Han erbjöd den fångne hjelten frihet och frid, jemte den unga Ingeborg till gemål. Men Erik svarade, att han icke ville öfvergifva sin broder i döden. Han fördrog icke att höfa Eisten kallas Agnars baneman, utan att hämnas. För sin broders blod önskade han icke köpa en jungfrus famntag. Med dessa stolta tänkesätt steg han fram för konung Eisten, begärde säkerhet och frihet för sina öfverblifna män att draga hvart de ville. Sjelf valde han att blifva ka* stad på spjut. Eisten biföll hans begäran, ehuru han sade, att detta var illa för dem begge.

Na nedsaltes en mängd spjut i marken, med spetsarna uppåt. Erik drog en ring af sin hand, och befallde sina mån bringa den, jemte hans si&ta helsning, till Aslög. Derefter blef han fastad på spjnten. I sin dödskamp, då han låg blödande på spjuten, sjöng han:

Qögt skriar nu korpen Och uthugger mina ögonstenar:

Öfver mitt hufvud, Illa löpar han de många slagna,

Kr$fve^ föd* af mina sår Jag gaf honom i striden.

Då Eriks män hemkommo, tordes de på tre dagar icke underrätta Aslög om hvad som h^pdt. Slutligen framträdde de till henne i högsätet, sade, att de voro Eriks och Agnars likman, öfverlemnade ringen och berättade huru striden gått.Då rullade tårar från Aslögs ögon, och aldrig hade någon forr eller sedan seti henne gråta. Hon sade derefter, att hon skulle så utkräfva hämnd för sina styfsöners» död, som om de varit hennes egna.

När Aslögs egna söner hemkommo med underrättelsen em Ragvalds död, yttrade hon, att hon förutsett, det han icke länge skulle lefva till någon ära. Men Erik och Agnar voro hjeLtar, hvilkas död kräfde hämnd» Sedan hon berättat deras död, eggade hon sina söner att åtaga sig blodshämndens värf. De nekade i början. Men då Sigurd Ormöga, som endast var tre vintrar gammal, ropade, att han ville utföra sin moders uppdrag, blygdés de. De lofvade alla att hämnas på Eisten, och genast skjuta skepp i sjön. Alltså utrustades en väldig krigsmakt, både lill lands och sjös. Aslög sjelf lät kalla sig den sköldbärande, och satte sig i spetsen för landhären, medan sönerna foro åstad med flottan.

Eisten, som väl insåg hvad som förestod honom, rustade sig till kraftigt försvar^ Framför hans här gick en förtrollad ko, kallad Sebelia, den råmande, hvilken dyrkades för gudinnan Freja* Hennes råmande injagade förskräckelse hos alla Eistens fiender. Men Ivar Benlös, som var en ypperlig bågskytt, fällde henne med sina pilar. Då vände sig manfallet på Eisten Belis sida, så att hans här skingrades, och han sjelf stupade i striden. Aslög. drog derefter hem igen med sina söner; men de unga hjeltarne begåfvo sig ut på nya äfventyr.

Då Ragnar hemkom, och fick höra hvad som tilldragit sig, yttrade han, att hämnden bort uppskjutas till hans hemkomst; men han utnämnde likväl Björn Jernsida till un-cterkonung i Eisten Belis ställe.

Hvarken Ragnar eller Aslög visste, hvar deras söner be-funno sig; men ryktet förkunnade om dem stora bedrifter, och det sades, att ingen kunde med dem förliknas. Detta tal upptände åter ungdomens eld hos Ragdar, som redan blifvit ålderstigen. Han begynte eflersinna, huru han skulle utföra något stort och berömligt företag, som kunde öfverträfla alla andra. Han lät bygga tvenne de största skepp man selti Norden. Dc kallades Knorrar. Nu kunde man förslå, ail Ragnar förehade någon bårfärd; men bvilket rike hans anfall gällde, det yppade han endast för Aslög. Dä hon erfor, att han ville öfverfalla England med så mycket manskap, som de tvenne knorrarna kunde rymma, afrådde hon honom att med så stora skepp nalkas Englands bankar och grund, samt tillstyrkle honom att hellre taga en flotta af många men små fartyg lill detta tåg. Ragnar svarade, att det icke vore underligt, om man eröfrade ett land med en stor flotta, men nu ville han med allenast två skepp inlaga England. Då Aslög fann l^ans beslut oryggligt, följde hon honom till skeppen.

1 afskedsslunden skänkte hon lionom en konstfullt virkad sil-kesbrynja, och sade, att hon nu ville löna honom, för det han skänkt henne Thoras silfverkjortel. Hon sjöng:

. Dig unnar jag skjortan sida: Under den du ej blöder.

Sömmad är hon icke, Ej bita dig svärdseggar

Men af ljusgrå hår I heliga skjortan,

Hel är hon väfd. Signad åt stora gudar.

Det föll henne tungt atl denna gången skiljas ifrån Ragnar. Men han afseglade till Skotlland, der han utförde många blodiga bedrifter i vikar och på öar. Han eröfrade släder och slog konungar på Irland och i södra England.

Slutligen uppkom en storm, och båda knorrarna ledo skeppsbrott på Northumberlands kust. Manskapet räddade sig likväl, och kom lill lands med vapen och kläder. De be-gynle att härja i landet. Då samlade konung Ella, som regerade derstädes, en väldig här, och angrep Ragnars lilla skara. Striden blef ganska skarp, ty Engländarne ville icke gifva vika, oaktadt många bland dem föllo för Ragnars svärd. Slulligen stupade ock alla Ragnars kämpar, och den gamle hjelten stridde ensam. Intet svärd bet på deo signade silkes-brynjan. Då inklamrades slutligen Ragnar emellan sköldar, blef öfvermannad och tillfångatagen.

Ella frågade #sin fånge, hvad han hette; men Ragnar framhärdade i en harmfull tystnad. Derföre befallde Ella, alt han skulle sällas i en ormgrop, lills han bekände sitt namn. Han afkläddes sin brynja, och öfverlemnadcs så åt degiftiga ormarnes belt. Nu yttrade han, vid tanken på sina söner: ”Visst skulle grisarne grymta, om de visste galtens tillstånd, visste livad den gamle lider.” Derefter härdade han sig emot dödsqvalen, genom åtanken af sina bedrifter, och besjöng dem i en sång, som kallas Bjarkamal. Han besjöng, huru han vid femton år gaf Lindormen bane och vann Thora Borgarhjort; sedan beskref han sina strider, till den sista, då hans stridsålla lefnad ändades. ”Höggom vi med svärd!” så slutades sången:

”Ej gråter den tappre för döden I det herrliga WaIhall.

Ej kommer jag sorgbunden Till Odens salar.

Höggom vi med svärd!

Snart ärfva sönerna riket.

Etterormen jag känner Bygga i hjertats sal.

Jag väntar, att spjutet Snart färgas i Elias blod,

Då mina söner komma,

Svällande af vrede.

Återblick: Ragnars frieri till Thora Borgarhjort. Han finner Kraka och får henne. Hans söner. Frieriet till Ingeborg. Kra-kas rätta namn. Eriks och Agnars död. Aslögs hämnd. Ragnars sista färd och död. Bjarkamal.

(Ragnar Lodbroks Saga.)

*

XIX. RAGNARS SÖNER.

Vida omkring sträckte sig Vikingarnes tåg. De voro de djerfvaste sjömän; och som de nordiska ynglingarne voro manliga och icke fruktade döden, kunde ett ringa antal af dem besegra härar af vekligare folkslag. I England hafva män från Norden utfört stora bedrifter och eröfrat konungariken. Men äfven Frankrike, Spanien, Afrika, Italien hemsöktes af de tappra åfventyrarne.

Det berättas om Lodbroks söner, alt deras fader gerna såg, att de i frcmmande länder försökte sin lycka. Den

Höggom vi med svärd!

Jag har femtio gånger Fulla strider vunnit.

Nu hastom oss hädan!

Hem bjuda mig gudinnor, Som från sin hjelteboning Oden hafver hitsändt.

Glad skall jag med Asarna Mjöd i högsätet dricka. Lifvets stunder äro lidna, Leende skall jag dö!” giftiga ormarnes belt. Nu yttrade han, vid tanken på sina söner: ”Visst skulle grisarne grymta, om de visste galtens tillstånd, visste livad den gamle lider.” Derefter härdade han sig emot dödsqvalen, genom åtanken af sina bedrifter, och besjöng dem i en sång, som kallas Bjarkamal. Han besjöng, huru han vid femton år gaf Lindormen bane och vann Thora Borgarhjort; sedan beskref han sina strider, till den sista, då hans stridsålla lefnad ändades. ”Höggom vi med svärd!” så slutades sången:

”Ej gråter den tappre för döden I det herrliga Walhall.

Ej kommer jag sorgbunden Till Odens salar.

Höggom vi med svärd!

Snart ärfva sönerna riket.

Etterormen jag känner Bygga i hjertats sal.

Jag väntar, att spjutet Snart färgas i Elias blod,

Då mina söner komma,

Svällande af vrede.

Återblick: Ragnars frieri till Thora Borgarhjort. Han finner Kraka och får henne. Hans söner. Frieriet till Ingeborg. Kra-kas rätta namn. Eriks och Agnars död. Aslögs hämnd. Ragnars sista färd och död. Bjarkamal.

(Ragnar Lodbroks Saga.)

*

XIX. RAGNARS SÖNER.

Vida omkring sträckte sig Vikingarnes tåg. De voro de djerfvaste sjömän; och som de nordiska ynglingarne voro manliga och icke fruktade döden, kunde ett ringa antal af dem besegra härar af vekligare folkslag. I England hafva män från Norden utfört stora bedrifter och eröfrat konungariken. Men äfven Frankrike, Spanien, Afrika, Italien hemsöktes af de tappra åfventyrarne.

Det berättas om Lodbroks söner, alt deras fader gerna såg, att de i frcmmande länder försökte sin lycka. Den

Höggom vi med svärd!

Jag har femtio gånger Fulla strider vunnit.

Nu hastom oss hädan!

Hem bjuda mig gudinnor, Som från sin hjelteboning Oden hafver hitsändt.

Glad skall jag med Asarna Mjöd i högsätet dricka. Lifvets stunder äro lidna, Leende skall jag dö!”tappraste bland dem var Björn Jernsida, som i Frankrike kallades Bier Coste de /er. Hans fosterfader Hasting var ock en stor bårförare.

Vikingarne seglade uppför floden Loire till staden Nan-tes, den de eröfrat. Sedan de härjat stränderna af denna flod, undergick trakten kring Garonne samma öde. Derefter hemsöktes Seinen. Carl den skallige, konung i Frankrike, samlade en här, för att beskydda Paris; men den blef slagen, och vikingarne intogo hans hufvudstad. De togo stort byte i klostren rundtomkring. Men omogna frukter och det varma klimatet förorsakade en farsot ibland dem. De skickade då till konung Carl, och erbjödo sig att mot en viss pen-ningesumma tåga sina färde. Konungen köpte deras aftåg ur Paris för 7000 marker silfver.

Vikingarne befastade sig på öar vid de Franska flodernas mynningar, och oroade sålunda oupphörligt det öppna landet. De blefvo en gång slagne af Carl den skallige; men följande året kommo de dubbelt manstarka igen, och eröfrade ånyo Paris. Derefter föreslog Hasting att göra en färd till Medelhafvet, der eri vikingflotta förut haft åtskilliga äfventyr*

Med 54 längskepp hade nemligen vikingarne intagit Lissabon, och der hört omtalas, att Araberne hade ett mäktigt rike i södra Spanien. Nu seglade de dit, och nalkades, uppför floden Guadalquivir, den präktiga staden Sevilla. Araberne, som bekände Muhameds lära, voro ett stridbart och tappert folk. På sina snabba hästar tycktes de flyga öfver falten, så att i strid deras anfall ansågos oemotståndliga. Begifna på tappra äfventyr, hade de uttågat från sitt hemland, eröfrat Egypten, norra Afrika och södra Spanien, och der grundat mäktiga riken. Nu uppsökte dem vikingarne. Detta möte emellan tvenne ströfvande folk, det ena från Nordens snöbetäckta land, det andra från Arabiens brännande öknar, var för vikingarne ärofullt. De slogo Araberna i trenne drabbningar, utan att förvillas af Muhamedanernes för dem nya krigskonst. Men Sevilla var alltför starkt befastad, för aU kunna eröfras. Sedan vikingarne derföre tagit byte i denkringliggande trakten, och intagit flera andra städer, återvände de till Lissabon, och derifrån hemåt igen.

Till dessa trakter föreslog Hasting att åter ställa kosan» Stora, djerfva företag sväfvade för hans själ, och han hvälf*-de i sitt sinne det förslaget, att eröfra Rom och förskaffa sin fosterson Björn Jernsida välde och värdighet af Romersk kej-r gare. ”All verjdens riken, som ligga för oss öppna,” sade han till kämparna, ”må skåda vår ära. Hundra tusen hafva redan fallit för våra svärd, men hvarje kämpe, när ett mål är hunnet, sträfyar till $U ännu högre. På vi skänkt Roms krona åt Björn Jernsida, skall vår ära genljuda kring hela jordens krets.”

På afseglade.de med hundrade långskepp, härjade på många ställen i Spanien och Portugal, och inträngde i Me-delbafvet genom Niorva Sund (Gibraltar). I Afrika stormade de stadeji Nacchor, Baleariska öarne hemsöktes derefter. Så styrde de emot Italien. Vinden dref dem till en bugt, som kallas Spezzia-viken. Der låg en stad, med namnet Luna, som fordom var mäktig och blomstrande. Stadens praktfulla omgifning, dess höga, tornförsedda murar förvånade vikingarga, som icke voro hemma i geografien. De trodde, att den-r na rika stad måste vara det

ryktbara Rom. De insågo, att de icke skulle kunna bestorma de väldiga murarna; derföre uppfann Hasting en krigslist.

Man var i Luna sysselsatt med julhögtidens firande, och folket var samladt i domkyrkan, då i en hast ryktet spriddes öfver hela staden, att hamnen fylldes med skepp, bemannade af ett okändt folk. Genast tillslötos stadsportarna, murarne besattes med krigare» och alla anstalter vidtogos lill försvar.

Då kommo sändebud från vikingarna, som sade: ”att de voro män från Norden, hvilka, efter gudarnes vilja, måst lem^ na sitt fädernesland. De hade bekrigat och underkufvat Fran-kernas land; till den stad, dit de nu anländt, voro de icke komna i fiendtlig afsigt; en storm hade drifvit dem till denna redd. De ville med stadens invånare hålla fred, begärde endast att i hamnen få bota den skada, deras skepp lidit, och att i staden få köpa hvad dem behof gjordes. Anföraren förflollan vore mycket sjuk, och dessutom trött vid det oroliga lefnadssättet på hafvet; han hade hört talas om de Chrislnas Gud, önskade att blifva christen, att döpas, och att få be-grafvas i staden, om han här skulle dö.”

Biskopen och grefven af Luna hörde med glädje, att de sålunda befriades från fruktan för fiender; öfverenskommelse slöts om fred och köp, men ingen Nordman fick inkomma i staden. Hasting fördes sjuk till stranden; han blef döpt, biskopen och grefven stodo faddrar. Sedan blef han, enligt katolikernas bruk med dödssjuke, smord med den heliga oljan. Han måste derefter bäras ombord på siti skepp igen.

Om natten hördes höga sorgerop från flottan, och om morgonen kommo sändebud till Luna, sägande, att Nord-mannahöfdingen var död, att han önskat en graf i stadens kloster, och till kyrkan skänkt sitt svärd, sina armringar och öfriga dyrbarheter. Presterskapet gaf villigt sitt bifall till denna en nyom vänd döendes sista, fromma önskan, som der-till beledsagades med så rika gåfvor.

Hasting lades i kistan, klädd i fullt harnesk, med sina öfriga vapen. På ömse sidor om båren och efter densamma gingo hans män; framför kistan buros de åt kyrkan bestämda föräringar, armringar och bälten, yxor och svärd, belagda med silfver och guld, samt andra dyrbarheter. Då sorgetåget närmade sig staden, öppnades dess portar, och biskopen med alla sina prester, klädda i högtidlig messeskrud, kommo processionen till mötes, och gingo sedan i spetsen för densamma. I andaktsfull stillhet, med vaxljus och kors framför sig, framskred tåget till stadens kyrka. Kistan nedsattés framför choret, och messan förrättades med stor högtidlighet. .

Men då ögonblicket kom, att liket skulle nedsänkas i grafven, trängde vikingarne fram och ropade, att delta icke skulle ske. Presterskapet och alla öfriga christne stodo förvånade öfver detta uppträde. Men hastigt afkastades kistlocket, och till deras skräck och fasa sprang Hasting upp nr kistan, fattade sitt svärd och nedhögg biskopen på stället, der han stod med messeboken i hand. Och på samma gäng blottade äfven Nordmännen sina «värd, som de haft fördoldannder sina kappor. Preslerne, grefven af Lun* ocli alla de förnämsta» innan de änna hunnit återkomma från den för* sta bestörtningen, badade redan i sitt blod, Alla de öfriga, en stor skara af qvinnor och män, gjordes till fångar, ty ingen kunde undkomma, emedan kyrkportarna genast blefvo stängda.

Sedan utbredde sig vikingarne i staden, förstärkningar instörtade från hamnen igenom de öppnade stadsportarna, besättningen på murarna och alla, som med va[ien i hand satte sig till motvärn, blefvo nedhuggna. Fruktlöst var hvarje försök till motstånd, vikingarne inlogo alla poster, och gjorde sig mästare af staden. Då först upptäckte de sitt misstag, och förnummo, att den stad de eröfrat icke var Rom.

De stannade någon tid i Luna, och öfverlade om sin färd. Då kom der, berättas det, en gammal gråhårig man, som var tiggare, och hade vandrat igenom alla land. Vikingarne frågade honom, huru långt det var till Rom. Han visade dem då tvenne par förnötta jernskor, och sade, alt han slilit ut dem på vägen från den stora staden. Då trodde vikingarne, att det var alllför långt till Rom, och uppgåfvo färden. De intogo derefter flera borgar i grannskapet, vunno rikt byte och återvände hem.

Når Ragnars söner en tid uppehållit sig hemma i sin borg, utan alt hafva sport något om sin fader, kom dit ett skepp från England. Det var dryckesgille på borgen, då Engelsmännen anlände. Ivar Benlös befann sig liggande i högsätet, Björn Jernsida stod på golfvet och skrapade ett spjut, men Hvitserk och Sigurd Ormöga spelade bräde.

Engelsmännen framträdde för Ivar, och sade, att de blifvit utskickade af konung Ella, att förkunna Ragnars söner deras faders död, ty af hans sista ord hade Eila förstått, hvem han var.

Vid dessa ord slutade Sigurd och Hvitserk spelet, Björn stödde sig på spjutet, och kramade det så hårdt, att det blef märke i trädet efter fingrarna. Ivar sporde derefter noga om alla omständigheter vid Ragnars död, och under berättelsen skiftade han beständigt färg. När sändemännen berättade Ragnars uttryck, att grisarne skulle grymta, om de visste ' hvad den gamle led, skakade Björn spjutet så häftigt, att detbrast i tu: Hvitserk kramade en spelbricka så hårdt, att blodet sprack ut under naglarna, och Sigurd skar sig med en knif i handen ända intill benet, utan att han märkte det.

Hvitserk ville derefter, att hämnden genast skulle begynna med att döda Elias utskickade; men Ivar förböd det och sade, att de skulle fara i fred. Då de berättade för Ella, huru deras beskickning aflupit, och om brödernas uppförande, Sade han: ”Antingen hafva vi att frukta för Ivar, eller för ingen:, för de andra behålla vi nog riket.”

Emellertid, då bröderna höllo råd tillsammans, huru de skulle hämnas sin fader, ville Ivar icke deruti deltaga. Hari äfrådde dem ifrån att bekriga Ella; men då de blefvo förbitt^-rade och icke desto mindre utrustade sina flottor, medföljde äfven han. Vid framkomsten till England, mötte Ella med en väldig här sina angripare. Ivar deltog icke i striden, hvaruti hans bröder blefvo slagna på flykten. Då tog Ivar afsked af dem och begaf sig till Ella, för att med hononi förlika saken. Han trädde fram för dpn segrande konungen, helsade honom vördsamt och sade, att han var kommen för att hellre emottaga den heder, konungen ville tillstädja honom, än låta sig och sina män gå till botten, ty han fann, att han icke var konungen vuxen. Ronungen misstrodde Ivar, men ville höra hvad han fordrade i böter för sin fader. Ivar uppgaf då, att han ville hafva så mycket land, som en oxhud kunde omfatta, och derutanom ville hän uppföra en grundmur. Det tyckte Ella vara måttligt begärdt, och gaf sitt bifall der-till, så framt Ivar ville svärja, att aldrig strida emot honom. Ivar ingick på vilkoret. Derefter utsökte Ivar en stor slätt, lät utspänna en gammal oxes hud, så att den blef dubbelt större ån den varit, och sedan skära den i de finaste remmar. Då dessa fäslades tillsamman, utlades den ofantligt lån-ga remmen omkring slätten, och inneslöt så stor landsträcka, att Ivar fick rum att anlägga en stor borg, som kallades Lundunaborg. Ivar var mycket gifmild, så att han tillvann sig många vänner. Nu skickade han till sina bröder, och utfordrade af dem sitt fädernearf i lösören. Derigenom erhöll han ännu större tillgångar, och med dem tillvann han sigkonung Elias förnämsta män och drog dem Ifrån honom. På sådant sätt erhöll han en långt större makt än Ella. Då sände han i hemlighet till sina bröder, att nu var det tid att angripa Ella. Så snart Ragnars söner sålunda förstodo, att Ivars förra uppförande varit krigslist, blefvo de glada, och seglade till England med en väldig flotta af 400 skepp. Ella kom emot dem, och äfven Ivar ryckte i fält med sin här. Men han sade, att han hvarken ville bryta sin ed och strida emot Ella, eller draga i härnad mot sina egna bröder. Han blef sålunda stillastående på något afstånd från stridsplatsen. Emedan Elias förnämsta anhängare voro på Ivars sida, overksamme, blef Elias här slagen och han sjelf tillfångatagen.

Ivar infann sig nu hos sina segrande bröder. Han påminte dem om Ragnars död, och bröderna beslöto att på honom skulle ristas blodörn. Det gick så till, att man skar refbenen lösa från ryggraden och böjde dem utåt. Derefter nttogs lungan. — Så blef Ragnars död hämnad.

Ivar tog nu hela Elias rike, och blef konung derstädes, men åt sina bröder afstod han fäderneriket omkring Östersjön. De foro hem, och hvar och en lefde och regerade sedan för sig. H vitser k blef till slut tillfångatagen på ett krigståg, och valde då det dödssätt, att blifva bränd på ett bål af kämpars hufvuden. Då Ivar låg för döden, befallde han, att han skulle jordas på det ställe af sitt rike, som var mest blottstäldt för fiendtligt öfverfall; ty han sade, att den härsmakt, som drog öfver hans graf, aldrig skulle vinna seger. Om Sigurd! Ormöga och Björn Jernsida förtälja sagorna intet mera. Sedan deras moder Aslög dött, vid en hög ålder, och äfven de slutat sina krigiska dagar, drogo många af de kämpar, som följt dem på härnadstågen, numera skingrade och höfdinglöse, omkring, utan att mera finna någon herre, som var jemnlik deras gamla härförare.

Återblick: Vikingsfärder i Frankrike. Paris intages. Striden vid Sevilla. Hastings förslag med Björn Jernsida. Luna intages med krigslist. Nordmännen återvända hem. Underrättelsen om deras faders död. Första härfärden

till England. Ivars fordran af Ella, och hans list. Andra tåget till England, och Elias död. Hvitserks och Ivars begrafningar.

(Sagor om Ragnars söner.)

*

XX. DE SISTA KONUNGARNA AF SIGURDSKA ÄTTEN.

Björn Jernsidas söner voro tvenne: Erik och Refil. Re fils son och sonson, båda med namn af Erik, voro deref-ter konungar i Upsala. Man har i Svenska konungalängden gifvit dessa trenne Erikar namn af Erik den andre, den tredje och den fjerde. Om deras bedrifter känner man intet. Derefter omtalas tvenne konungar Emund och Björn pä Håga 9 som varit samregenter. Björn hade sitt namn af den kungsgård nära Upsala, der han hade sin bostad.

Sagorna om Ragnars söners efterträdare blifva alltmera orediga och slutligen inga. Man har icke ens ännu någon tillförlitlig konungalångd. Endast händelsevis nämnas konungarna i strödda skrifter och urkunder. Sturlesons konungasagor, som egentligen afhandla de Norrska konungarnas historia, utgöra fortfarande den förnämsta källan, och den blir allt ymnigare och klarare vid början af christna tidehvarfvet. Med Ansgarius uppgår ett nytt ljus icke blott i folkets sinnen, utan i Sveriges häfder. I stället för kämpasagorna komma nu legender eller berättelser om helgon och deras underverk. I dessa röjer sig en ny anda, helt olik den hedniska; men just i brytningen emellan dessa tvenne tidehvarf, i striden emellan hedendom och christendom, framträda de första verkligen historiska karaktererna.

Man antager vanligen att det var under Björns på Håga regeringstid, som christendomens förste apostel, Ansgarius, ankom till Sverige. Skulle man under den tid, hvilken sagorna afhandla, söka efter årtal, kan det endast finnas vid de obestämda sagornas slut, just då de öfvergå till bestämd historia. Det är först med Ansgarius som vi också erhålla en tideräkning, som är giltig, emedan urkunder om honom förekomma bland Europas öfriga folk.

Återblick: Björn Jernsidas söner, Erik och Refil. Erik III. Erik IV. Emund och Björn pä Håga. De gamla sagorna gifva ram för legender. Christendomens förkunnande genom Ansgarius.

*

XXI. FOLKET UNDER HEDNATIDEN

Svenska folkets statsförfattning har icke blifvit bildad af en eröfrare, och dess lagar hafva icke blifvit föreskrifna af en segrares maktspråk. Fria män, hvar och en husbonde och herre i eget has och på egen jord, hafva småningom förenat sig, än under en djerf höfding till härförare, än under en erfaren och vis odalbonde till domare. Det stora samhället har sammansmält af smärre, hvilka hvart och ett voro ett helt för sig. Bonden eller husfadren var hufvudet för de sina, han var sjelfständig, en man för sig och således ingen underdånig. Hustru, barn, tjenare och trälar voro honom un-dergifna. Hustrun var gemenligen af annan ått. Friaren måste begära henne af hennes fader, broder eller den som öfver henne hade giftomannarätt. Föga frågade man i allmänhet efter hennes eget samtycke. Fästningen eller förlof-ningen skedde med handslag, och dervid bestämdes vilkor förnämligast beträffande den förmögenhet, som infördes i boet. Bröllopet följde vanligen straxt på fästningen och bestod i ett stort gästabud, anställdt af brudens fader. Qvinnan ingick sitt äktenskap tidigt I mannens hus erhöll hon vården öfver det inre, der hon förestod köket och, efter hvad de gamla sagorna antyda, spånad, väfnad och söm. Hon bemöttes med aktning, då hon visste att förtjeija den, och följde sin paan till tings och på gästabud, der hon ofta utöfvade ett vigtigt inflytande på hans företag. Stundom förekomma drag af en ömmare tillgifvenhet emellan makar. Efter den ena makans död kunde den andra genast ingå ett annat äktenskap; dock synas fullvexta söner af ett tidigare gifte hafva utöfvat ett slags giftomannarätt öfver modren. Mannen kunde, om hustrun bröt

sin trohet, saklöst dräpa henne. Månggifte var icke förbudet; dock ingicks det endast af få bland de förnämare. Likväl förekomma ofta barn af frillor. Fadrens myndighet öfver barnen var oinskränkt. Han kunde låta utsätta de nyfödda, till och med sälja dem. Det nyfödda barnet bars till fadren som upptog det och vattenöste del, hvarvid deterhöll namn. Det uppfostrades hemma, ofta af en frigifven träi, eller utomhus hos någon af fadrens vänner. Dervid uppkom emellan fosterfadren och lärjungen ett innerligt förhållande. Ett annat förhållande utgjordes af det som egde rum emellan fosterbröder. Så länge sönerna vistades i fadrens hus, berodde de helt och hållet af honom; men de sökte ger-na egen verksamhet och egen gård, der de sjelfva blefvo husfäder. Ogifta qvinnor tillbragte sitt lif hos sina anhöriga. De rikaste bönderna hade mycket husfolk, som utgjordes dels af fria tjcnare, dels af frigifna, dels af trälar. Trålarnas rättigheter voro inga: de ansågos mera såsom ting och egendom än som personer. Husbonden dräpte eller sålde dem efter godtfinnande. Men äfven de frigifna, som kallades lausingia och frelsingia hade icke samma anseende eller samma rättigheter, som de friborne.

Det vilda lefnadssättet hade upphört, då Svearnes och Göternes välde stadgat sig. Väl berätta sagorna ett och annat drag om skogsbebyggare och vildar; men de utgöra egentligen endast minnen från urtiden. Svearne och Göterne odlade jorden. Korn och hafra odlades allmännast. Äfven nämnes hvete, åtminstone i Danmark. Man beredde mjöl och malt af säden. Äfvenledes idkades af Skandinaviens invånare jagt och i synnerhet fiske. Sillen var i Norrige den allmännast använda spisen. Boskapsskötsel idkades serdeles lifligt. De vanliga tama boskapsslagen voro allmänna i Sverige. Äfven hästens kött nyttjades till spis. Ost och smör förstod man att bereda, öl och mjöd bryggdes med mycken skicklighet. Salt kokade man af hafsvatten. Lifvets närmaste behof voro sålunda uppfyllda. Men äfven för smaken och njutningen hade man gjort anstalter. Tidigt omtalas trägårdar, lauka-gard, i hvilka man odlade de kryddor, som kunde fördraga klimatet.

Mannens sysslor voro handaslöjder, förnämligast timmerarbete och smide. Icke blott hus, utan skepp timrades af nordbon, och i metallarbeten var han förfaren. Han uppsökte och bearbetade den råa metallen, troligen först myrjer-net. Sagorna omtala smedjor med städ, hammare oeh bålgar. Äfven guld och silfver voro bekanta.

Nordboernas boningar voro af tvenne slag. Det ena var lätta bodar (budar), som uppfördes på tingsställen, marknader, fiskplatser. Det andra var den fasta gårdens byggnader. Dessa voro af trä och öfverstrukna med tjära. De utgjordes af allmänna boningshuset (stufva), gästabudssal, qvinnornas hus, eldhus (kök m. m.), visthus, hus för trälarne, boskaps-hus och lador. Gården hette, i anledning af alla dessa byggnader, bu, baer, eller by. Vanligen hade boningshusen endast en våning, men stundom omtalas öfvervåningar, (taft,* högan*-loft, bur), hvilka beboddes af qvinnorna. Det allmänna boningshuset utgjorde en aflång fyrkant, med sluttande tak, utan loft. Midt på golfvet var en eldstad, hvarifrån röken utgick genom gluggar i nedra kanten af taket. Äfven ljuset insläpptes genom dessa gluggar, som kallades vindögon och till-täpptes med luckor. I öfra ändan af salen voro sängar, försedda med dörrar eller luckor för husbondfolket. Vapnen hängde ofvanpå sångarna. Tvenne bänkar sträckte sig längs-efter stugan. Midtpå den ena långbänken var högsätet, af-stängdt med pelare (öndwigssulur) från de andra bänkarna. På golfven nyttjade man merendels halm. Gåstabudssalen var vanligen på samma sätt inredd, ehuru präktigare och försedd med tvenne högsäten. Så bodde de _ förmögnaste bönderna. De fattiga måste nöja sig med mindre hus, der de ofta bod-» de tillsammans med sjelfva kreaturen.

Klådedrågten var ingalunda konstlös. Den bereddes olika åt olika kön och stånd, af ull, hår och lin. Man gaf flerå slags färger åt tygerna, som ofta voro af eftersökt finhet och glans. Pelsverk nyttjades af olika skönhet öch värde. Ryska hattar omtalas. Dyrbara smycken af guld och silfver, armringar, kedjor med i dem hängande mynt, voro vanliga pryd* nader. Största delen af dessa rikedomar hade blifvit vunna såsom krigsbyten eHer genom handel.

A Nordboerna arbetade kraftfullt, när det var af nöden; men dessemellan firade de gästabud med lekar och spel. Vid

(Tgästabuden druckos skalar (minm). Tärnings- och schackspel eller tafvelspel brukades hos höfdingarna; bollspel och kroppsöfningar voro vanliga, och äfven omtalas dans.

De gamle Skandinaverne gjorde gerna resor och härfärder till fremmande länder. De voro djerfva sjöfarare och noga bekanta med hafven i sitt grannskap. Under somrarna underhöllö de en liflig gemenskap med £stland,

Saxen, Flandern, England, Irland och Island. Timmer, hudar, fisk, mjöl, malt, honung, tyger, pelsverk, jern, vapen, salt, voro de varor, hvarmed de idkade köpenskap på de stora marknaderna. Äfven vin och hvete omtalas såsom handelsartiklar. Med slaf-var dref man likaledes handel. Flere af de stora handelsplatserna lågo i Skandinavien. Tunsberg, Kongelf, Helsingör, Lund, Kalmar, Upsala, Sigtuna voro köpstäder, bekanta långt upp i hednatiden. Då shandeln var vidsträckt och liflig, var bruket af mynt så allmänt, att ännu i vår tid årligen flere samlingar mynt upphittas i jorden och på hedniska begrafningsplatser.

Krig utgjorde nordmännens förnämsta lust och ärofullaste yrke. Den tappraste, som uppträdde såsom anförare i en fejd eller på ett härtåg, var konung. Han samlade de djerf-vaste omkring sin person, och desse blefvo hans hird eller hoffolk. Då kungamakten blifvit mera stadgad, utbildade sig af detta hoffolk Tignarmännen, konungens embetsmän, hvilka ansågo sig förmer än de öfriga bönderna, öfver hvilka de ut-öfvade en viss myndighet.

Vikingafärderna. voro de fordna nordboernas förnämsta och ärofullaste sysselsättning. Då bondens son uppnått 16 till 20 år, fordrades redan af honom mandom och bragder. Han behöfde skaffa sig anseende, guld och rikedom. Biträdd af fadrens husfolk, timrade han sig.då ett skepp. Män hade han icke svårt att erhålla, och af fadrens erfarna tjenare med<-följde någon, som lärde honom farleder och stridssätt. Hoppet om byte var den förnämsta lockelsen för dem, som icke idkad# den fredliga handeln. Närmare och fjermare kuster., blefvo derföre hemsökta af vikingarna, som täflade med hvarandra i oförvägenhet och öfverdåd. Gårdar, byar, städer,köpmansfartyg och vikingsskepp, som kunde besegras, blef vo plundrade. Vikingarne förenade sig till och med slutligen i stora flottor. De eröfrade landskaper och befästade städer i England, Frankrike, Spanien, Italien, Sicilien och till och med Grekland. Nordmännens härjningar hade blifvit för hela christenheten en fasa. Men de djerfva vikingarna, sedan de tröttnat vid ett sådant lefnadssätt, återvände hem, bosatte sig på sina fäders gårdar, togo sig hustrur och njöto sitt byte i ro, ärade af de hemmavarande. Vikingstågen utgjorde sålunda en skola för hjeltar och äfventyrare, ehuru de voro en plåga för menskligheten och bibehöllo grymhet och råa seder. Emedlertid framträdde dock stundom under dem många drag af ett ädlare tänkesätt och ett mera upphöjdt hjeltemod. Ett annat slag af krig var det, som utfördes till försvar emot fiendtliga infall. Landet var indeladt i härader, ett namn som just påminner om krigets härar. Serskilda lagar före-skrefvo huru folket borde samlas till strids, då konungarna så fordrade.

De lagar, som bestämde medborgarnes förhållanden, voro få och enkla. Den grundsats genomgår dem, att brott kunde försonas med böter. Mannen var ansvarig och måste böta för sin hustru och sitt husfolk. Brott emot person, till och med dråp, ansågos för ringare än brott emot egendom. Att begå våld medförde ingen vanära, såsom tjufnad gjorde. De äldsta lagmän, som sägas hafva upptecknat lagarna, Wiger Spa och Lumber, kunna visserligén hafva sin historiska sanning; men man kan icke bestämdt utreda på hvilken tid de gjort sina anteckningar, eller hvad som af dessa är öfrigt i de yngre lagarna.

De äldsta nordboernas religion, hvilken sednare tiders forskare sökt alt sammanfatta och framställa under namn af Asaläran, och hvilken äfven vi efter Eddorna uppgifvit, lefde visserligen den tiden icke såsom ett slutet helt hvarken hos folket eller dess prester, offerföreståndarne eller "visende män," som de kallades vid Upsala. Endast enskilda drag, dunkla berättelser och sällsamma sånger flögo genom folket. Men raidt ibland deras oklara föreställningar om det högsta väsen-det och Asagudarna framträda djuptänkta och klara vishets-reglor, falla af menniskokäpnedom och upphöjda åsigter.

Skrifkonsten utöfvades med runor. Runornas eller bok-stäfvernas antal utgjord? sexton: Frej^f, p\ Ur*su, \) Thornssth, £ Os=ro, ftReid^sr, Y Körxsk, ^ Hagel^bt ^ Nödsn, | Is»i, \ Ar=^a, V\ Sol=*s, Tyr = t, £ Birkal = b, f Lager = 1, V|^ Mader = m, ^ ör dier Stup-mader = ö, r. Runorna användes kanske förnämligast till inskrifter på bautastenaroa. I Sverige finnas omkring 1500 runstenar, de flesta i Upland.

Nordboerna voro ett resligt slågte, af den germaniska stammen, med alla dess kännetecken. Stora kroppskrafter yq-ro förenade med en kraftfull vilja. Obekant för nordbon var allt som liknade fruktan. Hans djerfhet att verkställa sina beslut var gränslös; men han utförde sina bedrifter mera genom raskhet och öfverdåd, än lugn ihärdighet och kallt förstånd. Han var grym och bård. Hans vrede kunde icke hejdas. Han var lika kånslolös för

eget som för andras lidande. Lika kallt som han dödade, emottog han döden. Han öfverföll sin fiende, men lönnmördade icke. Han kunde använda list och till och med försåt, men icke mot den obeväpnade eller försvarslöse. Han plundrade och röfvade, men stal icke. Tjufven ansågs, som niding och afskyddes; men en vild eller blodig bedrift dolde man icke, utan utsatte sig oförskräckt för alla dess följder. Man var öppen, ärlig» hjelpsam och i högsta måtto gästfri.

Detta tappra folk saknade hvarken håg eller anlag för bildning. Vett, höga tankar och ädla känslor röja sig ofta i dess offentliga och enskilda lif. Märkvärdig är den nordisk* skaldekonsten. Man utgöt sig gerna i sång, och hade sin fröjd i musik* Manga af våra äldsta qväden, fulla af rik* poetiska drag, härstamma från hedenhös, och ända derifrån hafva säkert många af de underbart hänförande svenska folkmelodierna från slägte till slägte kommit till oss. En hel litteratur af sagor, rika på de djerfvaste äfventyr» har undan förgängelsen blifvit räddad, förnämligast på Island, och det är i dessa sagor, i de tänkesätt och lynnen som der uppen-bara sig, vi klarare och säkrare igenkänna det hedniska folket i Sverige, än i de tvifvelaktiga uppgifterna af gamla ko-nungalängder och krönikor, förvända genom sednare tiders tillsatser.

Återblick: stenar. Nordboernas lynne. Bildning, skaldekonst, sånger och sagor.

(Strinnholm, Reuterdahl, m. fl.)

*

XXII. LANDETS INDELNING.

Sverige var fordom indeladt i tvenne hufvuddelar, Svithiod och Gauthiod, som nu kallas Svea och Göta riken. I Svithiod var Lögaren (Mälaren) den förnämsta sjö. Vid densamma låg staden Sigtuna eller Birka, äfvensom man der-ifrån, ett stycke uppför Fyrisån, kom till Upsala. Trakten omkring dessa städer hette Tiundaland och var den äldst bebyggda delen af landet. Der bodde Uppsvearne, som ansågos för de mest betydande af folket. Trakten närmast Östersjön eller Eystrasalt hette Roden (nu Roslagen). På andra sidan (söder) om Mälarens utlopp vid Stocksund (sedermera Stockholm) var Tören (Södertörn) med staden Telje. Derbortom vidtog det sköna Södermanland, som blifvit befolkadt mest af Vikingar och utgjorde en skärgårdstrakt, genomskuren af mångfaldiga vattendrag. Nerike, der Braut Anund, enligt sagan, gjorde odlingar och slutligen omkom, utgjordes af stora ångar och kärr nedsänkta mellan bergshöjder. Der låg köpstaden Eirarsundsbro (Örebro). Wermland blef röjdt och befolkadt af Olof Trätälja. Ofvanför Wermland, der nu det folkrika Dalarne utbreder sig, var landet under hednatiden mest ödemark. Likväl uppkom småningom bergsbruk, och då kallades trakten Jernbäraland. Westmanland, som låg närmare Målaren, var tidigare odladt. Norrland hörde den tiden också till Svithiod, och hela kuststräckan, ända upp till Norrbotten, bar namn af Helsingland. De närmare fjellen belägna trakterna, som kallas Härjedalen och Jemtland, blefvo bara sig, vi klarare och säkrare igenkänna det hedniska folket i Sverige, än i de tvifvelaktiga uppgifterna af gamla ko-nungalängder och krönikor, förvända genom sednare tiders tillsatser.

Återblick: stenar. Nordboernas lynne. Bildning, skaldekonst, sånger och sagor.

(Strinnholm, Reuterdahl, m. fl.)

*

XXII. LANDETS INDELNING.

Sverige var fordom indeladt i tvenne hufvuddelar, Svithiod och Gauthiod, som nu kallas Svea och Göta riken. I Svithiod var Lögaren (Mälaren) den förnämsta sjö. Vid densamma låg staden Sigtuna eller Birka, äfvensom man der-ifrån, ett stycke uppför Fyrisån, kom till Upsala. Trakten omkring dessa städer hette Tiundaland och var den äldst bebyggda delen af landet. Der bodde Uppsvearne, som ansågos för de mest betydande af folket. Trakten

närmast Östersjön eller Eystrasalt hette Roden (nu Roslagen). På andra sidan (söder) om Mälarens utlopp vid Stocksund (sedermera Stockholm) var Tören (Södertörn) med staden Telje. Derbortom vidtog det sköna Södermanland, som blifvit befolkadt mest af Vikingar och utgjorde en skärgårdstrakt, genomskuren af mångfaldiga vattendrag. Nerike, der Braut Anund, enligt sagan, gjorde odlingar och slutligen omkom, utgjordes af stora ångar och kärr nedsänkta mellan bergshöjder. Der låg köpstaden Eirarsundsbro (Örebro). Wermland blef röjdt och befolkadt af Olof Trätälja. Ofvanför Wermland, der nu det folkrika Dalarne utbreder sig, var landet under hednatiden mest ödemark. Likväl uppkom småningom bergsbruk, och då kallades trakten Jernbäraland. Westmanland, som låg närmare Mälaren, var tidigare odladt. Norrland hörde den tiden också till Svithiod, och hela kuststräckan, ända upp till Norrbotten, bar namn af Helsingland. De närmare fjellen belägna trakterna, som kallas Härjedalen och Jemtland, blefvoförst bebyggda af Norrmän, och fingo namn efter bebyggarne Herjulf och Kettil Jamte. En sonson af Kettil, Thorer Helsing, bebyggde Helsingland. Gestdkland, som låg omkring Gafvelån, der nu staden Gefle ligger, var bebodt från urminnes tider.

Svithiod var skildt ifrån Gauthiod genom de stora skogarna Kolmården och Tiveden. Kolmården, emellan Södermanland och Östergötland, var en vidsträckt ödemark, der ofta röfvare anföllo dem, som reste derigenom. Nedanför ödemarken låg sjelfva det rika och fruktbara landskapet, hvar-af den del, som var belägen emellan Bråviken och en annan vik af Östersjön, kallades Bråvallahed. Man kallade ofta hela Svithiod Nordanskogs och Gauthiod Sunnanskogs. Emellan Ne-like och Westergötland utgjorde Tiveden, sammanhängande med en annan stor skog, Käglan, en obebodd gräns. Alltifrån sjönWenern, förbi Wetterns öfra del, sträckte sig alltså ett bredt skogsbälte öfver det fordna Sverige. Westergötland var ganska tidigt bebodt. Der funnos städerna Kong-häll, Skara, Falköping och det numera förstörda Lödese. Bohuslän, som fordom kallades Wiken (äfven Alfhem), gränsade till Norrige, och Norrmännen påstodo, att det hörde till deras land, så att Göta elf skulle utgöra gränsskilnaden. Sedan sade de, att gränsen gick öfver Markerna (ödemark, som nu heter Dalsland) till Kölen eller fjellet. Söder om Öster-ocli Westergötland utsträckte sig den vilda skogstrakten, Små-landen. Den hette äfven Fihheden och Finödemarken. Mellersta delen deraf kallades Wärend; och den som låg närmast Östersjön Möre. Der låg staden Kalmar. Skåne, med sina båda utgreningar, Halland och Bleking, var ursprungligen ett kärrland, men ganska rikt och blomstrande. Der funnos redan i äldsta tider städerna Helsingborg, Lund, Skanör och Hiostad (Ystad). Redan då såg man hvarje sommar en flotta, Öresundsflottan (Eirarfloti), som dref stark handel, isynnerhet på den berömda Skanörs marknad. Gottland och Öland hörde redan den tiden till Sverige.

Den nordligaste delen af Skandinavien hette Finmarken. Der dref vo Lappar och Finnar omkring, och med dem handlade köpmän, som kallades Birkarlar.Finland hette forndom Qvenland. En saga uppkom deraf, att det skulle vara bebodt af en stam krigiska qvinnor. Men Qvenerna voro ett vildt och tappert folk. Kareler och Kurer utgjorde en del af detta folk. Äfven voro de stamförvandter med Esterna och Tav-Esterna. Landskaperna Karelen, Tavastland, Estland och Kurland hafva deraf sina namn. Vid Hvita Hafvet låg det rika Bjarmland, der ett Jumala-tempel fanns; och Bjarmerna egde stora skatter, dem de vunnit på sin handel med Asien. Handelsvägen gick då genom Gardarike eller Ryssland.

Sveriges grannrike i vester utgjordes af det oroliga Norrige. Norra delen kallades Throndelagen, och der var staden Nidaros, sedan Throndhiem, belägen. I det södra Norrige, som indelades efter de dalar, hvaraf det utgöres, var Sarpsborg beläget, äfvensom Tunsberg. Der byggdes också Opslo, sedermera Christiania.

Danmarks hufvudstad, Köpenhamn, fanns då ännu icke. Hufvudstaden hette Ledre, på Seland, och sedan Roskilde.

Södra kusten af Östersjön hette Wenden. Der var det ryktbara vikingsfästet Jomsborg beläget.

Till de nordiska länderna måste äfven räknas Island, som bebyggdes af Norrmän. Isländarne voro berömda såsom kunniga skalder och kloka handlande. De besökte, på sina sjöresor, Grönland och ett land, som de kallade Winland, numera Norra Amerika. De hade sålunda långt före Columbi tid upptäckt Amerika.

(*Schlyter m. fl.*)

*

XXIII. FÖRTECKNING PÅ HEDNISKA KONUNGAR I SVERIGE.

Om man efter *Ynglingasagan* uppställer de konungar, som sägas hafva regerat i Upsala, blifver konungalängden följande: *Oden, Njord, Yngve Frej, Fjolner, Svegder, Wanland, Wisbur, Domalder Jotadolgi, Domar, Dyggve, Dag den Vise, Agne, Alrik* och *Erik, Alf* och *Yngve, Hugleik; Jorund, Ane den gamle, Egil Tunnadolgi, Ottar Wendelkråka, Adils, Östen, Yngvar, Braut-Anund, Ingiald Illråda*. Sagan Finland hette forndom Qvenland. En saga uppkom deraf, att det skulle vara bebodt af en stam krigiska qvinnor. Men Qvenerna voro ett vildt och tappert folk. Kareler och Kurer utgjorde en del af detta folk. Äfven voro de stamförvandter med Esterna och Tav-Esterna. Landskaperna Karelen, Tavastland, Estland och Kurland hafva deraf sina namn. Vid Hvita Hafvet låg det rika Bjarmland, der ett Jumala-tempel fanns; och Bjarmerna egde stora skatter, dem de vunnit på sin handel med Asien. Handelsvägen gick då genom Gardarike eller Ryssland.

Sveriges grannrike i vester utgjordes af det oroliga Norrige. Norra delen kallades Throndelagen, och der var staden Nidaros, sedan Throndhiem, belägen. I det södra Norrige, som indelades efter de dalar, hvaraf det utgöres, var Sarpsborg beläget, äfvensom Tunsberg. Der byggdes också Opslo, sedermera Christiania.

Danmarks hufvudstad, Köpenhamn, fanns då ännu icke. Hufvudstaden hette Ledre, på Seland, och sedan Roskilde.

Södra kusten af Östersjön hette Wenden. Der var det ryktbara vikingsfästet Jomsborg beläget.

Till de nordiska länderna måste äfven räknas Island, som bebyggdes af Norrmän. Isländarne voro berömda såsom kunniga skalder och kloka handlande. De besökte, på sina sjöresor, Grönland och ett land, som de kallade Winland, numera Norra Amerika. De hade sålunda långt före Columbi tid upptäckt Amerika.

(*Schlyter m. fl.*)

*

XXIII. FÖRTECKNING PÅ HEDNISKA KONUNGAR I SVERIGE.

Om man efter *Ynglingasagan* uppställer de konungar, som sägas hafva regerat i Upsala, blifver konungalängden följande: *Oden, Njord, Yngve Frej, Fjolner, Svegder, Wanland, Wisbur, Domalder Jotadolgi, Domar, Dyggve, Dag den Vise, Agne, Alrik* och *Erik, Alf* och *Yngve, Hugleik; Jorund, Ane den gamle, Egil Tunnadolgi, Ottar Wendelkråka, Adils, Östen, Yngvar, Braut-Anund, Ingiald Illråda*. Saganomtalar tvenne inkräktare, hvilka fördrifvit Upsala konungar, nem- Hake och Sölve. Af konungar i Södermanland nämna sagorna Granmar och hans måg Hjorvard. Åtskilliga fornminnen förlägga till Nerike sagan om Hagbard och Signe. Ynglingasagan nämner också Olof Skygne, morfader till Ingiald Illrådas gemål Götild, samt konung Spornsnialler såsom konungar i Nerike. I Östergötland omtalas i sagorna konung Högne och hans son Hilder, samt konung Herraud och hans dotter Thora Borgarhjort. Från Westergötland härstamma sagorna om Götrek och Rolf. Dit förlägges konung Algöt, Jngiald Illrådas svärfader. I Skåne, säga sagorna, bodde Gudröd och Halfdan, Ingiald Illrådas far. Der var också Harald Hildetands egentliga rike. — *Ivar Widfadme* och hans dottersöner *Harald Hildetand* och *Randver* angifvas såsom Upsala-konungar efter Ynglingaättens utgång. Olof Trätälja fortplantade Ynglingaätten i Wermland, till dess en af hans afkomlingar, Harald Hårfager, vardt konung i Norrige. Randvers son *Sigurd Ring* tog väldet öfver Svear och Göter. *Ragnar Lodbrok* hade sitt konungasäte i Danmark. Då säges *Eisten Beli*, en son af Harald Hildetand, hafva varit underkonung i Upsala. Af Ragnars söner räknas *Björn Jernsida* till Svenska konungar. Sedan uppgifvas *Erik Björnsson*, *Refil*, *Erik Refilsson*, *Erik IV*, *Emund* och *Björn på Håga*.

Med dessa sednaste och deras efterträdare *Erik Wädderhatt*, *Björn Eriksson*, *Olof* och *Erik Segersäll* lemna vi sagornas område och inträda på den bestämdare historiens.

*

1. CHRISTENDOMENS INFÖRANDE I SVERIGE.

I. ANSGARIUS.

Legenderna komma nu i stället för sagorna. De försköna de första kristna apostlarnes lefnad. Men de hafva så sammansmält med historien, att de drömmar och syner, som i dem anföras, utgöra karakteristiska drag, hvilka måla personernas tänkesätt och ofta icke kunna nekas, utan måste antagas såsom historisk sanning, ehuru någon gång icke rätt öfverensstämmande med nyare tiders tänkesätt och åsigter.

Så berätta de äldste krönikeskrifvarne om Ansgarius: En Frankisk yngling, som var begifven på lekar och nöjen, drömde en gång, att han befann sig djupt nedsjunken på ett gyttjefullt ställe, nära bredvid en grön väg, på hvilken en skara af sköna hvitklädda qvinnor gingo. Den mest lysande var Jungfru Maria. Bland de öfriga igenkände ynglingen sin aflidna moder. Full af ömhet, ville han ur gyttjan arbeta sig upp till henne. Då nalkades Jungfru Maria och sade: ”Son, du vill gerna till din moder. Men vill du komma till oss, så måste du fly all fåfanglighet, och deremot öfva dig i goda och rena seder.”

Ynglingen, som hade denna dröm, hette Ansgarius. Efter den vardt han alfvarsam och flitig, och egnade sig åt andeliga ståndet. Han blef lärare i ett kloster, som hette Corbey i Frankrike, och emottog derefter samma befattning 1 det nya Corbey, som låg i Westfalen, der han tillika ofta predikade. Han vann der allas kärlek för sin fromhet och sina oförvitliga seder. Han hade stora kunskaper och tyckte sig ofta se underbara syner. En pingstnatt tyckte han sig skåda det eviga ljuset, och deri många härliga apostlar och helgon. Då hörde han Guds röst: ”Gå och förtjena martyrkronan, och skall du då komma igen till mig.”

Han blef en dag kallad till kejsar Ludvigs hof. Der ha-

de infunnit sig en Jutländsk konung, Harald, som med största välvilja emoltogs af kejsaren och blef omvänd till christendo-men och döpt i Mainz år 826. Denne önskade att till sitt rike medföra christna lärare. Men då man icke visste* hvar man skulle finna någon, som åtog sig ett så svårt värf, som att predika evangelium för de vilda hedningarna i Norden, föreslog abboten i Gorbey, Valo, att man skulle fråga Ansgarius. Denne, som var beredvillig att uppoiTra allt för Guds namns åra, ankom till hofvet och åtog sig genast be* fattningen. Många smädade honom derför och sökte afvända honom ifrån sin föresats. Men han valde sig ett ensligt rum i en vingård, och beredde sig der genom läsning och böner att gå alla faror till mötes. En hans vän och klosterbroder, Autbert, beslöt att blifva hans följeslagare. De stego derefter, frimodigt och i förtröstan på Gud, ombord på konung Haralds skepp, och styrde utför Rhenfloden. Då de kommo till Göln, skänkte erkebiskop Hadebold dem ett fartyg med två rum, der de kunde herbergera sig sjelfva och sina saker. Harald ' fattade så stort behag till detta fartyg, att han sjelf flyttade dit och bodde i det ena rummet, medan Ansgarius och Autbert hade det andra. Deraf uppkom stor vänskap och förtrolighet emellan konungen och de båda lärarne. De an-kommo lyckligt till Danmark. Men deras arbete der blef ganska svårt, emedan Harald beständigt var invecklad i krig. De christne lärarne undervisade och döpte emellertid flera menniskor, samt friköpte små gossar ur träldomen, och inrättade en skola, för att af dem bilda skickliga lärare förfram* tiden. Efter tvenne år måste Autbert för sjukdom återvända till Gorbey, der han snart afled.

Då kommo till kejsar Ludvigs hof köpmän och sändebud från den Svenske konungen Emund. Desse sade, att i Sverige funnos många christne, både fångar, som blifvit tagne ön* der vikingstågen, och Svenske män, som under sina förder blifvit undervisade i christendomen och döpte. Abbot Valo föreslog då att sända Ansgarius dit,

emedan han redan i Danmark lärt sig Norränamålet, det språk som talades i hela Nor* den. Ansgarius återkallades nn till kejsaren, och åtog sigmed glädje det nya värfvet, h vårföre en annan lärare sändes till Harald. En vid namn Withmar utsågs till Ansgarii följeslagare. De gingo ombord på köpmansskepp i Schleswigs försedda med bref och skänker från kejsaren till konungen i Sverige. På vägen blefvo de öfverfallne af vikingar, och desse bemäktigade sig, vid andra anfallet, skeppen. Detta skedde dock så nära stranden, att Ansgarius och hans följeslagare räddade sig till lands. Utom bibeln och några andra, böcker, förlorade de all sin egendom och äfven de kejserliga skänkerna. Nu blef det fråga om att återvända; men Ansgarius sade, att han öfverlemnade sig med kropp och själ till Guds behag, och ville icke återvända förr, än han förnummit, om evangelium fick predikas här i landet.

Färden fortsattes då emot norden, än till fots genom obanade trakter och djupa skogar, än på båt öfver elfver och stora sjöar. Efter otaliga mödor och besvärligheter, kommo de fram till Birka, en köpstad, som låg vid Mälaren, invid Forn-Sigtuna. Der var då konungasäte, och konungen hette Björn på Håga. Han emottog Ansgarius vanligt, och gaf honom tillstånd att qvarblifva och förkunna den nya läran. Då gladde sig isynnerhet de många christna fångar, som der fun-nos, att de fingo höra messan och Guds ord, och emottaga sakramentet. Men äfven många hedningar bekände den ende, sanne Guden, och vordo döpte. Konungens jarl och rådgif-vare, Herigar eller Erik, öfvergick äfven till christendomen, och byggde den första christna kyrka i Sverige, på sin fädernegård. Ansgarius kom till Sverige hösten 829, och arbetade här i halftannat år. Han var då 28 år gammal.

Kejsar Ludvig hade beslutat att upprätta ett erkebiskops* stift i Hamburg, hvilket skulle omfatta hela Norden, och bidraga dertill, att dess omvändelse bedrefs med ordning och drift. Den Hamburgske erkebiskopen skulle föra den högsta andliga styrelsen öfver samtliga nordländerna och der tillsätta biskopar och lärare. Ansgarius, såsom den värdigaste, och derjemte den som brutit vägen för christendomen i dessa länder, utsågs och vigdes till detta erkebiskops-embete. Men emedan hans stift icke gaf några betydliga inkomster, lades,till säkerhet för Ansgarius och hans efterträdare, ett kejserligt gods, Turholt i Flandern, såsom evärdlig egendom under den Hamburgska erkebiskops-stolen.^ Ansgarius sändes derefter till Rom, för att af påfven Gregorius IV blifva högtidligen invigd och bekräftad i embetet. Sedan den högtidliga ceremonien blifvit fullbordad och den ”helige fadren” utnämnt Ansgarius till sin legat hos Danskar och Svenskar, återvände den fromme mannen till sitt stift.

Der företog han sig sitt verk, med brinnande ifver. Han inrättade på godset Turholt en läroanstalt för friköpta gossar från Norden, för att sålunda bilda lärare och missionärer. Till den Svenska församlingens biskop i Birka utsåg han Gautbert, som vid biskopsvigningen erhöll namnet Simon. Denne, Sveriges förste biskop, blef med stor ära och mycken välvilja emottagen i Birka af konungen. Alla dervarande cliristne fröjdade sig, och en kyrka uppbyggdes, der christen-domen offentligen predikades. 7

Ansgarii glada förhoppningar voro dock icke varaktiga. Den christna församlingen i Sverige vardt tillintetgjord genom ett upplopp af hedningarna, hvarvid Sfmons kapellan, Nitard, blef mördad, och biskopen sjelf med sina fränder kastade i fängelse och förjagade ur landet. En viking-flotta kom till Hamburg så oförväntadt, att inga försvarsanstalter hunno vidtagas. Allt blef vikingarnes rof. Ansgarii bibliotek och all hans öfriga egendom, jemte en herrlig kyrka och ett kloster, som han låtit bygga, blefvo uppbrända. Pre-sterna skingrades, och han sjelf undkom med möda. Nu hade hans fordne beskyddare kejsar Ludvig aflidit, och de båda sönerna, Carl och Ludvig, delade riket. Carl, under hvilkens välde Flandern och Frankrike hörde, tog godset Turholt ifrån Ansgarius, den derstädes inrättade läroanstalten upphäfdes och ynglingarne togos till andra tjenster. Allt, hvad mensklig makt kunde beröfva Ansgarius, var sålunda borta, men han förlorade icke sitt ståndaktiga mod. Han underkastade sig olyckorna med ödmjukhet och tåligt sinne. ”Herren gaf och Herren tog,” sade han, med Job: ”välsig-

nadtnadt vare Herrans namn!” Derefter sökte han sin tillflykt hos biskop Leuderic af Bremen; men denne ovärdige embets-broder dref honom bort. I denna förtviflade belägenhet fann han tröst och deltagande hos en gudfruktig q vinna, vid namn Ikia. Hon skänkte honom ett gods Ramsloe, i grannskapet af Hamburg, och han begynte åter samla omkriog sig de få, som uthärdat med honom i alla vidriga skiften. Han besökte, styrkte och

uppmuntrade sina förödda församlingar.

Konung Ludvig af Bäjern tänkte ändtligen på det Ham-burgska stiftet. Leuderic af Bremen dog, och konungen la-de hans stift under det Hamburgska, ehuru den oegennyttige Ansgarius icke önskade det. Under Ansgarii olyckstid hade den Svenska församlingen i Birka i sju år saknat prest. Eremiten Ardgar blef nu dilsänd till Herigar, hvilken Ansgarius isynnerhet älskade och kallade sin son, emedan han med fast sinne framhärdat i tron och äfven styrkt och uppmuntrat sina trosför vand ter. Ardgar blef af honom och sjelfva konungen väl emottagen. Men Herigars sista timma var kommen. Ardgar uppfyllde mot honom en själasörjares heliga pligt. Äfven en from q vinna, Frideborg, blef af honom tröstad med sakramentet i sina sista stunder. Denna Frideborg förordnade på sitt yttersta, att all hennes egendom skulle utdelas till de fattiga. Men emedan sådana på den tiden icke funnos i Sverige, måste den föras utrikes. Efter dessa dödsfall längtade eremiten tillbaka till sin enslighet och lemnade Sverige.

Ansgarius ville nu öfvertala Gautbert att återresa till Birka, men denne fruktade att genom sin närvaro uppväcka nya förföljelser emot de christna. Alltså beslöt Ansgarius att sjelf resa dit och se till, att den christna församlingen icke gick under. Konung Ludvig gillade hans förslag, och gaf honom uppdrag till den Svenska konungen, såsom hans fader gjort vid första resan.

Nu begaf sig Ansgarius till konung Erik i Julland, hvilkens vänskap han egde, liksom förut Haralds. Denne Lärobok i Fädemesl. Bist. ?tillät honom att i Schleswig bygga en kyrka, pch skref äf-venledes med honom ett bref till konung Olof i Sigtuna. I detta bref yttrade han: ”Jag har i flerfaldiga fall pröfvat den Guds tjenaren Ansgarius, och aldrig lärt käana en bätt* re man9 aldrig hos någon funnit en större redlighet.” Der-jemte bad han konung Olof i silt rike låla Ansgarius inrätta allt i afseende på christna läran efter eget behag, emedaa den redbare, väl villige mannen icke åsyftade auoat ån godi och rätt.

Ansgarius -anlände sålunda andra gången till Birka Den första underrättelse, som der mölte honom, var, alt bönderna voro fiendtligt sinnade emot christendomen. En man hade på ett ting uppträdt och sagt, att de gamle gudarne vore förtörnade på den nye Guden och hans lära, och att* om Svenskarne nödvändigt ville hafva en ny Gud till, borde de upptaga dertill den atlidné konungen Erik. Detta tal hade verkat, och folket byggde tempel och offrade till Eriks ära. Ansgarii vänner rådde honom att använda sin egendom till räddning -och Hy, men han svarade, att han föraktade alt köpa sitt lif för penningar, och vore färdig att lida plågor och döden för Christi skull. På några andras råd bjöd haa konungen till ett stort gästabud. Konungen kom och emot-iog honom, såsom sändebud från både konung Ludvig i Bajern och Erik i Jutland, ganska väl. Ansgarii eget fromma väsende tillvann honom äfven konungens bevågenhet. Da framförde Ansgarius sitt egentliga ärende. Konungen svarade, att han måste höra allmogen, innan han kunde uppfylla hans begäran.

Konungen höll derefter ett ting, sedan han genom lotu kastning försökt att utröna gudarnas vilja. Lotten utföll så, att christendomen skulle få förkunnas. På tinget blef först eU stort buller och gny, så snart detta ämne föredrogs. Deref* ter uppstod en gammal man och talade.* ”Hören mig alle, konung och allmoge! Här äro många ibland oss, som rönt stor tröst och hjelp af de christnas Gud, både i hafsnäd och audra trångmål. Sorolige hafva farit utomlands, för att låt* sig döpas/ När nu detta kan ske hej$ma, s* bö?e vi välgerna tillstädja den Gudens tjenare att bo ibland oss. Om våra egna gudar öfvergifva oss, är det godt att hafva den nya Gudens ynnest.”

Menigheten biföll detta tal. Konungen kallade derefter Ansgarius till sig och meddelade honom tillåtelse att predika sin lära i landet. Han skänkte äfven sjelf plats till en kyrka. Ansgarius köpte ett hus till boning for presten, och tillsatte en vid namn Eribert till själasörjare för församlingen i Birka. Derefter reste den fromme erkebiskopen hem till Hamburg igen, 854.

I Sverige efterträdde åtskillige christna lärare hvarandra, under Ansgarii fortfarande öfverinseende. Ansfrid kom efter Eribert. Då derefter Ragembert begaf sig på resan, blef han mördad under vägen. Rimbert kom i hans ställe, och skötte sitt embete i flera år. Han berömmes såsom en foglig man. Alla de lärare, som Ansgarius utsände till hedningarnas omvändelse, blefvo af den gode biskopen väl förmanade, att uppföra sig christligt och fogligt, samt nära sig af sina egna händers arbete. Sjelf var han alltid flitig, och då han icke läste och bad, plägade han

sysselsätta sig med att binda nät. Alla sina inkomster använde han till nyttiga inrättningar och fattigas understöd. Han lefde tarfligt, nästan endast af bröd och vatten, och bar en tagelskjorta närmast kroppen.

Så lefde och verkade Ansgarius, ett mönster af christlig fromhet och ädelt nit. Han afsomnade vid 64 års ålder, 865, och blef, under allmän sorg och veklagan, begrafven i Bremen.

Återblick: Ansgarii dröm. Hans kallelse lill kejsarhofvet med Harald. Hans beskickning till Sverige. Hans återkomst och olyckor. Han blir erkebiskop. Hans andra resa till Sverige. Död.

(Rimberius: Ansgarii lefverne.)

*

II. ERIK WADERHATT.

Efter Björn på Håga regerade en konung **Olof** i Sigtuna och konung **Erik Emundsson** i Upsala. Den sednare var en tapper hjelte, och gjorde hvarje sommar segerrika tåg till de gerna tillstädja den Gudens tjenare att bo ibland oss. Om våra egna gudar öfvergifva oss, är det godt att hafva den nya Gudens ynnest.”

Menigheten biföll detta tal. Konungen kallade derefter Ansgarius till sig och meddelade honom tillåtelse att predika sin lära i landet. Han skänkte äfven sjelf plats till en kyrka. Ansgarius köpte ett hus till boning for presten, och tillsatte en vid namn Eribert till själasörjare för församlingen i Birka. Derefter reste den fromme erkebiskopen hem till Hamburg igen, 854.

I Sverige efterträdde åtskillige christna lärare hvarandra, under Ansgarii fortfarande öfverinseende. Ansfrid kom efter Eribert. Då derefter Ragembert begaf sig på resan, blef han mördad under vägen. Rimbert kom i hans ställe, och skötte sitt embete i flera år. Han berömmes såsom en foglig man. Alla de lärare, som Ansgarius utsände till hedningarnas omvändelse, blefvo af den gode biskopen väl förmanade, att uppföra sig christligt och fogligt, samt nära sig af sina egna händers arbete. Sjelf var han alltid flitig, och då han icke läste och bad, plägade han

sysselsätta sig med att binda nät. Alla sina inkomster använde han till nyttiga inrättningar och fattigas understöd. Han lefde tarfligt, nästan endast af bröd och vatten, och bar en tagelskjorta närmast kroppen.

Så lefde och verkade Ansgarius, ett mönster af christlig fromhet och ädelt nit. Han afsomnade vid 64 års ålder, 865, och blef, under allmän sorg och veklagan, begrafven i Bremen.

Återblick: Ansgarii dröm. Hans kallelse lill kejsarhofvet med Harald. Hans beskickning till Sverige. Hans återkomst och olyckor. Han blir erkebiskop. Hans andra resa till Sverige. Död.

(Rimberius: Ansgarii lefverne.)

*

II. ERIK WADERHATT.

Efter Björn på Håga regerade en konung **Olof** i Sigtuna och konung **Erik Emundsson** i Upsala. Den sednare var en tapper hjelte, och gjorde hvarje sommar segerrika tåg till deöstra länderna,-Finland, Estland och Kurland. För atl beteckna hans lycka på sina sjötåg, såga sagorna, att han fick medvind, hvarthän han hviftade med sin hatt: deraf erhöH han tillnamnet Wäderhait.

Då han vardt gammal, gjorde han en gång en resa tiTI Wermland. Der blef han inbjuden till gästabud af en rik bonde, som hette Åke.

På samma tid reste äfven den Norske konungen Harald Hårfager omkring i Wermland. Emedan han var ättling af Olof Trätälja, ville han tillegna sig detta Svenska landskap. Harald Hårfager hade underlagt sig hela Norrige och der blifvit den förste envåldskonung. Till ett så stort företag blef han uppeggad af en q-vinna, till hvilken han

friade, och som svarade honom, att hon icke ville blifva hustru åt en ringare man än en konung. Vid detta svar hade han gjort det löftet att icke kamma sitt hår, förrän han eröfrat IVomges rike. Han erhöll, i anledning deraf, öknamnet Lufva. Men när han, efter stora bedrifter och ärofulla segrar, biif-vit konung och firat sitt bröllop, lät han skära och putsa sitt hår, och detta befanns då så skönt, att tillnamnet förvandlades till Hårfager.

När Åke bonde hörde, att äfven Harald reste i Wermland, bjöd han honom till sig på samma dag som kung Erik. Då båda konungarne infunno sig, blefvo de införda och undfägnade i hvar sin sal. Den sal, der Erik gästade, var gammal, men väl och rikt beprydd. Alla bonader och dryckeskärl voro gamla men dyrbara. Den sal, der Harald Hårfager blef emottagen, var ny, och alla dryckeskärlen nya. I båda salarna var den ypperligaste förplågning och dryck. Båda konungarna hyste misstroende till hvarandra, men ingendera visste» huruvida han kunde lita på allmogen i landsorten, så att de icke vågade begå några fiendtligheter.

Om morgonen, då gästabudet var slut, begaf sig Åke, med sin tolf-årige son, till konung Harald, och öfverlemnade pilten i hans tjenst. Konungen lofvade honom sin gunst och välvilja. Derefter frambar Åke rika skänker, hvilka konungen äfven välvilligt emottog.Nu begaf sig Ake (ill konung Erik, som just var res-färdig. Han frambar likaledes till honom dyrbara skänker, dem konungen emottog men icke besvarade med många ord. Man steg till häst, och Ake följde sjelf konungen på vägenr samtalande med honom. Men när de kommo lill en skog, ett stycke från gården, förebrådde honom konung Erik hans uppförande och påminte honom, att han var konungens af Sverige man. Den stormodige Ake svarade: ”Jag tänkte,, konung, att hvarken eder eller edra män fattades välfägnad' i detta gästabud. Men att det var gammal redskap, hvarur J drucken, var denna orsaken, att J ären nu gammal; mea konung Harald är i sin blomstrande ålder, derföre gaf jag honom de nya kärlen. Hvad du åter säger, att jag är din man, vet jag icke, om icke du hellre är min man.”

Öfver detta stolta svar blef Erik förtörnad, drog sitt svärd och högg Ake till döds.

När Åke saknades vid gården och hans lik fanns på vägen, blef Harald förbittrad och jagade efter Erik, men kunde »icke upphinna honom. Emellertid intog Harald WermlancL Äfven i Westergötland förde Harald krig emot Sverige; men det afstannade småningom, då lyckan var omvexlande< Dock var ingen fred, så länge Erik regerade. Han dog är 884.

Återblick: Konungarne Olof och Erik Wäderhatt. Harald hårfager i Norrige. Åkes gästabud i Wermland. Hans bemötande mot begge konungarna. Åkes död. Wermland tillfaller Norrige. Erik Wäderhatts död.

*

III. ERIK SEGERSÄLL.

Björn Eriksson satt femtio år på thronen, efter sin fader, Erik Wäderhatt. Hans regering var lugn och ärofull. Hans tvenne söner, Olof och Erik, togo derefter riket. Olof dog hastigt vid en middagsmåltid. Han efterlemnade en son, vid namn Styrbjörn. Hes denne gosse framskymtade redan tidigt ett vildt och obändigt sinnelag. Då han var tolf år gammal, fordrade hanr au farbrodren skulle dela riket Nu begaf sig Ake (ill konung Erik, som just var res-färdig. Han frambar likaledes till honom dyrbara skänker, dem konungen emottog men icke besvarade med många ord. Man steg till häst, och Ake följde sjelf konungen på vägenr samtalande med honom. Men när de kommo lill en skog, ett stycke från gården, förebrådde honom konung Erik hans uppförande och påminte honom, att han var konungens af Sverige man. Den stormodige Ake svarade: ”Jag tänkte,, konung, att hvarken eder eller edra män fattades välfägnad' i detta gästabud. Men att det var gammal redskap, hvarur J drucken, var denna orsaken, att J ären nu gammal; mea konung Harald är i sin blomstrande ålder, derföre gaf jag honom de nya kärlen. Hvad du åter säger, att jag är din man, vet jag icke, om icke du hellre är min man.”

Öfver detta stolta svar blef Erik förtörnad, drog sitt svärd och högg Ake till döds.

När Åke saknades vid gården och hans lik fanns på vägen, blef Harald förbittrad och jagade efter Erik, men

kunde »icke upphinna honom. Emellertid intog Harald WermlancL Äfven i Westergötland förde Harald krig emot Sverige; men det afstannade småningom, då lyckan var omvexlande< Dock var ingen fred, så länge Erik regerade. Han dog är 884.

Återblick: Konungarne Olof och Erik Wäderhatt. Harald hårfager i Norrige. Åkes gästabud i Wermland. Hans bemötande mot begge konungarna. Åkes död. Wermland tillfaller Norrige. Erik Wäderhatts död.

*

III. ERIK SEGERSÄLL.

Björn Eriksson satt femtio år på thronen, efter sin fader, Erik Wäderhatt. Hans regering var lugn och ärofull. Hans tvenne söner, Olof och Erik, togo derefter riket. Olof dog hastigt vid en middagsmåltid. Han efterlemnade en son, vid namn Styrbjörn. Hes denne gosse framskymtade redan tidigt ett vildt och obändigt sinnelag. Då han var tolf år gammal, fordrade hanr au farbrodren skulle dela riketmed honom. Erik afslog denna för tidiga fordran, och Styr* björn satte sig på sin faders grafhög, för att väcka det förbigående folket» uppmärksamhet. Slutligen infann han sig vid ett ting och pockade på sin rätt. Då upptog menigheten stenar och kastade efter honom. Kort derefter nedhögg Styr* björn en af konungen» hofmän för en ringa tvist. Han vå* grade att erlägga böterna för dråpet. Då betalade Erik för honom och bilade saken. Men folket» ovilja mot Styrbjörn blef ännu större. Erik utrustade 60 goda skepp och gaf dem åt Styrbjörn, på det han skulle fara ut och vinna erfarenhet och ära.

Den vilde Styrbjörn seglade österut, utförde många härtåg och bestod många äfventyr. Slutligen kom han till sta* den Jomsborg vid Wenden. Denna starkt beflstade stad be* bodde» af ett sällskap tappra vikingar, h vilkas höfding hette PalneToke och var frånvarande på ett tåg till England. Joms* vikingarne hade stränga lagar, som alla gingo ut på att göra dem till djerfva ‘krigare. Det lyckade» Styrbjörn att intag» borgen och göra sig till Jomsvikingarne» höfding.

I Danmark regerade denna tid konung Harald Blåtand. Han hade en skön dotter, Thyra. Styrbjörn beslöt att fria till henne, seglade med en väldig flotta emot konungen och tog honom till fånga. Sålunda blef Harald Blåtand tvungen iXt gifva honom sin dotter. Efter bröllopet samlade Styrbjörn alla sina stridskrafter och tvingade äfven sin svärfader att förena sin flotta med hans. Sålunda anförde han en flotta af 1200 skepp. Med denna väldiga hårsmakt beslöt han öf-verfalla sin farbroder i Sverige.

Styrbjörn seglade upp till Mälaren, der han, i fast beslut att segra eller dö, lät såtta eld på sin flotta. Konung Harald lyckades dock härigenom att undkomma med de Danska skeppen och sin dotter. Men Styrbjörn tågade med sin här emot Upsala, och ställde sig i »lagtordning på Fyrisvall» slätt.

Konnng Erik och hans lagman, Thorgny, samlade Sveahären. Thorgny lät främst för Svenskarnes här ställa en mängd vilda hästar och tjurar, hvilka voro okade tillsam-r mans, och oken voro försedda qied långa spjut och jernspet-sar. Djoren drefvos, onder förförliga härskri, emot Styr-björns här och förorsakade stort nederlag. Men Styrbjörn ordnade snart ånyo sina brutna leder. Striden varade till sena aftonen och fortsattes följande dagen. Det säges, att både konung Erik och Styrbjörn offrade den andra dagens afton till gudarne. Men Thor visade sig vredgad emot Styrbjörn, medan Oden uppenbarade sig för Erik och lofvadfe honom seger. Då striden begynte tredje dagen, sändfc Svearne en skur af pilar, som dödade en stor mängd: a t Styrbjörns, folk. Han märkte då, att han skulle förlora» och stötte sitt baner fast i marken, så att det icke- skulle falla. Men han sjelf föll vid baneret,, och omkring honom största delen af hans kämpar.

Nu red konung Erik upp på en hög» och lofvade en belöning åt den, som genast kunde qväda en kämpa visa öfver segern. En isländare» Thorwald Hjalte, framträdde. Stridens stora skådespel hade så uppeldat hans inbillningskraft, att han» som hvarken förr eller sedan qvädit någon sång, nu gjorde det i konungens och härens närvaro. Han blef belönad med en gyllene armring. Det säges, att konung Eriks drottning, Sigrid Storråda, då framträdde med deras späda son, Olof, i sitt sköte. Denne unge prins blef af hela hären hyllad, och erhöll derföre

tillnamnet Skötkonung. Se-'gerri kallades Fyrisältan, och konungen erhöll tillnamnet Se-

GEBSÄLL.

Konung Erik Segersälls gemål, Sigrid, dotter af den mäktigaste odalmannen i Sverige, Skoglar Toste, var af ett så stolt och högdraget pinnelag, att konungen slutligen försköt henne. Hon lefde då på sina rika gods, såsom en sjelf-rådande drottning.

I hennes faders htis vistades, då hon ännu var barn, en landsflyktig Norsk konungason, som hette Harald Granske. Han återkom sedermera till sitt rike i Norrige, och blef der förmäld med ett Norskt fruntimmer, Asta Guldbrandsdotter. En sommar, då Harald for ut på vikingståg» kom han till Sverige. Sigrid fick höra, att hennes ungdomsvän var i landet och lät genast bjuda honom på gästabud till sig. Hanförsummade ické att komma med stort följe. Undfägnaden var utsökt.

Konungen ocli drottningen sutto i högsätet, drucko tillsammans och erinrade sig sina ungdomsdagar, som de till-bragt tillsammans. Om aftonen infördes konungen, tillika med sina förnämsta män, i en stuga, der en dyrbar säng med fina sparrlakan var bäddad. Konungen lade sig till sängs. Derefter inträdde Sigrid sjelf, åtföljd af några tärnor, till honom och bjöd honom dricka ännu mera. Slutligen somnade han af det myckna drickandet, och hon lemnade rummet, mycket glad och vänlig.

Följande dagen var drottningen lika munter, gaf konungen dyrbara skänker och sade, bland annat, att hon skattade sina egendomar lika mycket, som hans rike i Norrige. Der-öfver blef konung Harald bedröfvad, och reste hem, der han förblef hela vintern serdeles olustig.

Om sommaren sköt han åter skepp i sjön och seglade till Sverige. Han skickade bud till Sigrid, att han önskade läka henne. Hon red ned till stranden. Genast vände Ha*> raid talet derpå, att han ville gifta sig med henne. Hon svarade, att det var fåfängt tal, och alt han var så väl gift, att han vore fullkomligen väl belåten. Harald invände: ”Asta är visst en god och förträfflig qvinna, men icke af så hög börd, som jag.” Sigrid ville dock icke höra mer derom, utan tog afsked och reste hem.

Men Harald kunde icke fördraga att vara utan henne. Han reste efter till hennes gård.* Samma afton kom dit äf-vén en konung Wisavalder från Gardarike, för att fria till drottning Sigrid. Hon lät föra begge konungarna till en stuga, der de blefvo så väl undfägnade, alt de, tillika med hela vakten, insomnade.

Då lät Sigrid sitt folk gripa till vapen, stugan kringrän-des och man satte eld derpå. Både Wisavalder och Harald blefvo innehrande, tillika med deras folk. Sigrid sade, att hon ^så ville lära småkonungar att resa ifrån andra länder och fria lill henne.1’ Hon blef alltsedan kallad Storråda.Några år derefter érhöll hon dock en annan friare: han hette Olof Trygg vason och var en stor hjelte och konung i Norrige, der han infört christendomen. Hon upptog hans frieri med välvilja, och det blef öfverenskommet, att hon följande våren skulle möta konungen i Kongelf. Emellertid skickade konungen henne en stor guldring, som han eröfrat i ett afgudatempel i Norrige. Denna befanns inuti bestå af koppar, då den sönderbröts, och Sigrid yttrade missnöje der-öfver. Likväl reste hon till mötet. Giftermålet blef snart uppgjordt dememellan, och konung Olof tilläde endast, att Sigrid skulle taga dopet och den rätla tron. Då svarade hon, att hon icke ville gå ifrån sina förfäders tro, men konung Olof kunde vara christen, bäst han behagade. Deröfver blef Olof för tornad, och slog henne i ansigtet med sin handske, i det han utbrast: ”Hvi skulle jag vHja hafva till hustru dig, gamla hundhedning!” Derpå sprang han upp och reste bort. Sigrid yttrade: ”Detta torde en gång blifva din bane.”

Konung Erik Segersäll regerade med ära och anseende. Harald Blåtands son, Sven Tveskägg, hade emot sin faders vilja blifvit fadrens efterträdare. Men Erik drog till Danmark och eröfrade hela landet. Sven flydde då till England, h vari från han återkom till sitt rike först efter Erik Segersälls död 894.

Denne Sven Tveskegg friade till Sigrid Storråda, och hon förmälde sig med honom, i hopp att förmå honom att hämnas den skymf, hon lidit af Olof Tryggvason.

Återblick: Björn. Olof och Erik. Styrbjörn och hans anspråk. Han seglar ut på vikingståg, eröfrar Jomsborg,

gifter sig med Harald Blåtands dotter, Thyra. Hans tåg till Sverige. Slaget på Fyrisvall. Thorgnys krigssätt. Styrbjörns fall. Segersången. Otof Skötkonungs hyllning. Sigrids h&rkomst och rikedom. ' Harald Grän-ske. Hans besök hos Sigrid. Hans kärlek och frieri. Hans och Wi-savalders död. Olof Tryggvasons frieri och vrede. Erik Segersäll eröfrar Danmark. Sigrids giftermål med Sven Tveskägg.

(*Sturleson.*)

*

IV. SLAGET VID SVOLDER

Styrbjörns enka, Thyra, vistades vid sin broders, Sven Tveskäggs, hof. Burislaf, konung i Wenden, som hörde om- Några år derefter érhöll hon dock en annan friare: han hette Olof Trygg vason och var en stor hjelte och konung i Norrige, der han infört christendomen. Hon upptog hans frieri med välvilja, och det blef öfverenskommet, att hon följande våren skulle möta konungen i Kongelf. Emellertid skickade konungen henne en stor guldring, som han eröfrat i ett afgudatempel i Norrige. Denna befanns inuti bestå af koppar, då den sönderbröts, och Sigrid yttrade missnöje der-öfver. Likväl reste hon till mötet. Giftermålet blef snart uppgjordt dememellan, och konung Olof tilläde endast, att Sigrid skulle taga dopet och den rätla tron. Då svarade hon, att hon icke ville gå ifrån sina förfäders tro, men konung Olof kunde vara christen, bäst han behagade. Deröfver blef Olof för tornad, och slog henne i ansigtet med sin handske, i det han utbrast: ”Hvi skulle jag vHja hafva till hustru dig, gamla hundhedning!” Derpå sprang han upp och reste bort. Sigrid yttrade: ”Detta torde en gång blifva din bane.”

Konung Erik Segersäll regerade med ära och anseende. Harald Blåtands son, Sven Tveskägg, hade emot sin faders vilja blifvit fadrens efterträdare. Men Erik drog till Danmark och eröfrade hela landet. Sven flydde då till England, h vari från han återkom till sitt rike först efter Erik Segersälls död 894.

Denne Sven Tveskegg friade till Sigrid Storråda, och hon förmälde sig med honom, i hopp att förmå honom att hämnas den skymf, hon lidit af Olof Tryggvason.

Återblick: Björn. Olof och Erik. Styrbjörn och hans anspråk. Han seglar ut på vikingståg, eröfrar Jomsborg, gifter sig med Harald Blåtands dotter, Thyra. Hans tåg till Sverige. Slaget på Fyrisvall. Thorgnys krigssätt. Styrbjörns fall. Segersången. Otof Skötkonungs hyllning. Sigrids h&rkomst och rikedom. ' Harald Grän-ske. Hans besök hos Sigrid. Hans kärlek och frieri. Hans och Wi-savalders död. Olof Tryggvasons frieri och vrede. Erik Segersäll eröfrar Danmark. Sigrids giftermål med Sven Tveskägg.

(*Sturleson.*)

*

IV. SLAGET VID SVOLDER

Styrbjörns enka, Thyra, vistades vid sin broders, Sven Tveskäggs, hof. Burislaf, konung i Wenden, som hörde om-taks hennes skönhet, skickade en sin svåger, Sigvald jarl, i friareärende tiU henne. Hon sade tvärt nej till att gifta sig med en gammal hednisk konung. Men jarlen öfver talade konung Sven att lemna sitt samtycke. Prinsessan, åtföljd af sin fosterfader Ötzor och några fruntimmer, fördes till Wen-den, ehuru hon gret bitterligen. Konung Burislaf firade ett ståtligt bröllop, men den unga drottningen ville hvarken äta eller dricka med hedningarna, så länge hon var ibland dem» Sju nätter hade förlidit, när hon med sin fosterfader kom på flykten. I nattmörkret undkommo de i skogen, och hunno lyckligen fram till Danmark. Men der måste hon frukta för sin broder, att han skulle skicka henne tillbaka. Utån att upptäcka sig, reste hon derföre genom Danska riket till Nor-rige, der hon sökte sin tillflykt ho» den ädle hjelten Olot Tryggvason.

Med välvilja emottog han den bekymrade drottningen» hörde hennes rörande klagan och intogs af hennes skonhet. Sedan han bifallit hennes bön om säkerhet och beskydd, vände han talet derhän och sporde» om hon ville gifta sig med honom. I den belägenhet hon då var tyckte hon det vara vanskeligt att besvara denna fråga; likväl insåg hon, hutu lyckligt ett äktenskap skulle blifva med en så ädel och yidt-frejdad konung; derföre emottog hon slutligen konungens anbud. Bröllopet firades, och vintern förflöt

Om våren begynte Thyra ofta beklaga sig, att hon sak* nåde de gods hon egde, och hvaraf största delen låg i Wen* den. Hon uppmanade sin gemål att återskaffa dem, och sade, att Burislaf, som var Olofs vän, ingalunda skulle vägra att lemna dem. Men konungens män afrådde honom från alt resa till Wenden.

Tidigt på våren mötte konungen en morgon på gatan en man, som bar några utslagna angelika-blommor. Konungen tog en af de ovanligt stora och tidiga blommorna, och gick in i drottningens rum. Thyra satt och gret, då han inträdde. När han räckte henne blomman, slog hon ifrån sig med handen och sade: ”Större skänker' gaf min fader, konung Harald; och han fruktade ieke alt draga ur landet efter sinegendom. Men da törs icke draga igenom Danmark, af fraktan för konung Sven, min broder.” Då sprang Olof Tryggva-son upp, sade högt och svor derpå, att han icke vore rådd för konung Sven. ”Och om vi en gång råkas,” tilläde han, ”skall han få röna det.”

Nu begynte konung Olof stora rustningar för sitt tåg till Wenden. Hans sköna flotta sattes i stånd. Hans slcepp voro utmärkta. Tranan och Ormen Korte voro mycket berömda. Men det förnämsta och största hette Ormen Långe, rikligen förgylldt och bemannadt med de yppersta kämpar.

Denna sommar blef dock resan till Wenden icke fulf*-bordad, emedan konungen hade vigtiga regeringsårender att utföra, och dertill drottning Thyra födde honom en son, Harald. Vid Olofs hof befann sig hans syster» Ingeborg, en fager qvin-na, nedlåtande och blid emot allt folk, vettig och mycket af-hållen. Till henne friade den rike och mäktige Ragvald, jarl i Westergötland och Sigrid Storrådas brorson. Konung Olof upptog jarlens sändemän väl, men sade, att Ingeborg sjelf skulle mest få råda för sitt giftermål. Han framförde derpå saken för henne, och frågade, huru hon tyckte om detta gifte. Hon svarade, att hennes broder bevisat henne en så broderlig omvårdnad och ömhet i alla stycken, att hon åt honom öfverlemnade omsorgen om hennes giftermål; dock hoppades hon, att han icke gåfve henne åt en hednisk man. Konungen lofvade henne detta och låt sändemännen såga jar-len, att konungen den blifvande våren ville möta honom och sjelf afgöra saken med honom.

Om våren seglade konungen ut med sin lysande flotta. Han hade sin gemål och syster med. En af konungens svågrar, Erling, som med ett ypperligt skepp infann sig vid flottan, bjöd konungen till gästabud. Till detta gästabud kom äfven Ragvald jarl resande från Westergötland. Han blef vål emottagen af konungen. På konungens uppmaning antog han christendomen, och blef med sina följeslagare döpt. Derefter fick han Ingeborgs samtycke till giftermål, h vårföre gästabudet förökades med ett präktigt bröllop. Ragvald tog med sig, då han förde sin gemål hem, flera christna lärare, föratt undervisa sina landsipän, och tog' ett vänskapsfullt afsked af konung Olof.

Den Norske konungens flotta seglade derefter genom Öresund, och ankom lyckligt till Wenden. Olof Tryggvason stämde möte med Burislaf, och de kommo väl öfverens, ser-deles som de voro anförvandter. Konung Burislaf egde nem-ligen tré döttrar. Den äldsta, Geira, hade varit Olof* Trygg-vasons första gemål. Den andra, Gunhild, hade Sven Tveskägg haft till äkta. Den tredje, Astrid, var förmäld med Sigvald jarl, Jomsvikingarnes höfding. Denne Sigvald jarl ankom äfven till Wenden och sökte der på allt sätt uppehålla sin svåger under gästabud och förströelser.

Emellertid hade Sigrid Storråda varit verksam. Hon till-vägabragte ett förbund emellan sin gemål, konung Sven i Danmark, och sin son, Olof Skötkonung i Sverige. Hon föreställde sin gemål, hvilken skymf det varit, att Olof Tryggvason vågat taga Thyra lill gemål emot hennes broders vilja. Slutligen tilläde hon: ”Om du nu låter Olof Tryggvason segla fram och tillbaka mellan dina länder, utan att dräpa honom eller drifva honom från riket, så vill jag icke längre vara din hustru, utan skall jag skilja mig vid dig.” Då sände Sven Tveskägg i tysthet bud till konung Olof Skötkonung. Denne kom med en väldig flotta till Danmark. Äfven Erik jarl, en från Norrige af Olof Tryggvason fördrifven hjelte, gift med Sven Tveskäggs dotter Gyda, infann sig med sina härskepp. Den förenade

flottan, anförd af båda konungarna och Erik jarl, seglade derefter till Wenden och lade sig för alikar bakom en ö, som hette Svolder. Derifrån sändes bud till Sigvald jarl, som var i hemligt förstånd med de förenade konungarna och vetat tillsmyga sig den icke misstrogne Olof Tryggvasons förtroende.

Det var i September månad år 1000, en klar och vacker dag. De förenade konungarne, jemte Erik jarl, hade gått upp på stranden af ön Svolder, bakom hvilken deras flotta låg. De sågo då den Norska flottan lägga ut från en hamn vid fasta landet. Först styrde en mängd snabbt seglande smärre skepp utåt hafvet. Derefter kom ett Stort drakskepp,som konungarue ansågo för Ormen Långe. Erik jarl bad dem låta det segla förbi, försäkrande att icke så vore. Flere andra, allt större skepp seglade derefter; men Erik förklarade, att intet af dessa förde Olof Trygg vason, ehuru konungarna blefvo alltmera oroliga, att han skulle komma undan, på samma gång som de beundrade de sköna förbiseglande skeppen. Andlligen kom Sigvald jarl med sina skepp. Han lade genast till ön, berättande, att Olof Tryggvason snart komme efter. Nu visade sig ett herrligt skepp, hvilket alla prisade såsom det skönaste, och konung Sven reste sig upp med de orden: ”högt skall Ormen bära mig i qväll, honom skall jag styra!” Erik jarl log; ty detta skepp var Tranan. Ett ännu större följde derefter; det var Ormen Korte. Men

i detsamma såg man ett glimmande sken på hafvet, och ett skepp nalkades med ett drakehufvud på framstammen, så högt ocK förgyldt, att dess glans spridde sig vida omkring på sjön, när solen derpå kastade sina strålar. Då alla förundrade sig öfver dess präktiga byggnad och höga bord, sade Erik jarl: ”Stån nu upp! Nu behöfves ej längre tvista, hvar Ornren Långe seglar.” Då intogo konungar och kämpar skyndsamt sina platser på skeppen, och den förenade flottan lade ut till strids. Man hade öfverenskommit så, att först skulle konung Sven, derefter konung Olof, och sist Erik jarl angripa.

Då Olof Tryggvason såg den fiendtliga flottan så oför-väntadt, lät han drottning Thyra nedstiga i skeppsrummet. En af hans män rådde honom att skyndsamt vända om och styra utåt hafvet, på andrå sidan om ön, men han svarade stolt: ”Ännu aldrig har jag flytt i strid: råde Gud för mitt lif, men icke skola mina män tänka på flykten. Dragen härkläder uppå, och bereden eder till strids!” Olof Tryggvason hade nu allenast elfva skepp qvar: de öfriga hade seglat förut utåt hafvet. Ormen Långe lades midt uti linjen och fem skepp på Jivardera sidan.

Konung' Olof Tryggvason, med sin glänsande gyllne hjelm och sköld, och en kort purpurrock öfver rustningen, syntes högst på bakstammen af sitt skepp, öfverskådande fiendernas stridsordning. Om Danskarne yttrade han sig förakt-

* 'ligt, ”emedan de ieke hade mod i sig mera än getterna.” Sven6karne ansåg han vara hedningar och häståtare. Mest aktade han sina landsmän» Norrmännen, som anfördes af Erik jarl* Meiiertid lade Danskarne till omkring Ormen Långe; men de blefvo tappert emottagne. Olofs kämpar nedhöggo och afröjde de närmaste skeppen, så att konang Sven måste, med de återstående af sina män, draga sig tillbaka till sina eftersta skepp och öfvergifva striden. Na angrep Ölof Sköt-konang med Svenskarne. Detta blef den hårdaste striden. Olof Tryggvason sjelf sköt med pilar, kastade med spjut, ofta tvenne på en gång, och deltog i sjelfva haggstriden, så att mångeq kämpes hufvod klöfs af hans kraftiga arm. Då Olof Skötkonung lidit stor förlust, mest emedan Ormen Långe hade fördelen af att vara så hög, drog han sig äfven tillbaka för att hvila.

Emellertid hade Erik jarl lagt till på ena sidan, och er-Öfrat och löshuggit det yttersta skeppet af Olof T rygg vasons linje. Han fortfor på samma sätt, beständigt förstärkt af friskt manskap från Svenska och Danska flottorna, tills alla de tio skeppen, utom Ormen Långe, voro tagna. Då befann sig Olof Tryggvason, med det enda kungsskeppet, omgifven på alla sidor af fiender. Han insåg, att han icke mera hade att strida ens för sin räddning, än mindre för segern: för ho* nom återstod endast att dö en lysande hjeltedöd. Hans män voro lika modigt sinnade som han, och striden fortfor lika skarp.

Erik jarls skepp, som hette Jernbardan och var det största i fiendtliga flottan, lig vid Ormen Långes sida. En adertonårig yngling, men den väldigaste af Olof Tryggvasons kämpar, Einar Thambaskjelfver, stod midt på skeppet och fällde den ena fienden efter den andra med sina hårda pilskott. Han blef varse Erik jarl, som stod vid sitt styre* Genast flög en pil tätt öfver jarlens hufvud in i öfversta delen af styret. Jarlen frågade, hvem som sköt så väldigt Då kom Einars andra pil och gick emellan jarlens arm och sida. ”Skjut den mannen, ty jag har ej last

att vänta hans tredje pil!” sade jarlen hastigt till en Finsk bågskytt, som stod

*bredvid honom. Finnen sköt» just som Einar spände bågen» och pilen träffade Einars bågsträng, så att den med gäll klang sprang af. ”Hvad brast der så hårdt?” frågade konungen. Einar svarade: ”Norrige ur dina händer, konung 1” — ”Gud råder för milt rike,” sade konungen; ”tag der min båge och skjut!” Men Einar tog svärd och sköld och stridde manligen, ty fienderna begynte tränga npp ombord på Ormen Långe. Na märkte konungen, att hans kämpars svärd icke beto rätt skarpt: han gick då sjelf fram i skeppet och öppnade förrådskistan, hvarutur han upptog och utdelade blanka och skarpa svärd. När han då sträckte ned högra handen, sågo hans kämpar, att hlod rann under brynjan; men ingen visste huru han var sårad.

Nu lade Olof Skötkonung ånyo till, och på alla sidor be* gynte fienderna att bestiga Ormen Lange. Erik jarl var dock främst. Olof Tryggvason stod åter i bakstammen, jemte sin xnarsk, Kolbjörn Stallare, som var lika klädd som han. Mot dem båda riglades de mesta spjut och pilar. Då konungen

ii ek sigte på Erik jarl, kastade han trenne spjut emot honom. Ett af dessa flög tätt förbi hvardera sidan på honom och det tredje midt of ver hans hufvud. Konungen sade: ”Så sköt jag ännu aldrig felt på något mål: stor är jarlens lycka; och Gud vill, att han bekommer Norriges rike.”

Endast åtta af konungens kämpar voro öfriga. Hela Ormen Långe var uppfylld af fiender. D$ störtade sig Olof Tryggvason högt ifrån sin fordom segrande skeppstam i hafvet och försvann i dess djup. Kolbjörn och hans öfriga trogna följde hans exempel, men de blefvo hastigt fångade och upptagna. Ett högt segerrop skallade från den segrande flottan. Man förvexlade konungen med Kolbjörn, och förde denne till Erik jarl, som, då han upptäckte misstaget, ädelmodigt gaf alla, som ännu lefde, frid och säkerhet. Den olyckliga Thyra blef äfven bemött med aktning, och jarlen sökte att trösta henne. Men hon anklagade sig sjelf såsom orsak till den olyckliga färden och sin gemåls fall. Denna bittra smärta knnde hon icke Öfverlefva, utan dog på nionde dagen efter slaget.

Erik jarl, som eröfrat Ormen Långe, behöll det sköna

* %skeppet, men det hade tagit stor skada i striden. Det kunde efter konung Olof Tryggvason icke mera styras af någon, utan seglade beständigt snedt. Endast med möda lyckades jarlen föra det till Norrige, der det sönderhöggs och uppbrändes.

Efter slaget delades Norrige i trenne delar, af hvilka hvardera konungen erhöll sin del och jarlen sin. Den Svenska andelen fick Erik jarls broder Sven i förläning af Olof Skötkonung, jemte det han erhöll hans syster Holmfrid till gemål.

Om konung Olof Tryggvason är att säga, att han i alla öfningar var den utmärktaste man. De, som kände honom, Ville icke tro, att han drunknat i sjön, då han sprang från Ormen Långe. Nära vid stället, der slaget stod, låg en liten skuta, tillhörig hans svägerska Astrid. Denna medföljde icke Sigvald jarls skepp, utan återvände straxt efter slaget till Wenden. Många trodde, att kung Olof i vattnet afklädt sig sin rustning, en konst som han många gånger tillförene öf-vat, och att han simmat till denna skuta. Men sedan, sades det, hade han aldrig velat återse Norriges rike, utan begifvit sig till Rom och Jerusalem. Han hade derefter tillbragt sina dagar såsom abbot i ett kloster i Syrien. Derifrån sände han med resande Norrmän helsningar och vårdtecken till sina ännu lefvande vänner i Norrige.

Återblick: Thyras giftermål med Burislaf. Hennes flykt och giftermål med 01»f Tryggvason. Olofs gåfva. Ragvald jarls giftermål. Sigrid Storrådas uppmaning. Olof Tryggvasons resa från Wenden. Konungarnas väntan på Norska flottan. Einar Thambaskjelfvers pilskott. Olof sårad. Slaget förloras. Olof störtar i hafvet. Erik jarls .ädelmod. Berättelser om Olof Tryggvasons räddning.

(*Sturleson.*)

*

V. OLOF SKÖTKONUNG.

Erik Segersälls och Sigrid Storrådas son **Olof Skötkonung** var en oförskräckt krigare och en storsinnad regent, Han var en alfvarsam domare, och ville icke, att någons rått skulle förnärmas. Frid och rättvisa höll han vid makt, och var välvillig icke mindre emot fattiga än rika. Hans lynne vai skeppet, men det hade tagit stor skada i striden. Det kunde efter konung Olof Tryggvason icke mera styras af någon, utan seglade beständigt snedt. Endast med möda lyckades jarlen föra det till Norrige, der det sönderhöggs och uppbrändes.

Efter slaget delades Norrige i trenne delar, af hvilka hvardera konungen erhöll sin del och jarlen sin. Den Svenska andelen fick Erik jarls broder Sven i förläning af Olof Skötkonung, jemte det han erhöll hans syster Holmfrid till gemål.

Om konung Olof Tryggvason är att säga, att han i alla öfningar var den utmärktaste man. De, som kände honom, Ville icke tro, att han drunknat i sjön, då han sprang från Ormen Långe. Nära vid stället, der slaget stod, låg en liten skuta, tillhörig hans svägerska Astrid. Denna medföljde icke Sigvald jarls skepp, utan återvände straxt efter slaget till Wenden. Många trodde, att kung Olof i vattnet afklädt sig sin rustning, en konst som han många gånger tillförene öf-vat, och att han simmat till denna skuta. Men sedan, sades det, hade han aldrig velat återse Norriges rike, utan begifvit sig till Rom och Jerusalem. Han hade derefter tillbragt sina dagar såsom abbot i ett kloster i Syrien. Derifrån sände han med resande Norrmän helsningar och vårdtecken till sina ännu lefvande vänner i Norrige.

Återblick: Thyras giftermål med Burislaf. Hennes flykt och giftermål med 01»f Tryggvason. Olofs gåfva. Ragvald jarls giftermål. Sigrid Storrådas uppmaning. Olof Tryggvasons resa från Wenden. Konungarnas väntan på Norska flottan. Einar Thambaskjelfvers pilskott. Olof sårad. Slaget förloras. Olof störtar i hafvet. Erik jarls .ädelmod. Berättelser om Olof Tryggvasons räddning.

(*Sturleson.*)

*

V. OLOF SKÖTKONUNG.

Erik Segersälls och Sigrid Storrådas son **Olof Skötkonung** var en oförskräckt krigare och en storsinnad regent, Han var en alfvarsam domare, och ville icke, att någons rått skulle förnärmas. Frid och rättvisa höll han vid makt, och var välvillig icke mindre emot fattiga än rika. Hans lynne vai▼av dock häftigt, når han blef uppretad; och hade han blifvit förnärmad, glömde han det icke. Han höll god vänskap* med konungen i Danmark och dennes son Knut den store, som tillika blef konung i England. Det berättas, att konung Knut skickade tvenne unga prinsar, de sista af Engelska konungahuset, till Sverige, för att här på något sätt afdagata-gas. Men Olof Skötkonung afskydde en sådan gerning, och sande prinsarna väl behållna till Gardarike.

Olof Skötkonung år den förstne christne konung i Sverige. Han blef döpt af sin besegrade fiendes, konung Olof Tryggvasons, hofbiskop Sigurd, i en källa vid Kinnekulle. Vid denna källa, som nu för tiden kallas S:t Sigfrids källa, anla-des en kyrka, som heter Husaby. Konung Olof var nitisk för christendomens framgång i riket, men han ville icke brottas med den fria och sjelfständiga menigheten, så att hvar och en fick bekänna den lära, han ansåg bäst. Under hans regering kom den fromme biskop Sigfrid till Sverige. Om honom hafva vi en serskild berättelse.

Sjutton fredliga år förflöto, hvarunder Svithiods rike var det mäktigaste i norden, genom inre fasthet och sjelfständig-het. Men konung Olofs sednaste regeringsår blefvo oroliga.

Harald Gränske, som blef mördad af Sigrid Stoiråda, hade efterlemnat en son, Olof Ilaraldsson. Denne begaf sig i sin ungdom ut på vikingståg, och beslöt att med härjningar i Sverige hämnas sin faders död. Sedan han besegrat en viking Sote vid Sotaskär, seglade han upp i Mälaren ända till Sigtuna. Då blef Birka uppbrändt.

När Olof Skötkonung sporde detta, lät han vid Stocksund öfver Mälarens utlopp spänna kedjor, och samlade

tillhopa en härsmakt, för att instänga och tukta den djerfve vikingen. Olof Haraldsson kom till Stocksund, men i ställe för att uppehålla sig der med försök att tränga förbi vakten, lät han hastigt igenom näset, der nu södersluss i Stockholm år belägen, gräfva en farled, så att hans flotta lyckligt slapp ut. Olof Skötkonung blef med rätta förtörnad på de försum-

Lärobok i FiidernetL Hist, 8liga af sina män, som låtit vikingen undkomma; han kunde heller alchig förlåta Olof Haraldsson denna bedrift.

Efter sitt tåg till Sverige och många andra äfventyr be* gaf sig Olof Haraldson åter till Norrige, der han blef anta-* gen till konung af folket. Sven jarl, den Svenske konungena svåger, som efter slaget vid Svolder fick Svenska andelen af Norrige i förläning, måste fly undan vid Olof Haraldssona ankomst; men samlade snart en här, hvarmed han mötte sin fiende. Han blef likväl slagen* ocli måste söka sin tillflykt i Sverige. Här beslöts, att Sven jarl skulle utrustas med ännu, större hår; men han dog, innan hären ännu hunnit rycka i fält.

Konung Olof Skötkonung förtrötö mycket dessa tilldragelser, och han beslöt att låta den Norske konungen umgälla dem. Han skickade några män att upptaga skatten i Svenska andelen af Norrige; men då desse, på Olof Haraldssons sakt-, modiga anmodan, icke begåfvo sig hem igen, blefvo de ihjäl-slagne af hans tjenare. En af Olof Skötkonungs befallnings-män i trakten kring Göta elf blef lockad till ett möte med den Norska konungen, och försåtligt mördad. Derefter erkändes Olof Haraldsson såsom konung af folket der på orten. Allt detta ökade den Svenske Olofs harm, så att han icke tillät någon af sitt folk att kalla den Norske annat än Olof Digre, ett öknamn, som syftade på hans tjocka vext.

Då sålunda båda konungarne voro oense, rådde en stor osäkerhet hos folket nära gränsen, som den tiden utgjordes af Göta elf. Bönderna ville gerna hafva fred, och äfvenså Olof Haraldsson; men Olof Skötkonung afstod icke från sina anspråk på Norrige. I Westergötland styrde då Ragvald jarl, Olof Skötkonungs syskonbarn. Hans gemål, Ingeborg kunde icke förgäta, att Sveakonungen bidragit till hennes broders, Olof Tryggvasons, fall. Hon var dessutom i slågtskap med Qlof Haraldsson. Derföre tillstyrkte hon sin man att ingå serfekild vänskap med Norske konungen. Olof Haraldsson skickade sin marsk, Björn Stallare, jemte en Isländsk skald, Hjalte Skeggeson, såsom sändebud, att mäkla fred med könungen i Sverige. Desse reste först till Ragvald jarl, deri synnerhet Ingeborg vänligt emottog dem. Det blef beslu-tadt, att Hjalte först skulle resa till Upsala för att utforska konungens tänkesätt. Han blef försedd med pålitliga följeslagare , samt helsningar och vårdtecken till prinsessan Ingegerd.

Olof Skötkonung hade först varit förmäld med Edla, en fången jarlsdotter från Wenden. Med henne egde han en son Emund och en dotter Astrid. Sedermera förmälde han sig med en Svensk prinsessa, hvars namn man icke känner. Hon födde äfven en son, Jakob, och en dotter Ingegerd^ Alla konung Olofs barn voro af ett behagligt utseende och mycket vettiga. Men drottningen var stolt och sträng emol sina stjiifbarn* Olof nödgades derföre skicka Emnnd att upp* fostras i Wenden, och Astrid till en man i Westergötland. Vid hans hof var deremot prinsessan Ingegerd en prydnad. Når Hjalte ankom till hofvet och blef föreställd för konun* gen, fettade denne tycke för den artige Isländaren, som förstod att berätta många angenäma saker. Men då Hjalte nämnds något om folkets önskan, att en förlikning skulle ske emellan Norska och Svenska konungarna, blef Olof missnöjd, och bad honom, aldrig mera nämna den digre mannens namn. Hjalte hade derefter företräde hos prinsessan Ingegerd, till hvilken han framförde Ingeborgs helsningar och tecken. Han bad henne befrämja sitt ärende hos konungen, men hem t villade, att det skulle lyckas. Hjalte begynte derefter tala myeket om Norska konungen och lians förtjenster, hvilket Ingegerd tycktes gerna höra.

Prinsessan talade då en dag med sin fader om fredeft med Norrige; men han blef förtörnad, och sade, att han den-? »a vinter ville hafva ut en här af alla Svear, och draga im i Norrige, för att straffa den digre mannen. Det var första gången han tilltalat sin dotter med vrede. Hon vågade derefter icke mer vidröra detta ämne inför honom. Men Islån* daren lyckades alltmera vinna hennes förtroende. Slutligen frågade han henne, hvad hon skulle svara, om konung dlöf Haraldsson friade till henne. Hon rodnade och sade, att lion icke betänkt sig på något sådant svar, som hon icke heller

8*trodde skalle behöfvas; men om Hjalte talat sanning om Olof Haraldsson, kunde hon icke önska sig en bättre man.

Nu skref Hjalte till Ragvald om allt detta; och äfven Ingegerd skref till Ingeborg. Då beslöt jarlen att sjelf följa med Björn Stallare till Upsala. I spetsen för ett ansenligt följe färdades de nppåt landet. Prinsessan Ingegerd blef på förhand underrättad om ankomsten, och bjöd jarlen och hans följeslagare till ett gästabud på Ulleråker, en gård som hon egde. Der framförde jarlen i sjelfva verket Olof Haraldssons frieri. Prinsessan svarade förståndigt: ”Min fader lärer väl i detta fallet råda för mig; men ibland mina andra fränder är du den, hvars råd jag mest aktar i vigtiga mål.”

Derefter begåfvo sig jarlen och Björn till en gård, der den gamle lagman Thorgny bodde, han som utmärkt sig i Fyrisåltan. De resande blefvo väl emottagne i lagmannens gård, och införda i hans stuga. Der satt i högsätet en gammal, vördnadsbjudande man. Hans skägg räckte ned i knäet och betäckte hela hans bröst. Det var Thorgny, och Norrmännen hade aldrig sett en mer högvext gestalt. Han emottog sina gäster väl och undfägnade dem i några dagar. Då framförde jarlen sitt ärende, som var, alt hjelpa Björn Stallare att få freden uppgjord. Thorgny teg en stund, men lofvade derefter att komma till Upsala och laga så, att saken kunde utan fara framställas för konungen och folket

Det var år 1021 i Februari eller Göjemånad, som alls-härjartinget hölls. En myckenhet folk hade sammankommit. Konungen satt på en stol, uppvaktad af sina hofmän. Midt $mot honom hade Ragvald jarl och Thorgny sina säten, den förre omgifven af sina hofmän, den sednare af sina huskarlar. Rundtomkring hade den beväpnade allmogen slutit en krets, för att höra öfverläggningarna och deltaga i besluten.

Sedan, såsom vanligt, konangens ärender först blifvit af-gjoixla, uppstod Björn Stallare och sade, alt han var sänd af Norske konungen att mäkla fred emellan rikena; men så snart konungen hörde, hvarom fråga var, reste han sig och befallde mannen tiga. Björn satte sig åter ned.Ragvald jarl uppstod derefter, och höll ett långt tal om Westgöternas olägenheter af ofriden, samt tilläde, att Olof Haraldsson nu skickat sändebud, att göra fred och fria tili prinsessan Ingegerd. Konungen afhörde honom med vrede, förebrådde honom, att han låtit uppegga sig till landsförräderi af sin hustru, och talade slutligen mycket hårdt emot Norska konungen.

Nu följde en stunds tystnad. Men slutligen steg lagman Thorgny upp. Då reste sig också hela allmogen, och alla trängdes att lyssna till den gamles ord. Sedan sorlet afstan*-nat, talade Thorgny: ”Annorlunda är nu Svea konungars sinnelag, ån förr varit hafver. Thorgny, min farfader, mindes Upsala-konung Erik Emundsson, som lade under sig många länder i öster, men dock icke var så högmodig, att han ju ville höra de män, som hade något vigligt att andra ga. Min fader Thorgny var med konung Björn i lång tid och kände väl hans seder, och stod riket i Björns dagar uti mycken styrka och makt, och led aldrig minskning: dock var han vänlig emot sina män. Jag hafver konung Erik Segersäll i minne och var med honom i många härfärder: han förökade Svea rike och värjde det manliga; dock var det oss lått att med honom komma i samråd. Men den konung, som nu år, låter ingen tala med sig, och vill intet annat höra, utån det allena, som honom behagar, hvilket han med all häftighet drifver. Deremot låter han sina skattlånder gå sig ur händerna genom vårdslöshet, men fikar att behålla Norrige under sig, hvilket ingen Svea-konung före honom efterstråf-vat, och hvarföre mången man måste sitta i oro. Nu vilja vi bönder, att du, konung Olof, gör fred med Olof Digre, Noiv riges konung, och gifter din dotter Ingegerd med honom. Vill du återvinna de riken i öster, som dina fränder och förfader före dig egt, då vilje vi alla följa dig. Vill du icke göra det, som vi säga, så skola vi öfverfalla dig och dräpa dig: ty vi tåla icke ofrid och olag af dig. Så hafva våra förfåde* fordom gjort, när de på Mula ting störtade i en brunn fem konungar, hvilka då voro uppblåste af öfvermod, såsom du nu är emot oss. Säg nu snart, hvilketdera du vill utvälja L”På detta tal följde ett stort vapenbrak oeh bifallssorl af folket. Konungen stod derföre upp och sade, att han ville låta allt vara såsom bönderna äskade; ty så liade alla Svenska konungar förr gjort, att de låtit allmogen råda med sig. Nu stannade böndernas sorl, och höfdingarne trädde afsides med konungen, jarlen och Thorgny: då freden och giftermålet uppgjordes. Jarlen skulle på konungens vägnar afsluta allt med Olof Haraldsson.

Det afgjordes, att konungarna skulle mötas om sommaren i Konghäll, och bröllopet då firas. Emellertid skickade

prinsessan till sin trolofvade en silkesmantel, som hon rikt sömmat med guld, och ett par strumpeband af silke.

Men Olof Skötkonung var inom sig förbittrad öfver det förödmjukande uppträdet på Upsala ting. Isynnerhet kränkte det hans stolta sinne, att man gjort ingrepp i hans liusfader-liga myndighet och rätt att bortgifta sin dotter till hvem han ville. Han ansåg detta allt såsom stämplingar af Ragvald jarl. Derföre infann han sig icke om sommaren på mötet, der Olof Haraldsson länge förgäfves väntade honom. Ingen dristade fråga honom, hvad han tänkte, tills Ingegerd en dag påminte honom om Olof Haraldsson. Konungen utbrast då med vrede: ”Du må veta, Ingegerd, att, ehuru mycken kärlek du fattat till den digre mannen, skall du aldrig få honom.”

Ingegerd underrättade Ragvald om konungens svar. Olof Haraldssons sändebud befunno sig just hos Ragvald jarl en gång, då prinsessan Astrid ditkom på gästabud. Skalden Sigvater, en af konungens sändemän, blef intagen af konungadotterns skönhet och vackra egenskaper. Han meddelade sin herre underrättelsen derom, och föreslog att fria till Astrid i stället för Ingegerd. Olof Haraldsson var icke missnöjd med förslaget, som Ragvald jarl också ifrigt gynnade. Äfven Astrid, då hon hörde, att en konung Jaroslaw från Gardarike med Olof Skötkonungs samtycke friat till Ingegerd, lyssnade till anbudet. Hon följde med Ragvald jarl på en resa till Sarps-borg, Olof Haraldssons gård. Der sågo konungen och hon hvarandra, och deras bröllop firades, utan att hennes fader blifvit derom frågad till råds..Emellertid hade Olof Sköikonung lofvat Ingegerd åt Ja-roslaw, och hon samtyckte, med vilkor, att lion skulle erhålla ett betydligt jarldöme i Gardarike till bnidgåfva, och att hon skulle få medföra en man från Sverige, hvilken der finge njuta samma makt och anseende som här. Då detta blef bifallet, nämnde hon sin frände Ragvald jarl till följeslagare.

' ”Annorlunda har jag tänkt löna Ragvald jarl sitt drottsvek,” sade konungen; ”han har farit bort med min dotter och lem-nat henne åt den, som han visste vara min största ovän. Han skall derföre varda hängd.1’ Men Ingegerd påyrkade löftets helgd, och slutligen fick Ragvald med frid och säkerhet resa med all sin egendom till Gardarike, der han'blef en mäktig jarl.

Folket var emellertid missnöjdt med den fortfarande ofreden. Från Westergötland sände folket en slug man, lagman Emnnd, att förmå konungen till fred. Denne framställde sitt tal i sinnrika liknelser, så att konungen först begrep hans mening sedan han rest. Det var då så långt kommet, att folket saipmanrådde till ting och tänkte på att afsätta konungen.

Nu visade konungens rådgifvare, Arnvid Blinde, Thorvid Stammare och Freyvid Döfve, sin trohet emot konungahuset. De togo med sig konungens sön Jakob, och begåfvo sig till tinget. Det lyckades dem der att stilla de missnöjda och förmå bönderna att bibehålla Olof vid riket. Dock valdes den unge Jakob till hans medregent. Men bönderna tyckte icke om det christna namnet; de kallade honom derföre Anund, till minne af den fordne vördade Ynglinga-konungen. Sålunda blef Anund Jakob konung.

Olof Skötkonung fann nu, att han icke längre kunde trotsa sitt folk. Han stämde ett möte med Olof Haraldsstfn i Konghäll. Med glädje emottog denne sin svärfaders fredliga sändebud, och inötet hölls i Konghäll 1022. Der försonades de begge tned hvarandra, och gränsen mellan deras riken Wef bestämd. Tvenne år derefter afled Olof Skötkonung.

Återblick: Olof Skötkonungs lynne. Han antager christendomen. Olof Haraldssons infall i Mälaren. Olof Skötkonungs mot-gångar i Norrige. Den Norske konungens beskickning och frieri. Olof Skötkonungs gemåler och barn. Ragvald jarl. Hjältes besök vid hofvet och hos Ingegerd. Ragvalds besök hos Thorgny. Upsala Ting. Thorgnys tal. Fredsslutet. Olof Skötkonungs missnöje. Olof Haraldssons frieri till Astrid. Ingegerds giftermål. Ragvald jarls räddning. Upproret emot Olof Skötkonung. Anund Jakob. * Mötet i Kongbäll. Olofs död.

(*Sturleson.*)

*

VI. SIGFRID.

Olof Skötkonung önskade att af konungen i England, med hvilken han var i vänskapligt förhållande, erhålla christna lärare. Den Engelske konungen utvalde till dessa värf en boklärd och gudelig, mycket ansedd man, som hette Sigfrid från York. Åtföljd af några fränder och tjenare, begaf sig den fromme mannen åstad. Han kom först till Danmark, der han blef väl emottagen af konungen och erhöll ledsagare till Sverige. Öfver skogar och berg anlände han till Småland. Der, på ett ställe, som omgafs af skogar, ängar och fiskrika vatten, uppslog han ett tält, för att hvila sig och sina följeslagare. Han drömde om natten, att en engel visade honom platsen för en kyrka, och Sigfrid följde engelns vink, i det han grundläde Wexjö.

Snart gick ett rykte ut om den fremmande läraren. Mycket folk samlades att se honom. Han utträdde ur tältet i full biskopsskrud och predikade för dem om evangelium. Tolf män, utvalde af de förnämsta slägter i landet, blefvo de första, som döptes. Snart förökades de omvändas antal, och ryktet kom till Olof Skötkonung, som sände bud efter den nykomne läraren. Sigfrid lemnade kyrkan och församlingen åt sina fränder, Unaman, Sunaman och Winaman, och reste.

Vid Husaby träffade han konungen. Den källa, der Olof Skötkonung blef döpt af Sigurd från Norrige, har blifvit kallad efter Sigfrid, och i anledning häraf har man orätt trott, att konungen döptes af den Engelske läraren. Emellertid verkade Sigfrid mycket för christendomens framgång i Westergötland. gångar i Norrige. Den Norske konungens beskickning och frieri. Olof Skötkonungs gemåler och barn. Ragvald jarl. Hjältes besök vid hofvet och hos Ingegerd. Ragvalds besök hos Thorgny. Upsala Ting. Thorgnys tal. Fredsslutet. Olof Skötkonungs missnöje. Olof Haraldssons frieri till Astrid. Ingegerds giftermål. Ragvald jarls räddning. Upproret emot Olof Skötkonung. Anund Jakob. * Mötet i Kongbäll. Olofs död.

(*Sturleson.*)

*

VI. SIGFRID.

Olof Skötkonung önskade att af konungen i England, med hvilken han var i vänskapligt förhållande, erhålla christna lärare. Den Engelske konungen utvalde till dessa värf en boklärd och gudelig, mycket ansedd man, som hette Sigfrid från York. Åtföljd af några fränder och tjenare, begaf sig den fromme mannen åstad. Han kom först till Danmark, der han blef väl emottagen af konungen och erhöll ledsagare till Sverige. Öfver skogar och berg anlände han till Småland. Der, på ett ställe, som omgafs af skogar, ängar och fiskrika vatten, uppslog han ett tält, för att hvila sig och sina följeslagare. Han drömde om natten, att en engel visade honom platsen för en kyrka, och Sigfrid följde engelns vink, i det han grundläde Wexjö.

Snart gick ett rykte ut om den fremmande läraren. Mycket folk samlades att se honom. Han utträdde ur tältet i full biskopsskrud och predikade för dem om evangelium. Tolf män, utvalde af de förnämsta slägter i landet, blefvo de första, som döptes. Snart förökades de omvändas antal, och ryktet kom till Olof Skötkonung, som sände bud efter den nykomne läraren. Sigfrid lemnade kyrkan och församlingen åt sina fränder, Unaman, Sunaman och Winaman, och reste.

Vid Husaby träffade han konungen. Den källa, der Olof Skötkonung blef döpt af Sigurd från Norrige, har blifvit kallad efter Sigfrid, och i anledning häraf har man orätt trott, att konungen döptes af den Engelske läraren. Emellertid verkade Sigfrid mycket för christendomens framgång i Westergötland.Den första församlingen i Wexjö tillvexte, under de trenne lärarnes tillsyn, till dess några girigfc män blefvo af-undsjuka på deras egodelar och husgeråd. Desse män inträngde en natt i lärarnes boning och halshöggo dem. De släpade kropparna till skogen och betäckte dem med stenar, men hufvudena lades i ett ämbar, som med stenar nedsänktes i sjön, som nu heter Helgasjö.

Sigfrid skyndade tillbaka till Småland, der han sörjande vandrade utmed stranden vid sin kyrka, bedjande innerligen till Gud, att han skulle få någon uppenbarelse om sina frän-der. Då blef han varse trenne ljus, liknande

stjernor, som nalkades stranden. Sigfrid vadade ljusen till mötes. På en gång försvunno de, och han träffade i stället ämbaret med sina fränders afhuggna hufvuden. Sigfrid upptog de sorgliga qvarlefvorna i sin famn och utropade, under tårar: ”Hämne Gud detta!” Och röster från de dödas hufvuden svarade: ”Det skall varda hämnadt på barns barn!”

Konung Olof begaf sig derefter till Småland, för att kräfva hämnd för mordet, och uttog stränga böter derför. Han ville öfverlemna böterna åt Sigfrid, men den fromme biskopen vägrade att emottaga dem; de anslogos derföre till underhåll för kyrkan. Wexjö domkapitel har, till minne här-af, trenne hufvuden i sitt sigill.

Sigfrid var en ganska nitisk lärare, och kallas med rätta Nordens andre Apostel, liksom Ansgarius var den förste. Sigfrid for omkring, predikade öfverallt och grundläde många kyrkor. Han uppnådde en ganska hög ålder. Om hans hä-danfard skrifver en gammal lagbok, att ”heliga englar togo hans själ emot, och förde henne till paradiset; och är den säll, som slik arbetslön får uppbära, som han uppbar.”

Återblick: Sigfrid från York. Den första kyrka i Småland. Sigfrid besöker Olof Skötkonung vid Husaby. Origtig berättelse om Olofs dop. Sigfrids fränder mördas. Han återfinner deras hufvuden* Böter för mordet. Sigfrids verksamhet och död.

(*Strinnholm, Reuterdahl, Vastovius.*)

*

VII. ANUND JAKOB OCH EMUND GAMMAL.

Anund Jakob lefde med sin svåger, Olof Haraldsson, i god grannsämja. Detta syntes isynnerhet vid tillfället af ett krig med kon ang Kuut den store. Sedan denne under-kufvat England, beslöt han att jaga konung Olof ifrån Norrige. Först sände han en uppmaning till Olof att frivilligt underkasta sig; men denne svarade: ”Jag skall Norrige värja med udd och egg, så länge jag lifvet behåller, och aldrig betalar jag till någon man skatt af mitt rike.” Då började konung Knut sina rustningar, och sände bud och skänker till Svea-konungen; men Anund svarade kort och fåordigt.

Olof och Anund möttes i Konghäll och höllo hemliga rådplägningar med hvarandra. Följden deraf blef, att båda följande åren lupo ut med sina flottor. De härjade och intogo Seland. Men då detta spordes till England, kom Knut med en ännu större flotta, de sina till undsättning. De båda konungarna drogo sig då till hamnen vid Helgeå i Skåne. Der uppgjorde de sin plan. Anund tog befälet öfver den förenade flottan, medan Olof begaf sig med en del af folket uppåt skogarna till de sjöar, der ån hade sitt ursprung. Der anlade han dammar, gräfde stora diken och ledde så flera sjöar tillsammans ofvanför dammen. Derefter fälldes de största träd och kastades i strömfåran.

Emellertid nalkades Knuts stora flotta. Då drog sig Anund undan på sidan om åns mynning och lade skeppen i slagtordning. Knut deremot samlade sin flotta i hamnen, innan han ville börja striden följande morgon. Men då hade Olof om natten fått bud derom, och nedref med hast sin damm. Det förut hämmade vattnet bröt ut med förfärlig kraft, och de fällda träden fördes med fort utåt hafvet. Det blef en öfversvämning, som dränkte en mängd af Knuts folk, som gått i land. En stor förvirring uppkom bland de Engelska skeppen. Vattnets framrusande störtflod kastade det ena skeppet mot det andra. De med floden framstörtande trädstammarna skadade många fartyg. Flera förgingos och besättningen omkom. Knuts eget skepp drefs af strömmen midt uti denförenade flottan, der det omringades och förlorade mycket folk. Men emedan skeppet var stort, som Ormen Långe, och flere andra kommo det till hjelp, blef det räddadt.

Oaktadt sin skada, var Knuts flotta starkare än de förenade Svenska och Norska; men han vågade likväl icke angripa dem. Båda konungarna, som icke heller sågo sig når gon vidare fördel kunna vinna, seglade, i god ordning, med sitt på Seland vunna byte och utan någon förlust, uppåt Kalr mar. Der skildes de åt, så att Anund begaf sig hem med sina skepp, men Olof tog landvägen till Norrige, genom Öster- och Westergötland.

Konung Knut använde derefter andra medel. Han köpte med penninger de förnämsta bland Norrmännen, så att Olof snart såg sig omgifven af förrädare. För honom återstod icke annat, än att med gemål och barn bege sig från Norrige. Han lemnade drottning Astrid och sin dotter i Sverige, och reste med sin son, Magnus, till Gardarike. Ingegerd och Jaroslaw emottogo honom vänligt. Konung Jaros-iaw erbjöd honom ett stort landskap i sitt rike. Olof sjelf tänkte dock på att resa till Jerusalem eller någon annan helig ort och tillbringa sina öfriga dagar i kloster. Men en helsning från Norrige upplifvade honom åter. Han öfverlemnade sin son i Ingegerds vård och seglade en vår till Svithiod. Med glädje emottogs han der af sin gemål och svåger. Konung Anund lät honom medtaga så många Svenskar, som frivilligt ville följa honom; men deltog ej mera sjelf i kriget. I spetsen för en tapper här drog Olof in i Norrige. De Norske bönderna, som blifvit vunna af Knut, mötte honom med en tredubbelt större här vid Stiklarstad. Der stupade Olof, sedan han och hans kämpar förgäfves stridt med den största tapperhet.

Efter sin död blef Olof kallad *den helige* och dyrkad såsom helgon. Men Norrmännen blefvo så hårdt förtryckta af Knuts befallningsmän, att de djupt ångrade sin otrohet mot Olof. Då begåfvo sig några af dem, deribland den rike och mäktige Einar Thambaskjelfver, till Gardarike, för att hemta prins Magnus och öfverlemna honom sitt fädernerike.

Konung Anund ville icke blanda sig uti kriget; men tillät dock dem, som frivilligt ville följa prinsen, att gå i hans tjenst. Drottning Astrid höll ting, och förmådde mycket folk att följa sin son. Hon sjelf följde honom äfven. Vid ankomsten till Norrige blef Magnus snart antagen till konung, och inkräktaren måste lemna riket. Konung Magnus antog sedermera sin frände, den lysande hjelten Harald Hårdråde, till medregent.

Under denna tid njöt Sverige ett ostördt lugn. Anund öppnade i sitt rike en tillflykt för alla olyckliga furstar från grannrikena, men blandade sig icke i deras krig. Han blef i sitt land så högt älskad, att ingen konung varit det mer. Han höll rättvisan vid makt, och emedan han mot missgerningsmän ofta använde ett den tiden brukligt straff, att bränna deras hus, hlef han kallad *Kolbränna.* Anund dog 1051.

Hans äldre broder, **Emund**, efterträdde honom, och erhöll tillnamnet **Gammal**, emedan han då redan var till åren. Om honom vet man föga. Han regerade icke heller länge. Hans döds-år uppgifves vara 1053. Han var den siste konungen af gamla konunga-ätten.

Återblick: Knut den stores anspråk. Anunds och Olofs förbund. Slaget vid Helgeå. Olof måste lemna Norrige. Han flyr till Gardarike. Hans återkomst och infall i Norrige. Slaget vid Stiklarstad. Olof blir helgon. Hans son, Magnus, kallas att efterträda honom. Anunds regering och död. Emund Gammal.

(*Sturleson.*)

*

VIII. STENKILSKA ÄTTEN.

Ragvald jarl blef i Gardarike enkling, men gifte sig ånyo med en afkomling af Ynglinga-ätten, som hette Astrid. Med henne hade han sonen Stenkil. Sedan Ragvald dött, förmälde sig Emund Gammal med hans enka, Astrid, och upptog Stenkil till sin jarl. Efter Emunds död blef **Stenkil** utkorad till konung och vardt stamfader för Stenkilska ätten,

Konung Stenkil var en vis och försigtig regent, äfvensom han till utseendet var stark och storvext. Han var den bäste bågskytt i sitt rike, tapper i strid, men eljest mild och Konung Anund ville icke blanda sig uti kriget; men tillät dock dem, som frivilligt ville följa prinsen, att gå i hans tjenst. Drottning Astrid höll ting, och förmådde mycket folk att följa sin son. Hon sjelf följde honom äfven. Vid ankomsten till Norrige blef Magnus snart antagen till konung, och inkräktaren måste lemna riket. Konung Magnus antog sedermera sin frände, den lysande hjelten Harald Hårdråde, till medregent.

Under denna tid njöt Sverige ett ostördt lugn. Anund öppnade i sitt rike en tillflykt för alla olyckliga furstar från grannrikena, men blandade sig icke i deras krig. Han blef i sitt land så högt älskad, att ingen konung varit det mer. Han höll rättvisan vid makt, och emedan han mot missgerningsmän ofta använde ett den tiden brukligt straff, att bränna deras hus, hlef han kallad *Kolbränna.* Anund dog 1051.

Hans äldre broder, **Emund**, efterträdde honom, och erhöll tillnamnet **Gammal**, emedan han då redan var till åren. Om honom vet man föga. Han regerade icke heller länge. Hans döds-år uppgifves vara 1053. Han var den siste konungen af gamla konunga-ätten.

Återblick: Knut den stores anspråk. Anunds och Olofs förbund. Slaget vid Helgeå. Olof måste lemna Norrige. Han flyr till Gardarike. Hans återkomst och infall i Norrige. Slaget vid Stiklarstad. Olof blir helgon. Hans son, Magnus, kallas att efterträda honom. Anunds regering och död. Emund Gammal.

(*Sturleson.*)

*

VIII. STENKILSKA ÄTTEN.

Ragvald jarl blef i Gardarike enkling, men gifte sig ånyo med en afkomling af Ynglinga-ätten, som hette Astrid. Med henne hade han sonen Stenkil. Sedan Ragvald dött, förmälde sig Emund Gammal med hans enka, Astrid, och upptog Stenkil till sin jarl. Efter Emunds död blef **Stenkil** utkorad till konung och vardt stamfader för Stenkilska ätten,

Konung Stenkil var en vis och försigtig regent, äfvensom han till utseendet var stark och storvext. Han var den bäste bågskytt i sitt rike, tapper i strid, men eljest mild ochm

fredlig till sinnet. Han hade antagit christendomen, och ville derföre befordra densamma, men tillät icke alt någon tvinga-des låta döpa sig. Under hans tid blef ett nytt krig med Norrige, då en ryktbar höfding, benämnd Håkan, i Sverige sökte sin tillflykt undan kung Harald Hårdråde. Den Norske kungen kom med en härsmakt till Westergötland och möttes af lagman Torvid. Då lagmannen uppställde sitt folk och uppmuntrade -bönderna att visa sig manliaftiga, satt lian framför dem till häst; men hästen var bunden vid en i marken nedslagen påle. När Norska hären uppgaf sitt härskri, blef hästen skygg och ryckte till, så att pålen lossnade och slog lagmannen för hufvudet. Han trodde, att det var ett; Norskt skott och begaf sig hastigt på flykten. Bondehären höll icke heller länge stånd, så att Norrmännen segrade och togo Håkan jarls banér. Men Håkan passade i en skog på tillfälle, öfverföll den, som bar baneret, och återtog detsamma» Då tågade Norske kungen hem, och kriget slutades.

Sten kil dog 1066. Emedan hans söner, Inge och Halstan, voro späda, valdes hans jarl, HIkan Röde, till konung. Men de båda konungasönerne kommo på thronen efter Håkan Rödes död. Inge den äldre var en ganska stor och ansenlig man; dertill gift med en ansedd och rik gemål, som hette Mö, dotter af Tove jarl. Halstan regerade gemensamt med brödren,-men dog snart. Konung Inge var serdeles ifrig för christendomens utbredande, och afskaffade afgudatjensten, hvar han kunde. Deröfver blefvo hedningarna så förbittrade, att de, på Upsala ting, började skrika emot konungen och kasta stenar efter honom, så att han måste fly derifrån. Men på tinget var drottningens broder, Sven, närvarande. Han steg fram för bönderna, och lofvade att upprätthålla afguda-offren, om de ville antaga honom till konung. De gjorde det, en häst framleddes och offrades, och Sven afföll sålunda från christendomen. Han erhöll då namnet Blot-Sven (Offer-Syen). Men Inge begaf sig till Westergötland.

Blot-Sven regerade tre år i Svealand. Men slutligen samlade Inge, i tysthet, en krigshär och begaf sig åstad. Hanankom med största skyndsamhet tidigt en morgon till en gird, der Blot-Sven sof med sitt hoffolk. Huset omringades och antändes. De som, väckta af lågorna, rusade ut, bland dem Blot-Sven sjelf, blefvo nedhnggna. Inge blef då ånyo konung öfver hela riket. Na infördes chrfstendomen i Svealand, med fördabbtad kraft. De, som icke ville öfvergifva sin hedendom, ftydde undan till Småland, der Blot-Svens son, Kol eller Erik Jrsätt, blef

deras konung. Blot-Sven hade äfven en dotter, Cecilia, hvilken blef gift med Jedvard Bonde, den förste Svenske riddare; det berättas nemligen att Jedvard rest till Christi graf och der, i kriget mot;,Muhamedunerna, för sin tapperhet, blifvit upphöjd till denna värdighet.

I Norrige regerade Harald Hårdrådes sonson, den tappre Magnus Barfot, som erhållit detta namn derföre, att han nyttjade strumpor och skor. Han gjorde ett härnadståg inål Sverige, och byggde en skans på Kollandsö, der han lemna-de en stark besättning. Derefter återvände lian hem. Men konung Inge kom snart och intog skansen. Då tågade Magnus Barfot ånyo till Sverige. Inge mötte honom vid Foxerna kyrka och slog honom, så att han med möda undkom. Han hämnades likväl någon tid derefter sitt nederlag, just på sam-, ma ställe, så att Inge måste fly för honom. Men kriget slutades ändtligen med ett möte vid Konghäll, der äfven konungen af Dammark, Erik £jegod, infann sig. De trenne Nordens konungar, alla tre ypperliga män, bestämde då gränsen emellan sina riken. Till bekräftelse af freden blef Inges dotter Margareta förmäld med Magnus, och erhöll derföre namnet firidsjwngfruB, Fridkulla.

Konung Inge regérade derefter i frid till sin död 1112: Halstans söner, Filip och Inge bcn yngke, blefvo hans efterträdare. Den förre dog snart, och den sednare var en svag regent, som icke kunde hindra Magnus Barfots sonr konung Osten, att lägga under sig Jemtland. Dennes broder, Sigurd Jorsalafar, anföll sedermera Småland, och bekrigade hedningarna, så att hedendomen blef nästan utrotad. Äfven Erik Årsäll antog <£mstendomen.

Konung. Inges gemål hette Ragnhild. Hon beslöt afckbesöka Christi graf och de heliga orter, der Frälsaren kfvat. På denna fård blef hon, i en öken, öfverfallen och plundrad af röfvare. Det berättas, att en engel skänkte den fromma drottningen kläder och styrkte henne, så att hon lyckligt kun-de fullända sin pilgrimsfärd. Hon var mild och välgörande emot fattiga och sjuka.

Då konung Inge dog af förgift 1129, utgick Stenkilska ätten.

Återblick: Stenkils härkomst och regering. It r i ge t med Harald Hårdråde. Håkan Röde. Halstan och Inge den äldre. Blot-Svens affall och straff. Hans barn. Kriget med Magnus Barfot. Mötet i Konghäll. Margareta Fridkulla. Philip och Inge den yngre. Ragnhild.

*

IX. MARTYRERNA.

Sedan Sveriges konungar blifvit christna, tilltog christen-domen öfverallt i riket, och i de flesta landskaper funnos lärare, hvilka undervisade folket. Men många af dessa lärare blefvo offer för sitt nit. Sedan de med sitt blod beseglat sin lära och sålunda blifvit martyrer, erkändes deras välger-ningar af deras efterlefvande, och de blefvo dyrkade såsom helgon. Om dem berättades äfven underverk. De6sa berättelser kallas legender, derföre att de upplästes på helgonens högtidsdagar.

t Westmanland predikade St. David. Han bodde på en, gård, som hette Munktorp. Om honom förtäljes, att, då han skulle en gång förrätta messan och drog af sig handskarna, ville han upphänga dem på en spik bredvid altaret; men emedan hans ögon voro försvagad? af ålder och gråt, tog han eu solstråle, som trängde igenom ett hål på muren, för spiken. Emellertid blefvo, till allas förundran, den fromme biskopens handskar hängande på strålen.

St. Stephan begaf sig upp åt Norrland och predikade för Helsingarna. Han var en vän af hästar, och kallas derföre ännu af allmogen i deras visor Hille-bror Staffan eller Staffan StaUedräng. Men emedan han alltför ifrigt framfor och ned- besöka Christi graf och de heliga orter, der Frälsaren kfvat. På denna fård blef hon, i en öken, öfverfallen och plundrad af röfvare. Det berättas, att en engel skänkte den fromma drottningen kläder och styrkte henne, så att hon lyckligt kun-de fullända sin pilgrimsfärd. Hon var mild och välgörande emot fattiga och sjuka.

Då konung Inge dog af förgift 1129, utgick Stenkilska ätten.

Återblick: Stenkils härkomst och regering. It r i ge t med Harald Hårdråde. Håkan Röde. Halstan och Inge den äldre. Blot-Svens affall och straff. Hans barn. Kriget med Magnus Barfot. Mötet i Konghäll. Margareta Fridkulla. Philip och Inge den yngre. Ragnhild.

*

IX. MARTYRERNA.

Sedan Sveriges konungar blifvit christna, tilltog christen-domen öfverallt i riket, och i de flesta landskaper funnos lärare, hvilka undervisade folket. Men många af dessa lärare blefvo offer för sitt nit. Sedan de med sitt blod beseglat sin lära och sålunda blifvit martyrer, erkändes deras välger-ningar af deras efterlefvande, och de blefvo dyrkade såsom helgon. Om dem berättades äfven underverk. De6sa berättelser kallas legender, derföre att de upplästes på helgonens högtidsdagar.

t Westmanland predikade St. David. Han bodde på en, gård, som hette Munktorp. Om honom förtäljes, att, då han skulle en gång förrätta messan och drog af sig handskarna, ville han upphänga dem på en spik bredvid altaret; men emedan hans ögon voro försvagad? af ålder och gråt, tog han eu solstråle, som trängde igenom ett hål på muren, för spiken. Emellertid blefvo, till allas förundran, den fromme biskopens handskar hängande på strålen.

St. Stephan begaf sig upp åt Norrland och predikade för Helsingarna. Han var en vän af hästar, och kallas derföre ännu af allmogen i deras visor Hille-bror Staffan eller Staffan StaUedräng. Men emedan han alltför ifrigt framfor och ned-bröt afgudabilderna, blef han öfverfalien och dräpt af Helsm-garna vid Mordbäcken på Tynnebro skog, emellan Helsing-land och Gestrikland. Han blef begrafven i Norrala kyrka.

Si. Eskil var lärare i Södermanland. Då han fick höra, att hedningarna med sin konnng Blot-Sven höllo ett möte i Strengnäs, begaf han sig dit. Han ankom just då de voro sysselsatte med offermåltiden. Eskil föreställde dem, att de glömde den ende sanne Guden och offrade åt djeflarna. Hed-ningarne blefvo förbittrade, afgudapresterne sårade honom, och Blot-Sven dömde honom till döden. Hans döda kropp fördés derefter till ett ställe, der sedermera en kyrka och stad uppbyggdes, som kallades Eskilstuna.

Biskoparne Adalvard den äldre och yngre i Sigtuna voro äfven hedna-lärare. Den yngre säges hafva öfvertalat konung Inge att låta uppbränna Gamla Upsala tempel, hvarföre han också måste fly med konungen till Westergötland.

Biskop Egino i Lund lät nedbryta alla offerställen, som han träffade, och uppbrände Friggas bild i Skara. Men när han blef förföljd, drog han sig icke undan, utan reste in i Westergötland, uppmuntrande och styrkande de christna till ståndaktighet och mod.

Botvid föddes i Hammarby nära Stockholm och blef omvänd till christendomen på en resa till England. Han hade friköpt en Rysk slaf, och ämnade sända honom tillbaka till sitt fädernesland. Men den lömske Ryssen' mördade honom, då han en gång insomnat ute under ett träd, på en ö i Mälaren. Det berättas, att då Botvids anhörige foro ut att söka honom, satte sig en hvit fågel på förstammen af båten och visade dem vägen. Han blef begrafven vid Botkyrka.

Biskop Adalvard hade omvändt en vallgosse i Westergötland. Thorsten, så hette gossen, blef derföre hatad af sin hedniska husbonde. Som aldrig något kreatur bortkom ur hjorden, smög sig husbonden till skogen och band en pxe vid ett träd, så att den saknades då Thorsten hemkom. Till straff blef Thorsten slagtad på en sten, vid hvilken han plägade hålla sin ensliga gudstjenst. Derefter vantrifdes bondens

kreaturkrealur och dogo bort. När bonden en dag slagtal en oxe, sade hans hustru, att den stackars fromme Tlior9tcn nu lefde i himmelen. Bonden svarade: ”han lefver icke mer ån den slagtade oxen, som jag hugger sönder.” Men den döda oxen reste sig hastigt upp på sina fyra ben, och Thorsten erkändes, till följe af detta

underverk^ för ett helgon.

Återblick: Martyrer, legender. St. David. Stephan. Eskil. Adalvardarne. Egino. Botvid. Thorsten.

(*Vastovius.*)

*

X. SVERKER.

Nu begynte en strid uppkomma emellan Svear och Göter. Förut hade Svearne utkorat konungar, och desse gjorde en resa genom alla rikets landskaper i Götaland, för att låta sig af folket hyllas och erkännas. En sådan resa genom riket kallades eriksgata. Nu beslöto Göterna att också utköra konung. Margareta Fridkulla hade, efter Magnus Barfots död, gift sig med konung Nils i Danmark. Dessas son, Magnus Nilsson, blef af Göterna antagen till konung. Svearne der-emot valde en mycket stor och stark, men till lynnet häftig man, som hette Ragvald och fick tillnamnet Knapphöfde (kort om hufvudet). Han började genast sin eriksgata. Men då han kom till Karleby-långa i Westergötland, blef han ihjälslagen af Westgöterna. Magnus Nilsson var a t ett elakt och tyranniskt lynne; derföre valdes i hans ställe Sverker, son af Erik Ärsäll. Men Magnus, som låtit på ett lömskt sätt mörda en Dansk ftirste, och öfverföll den mördades bröder med en stor krigshär, blef öfvervunnen och dödad i slaget vid Fotevig (1134). Flere oroligheter förefölle derefter. Prinsar af de gamla konungahusen bekrigade hvarann och omkommo. Så berättas det, att tvenne Erikar dödat hvarandra vid Kim-sta i Östergötland.

Sverker blef emedlertid erkänd konung öfver hela riket. Hatt regerade mildt och inrättade flera kloster, såsom Nydala i Smålåhd, Warnhem i Westergötland, Alvastra i Östergöt-

Lärobok i Fädernesl. Hi it. 9 krealur och dogo bort. När bonden en dag slagtal en oxe, sade hans hustru, att den stackars fromme Tlior9tcn nu lefde i himmelen. Bonden svarade: ”han lefver icke mer ån den slagtade oxen, som jag hugger sönder.” Men den döda oxen reste sig hastigt upp på sina fyra ben, och Thorsten erkändes, till följe af detta underverk^ för ett helgon.

Återblick: Martyrer, legender. St. David. Stephan. Eskil. Adalvardarne. Egino. Botvid. Thorsten.

(*Vastovius.*)

*

X. SVERKER.

Nu begynte en strid uppkomma emellan Svear och Göter. Förut hade Svearne utkorat konungar, och desse gjorde en resa genom alla rikets landskaper i Götaland, för att låta sig af folket hyllas och erkännas. En sådan resa genom riket kallades eriksgata. Nu beslöto Göterna att också utköra konung. Margareta Fridkulla hade, efter Magnus Barfots död, gift sig med konung Nils i Danmark. Dessas son, Magnus Nilsson, blef af Göterna antagen till konung. Svearne der-emot valde en mycket stor och stark, men till lynnet häftig man, som hette Ragvald och fick tillnamnet Knapphöfde (kort om hufvudet). Han började genast sin eriksgata. Men då han kom till Karleby-långa i Westergötland, blef han ihjälslagen af Westgöterna. Magnus Nilsson var a t ett elakt och tyranniskt lynne; derföre valdes i hans ställe Sverker, son af Erik Ärsäll. Men Magnus, som låtit på ett lömskt sätt mörda en Dansk ftirste, och öfverföll den mördades bröder med en stor krigshär, blef öfvervunnen och dödad i slaget vid Fotevig (1134). Flere oroligheter förefölle derefter. Prinsar af de gamla konungahusen bekrigade hvarann och omkommo. Så berättas det, att tvenne Erikar dödat hvarandra vid Kim-sta i Östergötland.

Sverker blef emedlertid erkänd konung öfver hela riket. Hatt regerade mildt och inrättade flera kloster, såsom Nydala i Smålåhd, Warnhem i Westergötland, Alvastra i Östergöt-

Lärobok i Fädernesl. Hi it. 9land. Det första kyrkomöte i Sverige hölls under hans tid i Linköping (1153). Kardinalen Nicolaus Albanensis var dit utskickad af påfven, och förmådde Svenskarna att åtaga sig en skatt, som hette St. Peters penning och tillföll påfvarna. En erkebiskopsstol skulle då inrättas i Sverige, men Svear och Göter voro så oeniga, att det blef om intet.

Sverkers gemål helte Alfhild. Hon var först förmäld med konungen i Danmark, men emedan hon tyckte, att han var gammal, öfvergaf hon honom och begaf sig till Sverker, livars hjerta hon lyckades att vinna. Emellan Sverige och Danmark fördes krig. Den Danske konungen, Sven Grate, blef likväl tillbakadrifven af bönderna i Småland. I Wärends-trakten voro männerna borta, då en Dansk här inryckte. Qvinnorna samlade sig, anförda af en ung skönhet, som hette Blända. Som de icke i öppen strid kunde möta Danska hären, uppfann Blända en krigslist Hon lät uppduka i ett läger flera bord, fulla med mat och öl, och gömde sig i skogen i grannskapet. Danskarne, som kommo till det öfver-gifna lägret, spisade och drucko, tills de blefvo rusiga och somnade. Då blefvo de öfverfallna och dödade af Blända och hennes kamrater. Till minne af denna bedrift fingo Wä-rends qvinnor lika arfsrätt med männer, och på deras bröllop rättighet att begagna trummor och krigsmusik.

Då Sverker blef gammal och vid julottan 1155 reste mellan Alebäcks och Tollstads kyrkor, blef han ihjälslagen af sin stallmästare.

Återblick: Magnus Nilsson. Ragvald Knapphöfde. Sverker. Kyrkomötet i Linköping. Brottning Alfhild, Blända. Sverkers död.

(*Scriptoret Rerum Svecic. Medii Ævi.*)

*

XI. ERIK DEN HELIGE.

Jedvard Bonde och Cecilia, Blot-Svens dotter, egde en son, **Erik,** som var en ädel och tapper riddare. Svearne - valde honom till konung och hade allt skäl att glädja sig öfver detta val. Han var en from och rättvis regent, som beskyddade allas rätt och arbetade för christendomens befästande. land. Det första kyrkomöte i Sverige hölls under hans tid i Linköping (1153). Kardinalen Nicolaus Albanensis var dit utskickad af påfven, och förmådde Svenskarna att åtaga sig en skatt, som hette St. Peters penning och tillföll påfvarna. En erkebiskopsstol skulle då inrättas i Sverige, men Svear och Göter voro så oeniga, att det blef om intet.

Sverkers gemål helte Alfhild. Hon var först förmäld med konungen i Danmark, men emedan hon tyckte, att han var gammal, öfvergaf hon honom och begaf sig till Sverker, livars hjerta hon lyckades att vinna. Emellan Sverige och Danmark fördes krig. Den Danske konungen, Sven Grate, blef likväl tillbakadrifven af bönderna i Småland. I Wärends-trakten voro männerna borta, då en Dansk här inryckte. Qvinnorna samlade sig, anförda af en ung skönhet, som hette Blända. Som de icke i öppen strid kunde möta Danska hären, uppfann Blända en krigslist Hon lät uppduka i ett läger flera bord, fulla med mat och öl, och gömde sig i skogen i grannskapet. Danskarne, som kommo till det öfver-gifna lägret, spisade och drucko, tills de blefvo rusiga och somnade. Då blefvo de öfverfallna och dödade af Blända och hennes kamrater. Till minne af denna bedrift fingo Wä-rends qvinnor lika arfsrätt med männer, och på deras bröllop rättighet att begagna trummor och krigsmusik.

Då Sverker blef gammal och vid julottan 1155 reste mellan Alebäcks och Tollstads kyrkor, blef han ihjälslagen af sin stallmästare.

Återblick: Magnus Nilsson. Ragvald Knapphöfde. Sverker. Kyrkomötet i Linköping. Brottning Alfhild, Blända. Sverkers död.

(*Scriptoret Rerum Svecic. Medii Ævi.*)

*

XI. ERIK DEN HELIGE.

Jedvard Bonde och Cecilia, Blot-Svens dotter, egde en son, **Erik,** som var en ädel och tapper riddare. Svearne -valde honom till konung och hade allt skäl att glädja sig öfver detta val. Han var en from och rättvis regent, som beskyddade allas rätt och arbetade för christendomens befästande.D& folket ertyöd sig att betala honom större skatter, svarade den oegennyttige konungen: ”Jag har nog af mitt Behållen j edert: kanhända skolen j framdeles behöfva det.”

Biskop Henrik i Upsala var ganska mån om christendo-mens utbredande, och uppmanade konungen att göra ett korståg till Finland. Erik sände då bud till Finnarna, att de skulle antaga Christi lära. Derefter afseglade han med sin flotta. Vid en å, Auraån, hade Finnarne församlat sig. Striden blef ganska het, men Erik vann en fullkomlig seger. Han'betraktade med tårar de stupade Finnarna, emedan han betänkte, huru många själar, genom deras död, gått förlorade för christendomen. Sedan eröfrade han hela södra Finland, der många Helsingar, som medföljt hären, nedsatte sig. Flere kyrkor uppbyggdes, och konungen återvände hem.

Men biskop Henrik qvarstannade, för att ytterligare stadfästa christendomen i Finland. Han nedsatte sig bredvid Åbo, och döpte många hedningar i Kuppis källa. Bland desse var äfven en bonde, som hette Lalli. Denne hade begått ett brott, och biskopen ålade honom kyrkoplikt. Häröfver blef Lalli förbittrad. En vinter kom biskopen resande till Lallis gård, och bad dennes hustru om ett gästfritt emottagande. Då hon vägrade, lät biskopen sina följeslagare med våld taga hvad de hade af nöden, och reste derefter bort. Lalli, som varit frånvarande, återkom i detsamma hem och skyndade efter biskopen. Han upphann honom på Kiulo-träsk och högg honom till döds med sin yxa. Sedan prydde sig Lalli med biskopsmössan och * återvände hem till sin hustru; men då, berättas det, har mössan så fastnat vid hans hufvud, att håret och hela hufvudsvålen medföljde, när han ville aftaga densamma. Biskopen blef efter sin död ansedd för helgon.

Efter sitt korståg till Finland, förbättrade Erik lagarna, och var en af rikets bästa konungar, Christi himmelsfärdsdag 1160 bevistade han gudstjensten i Upsala. Hastigt instörtade en af hans tjenare, med den underrättelsen, att en Dansk prins, Magnus Henriksson, oförväntadt var kommen med en krigshär. ”Låt mig höra messan till slut,” svarade

9*konungen. ”Det öfriga af gndsljenstén hoppas jag få fira annorstädes.'” M«n när konringeii, omgifven af sina få trognaste, utkom, blef han, efter ett skarpt men kort fäktande, tagen och halshuggen. Det säges att en klar källa upprann af hans blod. Han blef förklarad för helgdn och dyrkad såsom hela rikets skyddspatron* Hans ben förvaras ännu i ett silf-verskrin i Upsala domkyrka. Hans fana blef riksbaner. Man svor vid hans namn: ”så sannt mig Gud hjelpe och St. Erik konung.”

Erik den Heliges gemål liette Ghrlstina och härstäntmadé från konung Inge den äldre. Eriks broder, Ivar, blef stamfader för den adliga Bondeslägten<

Återblick: Erik den Heliges regering. Tåget till Finland. Biskop Henrik. Lalli. Konung Erik öfverfalles och mördas. Förklaras för helgon. Hans gemål och broder.

(*Scriptores R. S. M. Æ.*)

*

XII. SVERKERSKA OCH ERIKSKA ÄTTERNA.

Sverkers son, Carl, hade af Östgöterna blifvit vald till konung, efter sin faders död. Han är den förste Carl, som varit konung i Sverige, ehuru af ett misstag han blifvit kallad *den sjunde* sedan han insatt sin förlofvade i ett kloster. Carl var förmäld med en Dansk prinsessa, som hette Christina. Hofvet bodde på Wisingsö. Ofórtnodadt anlände Knut med en krigshär från Datimark, och öfverföll Carl på ön, 1168. Konungen blef då

konungen. ”Det öfriga af gndsljenstén hoppas jag få fira annorstädes."” M«n när konringeii, omgifven af sina få trognaste, utkom, blef han, efter ett skarpt men kort fäktande, tagen och halshuggen. Det säges att en klar källa upprann af hans blod. Han blef förklarad för helgdn och dyrkad såsom hela rikets skyddspatron* Hans ben förvaras ännu i ett silf-verskrin i Upsala domkyrka. Hans fana blef riksbaner. Man svor vid hans namn: ”så sannt mig Gud hjelpe och St. Erik konung.”

Erik den Heliges gemål liette Ghrlstina och härstäntmadé från konung Inge den äldre. Eriks broder, Ivar, blef stamfader för den adliga Bondeslägten<

Återblick: Erik den Heliges regering. Tåget till Finland. Biskop Henrik. Lalli. Konung Erik öfverfalles och mördas. Förklaras för helgon. Hans gemål och broder.

(*Scriptores R. S. M. Æ.*)

*

XII. SVERKERSKA OCH ERIKSKA ÄTTERNA.

Sverkers son, Carl, hade af Östgöterna blifvit vald till konung, efter sin faders död. Han är den förste Carl, som varit konung i Sverige, ehuru af ett misstag han blifvit kallad *den sjunde* sedan han insatt sin förlofvade i ett kloster. Carl var förmäld med en Dansk prinsessa, som hette Christina. Hofvet bodde på Wisingsö. Ofórtnodadt anlände Knut med en krigshär från Datimark, och öfverföll Carl på ön, 1168. Konungen blef då

ihjälslagen, och med möda undkom drottningen, medförande sin son, Sverker den unge, till sina anliöriga i Danmark.

Knut Eriksson blef nu konung, och uttog sin brud ur klostret Man känner icke hennes namn. Hans regering var i början mycket orolig. Tvenne prinsar af Sverkerska huset, Kol och Biuislav, bekrigade honom, men blefvo öfver-vunne. De vilda Esterna, som ännu icke antagit christendomen, gjorde år 1187 ett infall i Mälaren, uppbrände Sigtuna och härjade stränderna rundtomkring. Bland det myckna bytet bortfördes tvenne kyrkodörrar af rent silfver, hvilka ännu förvaras i Ryssland. Man fann sålunda, huru vigtigt det var, att Mälarens utlopp befastades. Konung Knut kallade derefter till sig prhis Sverker och gaf honom en del af riket. Sedermera dog Knut, 1195, och blef begrafven i Warnhem.

Sverker Carlsson den unge blef konung. I början lefde han i godt förstånd med konung Knuts söner, men snart begynte han misstro dem. De bodde på Eljarås i Westergötland. Sverker lät der (1205), öfverfalla och döda dem; men Fale Bure den yngre, en trogen hofman, lyckades att med den äldsta prinsen, Erik, undkomma till Norrige. Sverker var en skön och vältalig man. Han hade tagit till sin första gemål Bengta från Danmark. Med henne hade han en son, som fortplantade den adliga familjen Hack i Danmark, och tvenne döttrar, Helena och Ingrid. Då han blef enkling, beslöt han att taga en gemål af en slägt, som började blifva den mäktigaste inom riket och hette Folkungaslägten. Birger Brosa var den mest betydande af denna slägt, och konung Sverker förmälde sig med hans dotter, Ingrid. Deras son hette Johan. Men Sverker kunde likväl aldrig mera vinna sitt folks kärlek, alltsedan mordet på Eljarås. Prins Erik kom snart från Norrige och gjorde anspråk på thronen. Sverker, som isynnerhet var försedd med Danska hjelptroppar, tågade emot honom, sedan han insatt sina döttrar i Wreta kloster. Slaget hölls vid Lena i Westergötland, år $208, och Sverker blef i grund slagen. Likväl undkom han sjelf till Danmark, der han samlade en ny hår. Emellertid bade en Folkunge, vid namn Sune Folkesson, fattat kärlek till prinsessan HelenaEmedan hon bevakades i klostret, begagnade han sig af en list. Han och några följeslagare utklädde sig i hvita kläder, med stora vingar såsom englar, och kommo ytterst tidigt en morgon till klosterporten. Den förskräckta portvakterskan skyndade att insläppa dessa himmelska gäster, som genast begåfvo sig till Helenas cell och ledde henne ut med sig. Då nunnorna sågo prinsessan bortförd af englar, begynte de uppstämma lofsånger och fröjda sig öfver den nåd, som vederfarits klostret. Men Sune förde prinsessan hem till sin gård och firade bröllop med henne. Systern Ingrid blef sedermera abbedissa i samma kloster. Konung Sverker hade

emellertid hemtat sig efter slaget vid Lena och återkommit med en ny Dansk här. Han blef likväl ånyo slagen vid Gestilren, der han säges hafva stupat för Sunes hand, 1210.

Erik Knutsson är den förste kung, som blifvit krönt i Sverige. Han var förmäld med en Dansk prinsessa, Richissa. Då hon kom till Sverige, beklagade hon sig, att hon måste stiga till häst, och icke kunde erhålla vagn, såsom det brukades vid hennes faders hof. Men de stolta Svenska fruarna, som icke förstodo sig på beqvämligheter, sade henne, att hon icke borde införa några Jutska seder. Konung Erik dog pä Wisingsö 1216.

Johan Sverkersson efterträdde honom. Under hans tid härjade Esterna åter i Mälaren, men blefvo slagna vid Kungshatt. Johan erhöll tillnamnet den fromme, och dog ogift på Wisingsö 1222. Med honom utgick Sverkerska ätten.

Eiuh Eriksson, kallad läspe och halte, blef derefter konung. Folkungarnes makt hade nu nått sin höjd. Ehnm konung Erik var förmäld med Cathrina Snnesdotter Folkunge, och hade valt sina jarlar af samma slägt, blef han af en sin svåger, Knut Långe, öfvervunnen och fördrifven. Slaget hölls vid Oluström 1229. Knut blef likväl, 1234, i sin ordning slagen vid Sparrsätra. Erik regerade sedan lyckligt, med till» hjelp af sin svåger, Birger Jarl till Bjälbo. Under hans tid hölls ett kyrkomöte i Skenninge, 1248. Der var kardinalen Wilhelm af Sabina påfvens ombud. Ifrån detta möte kan Sverige egentligen anses katolskt, ty der vidtogos mångaförfattningar lill påfveväldcts befästande. Presterskapet förböds att gifta sig, och påfven skulle ensam ega rätt att tillsätta bi-skopar. Konung Erik dog barnlös 1250. Med honom utgick Erikska ätten. Drottning Cathrina gick i kloster efter hans död.

De tvenne ätterna, som båda härstammade från Blot-Sven, genom hans son och hans dotter, hade sålunda öfver hundrade år ömsevis regerat i Sverige*

Återblick: Konungar: Sverker, Erik den helige, Carl Sverkersson, Knut Eriksson, Sverker den unger Erik Knutsson, Johan Sverkersson samt Erik läspe och halte. — Carl hämnas Erik den heliges mord; förmäld med Christina af Danmark; mördad af Knut. Sigtuna förstöres Mordet på Eljarås. Sverkers giftermil och barn. Slagen vid Lena och Gestilren. Helenas bortförande från klostret. Erik Knutsson krönt. Richissa. Johan den fromme. Erik Läspes förbindelser med Folkuogarne. Knut Långe. Birger jarl. Skenninge möte. (*Scr. R. S. M. Æ.*)

*

XIII. BIRGER JARL.

En rik och mäktig man, Folke Filbyter, som lefde under hedniska tiden, är Folkunga-ättens stamfader. Af hans efterkommande var Birger Brosa. Denne Birgers broder, Magnus Månesköld, förmäld med en högättad fru, som hette Ingrid Ylfva, hade fyra söner och en dotter. Bihger Jarl af Bjälbo var den Hldste af sönerna och blef förmäld med ko* nung Erik Läspes syster Ingeborg. Han var en myndig och driftig jarl, och ansågs lika mycket rådande i riket, som konungen sjelf. Det var en spådom inom slägten, att så länge fru Ingrid Ylfvas hufvud stod uppe, skulle slägten blomstra.

När fru Ingrid dog, låt Birger på det sätt begrafva henne, att kistan ställdes upprätt och inmurades i en pelare i Bjälbo kyrka. Sålunda trodde han, att hennes hufvud beständigt skulle stå uppe.

I Finland lefde ett vildt hedniskt folk, 6om hette Tava-ster. Desse öfverföllo och plågade på ett grymt sätt alla christna, dem de påträffade. Ett korståg från Sverige blef derföre heslutadt, för att hämnas deras grymhet. Birger jarl anförde Svenskarna, som också (1249) eröfrade Österbotten» Der byggdes då en skans, som kallades Korsholm. författningar lill påfveväldcts befästande. Presterskapet förböds att gifta sig, och påfven skulle ensam ega rätt att tillsätta bi-skopar. Konung Erik dog barnlös 1250. Med honom utgick Erikska ätten. Drottning Cathrina gick i kloster efter hans död.

De tvenne ätterna, som båda härstammade från Blot-Sven, genom hans son och hans dotter, hade sålunda öfver

hundrade år ömsevis regerat i Sverige*

Återblick: Konungar: Sverker, Erik den helige, Carl Sverkersson, Knut Eriksson, Sverker den unger Erik Knutsson, Johan Sverkersson samt Erik läspe och halte. — Carl hämnas Erik den heliges mord; förmäld med Christina af Danmark; mördad af Knut. Sigtuna förstöres Mordet på Eljarås. Sverkers giftermil och barn. Slagen vid Lena och Gestilren. Helenas bortförande från klostret. Erik Knutsson krönt. Richissa. Johan den fromme. Erik Läspes förbindelser med Folkuogarne. Knut Långe. Birger jarl. Skenninge möte. (*Scr. R. S. M. Æ.*)

*

XIII. BIRGER JARL.

En rik och mäktig man, Folke Filbyter, som lefde under hedniska tiden, är Folkunga-ättens stamfader. Af hans efterkommande var Birger Brosa. Denne Birgers broder, Magnus Månesköld, förmäld med en högättad fru, som hette Ingrid Ylfva, hade fyra söner och en dotter. Bihger Jarl af Bjälbo var den Hldste af sönerna och blef förmäld med ko* nung Erik Läspes syster Ingeborg. Han var en myndig och driftig jarl, och ansågs lika mycket rådande i riket, som konungen sjelf. Det var en spådom inom slägten, att så länge fru Ingrid Ylfvas hufvud stod uppe, skulle slägten blomstra.

När fru Ingrid dog, låt Birger på det sätt begrafva henne, att kistan ställdes upprätt och inmurades i en pelare i Bjälbo kyrka. Sålunda trodde han, att hennes hufvud beständigt skulle stå uppe.

I Finland lefde ett vildt hedniskt folk, 6om hette Tava-ster. Desse öfverföllo och plågade på ett grymt sätt alla christna, dem de påträffade. Ett korståg från Sverige blef derföre heslutadt, för att hämnas deras grymhet. Birger jarl anförde Svenskarna, som också (1249) eröfrade Österbotten» Der byggdes då en skans, som kallades Korsholm.Medan Birger var borta, dog hans svåger, konung Erik. Då sammanträdde de förnämsta af Svenska lierrarne, att vålja konung. Man tvekade långe bland Folkungarna. Slutligen förmådde den rike hen* Ivar Blå till Gröneborg sina med-bröder att välja Birger jarls äldste son, Waldemar. Sålunda kom Folkunga-ätten på thronenu

Då Birger återkom från Finland och förnam detta, blef han förtörnad. Han hade sjelf velat blifva vald, sammankallade derföre herrarna och frågade, hvcm som vågat anställa konunga-valet under hans frånvaro, och huru man kunnat välja ett barn till konung. Ivar Blå svarade: ”Jag har gjort det, och valt din son, emedan du är till åren och ej kan lefva så länge som han. Men om du är missnöjd, så gör med din son hvad dig lyster; vi kunna väl få oss en annan konung.” — ”Hvem skolen J då taga?” afbröt jarlen. — ”Under denna min kappa,” svarade Ivar, ”kan jag väl också skaka fram en konung.” Då teg jarlen och lät det vara som det var, serdeles som han sjelf i alla fall blef den regerande, såsom sin sons förmyndare.

De andra Folkungarne voro emellertid afundsjuka på Birger och tågade emot honom med en krigshär. Den förnämste bland dem, Junker Carl, var likväl frånvarande. Vid Herrevadsbro mötte Birger med sin här, Och båda partierna lågo på hvar sin sida om strömmen. Då sände Birger sin kansler, biskop Kol i Strengnäs, till de upproriske, med tillbud af förlikning. Biskopen öfvertalade dem med många löften att möta jarlen på bron. Men då hufvudmännen infunno sig, lät jarlen, tvärt mot sina löften, gripa och halshugga dem (1252). Öfver denAa trolöshet blef biskopen så förtviflad, att han afsade sig sitt embete, byggde en kyrka, Kplbeck, på stället, och begaf sig på en pilgrimsfärd till Rom.

Junker Carl, som icke varit med vid tillfallet, fann derefter för bäst att begifva sig ur riket till Preussen. Han inrättade sin egendom Sko till kloster och deltog sjelf i ett korståg mot hedningarna i Litthaueq. Vid ett tillfälle ville hans stridskamrater, korsriddarne, förmå honom alt rädda sig, då de deremot gingo döden till mötes. Men han var för stoltatt frälsa sitt lif, på bekostnad af sin ära, och sade, att han ville ftimodigt kämpa och dö med dem. Då Birger erfor hans död, utbrast han: ”Gud liafve lians själ i himmelrik; men väl var, att vi blefvo skilda åtP

Sedan Birger blifvit enkling, gifte lian sig andra gången med Danska enkedrottningen Mechtild. Hans dotter, Ricliissa, blef gift med konungen i Norrige. Sålunda hade hans slägt blifvit upphöjd.

Birger förbättrade lagarna och har först lagligen bestämt qvinnans rättigheter i Sverige. Qvinnans fordna rätt i Sverige var föga större än trålarnas. En dotter hade ingen arfs-rätt i sin faders hus, ingen rådighet öfver sitt giftermål. Likväl inhemtade fadren oftast sin dotters tycke, utöfvade sällan en tyrannisk makt. En yngling, som friade till en flicka, begaf sig, åtföljd af sina närmaste fränder, till hennes fader. Der uppgaf han, hvad han utfästade till egendom åt sin blifvande hustru. Derefter bestämde han, livad han ville gifva hennes fader. Detta kallades vingtif\ och dermed ansågs bruden liksom köpt. Fadren uppgaf deremot, hvad han gaf dottern till brudskatt. Detta kallades hemgäf\ och utgjorde hennes enda arf. En laglig hustru måste vara vunnen med gåfva och tal, och kallades Adhalkona. Så snart hon bröllopsdagen blifvit hemförd till brudgummen, fick hon namn af husfreja eller husfru, och bar en nyckelknippa, såsom tecken till sin matmoderliga värdighet. Hon egde att styra och råda inom hus, men var för öfrigt mannens vilja underkastad. Hon egde, utan hans tillåtelse, icke att sälja eller köpa. Hon fick icke, utan hans lof, besöka sina fränder. Han kunde aga och straffa henne efter godtfinnande. Om qvinnan begick ett brott, berodde det helt och hållet af mannen, som var herre öfver hennes lif och död, att förskona henne. Hon blef icke af andra straffad, utan mannen måste umgälla, hvad hon förbrutit, ty han hade att ansvara för hennes gerningar. De gamla sagorna förvara många exempel af trogen kärlek och ädel uppoffring af qvinnor, men äfven många af stolthet och hämdlystnad. Fadren hade rätt öfver sill barns lif och död. Så snart ett barn var född, lades detpå jorden, tills fadren beslutat, om det skalle få lefva eller icke. Blef barnet bestämdt att lefva, så erhöll det namn och vattenöstes, hvilket utgjorde ett slags hednisk döpelse. Döttrarna uppfostrades af sin moder och fingo lära söm, väfnad och alla htissysslor. Många undervistes äfven i runor och lä-karkonsten.

Emedan folket hade en serskild benägenhet för strider och slagsmål, hehöfdes stränga lagar för att hejda det vilda och retliga lynnet.

Birger jarl stiftade derföre lagarna om kyrkofrid, tingsfrid, hemfrid och qvinnofrid, så att det strängt bestraffades, om någon begick våldsamhet i kyrka, vid ting, i ens hus och hem, eller mot qvinnor. Derjemte förordnade han, att qvinnan också skulle ega arfsrätt, nemligen dotter borde ärfva hälften emot broder. Dertill afskaffade Birger tråldomen, så att i Sveriges rike efter hans" tid endast funnits fria män.

Stockholm blef af Birger befastadt och gjordt till en stad, som nu är den första i Sverige och rikets hufvudstad. Det förnämsta tornet, som stod der kungliga slottet sedermera byggdes, kallades Tre Kronor. Sålunda blef, såsom en gammal krönika säger, lås för Mälarens sjö.

Om Stockholms första innevånare berättas en saga: En fiskare hos biskopen i Strengnås fångade en gång en skön lax. Fiskaren sade då:

"Lax, lax, lerbakI Ej kommer du pi bispens fat!"

Biskopen, som hörde detta hånfulla ord, inföll då:

"Det svär jag vid min bispehatt:

Da skall sofva i tornet i natt i"

Men fiskaren, som hörde hvad som sålunda förestod honom, svarade:

"Mitt vadmalssegel och ekebåt De skilja mig och bispen åt."

Derpå flydde fiskaren från biskopens gård, Tynnelsö, och kom till Mälarens utlopp, der han satte sig ned och sålunda blef Stockholms förste invånare.En annan saga berättar, att Sigtunaboerna, då deras stad af Esterna blifvit förstörd, kastat en stock, i hvilken guld och silfver var inneslutet, i sjön och låtit vågorna drifva den hvart de ville. Stocken hade drifvit till lands på Stockholmen, som deraf fått sitt namn.

På sitt yttersta förordnade Birger jarl, att hans son Waldemar skulle ega hela riket och vara konung, Magnus hertig af Södermanland, Bengt hertig af Finland, ^och Erik hertig af Småland. Birger jarl dog 1266, oaktadt många fel, sörjd och saknad såsom en stor regent. Qvinnorna, hvilkas rätt och frid han skyddat, bådo för hans själ.

En af Birger jarls bröder, Bengt, var lagman i Östergötland. Jarlen ville gerna se hela sin slägt försörjd med rika och betydande giften. Men lagman Bengt fattade kärlek till en fattig jungfru, som var så skön, att hon kallades Sigrid den fagra. Tvärt emot brödrens vilja gifte sig lagman Bengt med henne. Då skickade Birger till honom såsom bröllopsskänk en kappa af dyrbart gyllentyg, hvaruti han låtit insy en våd groft vadmal. Han ville sålunda låta förstå, att Bengt införlifvat en mindre ädel gren med slägten. Men Bengt lät besätta vadmalsvåden med gullperlor och ädelstenar, så att den blef dyrbarare än hela den öfriga kappan och sände den så tillbaka. Jarlen blef förtörnad och lät säga, att han muntligen ville tala med sin broder.

Lagman Bengt blef då orolig. Han bodde på sin gård, Ulfåsa, med sin älskade Sigrid, och såg på afstånd jarlen ankomma med stort följe. Han beslöt då att gömma sig i skogen för sin broders vrede. Men Sigrid blef hemma, för att emottaga honom. Då Birger jarl red in på gården, trädde Sigrid ut emot honom, och helsade honom så vördsamt och höfviskt, att han blef rörd af hennes skönhet. Han sprang hastigt af hästen, kysste sin svägerska och sade: ”Hade min broder detta ogjordt, skulle jag vilja göra det sjelf.”

Nu efterskickades Bengt, och bröderna blefvo åter försonade.

Återblick: Folkunga-åtten. Magnus Månesköld och Ingrid Ylfva. Spådomen. Birger jarls korståg. Konungavalet. Birgers miss*nöje och Ivar Blås svar. Förräderiet vid Herrevadsbro. Junker Carl. Birgers giftermål. Qvinnans fordna rätt i Sverige. Vingäf. Hemgäf. Adhalkona. Barnens vattenösning. Fridslagarne. Stockholms grundläggning. Sagorna derom. Birgers söner. Hans död. Lagman Bengts kärlek till Sigrid den fagra. Bröllopsgåfva. Birgers besök på Ulfåsa.

(*Geyer. Reuterdahl. Landskapslagarna. S. R. S. M. Æ.*)

*

XIV. WALDEMAR.

Waldemar var till utseendet den skönaste man på sin tid, och Birger jarl hade /U honom utsett en gemål, prinsessan Sophia af Danmark, som var lika berömd för sin skönhet och qvickhet. Jarlen firade deras bröllop i Jödköping med stor högtidlighet, isynnerhet som hon följdes in i riket af en mängd utländska fruar och riddare, bland dem förnämligast hennes morbroder, en hertig af Braunschweig. Också* sökte de Svenska herrarne att icke gifva utländningarna något efter i prakt och adliga färdigheter, såsom dans och lekar, tornerspel och ringränningar.

Efter Birgers död, då Waldemar emottog regeringen, uppkommo oroligheter emellan bröderna, af hvilka hertig Magnus var den mest utmärkte, både i snille, kraft och ridderlig prakt. Drottning Sophia missbrukade sin qvickhet att försmäda sina svågrar. Hon kallade hertig Magnus, som var mager och mörklagd, för Kittelbotaren (kopparslagare), och den fromsinte hertig Erik för Al Isintet. Magnus svarade, då han sporde begabberiet: ”jag skall nog en gång bota drottning Sophias kittlar.”

Drottningen företog en resa till Danmark, för att besöka sina anhöriga. Hennes yngre syster, prinsessan Jutha, som en tid varit priorinna i Roskilds nunnekloster, men sedan lefde på sina gods, var den skönaste jungfru på sin tid. Efter Sophias hemresa, blef hon betagen af en oemotståndlig lust alt återgälda systerns besök. Hon utrustade sig derföre med ett ansenligt följe, och ankom till Sverige, ”lysande liksom en engel från himmelrik,” såsom man sade. Men konung Waldemar blef intagen af en häftig kärlek, så snart han fick se den sköna svägerskan. Lättsinnig, som l*on var, nöje och Ivar Blås svar. Förräderiet vid Herrevadsbro. Junker Carl. Birgers giftermål. Qvinnans fordna rätt i Sverige. Vingäf. Hemgäf. Adhalkona. Barnens vattenösning. Fridslagarne. Stockholms grundläggning. Sagorna derom. Birgers söner. Hans död. Lagman Bengts kärlek till Sigrid den fagra. Bröllopsgåfva. Birgers besök på Ulfåsa.

(*Geyer. Reuterdahl. Landskapslagarna. S. R. S. M. Æ.*)

*

XIV. WALDEMAR.

Waldemar var till utseendet den skönaste man på sin tid, och Birger jarl hade /U honom utsett en gemål, prinsessan Sophia af Danmark, som var lika berömd för sin skönhet och qvickhet. Jarlen firade deras bröllop i Jödköping med stor högtidlighet, isynnerhet som hon följdes in i riket af en mängd utländska fruar och riddare, bland dem förnämligast hennes morbroder, en hertig af Braunschweig. Också* sökte de Svenska herrarne att icke gifva utländningarna något efter i prakt och adliga färdigheter, såsom dans och lekar, tornerspel och ringränningar.

Efter Birgers död, då Waldemar emottog regeringen, uppkommo oroligheter emellan bröderna, af hvilka hertig Magnus var den mest utmärkte, både i snille, kraft och ridderlig prakt. Drottning Sophia missbrukade sin qvickhet att försmäda sina svågrar. Hon kallade hertig Magnus, som var mager och mörklagd, för Kittelbotaren (kopparslagare), och den fromsinte hertig Erik för Al Isintet. Magnus svarade, då han sporde begabberiet: ”jag skall nog en gång bota drottning Sophias kittlar.”

Drottningen företog en resa till Danmark, för att besöka sina anhöriga. Hennes yngre syster, prinsessan Jutha, som en tid varit priorinna i Roskilds nunnekloster, men sedan lefde på sina gods, var den skönaste jungfru på sin tid. Efter Sophias hemresa, blef hon betagen af en oemotståndlig lust alt återgälda systerns besök. Hon utrustade sig derföre med ett ansenligt följe, och ankom till Sverige, ”lysande liksom en engel från himmelrik,” såsom man sade. Men konung Waldemar blef intagen af en häftig kärlek, så snart han fick se den sköna svägerskan. Lättsinnig, som l*on var,besvarade bön hans brottsliga böjelse. Dä hon derefter födde en son, betogs hela landet af fasa öfver detta brott* och drottning Sophia sörjde så, att hon förloradé sin skönhet och munterhet, Jutha flyddfe tillbaka Ull Danmark, för att i klostret dölja sin ånger och blygsel. Konung Waldemar blef tvungen att göra en pilgrimsfärd till Rom* 1273, föi4 att der utverka sig förlåtelse åf påfven.

Magnus förde regeringen under Waldeitiars fråfivaro.

Då denne hemkom och ett möte hölls i Strengnäs, utbröto oenigheter emellan bröderna. Magnus och Erik voro högst förbittrade emot Waldemar. Förgäfves sökte Bengt att stiftä frid dememellan, och erbjöd sig att dela sitt furstendöme Finland emellan dem. Magnus reste till Danmark* och samlade en krigshär, méd hvilken han inryckte i Westergötland, der Erik förenade sig med honom. Waldemar tågade med en hår af allmoge emot dem, ocli skickade hären förut öfver Tiveden, medan han sjelf derstädes* på ett ställe som hette Ramundaboda, sof middag. Drottningen satt och spelte schack* under speörd om Magnus Kittelbotaren. Då kom en blodig ryttare på sin löddriga häst ur 6triden, och beråttade, att bondehären var slagen. Waldemar blef så skrämd , att han genast flydde méd gemål och son öfvfcr Wermland till Norrige* Det tilldrog sig 1275*

Magnus tågade, efter sin seger, genom Nerike till tJp-land och lät kröna sig till konung i Upsala. Emellertid lät han sina ryttare förfölja Waldemar. Denne hade från Norrige begifvit sig åter in i Wermland, och blef der, jtist då han satt till bords, öfvérraskad odi gripen af ryttarne. Dit han framfördes till Magnus, sade han ödmjukt: ”Gör med mig efter eder egen dygd, och ej efter onda männers lögn!’’ Magn tis s&ramånkailade en herredag* och letnnade hela Göta rike åt Waldetnar, medan han sjelf behöll Svearike»

Magnus fick krig tned konuttgen i Danmark. Då begaf sig Waldemar dit och begärde Dansk hjelp emot sin broder. Magnus gjorde snart fred med Danmark, och Waldemar tvangs * då att afsfiga sig hela riket.

'Waldemar hade fattat kärlek till ett fruätimmer i Dan-mark, som hette Christina, och öfrergaf sin drottning för henne. Sophia, sedan hon upplefvat den grämelsen, att se kronan på Kittelbotarens mörka panna, öfverlefde icke länge sitt fallna majestät Men Waldemar tog snart en annan gemål, Cathrina, grefvedotter från Tyskland. Omsider gifte han sig äfven med ett Danskt fruntimmer, Lucardis, och tröstade sig så i umgänge med fruntimmer öfver förlusten af sin krona.

Då den afsatte konungen slutligen företog allehanda stämp-lingar mot Magnus, lät denne taga honom tillfånga och insätta honom i förvar, dock ingalunda hårdt behandlad, på Nyköpings slott

Återblick: Waldemars bröllop. Drottning Sophias qvickhet. Prinsessan Jutha och hennes kttrlek. Brödernas oenighet. Striden vid Ramundaboda. Waldemar fången. Hans stflmplingar. Hans många giftermål.

*

XV. MAGNUS LADULÅS.

Ehuru konung Magnus sålunda på ett mindre ädelt sätt bemäktigat sig thronen, och låtit kröna sig 1279, blef han en af de mest aktade och ärofulla konungar, som burit Sveriges krona. Han har isynnerhet verkat på sjelfva statsförfattningen. Han afskaffade Allshärjartingen, inkallade lagmännen i rådet och införde många andra vigtiga stadgar.

Före hans tid var, i stället för de försvunna fylkeskonungarna, en höfding tillsatt i hvarje landskap, för att utöfva konungens makt, och en lagman, för att vårda folkets. Lagmannen valdes af folket sjelft till att handhafva lagen på deras ting, föra landskapets talan inför konungen och på allshärjartingen. Han skulle genom dom erkänna en nyvald konung. Höfdingen, som kallades jarl, emedan han ursprungligen var af hög börd, hade under sitt befäl konungens länsmän, hvilka voro satte öfver bönderna. Men alla konungens tjenstemän, ifrån jarlen till de lägsta, voro skilda från odalmännen, till hvilka lagmännen hörde. Hvarje landskap liade, liksom sin lagman, också sin serskilda lag. Dessa Sverige» landskapslagar äro ännu förvarade, såsom lärorika källor för mark, som hette Christina, och öfrergaf sin drottning för henne. Sophia, sedan hon upplefvat den grämelsen, att se kronan på Kittelbotarens mörka panna, öfverlefde icke länge sitt fallna majestät Men Waldemar tog snart en annan gemål, Cathrina, grefvedotter från Tyskland. Omsider gifte han sig äfven med ett Danskt fruntimmer, Lucardis, och tröstade sig så i umgänge med fruntimmer öfver förlusten af sin krona.

Då den afsatte konungen slutligen företog allehanda stämp-lingar mot Magnus, lät denne taga honom tillfånga och insätta honom i förvar, dock ingalunda hårdt behandlad, på Nyköpings slott

Återblick: Waldemars bröllop. Drottning Sophias qvickhet. Prinsessan Jutha och hennes kttrlek. Brödernas oenighet. Striden vid Ramundaboda. Waldemar fången. Hans stflmplingar. Hans många giftermål.

*

XV. MAGNUS LADULÅS.

Ehuru konung Magnus sålunda på ett mindre ädelt sätt bemäktigat sig thronen, och låtit kröna sig 1279, blef han en af de mest aktade och ärofulla konungar, som burit Sveriges krona. Han har isynnerhet verkat på sjelfva statsförfattningen. Han afskaffade Allshärjartingen, inkallade lagmännen i rådet och införde många andra vigtiga stadgar.

Före hans tid var, i stället för de försvunna fylkeskonungarna, en höfding tillsatt i hvarje landskap, för att utöfva konungens makt, och en lagman, för att vårda folkets. Lagmannen valdes af folket sjelft till att handhafva lagen på deras ting, föra landskapets talan inför konungen och på allshärjartingen. Han skulle genom dom erkänna en nyvald konung. Höfdingen, som kallades jarl, emedan han ursprungligen var af hög börd, hade under sitt befäl konungens länsmän, hvilka voro satte öfver bönderna. Men alla konungens tjenstemän, ifrån jarlen till de lägsta, voro skilda från odalmännen, till hvilka lagmännen hörde. Hvarje landskap liade, liksom sin lagman, också sin serskilda lag. Dessa Sverige» landskapslagar äro ännu förvarade, såsom lärorika källor förSvenska häfdeforskare, emedan de gifva oss det bästa begrepp om våra förfäders seder, tänkesätt och författning.

Då Magnus inkallade lagmännen i konungens råd, blefvo dessa folkets ombud förvandlade till konungens tjenare,

och det blef nu möjligt att sammansmälta landskapslagarna tall en allmän lag för hela riket. Allshärjartingens afskaffan-de, som skedde genom Skenninge-stadga år 1285, gaf oékså ett högre inflytande åt dera, som konungen, då det så fordrades , sammankallade till öfverläggningar om rikets bästa. Ingen fick infinna sig till dessa ”samtal,” så kallades de i böljan, utan att serskild vara kallad af konungen. Sålunda uppkommo Herredagar i stället för allmogens riksmöten, och en adel bildades, som alltmera skiljde sig och sina fördelav från folkets. Genom Alnsö-stadgan (af samma år) infördes den adeliga eller frälse-rusttjensten. Den bestod deruti, att hvar och en, som gjorde krigstjenst till häst, skulle vara fri från utskylder till konungen. Dessutom förklarade konungen att de, som närmast följde honom med råd och lijelp, voro värde mera ära. På sådant sätt uppkom verldsliga frälsestån-det, som motsvarade det andeliga frälset, eller de andeligas skattefrihet, hvilken blifvit medgifven af konung Sverker år 1200. Magnus bekräftade detta frälse år 1281.

Men många andra författningar gjorde honom älskad af allmogen. Han höll väl ett lysande och yppigt hof, men var derjemte mån om allmogens rättigheter och säkerhet. Emedan inga gästgifvaregårdar funnos, plägade man gästa hos bönderna och, såsom biskop Henrik gjorde hos Lalli, med våld taga hvad man hade af nöden. Magnus förböd strängeligen all våldgästning, och blef derföre af den tacksamma allmogen kallad Ladulås, ty han satte liksom lås för bondens lada. ”Och är detta namnet Ladulås,” heter det i en gammal krönika, ”ett ärligt namn, det konung Magnus haf-ver haft större heder och pris af, än om han hade vordit kallad en Romersk kejsare. Ty de finnas icke många i verlden, som kunna kallas Ladulås: Ladubrott hafver alltid i verlden varit mera allmänt.” Magnus Ladulås höll sin faders fridslagar vid makt, och tilläde en ny lag om kungsfrid, samtallmän frid. Derjemte tog han i serskildt beskydd, genom en egen lag, enkor, faderlösa barn och gamla män. Han hade vid sitt hof många tuländningar, hvitket förtröt Svenskarna mycket. Derföre gjorde de oroliga Foikungarne uppror, och dödade ett herr Ingemar, som val* i konungens tjenst, Derjemte togo de drottningen till fånga. Magnus blef deröfver orolig och skref ganska milda och försonliga bref till Folkun-gärite, samt bjöd dem till sig på gästabud. Men når de kommo, lät han gripa och halshuggå dem.

Magni drottning hette Hedvig, oöh var en Holsteinsk prinsessa. Genom dygd och skönhet intog hon både folket och koil iingen. I)å Magnus åt sin unga son och efterträdare, Birger, medan han ännu var barn, ntsåg en gemål i den unga konungadottern Mårtha från Danmark, uppfostrade Hedvig de båda barnen, som voro bestämda för hvarandra, tillsammans. De fattade också en innerlig kärlek till hvarandra.

Då Magnus, efter ert lysande och ärofull regering, kände sitt felut nalkas, sammankallade han sina herfar och anbefallde dem sina barn. Han titnåmnde sin marsk, Thorkel Knutsson, till sina söners förmyndare, och förordnade, att han Ville be-grafvas i Franciskaner-kldstret (numera Riddarholms-kyrkan) i Stockholm, der han sjelf utsett sin lägerstad, med den önskan, att håns minne icke måtte förgå med klockljudet öfver hans graf. Derföre, då han dog på Wisingsö 1290, bitro bönderné, under tårar, det kungliga liket till Stockholm, och det nedsattes med mycken högtidlighet framför altaret i den bestämda kyrkan.

Drottning Hedvig lefdé länge efter sitt gemåls död. Fullföljande i stillhet sin ädla lefnad, hadé liött den sorgett, att ej hinna till grafvén nnd&n åsynen af sina söners elånde och brott. Den ena dottern, Richisäa, blef nunna i Clara kloster, oeh den åtodr&, Ingeborg, blef förmåld med konung EHk Menved i Danmark.

Återblick: Magni regering. De gättile lagöiäntaeti, och tagar-na. Magnus afskaffar AUshärjartingen. Skenriinge och Alnsö stad*-gar. Frälset. Konungens hof. Hans tillnamn. Frids-lagarna. Folkungarnas undergång. Drottning Hedvig. Magni yttersta vilja, död och begrfcffting. Hedvigs lorg* Hennes döttrar»

(*S. R. S. M. Æ. Naumann, Sveriges Statsförfattningsrätt.*)

*

XVI. THORKEL KNUTSSON.

Efter Magni Ladulås’ död styrde marsken *Thorkel Knutsson*org blef då byggdt. Äfven intogs Kexholm.

Efter detta krig blef Birger förmåld med Märta, som var Danska kungen Erik Menveds syster. Den kungliga bruden begärde då, i stället för morgongåfva, nåd för några Svenska herrar, som länge förtvinat, dels i fängelse, dels i landsflykt. Detta ädelmod tillvann henne allas karlek. Hertig Erik blef sedermera förmäld med Norske konungen Håkans dotter, Ingeborg, och hertig Waldemar med Thorkei Knutssons dotter, Christina.

Nu utbröt ett krig med Ryssarna, som under tiden intagit Kexholm. Marsken seglade med en mäktig här uppför Newafloden, och anlade der en fästning, som kallades Landskrona (1298). Ryssarne gjorde, med .stor öfvermäkt, flera anfall, men blefvo slagna. I detta krig utmärkte sig en ung Svensk riddare, som besegrade Ryssarna i en strid och sedermera sände en utmaning till dem att utskicka sin tappraste kämpe emot honom. Men han red förgäfves en hel dag i full rustning, väntande framför Ryska hären. Ingen vågade möta honom. Denne riddare hette Matthias Kettil-mundsson. Sedan den Svenska hären gjort flera ströftåg inåt Ryssland, återvände den med seger till Sverige. I Landskrona lemnades en besättning, som likväl följande året, efter tappert motstånd, och sedan den uthärdat mycken nöd och brist, måste gifva sig åt Ryssarna. Landskrona blef då förstördt.

Lärobok i Fädemetl. Sitt. 10Då konung Birger blef myndig, trädde marsken tillsammans med honom och hans bröder, och afsade sig sitt för-raynderskap, bedjande dem, att de skulle taga sig en annan, yngre och raskare tjenare än han. Men bröderna sade, att ingen skickligare funnes. Emellertid blef det beslutadt, att Thorkel Knutsson skulle qvarblifva hos konungen, såsom hans rådgifvare, men hertigarne togo Ambjörn Sixtensson SpaiTe till sitt drots, att förestå det, som dem tillhörde. Men då började misstroende att yppas mellan bröderna: hertig Erik täftkte att följa sin faders exempel och störta den äldre brodern. Birger anklagade både honom och Waldemar; men de flydde först till Danmark', och derefter, då Erik Menved icke ville bekriga sin svåger, till Norrige, till Eriks svärfader. Den tappre MaUliias Kettilmundsson följde dem.

Nu rastades till brödrakrig på båda sidor. Men då hå-rarne kommo på en half mil nära hvarandra, vid Kolsäter i Westergötland, läto de beveka sig till fred 1305. Hertigarne erkände konungens öfvervälde, och ville beskylla marsken att hafva stiftat oenigheten dememellan. Bröderna umgingos en tid mycket förtroligt.

J)et kom bud och varningar Ull marsken, att hertig Erik ville hctna undergång. Den ädle Thorkel svarade: ”Jag liar ej gjort n*$ot utom konungens bud, och önskade, att jag så tjenat min Gud som min konung.'' Men snart kora konungen med sina bröder och stort följe till marskens gård, och fängslade honom. Då yttrade han: ”Blygd liafven j häraf, herre konung« så Unge j lefven.” Men konungen lat såtta honom på en bäst* binda hans fötter tillsammans under hästbuken oeh si sUtpa Honom till Stockholm genom natt och dag. Många försök gjordes att rädda lionom, men förgäfves. Han blef, på den obeveklige konungens befallning, halshuggen 1306, p& Södermalms torg. Följande året blef dock hans kropp be-grafven i samma kyrka, der Magnus Ladulås hvilar.

Återblick: Thorkel Knut sson 9 regering och krig mot Kare-lerna. Konungens och herligarnes giftermål. Kriget mot Ryssland, Marskens afsågelse. Brödernas rustningar och förlikning. Marsken fängslas och dödas.

(& A. & JJt S i

*

XVII. BIRGER OCH HANS BRÖDER.

Konung Birger höll sitt hof på en gård, som het tö Håluna i Upland. Några månader efter marskens död Itade hertigarne i tysthet samlat en mängd af sina bästa kämpar, m\i infunno sig oväntade med dem på Håtuna. De blefvo Yäl emottagna och anvisade ett godt herberge» Men om qväU len beväpnade de sig och öfverföilo konungen och drottningen, och togo dem, jemte nästan hela hofvet, tillfånga. En* dast en trogen och rask hofman, Arvid Smålänning, räddade ki*onprinsen Magnus, på det sättet, att han tog honom på ryggen och bar honom till Danmark, der han satte honom I konung Erik Menveds knä. Den Danske konungen beslöt genast hjelpa sin svåger, och tågade emot hertigarna. I följe häraf blef Birger (1308) frigifven från fångenskapen, sedan likväl en förlikning blifvit träffad, hvarigenom riket skulle delas i tre delar mellan bröderna. Denna förlikning

blef bruten, men åter fastställd (1310), så att slutligen Birger höil sitt hof i Nyköping.

Elfva år hade förflutit, sedan det. förrädiska öfverfaliet vid Håtuna (kaliadt Håtuna-leken), då hertig Waldemar på en resa besökte sin broder Birger i Nyköping. Isynnerhet drottning Märta emottog honom med vänskap och artighet. Hon yttrade, att det gjorde henne ondt, att hertig Erik undvek sin broder Birger, ty Gud skulle veta, att hon hade honom så kär, som sin köttsliga broder. Waldemar reste derefter till Erik, och båda beslöto att emottaga konungens bjudning och besöka honom i Nyköping, ehuru Etik yttrade misstroende emot drottningen och marsken Johan Brunke, som var konungens förtrognaste rådgifvare.

Vid ankomsten blefvo hertigarne mycket väl undfägnade, så att Waldemar slutligen sade till sin broder, att de druckit för mycket vin. Bfter måltiden blefvo hertigarne förda till gitt so frum i slottet, men deras tjenare fördes ut i staden. Om natten lät konungen sina tjenare beväpna sig. Åtskilliga riddare afrådde honom att svika sina bröder, men han app-

10*tog det illa. Han lät sina tjenare taga bloss i händerna, och inträdde så i hertigarnes sofrnm. Waldemar kastade en mantel omkring sig, och ville forsvara sig, men Erik bad honom Jåta vara, emedan strid här hjelpte föga. Båda gåfvo sig derföre, Då sade konungen, med stirrande ögon och svåra vred,* ”Minnens j Håtuna-leken^ jag minnes honom fullväl, och ej blir denna bättre. 3 undfån nu detsamma, fastän det sker långt efteråt.” Derefter nedfördes heitigame barfotade i tornet, och en kedja fästades om deras ben. Tidigt om morgonen fängslades deras tjenare. När alk var gjordt, log konungen och slog sina händer tillsammans, sägande: ”Den helige ande signe min drottning! Nu har jag allt Sverige i min hand!” Delta uppträde kallas Nyköpings gästabud.

Någon tid derefter, da konungen skulle resa att underlägga sig riket, blefvo bröderna hårdare fängslade, och då jern-bojorna slogos fast på Erik, lossnade ett stycke och träffade hönom vid ögat, så att han blödde. Men när Birger kom till Stockholm, var missnöjet allmänt öfver hans illgerning, så att borgerskapet jagade bort honom, och han återkom med föga ära till Nyköping. Hela landet uppreste sig nu mot honom. Matts Kettilmundsson var isynnerhet ifrig att samla en hår. Då lät Birger kasta nycklarna till tornet i strömmen, och red bort, för att samla sitt folk. Erik, som var sjuk och sårad, dog på tredje, men Waldemar på elfte dagen derefter, Af hunger <1318).

I Westergötland lyckades det Birger att, genom förräderi, göra ett nederlag på en hop bönder, som tågat emot honom ^ men han måste draga sig tillbaka till Östergötland. Dit kom kronprinsen Magnus tågande från Danmark med en tropp ryttare till fadrens undsättning. Den unge prinsen var alldeles oskyldig i anslaget på Nyköping. Då folket alltmera visade missnöje med Birger, nödgades han med sin drottning och tvenne döttrar fly undan till Gottland. Han egde då endast qvar Stegeborgs slott, der Magnus förde befälet öfver besättningen, och Nyköping. Dessa båda ställen belägrades af hertigarnes vänner. Då lät besättningen i Nyköping utbära de båda hertigarnes lik, furstligt prydda, till de belägrande,Likén fördes derefter till Stockholm och begrafdes; men besättningen måste gifva sig, och slottet nedrefs i grund.

Prins Magnus på Stegeborg försvarade sig ridderligt, till» hans förråd tog slut. Då ville konung Birger skicka honom undsättning från Gottland, och Johan Brunke anförde flottan; Men den blef slagen, och Brunke sjelf, med flere af sina följeslagare, tillfångatagen. Prins Magnus måste derefter dag-tinga, och uppgaf fästningen på vilkor, som med högtidliga eder stad fastades, att han skuile njuta allsköns säkerhet och frid för sitt lif. Han affördes derefter och insattes på Stockholms slott. Marsken Brunke blef halshuggen på berget på Norrmalm, som efter den händelsen blef kalladt Brunkeberg. Två år derefter utfördes äfven den unge kronprinsen på Helgeandsholmen utanför slottet. Han måste bigta sig och knäfalla på en sidenmatta, hvarefter hans hufvud föll för svärdet (132-0). Kroppen bar» sedan, på en med guldtyg öfver täckt bår, af fyra riddare till Franciskaner-kyrkan, och nedsattes i; förfadrens, Magnus Ladulås’, grak

När Birger och Märta sporde dessa rysliga händelser, och att en flotta utrustades emot dem, flydde de till Danmark^ men Erik Menvid var död, och de blefvo icke så väl emot-tagna af hans bror och efterträdare. Birger sörjde sig till döds öfver sin sons öde (1321); men drottningen lefde länge, att begråta sina och sm slägts olyckor^

Återblick: Håtuna-leken. Förlikning. Nyköpings gästabud. Birger fördrifves från Stockholm. Hertigarnes död. Brunke. Prins Magnus fången oeh halshuggen. Birgers och Märtas flykt till Danmark.

(*S. A. S. M. Æ.*)

*

XVIII. MAGNUS SMEK OCH HANS SÖNER.

Folkunga-ätten hade sålunda, genom inbördes hat och förräderi, blifvit så ödelagd, att endast en manlig arfvinge var öfrig. Det var hertig Eriks son, Magnus. Då rikets store sammankommo vid Mora Stenar 1319, uppträdde drotset och riksföreståndaren, eller, som han också kallades, rikskaptenen Sf Matts Kittclmundsson, med den treårige prinsen, på sin arm*. Likén fördes derefter till Stockholm och begrafdes; men besättningen måste gifva sig, och slottet nedrefs i grund.

Prins Magnus på Stegeborg försvarade sig ridderligt, till» hans förråd tog slut. Då ville konung Birger skicka honom undsättning från Gottland, och Johan Brunke anförde flottan; Men den blef slagen, och Brunke sjelf, med flere af sina följeslagare, tillfångatagen. Prins Magnus måste derefter dag-tinga, och uppgaf fästningen på vilkor, som med högtidliga eder stad fastades, att han skuile njuta allsköns säkerhet och frid för sitt lif. Han affördes derefter och insattes på Stockholms slott. Marsken Brunke blef halshuggen på berget på Norrmalm, som efter den händelsen blef kalladt Brunkeberg. Två år derefter utfördes äfven den unge kronprinsen på Helgeandsholmen utanför slottet. Han måste bigta sig och knäfalla på en sidenmatta, hvarefter hans hufvud föll för svärdet (132-0). Kroppen bar» sedan, på en med guldtyg öfver täckt bår, af fyra riddare till Franciskaner-kyrkan, och nedsattes i; förfadrens, Magnus Ladulås', grak

När Birger och Märta sporde dessa rysliga händelser, och att en flotta utrustades emot dem, flydde de till Danmark^ men Erik Menvid var död, och de blefvo icke så väl emot-tagna af hans bror och efterträdare. Birger sörjde sig till döds öfver sin sons öde (1321); men drottningen lefde länge, att begråta sina och sm slägts olyckor^

Återblick: Håtuna-leken. Förlikning. Nyköpings gästabud. Birger fördrifves från Stockholm. Hertigarnes död. Brunke. Prins Magnus fången oeh halshuggen. Birgers och Märtas flykt till Danmark.

(*S. A. S. M. Æ.*)

*

XVIII. MAGNUS SMEK OCH HANS SÖNER.

Folkunga-ätten hade sålunda, genom inbördes hat och förräderi, blifvit så ödelagd, att endast en manlig arfvinge var öfrig. Det var hertig Eriks son, Magnus. Då rikets store sammankommo vid Mora Stenar 1319, uppträdde drotset och riksföreståndaren, eller, som han också kallades, rikskaptenen Sf Matts Kittclmundsson, med den treårige prinsen, på sin arm*.och föreslog honom till konung. Han blef också deltill uU korad, under drotsets förmynderskap. Då hans morfadér af-led, erhöll Magnus äfven Norriges krona. Förmyndare-regeringen var utmärkt af fred och välmåga. Skåne, Blekinge och södra Halland förenades då med Sverige 1332.

När Magnus sjelf tillträdde regeringen (1333), antog hao titel af Sveriges, Norriges och Skånes konung, och var i sjelfva verket herre öfver hela den Skandinaviska halfon, hvilket ingen Svensk konung varit sedan Sigurd Kings tid. Men han forU» satte icke alla de ypperliga författningar, som Matts Kettilmunds* son (-{- 1336) begynt, utan lyssnade till unga rådgifvares infall. Isynnerhet väcktes allmänt missnöje emot hans herfsklystna gemål, en grefvinna Blanche eller Blanka af Namur. Hennes Fransyska blod, hennes qvicka snille, hennes tjusande behag och verksamma ärelystnad gjorde henne mindre till sin gemåls maka, än herrskaroma. Hon var moder till tvenne

söner, Erik ocli Håkan. Hofvet var på denna tiden försänkt i lättsinnighet och nöjen, så att konungen erhöll det vedervärdiga tillnamnet Smek.

Hela denna tid var utmärkt af de förnämas stigande makt, på folkets bekostnad. Alla utländningar blefvo hatade och fördrifna, bland dessa hertig Knut Porze af Halland, en myndig man, som blef gift med konungens moder, hertiginnan Ingeborg. Blanka hade en älskare, Bengt Algotsson, som hon upphöjt till hertig och den myndigaste man i riket. För att motverka hans inflytande, blef på ett möte 1350 prins Euik vald till konung och fadrens medregent i Sverige, samt prins Håkan på samma sätt i Norrige. Erik den XII var en god regent. Då, på Blankas anstiftan, Danskarne 1358 inföllo i Skåne, fördrefvos de af honom med en i hast beväpnad bondehär, som kallades klubbehären. Äfven blef Bengt Algotsson förvisad ur riket. Detta förtömade drottning Blanka. Hon beslöt att hämnas. Hon bjöd Erik att, jemte hans unga, gemål, Beatrix af Brandenburg, begå julen 1359 hemma hoa, föräldrarna. Midt under högtiden dog Beatrix under rysliga plågor. Erik afled kort derefter, och yttrade på sin dödssäng.. ”Den, som gifvit mig lifvet, har också tagit det ifrån mig,’'Det var med en förgiftad dryck, som hans onaturliga moder röjde honom ur vägen.

På denna tiden böljade en ryslig pest, som alltifrån Indien utbredde sig och förödde en tredjedel af hela Europas folkmängd. Denna pest kallades digerdöden. Ett skepp, hvars besättning var utdöd, kom drifvande till staden Bergen i Norrige. Lasten blef der förd i land, och sålunda kom pesten i landet 1350. Menniskor och kreatur föllo tusentah offer i densamma. Hela kyrksocknar blefvo öde. I en trakt dogo alla invånare bort, utom en liten flicka, hvilken blef vild som en fågel. I Wermlands bergslag öfverlefde endast ert yngling och två flickor. I Upland återstod knappt en sjette-del af befolkningen.

I Danmark regerade konung Waldemar Atterdag, en slug och mäktig regent. Han hade en enda dotter, som hette Margareta. Hon var ännu blott barn, men Blanka uppgjordé ilen planen, att förmäla henne med sin son Håkan. De Svenske herrame deremot tillställde en förlofning emellan Håkan och prinsessan Elisabeth af Holstein, syster till grefve Henrik den jernhårde. Den sköna Elisabeth fördes på ett skepp till sin brudgum, då en storm tvang skeppet att söka hamn vid Danska kusten, 1363. Konung Waldemar tog emellertid vänligt emot prinsessan, men hindrade henne att fortsätta resan, under föregifvande att årstiden var stormig. På samma tid inbjöd han det Svenska hofvet till Köpenhamn, der i största hast ett bröllop firades emellan konung Håkan och den elfvaåriga Margareta, som sålunda i denna späda ålder redan bar Sveriges och Norriges kronor på att hufvud. Drottning Blanka afled af förgift under bröllopet; men den bedragna prinsessan begaf sig till Wadstena kloster, der hon slutade sina dagar såsom nunna.

Emellertid voro de Svenske herrarna ytterst förbittrade på Håkan och Magnus, så att de ingingo ett förbund mot dem. Den förnämsta anledningen till missnöjet var alt Skåne, Halland och Blekinge, som under förmyndare-regeringen blifvit för kontanta penningar inlöste till Sverige, af konung Magnus utaji ersättning återlemnades till Danmark. De ut-valde en ny konung. Den ihjälhungrade hertig Erik hade äfven en dotter, Euphemia, som blef förmäld med en hertig af Meklenburg. Hennes äldsta son Albrecrt blef af herrarne utkorad, och ankom med en krigshär till Sverige. Han blef väl emottagen i Stockholm, och hyllades vid Mora stenar 1363. Magnus och Håkan tågade emot honom, men blefvo slagna på Gataskog i Tillinge socken, nära Enköping 1365. Magnus blef fången i slaget, meii Hå lyan undkom till Norrige. I sex år satt Magnus sedermera fången på Stockholms slott, der han förut i 36 år residerat såsom konung. Konung Håkan gjorde flera försök till sin faders befrielse, och lyckades ändtligen att, emot en betydlig lösen, få honom fri. lian kom då till Norrige, och blef der så älskad af folket, att han kallades Magnus den gode. Då han år 1374 seglade nära staden Bergen, uppkom en storm, hvari fartyget förliste och konungen sjelf, jemte sina följeslagare, drunknade. Konung Håkan dog sex år derefter.

Återblick: Matts Kettilmundsson riksföreståndare. Magnas Smeks hof. Drottning Blanka. Hennes älskare. Erik XII och Håkan. Eriks död. Digerdöden. Håkans giftermål. Albrecht af Meklenburg. Slaget på Gataskog. Magni fångenskap, befrielse och död.

(*S. R. S. M. Æ*)

*

XIX. HELGONEN BIRGITTA OCH CATHRINA.

Uplands lagman Birger Persson Brahe till Finstad var gift med Ingeborg, dotter till lagman Bengt och Sigrid den fagra. Fru Ingeborg var en gudfruktig qvinna, som väl upptuktade sina barn. Bland dessa var dottern Butgitta den märkvärdigaste. Redån i sin späda barndom visade hon mycken håg för gudaktighetsöfningar, och såg underbara syner. Tolf år gammal, förlorade hon sin moder. Vid tretton års ålder blef hon, enligt sin faders vilja, gift med Ulf Gudmarsson till Ulfåsa, en sjuttonårig yngling, mycket gudfruktig och rättvis, lagman i Nerike. Birgitta blef moder till fyra söner och fyra döttrar.

Birgitta och hennes man gjorde en pilgrimsresa till den helige Jakobs graf, i Compostella i Spanien. Efter den blefvo valde en ny konung. Den ihjälhungrade hertig Erik hade äfven en dotter, Euphemia, som blef förmäld med en hertig af Meklenburg. Hennes äldsta son Albrecrt blef af herrarne utkorad, och ankom med en krigshär till Sverige. Han blef väl emottagen i Stockholm, och hyllades vid Mora stenar 1363. Magnus och Håkan tågade emot honom, men blefvo slagna på Gataskog i Tillinge socken, nära Enköping 1365. Magnus blef fången i slaget, meii Hå lyan undkom till Norrige. I sex år satt Magnus sedermera fången på Stockholms slott, der han förut i 36 år residerat såsom konung. Konung Håkan gjorde flera försök till sin faders befrielse, och lyckades ändtligen att, emot en betydlig lösen, få honom fri. lian kom då till Norrige, och blef der så älskad af folket, att han kallades Magnus den gode. Då han år 1374 seglade nära staden Bergen, uppkom en storm, hvari fartyget förliste och konungen sjelf, jemte sina följeslagare, drunknade. Konung Håkan dog sex år derefter.

Återblick: Matts Kettilmundsson riksföreståndare. Magnas Smeks hof. Drottning Blanka. Hennes älskare. Erik XII och Håkan. Eriks död. Digerdöden. Håkans giftermål. Albrecht af Meklenburg. Slaget på Gataskog. Magni fångenskap, befrielse och död.

(*S. R. S. M. Æ*)

*

XIX. HELGONEN BIRGITTA OCH CATHRINA.

Uplands lagman Birger Persson Brahe till Finstad var gift med Ingeborg, dotter till lagman Bengt och Sigrid den fagra. Fru Ingeborg var en gudfruktig qvinna, som väl upptuktade sina barn. Bland dessa var dottern Butgitta den märkvärdigaste. Redån i sin späda barndom visade hon mycken håg för gudaktighetsöfningar, och såg underbara syner. Tolf år gammal, förlorade hon sin moder. Vid tretton års ålder blef hon, enligt sin faders vilja, gift med Ulf Gudmarsson till Ulfåsa, en sjuttonårig yngling, mycket gudfruktig och rättvis, lagman i Nerike. Birgitta blef moder till fyra söner och fyra döttrar.

Birgitta och hennes man gjorde en pilgrimsresa till den helige Jakobs graf, i Compostella i Spanien. Efter den blefvode båda ännu mera fromma, så att Ulf gaf sig till munk i Alvastra kloster. Birgitta var en tid hofmästarinna hos konung Magnus Smek, och förmanade honom ofta till bättring, förkunnande honom Guds straff för lians lättsinnighet och falskhet. Men han smädade endast hennes uppenbarelser, och kallade dem drömmar.

Slutligen drog sig Birgitta ifrån alla verldsliga bekymmer, och uppoffrade sig helt och hållet åt andaktsöfningar och välgörenhet. Hon var mån om de fattiga, och gaf hvarje dag mat åt tolf sådana, hvilka hon sjelf uppassade. Hvarje thorsdag tvättade hon de fattigas fötter. Sjelf fastade hon fyra dagar i veckan. Hon lät om fredagarna drypa droppar af ett brinnande vaxljus på sin arm, för att påminna sig Frälsarens plågor. Hennes klädedrägt bestod af tagel och ylle. Hon lät en lärd man öfversätta bibeln för sig på svenska, och det utgjorde hennes högsta förnöjelse att läsa densamma. Sina egna syner och uppenbarelser lät hon äfven anteckna, och man eger dem ännu q var i en vidlyftig bok.

Herr Ulf Gudmarsson afled 1344. Tvenne år derefter gjorde Birgitta en pilgrimsfärd till Rom, sedan hon förut

inrättat en kloster-orden, kallad Birgittiner-orden. T Rom blef hon allmänt vördad för sin fromhet och helighet. Påf-ven, kejsare, konungar och drottningar visade henne mycken vördnad.

Hennes dotter Cathrina kom att besöka henne i Rom; derefter tvenne hennes söner, Birger och Carl. Då hon föreställde sönerna för påfven, hade Birger klädt sig i en ganska enkel drägt, men Carl var utstyrd så praktfullt, som han kunde. Han hade halsband, ordenskedja på bröstet och ett silfverbälte kring lifvet. Manteln bestod af uppstoppade hermeliner, af hvilka hvar och eu hade en guldring i munnen och en guldbjellra om halsen. När herr Carl gick, uppkom då en ganska vacker klang. Påfven tyckte också, att den tunga drägten måtte vara en verklig syndabot.

Birgitta fick derefter, 1372, den uppenbarelsen, att hon borde fara till Jerusalem, och att alla af hennes sällskap skulle återkomma, utom en. Hon begaf sig åstad först tillNeapel, der regentinnan, drottning Johanna, vänskapsfuttt emottog henne. Birgitta underrättade sina söner, att de vid audiensen skulle falla på knä och kyssa drottningens fot, sa-som den tiden var brukligt. Men herr Carl, som fann Johanna skön och behagfull, trädde dristigt fram och kysste henne på munnen. Som han var en ridderlig och manlig herre, blef drottningen icke förtörnad öfver denna djerfhet. Hon fattade tvärtom så mycket välbehag till honom, att hon icke ville låta honom resa med modern, utan tillbjöd honom sin hand och att dela sin thron. Birgitta sade väl, att detta icke gick an, emedan Carl var gift och hade sin hustru hemma i Sverige, men drottningen aktade det icke, utan sade, att det skulle gå som hon ville. Då äfven Carl sjelf syntes intagen af den sköna drottningen, fick Birgitta stor sorg och ängslan, och bad i sin ångest till Gud, att han ville befria hennes son från ett så stort brott. Hon blef bönhörd, ty herr Carl insjuknade genast och dog. Den sörjande drottningen lät gifva honom en furstlig begrafning.

Sedan besökte Birgitta med sina öfriga följeslagare de heliga orterna i och omkring Jerusalem. Derefter återvände hon till Rom, men var då af sjuklighet och ålder ganska försvagad. Hon afled vid 70 års ålder i St. Lars' kloster i Rom, 1373. Folket strömmade hoptals att se hennes lik. Nunnorna i klostret behöllo hennes venstra arm, såsom en helig åminnelse eller relik; men den öfriga kroppen fördes af hennes dotter, fru Cathrina, till Sverige. På hela vägen strömmade folk tillsammans, att se helgonet. När likfärden kora till Linköping, möttes den af biskop Nils och alla presterna derstädes, klädda i högtidsskrudar, jerate alla stadens munkar och borgcrskäpet. Man ringde i alla klockor, och orgorna speltes i hvarje kyrka. Efter en högtidlig gudstjenst i domkyrkan, fördes liket till Wadstena.

Sedermera sökte Birgittas slägt att få henne förklarad för helgon, eller "canoniserad" af påfven. Detta skedde med stor kostnad och högtidlighet i Rom. Sedan påfven låtit undersöka vittnesbörden om Birgittas lefverne och underverk, utsattes caaonisationsdagen. Aftonen förut började ringningmed alla klockorna i Rom, och detta varade hela natten och följande dagen. Om morgonen bittida samlades alja patriarker, biskopar och prelater i påfvens palats, klådda i messe-drägt. En procession, med hvilken påfven sjelf följde, afgick till stora kapellet. Detta var upplyst af ljus och facklor, samt klådt med dyrbara tyger, och golfvet var öfverströdt med vålluktande blad och blomster. Påfven höll derpå ett tal och förklarade Sancta Birgitta för helgon. Derefter sjön-gos messor och psalmer. Följande dagen fortsattes högtiden i den stora St. Peters-kyrkan, som alltifrån midnatten var upplyst af 30,000 lampor, utom facklor och ljus. Då in» skref påfven, med egen hand, Birgitta i den förgylda boken, der alla helgons och englars namn voro upptecknade.

St. Birgitta blef sålunda mycket vördad och dyrkad. Hennes orden var äfvenledes högt ansedd. Hufvudklostret var i Wadstena, och hon hade sjelf författat klosterreglorna, hvilkd voro bekräftade af påfven. Framför allt ålade hon nunnorna kyskhet, ödmjukhet och sjelfvillig fattigdom. Ingen fick tala ett ord, alltifrån morgonen bittida, till dess messan till Jungfru Marie ära var låsen. Nunnorna måste ligga på halmbol-ster. Deras kläder voro af grått ylletyg. På hufvudet buro de en mössa, och deröfver ett dok af svart lärft. Ofvanpä slöjan fastades en lapp af hvitt lärft, såsom en krona, på hvilken fem röda lappar voro fastsydda, i form af ett kors. Nunnorna måste afsäga sig allt umgänge med verlden, och endast ytterst sällan fingo de genom ett fönster tala med sina närmaste anhöriga. Ingen flicka fick antagas, innan hon fyllt 18 år. Då en jungfru anmälde sig, måste hon först undergå ett prof-år. Om hon derefter förklarade sig villig att antaga det stränga lefnadssältet, utsattes vigningsdagen. Då skulle den

blifvande klosterjungfrun utanför kyrkodörren vänta på biskopen. När han kom, frågade han henne: ”Är du fri från alla kyrkans band, äktenskap, trolofning och bannlysning T” Svarade hon ja, så fördes hon inom kyrkodörren, och framför henne bars en duk, på hvars ena sida var Frälsarens bild, på den andra Jungfru Marias. Nu invigde biskopen en ring och satte den på hennes högra hand,sägande: ”Jag helgar dig till en Guds brud och till hans beständiga egendom.” Biskopen gick derpå för altaret och sjöng brudmessan, medan den unga nunnan ställdes framför ältarskranket och ikläddes nunnedrägten, hvilken var förfärdigad inom klostret. Sedan föll nunnan på sitt ansigte, då biskopen och presterna knäböjde och läste litanian öfver henne. Biskopen gaf henne nattvarden. Derefter öppnades dörren till klostret, der abbedissan och nunnorna stodo för att emottaga den nyin vigda systern. Biskopen öfverlemnade henne åt abbedissan, med dessa orden: ”Bevara och vårda denna Guds pant, så att, när äktenskap fordras, du må kunna återlemna den heligare, än du nu mottager den!” Abbedissan svarade: ”Stor är denna skatten, käraste fader, och svårt är arbetet, och mina krafter förslå ej dertill. Men understöd mig med dina böner, och i förtröstan på Guds bistånd skall jag göra det du befaller.” Nu infördes dea nya nunnan i klostret, och dörren stängdes för alltid efter henne.

Klostret i Wadstena invigdes elfva år efter St. Birgittas död. Det blef sedermera rikt begåfvadt, och många förnäma fruntimmer, till och med drottningar och prinsessor ingingo i detsamma. Annu idkas, såsom ett minne från klostertiden* konsten att knyppla spetsar i Wadstena. Den har der blifvit utlärd af nunnorna, hvilka, på de stunder, som icke användes till andakt, öfvades i handarbeten.

Birgittas dotter, Cathrina, trädde i modrens fotspår och blef äfven ett helgon. Redan vid 7 års ålder såg hon syner och umgicks med alfvarsamma tankar. På sin faders befallning gifte hon sig, fjorton år gammal, med den ädle herr Eggert von Kiirnen till Eggersnäs. Men hon öfvertalade honom, att de borde lefva som broder och syster med hvarandra, så att de icke ens kallade hvarandra man och hustru. De späkte sin lekamen, såsom den tiden de fromma brukade, så att de lågo på golfvet, äfven då det var kallt.

Herr Carl Ulfsson tyckte icke väl om sin systers och »vågers lefnadssätt, isynnerhet då Cathrina började att intalahans hustru, att dennas lefnadssätt icke behagade Gud. Carl tillsade henne ganska strängt att icke tubba hans hustru. Då Cathrina fick en serdeles håg att resa till Rom, och herr Eggert, ehuru med bedröfvelse, gaf sitt bifall dertill, skref Carl t\\\ honom ett skarpt bref med hotelser, om han icke hindrade sin hustru att stryka omkring verlden. Eggert var borta, då brefvet ankom, men Cathrina bröt det, och i sitt bekymmer tog hon sin tillflykt till en from och gudlig morbror, Israel Birgersson, som styrkte henne i sitt uppsåt. Åtföljd af åtskilliga herrar och fruar, kom hon slutligen till sin moder och deltog i hennes andakt i Rom.

Den unga Cathrina blef likväl en gång hemsjuk. Då modren icke genast förmådde fördrifva denna frestelse, skickade hon henne till deras biktfader, Petrus, hvilken gaf henne ris. Den fromma och ödmjuka frun bad honom slå hårdare, till dess hemsjukan sålunda blef fördrifven och hon med glädje erkände, att hennes hjerta blifvit förändradt.

Hennes man dog emellertid i Sverige, och den unga en-kan forlofvade sig med en himmelsk brudgum, martyren St. Sebastian. Emellertid sökte många friare att vinna henne. Isynnerhet lurade en Italiensk grefve, som fått afslag på sin begäran af hennes hand, att bortröfva henne; men hon blef lyckligt räddad genom en hjort, som sprang öfver vägen och lockade den lurande grefven med sig.

Sedan hon hemfört sin moders ben till Wadstena, reste hon åter till Rom, för att utverka hennes canonisation. Hon talade då med påfven, som förundrade sig öfver hennes vältalighet och gaf henne rekommendationsbref till många furstar och herrar, för hvilka hon också höll vackra predikningar, då hon besökte dem på sin hemresa. Hon sysselsatte sig derefter förnämligast med Wadstena-nunnornas undervisning, och dog 1381. Efter döden blef hon skrinlagd, hvil-ket var en ringare grad af canonisation. Hennes och modrens ben förvaras ännu till en del i Wadstena.

Återblick: Birgittas slägt och giftermål. Resan till Spanien Hennes lefnadssätt vid hof vet och hemma. Hennes uppenbarelser.Retan till Rom. Hennes söner hos Påfven Carls och Johannas kärlek. Resan till Jerusalem. Birgittas död. Hennes canonisation. Birgittiner-orden och dess reglor. Nunnornas invigning. Minnen af klostret å

Wadstena. Cathrinas giftermål. Brödrens missnöje. Hennes resa till Rom. Hemsjukan. Hon undkommer en Romersk grefves stämplingar. Hennes andra resa till påfven, predikningar och död. (*Vita et Revelationes S.tæ Birgittæ m. fl.*)

*

XX. RIKSSTÅNDENS UPPKOMST.

Då christendomen först infördes i Sverige och smånigom blef rådande ibland folket, framträdde den icke med hela det förtryckande öfvermod, som sedermera utmärkte dess tjenare. De voro då sjelfva förtryckta, men höjde till slat sitt hnfvud och satte sig öfver folkets rättigheter samt trotsade konnngarnes makt. Eftér de ^första christna lärarnes död kommo biskopar med större anspråk, högre myndighet och djerfvare förslager. Det andeliga ståndet bildades Tid sidan af adeln, icke såsom en mot vigt mot dennas urartande makt oth inflytande, utan som en medläflare, hvilken bemäktigade sig först samma och snart högre rättigheter. Det andeliga fräl-set hade vidsträcktare förmåner än det adeliga. Folket valde till en början sjelft sina kyrkoherdar; men biskopen skulle pröfva deras skicklighet och, derest ej folkets val kunde gillas, tillsätta en annan. Biskopen sjelf valdes också af folket. Lagen böd, att konungen skulle spörja folket hvem de ville hafva till biskop. Han skulle vara bondeson. Konungen skulle få honom staf i hand och ring å fingret, leda honom i kyrkan och sätta honom å biskopsstol. Derefter fattades för biskopen endast vigseln. Men då påfvarna, enligt katolska kyrkans lära, Yille göra sin rätt gällande, att förordna om kyrkoembeten i Sverige, ändrades detta förhållande. Biskopar skulle nu utses af domkapitlen, men deras val borde dock underställas konungens bifall och påfvens bekräftelse. Det andeliga ståndet ansågs såsom del förnämsta. Ingen egde ”att rida öfver land till konungs,” såsom det hette i lagen, med så stort följe som erkebiskopen, och biskoparna medförde större än riddare och svenner i konungens råd. Alla gods, som skänk- Retan till Rom. Hennes söner hos Påfven Carls och Johannas kärlek. Resan till Jerusalem. Birgittas död. Hennes canonisation. Birgittiner-orden och dess reglor. Nunnornas invigning. Minnen af klostret å

Wadstena. Cathrinas giftermål. Brödrens missnöje. Hennes resa till Rom. Hemsjukan. Hon undkommer en Romersk grefves stämplingar. Hennes andra resa till påfven, predikningar och död. (*Vita et Revelationes S.tæ Birgittæ m. fl.*)

*

XX. RIKSSTÅNDENS UPPKOMST.

Då christendomen först infördes i Sverige och smånigom blef rådande ibland folket, framträdde den icke med hela det förtryckande öfvermod, som sedermera utmärkte dess tjenare. De voro då sjelfva förtryckta, men höjde till slat sitt hnfvud och satte sig öfver folkets rättigheter samt trotsade konnngarnes makt. Eftér de ^första christna lärarnes död kommo biskopar med större anspråk, högre myndighet och djerfvare förslager. Det andeliga ståndet bildades Tid sidan af adeln, icke såsom en mot vigt mot dennas urartande makt oth inflytande, utan som en medläflare, hvilken bemäktigade sig först samma och snart högre rättigheter. Det andeliga fräl-set hade vidsträcktare förmåner än det adeliga. Folket valde till en början sjelft sina kyrkoherdar; men biskopen skulle pröfva deras skicklighet och, derest ej folkets val kunde gillas, tillsätta en annan. Biskopen sjelf valdes också af folket. Lagen böd, att konungen skulle spörja folket hvem de ville hafva till biskop. Han skulle vara bondeson. Konungen skulle få honom staf i hand och ring å fingret, leda honom i kyrkan och sätta honom å biskopsstol. Derefter fattades för biskopen endast vigseln. Men då påfvarna, enligt katolska kyrkans lära, Yille göra sin rätt gällande, att förordna om kyrkoembeten i Sverige, ändrades detta förhållande. Biskopar skulle nu utses af domkapitlen, men deras val borde dock underställas konungens bifall och påfvens bekräftelse. Det andeliga ståndet ansågs såsom del förnämsta. Ingen egde ”att rida öfver land till konungs,” såsom det hette i lagen, med så stort följe som erkebiskopen, och biskoparna medförde större än riddare och svenner i konungens råd. Alla gods,

som skänk-tes eller köptes åi kyrkorna, blefvo skattefria: och så tillväxte kyrkan allljerat, medan det skattdragande folkets antal minskades och konungens myndighet alltmera blef begränsad.

Adeln utbildade sig under Fol kun gar nes tid och deras inbördes strider till alltmera makt och sammanhang. På sina stora gods, befriade från annan skatt än den angenäma skyldigheten att Yid konungarnas tåg i fålt eller omkring landet göra krigsljenst Ull hast, omgåfvo de sig med talrika tjenare, hvilka tillika utgjorde besättningen, då de väldeligen be fastade sina gårdar, der de ville veta sig förvarade så, att ieke ens konungen emot deras vilja skulle ega att intränga dit. Genom höga värdigheter, bland hvilka riddarevärdigheten var den förnämsta, drog konungen dem till sig. De indelades 1 trenne klasser: Riddare, en värdighet som Magnus Ladulås först bland Sveriges regenter utdelade, och hvilken ensam medförde titeln herre; ”Sv en ar af wapn* eller väpnare, de adelsmän som voro i tjenst eller innehade embeten; samt shi-teligen ultmtinnelige frelsismän” Tillika med embetet hade benämningen jarl upphört, då konung Magnus Ladulås fördelade jarlaembetets åligganden emellan Marsk och Drots. Marsken var egentligen den som hade befälet öfver konungens hof och hoffolk samt öfver krigsmakten. Han var skyldig alt bistå drotset vid utöfningen af dess embete. Drotset var den förste och förnämste af alla embetsmän, hade högsta förvaltningen af konungens och kronans gods och inkomster, utof-vade den högsta domaremakten, samt föreställde konungens högsta myndighet. Då konungarna under detta tidehvarf kommo i beröring med främmande bildade folk, behöfde de skrif-kunniga embetsmän, och Cancellersembetet uppkom. Till detta höga embete valdes en biskop, såsom den tjenligaste. Riksens Råd, som under Magnus Smeks tid fick denna titel, blef allt mera betydande. Konung Albreclit måste afstå från rättigheten att tillsätta rådsherrar och låta rådet sjelft utnämna och tiHkalla sina nya ledamöter. Lagarna föreskrifva, att konungen skall styra riket med Råds råde.

Köpstadsmännen började äfven att numera bilda ett be-stamdt och serskil dt stånd. De hade sina egna lagar, hvarafännu Gottlands Stadslag, Bjärköarätten och den Yngre Stadslagen finnas qvar. Magnus Ladulås och Magnus Smek stad-fastade den förstnämnda; den andra har blifvit gifven af Birger jarl, och den tredje anses äfven vara af Magnus Smek. Städerna hade sin egen styrelse. Den utöfvades af Fogden, som var konungens ombud, och Rådet, som var stadens och bestod af åtskilliga borgmästare och flera rådmän, hvilka valdes bland stadens egna bosatta män. Dessa utöfvade domaremakten i alla mål, så att endast förräderi hörde under ”konungs nämnd.” För att njuta inbördes beskydd bildades Gillen af handtverkare för sig eller köpmän för sig. Öfver hundrade sådana gillen nämnas i Sverige. Vanligtvis voro de stiftade till åminnelse af något helgon, och personer af båda könen intogos i deras gemenskap, under blandade religionsöf-ningar, fromma verk och gästabud. De styrdes af Ålderman och Stolbröder. Stadgarna kallades skrå. Dessa gillen blefvo mäktiga och hedrades ofta med deltagande af förnäma herrar, hvilka upptogos såsom gillesbröder och befrämjade gillets bästa.

Bondeståndet, hvarifrån frälset hade skiljt sig, kallades derefter företrädesvis bönder, allmoge. Äfven bergsmän förekomma vid denna tid bland bönderna.

Återblick: Presternas tilltagande myndighet. Det andeliga frålset. Kyrkoherdars och Biskopars tillsättning. Adeln: Riddare, Väpnare och Allmännelige frelsismSn. Drotsets och marskens embeten. Cancellersembetet. Riksens råd. Köpstadsmännen. Gillen. Skrån. Bondeståndet.

(*Geijer. Neumann, m. fl.*)

*

2. UNIONSTIDEN.

I. ALBRECHT AF MEKLENBURG.

Unionstiden kallas ett tidehvarf, hvarunder Sverige merändels var underkastadt fremmande regenter. I början

hade Svenskarne sjelfve valt en utländsk konung. Sedan sökte fremraande regenter att intaga landet genom list eller våld. Slutligen blef dock regeringen oftast af Svenska herrar återtagen.

Konung Albrecht var en tapper riddare, men genom sina utländska seder och sina knektars rofgirighet blef han förhatlig i Sverige, Han gynnade också sina landsmän så^ framför alla andra undersåter, att så snart en sådan kom och sökte tjenst, blef han med den största välvilja emottagen, och konungen utstyrde honom med kläder och penningar, samt kallade honom morbror eller frände, för att tillvinna honom anseende och isynnerhet skaffa honom rikt gifte i Sverige. Det förmäles i en gammal visa om den Tyska knekteus huserande:

Fick han kogerbössa, med pilar uti,

Då måste bonden till skogs ju fly.

Spänne i bälte och krusad t hår,

Rostadt svärd, stålhandske vid lår,

Rider i gård och går i stuga,

Yill den fattiga bonden truga.

”Hustru, hvar är din unga hona,

Den skall du ej längre för mig löna (dölja).

Ligger bon gömd under bänk eller pall,

Bär henne fram med äggen all.

Har du ej mer än en enda gås,

Den skole vi hafva i qväll till krås (stek).”

Han lå^er upptända Väl femton ljus,

Och dricker och ?krålar i fullan dus.

Det månde de ädla bönder sörja,

Att legodrängar slik lek uppbörja.

\ärobok i Fädernesl, HisL . HTyskarne kallades för denna sin rofgirighet G arpar, som var ett öknamn. Då bönderne af dem ledo förfång och orätt, och deröfver klagade hos konungen: ”Söte herre konung! skipev oss rätt!” svarade Albrecht på sin Tyska mundart: ”Ich kan nicht bettern, mm leue Knecht !M (Jag kan icke hjelpa, min kåra dräng). Bönderna blefvo derefter förhånade af de Tyska hofmännen.

Under Albrechts tid lefde det mäktiga riksdrotset Bo Jonsson Grip, som först bebyggde Gjppsholms slott. Han var den rikaste man, som någonsin varit i Sverige. I alla landskaper af riket egde han gårdar, så att han kunde resa rundtomkring landet, utan att behöfva sofva under annat tak än eget. Vid sin död (1386) testamenterade han bort bland annat 115,000 lod silfver. Föröfrigt var han en grym och vild man. Bland andra brott begick han ett mord inför sjelfva högaltaret i Franciscaner-kyrkan (Riddarholms-) i Stockholm. Men ingen vågade derför tilltala honom. Vid sin död utnämnde han tio de förnämsta herrar i riket att förvalta sina efterlemnade egendomar, hvaribland voro de flesta af rikets slott och län, som han innehade såsom panter för de summor, han lånat Albrecht

Albrecht blef glad öfver hans död, och beslöt att indraga en del af förläningarna. Men häröfver blefvo herrarne ytterst förbittrade. En bland dem, Erik Kjellsson Puke, hade dessutom en personlig anledning till vrede emot Albrecht. Han hade nemligen insatt sin dotter, den sköna Elisif, att uppfostras i Riseberga kloster. Der hade en af Albrechts Tyska hofmån, Bernhard Långe, fått se henne. Sedan han fått konungens bifall, bortröfvade han henne ur klostret, och förde henne till ett skepp, för att segla till Tyskland. Då den fromma jungfrun bad Gud om bistånd, uppkom en så ryslig storm, att skeppet kastades'mot Gottland, och förgicks. Tysken och all hans

besättning drunknade, men Elisif flöt oskadad på vågorna till lands. Hon fortfor derefter att egga sig åt klosterlifvet, och vann mycken vördnad för sin helighet och fromhet. ^ Erik Kjellsson och hans vänner beslöto snart att afsättakonung Albrecht. De valde i stället till regentinna konung Håkans i Norrige enka, Margareta. Derefter samlade de en krigshär och tågade emot Albrecht. Men äfven han samlade sig krigsfolk, från Tyskland. Det var en lysande hår, som följde honom. Vid Falköping i Westergötland möttes de fiendtliga härarne 1389. En gammal riddare, som ansåg Al-brechts ställning äfventyrlig, ville öfvertala honom att uppskjuta drabbningen; men en ung Tysk, Gerdt Snakenborg, yttrade ett öfvermodigt förakt för Svenskarne. Albrecht slog den unge Tysken genast till riddare, för det han visade så stort mod i orden. Men Svenskarne voro tappra, och drefvo Tyskarne i ett kärr, der många af dem fastnade. Den nye riddaren Snakenborg var en af de första på flykten. Då Albrecht deremot såg den gamle riddaren vid sin sida, utbrast ban: ”Gubbe, gubbe! hade jag följt ditt råd!” Han blef derefter, jemte sin son, prins Erik, tillfångatagen.

Före slaget hade Albrecht, för att försmäda Margareta, kallat henne konung Bracklös (utan byxor), och skickat henne till present en stor slipsten, med helsning, att hon på den skulle slipa sina saxar och nålar. När Margareta nu hade honom i sitt våld, låt hon påkläda honom en narrkåpa, med nitton alnars långt släp. Han hölls derefter fången på Lindholms slott i Skåne, men lösgafs 1395 och dog i Meklenburg 1412.

Återblick: Unionstiden. Albrechts regering, och visan om Tyskarne. Bo Jonsson Grip. Elisif. Slaget vid Falköping. Albrechts fångenskap och försmädelser, frigifning och död.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

II. HÄTTE- OCH FETALIEBRÖDERNA.

Medan Albrecht satt i fångenskapen, utbildade sig, bland de vänner han egde i Tyskland, sällskaper af sjöröfvare och mördare, som föregåfvo, att de ville arbeta för hans sak, men H sjelfva verket endast ville plundra och göra byte. I Stockholm voro den tiden så många Tyska handlande bosatte, att de åtgjorde största delen af borgerskapet. De beslöto att helt konung Albrecht. De valde i stället till regentinna konung Håkans i Norrige enka, Margareta. Derefter samlade de en krigshär och tågade emot Albrecht. Men äfven han samlade sig krigsfolk, från Tyskland. Det var en lysande hår, som följde honom. Vid Falköping i Westergötland möttes de fiendtliga härarne 1389. En gammal riddare, som ansåg Al-brechts ställning äfventyrlig, ville öfvertala honom att uppskjuta drabbningen; men en ung Tysk, Gerdt Snakenborg, yttrade ett öfvermodigt förakt för Svenskarne. Albrecht slog den unge Tysken genast till riddare, för det han visade så stort mod i orden. Men Svenskarne voro tappra, och drefvo Tyskarne i ett kärr, der många af dem fastnade. Den nye riddaren Snakenborg var en af de första på flykten. Då Albrecht deremot såg den gamle riddaren vid sin sida, utbrast ban: ”Gubbe, gubbe! hade jag följt ditt råd!” Han blef derefter, jemte sin son, prins Erik, tillfångatagen.

Före slaget hade Albrecht, för att försmäda Margareta, kallat henne konung Bracklös (utan byxor), och skickat henne till present en stor slipsten, med helsning, att hon på den skulle slipa sina saxar och nålar. När Margareta nu hade honom i sitt våld, låt hon påkläda honom en narrkåpa, med nitton alnars långt släp. Han hölls derefter fången på Lindholms slott i Skåne, men lösgafs 1395 och dog i Meklenburg 1412.

Återblick: Unionstiden. Albrechts regering, och visan om Tyskarne. Bo Jonsson Grip. Elisif. Slaget vid Falköping. Albrechts fångenskap och försmädelser, frigifning och död.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

II. HÄTTE- OCH FETALIEBRÖDERNA.

Medan Albrecht satt i fångenskapen, utbildade sig, bland de vänner han egde i Tyskland, sällskaper af sjöröfvare och mördare, som föregåfvo, att de ville arbeta för hans sak, men H sjelfva verket endast ville plundra och göra byte. I Stockholm voro den tiden så många Tyska handlande bosatte, att de åtgjorde största delen af borgerskapet. De beslöto att heltocli hållet utrota de Svenska börgrarna, för att sålunda varai ensamme herrar öfver rikets hufvudstad och handel.

Sedan de tillåtit sig mycket öfvervåld emot enskilda, samlades de tidigt en morgon, beväpnade, öfverföllo de Svenska rådslierrarne, och förde dem fängslade till en holme, der de instängdes i ett gammalt trähus och innebrändes. Detta ohyggliga mord väckte allmän förbittring mot Häl t cbr öder na, ty så kallades de Tyska köpmännen af de hättor eller mössor de brukade. De bibehöllo sig i det väl befästade Stockholm, ‚såsom de sade, för Albrechts räkning, ehuru hårdt de belägrades.

Till sjös uppkom ett annat sällskap, som kallades Fetalte-bröderna, emedan de sysselsatte sig att fora proviant (feta-lier) lill det belägrade Stockholm. Desse oförvägne sällar hade säkra tillflyktsörter i de Tyska hamnarna, dit de förde allt byte, som de öfverkommo.

En höst seglade deras höfding, Master Hugo, med åtta skepp till Stockholm. När han kom till skären, inträffade en så stark köld, att skeppen blefvo infrusne. Mäster Hugo låt på de omkringliggande öarna hugga träd och byggde hastigt en vall omkring skeppen. Sedan lät han slå vatten på vallen, så att den blef ganska hal, då vattnet frusit. Svenskar-ne samlade sig emellertid, för att angripa och tillfångataga den djerfva fribrytaren; men de kunde icke öfverstiga ismurarna. Då byggde de ett högt torn eller så kallad katt, som kunde skjutas på rullar. Detta torn besattes med manskap och gjordes färdigt till anfallet. Men Mäster Hugo hade om natten oförmärkt låtit såga sönder isen rundtomkring vallen. Ett snöfall hade beläckt springorna, så alt Svenskarnc ingenting märkte, när de kommo tågande med sin katt. »Men hastigt brast den sågade isen, och katten med allt folket, som var på densamma, sjönk. Då stodo Fetaliebröderöa på vallea och skreko ”kas, kas, kas” åt den sjunkande katten.

Då islossningen var förbi, begaf sig Mäster Hugo obehiA» drad till Stockholm. Margareta lyckades emellertid att äfvea erhålla derina stad, då hon lössläppte Albrecht. Hänséstader-na gingo i borgen för uppfyllandet af denna hans förbindelse.Hansestäderna utgjorde ett förbund af flere Tyska och Holländska städer, äfvensom af Wisby på Gottland. Det var .nu en orolig och osäker tid, så att detta handelsförbund hade till ändamål att utrusta beväpnade skepp och trupper, hvilka skulle beskydda handeln. Dessa städers makt blef allt större, så att de slutligen voro lika mäktiga som konungariken. Lii-beck var den förnämsta hansestaden i norden.

Återblick: Hättebröderna och deras mordgerning. Fetaliebröderna. Mäster Hugos äfventyr med kalten. Stockholm öfver-lemnas åt Margareta. Hansestäderna.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

III. MARGARETA OCH HENNES EFTERTRÄDARE.

Vid elfva års ålder blef **Margareta** förmäld med konung Håkan. Men för sin ungdoms skull blef hon salt un-. der en liofmästarinnas upptuktelse. Denna var fru Märta, . dotter af den heliga Birgitta. Fru Märta hade äfven en egen .dotter, som hette Ingegerd och blef drottningens leksyster. Det berättas, att de båda unga, då de voro alltför yra, ofta af den stränga frun blefvo agade med samma ris.

Man har en lustig berättelse om Margaretas giftennål, hvilken likväl icke är tillförlitlig. Då Margareta blef full-vext, ville hon gerna resa till konungen, sin gemål; men hennes fader, Waldemar, uppsköt det beständigt. Slutligen passade den unga drottningen på ett tillfälle, då Waldemar var bortrest, samlade i hast alla sina juveler oeh dyrbarheter, och begaf sig på flykten. Hon ankom lyckligt till Hall (numera Fredrikshall), der hennes gemål residerade, och blef rraed största kårlek emottagen. Men konung Waldemar, som genast anade, hvart hon tagit

vägen, ilade efter henne med en krigshär, och helt hastigt var borgen, med de båda älskande, kringränd, så att ingen möjlighet var för dem att lendkomma. Nu skref Margareta ett ödmjukt bref till sin fader, och bad om nåd för sig och sin gemål. Hennes bön jblef afslagen. Hon skref ännu en gång och bad, att han :ville förskona henne, såsom fruntimmer, för krigets fasor. Hansestäderna utgjorde ett förbund af flere Tyska och Holländska städer, äfvensom af Wisby på Gottland. Det var .nu en orolig och osäker tid, så att detta handelsförbund hade till ändamål att utrusta beväpnade skepp och trupper, hvilka skulle beskydda handeln. Dessa städers makt blef allt större, så att de slutligen voro lika mäktiga som konungariken. Lii-beck var den förnämsta hansestaden i norden.

Återblick: Hättebröderna och deras mordgerning. Fetaliebröderna. Mäster Hugos äfventyr med kalten. Stockholm öfver-lemnas åt Margareta. Hansestäderna.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

III. MARGARETA OCH HENNES EFTERTRÄDARE.

Vid elfva års ålder blef **Margareta** förmäld med konung Håkan. Men för sin ungdoms skull blef hon salt un-. der en liofmästarinnas upptuktelse. Denna var fru Märta, . dotter af den heliga Birgitta. Fru Märta hade äfven en egen .dotter, som hette Ingegerd och blef drottningens leksyster. Det berättas, att de båda unga, då de voro alltför yra, ofta af den stränga frun blefvo agade med samma ris.

Man har en lustig berättelse om Margaretas giftennål, hvilken likväl icke är tillförlitlig. Då Margareta blef full-vext, ville hon gerna resa till konungen, sin gemål; men hennes fader, Waldemar, uppsköt det beständigt. Slutligen passade den unga drottningen på ett tillfälle, då Waldemar var bortrest, samlade i hast alla sina juveler oeh dyrbarheter, och begaf sig på flykten. Hon ankom lyckligt till Hall (numera Fredrikshall), der hennes gemål residerade, och blef rraed största kårlek emottagen. Men konung Waldemar, som genast anade, hvart hon tagit vägen, ilade efter henne med en krigshär, och helt hastigt var borgen, med de båda älskande, kringränd, så att ingen möjlighet var för dem att lendkomma. Nu skref Margareta ett ödmjukt bref till sin fader, och bad om nåd för sig och sin gemål. Hennes bön jblef afslagen. Hon skref ännu en gång och bad, att han :ville förskona henne, såsom fruntimmer, för krigets fasor.Då Cillät Waldemar, att hon skulle få begifva sig ur borgen, medförande sina dyrbarheter. Margareta, som var ett stort och starkt fruntimmer, gjorde genast en stor säck, och konung Håkan gömde sig i säcken. Margareta tog den derefter på ryggen, och begaf sig till sin fader. Sedan han upprepat sitt löfte, att hon skulle få nåd och frihet att med sina skatter begifva.sig dådan, öppnade hon säcken, och kung Håkan stod basligt upprått infor Waldemar. Margareta förklarade, att lian var hennes högsta skatt. Då log Waldemar och omfamnade både sin mag och sin dotler. De lefde derefter i enighet och kärlek tillsammans.

Konung Waldemar plågade säga om sin dotter, att naturen misstagit sig, då den bildat henne tiH qvinna, emedan hon var manlig till både kropp och själ. Hon hade en enda son, som hette Olof. Då konung Waldemar dog, blef den unge prinsen hans efterträdare, och Margareta utvaldes ått förestå regeringen, tills han blefve myndig. Några år derefter (1380) dog konnng Håkan, så att Margareta äfven i Norrige blef sin sons förmyndare. Men prins Olof afled äf-ven, 1387. Då fick hon årfva både Danmarks och Norriges throner. När Svenska Rådet erbjöd henne Sveriges krona r och-Albrecht blifvit slagen, bar hon sålnnda spiran öfver alla de tre nordiska rikena.

Margaretas regering var ganska orolig. Hon gynnade Danskarna och var af dem älskad, men Svenskarna behandlade hon med hårdhet och förakt. Då Svenskarne beklagade sig, att hon, tvärtemot sina bref och förbindelser, öfverlemnade rikets slott och fästen åt utländningar, svarade hon, gäckande: ”Bevaren j mina bref; jag skall nog bevara edra slott.”

Det förnämsta, som Margareta uträttade, bestod uti den såkallade Kalmare-unionen, hvilken sålunda tillgick: Hon sammankallade en herredag från alla tre sina riken, till Kalmar, för att låta kröna sin systerdotters son, hertig Erik af Pommern, till sin efterträdare. Sedan detta skett, afslutades (É Margaretas dag den 20 Juli 1397 emellan de

trenne konungarikena en förening, så att de alltid skulle hafva samma konung, men hvart och ett styras af sina egna lagar ochjriägseder. Denna uaion , som kunnat göra de trenne nordiska staterna till en enda lysande och mäktig, om regenterna förstått och insett dess vigt, blef i stället en källa till tallösa strider, split och hat, nöd och elände.

Sedan Margareta blifvit något till åren, öfverlemnade hon nästan hela regeringen åt sin efterträdare, Eiiik, som invecklade sig i krig och svårigheter. Hon gaf honom då det rådet, att föda sig med Sverige, kläda sig med Norrige och försvara sig med Danmark. Hon var ganska ödmjuk emot de andeliga, så att, då hon en gång besökte Wadstena, der hennes barndomsvän Ingegerd var abbedissa, hem kysste alla nunnorna på handen.

Bland drottning Margaretas ränner var en abbot i Sorö kloster i Danmark och en ung riddare, Abraham Brodersson. Hon förlorade den sednare på det sätt, att han med konung Erik deltog i ett krigståg emot Holstein (1410), och blef, pi Eriks befallning, anklagad, dömd och halshuggen, för det han icke intagit ett slott, som Erik uppdragit honom att belägra. Margareta sörjde mycket deröfver. Då hon en gång kom seglande till Flensburg, blef hon der angripen af pesten och dog ombord på sitt skepp 1412.

Konung Erik XHI:s gemål hette Philippa och var en Engelsk prinsessa. Hon var lika förståndig som älskvärd, så att konungen anförtrodde henne regeringen, medan han företog en pilgrimsresa till Jerusalem (1425). Konungens resa var icke lycklig. Han träffade vid Tyska kejsarens hof en prins från Constantinopel, som i hemlighet lät afmåla konungen och skickade porträttet till sultanen i Damascus. Då Erik, förklädd såsom en köpmansbetjent från Venedig, fullbordat sin andakt vid Christi graf och befann sig på återvägen, blef han igenkänd och måste betala en ansenlig summa till Turkarna. Vid hemkomsten fann han, att Philippa under hans frånvaro regerat förträffligt och infört många förbättringar i landet. ^Men han var otacksam emot henne.

Köpenhamn blef år 1428 anfallet af en stor flotta, tillhörig Hansestäderna. Erik begaf sig då undan inåt landet, men Philippa tog befälet i staden, uppmuntrande alla till modoch tapperhet. Alla lydde henne med glädje, och Hanse-aterna måste, sedan de förspillt mycket folk och skepp, med oförrättade ärenden tåga tillbaka. Då utrustade Philippa i hast en flotta och skickade den att belägra Stralsund, för att sålunda straffa Hanseslädema. Men belägringen misslyckades, och Philippa såg endast få af skeppen återkomma. Nu utbröt konungens harm emot den ädla drottningen, hvars dygder han afundades. Han utfor i onda ord, och till och med slog henne, så att hon blef sjuk deraf, Derjemte var han henne otrogen, och förde med sig hennes kammarjungfru Cecilia.

Äfven i Sverige tillvann sig Philippa vördnad och tacksamhet. En mängd Svenskar, som konungen beordrat med en flotta till Danmark, niåste ligga der overksamma, utan att erhålla hvarken sina förnödenheter eller hemlof. Slutligen förstördes flottan af en storm. Eö stor del af folket kastades på en ö, Saltholmen, der de ledo den yttersta nöd. Men då Philippa erfor deras olycka, skyndade hon att förskaffa dem kläder och mat; och lät föra dem öfver till Skåne, hvarifrån de begåfvo sig hem, berättande för alla, huru mild och välgörande drottningen var.

Men då Philippa alltför mycket misshandlades af sin trolösa gemål, beslöt hon att draga sig undan ifrån verlden. Hon begaf sig derföre till Wadstena kloster, att söka lugn. Men Eriks misshandlingar hade ådragit henne en sjukdom, som innan kort lade henne i grafven (1430). Hennes hvilostad visas ännu i klosterkyrkan.

Återblick: Margaretas ungdom. Saga om hennes flykt till sin gemål. Hon blir drottning i trenne riken'. Hennes regering. Kalmare-unionen. Hennes efterträdare. Hennes älskare. Hennes sorg och död. Philippa. Eriks pilgrimsfärd. Philippas regering. Köpenhamns räddning. Olyckligt tåg mot Stralsund. Eriks otrohet. Svenskarne på Saltholmen. Philippas sista frislad i Wadstena.

(*S. R. S. M. Æ. — Gjörwells Samlingar.*)

*

IV. ENGELBRECHT.

Landets tillstånd under konung Eriks regering var ytterst beklagansvärdt. Han pålade folket öfvermåttan dryga och tapperhet. Alla lydde henne med glädje, och Hanse-aterna måste, sedan de förspillt mycket folk och skepp, med oförrättade ärenden tåga tillbaka. Då utrustade Philippa i hast en flotta och skickade den att belägra Stralsund, för att sålunda straffa Hanseslädema. Men belägringen misslyckades, och Philippa såg endast få af skeppen återkomma. Nu utbröt konungens harm emot den ädla drottningen, hvars dygder han afundades. Han utfor i onda ord, och till och med slog henne, så att hon blef sjuk deraf, Derjemte var han henne otrogen, och förde med sig hennes kammarjungfru Cecilia.

Äfven i Sverige tillvann sig Philippa vördnad och tacksamhet. En mängd Svenskar, som konungen beordrat med en flotta till Danmark, niåste ligga der overksamma, utan att erhålla hvarken sina förnödenheter eller hemlof. Slutligen förstördes flottan af en storm. Eö stor del af folket kastades på en ö, Saltholmen, der de ledo den yttersta nöd. Men då Philippa erfor deras olycka, skyndade hon att förskaffa dem kläder och mat; och lät föra dem öfver till Skåne, hvarifrån de begåfvo sig hem, berättande för alla, huru mild och välgörande drottningen var.

Men då Philippa alltför mycket misshandlades af sin trolösa gemål, beslöt hon att draga sig undan ifrån verlden. Hon begaf sig derföre till Wadstena kloster, att söka lugn. Men Eriks misshandlingar hade ådragit henne en sjukdom, som innan kort lade henne i grafven (1430). Hennes hvilostad visas ännu i klosterkyrkan.

Återblick: Margaretas ungdom. Saga om hennes flykt till sin gemål. Hon blir drottning i trenne riken'. Hennes regering. Kalmare-unionen. Hennes efterträdare. Hennes älskare. Hennes sorg och död. Philippa. Eriks pilgrimsfärd. Philippas regering. Köpenhamns räddning. Olyckligt tåg mot Stralsund. Eriks otrohet. Svenskarne på Saltholmen. Philippas sista frislad i Wadstena.

(*S. R. S. M. Æ. — Gjörwells Samlingar.*)

*

IV. ENGELBRECHT.

Landets tillstånd under konung Eriks regering var ytterst beklagansvärdt. Han pålade folket öfvermåttan drygaskatter, och utländska fogdaV tillsattes att med oblidkelig stränghet indrifva skatterna. Dessc fogdar, af hvilka somlige varit sjöröfvare och andra brottslingar, forforo med den grymmaste hårdhet med allmogen. Sedan de tagit ifrån bönderna deras egendom,

— ”De mätte dem från både oxe och ko, Kläder, kittlar och gryta; De måtte för en mark, hvad som värdt var tre,”—

behandlade de dem såsom lifegne trälar. Det berättas, att fogden i dalarne, Jösse Eriksson, spände bönder för plogen och qvinnor för hölass. Genom orättfärdiga domar förlorade många bönder både gods och lif, och ingen säkerhet fanns mera i landet. Om någon försökte klaga, blef han ännu värre förföljd.

Då Dalkarlarne ledo så mycket af Jösses grymheter, beslöt en af dem, en bergsman, att resa till konungen och försöka skaffa dem rätt. Eivgelbreciit Engelbrecutsson hette mannen. Ehuru liten till kroppen, hade han en stor själ, var krigskunnig och vältalig. Han hade i sin ungdom varit i stora herrars hof, ocli liade mycken erfarenhet och klokhet. Han infann sig (1433) i Köpenhamn, och erbjöd sig att med vittnen bevisa Jösse Erikssons omenskliga framfart, att förblifva i fängelse tills saken blifvit undersökt samt med sitt lif ansvara för anklagelsens rigtigliet. Konungen skref då till Rådet och befallde, att saken skulle undersökas. Engelbrecht red med dessa budskap hem. En undersökning blef också verkligen hållen och utföll så, att Engelbrecht befanns hafva rätt till alla delar. Men något straff följde icke för Jösse, ulan han fortfor att öfva sina grymheter som förut. Då begaf* sig Engelbrecht ånyo åstad, framträdde för konungen i Köpenhamn och yrkade fogdens bestraffning. Men konung Erik blef förtörnad och svarade: ”Du klagar alltid! Gack din väg och kom aldrig mer för mina

ögon!” Engelbrecht sade, i det han gick: ”Än en gång skall jag återkomma!”

När Dalkarlarne förnummo, att ingen rättvisa stod att få af konungen, blefvo de ganska bedröfvade, men fattade det manliga beslutet att befria icke blott sig sjelfva, utan helariket frän utländskt Öfvervåld. De valde Engelbrecht till sto anförare, och drogo ut ur Palarne, beväpnade med pilar och armbost, klubbor och yxor. De utländska fogdarnes borgar blefvo nedbrutna och förtryckarne förjagade , hvarhelst bondehären tågade fram. I alla andra landsorter reste sig äfven-ledes allmogen efter Dalkarlarnes exempel. Engelbrecht ut-gaf då bref till de förnämsta herrarne i riket, så väl biskopar och andelige, som rådsherrar och ädlingar, att de skulle bistå honom att rädda och skydda fäderneslandet. 1 fall de vägrade detta, hotade han dem med förlust af lif och egendom.

Sedan Engelbrecht (1434) intagit Westerås och Köping, ankom han till Upsala. Der voro honom Upländingarna och en mängd herrar och adelsmän till mötes. Inför den ofantliga folksamligen framställde han orsaken och ändamålet af sitt företag, och folket svarade honom med välsignelser. Han talade så högt, att han hörde6 öfver hela hären, och frågade, om de ville vara honom behjelplige att lösa riket ur träldo-men. Alla svarade, att de ville följa honom. Då eftergafs tredjedelen af de skatter, som konung Erik pålagt folket. Engelbrecht tågade derefter alt förjaga de öfriga fogdarna ur deras borgor. Många de förnämste adelsmän förenade sig med honom. Bland dessa var väl den tappre men orolige Erik Puke den förnämste. Denne var befälhafvare på Korsholm i Österbotten, och så snart han förnam Engelbrechts företag, tågade han ut emot förtryckarne, ty han hade, såsom krönikan säger, ”en brinnande håg att klämma de Danska fog-darne.”

I Stockholm var befälet anförtrodt åt en riddare Hans Kröpelin, hvilken i allt var olik de öfriga utländingarne, ty han var mild, rättvis och ordhållig. Engelbrecht högaktade hans dygder, och då Kröpelin sade, att han icke emot sin pligt kunde uppgifva sin konungs borg, ingick Engelbrecht med honom ett stillestånd, som på båda sidor obrotts-ligen hölls.

Engelbrecht tågade nu nedåt landet. I Wadstena församlade sig Svenska Rådet, som återkom från en resa till Danmark. Engelbrecht skyndade dit, i spetsen för ett tusenman, och uppträdde inför rådsherrarna. Han uppmanade dem ad återställa rikets gamla rätt och frihet. Alltsedan den sista Magni tid, sade han, hade icke konungar utan tyranner regerat i Sverige. Det vore nu tid att befria landet från en sådan plåga. Men på dessa föreställningar svarade Rådet, att det icke kunde bryta sin trohetsed emot konungen. Engelbrecht svarade, att det var konungen, som först brutit sin ed och icfee lagligt och rättfärdigt regerat sitt rike; således voro underså-tarne lösta från sin ed. Då Rådet icke ville gifva vika, be-gynte Engelbrecht tala ur en annan ton. Han fordrade af dem, att de skulle högtidligen uppsåga konungen all tro odh lydnad; i annat faU skulle han utlemna dem till sina krigsmän. I det han sade detta, grep han biskop Knut från Linköping i kragen, liksom för att verkställa sin hotelse. Då begynte rådsherrarne Mia till böneboken. Ett bref uppsattes, hvari herrarne uppsade konung Erik all tro och lydnad. Engelbrecht afskickade en sin tjenare med detta bref till konungen, och återvände till sitt värf, att fördrifva fienderna. Sedan landet blifvit befriadt, upplöstes och hemförlofvades hären, som vuxit till mer än 100,000 man. Men oaktadt Engelbrecht hade beväpnat en så talrik skara bönder, hölls i hären en sådan krigstukt, att icke ens en höna blef borttagen emot egarens vilja.

Konung Erik ankom med en flotta, för att straffa de uppstudsiga Svenskarne. Men han led först skeppsbrott vid Bornholm, så att flere af hans fartyg förgingos. När han sedan kom till Stockholm, hade Engelbrecht en stor här uppbådad, som på flera sidor omgaf staden, så att konungen fann för godt att inga fiendtligheter företaga. Sedan han derföre lofvat att icke mer trycka landet, slöts stillestånd på ett år, och han hemseglade.

Engelbrecht blef emellertid vald af bönderna till riksföreståndare, och ett möte utsattes i Stockholm (1435), der alla angelägenheter skulle afgöras.

Då det beramade mötet hölls, sökte konungen endast undflykter, så att intet kunde afgöras med honom. På folkets begäran utnämndes nu Engelbrecht till slottsherre i Örebro.Dessutom tillsattes de tvenne höga riksembetena Drots och Marsk. Till drots utnämndes den mäktige Christer Nil^m Wase, och till marsk Carl Knutsson Bonde till Fågelvik. Denne Carl Knutsson härstammade från llrik den Heliges broder, och var en reslig och skön man med en så stark röst, att hans stämma kunde höras öfver sorlet af ilera hundrade män. Han var

mycket rik och ärelysten, samt endast 27 år gammal, då han erhöll det höga embetet. Då lian frågade konungen, hvilka pligter honom ålågo såsom marsk, svarade Erik försmädligt: ”vakta dig att utsträcka fotterna längre, än skinnfällen räcker!”

Konungen seglade derefter. till Danmark, men plundrade på vägen i skärgården, och for för öfrigt fram såsom en sjö-röfvare. Derjemte började konungens fogdar ånyo sitt ofog emot bönderna. Då samlades en herredag i Arboga. Dit kommo sändebud från Stockholm, som begärde hjelp emot Danskarna. De församlade herrarne redo samtligen till Stockholm. Danskarne stängde dock portarna, emedan de fruktade de ankommandes stora antal. Engelbrecht och Carl Knuta-son uppsatte en hatt på en stång, till fredstecken, och nalkades porten. Tvenne Tyska borgmästare mötte dem der-utanföre och sade, att ståthållaren ej hade konungens befallning att släppa dem in. Det var ett förfärligt yrväder, oc}i herrarne sutto derute i kylan, afvaktande underhandlingarna, tills de förlorade tålamodet. Då grepo Engelbrecht och Carl hvar sin borgmästare i kragen, hatten nedslogs från stången, och ett häftigt anfall gjordes mot porten. Oaktadt Danskar-nes skott, framstörtade Svenska borgerskapet inifrån, sönderslog portlåsen och sprängde upp portarna. Då intågade de Svenska herrarne i staden, medan besättningen drog sig tillbaka till slottet. En belägring begynte, livarunder Erik Pu-_ke, lika tapper som oförsigtig, led en förlust, vid ett utfall, som Danskarne gjorde. Den förre Danske ståthållaren Krö-pelin, som drog sig undan till Riddarholmen, var så vördad för sin rättvisa, att Svenskarne skickade honom bud,

* att han ej behöfde frukta för dem, ty de ville ingalunda hans skada.En herredag hölls derefter i staden, under det belägringen fortfor, hvarvid trettio valherrar utsågos, hvilka skulle utkora en riksföreståndare. Valet utföll så, att Carl Knutsson fick 25, Engelbrecht 3, och Erik Puke 2 röster. Men bönderna, likasom Eogelbrecht sjelf, yttrade sitt missnöje öf-yer en så uppenbar afundsjuka hos herrarna, hvilka fruktade Engelbrechts anseende. Carl Knutsson måste derföre dela makten med Engelbrecht, så att den förre förde befälet vid . Stockholms belägring, medan den sednare utgick på ett tåg emot de nya fogdarna och Danska gränsen.

Inom trenne månader hade Engelbrecht utfört sitt värf, intagit rikets slott och eröfrat Halland. Men ansträngningen hade medtagit hans krafter, så att han på en hästbår måste låta föra sig från Westergötland till Örebro, hvars slott han ännu hade i förläning. I grannskapet af denna stad bodde Bengt Stensson Natt och Dag, riksråd och riddare, på sitt gods Göksholm. Engelbrecht hade med honom en tvist. Men förlitande sig på Engelbrechts ädla sinne begaf sig Bengt Stensson, vid underrättelsen om hans hemkomst, till slottet, for att med honom ingå förlikning. Engelbrecht emottog sin fiende vänligt, och ingick på alla billiga vilkor, så att derefter skulle vara fred emellan dem. Bengt rådde honom då att sjöledes resa till Stockholm, emedan hans svaga helsa icke tillät honom att färdas landvägen, men hans närvaro i Stockholm var oundviklig.

Det var i slutet af April 1436. Kylan var skarp; men Engelbrecht, åtföljd af sin hustru och några få tjenare, begaf sig på tvenne båtar åstad Öfver sjön Hjelmaren. Emot natten hade han hunnit till en holme utanför Göksholm. Der gick han i land för att hvila, och lät upptända en eld. Snart nalkades en fullrustad båt från Göksholm, hvari man igenkände herr Bengts son, Måns. ”Herr Bengt vill bjuda mig till Göksholm,” yttrade Engelbrecht; ”men jag kan ej emottaga bjudningen, för min sjukdoms skull.” Han lät derefter en af sina tjenare utvisa det bästa landningsstället för de ankommande, och vacklade sjelf, stödd på en krycka, sin försonade motståndares son till mötes. Måns Bengtsson rusa-de upp ur båten och frågade med häftighet, om han ej för honom skulle få ega frid i Sverige. Engelbrecht svarade, att han blifvit förlikt med hans fader, och att således ingen ofred kunde komma i fråga. Men den vilde ynglingen svängde en yxa i handen, och mattade ett hugg åt Engelbrecht. Denne afvårjde hugget med kryckan, men det träffade sjelfva handefi och afskar trenne fingrai*. Ett nytt hugg träffade halsen, det tredje hufvudet, och Engelbrecht störtade död till marken. Den vilddjurslike mördaren sönderslog hans hufvud, sköt den döda kroppen full af pilar, och förde Engelbrechts hustru och följeslagare såsom fångar till Göksholm.

De kringboende hönderna samlade sig till holmen, funno Engelbrechts lik i sitt blod, upptogo det under strida tårar, och förde det till Mellösa kyrka,'der det begrafdes. Det blef sedermera fördt till Örebro.

Allmogens sorg öfver sin beskyddares död förvandlades i harm mot hans mördare. Brinnande af hämdlust

stormade bönderna Göksholms slott, men dess fasta murar trotsade deras anfall. Riksföreståndaren Carl Knutsson utgaf derefter ett försvarsbref för Bengt Stensson och hans son, af innehåll, att ingen skulle oroa eller förebrå dem för deras gerning. Mördaren kände likväl intet lugn efter sitt brott. Han ville I förtviflan mörda sig sjelf, och betraktades allmänt med af9ky och fasa. Man sade, att hunmelens straffdom städse förföljde hans ätt med missöden och olyckor.

Folket höll Engelbrechts minne heligt. Han ansågs såsom en martyr för rikets frihet, och det berättades, att underverk skedde vid hans graf, liksom vid ett helgons. En af hans vänner, biskop Thomas i Strengnäs, den ypperst* Svenska poet under hela katolska tidehvarfvet, författade en sång öfver hans död:

n--Utlindingar rådde i Sverige då.

Del kunde ej värre i rikei stå.

De styrde land och fttste.

Svenske män hade sådan nöd,

Att hellre man ville vara död Än lida slika gäster.

Det fortfar så i femtio år,

Att sådant öfvervåld består:

Det är nog hårdt att lida.

Gud har det afyägt med jemnan vigt.

Han gaf det till vår syndaplikt; Dock gjorde han nåde sedan.Han väckte upp en liten man, Du våge din hals och så din hand, Som dock hans sak utföra kan, Att frälsa ditt eget fädernesland! Han gaf honom makt och snille. Gud skall dig tröst väl sända. Slott, städer, folk och län och land De gingo honom väl i hand: En fågel försvarar sin egen bur. Gud fogade det som han ville. Så göra ock alla vilda djur. Nu märk hvad du bör göra!

Då han så manligen hade stridt Gud hafver dig gifvit sinne och själ Och ryktet gick öfver verlden vidt, Var hellre fri än annans träl, Då månde de så honom löna, Så länge du kan dig röra. Att, när han for ifrån Örebro, Då blef han slagen i godan tro: Frihet är det bästa ting, Så plägar man troskap röna. Som sökas kan all verlden omkring, För den som frihet kan bära.

O, ädle Svensk, du statt nu fast Vill du vara dig sjelfver huld, Och bättre det som fordom brast Du älske frihet mer än guld, Du låte dig ej förvända! Ty frihet följer ära.”

Återblick: De utländske fogdarnes tyranni. Jösse Eriksson. Engelbrecht. Hans resa till Köpenhamn. Éngelbrechts andra resa. Daikarlarnes och hela allmogens uppresning. Mötet i Upsala. Stil-lestånd med KrÖpelin. Mötet i Wadstena. Erik afsättes. Engel-brechts krigstukt. Konungens ankomst till Stockholm och affiird. Engelbrecht riksföreståndare. De tvenne riksembetena. Carl Knuts* son. Mötet i Arboga. Stockholm intages. Carl Knutsson riksföreståndare. Éngelbrechts tåg omkring landet. Hans förlikning i Örebro. Hans mord. Begrafning. Mördarens ånger. Biskop Thomas* sorgqväde. 1 (*S. R. S. M. Æ. — Tuneld.*)

*

V. CARL KNUTSSON RIKSFÖRESTÅNDARE.

Sedan Engelbrecht, ”landsens fader och Svenska frihetens försvarare,” såsom han kallas i häfderna, blifvit afdaga-tagen, var Carl. Knutsson ensam rikshöfvidsman. Hans stora egenskaper gjorde honom älskad af folket, oaktadt hans många fel. Bönderna tyckte, att hans utseende var så man-liaftigt och konungsligt. En gammal helig nunna spådde honom, att han skulle bära kronan; och en ung flicka sade sig, onder predikan i Wadstena kyrka, se en strålande krona ftfver hans hufvud.

Carl var icke nogräknad om medlen att vinna sina ändamål. Mot Éngelbrechts vänner visade han ovilja. En af desse, den tappre riddaren Broder Svensson, som var riks- Han väckte upp en liten man, Du våge din hals och så din hand, Som dock hans sak utföra kan, Att frälsa ditt eget fädernesland! Han gaf honom makt och snille. Gud skall dig tröst väl sända. Slott, städer, folk och län och land De gingo honom väl i hand: En fågel försvarar sin egen bur. Gud fogade det som han ville. Så göra ock alla vilda djur. Nu märk hvad du bör göra!

Då han så manligen hade stridt Gud hafver dig gifvit sinne och själ Och ryktet gick öfver verlden vidt, Var hellre fri än annans träl, Då månde de så honom löna, Så länge du kan dig röra. Att, när han for ifrån Örebro, Då blef han slagen i godan tro: Frihet är det bästa ting, Så plägar man troskap röna. Som sökas kan all verlden omkring, För den som frihet kan bära.

O, ädle Svensk, du statt nu fast Vill du vara dig sjelfver huld, Och bättre det som fordom brast Du älske frihet mer än guld, Du låte dig ej förvända! Ty frihet följer ära.”

Återblick: De utländske fogdarnes tyranni. Jösse Eriksson. Engelbrecht. Hans resa till Köpenhamn. Éngelbrechts andra resa. Daikarlarnes och hela allmogens uppresning. Mötet i Upsala. Stil-lestånd med KrÖpelin. Mötet i Wadstena. Erik afsättes. Engel-brechts krigstukt. Konungens ankomst till Stockholm och affiird. Engelbrecht riksföreståndare. De tvenne riksembetena. Carl Knuts* son. Mötet i Arboga. Stockholm intages. Carl Knutsson riksföreståndare. Éngelbrechts tåg omkring landet. Hans förlikning i Örebro. Hans mord. Begrafning. Mördarens ånger. Biskop Thomas* sorgqväde. 1 (*S. R. S. M. Æ. — Tuneld.*)

*

V. CARL KNUTSSON RIKSFÖRESTÅNDARE.

Sedan Engelbrecht, ”landsens fader och Svenska frihetens försvarare,” såsom han kallas i häfderna, blifvit afdaga-tagen, var Carl. Knutsson ensam rikshöfvidsman. Hans stora egenskaper gjorde honom älskad af folket, oaktadt hans många fel. Bönderna tyckte, att hans utseende var så man-liaftigt och konungsligt. En gammal helig nunna spådde honom, att han skulle bära kronan; och en ung flicka sade sig, onder predikan i Wadstena kyrka, se en strålande krona ftfver hans hufvud.

Carl var icke nogräknad om medlen att vinna sina ändamål. Mot Éngelbrechts vänner visade han ovilja. En af desse, den tappre riddaren Broder Svensson, som var riks-råd, yttrade något missnöje med Carl, och blef derföre fängslad samt .tidigt följande morgon afrättad. Erik Puke förde en tippenbar fejd emot riksföreståndaren, och yttrade sig sjelf en gång i .Stockholm till honom: ”Ej finnes liåremellan och Kalmar någon gädda, för hvilken så många krokar äro ut-, satta, som jag hafver utsatt för dig, fast det icke lyckats.” Sedan Puke flera gånger stämplat, erhöll han Carls lejdebref, för att med honom förlika sig. Då Puke infann sig, i förlitande på lejdebrefvet, lät Carl gripa och halshugga honom (1437). Underligt var, att Carl ej gjorde detta förut, då han dertill hade falla skäl, hellre än att så bryta sitt löfte.

Men Carl var också omgifven af förrädare. Det gamla, egennyttiga riksdrotset Christer Nilsson Wase till Björnö var slägting till Carl, och kallade honom sin kära son, men uppretade i hemlighet bönderna emot honom. Då hans förräderi blef alltför uppenbart, förlorade Carl tålamodet. Han kallade till sig Clas Lang, den tillgifnaste af sina svenner, och frågade: ”vill du våga något för mig?” Denne svarade, att han ville våga lif ve t för att uträtta hans ärende. Carl Knutsson bad honom då fängsla riksdrotset på dennes gård Räfvelstad i Upland. Lang utvalde 40 raska följesvenner, och drog med dem åstad. Det var jultiden, och drotset firade denna högtid med hundrade manhaftiga tjenare, under sång och dryckeslag. Lang framlemnade ett bref, och stannade qvar till aftonen hos riksdrotset. Då drotset lagt sig att sofva, insläppte Lang i tysthet sina följeslagare på gården, öfverrump-lade drotsets tjenare, inrusade i hans sofkammare, ryckte honom halfklädd ur sängen, kastade honom i en släda och afiörde honom till Westerås och Örebro, der Carl mötte, honom och fråntog honom hans förläningar. Den så straffade gamle lcfde derefter i stillhet i Finland.

Konung Erik hade emellertid, efter sin gemåls död, i Danmark fört ett lefnadssätt, som ådrog honom allmänt förakt. Jungfru Cecilia, en af hans älskarinnor, for ut i en präktig karm (ett slags åkdon), och mötte den mäktige och förnäme Olof Tott. Han tog af sig hatten, emedan han ej kände henne,ne, och helsade vördnadsfullt gåsom på en hederlig fru. Då lians tjenare logo häråt, och han blifvit upplyst hvem hon var, sprang han till i vredesmod, kastade karmen öfverända, drog henne ur densamma och gaf henne med flatan af sitt svärd ett par slag, i det han bad henne helsa kung Erik, att han vore den, som skulle skilja honom från Danmark.' Genom hans bedrifvande afsattes konungen sedermera i Danmark. Sålunda afsatt från sina riken, 1439, begaf han sig med sin Cecilia till Gottland, och lefde der af sjöröfveri.

Danskarne utvalde hertig C hrist offer af Bajern, Eriks systerson, till hans efterträdare, och denne skref äfven till Sverige, att han ville emottaga dess krona. Carl, såsom riksföreståndare, var nu illa ansedd af bönderna, emedan de misstänkte honom att hafva gynnat Engelbrechts mord, och adeln förföljde honom med sin vanliga afundsjuka. Han kunde derföre icke i längden bibehålla sig, helst äfven presterna be-gynte verka för Christoffer. Carl sjelf gaf der till anledning genom sitt förslag att fråntaga kyrkan och presterna åtskilliga af deras privilegier. Då skref biskop Thomas från Strengnäs, Engelbrechts ocli hans vän, till honom följande vackra bref: ”När vänner skrifva eller tala sig emellan det som varder, då bör alfvar framgå och smicker till rygga stå. Kära Carl, jag tackar dig för vänskap, du hafver mig bevis t till denna dag. Hvad jag ej förskyllt liafver, det vill jag än förskylla, och hvad mig brister det hjelpe Gud. Efter jag finner, att du aktar på mig, vill jag skrifva och råda dig till det bästa. Jag skref dig sednast till, att man ej skulle försmå en fattig vän och ej en liten häst, för det att de göra en liten hjelp, då den är af nöden. Så frälste råttan lejonet med ringa makt, men god vilja. Du håller dig antingen för mera än en menniska eller ock för en dödlig menniska. Ej må det första vara, förty alla de, som det hafva företagit, äro vordne förtappade. Läsom gamla testamentet och det nya! Är du en dödlig menniska, då tänk hvar dag, att verlden år omskiftelig; hon håfver upp och hon kastar ned

hvem hon vill. Säll är den som väl gör!--Jag vill

Lärobok i Fädernesl. Hit t, r 12råda dig ett godt låd. Gör så mycket i dag, som du kan med ära svara för i morgon, och så i år, att du kan svara åt året. Hvar dig annat råder, han dårar dig, som ditt eget samvete intygar. Gud hjelpe mig, så visst som jag skrifver dig detta till i god mening och i kärlek och vänskap, som en vän bör androm göra. Var med Gudi hel och säll! Gud gifve dig aldrig mera ovänner i verlden än jag är! Skrif mig ett svar igen efter ditt bästa samvete, ondt, om jag hafver ondt förskyllat, och godt, om jag det förskyllat hafver.”

Återblick: Spådomar om Carl Knutsson. Broder Svensson och Erik Poke. Christer Nilsson Wase. Konung Erik afsältes. Christofler af Bäjern. Bref af Biskop Thomas.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

VI. CHRISTOFFER.

Det var år 1440, som Chaistoffer af Bäjern utko-rades till Sveriges konung. Han ankom till Stockholm, der han höll ett lysande intåg. Carl Knutsson gick vid intåget vid hans sida. Då hörde Christoffer folket säga: ”Marsken är skönare och bättre värd att bära kronan. Ve dem, som så tillställt!” Derföre vinkade konungen, som var kort och tjock till vexten, åt Carl Knutsson, att han skulle draga sig tillbaka, för. att icke bortskymma sin konung. Likväl visade konungen Carl all upptänklig vänskap. Han gaf honom stora förläningar, och stod fadder för en af hans döttrar. Men Carl reste snart till Finland, åtföljd af en stor skara raska tjenare.

Konung Christoffer var af ett godt och gladt lynne. Han införde en allmän lagbok i Sverige 1442, och denna lag egde bestånd tills den nu gällande antogs 1734. Hans förnämsta bemödande gick derpå ut att störta det handelsför-tryck, som Hansestäderna allt mer och mer-utbredde i norden. Under hans regering inföll en svår hungersnöd, så att folket, som nödgades lefva af barkbröd, gaf honom öknamnet Barkekonung. För öfrigt, dä

hans undersåter klagade för honom, att de ledo af konung Hlfiks sjoröfverier, svarade han råda dig ett godt låd. Gör så mycket i dag, som du kan med ära svara för i morgon, och så i år, att du kan svara åt året. Hvar dig annat råder, han dårar dig, som ditt eget samvete intygar. Gud hjelpe mig, så visst som jag skrifver dig detta till i god mening och i kärlek och vänskap, som en vän bör androm göra. Var med Gudi hel och säll! Gud gifve dig aldrig mera ovänner i verlden än jag är! Skrif mig ett svar igen efter ditt bästa samvete, ondt, om jag hafver ondt förskyllat, och godt, om jag det förskyllat hafver."

Återblick: Spådomar om Carl Knutsson. Broder Svensson och Erik Poke. Christer Nilsson Wase. Konung Erik afsältes. Christofler af Bäjern. Bref af Biskop Thomas.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

VI. CHRISTOFFER.

Det var år 1440, som Chaistoffer af Bäjern utko-rades till Sveriges konung. Han ankom till Stockholm, der han höll ett lysande intåg. Carl Knutsson gick vid intåget vid hans sida. Då hörde Christoffer folket säga: "Marsken är skönare och bättre värd att bära kronan. Ve dem, som så tillställt!" Derföre vinkade konungen, som var kort och tjock till vexten, åt Carl Knutsson, att han skulle draga sig tillbaka, för. att icke bortskymma sin konung. Likväl visade konungen Carl all upptänklig vänskap. Han gaf honom stora förläningar, och stod fadder för en af hans döttrar. Men Carl reste snart till Finland, åtföljd af en stor skara raska tjenare.

Konung Christoffer var af ett godt och gladt lynne. Han införde en allmän lagbok i Sverige 1442, och denna lag egde bestånd tills den nu gällande antogs 1734. Hans förnämsta bemödande gick derpå ut att störta det handelsför-tryck, som Hansestäderna allt mer och mer-utbredde i norden. Under hans regering inföll en svår hungersnöd, så att folket, som nödgades lefva af barkbröd, gaf honom öknamnet Barkekonung. För öfrigt, dä hans undersåter klagade för honom, att de ledo af konung Hlfiks sjoröfverier, svarade hanskämtande: "Min morbror skall vål ock lefva, när han sitter på ett skär som Gottland*"

Cliristoffer afled, under rustningarna till kriget mot Hanse-städerna, helt hastigt i Helsingborg 1448.

Han var förmäld med *Dorotea af Brandenburg*, som vid 18 års ålder blef hans enka.

Återblick: Christoffers intåg. Hans lagbok. Hans plan mot Hansestäderna. Hans öknamn. Död. Gemål.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

VII. CARL VIII KNUTSSON KONUNG.

Éfter Christoffers död hölls en allmän liksdag i Stock* holm, der €arl infann sig med stort oeJU välrustadt följe* Öxenstjernska slägten var då den mäktigaste i riket. Jöns Bengtsson Qxenstjerna var erkebiskop, och hatade Carl pa det bittraste. Likväl, då 79 valherrar skulle utkora konung., befanns Carl hafva fått 52 röster. Allmogen ropade sitt bifall dertill, och Carl VIII Knutsson blef hyllad vid Mor* Stenar, samt krönt i Upsala i Juni 1448.

Konung Carls regering var ganska orolig. Han vann Norriges krona 1449, men följande året blef han densamma beröfvad genom sina fienders stämplingar. Danskarne hade utvalt Christian af Oldenburg till kon ml g efter CliristofFer*, och denne började alt stämpla efter Svenska kronan. Carl hade likväl en tapper frände, Thord Bonde, som genom stora be* drifter uppehöll hans thron. Konungen hade sjelf firat herr Thords bröllop, Ser gästerna trakterades på 1400 silfverfat, och herr Thord visade sin tacksamhet genom segrar öfver ofta mångdubbelt starkare fiender. Till slut blef han (1456) mördad af en förrädisk tjenare. Efter hans död tycktes

lyckan hafva vändt sig emot konungen. Erkebiskop Jöns Bengtsson var den, som satte sig i spetsen för de missnöjda. En dag gick erkebiskopen in i Upsala domkyrka, nedlade sin andeliga skrud på högaltaret, påtog hjelm, harnesk och värja, och lät uppslå sin krigsförklaring på kyrkodörren. Carl hade en här samlad vid Strengnäs, men lät öfverraska sig af den dristige skämtande: ”Min morbror skall vål ock lefva, när han sitter på ett skär som Gottland*”

Cliristoffer afled, under rustningarna till kriget mot Hanse-städerna, helt hastigt i Helsingborg 1448.

Han var förmäld med *Dorotea af Brandenburg*, som vid 18 års ålder blef hans enka.

Återblick: Christoffers intåg. Hans lagbok. Hans plan mot Hansestäderna. Hans öknamn. Död. Gemål.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

VII. CARL VIII KNUTSSON KONUNG.

Éfter Christoffers död hölls en allmän liksdag i Stock* holm, der €arl infann sig med stort oeJU välrustadt följe* Öxenstjernska slägten var då den mäktigaste i riket. Jöns Bengtsson Qxenstjerna var erkebiskop, och hatade Carl pa det bittraste. Likväl, då 79 valherrar skulle utkora konung., befanns Carl hafva fått 52 röster. Allmogen ropade sitt bifall dertill, och Carl VIII Knutsson blef hyllad vid Mor* Stenar, samt krönt i Upsala i Juni 1448.

Konung Carls regering var ganska orolig. Han vann Norriges krona 1449, men följande året blef han densamma beröfvad genom sina fienders stämplingar. Danskarne hade utvalt Christian af Oldenburg till kon ml g efter CliristofFer*, och denne började alt stämpla efter Svenska kronan. Carl hade likväl en tapper frände, Thord Bonde, som genom stora be* drifter uppehöll hans thron. Konungen hade sjelf firat herr Thords bröllop, Ser gästerna trakterades på 1400 silfverfat, och herr Thord visade sin tacksamhet genom segrar öfver ofta mångdubbelt starkare fiender. Till slut blef han (1456) mördad af en förrädisk tjenare. Efter hans död tycktes lyckan hafva vändt sig emot konungen. Erkebiskop Jöns Bengtsson var den, som satte sig i spetsen för de missnöjda. En dag gick erkebiskopen in i Upsala domkyrka, nedlade sin andeliga skrud på högaltaret, påtog hjelm, harnesk och värja, och lät uppslå sin krigsförklaring på kyrkodörren. Carl hade en här samlad vid Strengnäs, men lät öfverraska sig af den dristigeprelaten. Sårad af en pil, undkom han nästan ensam till Stockholm, der han med möda insläpptes. Han insåg, att tfissnöjet med honom var allmänt; nedsatte derföre i hemlighet en del af sina kostbarheter och penningar i klostret på Riddarholmen, och lät föra det öfriga ombord på ett skepp, dit han ifven sjelf begaf sig. Just då han lemnade staden, frågade en af erkebiskopens hemliga anhängare, om han glömt något. ”Ingenting annat,” svarade Carl, ”än att låta hänga dig och dina kamrater.” Derefter afseglade han till Danzig (i Februari 1457).

Nu ankom erkebiskopen med sina anhängare till Stockholm. Inom en månad uppgåfvos staden och slottet åt honom. Då han fann tvenne konungens döttrar i staden, lät han sätta dem på en skuta och utan barmhertighet, midt under den kalla och stormiga årstiden, föra dem öfver till Tyskland, der (fe fingo, bäst de kunde, uppsöka den landsflyktige fadren.

Återblick: Carl Knutssons konungaval. Thord Bonde. Jöns Bengtsson Oxenstjerna. Carls flykt. Hans döttrar.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

VIII. CHRISTIAN I.

Sedan Carl blifvit fördrifven, inkallade erkebiskopen Christian 1 af Oldenburg till riket, och han kröntes i Upsala

1157. I början regerade kon ungea i fred och ro, men till slut blef folket uppretadt af hans girighet. Hans fogdar utpressade stora skatter, och öfverallt, der han hörde omtalas att dyrbarheter och penningar funnos, anställde han undersökningar, för att åtkomma dem. Folket sade derföre, att lian var en rikets förderfvare, ehuru han eljest var en ,from och saktmodig man. Han erhöll öknamnet Bottenlös Tomma-tas/ca.

Erkebiskopen visade sig nu mindre nöjd med konungens åtgärder, och Christian lät hastigt och oförmodadt fängsla honom samt föra honom till Danmark. Bönderna uppreste sig och tågade emot Stockholm. Vid sin afresa derifrån hade prelaten. Sårad af en pil, undkom han nästan ensam till Stockholm, der han med möda insläpptes. Han insåg, att tfissnöjet med honom var allmänt; nedsatte derföre i hemlighet en del af sina kostbarheter och penningar i klostret på Riddarholmen, och lät föra det öfriga ombord på ett skepp, dit han ifven sjelf begaf sig. Just då han lemnade staden, frågade en af erkebiskopens hemliga anhängare, om han glömt något. ”Ingenting annat,” svarade Carl, ”än att låta hänga dig och dina kamrater.” Derefter afseglade han till Danzig (i Februari 1457).

Nu ankom erkebiskopen med sina anhängare till Stockholm. Inom en månad uppgåfvos staden och slottet åt honom. Då han fann tvenne konungens döttrar i staden, lät han sätta dem på en skuta och utan barmhertighet, midt under den kalla och stormiga årstiden, föra dem öfver till Tyskland, der (fe fingo, bäst de kunde, uppsöka den landsflyktige fadren.

Återblick: Carl Knutssons konungaval. Thord Bonde. Jöns Bengtsson Oxenstjerna. Carls flykt. Hans döttrar.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

VIII. CHRISTIAN I.

Sedan Carl blifvit fördrifven, inkallade erkebiskopen Christian 1 af Oldenburg till riket, och han kröntes i Upsala
1157. I början regerade kon ungea i fred och ro, men till slut blef folket uppretadt af hans girighet. Hans fogdar utpressade stora skatter, och öfverallt, der han hörde omtalas att dyrbarheter och penningar funnos, anställde han undersökningar, för att åtkomma dem. Folket sade derföre, att lian var en rikets förderfvare, ehuru han eljest var en ,from och saktmodig man. Han erhöll öknamnet Bottenlös Tomma-tas/ca.

Erkebiskopen visade sig nu mindre nöjd med konungens åtgärder, och Christian lät hastigt och oförmodadt fängsla honom samt föra honom till Danmark. Bönderna uppreste sig och tågade emot Stockholm. Vid sin afresa derifrån hadekonungen plundrat och medtagit alla redbarheter, som man kunnat öfverkomma, ifrån den förgyllda spiran på slottstornet, till fönster, grytor och kittlar. Han låt gräfva i jorden och söka i sjön omkring slottet efter förborgade skatter, så att det sades, att han ransakat tre elementer -tt: väder, vatten och jord — efter penningar.

Erkebiskopens syskonbarn, biskop Kettil Carlsson Wase i Linköping, satte 1463 sig i spetsen för allmogen, då de belägrade Stockholm. Christian återkom då med en krigshär, och Svenskarne drogo sig tillbaka till Dalarne. Christian följde dem med sin här till Hälleskogen i Westmanland, der biskop Kettil, med tillhjelp af en tapper ädling, herr Sten Sture, tillfogade honom ett stort nederlag, vid Harakers kyrka, så att han med möda undkom till Stockholm och derifrån till Danmark. Biskopen belägrade Stockholm ånyo.

Då kom ett anskri öfver landet bland bönderna, att de ville hafva konung Carl igen, ty Sverige var ett konungarike, sade de, och intet höfvidsmansdöme eller prestgäll. Carl blef då återkallad, och besteg för andra gången Sveriges thron 1464.

Christian hade tagit till gemål konnng Christoffers enke-drottning. Hon var en herrsklysten och orolig drottning, som förföljde isynnerhet Svenska Rådet. Hon reste till Rom, för att af påfven ntverka sig bannlysningsbref emot Svenska her-rarne, och erhöll det.

Återblick: Christians penningelystnad. Erkebiskopen fängslas. Kettil Wases uppresning. Carls återkomst.

Drottning Dorotea^

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

IX. CARL VIII:s SEDNASTE REGERINGSÅR.

När konung Christian hörde, att Carl återkommit, släppte han lös den orolige erkebiskopen, som genast begaf sig öfver till Sverige. Der började då en mängd nya stämplingar* Biskop Kettil förenade sig med erkebiskopen. Carls krigsliöf-ding, Bo Dyre (broder till Thord Bonde), blef af erkebiskopen narrad till ett stillestand, och derimdcr förrädiskt anfal- konungen plundrat och medtagit alla redbarheter, som man kunnat öfverkomma, ifrån den förgyllda spiran på slottstornet, till fönster, grytor och kittlar. Han låt gräfva i jorden och söka i sjön omkring slottet efter förborgade skatter, så att det sades, att han ransakat tre elementer -tt: väder, vatten och jord — efter penningar.

Erkebiskopens syskonbarn, biskop Kettil Carlsson Wase i Linköping, satte 1463 sig i spetsen för allmogen, då de belägrade Stockholm. Christian återkom då med en krigshär, och Svenskarne drogo sig tillbaka till Dalarne. Christian följde dem med sin här till Hälleskogen i Westmanland, der biskop Kettil, med tillhjelp af en tapper ädling, herr Sten Sture, tillfogade honom ett stort nederlag, vid Harakers kyrka, så att han med möda undkom till Stockholm och derifrån till Danmark. Biskopen belägrade Stockholm ånyo.

Då kom ett anskri öfver landet bland bönderna, att de ville hafva konung Carl igen, ty Sverige var ett konungarike, sade de, och intet höfvidsmansdöme eller prestgäll. Carl blef då återkallad, och besteg för andra gången Sveriges thron 1464.

Christian hade tagit till gemål konnng Christoffers enke-drottning. Hon var en herrsklysten och orolig drottning, som förföljde isynnerhet Svenska Rådet. Hon reste till Rom, för att af påfven ntverka sig bannlysningsbref emot Svenska her-rarne, och erhöll det.

Återblick: Christians penningelystnad. Erkebiskopen fängslas. Kettil Wases uppresning. Carls återkomst. Drottning Dorotea^

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

IX. CARL VIII:s SEDNASTE REGERINGSÅR.

När konung Christian hörde, att Carl återkommit, släppte han lös den orolige erkebiskopen, som genast begaf sig öfver till Sverige. Der började då en mängd nya stämplingar* Biskop Kettil förenade sig med erkebiskopen. Carls krigsliöf-ding, Bo Dyre (broder till Thord Bonde), blef af erkebiskopen narrad till ett stillestand, och derimdcr förrädiskt anfal-len. Carl sjelf instängdes och belägrades i Stockholm* Dal-karlarne uttågade, för att hjelpa konungen, men biskop Kettil for emot dem och öfvertalade dem att vända om. Då måste Carl, efter sex månaders regering, d. 4 Febr. 1465 af-såga sig thronen och begifva sig till Finland, der han fick ett slott till förläning. Han befann sig nu i så stor fattigdom, att han, som fordom varit så rik, ej förmådde betala en skuld af femtio mark. Han skref då dessa verser om sig sjelf:

*Medan jag vår herre till Fågelvik,

Då var jag både mäktig och rik.

Men sedan jag blef konung öfver Svealand,

Så vardt jag en arm och olyckelig man.”

Emellertid var hela Sveriges rike lika armt och olyckligt, som den afsatte konungen. Erkebiskopen kallade sig Sveriges Furste och Föreståndare. Biskop Kettil kallade sig Riksföreståndare. En Erik Axelsson Tott lyser derefter med samma titel. Ingen ordning fanns då mer i landet, ingen rättvisa, ingen säkerhet. Landet söndrades i inbördes fejder. Erkebiskopens parti blef förhatligt, och 1467 kallades Carl för tredje gången till thronen. Biskop Kettils broder, Erik Carlsson Wast, satte sig i spetsen för en mängd upproriske, besegrade genom förräderi den tappre Bo Dyre, och oroade en tid Carls regering. Då uppträdde Sturarne, Sten och Nils, med Dalahären, och slogo Erik Carlsson, så att han måste fly ur riket, ehuru han lofvat sin hustru att såtta Sveriges krona på hennes hufvud. Erkebiskopen dog äfven i landsflykt. Så blef ändtligen Carl trygg på sin thron. Men han regerade icke länge. Han insjuknade och kände sitt slut nalkas. Då kallade han till sig den tappre Sten Sture,# som var hans frände, och utnämnde honom till riksföreståndare» Men han förmanade honom tillika att icke eftersträfva konunganamnet: ”ty,sade den döende, ”denna ärelystnad har bräckt min lycka och kostat mitt lif.” Carl var 61 år gammal, då han afled den 15 Maj 1470.

Hans första gemål hette Birgitta Bjelke, men hon dog innan han blef konung. Hans drottning Cathrina, riksrådetCarl Ormsons dolter lill Bjurum, var älskvärd och glad till lynnet. Det heter om henne:

Af alla de fruer man kan feta,

Skall man aldrig skönare qvinna leta.”

Hon följde honom på resor och krigståg och utgjorde hans lust i lyckan, hans tröst i olyckan. Hon var alltid färdig till dans, och älskade prakt och lekar. 'Efter hennes död lät konung Carl viga sig vid Christina, en höfvidsmans dotter från Finland; men detta äktenskap blef af Rådet aldrig erkändt.

Återblick: Carl fördrifves. Hans afresa till Finland. Rikets olyckliga ställning. Carl återkommer, besegrar sina fiender och dör. Hans råd till Sten Sture. Gemåler.

(*S. T. S. M. Æ.*)

*

X. STEN STURE DEN ÄLDRE.

Stockholms stad och Dalkarlarne erkände herr Sten Stuue för riksföreståndare, och hans embete bekräftades på en allmän riksdag i Arboga 1471, ehuru en mängd af herrarne yttrade ett högt missnöje. Konung Christian, då han förnam händelserna i Sverige, seglade med en stor flotta till Stockholm, der Knut Pos se, en af Stures tappre vänner, förde befälet. Herr Sten lemnade sin gemål, fru Ingeborg Tott, på slottet, och begaf sig sjelf till Dalarna, för att hem-ta hjelp. Christian yttrade föraktligt om honom, att han skulle aga denne sin smådräng med ris.

Konung Christian lade sin flotta vid Kepplingeholmen (Blapieholmen), som genom en bro öfver Neckestrdm sammanhängde med Norrmalm. På Brunkeberg uppställde han sin här, och på spetsen af höjden fladdrade Danska riksbaneret, Dannebrog. En afdelning af hären hade blifvit uppställd något längre fram, vid Clara kloster.

Sten Stare hade samlat en ansenlig styrka, och anryckte mot Stockholm, för att låta svärdet afgöra, om Sverige skulle vara ett fritt rike eller ej. Natten till den 10 Oktober 1471 begynte Svenskarne vid Rolebro att feja sina vapen och rusta Carl Ormsons dolter lill Bjurum, var älskvärd och glad till lynnet. Det heter om henne:

Af alla de fruer man kan feta,

Skall man aldrig skönare qvinna leta.”

Hon följde honom på resor och krigståg och utgjorde hans lust i lyckan, hans tröst i olyckan. Hon var alltid färdig till dans, och älskade prakt och lekar. 'Efter hennes död lät konung Carl viga sig vid Christina, en höfvidsmans dotter från Finland; men detta äktenskap blef af Rådet aldrig erkändt.

Återblick: Carl fördrifves. Hans afresa till Finland. Rikets olyckliga ställning. Carl återkommer, besegrar sina

fiender och dör. Hans råd till Sten Sture. Gemåler.

(*S. T. S. M. Æ.*)

*

X. STEN STURE DEN ÄLDRE.

Stockholms stad och Dalkarlarne erkände herr Sten Stuue för riksföreståndare, och hans embete bekräftades på en allmän riksdag i Arboga 1471, ehuru en mängd af herrarne yttrade ett högt missnöje. Konung Christian, då han förnam händelserna i Sverige, seglade med en stor flotta till Stockholm, der Knut Pos se, en af Stures tappre vänner, förde befälet. Herr Sten lemnade sin gemål, fru Ingeborg Tott, på slottet, och begaf sig sjelf till Dalarna, för att hem-ta hjelp. Christian yttrade föraktligt om honom, att han skulle aga denne sin smådräng med ris.

Konung Christian lade sin flotta vid Kepplingeholmen (Blapieholmen), som genom en bro öfver Neckestrdm sammanhängde med Norrmalm. På Brunkeberg uppställde han sin här, och på spetsen af höjden fladdrade Danska riksbaneret, Dannebrog. En afdelning af hären hade blifvit uppställd något längre fram, vid Clara kloster.

Sten Stare hade samlat en ansenlig styrka, och anryckte mot Stockholm, för att låta svärdet afgöra, om Sverige skulle vara ett fritt rike eller ej. Natten till den 10 Oktober 1471 begynte Svenskarne vid Rolebro att feja sina vapen och rustasig till strids. I d&gningen hölls en högtidlig gudstjenst. En from prest utdelade sakramentet till krigsmännen, så att de skulle vara beredde att dö för fäderneslandet. Sedan de derefter förfriskat sig, uppställdes de i slagtordning och uppgåfvo ett väldigt härskri. Nu satte de sig i rörelse och tågade emot Danskarna, uppstämmande en sång, som kallades St. Görans visa.

Herr Stens gemål, med Stockholms förnämsta fruntimmer, lät kalla stadens fattiga till slottet, och utdelade mat och allmosor åt dem. Hon begaf sig derefter högst upp på slottets mur, för att derifrån med brinnande böner och bäfvande bröst betrakta slagtningens öde.

Fyra gånger stormade Sture Brunkeberg. Striden var ganska häftig. Herr Sten var flera gånger omringad af fienden; men en fattig bonde, starke Björn kallad, lopp nnder hela slaget framför hans häst, och röjde med sitt slagsvärd rum för riksföreståndaren. Svenska baneret planterades slutligen i Dannebrogens ställe. Knut Posse gjorde med borg-rarna ett utfall från staden, afsågade pålarna under .bryggan öfver Neckeström, och antände en trädskans, som Danskarne byggt vid foten af Brunkeberg. Christian blef sårad i munnen af en pil. Efter ett tappert fäktande erhöllo Svenskarne en lysande seger. Störst blef Danskarnes nederlag, då de skulle fly öfver bron, som störtade under dem. De, som und-kommo till skeppen med konungen, afseglade till Danmark; och

* efter den betan lemnade Christian Sverige i fred. Han dog 1481.

Nu följde några år, de lyckligaste, som riket på långliga tider njutit; ty herr Sten var, såsom det heter i en gammal krönika, ”en snäll, försigtig och frimodig herre, och dertill i sina anslag lyckosam.” Han höll sträng uppsigt öfver sina fogdar, och hans rättvisa var så berömd bland Svenska folket, att ett ordspråk blef gängse, att herr Sten hellre ville våga sitt lif, än låta bonden ett får afhändas med orätt. Då han gjorde något löfte, sade han: ”Jag lofvar det vid mina tre sjöblad (hans vapen),” och detta hans löfte var mer pålitligt, än biskopars och konungars eder. Han inrättade 1477 en högskola eller akademi i Upsala. Äfven boktryckarkonsten infördes i Sverige under hans tid.Herr Sten Slure råkade 1488 i krig med Ryssland. År 1495 inryckte en stor Rysk här i Finland. Den tappre Knut Posse förde befälet på Wiborgs slott. Den Ryska hären belägrade Wiborg och stormade slottet. Men Posse hade under ett torn lagt en mängd krut, och då tornet blifvit fullt af Ryssar, sprängde han det i luften. Ryska hären blef af den förfärliga knallen så betagen, att den hals öfverliufvud begaf sig på flykten. Detta kallas ”den Wiborgska smällen.” Rys-sarne påstodo, att den skett genom trollkonster.

Då herr Sten, med en talrik här, kom till Finland till de sinas hjelp, hade han med sig herr Svante Sture, hvilken gjort lyckliga tåg inåt Ryssland. Med honom råkade herr Sten i oenighet, och denna oenighet blef sedan en orsak

lill stora olyckor.

Återblick: Riksföreståndarevalet i Arboga. Slaget på Brunke-berg. Rikets lyckliga belägenhet. Sten Stures dygder. Upsala akademi. Boktryckarkonsten. Ryska kriget. Oenigbet med Svante Sture.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XI. JOHAN II.

Rådslierrarne, bland hvilka Svante Slure hade stort inflytande, uppsade herr Sten all tro och lydnad, och inkallade 1497 konung Johan II, Christians son och efterträdare i Danmark och Norrige. Derlill bidrogo många af de förnämare männens hustrur. På den tiden fingo endast riddares hustrur bära namnet fru, och konungen allena, men icke riksföreståndaren, egde alt utdela riddarevärdigheler. De Svenska fruntimren, som ville vinna denna titel, förmådde sina män att verka för konung Johan, ty

”Hvar frälseqvinna vill heta fruga,

Att andra skulle sig för henne buga.”

Konung Johan ankom med en stark flotta till Stockholm. Herr Sten hade en stor här tillsammans, och hade kunnat göra väldigt motstånd; men då han såg herrarnes önskan, beslöt han ingå förlikning, och uppgaf slottet och sladen åt Johan, som erkändes för konung. Sedan begaf sig konungen, Herr Sten Slure råkade 1488 i krig med Ryssland. År 1495 inryckte en stor Rysk här i Finland. Den tappre Knut Posse förde befälet på Wiborgs slott. Den Ryska hären belägrade Wiborg och stormade slottet. Men Posse hade under ett torn lagt en mängd krut, och då tornet blifvit fullt af Ryssar, sprängde han det i luften. Ryska hären blef af den förfärliga knallen så betagen, att den hals öfverliufvud begaf sig på flykten. Detta kallas ”den Wiborgska smällen.” Rys-sarne påstodo, att den skett genom trollkonster.

Då herr Sten, med en talrik här, kom till Finland till de sinas hjelp, hade han med sig herr Svante Sture, hvilken gjort lyckliga tåg inåt Ryssland. Med honom råkade herr Sten i oenighet, och denna oenighet blef sedan en orsak lill stora olyckor.

Återblick: Riksföreståndarevalet i Arboga. Slaget på Brunke-berg. Rikets lyckliga belägenhet. Sten Stures dygder. Upsala akademi. Boktryckarkonsten. Ryska kriget. Oenigbet med Svante Sture.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XI. JOHAN II.

Rådslierrarne, bland hvilka Svante Slure hade stort inflytande, uppsade herr Sten all tro och lydnad, och inkallade 1497 konung Johan II, Christians son och efterträdare i Danmark och Norrige. Derlill bidrogo många af de förnämare männens hustrur. På den tiden fingo endast riddares hustrur bära namnet fru, och konungen allena, men icke riksföreståndaren, egde alt utdela riddarevärdigheler. De Svenska fruntimren, som ville vinna denna titel, förmådde sina män att verka för konung Johan, ty

”Hvar frälseqvinna vill heta fruga,

Att andra skulle sig för henne buga.”

Konung Johan ankom med en stark flotta till Stockholm. Herr Sten hade en stor här tillsammans, och hade kunnat göra väldigt motstånd; men då han såg herrarnes önskan, beslöt han ingå förlikning, och uppgaf slottet

och sladen åt Johan, som erkändes för konung. Sedan begaf sig konungen,jemte lierrarne, till Upsala, der han blef krönt. Vid hans kröning uppfylldes fruntimrens önskan, ty konungen slog femtio herrar till riddare, och Hand dem barn i vaggan.

Konung Johans regering var icke bättre än de öfrige Danske konungarnes. Skatter tryckte landet, knot och missnöje hördes, så att konungen en gång med sitt hof inneslöt sig på Stockholms slott, der han under sex veckor afbröt all gemenskap med sjelfva staden. Hans gemål, Christina af Saxen, som var med honom, fallde tårar, för det hon var så instängd. Slutligen tillät konungen henne att en söndag gå utom slottet till storkyrkan, för att bevista gudstjensten. När messan var slut, uppvaktade henne herr Sten och herr Svante, och beledsagade henne, såsom höfviska riddare, tillbaka till slottet. Men slottsfolket rigtade kanonerna emot dem, och de måste draga sig tillbaka ifrån drottningens sällskap. Förbittrade häröfver, förklarade sig herrarne uppenbart emot konungen.

Snart hade dessa herrar samlat en krigshär. De sammanträdde i Wadstena, och Sten Sture utsågs åter till riksföreståndare 1501. Han tågade emot Stockholm, hvars belägring anförtroddes åt Hemming Gadd, en lärd man, som nyss hemkommit från Rom, och var biskop i Linköping. Konung Johan lemnade sin gemål med 2000 man qvar på slottet, och seglade till Danmark, med löfte att snart återkomma till hennes hjelp. Hon försvarade sig tappert, och nöden blef till slut så stor, att hästarna måste slagtas och af hela besättningen återstodo endast 80 man. Då uppgaf hon slottet. Hon fördes derefter till Wadstena, der hon länge uppehöll sig. Konung Johan visade föga ifver för hennes befrielse, utan tröstade sig med jungfru Edlas och andra fruntimmers sällskap, med hvilka han åkte i'släde, skämtade och lekte taffel. När slutligen drottningen blef frigifven, medförde hon ett skriftligt betyg från Sture och Rådet, att hon skickat sig ärbart och dygdigt under den tid hon vistats i Sverige. Herr Sten följde henne sjelf, med mycken höfviskhet och vördnad, till Danska gränsen. På hemresan derifrån insjuknade han, och afled i Jönköping den 13 December 1503.Slen Stures gemål, Ingeborg Tott, var en rik fröken af en förnäm ätt. Deras enda dotter blef nunna i Wadstena.

Återblick: Konung Johan inkallas. Riddarslag. Dröttning Christina. Herrarnes uppresning. Drottningen uppgifver Stockholm. Frigifves. Sten Stures död. Hans gemål och dotter.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XII. SVANTE STURE.

Hemming Gadd, som var närvarande vid Sten Stures död, beslöt att hålla denna olycka hemlig, för alt förekomma oroligheter, tills en ny riksföreståndare blifvit vald. Han lät en af herr Stens tjenare påtaga den aflidnes kläder och binda för ögonen, föregifvande, att han hade ögonsjuka, som den aflidne ofta lidit af. Så kom han lyckligt till Stockholm. Der samlades en herredag, som genast utvalde Svante Sture till riksföreståndare.

Herr Svante Sture var en lika tapper som ädel man och derföre både älskad och vördad af folket och tjenlig att uppehålla riket i de faror, som förestodo. Många Svenskar voro förrädare mot sitt fädernesland, och buro, såsom Hemming Gadd sade, Danska hjertan under Svenska kappor. Konung Johan i Danmark och hans son Christiern försökte både med härsmakt och list att kufva Sverige, men det' lyckades dem icke. Så länge herr Svante lefde, gjorde han dem tappert motstånd, ehuru han äfven led förluster i det beständiga kriget. Herr Svante afled hastigt i Westerås d. 2 Januari 1512, der bergsmännenj genast vidtogo mått och steg att förskaffa regeringen åt hans son, Sten Sture den yngre.

Svante Sture var förmäld första gången med Iliana Gädda, och andra gången med ett Danskt fruntimmer, Märta Ivarsdotter> hvilken beskrifves såsom en förräderska emot sin styfson. Hon förde en hemlig brefvexling med rikets fiender, och förrådde den unga herr Stens skepp åt Christiern.

Återblick: Hemming Gadds list. Svante Stares regering. Hans död. Gemåler.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

Slen Stures gemål, Ingeborg Tott, var en rik fröken af en förnäm ätt. Deras enda dotter blef nunna i Wadstena.

Återblick: Konung Johan inkallas. Riddarslag. Dröttning Christina. Herrarnes uppresning. Drottningen uppgifver Stockholm. Frigifves. Sten Stures död. Hans gemål och dotter.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XII. SVANTE STURE.

Hemming Gadd, som var närvarande vid Sten Stures död, beslöt att hålla denna olycka hemlig, för alt förekomma oroligheter, tills en ny riksföreståndare blifvit vald. Han lät en af herr Stens tjenare påtaga den aflidnes kläder och binda för ögonen, föregifvande, att han hade ögonsjuka, som den aflidne ofta lidit af. Så kom han lyckligt till Stockholm. Der samlades en herredag, som genast utvalde Svante Sture till riksföreståndare.

Herr Svante Sture var en lika tapper som ädel man och derföre både älskad och vördad af folket och tjenlig att uppehålla riket i de faror, som förestodo. Många Svenskar voro förrädare mot sitt fädernesland, och buro, såsom Hemming Gadd sade, Danska hjertan under Svenska kappor. Konung Johan i Danmark och hans son Christiern försökte både med härsmakt och list att kufva Sverige, men det' lyckades dem icke. Så länge herr Svante lefde, gjorde han dem tappert motstånd, ehuru han äfven led förluster i det beständiga kriget. Herr Svante afled hastigt i Westerås d. 2 Januari 1512, der bergsmännenj genast vidtogo mått och steg att förskaffa regeringen åt hans son, Sten Sture den yngre.

Svante Sture var förmäld första gången med Iliana Gädda, och andra gången med ett Danskt fruntimmer, Märta Ivarsdotter> hvilken beskrifves såsom en förräderska emot sin styfson. Hon förde en hemlig brefvexling med rikets fiender, och förrådde den unga herr Stens skepp åt Christiern.

Återblick: Hemming Gadds list. Svante Stares regering. Hans död. Gemåler.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XIII. STEN STURE DEN YNGRE.

Den unge herr **Sten Sture,** ädel och älskad såsom fadren, emottog en bekymmcrfull börda i Sveriges regering. Många af adeln, som afundades hans anseende, uppreste sig emot honom. Bland dessa var isynnerhet Gustaf Trolle, som blef upphöjd på erkebiskopsstolen i Upsala. Erkebiskopen sökte att genom alla möjliga medel på Sveriges tliron för-hjelpa konung Christiern, som i Danmark 1513 efterträdt sin fader. Konung Christiern sjelf anförde flera anfall mot Sverige. Han blef likväl slagen vid Bränkyrka 1518, der Svenska baneret fördes af en ung ädling, Gustaf Eriksson Wasa. Han ville då ingå förlikning, begärde ett samtal med Sture och fordrade till den ändan gisslan. Åtskilliga Svenska ädlingar begåfvo sig fördenskull till hoqom; men han förde dem trolöst såsom fångar lill Danmark. Kriget fortfor. Christierns fällherre, Otto Krumpe, inbröt i Westergötland 1520. Sten Sture mötte honom på isen af sjön Asunden vid Bogesund (nu Ulricehamn). En kanonkula, som studsade mot isen, träffade riksföreståndaren i höften. Han nedlades i en släda, och fördes undan uppåt landet. Men lfan dog innan han hunnit till Stockholm. Hans här blef slagen, och Danska hären tågade framåt.

Stures gemål hette Christina Gyllenstjerna. Hon förde befälet på Stockholms slott, der hon inneslöt sig med sina

fyra späda barn och beslöt försvara sig. Erkebiskop Trolle ryckte med en här emot Stockholm, men lyckades icke att förmå henne till uppgift af staden. Hon visade en ädel verksamhet. Sin enda son sände hon till Polen, och begärde hjelp af dess konung. Från Lybeck skaffade hon sig Tyska hjelptroppar. Till de Svenska herrarne skref hon ömma och alfvarliga bref, förmanande dem till enighet och mod, och bad dem välja en skicklig, ny riksföreståndare. Emellertid nalkades Danska hären. ' ”Om det regnade bönder från himmelen,” yttrade sig Danskarne, ”fråge vi ej efter dem.” Mer än en bondehär, som försökte motstånd, blef slagen. Gustaf Trolle var isynnerhet verksam i Christierns här.Stockholm belägrades. Christiern och erkebiskopen försökte alla medel att få staden i sitt våld. Sjelfva Hemming Gadd öfvertalades att ingå i staden och vidtala Christina. Då hon såg, att bland besättningen funnos förrädare, måste hon slutligen dagtinga. Mot vilkor, att ingen skulle förföljas, utan alla Svenskar njuta fred, frihet och säkerhet, och att Christiern skulle blifva en huld konung, uppgaf hon slottet 1520.

Återblick: Sten Stures motståndare. Slaget vid Brännkyrka. Cbrislierns trolöshet. Slaget vid Bogesund. Sten Stures död. Christina Gyllenstjerna. Hennes försvar af Stockholm. Dagtingan.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XIV. CHRISTIERN II TYRANN.

Christiern visade redan i sin ungdom ett vildt och grymt sinnelag. Elak och olydig mot sin lärmästare, lät han icke en gång sin faders tuktan linda sig till förbättring. Johan hade en gång med piskan så eftertryckligt agat sin vanartiga son, att denne måste på knä lofva bättring. Men fa-dren visste alltför väl, att han icke kunde lita på dessa löften, utan trodde alltid, att Christiern skulle blifva en ond menniska. Redan under fadrens lifstid utnämndes han till ståthållare i Norrige. Der lefde, i staden Bergen, en Holländsk qvinna, Sigbrit, med sin dotter Dyvika. Dottren var berömd Öfver hela Norrige för sin skönhet, godhet och rena seder. Modern deremot var listig, äregirig, rå och djerf. Hon hade varit fruktmånglerska i Holland; i Bergen var hon krögerska. Då Christiern hörde omtalas Dyvikas skönhet, reste han till Bergen för att se henne. En bal anställdes samma afton för prinsen, och alla stadens fruntimmer blefvo bjudna dit. Christiern dansade med Dyvika och blef så intagen af hennes skönhet, att han förmådde modern att flytta till Opslo (nu Christiania), der han lät bygga ett hus åt dem, och försedde dem från sitt slott med betjening och allt hvad de önskade. Folket påstod, alt Sigbrit genom en kärleksdryck förhexat Christiern. Christiern blef förmäld med Isabella af C ast ilien, en prinsessa af] intagande skönhet, med

* Stockholm belägrades. Christiern och erkebiskopen försökte alla medel att få staden i sitt våld. Sjelfva Hemming Gadd öfvertalades att ingå i staden och vidtala Christina. Då hon såg, att bland besättningen funnos förrädare, måste hon slutligen dagtinga. Mot vilkor, att ingen skulle förföljas, utan alla Svenskar njuta fred, frihet och säkerhet, och att Christiern skulle blifva en huld konung, uppgaf hon slottet 1520.

Återblick: Sten Stures motståndare. Slaget vid Brännkyrka. Cbrislierns trolöshet. Slaget vid Bogesund. Sten Stures död. Christina Gyllenstjerna. Hennes försvar af Stockholm. Dagtingan.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XIV. CHRISTIERN II TYRANN.

Christiern visade redan i sin ungdom ett vildt och grymt sinnelag. Elak och olydig mot sin lärmästare, lät han icke en gång sin faders tuktan lända sig till förbättring. Johan hade en gång med piskan så eftertryckligt agat sin vanartiga son, att denne måste på knä lofva bättring. Men fa-dren visste alltför väl, att han icke kunde lita på

dessa löften, utan trodde alltid, att Christiern skulle blifva en ond menniska. Redan under fadrens lifstid utnämndes han till ståthållare i Norrige. Der lefde, i staden Bergen, en Holländsk qvinna, Sigbrit, med sin dotter Dyvika. Dottren var berömd Öfver hela Norrige för sin skönhet, godhet och rena seder. Modern deremot var listig, äregirig, rå och djerf. Hon hade varit fruktmånglerska i Holland; i Bergen var hon krögerska. Då Christiern hörde omtalas Dyvikas skönhet, reste han till Bergen för att se henne. En bal anställdes samma afton för prinsen, och alla stadens fruntimmer blefvo bjudna dit. Christiern dansade med Dyvika och blef så intagen af hennes skönhet, att han förmådde modern att flytta till Opslo (nu Christiania), der han lät bygga ett hus åt dem, och försedde dem från sitt slott med betjening och allt hvad de önskade. Folket påstod, alt Sigbrit genom en kärleksdryck förhexat Christiern. Christiern blef förmäld med Isabella af C ast ilien, en prinsessa af] intagande skönhet, med

*ett stort förstånd och ett ömt hjerla. Men lian aktade henne icke, utan skänkte sin kärlek åt Dyvika. En förnäm Dansk ädling, Torbern Oxe, förtjust af Dy vikas skönhet, visade henne mycken uppmärksamhet. Hon dog hastigt 1517, såsom det sades, af gift. Christiern anklagade Torbern såsom mördare, och lät, ehuru han var fullkomligt oskyldig, och ehuru ingen domare kunde förmås att fälla den orättvisa domen, halshugga honom. Sigbrit fortfor emellertid alt utöfva ett oinskränkt inflytande på Christiern. Han följde hennes råd i nästan. alla saker.

Sedan Christina Gyllenstjerna uppgifvit Stockholms slott, och Christiern der gjort sitt intåg, gjorde han en resa till Danmark, men återvände snart, för att fira sin kröning i Sverige. Det var nu han uppgjorde planen alt döda de förnämsta herrarna i detta rike. En riksdag sammankallades i Stockholm, och vid kröningshögtidliglieten undfägnades de Svenske herrarne kungligt, ehuru ingen af dem upphöjdes i ridderligt stånd. Helt oförmodadt, under gästabudet, framträdde Gustaf Trolle och anklagade de Svenska herrarna såsom brottsliga emot påfven. Alla blefvo bestörla. Christiern lät genast fängsla Christina Gyllenstjerna, jemte flera biskopar, riksrådet, riddare och adelsmän. Slottsportarna, åfvensom stadens portar, tillstängdes. En allmän ångest och fasa utbredde sig öfver staden.

Följande dagen, den 8 November 1520, vid middagstiden, kallades stadens borgare till Stortorget. Dit leddes de fängslade herrarne. En Dansk riddare talade till folket och förklarade herrarna brottsliga. Biskop Vincenlius i Skara upphöjde sin röst och betygade sin oskuld, samt ropade, att konungen var en förrädare mot de Svenske. Flere af offren begynte ropa på samma sätt, men bödlarne nedtystade dem. Biskop Matthias måste först knäböja, och blef halshuggen. Derefter biskop Vincentius. Så rådsherrarne, bland hvilka Erik Johansson Wasa och Joachim Brahe. Stadens borgmästare, flere rådmän och de mest ansedde borgare rycktes bort ur sina hus till döden. En åskådare, som fällde tårar, blef för detta yttrade medlidande inryckt i kretsen och äfven halshuggen. Liken blefvo liggande på torget öfver natten.Dagen derefter lät Christiern utropa, alt ingén mer be-höfde frukla; ty nu ville konungen icke ilera straffa. Då framkommo många, som i förskräckelsen gömt sig i husen. Knappt hade de blifvit synliga, förrän de fördes till torget och blodbadet ånyo begynte.

Ändlligen fruktade man, att de döda kropparna på torget skulle uppväcka pesten; derföre befallde tyrannen, att ett stort bål skulle uppföras på Södermalm, dit kropparna lasstals fördes. Äfven Sten Sture den yngres lik nppgräfdes från kyrkogården och kastades på bålet.

Christiern hemställde till Christina Gyllenstjerna, antingen hon ville brännas, dränkas eller lefvande begrafvas. Hon föll afdånad för' hans fotter; och han lät beveka sig af de kringstående alt skänka henne lifvet, då lian hörde, att hon egde stora rikedomar att köpa det med. Hon jemte flera andra förnäma fruntimmer fördes fängslade till Danmark.

Konungen företog härefter en eriksgata, som utmärktes med afrättningar. Så lät han i Jönköping föra till döden Lindorm Ribbings tvenne söner, den ena 8, den andra 6 år gammal. Man slog gossarnas långa hår i knutar, trädde kaflar igenom håret och upplyftade den äldste från marken, hvar-vid hans hufvud afhöggs. Då den yngre såg sin broders blod rinna, vände han sig till bödeln och sade: ”Kära man, bloda icke ned min skjorta såsom min broders, ty då får jag bannor af mamma.” BödeLn, rörd af barnets oskuld, kastade från sig svärdet och sade: ”Förr skall min egen skjorta blodas, ån jag blodar din.” Men konungen, som sjelf betraktade detta uppträde, framkallade en

annan bödel, som först afrättade barnet och sedan afslog den medlidsamma bödelns hufvud.

Dessa Christierns grymheter väckte en sådan afsky, att många hans tjenare öfvergåfvo honom. Bland dem var fältherren Otto lirumpe, som ej längre ville tjena en sådan herre. Den tappre Danske amiralen Severin Norrby beskyddade uppenbart dem, som togo sin tillflykt till honom. Öfver 600 hufvuden hade fallife, innan Christiern 1521 lemnade Sveriges gränser. Försynen hade likväl redan utsett verktyget till Sve-riges frälsning. Det var Gustaf Eriksson Wasa, som uppträdde säsom fäderneslandets och frihetens räddare.

Återblick: Christierns ungdom. Hans kärlek till Sigbrits dotter Dyvika. Torbern Oxes mord. Christierns kröning. Blodbadet i Stockholm. Christierns eriksgata. Allmän afsky för honom.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XV. REGENTER UNDER KATOLSKA TIDEHVARFYET.

Erik Väderhatt († 885). Björn Eriksson (-J- 935). Olof och Erik Seger säll (-J- 993). Olof Sköt konung (-J- 1024). Anund Jakob («f* 1052). Emund Gammal. Stenkil (-J- 1066). Håkan Röde. Inge d. ä. och Halstan. Philip (-J- 1118) och Inge d. y, (-J- 1129). Sverker (-J- 1155). Erik den helige (-}- 1160). Carl Sverker sson (-J- 1168). Knut Eriksson (-J-1195). Sverker Carlsson (-J-1210). Erik Knutsson (-{- 1216). Johan Sverkersson (-J- 1222). Erik Eriksson (-J- 1250). Zfar-ger Jarl, förmyndare (-J- 1266). Waldemar (afsatt 1275, -J- 1302). Magnus Ladulås (*J* 1290). Torkel Knutsson, förmyndare (-J- 1306). Birger (afsatt 1319, -j- 1321). Kettilrnundsson, förmyndare (-J- 1336). Magnus Smek (afsatt 1363, f 1374). Erik XII, medregent (f 1359). £TÄ-medregent (afsatt 1363, -J- 1380). Albrecht af Meklen-(afsatt 1389, -j- 1412). Margareta (-J- 1412). Erik XIII af Pommern (afsatt 1434, -j- 1459). Engelbrecht, rifcs-höfvidsman (-J- 1436). Cör/ Knutsson, riksföreståndare (afsatt 1441). Christoffer af Bajern (f 1448). Carl VIII Knutsson# konung (afsatt 1457). Christian I af Oldenburg (afsatt 1464, -j- 1481). Carl Knutsson (afsatt 1465, ånyo konung 1467, -J- 1470). Sten Sture d. ä., riksföreståndare (afsatt 1417). JoAa/i II (afsatt 1501). Sten Sture d. ä., riksföreståndare (-J- 1503). Svante Sture, riksföreståndare (*{- 1512). Äe» Sture d. y., riksföreståndare (-}- 1520). *Christiern tyrann* (afsatt 1521, † 1559).

*

riges frälsning. Det var Gustaf Eriksson Wasa, som uppträdde säsom fäderneslandets och frihetens räddare.

Återblick: Christierns ungdom. Hans kärlek till Sigbrits dotter Dyvika. Torbern Oxes mord. Christierns kröning. Blodbadet i Stockholm. Christierns eriksgata. Allmän afsky för honom.

(*S. R. S. M. Æ.*)

*

XV. REGENTER UNDER KATOLSKA TIDEHVARFYET.

Erik Väderhatt († 885). Björn Eriksson (-J- 935). Olof och Erik Seger säll (-J- 993). Olof Sköt konung (-J- 1024). Anund Jakob («f* 1052). Emund Gammal. Stenkil (-J- 1066). Håkan Röde. Inge d. ä. och Halstan. Philip (-J- 1118) och Inge d. y, (-J- 1129). Sverker (-J- 1155). Erik den helige (-}- 1160). Carl Sverker sson (-J- 1168). Knut Eriksson (-J-1195). Sverker Carlsson (-J-1210). Erik Knutsson (-{- 1216). Johan Sverkersson (-J- 1222). Erik Eriksson (-J- 1250). Zfar-ger Jarl, förmyndare (-J- 1266). Waldemar (afsatt 1275, -J- 1302). Magnus Ladulås (*J* 1290). Torkel Knutsson, förmyndare (-J- 1306). Birger (afsatt 1319, -j- 1321). Kettilrnundsson, förmyndare (-J- 1336). Magnus Smek (afsatt 1363, f 1374). Erik XII, medregent (f 1359). £TÄ-medregent (afsatt 1363, -J- 1380). Albrecht af Meklen-(afsatt 1389, -j- 1412). Margareta (-J- 1412). Erik XIII af Pommern (afsatt 1434, -j- 1459). Engelbrecht, rifcs-höfvidsman (-J- 1436). Cör/ Knutsson, riksföreståndare (afsatt 1441). Christoffer af

Bajern (f 1448). Carl VIII Knutsson# konung (afsatt 1457). Christian I af Oldenburg (afsatt 1464, -j- 1481). Carl Knutsson (afsatt 1465, ånyo konung 1467, -J- 1470). Sten Sture d. ä., riksföreståndare (afsatt 1417). JoAa/i II (afsatt 1501). Sten Sture d. ä., riksföreståndare (-J- 1503). Svante Sture, riksföreståndare (*{- 1512). Äe» Sture d. y., riksföreståndare (-}- 1520). *Christiern tyrann* (afsatt 1521, † 1559).

*

1. GUSTAF DEN FÖRSTE OCH HANS SÖNER.

I. GUSTAF ERIKSSON.

Herr *Erik Johansson Wasa* bodde, med sin husfru, *Cecilia Månsdotter till Eka*, på Lindholmens gård i Upland. Der föddes deras son **Gustaf** den 12 Maj 1496. Då gossen uppnått 6 års ålder, sändes han till Sten Sture den äldres hof, att der uppfostras. Konung Johan såg honom der en gång, förvånades af hans lifliga och sköna utseende, klappade honom på hufvudet och sade; ”Nog blir du en märkelig man, om du får lefva.” Han ville äfven föra barnet till Danmark för att uppfostras, men Sten Sture förekom det. Gustaf sattes uti Upsala skola, der han redan talade om, huru han ville drifva Danskarna ur riket. Vid 18 års ålder kom han till Sten Sture den yngres hof. Han förde Svenska hufvudbaneret i Brännkyrka slag, och var en bland de Svenska ädlingar, som der lemnades åt Christiern till gisslan. Då han blifvit bortförd till Danmark, anförtroddes han åt en frände, berr Erik Baner på Kallö, för att bevakas. Han blef der vänligt behandlad; men hans Svenska hjerta led beständigt af de smådelser, som de stolta Danskarna yttrade om Sverige. Tidigt en morgon förklädde han sig till bonde, och begaf sig på flykten till Lybeck, dit han lyckligen undkom. Men der infann sig herr Erik Baner och återfordrade honom, såsom sin fånge. I ett tal inför Rådet bevisade Gustaf, med segrande vältalighet, att han orättvist och emot all folkrätt blifvit bortförd, samt sålunda egde rättighet att återtaga sin frihet, när helst han kunde. Borgmästaren Nils Broms förskaffade Gustaf lägenhet att komma öfver till Kalmar.

När han åter beträdde sin fädernejord, fann han den eröfrad af den Danske tyrannen. I Kalmar förde ett ädelt fruntimmer, uppeldadt af Christina Gyllenstjernas exempel,

befälet. Anna Bjeike emottog 'Gustaf med välvilja; men bor-gerskapet var modfälldt, och den Tyska besättningen ovillig att försvara sig längre, så att slottet snart uppgafs åt amiralen Norrby. Med möda undkom Gustaf och begaf sig uppåt landet. På Tärna gård i Södermanland besökte Gustaf sin svåger Joachim Brahe, som var inbjuden till Christierns kröning i Stockholm. Förgäfves uppmanade Gustaf honom att blifva hemma. Gustaf flydde vidare och träffade på Grijps-hoåm en sin svågers gamle tjenare, som kom från Stockholm och, med tecken och tårar mer än ord, meddelade berätt?MI $en om blodbadet. Gustafs egen far, liksom svågern, voro mördade. Åtföljd af en enda tjenare; och klädd i bondekläder, begaf sig Gustaf bortåt Dalarna, bland hvars tappra folk han hoppades finna hjelpare och vänner.

På Rankhyttan bodde en rik bergsman, Anders Persson, hos hvilken Gusjtaf tog tjenst såsom dräng. Men hans ovana vid arbetet och en silkeskrage, som en piga sett framsticka under vallmarsrocken, väckte misstankar. Anders Persson hade varit Gustafs kamrat i Upsala och kände igen honom* Men han vågade icke hysa honom, af fruktan för Christierns efterspaningar, ty ett pris hade blifvit satt på Gustafs hufvud. Gustaf begaf sig derföre till Ornäs, i hvars egare han träffade en annan Upsalavän, Arendt Persson Ornflykt. Denne emottog väls honom med vänliga ord, men beslöt i hemlighet att utlemna honom. Han begaf sig till en sin granne och bad honom hjelpa sig att gripa Gustaf. Men då den ärlige mannen yttrade afsky för ett sådant förräderi, begaf sig Arendt till den Danske fogden i orten. Hans hustru, Barbro Stigsdotter, som kände mannens falska lynne och såg honom taga vägen till fogden, anade försåtet. Rörd af medlidande öfver den unge ädlingens olyckor, beslöt hon rädda honom. Hon 4ä£ en dräng med häst och släda hålla utanför byggningen, medan hon sjelf gick in i Gustafs# rum och

hjelpte honom otéd genom: fönstret.

Så anlände Gustaf till presten herr Jon i Svärdsjö, som också gästfrilt och vänligt bemötte honom. Som Jon fruktade Danskarnes efterspaningar, skickade han Gustaf till krono-skytten Sven Elfsson till Isala. Knappt var Gustaf dUkom-n*en, förrän de Danske spejarne inträdde. Sven Elfssons hustru, sysselsatt att baka bröd, ville förvilla Danskarna, gaf derföre Gustaf ett slag med brödspaden, liksom han varit en af hennes drängar, och befallde honom gå ut i ladan att tröska.

Då han icke längre här var säker, gömde honom Sven Elfsson i ett halmlass, för att föra honom djupare inåt skogarna*. Danskarnes utskickade misstänkte bonden, och stucko sina -spjut genom lasset, då Gustaf sårades i benet. Knappt märkte Sven Elfsson blod under lasset, förrän han oförmärkt skar sin häst i foten, och inbillade så Danskarne, att del blott var hästen som blödde.

Tvenne andra kronoskyttar, Per och Matts Olofsson uth Marnäs, gömde honom i skogen under en kull fallen fur, der de tillförde honojn mat. , De förde honom sedermera till Rättviks kyrka, der Gustaf första gången talade till bönderna. Han föreställde dem fäderneslandets fara och Christierns grymhet, samt uppmanade dem att gripa till vapen för friheten, såsom de gjort under Engelbrecht och Sturarne. Men bönderna, som voro betänksamme, ville först inhemla sina grannars tanke. Gustaf begaf sig vidare till Mora socken. Pre-sten derstädes, Jakob Persson, visade honom likaledes välvilja, och anförtrodde honom åt bonden Temle-Maltes i Ulmeland^ Der gömde han sig i källaren. När Tomte-MaUes's hustru-såg Danskar komma äfven hit, ställde hon ett kar öfver käl-larluckan, så att den icke upptäcktes. Vid Mora kyrka*talade Gustaf ånyo till allmogen, men Morakarlame tycktes icke vara hågade för krig, Förtvillad begaf sig Gustaf då ål Norska sidan, i lanke att för alltid lemna sitt olyckliga fäderneslånd*.

Emellertid kom ett Danskt parti för att gripa honom. Några bönder, som sågo den Danska ryttarskaran på Skljajis is, lupo till kyrkan och ringde i klockorna. Vädret låg upp- \ åt bygden, så alt en stor folkmängd hastigt samlades. De fremmande togo sin tillflykt dels i preslgården, dels uppe i kyrktornet, men de beväpnade. Dalk^rlarne begynle skjuta på dem, och skonade endast deras lif, sedan de heligt försäkrat , alt ieke göra G usla f något ondt.m

Åtskilliga flyktande adelsmän, äfven förföljde, af Chti-stietn, kommo npp till Dalarne. 1)e berättade om blodbadet, oett tilläde, att Christiern beslutat låta afväpna alla bönder. Då begynte böndeme sorla, ocft då de' fingo höra, ätt Gustaf var en skicklig höfvidsman, som fört Sture$ banér, skiekade de skidlöpare att kalla honom tillbaka. Desse hunno honom ^åra fjeflen, och han vände genast och med glädje tiflbakå.

I Mora träffade han de förnämsta och myndigaste bönder från alla socknar i Öster- och Wesier-Dalarne. De utko-rade honom i Mars fnånad 1521 till sin och menige rikets herre och höfvidsman.

Återblick: Gustafs föräldrar och födelse. Johan IT:s spådom. Gustaf bortföres af Christiern. Flykten från Kalfö till Lybeck. Ankomst till Kalmar. Anna Bjelke. Besök bos haAs svåger. Underrättelse om blodbadet. .Hankhyttan. Or näs. Barbro Stigsdotters ädelmod* Sven Elfsson i Isala. Mar näs. Utnteländ. Färden till Norrige. Dalkarlarne katta honom tillbaka. Han blifver höfvidsman.

*

II. BEFRIELSEKRIGET.

Ringa var den makt, hvarmed Gustaf Wasa begynte sitl stora värf, fäderneslandet befrielse. Sexton raska drängar voro hans ltfvakt, och ett par hundrade unge män källadésig hans fotgångare. Men snart ökade sig hans styrka. Datkat*-larne, alla vande vid vapen, samlade sig till honom. Mén de vofo ett oroligt, sjelfständigt folk, ovant vid krigslydnad och ordning. Ett vigtigt inflytande på dem skdlle naturligtvis det första nederlag eller den första seger hafva. Meri Gustaf visste att uppelda dem och begagna sig af deras tapper-het och förmåga att umbära.

Först intog han Falun * der han i krarabodarna tog sidentyg till sina första fanor, och bemäktigade sig det Danska köpmansgodset jemte kroftän* uppbörd, så att han kunde utdela något penningar ibland feitt folk. Efter denna framgång begaf han sig till Gestrikland, för att äfven vinna dess invånare för sin sak. Gustaf satte emellertid Peter Svensson till Widerboda, en myndig bergsman, till höfvidsman för folket. På återvägen från Gestrik- m

Åtskilliga flyktande adelsmän, äfven förföljde, af Chti-stietn, kommo npp till Dalarne. 1)e berättade om blodbadet, oett tilläde, att Christiern beslutat låta afväpna alla bönder. Då begynte böndeme sorla, ocft då de' fingo höra, ätt Gustaf var en skicklig höfvidsman, som fört Sture$ banér, skiekade de skidlöpare att kalla honom tillbaka. Desse hunno honom ^åra fjeflen, och han vände genast och med glädje tiflbakå.

I Mora träffade han de förnämsta och myndigaste bönder från alla socknar i Öster- och Wesier-Dalarne. De utkorade honom i Mars fnånad 1521 till sin och menige rikets herre och höfvidsman.

Återblick: Gustafs föräldrar och födelse. Johan IT:s spådom. Gustaf bortföres af Christiern. Flykten från Kalfö till Lybeck. Ankomst till Kalmar. Anna Bjelke. Besök bos haAs svåger. Underrättelse om blodbadet. .Hankhyttan. Or näs. Barbro Stigsdotters ädelmod* Sven Elfsson i Isala. Mar näs. Utnteländ. Färden till Norrige. Dalkarlarne katta honom tillbaka. Han blifver höfvidsman.

*

II. BEFRIELSEKRIGET.

Ringa var den makt, hvarmed Gustaf Wasa begynte sitl stora värf, fäderneslandet befrielse. Sexton raska drängar voro hans ltfvakt, och ett par hundrade unge män källadésig hans fotgångare. Men snart ökade sig hans styrka. Datkat*-larne, alla vande vid vapen, samlade sig till honom. Mén de vofo ett oroligt, sjelfständigt folk, ovant vid krigslydnad och ordning. Ett vigtigt inflytande på dem skdlle naturligtvis det första nederlag eller den första seger hafva. Meri Gustaf visste att uppelda dem och begagna sig af deras tapper-het och förmåga att umbära.
Först intog han Falun * der han i krarabodarna tog sidentyg till sina första fanor, och bemäktigade sig det Danska köpmansgodset jemte kroftän* uppbörd, så att han kunde utdela något penningar ibland feitt folk. Efter denna framgång begaf han sig till Gestrikland, för att äfven vinna dess invånare för sin sak. Gustaf satte emellertid Peter Svensson till Widerboda, en myndig bergsman, till höfvidsman för folket. På återvägen från Gestrik-m

iåifd, det ötf&iaf bttfvit «*né«tageii* ttfötte ftoÄtöå ifftét, att lians fcår bliffft äérg&t rtd BrffiÉtfe&y Ä*j& Bféttå fylté w dctek o&fifHitv

Eö Daask htfr, änliftf af efltebifi&op Trbfle1, biskop Jöfil Mdedäcfee tféii åtskftfigé å«dr8 tyråriäéite 'tiiftidf, fydué ta etilöt Brfétobftéks f&Jay déf DfflelfVeri titgjtitfdé' gräbsétf emellan Westmanland och Dalarne. Från andra éidån skötof* Datkarfetfné 9tri* ^H&r' ftärtöftfé* effvén, så att D&h&arné måst# hålla sig på affetånd* Bfeldériäcie frSgadé dä, hnra myckel félft dett l&rfdsåild&tf * Dalafhé kqnde åstedkoftirtiå. ”Väf fjtlgetåseä mtfå,” Sv*råde# höitofd. "Men ftväräf iefva de f* å^értog hm Hoäoää ä^arädéé, att dét fofket fWé faci ingétf kfäöfifchet ?ånt* dé plägfcte inerén<fek éj dtfekä åfiiiat ätf V^tléii , Aläf def fai* af nöden, åttf cfé till och med bl*6rf S# bhrfc M ttttÄiäråt Öéldénackér sotö ä<ä tri öcW

ärtcfctf fättgli, béfVlfigår ingeh. Bröder, låtöitt OSS dräga hå-dWfP Ifeii Pedfcr Svenfcson gick öfVér élfVeri Vid én atiiiari fä*jä öch dngifep Däfagkårnä oförmodadt, så att de efter ett stoft nederlag flydde derifiåri i största hast.

När Gustaf f&rham sin första äeger, beredde hatt éig att fortsätta densamma. Han lärde sitt folk att smida båttre pilår ocfe förse iig öied längre $pjut.c.jsDerefter ryckte han mot Westerås* Der vann ha» shl aridra seger. Nu strömmade' till honom félfc fråA alla trakta af fiket. Man ktinde déla hären^ så att Slottéfr i flera fåndétifter ktftfde belägTäs. Bland liafts ö&érétår fårtjéiia nämnas Arvid Wéstgöte, Lårs Olsson <k& Lats Eriksson.

I Up&lä infann sig Gtistaf, intog staden och skickade étt bref tiH erkebidköpeti, hvaVi haii Vördnadsfullf bäd

denne betåtikä fiket# Välfärd oéh bidraga till dess räddning. Trolle, 80Ä i Stöckhoto erhöll brefvet, skyndade sig att öfverrnmpla Gtistaf méd eti betydlig styrkä. Nära hade det lyctäté honom, mefii åtföljd af sina fotgångare och några ryttare undflydde Gustaf. 1 ett vad öfvgr en bäck blef denne upptninnen, <nfh skulle föilorat li^vet, i éet en Finsk adelsman red ota-ktkfl hans häst i taltnét* om fcke hans tappre följeslagare emottagit de förföljande fienderna m#d sådant eftertryck, altde nödgades fly. Hen Gustaf samlade snart ånyo folk, och sände Lar$ Olsson i förväg för erkebiskopen. Prelaten skyndade undan till Stockholm, men Lars Olsson angrep honom på vägen, och då han blef varse, hvar erkebiskopen red; stötte han sitt spjut efter honom och hade genomborrat Trolle, om denne icke böjt sig ned på sin häst, så att. spjutet gick öfver honom. /.

Några dagar derefter ankom Gustaf till Stoekholm, och dess belägring begynte. För en bfir af bönder, utan artilleri och skickliga officerare, var det naturligtvis svårt att intaga en väl befästad stad, men Gustafs företag var ett verk af stort tålamod och stor klokhet. Han måste sjelf bestyra om allting, opli likväl svigtade aldrig hans mod, tröttnade aldrig hans krafter. ”Den tiden,” heter det i krönikorna, ”hade herr Gustaf icke mycken ro eller goda dagar, då han hade sitt folk i så många läger och vid så många belägringar; ty han bar för dem alla stor omsorg, fruktan och farhåga, huru dem kunde gå i hand, att de icke måtte blifva öfverra-skade. Var det honom ock ej en liten vånda, att det var litet på kistebottnen och derföre sorgeligt att svara, när folket ropade på sold.”

Gustaf sammankallade 1521 en herredag i Wadstena, der hans riksföreståndareval d. 24 Aug. offentligen bekräftades. Kriget fortfor emellertid, tUls Christiern äfven i Danmark förlorade kronan. Tyrannen flydde nemligen med sin Sigbrit och öfriga handtlangare från Köpenhamn 1S23. På en riksdag i Strengnäs samma år d. 7 Juni valdes Gustaf Eriksson jtill Sveriges, konung, och kort derefter, sjelfva midsommardagen, oppgafs Stockholm. Gustaf höll der sitt intåg på en präktigt smyckad häst. Han åtföljdes af unga hofmän i dyrbara och glänsande rustningar. Menigheten helsade honom med höga glädjerop. Omgifven af folkmängden tågade lian fram till Storkyrkan, der han framför altaret på knä tackade försynen för framgången af sitt stora företag. Derifrån begaf han sig till slottet, hvilket han lemnat som ädling, då han bortfördes i fångenskap, och nu, efter fem unde.rfulla år och 9tora bedrifter, återsåg som Sveriges konung.Återblick: Gustafs första krigsmakt. Han intager Falun. Reser till Gestrikland. Beldenackes samtal med Dalkarlarne. Slaget vid Brunbäcks färja. Segern vid Westerås. Gustafs öfverstar. Gustafs besök i Upsala. Erkebiskopéns fara. Stockholms belägring. Herredagen i Wadstena. Riksdagen i Strengnäs. Guslafs intåg i Stockholm.

*

III. REFORMATIONEN.

Rikets ställning, då Gustaf emottog dess krona, var högst betänklig. Allmogen, van vid sjelfsvåld och sjelfhämnd, ville icke veta af ordning och skick, Det katolska presterskapet, som under unionstiden alltmer inblandat sig i regeringen och vunnit makt och egodelar, hyste misstroende till Gustaf och hans afsigter. Han tog sig före att utöfva en myndighet öfver biskopar och prester, som de icke ville erkänna, samt fråntog kyrkorna en mängd silfver och till och med deras öfverflödiga klockor, för att betala den skuld, hvaruti riket blifvit inveckladt under befrielsekriget. Derföre tillställdes också af presterna många stämplingar emot honom.

Redan i Lybeck hade Gustaf hört, huru Doktor Martin Luther i Wittenberg uppträd t emot påfven och hans väldes missbruk. Gustafs ljusa förstånd insåg lätt, att den christna religionen behöfde renas från alla de villfarelser, hvarmed katolikerna besmittat densamma. Sedan han blifvit konung, ville han också, att hans folk skulle vinna upplysning der-om. Tvenne bröder Olaus oeh Laurentius Petri, söner af eri smed i Örebro, hade studerat i Wittenberg och återkom-mo till fäderneslandet. Desse Luthers lärjungar predikade djerft emot påfvedömet. Konungen beskyddade dem. Han utnämnde den äldste brodern Olaus till kyrkoherde i Stockholm, och lät i Storkyrkan uppsätta en predikstol åt honom. Och ”Mäster Olof i Korgen,” så kallade honom folket, för-' kunnade frimodigt Luthers lära.

Biskop *Hans Brask* i Linköping, en nitisk katolik, men tillika vän af fäderneslandet, var den förnämste

försvararen af de kalolska presternas rättigheter i Sverige. Hans vördnad för konungens stora egenskaper afhöll honom likväl Återblick: Gustafs första krigsmakt. Han intager Falun. Reser till Gestrikland. Beldenackes samtal med Dalkarlarne. Slaget vid Brunbäcks färja. Segern vid Westerås. Gustafs öfverstar. Gustafs besök i Upsala. Erkebiskopéns fara. Stockholms belägring. Herredagen i Wadstena. Riksdagen i Strengnäs. Guslafs intåg i Stockholm.

*

III. REFORMATIONEN.

Rikets ställning, då Gustaf emottog dess krona, var högst betänklig. Allmogen, van vid sjelfsvåld och sjelfhämnd, ville icke veta af ordning och skick, Det katolska presterskapet, som under unionstiden alltmer inblandat sig i regeringen och vunnit makt och egodelar, hyste misstroende till Gustaf och hans afsigter. Han tog sig före att utöfva en myndighet öfver biskopar och prester, som de icke ville erkänna, samt fråntog kyrkorna en mängd silfver och till och med deras öfverflödiga klockor, för att betala den skuld, hvaruti riket blifvit inveckladt under befrielsekriget. Derföre tillställdes också af presterna många stämplingar emot honom.

Redan i Lybeck hade Gustaf hört, huru Doktor Martin Luther i Wittenberg uppträd t emot påfven och hans väldes missbruk. Gustafs ljusa förstånd insåg lätt, att den christna religionen behöfde renas från alla de villfarelser, hvarmed katolikerna besmittat densamma. Sedan han blifvit konung, ville han också, att hans folk skulle vinna upplysning der-om. Tvenne bröder Olaus oeh Laurentius Petri, söner af eri smed i Örebro, hade studerat i Wittenberg och återkom-mo till fäderneslandet. Desse Luthers lärjungar predikade djerft emot påfvedömet. Konungen beskyddade dem. Han utnämnde den äldste brodern Olaus till kyrkoherde i Stockholm, och lät i Storkyrkan uppsätta en predikstol åt honom. Och ”Mäster Olof i Korgen,” så kallade honom folket, för-' kunnade frimodigt Luthers lära.

Biskop *Hans Brask* i Linköping, en nitisk katolik, men tillika vän af fäderneslandet, var den förnämste försvararen af de kalolska presternas rättigheter i Sverige. Hans vördnad för konungens stora egenskaper afhöll honom likvälfrån våldssfimna Stgärtfer. Till slitt, d$ Aari så^ Ktöitfagen uppenbart omfatta tiithers tära, begaf han sig 1527 frivilligt ifrån fäderneslatnéét, oeh dog 1598 i ett kldster i Polen.' Han deltog aldrig i stäriiplingarna emot fäderneslandtet och konungen.

Konungen hade till erkebiskop utnämnt den lärde herren Johannes Magnus, hvttken, liksom' Brask, var katolska läran tillgifven, på samma gång han för fäderneslandets befriar# hyste aktning och kärlek. HaÄ visir likväl en väfnkel-rttotfig och föga pålitlig' man, samt satte' sig så ofta emot ko-mingerié åtgärder i religionssåker, ätt denne måste äfsättå horioto. Redan före Biskop Brask vék hari ur riket ödfi fee-gaf sig fiff Rom, del' han författadé en historia öfver Sverige på l*t!ir. Haii dög der iiié.

På ritsdägen i Westerås 1527 fråntog konungen offentligen biskoparna deras verldsliga makt, förkastade påfvens villfarelser och anbefallde den Lutherska lärans antagande öfver hela riket. Detta riksdagsbeslut kallas Westerås Rccess. Konung Gustaf utnämnde Laurentius Petri till erkebiskop efter Johannes -Magnus. Bibeln öfversattes på svenska och blef färdig 1541. Klostren och presterskapets öfverdrifna inkomster indrogos till kronan och användes till rikets behof. Smånigom lyckades alltså konungen, dels genom makt, dels genom foglighet, att genomdrifva religionsförändringen och utföra reformationen.

Återblick: Rikets ställning. Luther. Bröderne Olaus och Laurentius Petri. Hans Brask. Johannes Magnus. Westerås Recess 1527. Reformationen.

*

IV. DALJUNKAREN.

Fru Christina Gyllenstjerna hade genom Gustafs bemödande erhållit sin frihet ur fängelset i Köpenhamn. Då hon återkom till Sverige, friade den Danske amiralen Norrby till henne. Hon betygade honom sin högaktning, men gaf honom intet löfte. Gustaf förmälde henne sedan med *Johan* från våldssfimna Stgärtfer. Till slitt, d$ Aari så^ Ktöitfagen uppenbart omfatta tiithers tära, begaf han sig 1527 frivilligt ifrån fäderneslatnéét, oeh dog 1598 i ett kldster i Polen.' Han deltog aldrig i stäriiplingarna emot fäderneslandtet och konungen.

Konungen hade till erkebiskop utnämnt den lärde herren Johannes Magnus, hvttken, liksom' Brask, var katolska läran tillgifven, på samma gång han för fäderneslandets befriar# hyste aktning och kärlek. HaÄ visir likväl en väfnkel-rttotfig och föga pålitlig' man, samt satte' sig så ofta emot ko-mingerié åtgärder i religionssåker, ätt denne måste äfsättå horioto. Redan före Biskop Brask vék hari ur riket ödfi fee-gaf sig fiff Rom, del' han författadé en historia öfver Sverige på l*t!ir. Haii dög der iiié.

På ritsdägen i Westerås 1527 fråntog konungen offentligen biskoparna deras verldsliga makt, förkastade påfvens villfarelser och anbefallde den Lutherska lärans antagande öfver hela riket. Detta riksdagsbeslut kallas Westerås Rccess. Konung Gustaf utnämnde Laurentius Petri till erkebiskop efter Johannes -Magnus. Bibeln öfversattes på svenska och blef färdig 1541. Klostren och presterskapets öfverdrifna inkomster indrogos till kronan och användes till rikets behof. Smånigom lyckades alltså konungen, dels genom makt, dels genom foglighet, att genomdrifva religionsförändringen och utföra reformationen.

Återblick: Rikets ställning. Luther. Bröderne Olaus och Laurentius Petri. Hans Brask. Johannes Magnus. Westerås Recess 1527. Reformationen.

*

IV. DALJUNKAREN.

Fru Christina Gyllenstjerna hade genom Gustafs bemödande erhållit sin frihet ur fängelset i Köpenhamn. Då hon återkom till Sverige, friade den Danske amiralen Norrby till henne. Hon betygade honom sin högaktning, men gaf honom intet löfte. Gustaf förmälde henne sedan med *Johan*thtirefsson tioos, en honom trogen herre, af Mia cgetoskåpér. ChrJstinas äldste sotor, Nits Sture, som blifvit Uppfostrad vid Gustafs hof, afled i ritodrens hus.

En afsafct bfsköp, Pedet Sart nan väder, hade funnit en stalldräng vid nfttafA Jöflö* htilken han undervtete i Stutiskat husets familjférhållanden och 1526 förde till Dalarne, föregif-vande att denne var Nils Stufe. Bönderne trodde biskopen, och samlade sig omkring den foregifna Sturen, som berättade förskräckliga sagor om Gustafs tyranni och grymhet. Somlige af Dalkai-larne trodde honom lifcvä) icke, mén allmän ofd röjde sig i landet. Fm Christina skref till honom: ”Jaghafver icke glömt huru måAgä baril Gnd mig gifvit hafver med rtiin salige herre, herr Sten. Min äldste son Nils hafver jag sett död i ansigtet, tnétf dig kännes jag icke tid. Ditt eget safnvete skaft vittna, atl da ljuger infor Gud och menixistor.” Daljunkaren blef förlägen vid detta bref, och begaf sig till Norrige, der han gifte sig med en adelig jungfru, som trodde hans lögner.

Men Gustaf tågade 1528 upp till Dalarne med en stor krigsmakt, stämde bönderna till sitt möte, och ränsakade djelf om upproret. Han förklarade for bönderna deras pligter, lät gripa tiHställarne af upproret oeh afstraffa dem. Då ångrade sig bönderne och lofvade att aldrig mer tro' någon förrädare. Konungen förlät dem. >

Sunnanväder hade reddn förut 'blifvit gripen och afrättad i Stockholm tiliika med mäster Knut, en annan upprorisk prelat. Daljunkaren flydde till Rostock T der han blef anklagad för stöld och halshuggen, 1530*

Återblick: Christina Gyllenstjerna. Daljunkaren. Christinas bref. Gustaf stillar upproret. Daljunkarens slut.

*

V. THURE JÖNSSON ROOS.

I Westergötland lefde rikshofmästaren *Thure Jönsson Roos,* Christina Gyllenstjernas svärfader, en myndig och högfärdig herre, som var missnöjd med konung Gustafs regering thtirefsson tioos, en honom trogen herre, af Mia cgetoskåpér. ChrJstinas äldste sotor, Nits Sture, som blifvit Uppfostrad vid Gustafs hof, afled i ritodrens hus.

En afsafct bfsköp, Pedet Sart nan väder, hade funnit en stalldräng vid nfttafA Jöflö* htilken han undervtete i Stutiskat husets familjférhållanden och 1526 förde till Dalarne, föregif-vande att denne var Nils Stufe. Bönderne trodde biskopen, och samlade sig omkring den foregifna Sturen, som berättade förskräckliga sagor om Gustafs tyranni och grymhet. Somlige af Dalkai-larne trodde honom lifcvä) icke, mén allmän ofd röjde sig i landet. Fm Christina skref till honom: ”Jaghafver icke glömt huru måAgä baril Gnd mig gifvit hafver med rtiin salige herre, herr Sten. Min äldste son Nils hafver jag sett död i ansigtet, tnétf dig kännes jag icke tid. Ditt eget safnvete skaft vittna, atl da ljuger infor Gud och menixistor.” Daljunkaren blef förlägen vid detta bref, och begaf sig till Norrige, der han gifte sig med en adelig jungfru, som trodde hans lögner.

Men Gustaf tågade 1528 upp till Dalarne med en stor krigsmakt, stämde bönderna till sitt möte, och ränsakade djelf om upproret. Han förklarade for bönderna deras pligter, lät gripa tiHställarne af upproret oeh afstraffa dem. Då ångrade sig bönderne och lofvade att aldrig mer tro' någon förrädare. Konungen förlät dem. >

Sunnanväder hade reddn förut 'blifvit gripen och afrättad i Stockholm tiliika med mäster Knut, en annan upprorisk prelat. Daljunkaren flydde till Rostock T der han blef anklagad för stöld och halshuggen, 1530*

Återblick: Christina Gyllenstjerna. Daljunkaren. Christinas bref. Gustaf stillar upproret. Daljunkarens slut.

*

V. THURE JÖNSSON ROOS.

I Westergötland lefde rikshofmästaren *Thure Jönsson Roos,* Christina Gyllenstjernas svärfader, en myndig och högfärdig herre, som var missnöjd med konung Gustafs regeringoch företag* Han hesldt att afsfttla konungen. Tillika med några andra herrar uppgjorde haro en plan att förjaga Gustaf och uppsätta Måns Bryntessvn Liljekäk på Sveriges thron* Han sammankallade bönderna i Westergötland på Larfs hed 1529, för att förmå dem till uppror. Men ett par bönder framträdde ur hopen, och förklarade, att de ville blifva vid den ed och trohet de svurit konung Gustaf. Herrarne måste sålunda åtskiljas.

Konungen sammankallade en riksdag i Strengnäs, dit herrarne äfven ankommo. Der erbjöd han dem nåd; men då' några visade sig trotsige, lät han fängsla dessa. Bland dem var Måns Bryntesson. De insattes i öfra våningen af skolhuset i förvar. Om natten försökte Måns att undkomma, i det han hoppade ut igenom fönstret i ett päronträd, som stod derutanföre. Han föll likväl till marken och afbröt ett ben. Följande morgonen påträffades den olycklige inkrupen i en rågåker nära staden, och undgick sålunda icke sitt straff.

Thure Jönsson Roos. begaf sig sedermera till Christiern tyrann, som rustade sig till krig emot Sverige. Från Holland seglade tyrannen 1532 till Norrige, der han intog Opslo» Han företog derefter tåget till Sverige. Gustaf skickade sin fåltöfverste Lars Siggesson Sparre med en här emot Kongclf. Då Christiern såg den Svenska krigsmakten, sade han till Thure Jönsson, som lofvat honom medhåll i Sverige: ”Allt hafver du, herr Thure, bedragit mig.” Följande morgon fann man Thure Jönsson hufvudtös liggande på gatan.

f Christiern hade ingen framgång i sitt företag emot Sverige och Danmark. Han gaf sig snart fången åt den Danske konungen, som lät kasta honom i ett ÄiÖrkt och trångt fängelse, hvars dörr tillmurades. Efter tolf år mildrades fängelset något, och slutligen, då han var nära 70 år, fördes han till ett slott, der han fick njuta något mer frihet. Han dog der, 78 år gammal, 1559.

Hans gemål, den älskvärda Isabella af Castilien, som alltid sökt mildra hans grymhet, de-lade hans landsflykt. Då Danmarks ständer erbjödo henne ett kungligt underhall der i riket, svarade hon, att hon hellre ville dela landsflykt ochelände med sin gemål, ån öfverge honom i olyckan, som henne i lyckan följt. Hon irrade sedermera

omkring, förskjuten af sin stolla slägt, oéh dog slutligen i Gent i Flandern. På hennes graf derstädes läses:

”Göm mig, du fredliga graf: göm nordens olyckliga drottning! Sorglig var du mig, verld. Tack för ditt goda ändå!”

Återblick: Thure Jönsson. Mötet på Larfs hed. Måns Bryntessons öde. Christierns återkomst. Herr Thures död. Christierns slut. Drottning Isabella.

*

VI. DACKEFEJDEN.

På gränsen mellan Bleking och Skåne bodde en bonde, vid namn *Nils Dacke*. Djerf och förslagen, hvälfde han stora planer i sin själ. Gustaf hade behandlat Småländska bönderna med stränghet för åtskilliga deras tilltag emot hans fogdar. Deraf hade missnöje uppkommit. Dacke satte sig i spetsen för dem, och böndernas mening var att ihjelslå och utrota all adel. Från socken till socken, från skog till skog vandrade hemliga utskickade nattetid, bespejande alla vägar och uppmanande bönderne att slå ihjäl herremän och hofmän. Kronan ville de gifva åt Sten Stures yngre-son Svante. Men han förblef sin konung trogen. Detta uppror började s 1542 och sträckte sig genom Wester- och Östergötland, ända upp till Södermanland, Det gick så långt, att konung Gustaf tänkte på att öfvergifva Sverige. Men då kommo frivilligt 2000 Dalkarlar med fulta vapen, för att erbjuda honom sin hjelp. Detta trohetsbevis hugnade den bekymrade konungen. Han tog alfvarsamma mått och steg. Hans fältö/verstar fingo befallning att förfara med stränghet. Bland dem var Svante Sture. Bönderna gåfvo sig, ju längre han framträngde. Slutligen blef Dacke sjelf upphunnen och ihjälskjuten 1543, och så slutades Dackefejden. En anledning till folkets missnöje var också den, ått konungen sammannkallade en herredag i Örebro 1540, der en arfförening uppgjordes, enligt hvilken en af folkets förnämsta rättigheter, den att välja sin konung, af- elände med sin gemål, ån öfverge honom i olyckan, som henne i lyckan följt. Hon irrade sedermera omkring, förskjuten af sin stolla slägt, oéh dog slutligen i Gent i Flandern. På hennes graf derstädes läses:

”Göm mig, du fredliga graf: göm nordens olyckliga drottning! Sorglig var du mig, verld. Tack för ditt goda ändå!”

Återblick: Thure Jönsson. Mötet på Larfs hed. Måns Bryntessons öde. Christierns återkomst. Herr Thures död. Christierns slut. Drottning Isabella.

*

VI. DACKEFEJDEN.

På gränsen mellan Bleking och Skåne bodde en bonde, vid namn *Nils Dacke*. Djerf och förslagen, hvälfde han stora planer i sin själ. Gustaf hade behandlat Småländska bönderna med stränghet för åtskilliga deras tilltag emot hans fogdar. Deraf hade missnöje uppkommit. Dacke satte sig i spetsen för dem, och böndernas mening var att ihjelslå och utrota all adel. Från socken till socken, från skog till skog vandrade hemliga utskickade nattetid, bespejande alla vägar och uppmanande bönderne att slå ihjäl herremän och hofmän. Kronan ville de gifva åt Sten Stures yngre-son Svante. Men han förblef sin konung trogen. Detta uppror började s 1542 och sträckte sig genom Wester- och Östergötland, ända upp till Södermanland, Det gick så långt, att konung Gustaf tänkte på att öfvergifva Sverige. Men då kommo frivilligt 2000 Dalkarlar med fulta vapen, för att erbjuda honom sin hjelp. Detta trohetsbevis hugnade den bekymrade konungen. Han tog alfvarsamma mått och steg. Hans fältö/verstar fingo befallning att förfara med stränghet. Bland dem var Svante Sture. Bönderna gåfvo sig, ju längre han framträngde. Slutligen blef Dacke sjelf upphunnen och ihjälskjuten 1543, och så slutades Dackefejden. En anledning till folkets missnöje var också den, ått konungen sammannkallade en herredag i Örebro 1540, der en arfförening uppgjordes, enligt hvilken en af folkets förnämsta rättigheter, den att välja sin konung, af-

afskaffades. Denna arfförening bekräftades likväl af ständerna på riksdagen i Westerås 1544, då de hyllade konungens äldste son såsom arftagare till kronan.

Återblick: Nils Dacke. Hans planer. Gustafs bekymmer. Hans seger. Dackes död. Arfföreningen.

*

VII. GUSTAF I:s KRIG.

Amiral *Norrby* hade nedsatt sig på Gottland, och idkade derifrån sjöröfveri på Sverige. Gustaf måste med härsmakt betvinga honom. Men då Norrby såg sig tvungen att uppgifva ön 1524, öfverlemnade han den åt Danskarna, hvilket sedan gaf anledning till stridigheter med Sverige. Norrby sjelf begaf sig till Ryssland och derifrån till Italien, der han stupade i ett fältslag 1530.

Lybeck, som för sitt bistånd under befrielsekriget aftvang Gustaf stora handelsförmåner, hvilka voro ganska tryckande för Sverige, visade sig fiendtligt, då konungen sökte upphjelpa sitt eget lands handel. Slutligen, då äfven Danmark begynte inse sina egna fördelar och inskränka den Lybska handeln, utbröt ett uppenbart krig 1534. Men både till lands och sjöss blefvo Lybeckarne slagne af de förenade Svenska och Danska konungarnas härar och flottor. Den Lybeckska hären trängdes tillbaka från Halland till Skåne, der den vid Helsingborg, den 13 Jan. 1535, led ett stort nederlag. Svenskarnes anförare var Johann Thuresson Roos. Vid Bornholm blefvo Lybeckarne derefter besegrade af Svenska flottan under Erik Fleming, som isynnerhet utförde tappra bedrifter med det förträffliga skeppet Stora Krafvelen. Fred slöts likväl följande året i Köpenhamn. Den fördrifne erkebiskopen *Gustaf Trolle* befann sig såsom frivillig bland fiendernas leder och stupade i ett fältslag vid Öxnaberget på ön Fyen, der kriget någon tid fortsattes.

Mot slutfet af sin regering anfölls Gustaf af Ryssarna. De gjorde flera härjningståg mof Finland 1555. På Wiborg förde den tappre Jakob Bagge befälet. En ofantlig Rysk här afskaffades. Denna arfförening bekräftades likväl af ständerna på riksdagen i Westerås 1544, då de hyllade konungens äldste son såsom arftagare till kronan.

Återblick: Nils Dacke. Hans planer. Gustafs bekymmer. Hans seger. Dackes död. Arfföreningen.

*

VII. GUSTAF I:s KRIG.

Amiral *Norrby* hade nedsatt sig på Gottland, och idkade derifrån sjöröfveri på Sverige. Gustaf måste med härsmakt betvinga honom. Men då Norrby såg sig tvungen att uppgifva ön 1524, öfverlemnade han den åt Danskarna, hvilket sedan gaf anledning till stridigheter med Sverige. Norrby sjelf begaf sig till Ryssland och derifrån till Italien, der han stupade i ett fältslag 1530.

Lybeck, som för sitt bistånd under befrielsekriget aftvang Gustaf stora handelsförmåner, hvilka voro ganska tryckande för Sverige, visade sig fiendtligt, då konungen sökte upphjelpa sitt eget lands handel. Slutligen, då äfven Danmark begynte inse sina egna fördelar och inskränka den Lybska handeln, utbröt ett uppenbart krig 1534. Men både till lands och sjöss blefvo Lybeckarne slagne af de förenade Svenska och Danska konungarnas härar och flottor. Den Lybeckska hären trängdes tillbaka från Halland till Skåne, der den vid Helsingborg, den 13 Jan. 1535, led ett stort nederlag. Svenskarnes anförare var Johann Thuresson Roos. Vid Bornholm blefvo Lybeckarne derefter besegrade af Svenska flottan under Erik Fleming, som isynnerhet utförde tappra bedrifter med det förträffliga skeppet Stora Krafvelen. Fred slöts likväl följande året i Köpenhamn. Den fördrifne erkebiskopen *Gustaf Trolle* befann sig såsom frivillig bland fiendernas leder och stupade i ett fältslag vid Öxnaberget på ön Fyen, der kriget någon tid fortsattes.

Mot slutfet af sin regering anfölls Gustaf af Ryssarna. De gjorde flera härjningståg mof Finland 1555. På Wiborg

förde den tappre Jakob Bagge befälet. En ofantlig Rysk härkringrände staden. Utanför densamma låg en ladugård, genom en kafvelbro förenad med slottet. Om natten lät Bagge från ladugården köra en mängd kövagnar till slottet. Det hemska dånet af vagnarnas fart Öfver bron om natten påminde Ryssarne om Wiborgska smällen. Sedan de lyssnat med förskräckelse och i mörkret ej kunde utforska orsaken, begåfvo de sig hals öfver hufvud på flykten. Deras brådska var så stor, att de ryckte omkull träd bredvid vägarna. Också hade de skäl att skynda; ty Bagge hade knappt märkt deras affärd, förrän han förföljde dem. Fred slöts sedermera med Ryssland 1557.

Konung Gustaf sökte att med fremmande makter ingå fredsfördrag, hvarigenom han hoppades utvidga rikets handel och befria den från Lybeckarnes intrång genom deras privilegier. Redan 1526 ingick han med Nederländerna en handelstraktat, hvilken förnyades 1551. Efter freden med Lybeck 1536, sökte konungen att uppmuntra den utrikes handeln på Vestersjön, der Frankrike, England och Portugal besöktes. Med konung Frans I i Frankrike ingicks förbund 1544. Året före konungens död egde Sverige 62 skepp, som drefvo den utrikes handeln.

Konung Christian lll i Danmark besökte helt oförmodadt Stockholm 1535 och blef med all hedersbevisning emottagen. Han stillade Gustafs missnöje med förhållandena under det då gemensamma kriget med Lybeck. Sex år sednare möttes de båda konungarna vid Brömsebro, då de också slöto med hvarandra ett förbund. Detta innehåller så starka försäkringar om vänskap och gemensamt försvar, att det påminner om Unionsfördragen. Gustaf följdes vid detta möte af sin andra gemål och sina tvenne äldste söner. Stora högtidligheter egde rum vid detta kungamöte (i Sept. 1541).

Återblick: Norrby. Gottland. Lybecks fordringar. Krig. Trolles död. Ryska kriget. Jakob Bagge i Wiborg. Traktater med fremmande makter. Mötet i Brömsebro.

*

VIII. GUSTAFS GEMÅLER

På ständernas begäran utkorade Gustaf en gemål. Det var prinsessan *Cathrina af Saxen-Lauenburg*. År 1531 utrustade Gustaf en skeppsflotta, och skickade med densamma sin syster och åtskilliga af sina män, för att hemta bruden. Bröllopet firades med mycken ståt och högtidlighet. Men Cathrina var icke värdig sin ädle gemål. Hon var ett svagt fruntimmer, en kallsinnig maka, en missnöjd utländska. Då hennes svåger, konungen i Danmark, besökte Gustaf i Stockholm, yttrade hon för honom den osanna misstanken, att Gustaf skulle förehaft något anslag emot honom. Kort efter hans afresa insjuknade hon och afled 1535. Hon var moder åt *Erik*, som 1544 hyllades af Sveriges ständer såsom arftagare till kronan.

På Ekeberg i Nerike bodde en Svensk rådsherres, Erik Leijonhufvuds, barn, sedan de förlorat fadren i Stockholms blodbad. Döttrarna *Margareta* och *MÄrta* voro i synnerhet utmärkta. Margareta var en ädel skönhet med ljust hår, blå ögon och majestätiskt utseende. Den unge *Svante Sture*, som var två år äldre än hon, hade för henne vid 16 års ålder fattat en öm tillgifvenhet. På en resa till Lauenburg blef han af Lybeckarne tagen till fånga. De ville förmå honom att uppresa sig emot konung Gustaf, men den trogne ynglingen vägrade att ingå på deras lockande förslag. Han blef slutligen frigifven. Medan han var borta, hade drottning Cathrina dött. Gustaf, som föga sörjde den första gemålen, fattade kärlek till Margareta. Hennes anhörigas böner och konungens höga värdighet bevekte henne att bifalla (1536). Detta konung Gustafs giftermål blef ganska lyckligt. Med den mest grannlaga ömhet för sin gemål, och den värdighet, som blott känslan af uppfyllda pligter förmår gifva, bar hon bördan af sitt majestät. Hon var lika dyrkad af folket som älskad af konungen. Han, som annars endast tog råd af sig sjelf, rådfrågade ofta hennes ljusa förstånd. Hennes mildhet stillade hans vrede, hennes bön bevekte honom till skonsamhet.het. Hos henne fann han lugn och tröst under sina konungsliga bekymmer.

Då Svante Sture hemkom, fann han sin ungdomsvän på thronen. Han uppsökte henne och kastade sig på knä för hennes fötter. Gustaf Wasa inträdde i detsamma. ”Hvad betyder detta?” frågade han. Margareta svarade hastigt,

att han begärde hennes syster Märta till äkta. Konungen beviljade det genast, och utan någon motsägelse fullbordades detta äktenskap. Det blef lika lyckligt som oförmodadt, ty Märta tillvann sig och förtjente sin makes tillgifvenhet.

Margareta blef moder åt tio barn. Åtta bland dessa hunno till mogna år. Margareta sjelf upplefde ingen hög ålder. Hon var 37 år gammal, då hon insjuknade 1551. När hon kände sin sista stund nalkas, fattade hon sin gemåls hand, och sade med döende stämma: ”För den höga ära och kärlek, som du, min herre, mig bevist hafver, i det jag genom dig blifvit upphöjd på thronen och vid din konungsliga sida älskad, och för en kär sammanlefnad i femton år tackar jag dig af kärligt hjerta ödmjukligen. Och efter menskligt är att fela, så förlåt mig, om jag af qvinnlig svaghet ej alltid varit dig fullt till nöjes. Våra barn anbefaller jag dig näst gud. Den högste, som är en konung öfver alla, beder jag att för dig, deras fader, lifstiden så mycket förlänges, som den för mig, deras moder, förkortas.” Alla närvarande göto tårar. Derefter förmanade drottningen de unga prinsarna och prinsessorna till dygd och enighet. Slutligen fattade hon ånyo konungens hand, och, i det hon förde den till sina läppar, uppgaf hon andan. Då hennes ögon slocknade, inträffade en solförmörkelse, och folket uttydde den såsom ett himmelens tecken, att en olyckstid skulle komma öfver norden.

En af drottning Margaretas systrar, Brita, gift med Gustaf Olofsson Stenbock till Torpa, hade en dotter, *Cathrina*. Hon var förlofvad med *Gustaf Roos*, son till Johan Thuresson och Christina Gyllenstjerna. Gustaf blef intagen af hennes skönhet, och den gamle konungen beslöt att fria till henne, ehuru äfven hans skyldskap till henne lade hinder ivägen för hans afsigt. Han begaf sig till Torpa; men flickan, som anade hans ärende, gömde sig i trädgården. Konungen sjelf uppsökte henne och förde henne till slottet, och der måste hon säga ja 1552. Ehuru hennes bifall sålunda blifvit aftvunget, visade hon sig värdig sin höga plats, och uppfyllde sina pligter med samvetsgrannhet. Det berättas, att hon talade i sömnen, och en gång hörde Gustaf, som af ålderdom och bekymmer låg vaken, att hon sade: ”konung Gustaf håller jag mycket kär, men Roosen förgäter jag aldrig.”

Gustaf Roos gifte sig sedermera med Cathrinas syster Cecilia.

Återblick: Gustafs frieri. Cathrina af Saxen-Lauenburg. Margareta Leijonhufvud. Svante Stures kärlek, och hans fångenskap i Lybeck. Gustaf friar till Margareta. Hennes dygder. Svante Stures giftermål. Margaretas barn och död. Cathrina Stenbock. Gustafs frieri och giftermål.

*

IX. GUSTAF I:s ÅLDERDOM.

Konung Gustafs sista regeringsår blefvo honom bekymmerfulla. Den äldste af hans söner, *Erik*, visade ett oroligt och häftigt sinne. Gustaf hade gifvit honom Kalmar län att styra, men Erik skötte der endast sina nöjen, så att fadren hade föga hugnad af honom, helst äfven en oenighet emellan honom och prins *Johan*, den äldste sonen med Margareta, utbröt. Bland konungens döttrar var *Cecilia* ”den skönaste af sitt kön.” Den äldsta af döttrarna hette *Cathrina*. Hon blef gift med grefve Edvard af Ost-Friesland. Då han kom till bröllopet, följde honom hans broder, grefve Johan. Prins Erik upptäckte en kärlekshandel emellan Cecilia och grefve Johan, lät gripa denne och skickade honom ängslig till konungen. Gustaf yttrade sitt bekymmer öfver ett sådant förhastande. Äfven Eriks frieri till drottning Elisabet i England skedde emot konungens vilja.

Men icke blott i sitt hus, äfven utom sitt rike såg den gamle konungen anledningar till bekymmer. Kriget med Ryssland hade ingifvit honom farhågor för Sveriges säkerhet. Han insåg, hvilken fiende fädernesltandet en dag der skulle vägen för hans afsigt. Han begaf sig till Torpa; men flickan, som anade hans ärende, gömde sig i trädgården. Konungen sjelf uppsökte henne och förde henne till slottet, och der måste hon säga ja 1552. Ehuru hennes bifall sålunda blifvit aftvunget, visade hon sig värdig sin höga plats, och uppfyllde sina pligter med samvetsgrannhet. Det berättas, att hon talade i sömnen, och en gång hörde Gustaf, som af ålderdom och bekymmer låg vaken, att hon sade: ”konung Gustaf håller jag mycket kär, men Roosen förgäter jag aldrig.”

Gustaf Roos gifte sig sedermera med Cathrinas syster Cecilia.

Återblick: Gustafs frieri. Cathrina af Saxen-Lauenburg. Margareta Leijonhufvud. Svante Stures kärlek, och hans fångenskap i Lybeck. Gustaf friar till Margareta. Hennes dygder. Svante Stures giftermål. Margaretas barn och död. Cathrina Stenbock. Gustafs frieri och giftermål.

*

IX. GUSTAF I:s ÅLDERDOM.

Konung Gustafs sista regeringsår blefvo honom bekymmerfulla. Den äldste af hans söner, *Erik*, visade ett oroligt och häftigt sinne. Gustaf hade gifvit honom Kalmar län att styra, men Erik skötte der endast sina nöjen, så att fadren hade föga hugnad af honom, helst äfven en oenighet emellan honom och prins *Johan*, den äldste sonen med Margareta, utbröt. Bland konungens döttrar var *Cecilia* ”den skönaste af sitt kön.” Den äldsta af döttrarna hette *Cathrina*. Hon blef gift med grefve Edvard af Ost-Friesland. Då han kom till bröllopet, följde honom hans broder, grefve Johan. Prins Erik upptäckte en kärlekshandel emellan Cecilia och grefve Johan, lät gripa denne och skickade honom ängslig till konungen. Gustaf yttrade sitt bekymmer öfver ett sådant förhastande. Äfven Eriks frieri till drottning Elisabet i England skedde emot konungens vilja.

Men icke blott i sitt hus, äfven utom sitt rike såg den gamle konungen anledningar till bekymmer. Kriget med Ryssland hade ingifvit honom farhågor för Sveriges säkerhet. Han insåg, hvilken fiende fädernesltandet en dag der skullefinna. På våren 1560 sjuknade konungen. Då han tillfrisknat, sammankallade han en riksdag. Der talade han för sista, gången till ständerna. Han inträdde i salen, åtföljd af sina söner. Då han satt sig på thronen, ställde sig sönerna vid hans venstra sida. *Carl*, den yngste, tioårig, stod vid hans knän. Den gamle talade: ”J hafven det väl förnummit, och de, som till åren komne äro, hafva det sjelfva sett, hurusom fäderneslandet uti stort betryck och elände hafver fordom varit under fremmande herrskap och konungar, sist under den omilde tyrannen Christiern, hvilken Gud genom mig straffat och fördrifit: en gudomlig hjelp och förlossning, oför-gätlig för alla! Ty hvilken eller hvad man var jag att sätta mig upp emot den, som en regerande, mäktig herre var öfver tre konungariken, med den väldiga kejsaren och de förnämste furstar i Tyskland befryndad! Men Gud hafver drif-vit verket och gjort mig till sin underman. Han har varit min tröst och hjelp i ett fyratioåra regimente, hvars mödor skyndat mig med grå hår till grafven. Väl må jag förlikna mig med konung David, hvilken Gud af en herde gjorde till en regerande herre öfver sitt folk. Ej kunde jag föreställa mig denna ära, då jag i skog och öde fjell måste sticka mig undan för fiendens blodiga svärd. Jag tackar eder, trogne undersåter, att j mig till konungslig höghet velat upphöja och till en stamfader i edert konungahus. Ej mindre tackar jag eder för den trohet och bistånd, som j mig bevisat hafven uti min regering. Det är mig nogsamt bekant, att jag i mångas tanke varit en hård konung. Dock varda tider kommande, då Sveriges barn skulle vilja rifva mig upp ur mullen, om de kunde. Men jag vill ej sky att bekänna mina fel, ty ingen är fullkomlig» Hvad brist och svaghet, som kunnat vara med mig i min regeringstid, beder jag eder, som trogne un- dersåter, för Christi skuld öfverse och förlåta. Min tid är snart förbi, Jag behöfver ej spådom af stjernorna. Af tecknen i min kropp känner jag, att jag snart skall gå hädan och för öfverkonungens fötter nedlägga och redogöra för Svea rikes herrliga men förgängliga krona. Följen mig då mededra trogna förböner, och när jag lagt mina ögon tillsammans, så låten mitt stoft hvila i frid!” Sedan han talat, utsträckte han sina händer och välsignade för sista gången sitt folk. Då brasto alla i tårar, och äfven den gamle konungen grät, när han, stödd på sina båda äldsta söner, lemnade salen. Kort derefter inskjuknade konungen ånyo. Hans gemål öfvergaf icke hans sjuksäng. Läkare och biktfader voro äfven närvarande. Han var då högst ombytlig till sinnet, än hård och sträng, än vek ända till tårar, än lustig och skämtsam. Till sina söner sade han: ”menniska som menniska: när skådespelet är fulländadt, äro vi alla lika.” Han förmanade dem till enighet. Derefter annammade han nattvarden och gjorde sin trosbekännelse. De sista dagarna låg han i en dödlik dvala. Endast presten lutade sig ofta till hans hufvud och läste för honom tröstande språk ur den Heliga Skrift Sten Eriksson Lejonhufvud, konungens svåger, sade slutligen till presten: ”Det är förgäfves allt hvad j talen, ty

herren hörer ej mer.” Dä sade presten till den döende: ”Trori j på Je-sum Christum och hörer min röst, så gifven oss något tecken dertill?” Till allas häpnad svarade konungen ett högt ja. Det var hans sista andedrag. Kloekan var 8 om morgonen den 29 September 1560.

Återblick: Konung Gustafs barn. Cecilia. Faran af Ryssland. Riksdagen 1560. Konungens afskedstal. Hans sjukdom. Hans sista ord.

*

X. ERIK XIV.

Ett mäktigt rike med fulla skattkamrar, aktadt af sina grannar och inom sig ymnigt och lyckligt, emottog **Erik XIV**. Han var då 27 år gammal, och hans yttre skönhet var lika utmärkt som hans kunskaper och själsegenskapen Han var en af sin tids lärdaste herrar. Han var skald, musikus och målare. Stora planer hvälvde han hos sig; men inom honom gäste tillika ett våldsamt lynne och en orolig ärelystnad.

Hans kröning firades med den största prakt, som dittills edra trogna förböner, och när jag lagt mina ögon tillsammans, så låten mitt stoft hvila i frid!” Sedan han talat, utsträckte han sina händer och välsignade för sista gången sitt folk. Då brasto alla i tårar, och äfven den gamle konungen grät, när han, stödd på sina båda äldsta söner, lemnade salen. Kort derefter inskjuknade konungen ånyo. Hans gemål öfvergaf icke hans sjuksäng. Läkare och biktfader voro äfven närvarande. Han var då högst ombytlig till sinnet, än hård och sträng, än vek ända till tårar, än lustig och skämtsam. Till sina söner sade han: ”menniska som menniska: när skådespelet är fulländadt, äro vi alla lika.” Han förmanade dem till enighet. Derefter annammade han nattvarden och gjorde sin trosbekännelse. De sista dagarna låg han i en dödlik dvala. Endast presten lutade sig ofta till hans hufvud och läste för honom tröstande språk ur den Heliga Skrift Sten Eriksson Lejonhufvud, konungens svåger, sade slutligen till presten: ”Det är förgäfves allt hvad j talen, ty herren hörer ej mer.” Dä sade presten till den döende: ”Trori j på Je-sum Christum och hörer min röst, så gifven oss något tecken dertill?” Till allas häpnad svarade konungen ett högt ja. Det var hans sista andedrag. Kloekan var 8 om morgonen den 29 September 1560.

Återblick: Konung Gustafs barn. Cecilia. Faran af Ryssland. Riksdagen 1560. Konungens afskedstal. Hans sjukdom. Hans sista ord.

*

X. ERIK XIV.

Ett mäktigt rike med fulla skattkamrar, aktadt af sina grannar och inom sig ymnigt och lyckligt, emottog **Erik XIV**. Han var då 27 år gammal, och hans yttre skönhet var lika utmärkt som hans kunskaper och själsegenskapen Han var en af sin tids lärdaste herrar. Han var skald, musikus och målare. Stora planer hvälvde han hos sig; men inom honom gäste tillika ett våldsamt lynne och en orolig ärelystnad.

Hans kröning firades med den största prakt, som dittillsi Sverige varit sedd. Han inrättade då Gre&ga och Friherr-liga värdigheterna. Man tror, att han ville derigenom minska afståndet emellan furstarna och adeln, samt något nedsätta det anseende, som konung Gustaf tilldelat sina öfriga söner, i det han skänkt dem hertigdömen. Svenska adeln glömde icke, att Wasahuset uppstigit på thronen från vara dess jemnlike. Isynnerhet hade Sturefamiljen skäl att' anse sina företrädesrättigheter vara förbigångna genom denna upphöjelse. Den sista grenen af Sturehaset utgjordes af grefve Svante> som sjelf var en from och fredsam man, hans maka Märta Lejonhufvud, en stolt och sträng .fru, samt fem deras söner och flere döttrar. Nils hette den äldste af sönerne, som användes af konung Erik dels i krigstjenst, dels I beskickningar till utländska hof. Erik misstänkte, att bland déssa ett förslag var uppgjordt om hans afsättande. Huruvida likyäl sådana planer i verkligheten förefunnits, är. numera svårt att utreda. Emellertid kostade blotta tron på deras tillvarelse konung Erik hans sinneslugn, hans

krona och lians lif.

, Liffiand, en sjelfständig provins på andra sidan om Östersjön,' var ett beständigt mål för Polackars och Ryssars om-vexlande härjningar. Dess invånare anropade genom sändebud konung Erik om bistånd och beskydd. Han lofvade det, och ditsände sin trogna amiral, én af Sveriges ädlaste hjeltar, Clas C kris t ers son Horn. Denne intog landet 156 i. Derigenom råkade likväl Sverige i fejd med både Ryssland och Polen.

Med Danmark, hade den af kung Gustaf slutna freden blifvit förnyad 1562. Men redan följande året blef den bruten. Danmarks konung hade upptagit Sveriges tre kroaor i sitt vapen, och konung Erik upptog, till vedergällning, både Danmarks och Norriges vapen i sitt. Svenska sändebud, som skulle afresa till Hessen med giftermålsanbud, blefvo qvar-hållna i Köpenhamn. Jakob Bagge utsändes med Svenska flottan för att, om frieriet lyckats, hemta den kungliga bruden. Han mötte vid Bornholm en Dansk flotta. Tvist om saluten gaf anledning till ett skarpt sjöslag, hvaruti Bagge eröfrade Danska amiraUkcppct jemte ett par andra. Dennaseger (1563) belönades med ett triumftåg, hvarvid de Danska fångarna med rakade hufvuden infördes till Stockholm. Då Jakob Bagge ånyo följande året lopp ut och sökte de förenade Danska och Lybska flottorna, uppkom en häftig storm. Det Svenska amiralskeppet Makalös eller Mars Jutehataren, hvars like aldrig funnits i Östersjön och som förde 200 kanoner, hade, ensamt och skiljdt från den öfriga flottan, träffat fienderna. Den tappre Bagge tvekade dock icke att strida. Omgifven på alla sidor af fiendtliga skepp, skadade han många och uthärdade hela dagen med striden. Sjöslaget började följande dag ånyo, och hela förmiddagen kämpade Makalös med de fiendtliga flottorna. Slutligen kom elden lös inöm fartyget. Dess besättning räddade sig, i det den tillika med amiralen gaf sig fången. Men en mängd fiender, som strömmat ombord för att plundra, sprängdes, tillika med Jutehataren i luften. Den tappre Bagge afled derefter i Dansk fångenskap.

Till lands bestod kriget med Danmark i ömsesidiga härjningståg, hvilka utfördes med den blodigaste grymhet. Erik sjelf hemsökte med mord och brand Bleking, då en Dansk provins, medan Danskarne härjade i Westergötland. Clas Christersson Horn var Eriks förnämste fätthetre och gjorde ett lyckligt tåg mot Halland. Men snart blef han skickad till flottan, för att taga befälet efter Bagge. I Kalmaresund lågo så väl den Svenska som den fiendtliga flottan, då Horn ankom. Erik, som fruktade en landstigning på Öland, skyndade sjelf i spetsen för sitt rytteri ned tilt stranden, för att försvara sitt land. Der såg han sin flotta under den nya amiralens befäl ordna sig till strids, hissa blodflaggan och börja sjöslaget. Inför konungens ögon kämpade sjömännen tappert, och fienderna måste fly ända till Öresund. Med tacksam glädje emottog konungen den segrande hjelten, och sände bonom genast derefter att anföra landhären. Han hade denna gång varit amiral tre dagar, och likväl vunnit Svenska flottans mest lysande seger. Följande året (1565) utförde han lika stora bragder till sjös, och skulle derefter ånyo anföra krigshären till lands, då han, midt under loppet af sina segrar, bortrycktes af pesten. Kriget gick efter hans död olyckligt.f I siti rikes iutfe stjrrétee visade Erik en verksamhet, en omtanke eéh ert inägt, soAt äro beundransvärda. Han? era-betsmän voro skicklige, och rikeis tillstånd blomstraftcte. Me* nr hans eget inre utbröt en efct, som härjade hans egen Vyeka ftfven96Éi hans fotis* Hans hjerta var ombytligt i tina tyc-kett och våldsamt i sina begår. Han friade till drottning Elisabet i England, och då hftlis frieri der mötte motstånd, gaf han sitt sändebud befallning att genom lönnmord undaiv-ridja drottningens gunstling Leiccster. Ryktet om droUAiri* genäi i Skottland, Mark Stuarls, skönhet lockade Erik att g&~ ra henne giftermålsanbud. Derjemte begärde han till gemål prinsessan Rena ta af Lothringen och furstinnan Christina af Hessen. ARa dessa frierier bedrefvos samtidigt*

En dag mötte han i slottstrapporna en ung Jlickfl, wm+ med en kong^ natter på armenr giok upp till Siane aysieiv pmreessin Elisabet. Han blef förtjust af hennes *kö&iheL Héri hette Karin, och var dotter af en hans Hfdrabartt, Mwiä. Konungen tillsade sin syster a&t berörja- hénnies «|>pf9s<iran. Diet beretts», att en yngling, Maximilian 4 älskadfc henne Då hiö upptäckte konungens kätiek och iåg sin försmådd, -beslöt han gå i frivillig landsflykt. Hans äfekedsbesök htts <den oskyldiga Karp ådrog honom konungéns svartsjuka. HatL felins följande dagen mördad i Norrström..

Hertig Johan, sokn af fadren fått Finland i förl&ningT ^feadeattlid mot deii äldre brödren, konung Erik^ mycken

aflund. Han regerade sjelfrådigt i sitt fiurstendöme, och . slöt förbund méd rikefc fiende,, koikmgen af Polen. De&né hndfe en syster, Catfhnina Jagellonica, berömd för sin skönhet, <frch hertig Johan förafaätde «g med henne 1562, oaktad t lion var katolik» Han understödde derefter sin sy a ger med ett penninf gelån till kriget mot Sverige. Då låt konuhg Erik sin rådr gifVare oeh kanslér, den stränge och drift igé Göran Recssön;, inlför rikets ständer anklaga hertigen såsom riksförrädare^ Ha# ÅomA af t hafva föfrbEwtit lif oeli gods.. Som han vägn*t m taftnna sig inför konungens domstol* sande Ertk en krigsf-hår till JPiiiland, lat belägra hertigen i Abo ooh föra honom fåttgen 15&3, jémte hans gemål, öfver UW Sverige.Konungen befann sig; nere våd Danska gränsen, då flottan med den fångne hertigen ankom. Vid Waxholmen infann sig Göran Persson på hertigens skepp, förebrådde hdr -nom på konungens vägnar hans trolöshet^ och framställde % hertigiman tvenne v il kor, alt antingen lefva såsom furstinna på ett slott, som konungen.skulle anvisa heane, skilje) från sia gemål, eller ock följa honom i höns fängelse, i Såsoät-stafr visade hon inskriften på sin förlofniogsring; ”Ingen utom döden !” Hon följde derefter sin gemål till Guipsholtn, der de bada väl bevakades, men njöto all f&rstelig vördnad och uppmärksamhet.

Småningom började konungens misstänksamma lynne a*t utbryta äfven mot adeln. Han lät anklaga NMs Sture för försummelse att uppfylla konungens befallningar. Då denne fälldes såsom brottslig, lät Erik sätta honom på en mager fhäat och föra honom, med en tjärad halmkrans på hufvudet, geawn Stockholms gator 1566. Vid en riksdag i Stockholm lät kd-nuftgen fängsla åtskilliga af de förnämsta hefrarne, bland dem ' Svante Sture, hans gemål och söner. De anklagades för stämplingar mot konungahuset. Derefter fördes de till Upsala. Det var den 24 Maj 1567 om aftonen, då konungen, återkommen från en lustvandring, häftigt upprörd instörtade I Nils Stures fängelse. ”Är du här, din riksförrädare!” utropade konungen. Nils knäföll, men konungen stötte honom sin dolk genom armen. . Nils drog ut dolken och återlemna-de den åt konungen, sägande: ”Nådig herre, skona mig: jag har ej förtjent onåd!” ”Hur den skälmen kan bedja för sig!” utbrast konungen. Då framrusade drabanten Peder Welamsr son och med sin hillebard genomborrade Nils Sture. Nu blef ktfnungefl betagen af ångest. Han rusade in' till Svanle Sture, kastade sig för hans fotter och utropade: ”För guds skull, förlåt mig allt det onda jag eder gjort!” Grefve Svante började gråta och sade: ”Allt; men skadas min son något *U1 sitt lif, så skolen j mig det för gud ansvara.” Då ropade konungen: ”Se der, det förlåter j mig aldrig. Derföre måste eder detsamma ske.”' Derpå sprang konungen i,fullt raseri utåt landsvägen, endast åtföljd af några drabanter. Hansfordaa informator Bionysius Bewiéus^ som skyndade efter honom för at! återföra honom till sansning, blef, på den ur*-sinnige konungens befallning, mördad af drabanterna, hvarpå en af dem skickades till Staden méd befallning att aflifva de ofiige fångna herrarne, utom herr Sten. Tvenne herrar .fuftnos med detta namn, Sfen Lejonhufvud och Sten Baner. Profossen Peder Gadd gick att fråga* Göran Persson, hviken» -dera som skulle skonas. Göran, som satt vid spelbordet, svarade, att lian fick råda sig sjelf. Begge hcrrarnes lif skonades derföre. Men herr Svante Sture, hans son Erik och ett par andra herrar blefvo mördade. Slottet hölls derefter länge til&tängdt, oeh profossen, med sina* knektar, höllo (ill godo den spisning, som äe fångnes anhöriga skickade till dessa, i lanke att de ännu lefde;

Konungén hade lupit till skogs. Han träffades på tredje dagen efter mordet , klädd i bondekläder, i en bondby. Nåf-gre lians tillgifnaste samlade sig till honom. Full af ångest och förtviflan, ropade hai*, att han mördat sin lärare, såsom Nero, och att N41s Sture var riksföreståndare Ban ville hvar-ken soCva eller åta. Då kom lians älskade Karin Månsdotter och öfvertalade honom att taga sig hvila och mat samt återvända till Upsala. Der utdelade han, för att betyga sin ån» ger, stora penningesummor till de mördades slägtingar. Bah lät ntrepå, att ingen skulle fa tåla illa om de aflidna herrarne, och lät fira deras begrafning med stor ståt. Deras anhöriga afgåfvo ett bref, hvaruti de för sig och sina efterkommande förklarade sig alldeles försonade och förlikte med konungen samt lofvade honom all undersåtlig tro oeh huldhet. Hans vansinnighet fortfor, så att han tléra månader var oförmögen alt befatta sig med regeringen, hvilken emellertid förestods af Rådet. Han befallde, att Johan skulle frigifvas ur fängelset, och fotfdrade, att ständerna' skulle erkänna för drottning hverii helst han dertill ville utvälja. Han lät sedermera 1568 kröna Karin Månadotter, som sålunda ifrån fattigdomens hydda uppsteg på Sveriges thron, värdig den&amikia gen&n sin skönhet, sin trogna kärlek och sina dygder.

Hertigarne, som varit bjudna till bröllopet, nekade attkomma. Johan och Carl sammantaran*) för att öfveriågga.

(Pen tredje brödren Magnus var vansinnig.) I Wadfetena öf-verenskommo de att afsäUa Erik. De samkide en krigshär och tågade mot Stockholm. Erik ville, vid underrättelsen härom, mörda sig sjelf; rtien samlade slutligen sitt manskap, ryckte emot bröderna och slog de<n, med föitviflad tapperhet, tillbaka vid Botkyrka. De återhemtade såg snärt ; oeh ryckfe från en annan sida emot hufvudsUden. Erik gaf sig då tilL-fånga åt Carl, d. 29 Sept, 1568. Han behandlade* hårdtaf Johan, som kallade honom ätt stå till rätta inför ständerna. Johän afbröt der hans försvarstal med det uttrycket, att han var ifrap vettet Erik svafratte: ”Blott en gång var jag från vettet, och det var, när jag släppte dig lös.” Hans fängelse förlädes från Stockholms slott till Abo 1569, derifråft till Castelholm 1571, Gripsholm s»å., Wefcterås 1573 och Örbyhus; 1574.' Ännu sy-jies i Gripsholm det ohyggliga fängelse, der han -satt inspärrad. Han belädes med jern- och kopparfjettrar. En lians väktare i Stockholm, Olof Stenbock, tog om vintern kläderna från honom, for att pina honom i kölden. Då konongefr en gång ville göra motstånd mot demfa grymhet, fattade Stenbock en bössa, rigtade den mot Erik och träffade feeåom i armen, sa att han föll till golfveL Scenbock spring sin ’ väg^ sedan

igenslagit dörreA och lätit konungen ligga , i sitt Mod flcrca timmar. Så belönade Stenbock dens godhet, som skänkt honom lifvet, då han en gång lör étt brott vär dömd till döden.

K^rin fick i början stundom beéöka sin make. I Wester-is bebodde,hon eti tid ett rum under hans fängelse, och den olycklige konungen sträckte ut hufvudet genoift sitt fönster, ffir att genom samtal med henne söka någon tröst. Utan att Sk laga afsked af honan* dier meddela någon undérrätteise, bortfördas hon hastigt, på Johans befallning. Benolycklige fången ropade lienne, såsom: vänligt, till fänfctret, bah utbrast i oanveltodc förebråelse* ooh klagan, da Hans orti kke besparades. Hans olyckiigalynne blef äontf mqr förbittradt genom dylika drag af omenskiigt gäckéri. Slutligen, sedan han i nio år uthärdat alla fangenskäpens fafcor, .sände Johbn enaf sina tjenare alt taga honom afdaga. ilah maste sjélf välja incllan åtskilliga dödssätt, och intog förgift i en ärtsoppa 1577. I sitt fängelsé hår han författat psalmerna 180 och 373 i vär psalmbok. .

Hansénka, den fromma drottning Karin, tefde sedermera pä én kungsgård i Finländ. Hon utmärkte sin lefnad génom välgörande och stilla huslighet. Olof Stenbock bodde dér i grannskapet. Många år derefter kom hertig Carl till Finland, liöll der en räfst och beslöt att straffa Stenbock för hans många brort. Den gamle släpades' till skogen och blef hunden vid ett träd. Hertigens knektar skötö till måls på honom, tilfs hdn dog. Enkedrottningen lät i tysthet upptaga hans lik och gifva honom en anständig begrafning. Hon dog 1612.

Återblick: Eriks egenskaper. Kröning. Adelns värdigheter och anspråk. LifSands mlagande. Danska kriget, ftagges äfventyr. Clai Christerssons segrar. Eriks frierier. Karin Månsdotter. Hertig Johans förräderi och straff. Hans gew&b trohet. Sturarnes anklagelse och mord. Konungens vansinne och ånger. Herligarnes Vipp ror. Eriks fångenskap och lidanden. Hans död. Énkedrottningens ädelmod.

*

XI. PRINS GUSTAF.

Konung Erik och Karin egde en son och en dotter, soih hunno till mogna år. *Gustaf* hette prinsen, född 1568. Sedan Johan, efter Eriks afsättånde, blifvit konung, fruktade han detta barns anspråk på arfsföljden efter fadren. Han beslöt att afdagataga barnet. Tidigt en morgon tog en hofbetjent den unga gossen i en säck, och gick att dränka honom. På vägen mötte honom en Svensk ädling, Sparre. Denne misstänkte förhållandet, tvang betjenten att öppna säcken, och förde det arma barnet ur landet. Gustaf uppfostrades i Polen. Stundom erhöll han understöd af sin moder, sedan hon erfarit hans vistelseort. Men då hennes penningesändningar icke alltid kommo riktigt fram, led han nöd, och måste förtjena sitt uppehälle genom sin konst att tillreda luktvatten, och stundom till och med betjenande resande på ett värdshus såsom stalldräng. af sina tjenare alt taga honom afdaga. ilah maste sjélf välja incllan åtskilliga dödssätt, och intog förgift i en ärtsoppa 1577. I sitt fängelsé hår han författat psalmerna 180 och 373 i vär psalmbok. .

Hansénka, den fromma drottning Karin, tefde sedermera pä én kungsgård i Finländ. Hon utmärkte sin lefnad génom välgörande och stilla huslighet. Olof Stenbock bodde dér i grannskapet. Många år derefter kom hertig Carl till Finland, liöll der en räfst och beslöt att straffa Stenbock för hans många brort. Den gamle släpades' till skogen och blef hunden vid ett träd. Hertigens knektar skötö till måls på honom, tilfs hdn dog. Enkedrottningen lät i tysthet upptaga hans lik och gifva honom en anständig begrafning. Hon dog 1612.

Återblick: Eriks egenskaper. Kröning. Adelns värdigheter och anspråk. LifSands mlagande. Danska kriget, ftagges äfventyr. Clai Christerssons segrar. Eriks frierier. Karin Månsdotter. Hertig Johans förräderi och straff. Hans gew&b trohet. Sturarnes anklagelse och mord. Konungens vansinne och ånger. Herligarnes Vipp ror. Eriks fångenskap och lidanden. Hans död. Énkedrottningens ädelmod.

*

XI. PRINS GUSTAF.

Konung Erik och Karin egde en son och en dotter, soih hunno till mogna år. *Gustaf* hette prinsen, född 1568. Sedan Johan, efter Eriks afsättånde, blifvit konung, fruktade han detta barns anspråk på arfsföljden efter fadren. Han beslöt att afdagataga barnet. Tidigt en morgon tog en hofbetjent den unga gossen i en säck, och gick att dränka honom. På vägen mötte honom en Svensk ädling, Sparre. Denne misstänkte förhållandet, tvang betjenten att öppna säcken, och förde det arma barnet ur landet. Gustaf uppfostrades i Polen. Stundom erhöll han understöd af sin moder, sedan hon erfarit hans vistelseort. Men då hennes penningesändningar icke alltid kommo riktigt fram, led han nöd, och måste förtjena sitt uppehälle genom sin konst att tillreda luktvatten, och stundom till och med betjenande resande på ett värdshus såsom stalldräng.Han hörde omtalas, au hans syster Sigrid vistades vid Sigismunds hof i Krakau. Han förklädde sig då till tiggare och vandrade dit för att se henne. På konungens krönlngsdag kom han till staden, och såg henne bland hoffruntimren. Af-ven hon blef honom varse, och rördes af hans utseende, utån att hon visste, hvem han var. En hemlig känsla sade henne, att han var hennes blodsförvandt. Han sökte företräde hos henne, gaf sig tillkänna, och under tårar berättade de hvarandra sina lefnadsöden. Han erhöll understöd af henne och reste till Tyskland, der han fortsatte sina studier. Hans mor önskade se honom, och efter många svårigheter lyckades det henne att erhålla tillstånd till ett möte med honom i staden Revel. Hon hade på 22 år icke sett honom. Czaren i Ryssland bjöd honom till sig. Han emottog inbjudningen, i hopp om välvilja och vänskap. Czaren erbjöd honom sin dotter Aximia till gemål, men fordrade tillika, att han med en Rysk krigshär skulle inrycka i Sverige, för att eröfra det. Gustaf ville icke köpa gemål och krona med ett krig mot §itt fädernesland. Han afslog anbudet. Czaren blef då för- -törnad, kastade honom i fängelse och skickade honom till den lilla staden Kaschin, der han dog 1607.

Hans syster, fröken Sigrid, blef gift med lagman Henrik Classon Tott i Finland:

Återblick: Prins Gustafs fara och räddning. Hans nöd i Polen. Mötet med'systern. Mötet med modren. Czarens anbud. Gustafs fängelse och död. Sigrids giftermål.

*

XII. JOHAN III.

Då hertigarne Johan och Carl beslöto att afsätta den äldre brödren Erik, öfverenskommo de att dela kronan och riket Men så snart företaget med framgång blifvit ulföriit, behöll Johan kronan för sig sjelf, utan att Carl fick mer än sitt liertigdöme Södermanland. Tigande drog sig Carl tillbaka från hofvet och dolde sin grämelse. Haa regerade sitt liertigdöme ganska sjelfmyndigt och deltog äfveii* serdeles ge- Han hörde omtalas, au hans syster Sigrid vistades vid Sigismunds hof i Krakau. Han förklädde sig då till tiggare och vandrade dit för att se henne. På konungens krönlngsdag kom han till staden, och såg henne bland hoffruntimren. Af-ven hon blef honom varse, och rördes af hans utseende, utån att hon visste, hvem han var. En hemlig känsla sade henne, att han var hennes blodsförvandt. Han sökte företräde hos henne, gaf sig tillkänna, och under tårar berättade de hvarandra

sina lefnadsöden. Han erhöll understöd af henne och reste till Tyskland, der han fortsatte sina studier. Hans mor önskade se honom, och efter många svårigheter lyckades det henne att erhålla tillstånd till ett möte med honom i staden Revel. Hon hade på 22 år icke sett honom. Czaren i Ryssland bjöd honom till sig. Han emottog inbjudningen, i hopp om välvilja och vänskap. Czaren erbjöd honom sin dotter Aximia till gemål, men fordrade tillika, att han med en Rysk krigshär skulle inrycka i Sverige, för att eröfra det. Gustaf ville icke köpa gemål och krona med ett krig mot §itt fädernesland. Han afslog anbudet. Czaren blef då för- -törnad, kastade honom i fängelse och skickade honom till den lilla staden Kaschin, der han dog 1607.

Hans syster, fröken Sigrid, blef gift med lagman Henrik Classon Tott i Finland:

Återblick: Prins Gustafs fara och räddning. Hans nöd i Polen. Mötet med'systern. Mötet med modren. Czarens anbud. Gustafs fängelse och död. Sigrids giftermål.

*

XII. JOHAN III.

Då hertigarne Johan och Carl beslöto att afsätta den äldre brödren Erik, öfverenskommo de att dela kronan och riket Men så snart företaget med framgång blifvit ulföriit, behöll Johan kronan för sig sjelf, utan att Carl fick mer än sitt liertigdöme Södermanland. Tigande drog sig Carl tillbaka från hofvet och dolde sin grämelse. Haa regerade sitt liertigdöme ganska sjelfmyndigt och deltog äfveii* serdeles ge-*

nom siria rådslag i likets styrelse, ehuru Johan uteslutande . bar konunganamnet. Carl skref clt skarpt bref till sin broder, i anledning äf Eriks död, hvilken han misstänkt hafva skétt våldsamt, ehuru Johan f5r honom sökte dölja den nä händelse.

Johan årfde efter sin afsatte broder kriget med Danmark. Väl hade han, då han började uppmaningen mot honom,' skickat sändebud till Köpenhamn, för att underhandla om fred, Äieii Danskarnes fordringar voro så öfverdrifna, att, då Svenska ständerna vid riksdagen 1569 tillfrågades, om åé viHe bifalla dera, de svarade kort nej, och ville gifva Danskarna 1 stället krut, kulor och pildar. Bland de ömsesidiga infall, hvarmed de krigande makterna härjade hvarandras landskaper, förvftrfvade Carl sina första lagrar ‘genom ett härjningståg inåt Skåne. Danskarne sökte också, ehuru förgäfves, -att eröfra Reval i Liffland. Deremot jntogo de Elfsborg och Warberg. Men det hotande kriget från Ryska sidan tvingade snart konung Johan till alfvarligare fredsförslag. Ett sådant kom också till stånd i Stettin 1570. Sverige återlöste der Elfsborg med 150,000 r:dr, återlemnade 8 Danska örlogs* skepp, som blifvit eröfråde, afstod från Gottland, Jemtland och Herjedalen, samt lemnade tvisten om tre kronor oafgjord. Svenska andelen i Liffland skulle Tyska kejsaren inlösa, och dermed belåna Danmark; Denna fred var sålunda både för-ödmjukande och Ofördelaktig för Sverige.

Ryska czaren Ivan Wasiijewitsch hade skickat sändebud till Sverige i afcigt att afhemta Johans gemål, enligt ett vansinnigt iöfte af konung Erik. Dessa befunno sig i Stockholm då Johair to£ kronan. Fölkets förbittring var så stor, att hertig Carl personligen måste skydda sändebuden från misshandling.

En Svensk beskickning afgrck emellertid till Ryssland, der *ändébuden, oaktadt gifven lejd, behandlades barbariskt och tiöllos f fängelse till 1572. De återkommo ändtligen då med svar, att czaren fordrade Liffland. En Dansk prins, förmäld med cäaréns brorsdotter, ville med Ryska härars understöd eröfta detta land. Men Reval uthärdade flera belägringar ittat! att uppgifvås. Emellertid öfversvåmmades Finland afUirjande ftetyfcr och . krigets elände steg till sin Uöjd* Jfen ändlligen vände sig krigslyckan, ‚då Svensk^vne funno en fältherre af stora anlag i Pontus 4e la Gnrdie. Han harstajn-jnade från Frankrike, blef under komingEriks tid tillfånga-tagen på en Dansk fästning, ingick derefter i Svensk ^jenst^ oeh biel sedan gift med Johans naturliga dotter Sofia Gyllen-hjelnu De la Qardie, understödd af Svenska fältherrarna llcnt vik och Carl Iforhade åtskilliga framgångar mpt Ryssar-**l Slutligen återtogo de allt hvad Sverige forfor^ti Liff-land och ryckte in öfveB Ryska gränsen. Då togs N$i;y* med storm och eröfradegf Ii^geimanland med dess fästning v samt Kexholm med dess län. Andligen uppgjordes

Emellan Polen och Sverige uppkom äfven en spänning, ^vilken hotade att utbryta i .öppet krig?, d£ kqnpp^g

Stephau Batbors ;dvd 15£6 föranledde Svenska kronprir^ji SigismuncU yad till jkQnung derstades.

JJn^er tiden af sitt fäpgelse på ^r^holm hade Loquu^ gen af cjrottning Cathrina insupit ep böjelse för katolska lä* van, hvHken gick s£ långt* att han, i närvar? af Anton Pq$t sevinas, en, påflig legat, afsvor den Lutherska Uosbekän^el^n 9>ch antog dqn katolska. ; Han vidtog dereftqy ,en mängd, Ak garder, fqr att äfven i sitt rike åter införa samnifa låx^. Han lät för gudstjensten författa en ny mes^ordJ)ing9 Lith,u^-gien kallad, hvilken han befallde sjyulle ^n tagas | lipla Sverige 1576. Presterne satte sig der^mot, ;Och däJQhan förfölj fieixi, sökte de beskydd hop hertig Carf* hela sin makt for att rädda den, rena evangeliska lä*^., , D? fta^hri^ 4og 158*3* af alla, *fven af $jn* fiender, anf^ity *om en ädel o$h dygdig drottning, blef hQn på sin sots^nf lemnad utan tröst af de katolska presteijna. Konppgep blsf också missnöjd med deras anspråk, flans sinne blef sjwé förändrad^. r i

feke Ungt elter sin, gemåls död beslöt Johan gifta sig •ånyo. Sveriges trenne skönaste adel^jungfrur gjprde kppnp? gen ty^hP«sQ i yale^t, $gri*. EbbaBtflte o$h fiffrnilda Bjelke voro all» tre genom dygder ech behag värdiga kronan. Slutligen bestämde konungen sig för den sesteaåriga GunMa. Hon var förlofvad med Per Uljensparre, och gaf konungen derföre korgen. Han blef då så förtörnad, att han slog henne i ansigtet med sin handske oeh gick bort Men hennes slägtingar tvingade henne slutligen att gifta sitt bifall, och konungen firade sitt bröllop 158$, Liljenspam blef sedermera gift med Anna Posse, hennes syskonbarn. I det bref, som drottningen skref till Annas far, varnar hon honom med ftmliet att icke tvinga dottaens hjerta, om det é*j sjélf böjdfes till denne fttétman, Gunilda var den, som förmådde sin gemål att åter afstå från den* katolska villfcreleen.

På sin ålderdom blef Jolian ganska misstänksam och missnöjd med hela sin omgifning. Han hade sändt sin son Sigismund till Polen, då denne der blef utkorad till konung 1587. Sigismund var katolik af själ och hjerta; men hans syster prinsessan Anna^ som varit närvarande vid modrens, drottning fothrinas, dödsbädd, hade der hört de katolska presternas bedrägeri, öfvergaf deras lära och blef sedermera i den Lutherska ståndaktig. Emellertid upfpkommo genom SigUraunds konungaval inånga mindre angenäma förhållanden, hvilka inverkade på Johans lynne. Han började en tviat med riksrådet, hvaraf fleue Ängslades ntan skäl, åtminstone utan be-vis. Rättegången emot dem fördea med mycken orättvisa. Äfven mot andra sina trognaste tjenare, t. ex. den tappre fältherren Carl Horn, visade han sig orättvis oeh grym. En spänning uppkom allt starkare emellan konungen och hertig Carl. -Hertigen hade på en resa i Tyskland lärt'känna furstinnan Maria, «/ PfmlZj och blifvit intagen af henne. Hon blef 1579 hans första gemål. I anteckningar, som han författat, berömmer han hesine såsom ett mönster för sitt kön. Hon dog snart och efterlemnade en detter, Cjtfkrina, Länge lefde hertigen som enkting, men slutligen, oaktadt konungens missr aöje, gifte han sig med prinsessan Christina af Uvlstein Hdn var. en sträng och slug furstinna. Sigismund hade föret friat ti il henne, meoa öfvergifvit henne. Denna oförrätt kunde hon aldrig glömma, och då hon blef förmäld med hansfarbror, bem&dbde hön sig att uppreta sm gemål emot Si^-gismund; Alla < dessa förhållanden hadé med missnöje blifi tåt ansedda af konttn^g Johan, och båda bröderna, han och tlarl, liksom und(lydde hvatonära. Detfa bådade ickegodl för framtiden.

Etter många krämpor och troligen äfven samvefsförebråelser öfver brodermordet affed Johan 1592, sörjd och saknad af få.

Återblick: Johan konung. Danska kriget. Freden i Stelt i n. Ayaik* kriget. Pont as De Is Itardie. Sfgismunds vål i Polen. Konungen anlager katolska läran. Lithuigicn. CatUv*n*Mlöd. Koqun-gens nya giftermål. Gunilda Bjelke. Sigismunds konungaval. Förhållandet t ill hertig Carl. Hertigens gemåler. Johans död.

*

XIII. STUREFAMILJEN.

Efter Grefve Svante Stures död lefde hans enka, fru Mårtar, på Jlörningsholm. Hon kallades kung Märta för sin myndi&liet oth rikedom. De flesta af döttrarna blefvo fö#*-sedda med förnäma gifte». Malin gick långe ogift hemma. -Hennes kusin, Erik Stenbock, som ofta besökte Hörningsholm, faltadeför henne en öm kärlek. Hon

besvarade hans böjelse. Men den gamla grefvinåan ville icke lemna sitt samtycke till •detta giftermål, emedan hon påstod, att de såsom syskonbarn voro alltför 'närå arthöriga. Så förflöto många år. De ifA-skandes ungdomstid flydde. Fröken Malin btef 33 år, hen* Erik var ett år < äldre. Då förgick dem tålamodet. Herr Erik uppgjorde en plan att bortföra fröken. Han kom i Mars må-nad 1573 till Hörningshalm, der hanr fick tein älskarinéks samtycke tttl förfchafvandet. i ^

i Det var om morgonen. Malin hade tåtibragt en söwiy-lös hatt. Då hennes äldsta syster frn Sigrid inträdda, låg hon ftå knä och utgöt strida tårar. .Hon blef gladare, éå herr Erik köm. Han frågade henne, om hoa icke ville ae en släfttfafv#re, som han skänkt henne. Hon biföll, ocli hah förde henne ned på borgården. Der satte hon sig i slädäri,

> °oéh. ; farbror, bem&dbde hön sig att uppreta sm gemål emot Si^-gismund; Alla < dessa förhållanden hadé med missnöje blifi tåt ansedda af konttn^g Johan, och båda bröderna, han och tlarl, liksom und(lydde hvatonära. Detfa bådade ickegodl för framtiden.

Etter många krämpor och troligen äfven samvefsförebråelser öfver brodermordet affed Johan 1592, sörjd och saknad af få.

Återblick: Johan konung. Danska kriget. Freden i Stelt i n. Ayaik* kriget. Pont as De Is Itardie. Sfgismunds vål i Polen. Konungen anlager katolska läran. Lithuigicn. CatUv*n*Mlöd. Koqun-gens nya giftermål. Gunilda Bjelke. Sigismunds konungaval. Förhållandet t ill hertig Carl. Hertigens gemåler. Johans död.

*

XIII. STUREFAMILJEN.

Efter Grefve Svante Stures död lefde hans enka, fru Mårtar, på Jlörningsholm. Hon kallades kung Märta för sin myndi&liet oth rikedom. De flesta af döttrarna blefvo fö#*-sedda med förnäma gifte». Malin gick långe ogift hemma. -Hennes kusin, Erik Stenbock, som ofta besökte Hörningsholm, faltadeför henne en öm kärlek. Hon besvarade hans böjelse. Men den gamla grefvinåan ville icke lemna sitt samtycke till •detta giftermål, emedan hon påstod, att de såsom syskonbarn voro alltför 'närå arthöriga. Så förflöto många år. De ifA-skandes ungdomstid flydde. Fröken Malin btef 33 år, hen* Erik var ett år < äldre. Då förgick dem tålamodet. Herr Erik uppgjorde en plan att bortföra fröken. Han kom i Mars må-nad 1573 till Hörningshalm, der hanr fick tein älskarinéks samtycke tttl förfchafvandet. i ^

i Det var om morgonen. Malin hade tåtibragt en söwiy-lös hatt. Då hennes äldsta syster frn Sigrid inträdda, låg hon ftå knä och utgöt strida tårar. .Hon blef gladare, éå herr Erik köm. Han frågade henne, om hoa icke ville ae en släfttfafv#re, som han skänkt henne. Hon biföll, ocli hah förde henne ned på borgården. Der satte hon sig i slädäri,

> °oéh. ;och bredvid henne tillsade Erik en gammal hustru, fröknarnas amma, att taga plats. Sjelf ställde sig herr Erik bakpå och fattade tömmarna. Det bar' af åt den tillfrusna sjön, der några ryttare, som emellertid hållit sig gömde, framkom-mo och omgåfvo slädan, för att försvara den. Hastigt gick resan till Svärdsbro gästgifvaregård.

I detsamma lierr Erik körde åstad, kom en af systrarne att se ut genom fönstret. Hon begynte skrika: ”Herr Erik för visst bort syster Malin!” Gamla grefvinnan, åtföljd af sin äldsta dotter, sprang ned på gården; men på trappan förlorade hon sansningen. Likväl befallde hon fru Sigrid resa efter och söka återföra den bortflydda.

Då fru Sigfrid kom till Svärdsbro, fann hon gården om-gifven af ryttare, som der höllo vakt. Med möda slapp hon in. Malin satt och gret, och omkring henne voro flera som-mare sysselsatte att förfärdiga kläder och pelsverk åt henne, emedan hon i sin hvardagsklädning lemnat hemmet. Fåfänga voro Sigrids förmaningar och böner. Då hon icke kunde försäkra Malin om modrens samtycke till giftermålet, ville den förvillade icke återvända.

Herr Erik förde derefter sin fröken hem till sina gods i Westergötland. Der lemnade han henne, och skyndade till

Stockholm för att utverka konungens bifall. Men fru Märta hade förekommit honom. På hennes anklagelse blef han kastad i häkte. Men hans anhöriga utverkade slutligen hans befrielse. Han gjorde då alla möjliga försök att vinna frökens slägtingar. Det lyckades med alla utom modren. Då förtviflade herr Erik och fröken Malin. Ett och ett fjerde-dels år efter flykten från Hörningsholm gjorde de en resa öfver Danska gränsen till Halland, läto der viga sig af en Dansk prest och firade så sitt bröllop.

Nu skrefvo konungen, cnkedrottning Cathrina Stenbock (herr Eriks syster), hertig Carl, riksens råd, prinsessorna och alla Stenbocks mäktiga anförvandter lill fru Märta och bådo för herr Erik och hans fru. Men hon var obeveklig.

Lärobok i Fäderneti. /!»*/. ^Fru Malin hade emellertid hvarken hign eller lycka, emedan lie 11 nes moders vrede hvilade lung på hennes hjert». Alltsedan afresan från Hörningsholm l*ade hon icke burit andra än svarta kläder. Hon nyttjade aldrig de juveler, hoa fatt af sin man, och var försänkt i djup sorg. Slutligen samlades hela Stureslägten, och döttrarnas knäfall bevekte ohh-dren att tillåla de båda förskjutna komma till Hörningsholm. De kommo: och Malin återsåg efter trennc års frånvaro fädernehemmet. Men Märta tillät dem icke alt komma upp i bottet. De måsle flera veckor bo i en badstuga, h v ar iflån Malin hvarje morgon begaf sig lill sin moders dörr, der hon knäföll, bad och gret, men blef icke insläppt. Ändtligen, emedan vintern nalkades och Malin sjuknadc, fick hon modrens tillstånd att komma in. Hon leddes då upp i stora 'Siflen, der fru Märta satt i högsätet. Så snart Malin inträdde, utbrast modren: ”ack, du olyckliga barn!” Då föll Malin på knä, och kröp, badande i tårar, fram Ull si/i moders iknän. Äfven Märta gret, upplyfte sin dotters hufvud, lade det mot sitt bröst och sade: ”Gud förlåte dig dina synder, milt arma barn! Jag har redan förlåtit dig.”

Kort härefter fick Malin en son. Fru Märta tillställde ett lysande barnsöl, dit konungen, hertigen och prinsessorna voro bjudna. Äfven gaf hon Malin lika stor hemgift som sina öfriga döttrar.

Sturefamiljen utgick med Malins broder Mauritz Stures . son, Svante, som dog 1616 utan manliga arfvingar.

Återblick: Kung Märta. Eriks och Malins kärlek. Herr Erik bortför sin älskade. Svärdsbro. Märtas hårdhet. Giftermålet. Försoningen. Sturefamiljens utgång.

*

XIV. SIGISMUND.

Vid sin faders död var Sigismund frånvarande i Polen. Hertig Carl åtog sig derföre riksstyrelsen. Han sökte genast att vinna rådet på sin sida och ingick förbindelser äfven med dem, som han förut, under konung Johans regering bidragit Fru Malin hade emellertid hvarken hign eller lycka, emedan lie 11 nes moders vrede hvilade lung på hennes hjert». Alltsedan afresan från Hörningsholm l*ade hon icke burit andra än svarta kläder. Hon nyttjade aldrig de juveler, hoa fatt af sin man, och var försänkt i djup sorg. Slutligen samlades hela Stureslägten, och döttrarnas knäfall bevekte ohh-dren att tillåla de båda förskjutna komma till Hörningsholm. De kommo: och Malin återsåg efter trennc års frånvaro fädernehemmet. Men Märta tillät dem icke alt komma upp i bottet. De måsle flera veckor bo i en badstuga, h v ar iflån Malin hvarje morgon begaf sig lill sin moders dörr, der hon knäföll, bad och gret, men blef icke insläppt. Ändtligen, emedan vintern nalkades och Malin sjuknadc, fick hon modrens tillstånd att komma in. Hon leddes då upp i stora 'Siflen, der fru Märta satt i högsätet. Så snart Malin inträdde, utbrast modren: ”ack, du olyckliga barn!” Då föll Malin på knä, och kröp, badande i tårar, fram Ull si/i moders iknän. Äfven Märta gret, upplyfte sin dotters hufvud, lade det mot sitt bröst och sade: ”Gud förlåte dig dina synder, milt arma barn! Jag har redan förlåtit dig.”

Kort härefter fick Malin en son. Fru Märta tillställde ett lysande barnsöl, dit konungen, hertigen och prinsessorna voro bjudna. Äfven gaf hon Malin lika stor hemgift som sina öfriga döttrar.

Sturefamiljen utgick med Malins broder Mauritz Stures . son, Svante, som dog 1616 utan manliga arfvingar.

Återblick: Kung Märta. Eriks och Malins kärlek. Herr Erik bortför sin älskade. Svärdsbro. Märtas hårdhet. Giftermålet. Försoningen. Sturefamiljens utgång.

*

XIV. SIGISMUND.

Vid sin faders död var Sigismund frånvarande i Polen. Hertig Carl åtog sig derföre riksstyrelsen. Han sökte genast att vinna rådet på sin sida och ingick förbindelser äfven med dem, som han förut, under konung Johans regering bidragitätt förfölja. Isynnerhet var han mån att bihehålla den Lutherska lä vart, såsom en mot vigt mot konungens katolska bemödanden och tänkeéätt.

Det förnam st a steg, som hertigen tog för detta sittstoia ändamål, var sammankallandet af Upsala möte. Delta började den 25 Febr. 15$ 3. Icke blott andclige, men äfven verlds-lige herrar, från alla rikets landskaper, med undantag af Finland, kommo tillsammans för att rådgöra i främsta rummet on\ religionens renhet. Närvarande voro hertigen, rådet, 4 biskopar, 300 prester och.en mängd adelsmän, borgare och bönder». Theologie-professorn i Upsala Nicolaus Bothniensis blef vald till ordförande. Sedan man beslutat, att den oförändrade Angsburgiska trosbekännelsen skulle antagas såsom grund för Sveriges religion, uppstod en biskop och frågade, om alla samtyckte dertill. Hela församligen svarade: ”vi viljc derföre våga allt hvtfd vi i verlden ega, både gods och lif."1 Då utropade ordföranden: ”nn är Sverige blifvet en man, och alle hafve vi en Gud!” Genom detta beslut stad fastades den lära, som sedermera allt framgent varit lagligen anlagen i Sveriges rike, såsom den sanna och rätta, och hvilken icke .allenast allt prestcrskap, utan alla embetsmän och e* livar, .som aflagt ed såsom Svensk medborgare, besvorif. Detta vigtiga mötes beslut eger således ännu gällande kraft.

Men konung S*gismunb, som emellertid, på andra sidan om Östersjön, legat skiljd ifrån Sveriges rike, beslöt likväl att icke så helt och hållet utan tillsyn lemna det åt her-4igens styrelse. Riksamiralen Clas Fleming, som låg med •flottan i Finland, seglade öm sommaren derifrån till Danzig, och öfverförde konungen med l^ns gemål, syster och följe, till Stockholm.

Hertigen visade sig, vid konungens ankomst, eftergif-vande, men drog sig snart tillbaka till sitt heiligdöine, derifrån han endast med bref motsade och förhindrade många af konungens åtgärder. Äfven föreföll© några oroligheter i Stockholm, hvarvid Svenskarnes förbittring gaf sig luft emot katolikerna, Konungen lät emellertid göra anstalter till sin

' 15*faders begrafning, som firades i Upsala. Kort efter densamma skodde kröningen, hvarvid hertigen, som infunnit sig, isynnerhet bemödade sig att förelägga konungen så bindande vilkor, som möjligt. Ständerna, som voro tillstädes, förbundo sig enhälligt, under bön och på knä, att upprätthålla Upsala mötes beslut. Ingen katolsk gudstjenst skulle få firas i riket. Sigismund måste bifalla detta; men inom honom gaste missnöjet. Han reste tillbaka till Polen om sommaren.

Då antog hertigen riksföreståndarskapet. Han framkastade dock beständigt förebråelser emot konungen för hans katolicism , hvilken i allmänhet ansågs med afeky af rikets menige man. Äfven i andra än religionssaker nppkommo stridigheter emellan hertigen och konungen. Dessa antogo en allt större häftighet, och det bl ef slutligen uppenbart, att . hertigen eftersträfvade kronan.

Derföre församlade Sigismund en flotta och en krigshär i Polen, och begaf sig med densamma till Sverige 1598. Hertigen rustade sig tHl itiQtståad, med tilllyelp af Sveriges allmoge. Innan fiendtkgheterna börjades, skickade herrarne många bud och förlikningsförslag mellan hvarahdra. Hertigen bad sin brorsson besinna, ätt spelet här icke gällde äpplen och päron. Konungen beskyllde honom för förräderi. Krig blef oundvikligt. Vid Stegeborg blef hertigen kringränd af konungens trupper, och var nära att lida ett fullkomligt nederlag. Endast Sigismunds befallning att skona hans undersåters blod frälste Carl och hans folk. I första ångesten tänkte Carl att, med gemål och barn, lemna riket; me^ sedan han undkommit faran, samlade han åter mod, och beslöt våga ett nytt fältslag.

Vid Linköping är en bro öfver Stångån, kallad Stånge-bro. Sigismund hade dragit sig till staden med sin krigshär. Hertigen ryckte emot densamma. Omkring Stångebro hölls en häftig drabbning den 25 Sept s. å., hvaruti slutligen hertigens trupper behöllo öfverhanden. Sigismund måste öfver-lemna en mängd Svenska rådsherrar fångne åt hertig Carl, förbinda sig att noga uppfylla Upsala mötes beslut och dessutom ingå på åtskilliga andra vilkor. Men, utan att aktahvad han sålunda lofvat, begaf sig konungen tillbaka till Polen.

Flera möten och riksdagar hade emellertid blifvit hållna. Serskilda gånger hade man anmodat konungen att återkomma till sitt rike och vårda dess styrelse. Då han lemnade allt detta utan afseende, blef han ändtligen år 1600, på riksdagen i Linköping, afsatt.

Han var förmäld med prinsessan *Anna af Österrike* och efter hennes död med hennes syster *Constantia.* Han afled i Polen 1632.

Återblick: Sigismund och hertig Carl. Upsala möte. Krig. Slaget vid Stångebro. Sigismund afsättes. Hans gemåler.

*

XV. LINKÖPINGS RIKSDAG.

Hertigen lät ställa de vid Stångebro fångna rådsherrarne för rätta inför rikets ständer på riksdagen i Linköping 1600. De anklagade rådsherrarne voro åtta, utom fem andra adelsmän. Man begynte med tillvitelser alltifrån Johan III:s tid, och beskyllde dem i allmänhet för förräderi. Deras enskilda bref till hustrur och anhöriga nyttjades bland bevisen. Det oaktadt var det endast hertigens häftighet och hat, som förmådde domrarne att fälla de anklagade. Deras hustrur och barn, som anropade hertigen om nåd, blefvo af honom afvisade med en hårdhet, värdig Christiern tyrann.

Sålunda, utfördes på Linköpings torg herr Erik Sparre, en af Sveriges mest upplyste och betydande ädlingar, rikskansler. Herr Gustaf och herr Sten Baner, herr Thure Bjelke och åtskilliga andra måste följa. Efter en rörande och uppbygglig beredelse, knäböjde de, den ena efter den andra, och bödeln afhögg deras hufvuden. Det häpna folket, som omgaf torget, upphäfde hemska skri: ”Det är nog blod! Nåd! nåd!”

Återblick. Rättegången mot rådsherrarna. Deras dom och afrättning.

*

hvad han sålunda lofvat, begaf sig konungen tillbaka till Polen.

Flera möten och riksdagar hade emellertid blifvit hållna. Serskilda gånger hade man anmodat konungen att återkomma till sitt rike och vårda dess styrelse. Då han lemnade allt detta utan afseende, blef han ändtligen år 1600, på riksdagen i Linköping, afsatt.

Han var förmäld med prinsessan *Anna af Österrike* och efter hennes död med hennes syster *Constantia.* Han afled i Polen 1632.

Återblick: Sigismund och hertig Carl. Upsala möte. Krig. Slaget vid Stångebro. Sigismund afsättes. Hans gemåler.

*

XV. LINKÖPINGS RIKSDAG.

Hertigen lät ställa de vid Stångebro fångna rådsherrarne för rätta inför rikets ständer på riksdagen i Linköping 1600. De anklagade rådsherrarne voro åtta, utom fem andra adelsmän. Man begynte med tillvitelser alltifrån Johan III:s tid, och beskyllde dem i allmänhet för förräderi. Deras enskilda bref till hustrur och anhöriga nyttjades bland bevisen. Det oaktadt var det endast hertigens häftighet och hat, som förmådde domrarne att fälla de anklagade. Deras hustrur och barn, som anropade hertigen om nåd, blefvo af honom afvisade med en hårdhet,

värdig Christiern tyrann.

Sålunda, utfördes på Linköpings torg herr Erik Sparre, en af Sveriges mest upplyste och betydande ädlingar, rikskansler. Herr Gustaf och herr Sten Baner, herr Thure Bjelke och åtskilliga andra måste följa. Efter en rörande och uppbygglig beredelse, knäböjde de, den ena efter den andra, och bödeln afhögg deras hufvuden. Det häpna folket, som omgaf torget, upphäfde hemska skri: ”Det är nog blod! Nåd! nåd!”

Återblick. Rättegången mot rådsherrarna. Deras dom och afrättning.

*

XVI. CARL IX.

Sedan hertig Carl flera gånger afslagit ständernas anbud af kronan, emottog han densamma i Norrköping 1604. Hans äldste son, Gustaf Adolf, erkändes för kronprins, och den yngste, Carl Filip, för rikets arffurste. Detta var Norrköpings arfförening, hvarigenom arfsrätten i Gustaf Wasas hus öfverflyttades till **Carl IX** och hans efterkommande.

Orolig var Carls regering: krig utomlands och uppror inom. Mot Hyssland och Polen vunnos fördelar, omvexlande med förluster. Isynnerhet .märkligt är slaget vid Kerkholmmot Polackarne 160&V Der stupade Carls bäste fältherre, Anders Lennart sson. Konungen sjelf blef kringränd af fienderna, sedan hans häst blifvit skjuten. Då kom på sin stridshäst Henrik IFrede till hans undsättning. Han hoppade af hästen och öfverlemnadc den åt konungen, i det han sade: 'Tänk på min hustru och mina barn!” Med egen hand högg sig konungen ut från fienderna, och undkom, sedan hela hans här blifvit slagen. Men efter nederlaget hemtade han sig ånyo, och ett nytt fälttåg fördes med framgång. Pontus de la Gardies son, Jakob, var en fältherre lik fadren i krigiskt snille. Carl IX:s naturlige son Carl Carlsson Gyllen-kjelm var hans trogne vapenbroder, och desse bada hjeUar utförde många krigsbedriftcr tillsammans. Slutligen blefvo de fångna. Efter fem års fångenskap blef De la Gardic fri, Men Sigismund, som tycktes finna nöje i att ptåga sin fiendes son, lät sluta honom i hårda bojor oeh med strängkel bevaka liouom. 1 tolf år satt lian fängslad. En gang lindrades lians fängebe af drottning Constantia* som händelsevi* for förbi oeh yttrade, att koa önskade tala med honom. Di lian utfördes tiil lienne, med en tuag jernklack om fötterna. lät hon aflaga densamma ock skänkte honom tjugu dukater samt en sorgklädning, så aU han anständigt kunde sörja sin fader. Äfven prinsessan Anna, som med sin broder lemnat SVerige, visade honom välvilja, då han slutligen blef frigifven 1613. En annan Svensk befäihafvare, Nils StjsrnskÖld, blef belägrad i Dunamunde. Il^ns hustru och barn blefvo Cångna af. Polackarna, och Polske befälhafvaren underrättade honom,att han på dem ville hämnas Sljcrnsknlds ståndaktiga motstånd. Den ädle Sljernsköld svarade: ”Jag skulle för dem gcrna uppoffra mitt lif; men de höra mig till, och faslet tillhör min konung” (1609).

Konungen i Danmark anföll äfven Carl med krig. Han bemäktigade sig genom förräderi Kalmars sloll. Då blef Carl förtörnad och utmanade honom på envigc. > Danska konungens svar var hvarken värdigt en konung eller en man. Kriget fortfor derföre.

En riksdag sammanträdde i Örebro 1610. Der talade Carl sista gången till ständerna. * Han var då redan ålderstigen, och de många hårda och blodiga gerningar, hvarmed kan vunnit sin krona, oroade hans samvete. Hans osamman~ hängande tal tUl ständerna slutades med de orden: ”Gud har straffat mig!* hvarvid han la<)e handen på bröstet.

Inom landet hade Carl fort regeringen med konungslig' kraft. Han anlade Göteborg, nu den andra staden i riket, och dessutom tio andra stader, bland dessa Falun, Carlstad, Mariestad och Umeå. Han utgaf den första rätlegångsstadga, äfvensom stadgar för rikets inre förvaltning, ”om fogdar, länsmän och ordningsmän.” Bergshandteringen, genom hvilken han uppdref sitt hertigdöme till en ansenlig rikedom, isyn* nerhet i Wermland, sökte han öfverallt alt upphjelpa. Sala silfvergrafva gaf flerdubbel afkaslning under hans styrelse. Kopparverken, alun- och svafvelbruken uppnådde en förut okänd höjd. Han lät refVa hela landet och upprätta

den första karta deröfver* Allt detta skedde under brinnande yttre krig. Till hvilken höjd af styrka han upplyftade Sverige, bevisade sig under sonens regering. Också lycktes Carl mer arbeta på hans framtid än för sig sjelf. ”Han skall göra det,”* utopade han, i det han såg på sin son, prins Gustaf Adolf

Konung Carl blef träffad af slag och afled i Nyköping 1611.

Återblick: Norrköpings arfförening. Carl 1X:« fara vkl Kerkholm. Jakob de la Gardie och Carl Carlsson Gyllenhjelm. Den sednares fångenskap och befrielse. Nils Stjernsköld. Danska kriget. Carls afsked af ständerna. Hans regering. Städers anläggning. Författningar. Bergsbruk. Carls död.

*

2. GUSTAF ADOLF OCH HANS DOTTER.

I. GUSTAF ADOLFS UNGDOM.

Carl IX:s son Gustaf Adolf föddes den 20 December 1594 på Stockholms slott. Den tiden trodde man sig i stjer-norna, med lillhjclp af en vetenskap som hette astrologien, kunna läsa menniskors förestående öden. Den store astronomen Tycho Brahe förutsade om Gustaf Adolf, att han skulle blifva en stor konung. Redan tidigt utvecklade sig hos den unge prinsen stora anlag. Man berättar åtskilliga drag frin hans barndom. Han,spatserade med sin far en gång på en äng. Hans sköterska varnade honom för att springa ibland buskarna, emedan der funnos ormar. ”Gif mig hit en käpp,” ropade gossen, ”så skall jag slå ihjel dem.” ”Tro icke, han är rädd,” yttrade fadren leende. Vid fem års ålder följde han sin fader för att bese Svenska flottan. Man frågade honom, hvilket skepp han mest tyckte om, och han pekade genast på ett stort skepp, som hette Svarte Ryttaren. Då man frågade honom, hvarföre detta mest behagade honom, svarade han: ”Emedan det förer de flesta kanonerna.” Ifrån de första åren förde honom fadren ut med sig på resor och i fält. Derigenom blef han härdad. Dessutom hölls han allvarsamt till arbete, dygd oeh mandom. Under sin lärares, den ädle Johan Skyttes, handledning blef han så tidigt utbildad, att man om honom sade, det han aldrig varit barn eller yngling, utan ständigt konung. Huru tarfligt lian blifvit uppfödd, synes bland annat deraf, att han vid 17 års ålder egde endast ett par silkesstrumpor, som han fått af sin lärare. I modrens, drottning Christinas, hof gick det så hushållsaktigt till, att hon mätte tråden till sina sömmerskor efter alntal. Och det var förbjudet i hofartiklarna ätt bena strömmingen. Uppfostran i ett sådant hof, äfvensoip det tidiga deltagandet i alla rikets angelägenheter, bragte Gustaf Adolfs utmärkta egenskaper till skyndsam mognad, så att det hop-pct ingalunda syntes förgäfves, som hans fader yttrade med sin förutsägelse: ”Han skall göra det.”

Vid 17 års ålder gjorde Gustaf Adolf sitt första krigs- ' tåg. Året förut, då fadren på riksdagen si?ta gången talat med ständerna, hade prinsen fortsatt öfverläggningarna i hans ställe och dervid blifvit allmänt beundrad för sitt manliga väsende samt förklarad ”varaktig,” d. ä. så kommen till man, att han kunde bära harnesk och vapen. I spetsen för 1500 ryttare intog han då fästningen Styr-Kalmar, som Danske konungen anlagt i Bleking. Han visade sig skonsam emot de besegrade.

Återblick: Spådom om Gustaf Adolf. Drag från hans barndom. Hans uppfostran. Hans första krigsbedrift.

*

II. DANSKA OCH RYSKA KRIGEN.

Vid sin faders frånfälle emottog **Gustaf Adolf** kronan öfver ett rike, som var i en farlig ställning. Alltsedan Gustaf I:s tid hade det icke njutit fred. Inom landet hade man under de sista femtio åren sett fasorna af brödrakrig, borgerligt krig, religionsstrider och tvenne konnngars störtande från thronen. Utom landet möttes

Gustaf Adolf af krig med alla grannar. Det farligaste kriget var det med Danmark, hvars konung, Christian IV, ehuru han ovärdigt bemött Carl IX, var en förträfflig regent för sitt land. Han hade intagit Sveriges förnämsta fästen, Kalmar och Elfsborg, och Gustaf Adolf måste anstränga alla krafter för att återtaga dem. Efter ett tåg inåt Skåne, skulle Gustaf Adolf tåga öfver den tillfrusna Wittsjön, då isen brast under hans häst. Danskarne hade just gjort ett anfall, så att det var svårt att under sjelfva striden komma konungen till hjelp. Konungens kammarjunkare, Per Baner, och en Uplandsryttare, Thomas Larsson, lyckades att hjelpa honom upp. Den räddade ko* nungen skänkte genast sitt silfverbälte åt ryttaren och sade: ”Jag skall komma ihåg dig med ett stycke bröd, som skall räcka både åt dig och dina barn.” Svenskarnc blefvo slagne pct ingalunda syntes förgäfves, som hans fader yttrade med sin förutsägelse: ”Han skall göra det.”

Vid 17 års ålder gjorde Gustaf Adolf sitt första krigs- ' tåg. Året förut, då fadren på riksdagen si?ta gången talat med ständerna, hade prinsen fortsatt öfverläggningarna i hans ställe och dervid blifvit allmänt beundrad för sitt manliga väsende samt förklarad ”varaktig,” d. ä. så kommen till man, att han kunde bära harnesk och vapen. I spetsen för 1500 ryttare intog han då fästningen Styr-Kalmar, som Danske konungen anlagt i Bleking. Han visade sig skonsam emot de besegrade.

Återblick: Spådom om Gustaf Adolf. Drag från hans barndom. Hans uppfostran. Hans första krigsbedrift.

*

II. DANSKA OCH RYSKA KRIGEN.

Vid sin faders frånfälle emottog **Gustaf Adolf** kronan öfver ett rike, som var i en farlig ställning. Alltsedan Gustaf I:s tid hade det icke njutit fred. Inom landet hade man under de sista femtio åren sett fasorna af brödrakrig, borgerligt krig, religionsstrider och tvenne konnngars störtande från thronen. Utom landet möttes Gustaf Adolf af krig med alla grannar. Det farligaste kriget var det med Danmark, hvars konung, Christian IV, ehuru han ovärdigt bemött Carl IX, var en förträfflig regent för sitt land. Han hade intagit Sveriges förnämsta fästen, Kalmar och Elfsborg, och Gustaf Adolf måste anstränga alla krafter för att återtaga dem. Efter ett tåg inåt Skåne, skulle Gustaf Adolf tåga öfver den tillfrusna Wittsjön, då isen brast under hans häst. Danskarne hade just gjort ett anfall, så att det var svårt att under sjelfva striden komma konungen till hjelp. Konungens kammarjunkare, Per Baner, och en Uplandsryttare, Thomas Larsson, lyckades att hjelpa honom upp. Den räddade ko* nungen skänkte genast sitt silfverbälte åt ryttaren och sade: ”Jag skall komma ihåg dig med ett stycke bröd, som skall räcka både åt dig och dina barn.” Svenskarnc blefvo slagnevid detta tillfälle, och det var endast med möda, <te lyckades „ undkomma. Gustaf Adolf, som behöfdc fred, måste slutligen köpa densamma på ganska hårda vilkor. Den slöts i Knäröd 1613. En summa af en million riksdaler måste under namn af Elfsborgs lösen erläggas. Sverige återlemnade Jemtland och Herjedalen,’ men erhöll Kalmar och Öland, landskap dem de bada rikena af hvarandra eröfrat under krigets lopp.

Kriget med Ryssland fördes med större lycka på Sven^ ska sidan. Der voro Jakob De la Gardie och Evert Horn anförare. Äfven den unge konungen sjelf deltog i detta krig, som likväl slutades genom freden i Stol bova 1617. Sverige erhöll i denna fred Kexholms län samt fästningarna Ivangorod, Jamburg och Koporie samt Nöteborg, Den grund, på hvilken Rysslands hufvudstad Petersburg sedermera byggdes, blef Svensk.

Återblick: Banjka kriget. Gustaf Adolfs fara pä Wittsjön Frederna i Knäröd och Stolbova.

*

III. GUSTAF ADOLFS UNGDOMSKÄRLEK OCH NÄRMASTE ANFÖRVANDTER.

Gustaf Adolf hade blifvit vald och hyllad till Sveriges konung, sedan Johan II:s son med Gunilda Bjelke, hertig Johan af Östergötland, afsagt sig sina anspråk på thronföljden. Denne hertig blef förmäld med Gustaf Adolfs

syster, *Maria Elisabet,* 1612. Enkedrottning Christina hade blifvit ganska förtörnad på presterna, för det de vågat afstyrka giftermålet af det skäl, att bruden och brudgummen voro kusiner. Men då äktenskapet blef olyckligt, emedan båda vore af ett kinkigt lynne, utbröt drottningens harm mot presterna, derföre att de icke nog motarbetat giftermålet. Denna drottning var ganska sträng, sparsam och stolt, samt hyste dessutom en förkärlek för den yngre sonen, hertig Carl Filip af Södermanland, en herre af utmärkta egenskaper, lofvande som Gustaf Adolfs egna. Hertig Johan och hans gemål alie-do bada 1618. vid detta tillfälle, och det var endast med möda, <te lyckades „ undkomma. Gustaf Adolf, som behöfdc fred, måste slutligen köpa densamma på ganska hårda vilkor. Den slöts i Knäröd 1613. En summa af en million riksdaler måste under namn af Elfsborgs lösen erläggas. Sverige återlemnade Jemtland och Herjedalen,’ men erhöll Kalmar och Öland, landskap dem de bada rikena af hvarandra eröfrat under krigets lopp.

Kriget med Ryssland fördes med större lycka på Sven^ ska sidan. Der voro Jakob De la Gardie och Evert Horn anförare. Äfven den unge konungen sjelf deltog i detta krig, som likväl slutades genom freden i Stol bova 1617. Sverige erhöll i denna fred Kexholms län samt fästningarna Ivangorod, Jamburg och Koporie samt Nöteborg, Den grund, på hvilken Rysslands hufvudstad Petersburg sedermera byggdes, blef Svensk.

Återblick: Banjka kriget. Gustaf Adolfs fara pä Wittsjön Frederna i Knäröd och Stolbova.

*

III. GUSTAF ADOLFS UNGDOMSKÄRLEK OCH NÄRMASTE ANFÖRVANDTER.

Gustaf Adolf hade blifvit vald och hyllad till Sveriges konung, sedan Johan II:s son med Gunilda Bjelke, hertig Johan af Östergötland, afsagt sig sina anspråk på thronföljden. Denne hertig blef förmäld med Gustaf Adolfs syster, *Maria Elisabet,* 1612. Enkedrottning Christina hade blifvit ganska förtörnad på presterna, för det de vågat afstyrka giftermålet af det skäl, att bruden och brudgummen voro kusiner. Men då äktenskapet blef olyckligt, emedan båda vore af ett kinkigt lynne, utbröt drottningens harm mot presterna, derföre att de icke nog motarbetat giftermålet. Denna drottning var ganska sträng, sparsam och stolt, samt hyste dessutom en förkärlek för den yngre sonen, hertig Carl Filip af Södermanland, en herre af utmärkta egenskaper, lofvande som Gustaf Adolfs egna. Hertig Johan och hans gemål alie-do bada 1618.m

Den skönaste fröken var den liden Ebba Drake, som i sin barndom mycket vistades vid hofvet, der drottning Christina var serdeles förtrolig med hennes modei\ Ea tyst ömse-sidig kärlek upptändes i hennes och Gustaf Adolfs hjertan. Han förklarade henne sin ömhet, och de förlofvade sig med hvarandra. Han var då 18, hon 16 år. Men enkedrottningen satte sig emot deras kårlek. Den fortfor i ilera år. Emellertid förstod drottningen alt hålla dem skiljda från hvarandra. Gustaf Adolfs sinne, sysselsatt med de vigtiga rege-ringsärendena, fick icke tid att öfverlemna sig uteslutande åt kärleken, och Ebba Brahe hade skal att förebrå honom någon flyglighet. Då bjelten Jakob Dela Gardie, efterfredeq i Stolbo va, återkom till Sverige och såg fröken Ebba, blef han intagen af hennes skönhet. Enkedrottningen förmådde Ebba att lofva honom sin hand. Då Ebba en, dag tankfull stod vid ett fönster af Stockholms slott, ristade hon med sin diamantring på rutan:

”Jag är förnöjd med lotten min Och tackar Gud för nåden sia.”

Enkedrottningen, som händelsevis fick se inskriften, skref under densamma:

”Det ena du vill, det andra du skall:

Så plägar det gå i dylika fall.” •

Bröllopet firades 1618; och det säges, att Gustaf Adolf deröfver blifvit högst förlörnad. Ebba lefde lycklig med sin make, och GusUif Adolf rycktfcs af regeringsomsorgerna ifrån sorgen öfver sin förlorade ungdomsbrud.

Carl IX:ä yngre son* hertig Carl Filip, får den siste Svenske prins, som inom riket styrt eget liertigdöme. Hans dygder gjorde honom älskad. Men många, som med bekymmer betraktade framtiden, fraktade i honom en farlig

med-täUare för Gustaf Adolf* Den unge prinsen, brann af begär att genom bedrifter utmärka sig, och erhöll slutligen sin broders tillstånd att med ho#om låga i fäll. Hertigen utmärkte sig vid Rigas belägring. Ryssarne, hvilkas czar afli-d»t, utkorade honom lill hans efterträdare. Men livarken»« .

ville enkedrottningcn låla honom begifva sig (ill ”dessa barbarer”, ej eller tycktes Gustaf Adolf nöjd med förslaget. Då det drog ut på tiden, innan Ryssarne fingo hertigen till sig, förlorade de tålamodet, och utkorade en annan.

På sin hemresa från Riga insjuknade hertigen, ock deg i Narra 1622. Efter hans död företedde fröken ElistibH Ribbing bevis, att hertigen med henne ingått ett hemligt äktenskap. Deras dotter, som föddes efter fodrens död, kallades Elisabet Gyllenhjelm oeh uppföddes hos enkedrottniog Christina, hvars ålderdom fann sitt nöje i sondottrens lekar.

Sedan enkedrottningen ofta beredt Gustaf Adolf bekymmer och svårigheter genom sitt onda lynne, men alltid håif-vit bemött med sonlig vördnad och kärlek, afled hon 1625.

- Gustaf Adolfs syster Caihrina, som stådse möd ömhet och tillgifvenhet omfattade gin store broder, blef förmåld med Pfalzgrefven af Zweibröcken Johan Casimis, som bosatte sigf i Sverige, och der åtnjöt och förtjente sin kungliga svågers höga förtroende.

Återblick: Hertig Johan och hans gemål. Enkedrottningen. Ebba Brahe. Gustaf Adolfs kärlek. Ebbas giftermål. Carl Filip. Hans val i Ryssland och död. Giftermål. Enkedrottningens död. Prinsessan Cathrina.

*

IV. GUSTAF ADOLFS FÖRMÄLNING.

Då Ebba Brahe blifvit förmäld, begynte äfven Gustaf Adolf att söka sig en gemål. Han hade hört omtalas en prinsessa af älskvärda egenskaper, en churfurstedotter i Bran-denburg, Maria Eleonora. Gustaf Adolf beslöt att med egna ögon se henne. I största tysthét lät han i Kalmar utrusta några örlogsskepp, oeh utseglade för att försöka dem på Östersjön. Men han begagnade tillfället att besöka Berlin. Följden af detta besök blef ett bestämdt giftermålsanbud genom en minister. Vid ett nytt besök i Berlin visade sig Gustaf Adolf för prinsessan sjelf och hennes moder, enkefurstinnan, då han lick bifall till sitt frieri. Gustaf Adolf afskickade åtta af kronans största skepp, under riksamiralen Carl Carlsson »« .

ville enkedrottningcn låla honom begifva sig (ill ”dessa barbarer”, ej eller tycktes Gustaf Adolf nöjd med förslaget. Då det drog ut på tiden, innan Ryssarne fingo hertigen till sig, förlorade de tålamodet, och utkorade en annan.

På sin hemresa från Riga insjuknade hertigen, ock deg i Narra 1622. Efter hans död företedde fröken ElistibH Ribbing bevis, att hertigen med henne ingått ett hemligt äktenskap. Deras dotter, som föddes efter fodrens död, kallades Elisabet Gyllenhjelm oeh uppföddes hos enkedrottniog Christina, hvars ålderdom fann sitt nöje i sondottrens lekar.

Sedan enkedrottningen ofta beredt Gustaf Adolf bekymmer och svårigheter genom sitt onda lynne, men alltid håif-vit bemött med sonlig vördnad och kärlek, afled hon 1625.

- Gustaf Adolfs syster Caihrina, som stådse möd ömhet och tillgifvenhet omfattade gin store broder, blef förmåld med Pfalzgrefven af Zweibröcken Johan Casimis, som bosatte sigf i Sverige, och der åtnjöt och förtjente sin kungliga svågers höga förtroende.

Återblick: Hertig Johan och hans gemål. Enkedrottningen. Ebba Brahe. Gustaf Adolfs kärlek. Ebbas giftermål. Carl Filip. Hans val i Ryssland och död. Giftermål. Enkedrottningens död. Prinsessan Cathrina.

*

IV. GUSTAF ADOLFS FÖRMÄLNING.

Då Ebba Brahe blifvit förmäld, begynte äfven Gustaf Adolf att söka sig en gemål. Han hade hört omtalas en prinsessa af älskvärda egenskaper, en churfurstedotter i Bran-denburg, Maria Eleonora. Gustaf Adolf beslöt att med egna ögon se henne. I största tysthét lät han i Kalmar utrusta några örlogsskepp, oeh utseglade för att försöka dem på Östersjön. Men han begagnade tillfället att besöka Berlin. Följden af detta besök blef ett bestämdt giftermålsanbud genom en minister. Vid ett nytt besök i Berlin visade sig Gustaf Adolf för prinsessan sjelf och hennes moder, enkefurstinnan, då han lick bifall till sitt frieri. Gustaf Adolf afskickade åtta af kronans största skepp, under riksamiralen Carl CarlssonGyUcnhjelms befäl, att afhemta den kungliga bruden. For-irrälaingen^lirades 1620. Maria Eleonora var lika skön, som sin gemål tillgifven* Likväl förstod lion icke att leda rege-ringsärenden, såsom förut Svenska drottningar plägat. Då hon under Gustaf Adolfs krigståg måste vara skiljd ifrån honom, sjuknade hon af trånad efter hans närvaro. Konungen sfcref till henne och bad henne gifva sig tålamod endast en kort tid, så skulle han komma tillbaka. Men hon förklarade, att hon skulle dö, derest hon ej finge resa till sin herre. Kostsamma utrustningar gjordes för hennes skull, dår hon besökte honom under fälttågen, och hans befälhafvare råkade ofta uti förlägenhet för matvaror och husgeråd, då drottningen med sitt sällskap oförmodadt kom öfver dem. Hon var häftig, obetänksam och missnöjd med Sverige. Gustaf Adolf visade henne all ömhet, jollrade med henne vid lediga stuA-der, och begåfvade henne med granna kläder och dyrbarheter, som utgjorde hennes högsta glädje.

Återblick: Gustaf Adolfs frieri och förmälning. Maria Eleonoras lynne.

*

V. POLSKA KRIGET.

Konung Sigismund, som så snöpligen förlorat Svenska kronan, ville aldrig erkänna Gustaf Adolfs rättighet till densamma, och oroade honom med oupphörliga krig. Men hans anfall hade ingen framgång. Gustaf Adolfs första krigsbedrift emot honom bestod i eröfringen af Riga, en förträfflig handelsstad i Liffland, 1621. Derifrån beslöt han att flytta kriget in i Polen. Med en utvald krigshär, vid hvilken lians yppersta fältherrar uppfostrades, afseglade konungen till Preussiska kusten 1623, der han landsteg, och ryckte inåt Polen. Många voro de strider, som der förefÖllo. Flera gånger var konungen i lifsfara. En ryttare, som såg honom omringad af fiender, ropade till sina kamrater, för att icke röja konungen: ”Kom och hjelp mig att försvara bror min!” Sedan konungen blifvit befriad, såg han samma ryttare fången af Polackarne.

I spetsen för några drabanter red konungen dit och befriade ^ GyUcnhjelms befäl, att afhemta den kungliga bruden. For-irrälaingen^lirades 1620. Maria Eleonora var lika skön, som sin gemål tillgifven* Likväl förstod lion icke att leda rege-ringsärenden, såsom förut Svenska drottningar plägat. Då hon under Gustaf Adolfs krigståg måste vara skiljd ifrån honom, sjuknade hon af trånad efter hans närvaro. Konungen sfcref till henne och bad henne gifva sig tålamod endast en kort tid, så skulle han komma tillbaka. Men hon förklarade, att hon skulle dö, derest hon ej finge resa till sin herre. Kostsamma utrustningar gjordes för hennes skull, dår hon besökte honom under fälttågen, och hans befälhafvare råkade ofta uti förlägenhet för matvaror och husgeråd, då drottningen med sitt sällskap oförmodadt kom öfver dem. Hon var häftig, obetänksam och missnöjd med Sverige. Gustaf Adolf visade henne all ömhet, jollrade med henne vid lediga stuA-der, och begåfvade henne med granna kläder och dyrbarheter, som utgjorde hennes högsta glädje.

Återblick: Gustaf Adolfs frieri och förmälning. Maria Eleonoras lynne.

*

V. POLSKA KRIGET.

Konung Sigismund, som så snöpligen förlorat Svenska kronan, ville aldrig erkänna Gustaf Adolfs rättighet till densamma, och oroade honom med oupphörliga krig. Men hans anfall hade ingen framgång. Gustaf Adolfs första krigsbedrift emot honom bestod i eröfringen af Riga, en förträfflig handelsstad i Liffland, 1621. Derifrån beslöt han att flytta kriget in i Polen. Med en utvald krigshär, vid hvilken lians yppersta fältherrar uppfostrades, afseglade konungen till Preussiska kusten 1623, der han landsteg, och ryckte inåt Polen. Många voro de strider, som der föreföllo. Flera gånger var konungen i lifsfara. En ryttare, som såg honom omringad af fiender, ropade till sina kamrater, för att icke röja konungen: ”Kom och hjelp mig att försvara bror min!” Sedan konungen blifvit befriad, såg han samma ryttare fången af Polackarne.

I spetsen för några drabanter red konungen dit och befriade ^.honom, 1 det han ropade lill honom: ”Nit, broder kamrat,

Sr det qvitt oss emellan!” Den fromme hofprefllkantcn Johannes Botvidi hade frän en höjd åskådat striden, och efter densamma lyckönskade han konungen. Denne svarade leende; ”Jag tviflade aldrig om seger, emedan jag såg Moses bedja för oss på berget.”

Då konungen 1623 ämnade intaga Dan2fg och på båtar vilte dttföra sitt folk, råkade de under nallen i en stor villervalla.

Pa en liten båt, åtföljd af Per Brahe och fyra lifknektar, rodde han ut för att återställa ordriingen. Han blef då träffad af en muskötkula i underlifvet, så alt han störtade på knä i båten, och trodde sfg sårad till döds. Nio kulor gingo genom båten, och Brahe tillstoppade hålen med sin näsduk, för att hindra båten sjunka. Konungen förlorade hvarken sans-toing eller lngn, utan tillsfyfkte, att Svenskarne efter hans död icke borde förlora modet eller nedlägga vapnen, förrän de vunnit en fördelaktig fred. Lyckligtvis läktes såret snart. Icke långt derefter var Gustaf Adolf, kort före slaget vid Dir--schau 1627, nära. alt blifva dödad af tvenne Polackar. De öf-vcrraskade honom och hans lifknekt på en kulle, och det var endast konungens skicklighet i föklkonsten, som gaf honom segern öfver den ena Polacken, medan lifknekten slog den andra. Det derpå följande slaget vanns, men konungen blef isårad i axeln. Då läkaren icke kunde uttaga kulan, sade konungen: ”Låt den sitta der sotft ett minnesmärke;” och den satt der så länge konungen lefde.

Gustaf Adolf vann emellertid seger efter seger; och den fiya krigskonst, som han uppfunnit, förvärfvade honom elt stort hjelterykte i hela Europa. Sigismund fruktade alt förlora sitt rike, ehuru han begärt och erhållit hjelp från Tyska fcejsaren. Gustaf Adolf mötte sina förstärkta fiender vid Stum i629, der en* häftig träffning föreföll. Under stridens hetta råkade konungen in ibländ Kroaterna, ett slags vilda Österrikiska trupper, oeh blef tillfångatagen. En Svensk ryttare räckte konungen obemärkt sin pistol, och sade: ”Seder, kam- -rat!” Kungen sköt en Kroat, slog den andra i ansiglet med pistolkolfvcn, och ryckte sig lös. Men snurt fattade en fiendt-lig ryttare konungen i baltet, så att han måste, för att blif* va fri, vränga‘bältet Öfver hufvudet. Han förlorade hatten, men kom lös.» Straxt derpå grep likväl en Kroat hans högra hand ocli höll den fast, medan han lyftadc sabeln till döds* hugget. Det förekoms likväl af öfverste Erik Soop, som med ett pistolskott -dödade Kroaten. Segern blef oafgjord. ”Aldrig har jag varit i ett hetare bad,” sade Gustaf Adolf.

Sigismund såg sig slutligen tvungen alt söka fred. Ett stillestånd slöts i Stumsdorf 1629, hvarefter Gustaf Adolf återvände hem. I denna fred erhöll Sverige en betydlig landsträcka utefter Östersjöstranden. Elbing, Braunsberg, Pillau och Memel till föllo Sverige. Protestanterna erhöllo full religionsfrihet , liksom katolikerna, i Polen, ech handeln blef fri mellan begge staterna. Men det dröjde icke länge, innan Gustaf Adolf gick att möta nya faror och utföra nya bedrifter.

Återblick: Rigas eröfring. Konungens faror. Han såras vid Danzig och ånyo vid Dirschau. Slaget vid Stum. Stilloståndet i Stumsdorf.

*

VI. TRETIOÅRIGA-KRIGET.

I Tyskland hade uppkommit efter Luthers reformation en söndring emellan folket, solm delade sig i Katoliker och Protestanter. Det var katolikernas plan att, liksom påfven skulle vara jordens andliga öfverhufvud, så skulle kejsaren vara dess verldsliga. Striden mellan protestanter och kato*-tiker hade sålnnda ett både andligt och verldsligt ändamål. Protestanterna stridde för sin rättighet att offentligen bekännå sin öfvertygelse i religionen, äfvensem emot kejsarens förtryck. Tyska kejsarekronan egdes af Ferdinand If, en furste af Österrikiska huset, och detta hus ville begagna omständigheterna för att befasta kejsarkronan. I kejsarens tjenst befunnos den tidens utmärktaste soldater och härförare. Bland de sednare -framträda förnämligast Tilly och fVaUcnstein. De pro tes ta nitiska furstarne, hvilkas enda kraft att göra motstånd bestod i deras förening, sågo sig om efter ett öfverhnfvud. Endast lig ryttare konungen i baltet, så att han måste, för att blif* va fri, vränga'bältet Öfver hufvudet. Han förlorade hatten, men kom lös.» Straxt derpå grep likväl en Kroat hans högra hand ocli höll den fast, medan han lyftadc sabeln till döds* hugget. Det förekoms likväl af öfverste Erik Soop, som med ett pistolskott -dödade Kroaten. Segern blef oafgjord. ”Aldrig har jag varit i ett hetare bad,” sade Gustaf Adolf.

Sigismund såg sig slutligen tvungen alt söka fred. Ett stillestånd slöts i Stumsdorf 1629, hvarefter Gustaf Adolf återvände hem. I denna fred erhöll Sverige en betydlig landsträcka utefter Östersjöstranden. Elbing, Braunsberg, Pillau och Memel till föllo Sverige. Protestanterna erhöllo full religionsfrihet , liksom katolikerna, i Polen, ech handeln blef fri mellan begge staterna. Men det dröjde icke länge, innan Gustaf Adolf gick att möta nya faror och utföra nya bedrifter.

Återblick: Rigas eröfring. Konungens faror. Han såras vid Danzig och ånyo vid Dirschau. Slaget vid Stum. Stilloståndet i Stumsdorf.

*

VI. TRETIOÅRIGA-KRIGET.

I Tyskland hade uppkommit efter Luthers reformation en söndring emellan folket, solm delade sig i Katoliker och Protestanter. Det var katolikernas plan att, liksom påfven skulle vara jordens andliga öfverhufvud, så skulle kejsaren vara dess verldsliga. Striden mellan protestanter och kato*-tiker hade sålnnda ett både andligt och verldsligt ändamål. Protestanterna stridde för sin rättighet att offentligen bekännå sin öfvertygelse i religionen, äfvensem emot kejsarens förtryck. Tyska kejsarekronan egdes af Ferdinand If, en furste af Österrikiska huset, och detta hus ville begagna omständigheterna för att befasta kejsarkronan. I kejsarens tjenst befunnos den tidens utmärktaste soldater och härförare. Bland de sednare -framträda förnämligast Tilly och fVaUcnstein. De pro tes ta nitiska furstarne, hvilkas enda kraft att göra motstånd bestod i deras förening, sågo sig om efter ett öfverhnfvud. Endasttvenne protestantiska konungar kunde vara vårda öfverbefalet

i det vidtutseende kriget, nemligcn Christian* IV i Danmark och Gustaf Adolf i Sverige. Christian var Äldre. Hans rike hade under ilera fredsår samlat styrka, och hans anseende som härförare var icke ringa. Gustaf Adolf regerade ett land mera afiägset, ett folk utblottadt; men hans hjelterykte var gtörre.

Christian IF antog först anbudet att blifva de protestantiska furstarnes räddare och anförare i kriget mot kejsaren. Gustaf Adolf önskade dem lycka till en så värdig anförare.

< Tilly hade öfversvämmat nästan hela det protestantiska Tyskland med en här, sammansatt af katoliker. Christian ryGkte emot honom. Som de Danska trupperne icke kunde mäta sig med Tillys öfyade krigare, undvek konungen att lemna Tilly batalj, men den sednare tvingade honom likväl dertill, och slog honom vid Königslutter 1626. Christian måste fly hem till sitt land igen.

Nu framträdde Wfdlenstein, för att helt och hållet krossa protestanterna. Med én ofantlig här, som han sjelf uppsatt, öfversvåmmade lian Holstein och Jutland samt belägrade Stralsund.

Gustaf Adolf begynte nu öfverlågga, hvad hari borde göra. Kejsaren hade visat sig fiendtlig emot honom, undér-stödt hans fiende Sigismund ocli förjagat lians sändebud skyraf-ligt från ett fredsmöte. Dessutom visste man, att Wallen-stein, såsom amiral öfver Östersjön, hade fiendtliga afsigter på sjelfva Sverige. En hjelte, sådan som

Gustaf Adolf, kunde icke heller med likgiltighet se samvetsfriheten qväfvas och menskligheten förtryckas. För hans stora själ syntes det vara ett ädelt mål att ila de förtryckta till undsättning och att våga lif och b|od for sanning och rätt. För att öfver-lägga härom, sammankallade konungen ständerna. Han hade med sina rådsherrar, förnämligast den vise rikskanslerer Axel Oxenstjerna, som vistades vid krigshären i Preussen, betänkt saken* Han drefs dertill, sade rikskansleren sedermera, af en gudomlig ingifvelse, af en mäktig anda, den ingen motstå•«t

stå kan. Konungen yttrade, att han från den stunden ingen lugn timme väntade under hela sin lefnad, Men han$ beslut stod fast.

Han tog sin sexåriga dotter, Christina, på sin arm och framträdde inför ständerna d. 20 Maj 1630. ”Jag går,” sade han, ”att begynna den svåraste och vigtigaste strid. Det sker icke af lättsinnighet, det vare Gud mitt vittne, ej heller för någon min enskilda fördel eller krigslyslnad. Kejsaren har tvungit mig lill detta steg. Han har skymfat min person, hjelpt våra fiender, förföljt våra bunds- och trosförvandter, hvilka nu, tryckte under andlig och verldslig träldom, sucka efter frälsning, och de skola med Guds hjelp icke sucka förgäfves. Hvad mig beträffar, vet jag nogsamt hvad förestå kan. Jag har redan vid många tiltfällen för Svea rike spillt mitt blocl, lårer också för detsamma en gång mitt lif spilla. Derföre, innan jag denna gången skiljes från fäderneslandet, vill jag med en innerlig bön anbefalla eder, alla Sveriges innebyggare, närvarande, frånvarande, i Guds den aldrahögstes beskydd, och säga eder mitt hjertliga farväl, kanhända för sista gången.” Härvid brusto konungen tårar ur ögonen.

Vid Elfsnabben gick Gustaf Adolf ombord med 15,000 nian utvalda krigare, af hvilka de fleste med honom skördat lagrar i Liffland och Polen, Med gynnande vind seglade han till Tyskland.

Återblick: Kriget i Tyskland mellan katoliker och protestanter. Katolske anförare. Christian IV. Slaget vid Königslutter. Wallenstein. Gustaf Adolfs öfverläggningar om kriget. Hans afsked från ständerna. Afresa.

*

VII. GUSTAF ADOLFS ANKOMST TILL TYSKLAND.

Det var d. 24 Juni 1630, som Svenska flottan anlände till Tysklands strand. Konungen beslöt landstiga vid den lilla ön Ruden, nära Oderflodens mynning, under ett häftigt åskvä~ der. Kusten syntes full af eldar, som blifvit upptända af fienden. Likväl hade de kejserlige dragit sig tillbaka till ett •«t

stå kan. Konungen yttrade, att han från den stunden ingen lugn timme väntade under hela sin lefnad, Men han$ beslut stod fast.

Han tog sin sexåriga dotter, Christina, på sin arm och framträdde inför ständerna d. 20 Maj 1630. ”Jag går,” sade han, ”att begynna den svåraste och vigtigaste strid. Det sker icke af lättsinnighet, det vare Gud mitt vittne, ej heller för någon min enskilda fördel eller krigslyslnad. Kejsaren har tvungit mig lill detta steg. Han har skymfat min person, hjelpt våra fiender, förföljt våra bunds- och trosförvandter, hvilka nu, tryckte under andlig och verldslig träldom, sucka efter frälsning, och de skola med Guds hjelp icke sucka förgäfves. Hvad mig beträffar, vet jag nogsamt hvad förestå kan. Jag har redan vid många tiltfällen för Svea rike spillt mitt blocl, lårer också för detsamma en gång mitt lif spilla. Derföre, innan jag denna gången skiljes från fäderneslandet, vill jag med en innerlig bön anbefalla eder, alla Sveriges innebyggare, närvarande, frånvarande, i Guds den aldrahögstes beskydd, och säga eder mitt hjertliga farväl, kanhända för sista gången.” Härvid brusto konungen tårar ur ögonen.

Vid Elfsnabben gick Gustaf Adolf ombord med 15,000 nian utvalda krigare, af hvilka de fleste med honom skördat lagrar i Liffland och Polen, Med gynnande vind seglade han till Tyskland.

Återblick: Kriget i Tyskland mellan katoliker och protestanter. Katolske anförare. Christian IV. Slaget vid Königslutter. Wallenstein. Gustaf Adolfs öfverläggningar om kriget. Hans afsked från ständerna. Afresa.

*

VII. GUSTAF ADOLFS ANKOMST TILL TYSKLAND.

Det var d. 24 Juni 1630, som Svenska flottan anlände till Tysklands strand. Konungen beslöt landstiga vid den lilla ön Ruden, nära Oderflodens mynning, under ett häftigt åskvä~ der. Kusten syntes full af eldar, som blifvit upptända af fienden. Likväl hade de kejserlige dragit sig tillbaka till ettläger vid Anklam. Konungen sjelf rekognoscerade stranden i en liten båt, ordnade landstigningen, och var den förste, som satte foten på land. I den mån landstigningen fortgick, arbetade ena hälften af trupperne på förskansningar, medan den andra stod slagfärdig under vapen.

I Pommern regerade en gammal hertig, Bogislaus. Gustaf Adolf ryckte emot hans hufvudstad, Stettin, der han förklarade, att han ville vara hertigens och folkets beskyddare. Efter några betänkligheter öppnades stadsportarna, och Stettin besattes af Svenska hären. Gustaf Adolf ryckte smånigom framåt, men tog sig väl tillvara att bakom sig lemna i fiendens våld något fäste, för att alltid hafva ryggen fri.

Då underrättelsen om hans ankomst spordes, yttrade kejsaren; ”Vi hafva åter fått oss en småfiende på halsen.” Man skämtade äfven öfver Gustaf Adolfs anspråk att kallas knnglig majestät såsom Europas öfriga konungar. ”Snömajestätet smälter väl,” yttrade man, ”när det nalkas söderns sol.” Generalen Conti, som förde befälet öfver de katolska trupper, som skulle försvara Pommern, sade, att Gustaf Adolf i Preussens skogar borttappat alla sina lagrar. Men Gustaf Adolf hade från Finland och Liffland, der han lemnat en krigshär sedan Polska kriget, låtit denna under Gustaf Horns befäl rycka sig till mötes. Då Conti, hvars här till en stor del bestod af Italienare, märkte, att vintern nalkades, ville han underhandla med Svenskarna om vinterqvarter. Men Gustaf Adolf hade försett sina soldater med pelsfodrade tröjor, och svarade: ”Jag ämnar uträtta mer i vinter än under hela sommaren.” Då fann Conti för godt att förebära sjuklighet och begära afsked. En ny general, som efterträdde Conti, blef fullkomligt slagen och hans krigshär upplöst. Under vintern intog Gustaf Adolf en mängd fästningar och städer.

Återblick: Gustaf Adolfs landstigning. Stettins intagande. Katolikernas uttryck om Gustaf Adolf. Vinterfälttåg.

*

VIII. STRIDEN MED TILLY.

Tilly sysselsatte sig att belägra staden Magdeburg, hvil-kcn han slutligen infog och på ett rysligt satt förstörde. Sedan ryckte han emot Gustaf Adolf. Dessa tvenne stora fältherrar närmade sig hvarandra, och gjorde flera snillrika och väl beräknade rörelser för att tillfoga hvarandra ett ne- / deiiag; raen båda voro försigtiga. Isynnerhet hade Gustaf Adolf valt en förträfflig ställning vid Werben, der Tilly gjorde ett fruktlöst anfall emot honom, och måste draga sig tillbaka. Men snart följde en strid, som afgjorde Europas öde.

Gustaf Adolf sökte i allmänhet vänskap och förbund hos de protestantiska furstarna. Bland dessa voro de af Bran-denburg och Sachsen de mäkligaste. - Churfursten Johan Georg af Sachsen var tvehogse. Ehuru protestant till bekännelsen, var han föga pålitlig; likväl förmådde Gustaf Adolf honom att förena sin här med lians. I afsigt att straffa honom ryckte Tilly in i lians land. Vid Breitenfeld, en by nära staden Leipzig, beslöt Gustaf Adolf att leverera en slagtning, för att försvara sin nya bundsförvandt. Den gamle Tilly, ty han var sjutioåiig, liade uppslållt sin här, kärnan af kejsarens stridskrafter, just vid Breitenfeld. De utgjorde tätt slutna massor och anfördes af utmärkta befalhafvare, bland hvilka den tappre Pappenheim hade förvärfvat sig ett lysande namn. Artilleriet stod på en höjd i midten, rytteriet på flyglarna. Fältropet var åkta katolskt: ”Jesus Maria.” Tilly höll ett uppmuntrande tal till sina krigare, och red på en liten grå-skymmel, hvilken gjort hans gestalt ökänd under föregående bataljer, genom härens leder; hvarefter,alla på sin plats af-vaktade de antågande Svenskarnc.

Gustaf Adolf hade också sjelf uppställt sin slagtordning.

, Hans venstra flygel utgjordes af Sachsiska hären; den högra af Svenskar, Finnar och Skottar. Sachsarne voro, likasom Tillys här, uppställda i täta massor, kallade ”tertier.” Men sin Svenska här hade konungen uppställt efter sin nya uppfinning, i brigader, och rytteriet i mindre sqvadroner med

16*mellanstående niusketerare* Då han sjelf red omkring, sade han till soldaterna: ”Skjut icke, gossar, förr, An ni sér hvitögat på fienden!"

Då härarna uppträdt i hvarandras åsyn och ordnat sig, uppstod en betydelsefull tystnad. Då red konungen till mid-ten af sin slagtordning, aftog sin halt och sänkte värjan mot jorden, Hans slarka stämma hördes nästan öfver hela hären, då han bad: *Gud, du som bär seger och nederlag i din hand, vänd ditt huldrika ansigte till oss! Från fjerran länder och lugna boningar äro vi komna att strida för friheten, för sanningen, för ditt evangelium. Gif oss seger, för ditt heliga namns skull! Amen.”

Nu satte sig den Svenska hären i rörelse och kom klockan tolf i skotthåll för de' kejserliga kanonerna. Tre skarpa skott dånade, och kulorna flögo genom Svenskarnes leder, utan att göra skada. Tre Svenska skott besvarade dem, och för den första kulan stupade en öfverste.

Skjutningen fortfor i tvenne timmar på afstånd, utan att någondera hären ville görå början till anfall med handvapen. Vinden, som låg emot Svenskarna, dref krutröken på dem, så att de snart stodo insvepta i djupa moln, der de icke ens kunde känna igen hvarandra. Då beslöt Gustaf Adolf att förändra sin ställning och draga sig till höger. Han lät spetsen af sin högrå flygel rycka fram för att börja denna rörelse. Den öfriga hären följde småningom efler. Då kastade sig Pappenheim med blixtens snabbhet emot den yttersta högra flygeln för att kringrånna den och derefter med sitt öfvade rytteri rusa långs utefter hela Svenska linjen och upprifva den. Men Gustaf Adolf lät Johan Baner med sitt rytteri och ett par Finska och Liffländska regi men ter bilda en rät vinkel mot den öfriga härens linje, så att de stodo med bröstet rakt emot Pappenheims skaror. De emottogo också dessa med orubblig tapperhet, så att anfallen sju gånger blefvo tillbaka-slagna. En hop Östgötaknektar, som konungen också befallde framrycka, anställde med sin musköteld bland Pappenheimar-ne ett förödande nederlag. Pappenheim, som sjelf fått flera sår, kunde omöjligt förmå de sina att göra det åttonde an-fallet. De utbredde »Ig i vild och oorderitlig flykt utåt fältet. Ett enda fotregimente hade åtföljt Pappenheira. Då det öfvergafs af rytteriet, omringades det af Östgöter och Finnar och nedhöggs, emedan det icke gaf sig till sista man.

Emellertid angrep Tilly med sina kärntrupper den Sachsiska hären, som efter ett kort motstånd drefs på flykten. De Svenska regimenter, som, efter Sachsarnes flykt utgjorde den Svenska hårens venstra flygel, der Gustaf Horn förde befälet, råkade då i stor fara för den segrande öfverlägsna fienden, som eröfrat Sachsarnes kanoner och rigtade dem mot Svenskarne. Men Horn drog sig långsamt tillbaka, ntan att skilja sig från Svenska centern, så att han mot den bildade e» vinkel. Ingen enda af hans fåtaligare krigare rnbbade ordningen af denna med största klokhet och tapperhet utförda rörelse.

Gustaf Adolf , som såg sin venstra flygels fora, ilade dit. ”Hugg in!” ropade han, ”hugg in!” i det han pekade på en öppen lucka, dit hans ryttare störtade fram. ”Försvaren er, gossar! Jag skall snart sända er hjelp.” Han skickade en öfverste alt kommendera fram Skottska brigaderna ur den ef-tersta linjen. Då denne i samma minut stupade, red konungen sjelf till dessa brigader och lät dem, jemte Westgöterne, rycka upp på sidan af venstra flygeln, österrikarnes häftiga anfall blef hejdadt. -Då Tillys vilda Kroater störtade fram emot en Skottsk brigad, hade dess befälhafvare, öfverste Hep-burn, i mldten af brigaden gömt flera kanoner. Vid hans kommandoord öppnade sig de Skottska lederna och ett mördande kulregn slungades mot Kroaterna, så att de kastades öfverånda. En annan afdelning Österrikare emottogs af Svenskarna med en muskötsahra af alla tre lederna på en gång, hvarigenom hela rader af fiender föllo såsom gräs för lian. Men Tillys krigare ville icke fly. Ett förfärligt hand-gemäng begynte, man mot man, med hugg- och stickvapen, med' skott, och slag. Öter det gräsliga tumultet svepte sig moln af dam och krutrök, af. vinden ditdrifna från den öf-i-iga hären.. /Konungen skyndade till högra flygeln, så snart han ordnat oeh förstärkt den venslra (ill denna förfärliga strâd. Men der fann han Pappenjieimarne redan slagna och försvunpa. Han lät denna flygel då göra en svängning framåt, så att den, utan

att skilja sig från centern, ryckte upp mot höjderna, der Tilly förlagt sina kanoner. I spetsen för Finnarna stormade konungen höjden och vände de eröfrade kanonerna mot Tillys skaror, der de kämpade nedanför höjden.

Lennart Torstcnson med det Svenska artilleriet hade från Svenska centern underhållit en förfärlig eld under hela striden. Han betäcktes af trenne brigader, ryktbara för sin tapperhet och kallade den blå, den gula och den Svenska brigaden. Mot denna styrka hatje Österrikarne icke gjort något serskildt anfall, så att de egentliga rörelserna skedde med flyglarna.

Så snart konungen eröfrat Tillys kanoner, skyndade han ånyo till den blodiga kampen på venåtra flygeln. Den sårade Pappenhekn hade lyckats samla några af sina flyende re-gimenter och återförde dem till slagfältet. Då han vid sin ankomst insåg att Svenskavnes högra flygel hade fullkomlig öfverhand, undvek han den och störtade in i det blodiga hvimlet på den venstra. Men hvarken han eller Tilly förmådde återhålla sina krigare. Svenskarne slogo dem ändlli-gen på flykten. Den gamle Tilly var utom sig af harm. Han hotade, han bad, han gret, men allt förgäfves. Grå-skymmeln l)lef skjuten under honom. Han sprang upp på en annan häst. Men intet kunde återhålla hans flyende krigare. Sjelf blpf b$n gripen af en Svensk rytlmästare och räddades endast med möda ur hans händer. Ett regimente af hans tappraste upptog honom i sina leder och förde honom från slagfältet. Detta regimente af tågade med en så jemn hållning, i hela den segrande Svenska härens åsyn, att {let lemnades obehindradt.

Men på något afstånd, vid e* skog, liade några af Tillys bästa fotregimenter, i skygd af krutröken, fattat stånd. De ville icke gifva sig, och endast efter en förf|iiig strid,ii varunder de ledo elt stort nederlag, förmådde Svenskarne, anförde af konungen sjelf, alt slå äfven dem. Den påkon»» mande natten med sill mörker frälste några få qvarlefvor af ' Tillys fordom mäktiga här.

Sedan slaget, efter dessa oerhörda ansträngningar, blifvit vunnet, ställde konungen ånyo sin här i slagtordning och ved genom dess leder för alt lacka dem. Gustaf Horn för’*-tjentte den största äran, emedan han förnämligast, genom sin klokhet och orubbliga tapperhet, afgjort den blodiga segern. Konungen lät draga fram en vagn till de främsta lederna och tillbragte natten i densamma, medan soldaterna lågo på marken i den anbefallda slagtordningen. Först dagen derpå plundrades fiendernas läger och satte sig Svenskarne i rörelse för att förfölja de flyende.

Denne seger, som vanns den 7 Sept. 1031 och benämnes i historien ömsom slaget vid Breitenfeld, ömsom slaget vid Leipzig, väckte hela Europas beundran. Niotusen man lågo på slagfältet, hvaraf endast 700 Svenskar och 2000 Sachsare. Protestanlerne kallade G usla f Adolf med förtjusning: hjelten från norden, det nordiska lejonet, guldkonun-geji af norden o. s. v.

Tilly fördes, nedslagen, nästan sanslös af sår och sorg, åtföljd af endast några hundra man, längre inåt Tyskland. Kejsaren gjorde de största ansträngningar för att åter skaffa honom en här. Emellertid tågade Gustaf Adolf emot den herrliga Rhen trakten. Der uppträdde han såsom en befriare för de betryckta. Hvar han visade sig, strömmade folket tili vägarna för att se och beundra honom. Han helsades såsom deras engel. Der gjorde han förbund med Frankrike. Dit ankom äfven hans gemål, med nya förstärkningar från Sverige. Hon .hade jemrat sig öfver konungens långa bortovaro, tills hon slutligen erhöll tillåtelse alt resa till honom. Hvar hon kom, omgifven af de tappra Svenskar, som skyndade alt delä sin konungs ära och seger, hörde hon hans namn välsignas. I det ögonblick hon återsåg honom, kastade hon sina armar om hans lif och utropade: ”Nu är ändlligen den store Gustaf Adolf fången!”Tilly befann sig emellertid med sin nya här vid floden Lech. Gustaf Adolf gick i hans åsyn öfver floden, sedan de Finska regimenterna slagit en brygga öfver densamma, midt under fiendernas kulregn. Tilly blef slagen och sårad, så att han några dagar derefter aflcd.

Återblick: Tilly ocli Gustaf Adolf mötas. Anfallet *id Wer-ben. Förbundet med Sachsen. Tillys ställning vid Breiteufeld. Gustaf Adolfs slagtordning. Slaget vid Leipzig begynnes. Pappenheim. Sacbsarne. Horn. Skottar och Westgöter. Högra flygelns manöver. Torstenson. Tilly. Hans fotfolk. Seger. Gustaf Adolfs tåg till Rhentrakten. Maria Eleonoras ankomst. Tilly, slagen vid Lech.

*

IX. TÅGET MOT WALLENSTEIN.

I sin stora nöd tog kejsaren sin tillflykt till fältherren Wallenstein, som han förut afsatt från befälet. Inom kort tid hade Wallenstein åter församlat en här. Sedan han och Gustaf Adolf i södra Tyskland länge bemödat sig att på något fördelaktigt sätt angripa hvarandra, skyndade Wallenstein upp emot Sachsen. Gustaf Adolf beslöt att hjelpa sin bunds-förvandt. Han ryckte upp med sin här.

Vid staden Erfurt träffade han sin gemål. Sedan konungen hjertligt hclsat henne, öfverlemnade han henne åt stadens rådsherrar, och bad dem bevisa henne samma trohet och tillgifvenliet, som de bevisat honom. Derefter, då han omfamnade drottningen för sista gången, bad han Gud städse yara hennes beskydd. Han hoppades, att de skulle återse hrarandra, sade han, om också aldrig mer i detta förgängliga lifvet, dock i den eviga sällheten. Derefter sprang han på sin häst och ilade bort.

I Naumburg strömmade folket till hans möte, täflande att kyssa och vidröra den älskade konungens kläder. Han emottog deras hyllning med mildhet, men sade i detsamma till sin hofpredikant: ”det är en ljuf tillfredsställelse att se sig sa omfattad af folkets kärlek; men den ingifver mig farhågor, emedan den är öfverdrifven. De såtta nemligen sin förtröstan på en svag menniska, och icke på Gud. De bemöta mig nära nog såsom vore jag den, hvilken ensanrf^för- Tilly befann sig emellertid med sin nya här vid floden Lech. Gustaf Adolf gick i hans åsyn öfver floden, sedan de Finska regimenterna slagit en brygga öfver densamma, midt under fiendernas kulregn. Tilly blef slagen och sårad, så att han några dagar derefter aflcd.

Återblick: Tilly ocli Gustaf Adolf mötas. Anfallet *id Wer-ben. Förbundet med Sachsen. Tillys ställning vid Breiteufeld. Gustaf Adolfs slagtordning. Slaget vid Leipzig begynnes. Pappenheim. Sacbsarne. Horn. Skottar och Westgöter. Högra flygelns manöver. Torstenson. Tilly. Hans fotfolk. Seger. Gustaf Adolfs tåg till Rhentrakten. Maria Eleonoras ankomst. Tilly, slagen vid Lech.

*

IX. TÅGET MOT WALLENSTEIN.

I sin stora nöd tog kejsaren sin tillflykt till fältherren Wallenstein, som han förut afsatt från befälet. Inom kort tid hade Wallenstein åter församlat en här. Sedan han och Gustaf Adolf i södra Tyskland länge bemödat sig att på något fördelaktigt sätt angripa hvarandra, skyndade Wallenstein upp emot Sachsen. Gustaf Adolf beslöt att hjelpa sin bunds-förvandt. Han ryckte upp med sin här.

Vid staden Erfurt träffade han sin gemål. Sedan konungen hjertligt hclsat henne, öfverlemnade han henne åt stadens rådsherrar, och bad dem bevisa henne samma trohet och tillgifvenliet, som de bevisat honom. Derefter, då han omfamnade drottningen för sista gången, bad han Gud städse yara hennes beskydd. Han hoppades, att de skulle återse hrarandra, sade han, om också aldrig mer i detta förgängliga lifvet, dock i den eviga sällheten. Derefter sprang han på sin häst och ilade bort.

I Naumburg strömmade folket till hans möte, täflande att kyssa och vidröra den älskade konungens kläder. Han emottog deras hyllning med mildhet, men sade i detsamma till sin hofpredikant: ”det är en ljuf tillfredsställelse att se sig sa omfattad af folkets kärlek; men den ingifver mig farhågor, emedan den är öfverdrifven. De såtta nemligen sin förtröstan på en svag menniska, och icke på Gud. De bemöta mig nära nog såsom vore jag den, hvilken ensanrf^för-mår hjelpa. Kanhända skall Gud snart nog straffa både deras afgudiska dårskap och mig, som är föremålet der för, och visa, att äfven jag är en svag och dödlig menniska.”

Vid Lützen möttes konungen och Wallenstein. Der förbereddes det stora slaget, som skalle afgöra, hvilken som var den störste fältherren.

Återblick: Wallenstein. Maria Eleonora i Erfurt. Gustaf Adolf i Naumburg.

*

X. SLAGET VID LÜTZEN.

Det var den 6 November 1632. En tung dimma låg öfver slätten vid Lützen. I täta massor hade Wallenstein uppställt sina krigare och skickat order till sin tappraste fältherre, *Pappenheim,* som befann sig på en annan väg, att skyndsamt infinna sig på valplatsen. Ännu var han dock icke ankommen, men Wallensteins öfriga trupper voro dock öfverlägsna sina motståndare till antalet. En djup graf skiljde dem från Svenskarne.

Gustaf Adolf hade uppställt sina trupper såsom han plägade, på tvenne linjer, med rytteriet blandadt med fotfolk. Hans yppersta fältherrar, hertig *Bernhard af Weimar,* grefve *Nils Brahe,* general *Kniphausen* m. fl., omgåfvo honom, och förde hvar och en sitt befal. Då dimman mot middagen skingrades, började striden. Några kanoner vid grafven utgjorde isynnerhet föremålet för härarnes strid. De blefvo tagna af Svenskarne, som gått öfver grafven. Wallenstein skickade att återtaga dem. Åtföljd af Småländingarna, skyndade konungen öfver grafven till de sinas hjelp. Dimman utbredde sig i detsamma ånyo, och konungen råkade in bland ett fiendtligt kyrassier-regimente. Snart träffades konungens häst af ett pistolskott genom halsen. Ett annat krossade konungens venstra arm. I detsamma han vände sig till en af sina följeslagare, för att bedja honom föra sig ur striden, träffades konungen i ryggen af ett nytt skott. Den ene af hans ridknektar föll död, den andra sårad. Endast en Tysk page, Leuhelüng, var ännu lefvande hos honom. Hästen mår hjelpa. Kanhända skall Gud snart nog straffa både deras afgudiska dårskap och mig, som är föremålet der för, och visa, att äfven jag är en svag och dödlig menniska.”

Vid Lützen möttes konungen och Wallenstein. Der förbereddes det stora slaget, som skalle afgöra, hvilken som var den störste fältherren.

Återblick: Wallenstein. Maria Eleonora i Erfurt. Gustaf Adolf i Naumburg.

*

X. SLAGET VID LÜTZEN.

Det var den 6 November 1632. En tung dimma låg öfver slätten vid Lützen. I täta massor hade Wallenstein uppställt sina krigare och skickat order till sin tappraste fältherre, *Pappenheim,* som befann sig på en annan väg, att skyndsamt infinna sig på valplatsen. Ännu var han dock icke ankommen, men Wallensteins öfriga trupper voro dock öfverlägsna sina motståndare till antalet. En djup graf skiljde dem från Svenskarne.

Gustaf Adolf hade uppställt sina trupper såsom han plägade, på tvenne linjer, med rytteriet blandadt med fotfolk. Hans yppersta fältherrar, hertig *Bernhard af Weimar,* grefve *Nils Brahe,* general *Kniphausen* m. fl., omgåfvo honom, och förde hvar och en sitt befal. Då dimman mot middagen skingrades, började striden. Några kanoner vid grafven utgjorde isynnerhet föremålet för härarnes strid. De blefvo tagna af Svenskarne, som gått öfver grafven. Wallenstein skickade att återtaga dem. Åtföljd af Småländingarna, skyndade konungen öfver grafven till de sinas hjelp. Dimman utbredde sig i detsamma ånyo, och konungen råkade in bland ett fiendtligt kyrassier-regimente. Snart träffades konungens häst af ett pistolskott genom halsen. Ett annat krossade konungens venstra arm. I detsamma han vände sig till en af sina följeslagare, för att bedja honom föra sig ur striden, träffades konungen i ryggen af ett nytt skott. Den ene af hans ridknektar föll död, den andra sårad. Endast en Tysk page, Leuhelüng, var ännu lefvande hos honom. Hästensläpade konungen ett styoke i stigWgehi. Le*belling erbjud honom sin häst, men förmådde icke upplyfta den sårade från marken. Konnngen sträckte händerna empt jftnom. Fiendt-iiga kyrassiererne framstörtade. De frågade, hvem den sårade var. Pagen teg, men konnngen sade, hvem han var. Svenske ryttare nalkades i detta ögonblick. Då kyrassiererne sågo, att de icke kunde släpa den sårade konungen med sig, sköt en af dem en kula genom hans hufvud, och en annan genomborrade Leubelfing med värjan, hvarefter de flydde.

Underrättelsen om konungens död kom till Bernhard af Weimar. Den tappre ftirsten förtviflade dock icke. Han uppmanade sina krigare att hamnas sin fallne konung. Förbittrade störtade Svenskarne ånyo i elden. Fienden blef

slagen, oaktadt sitt tappra motstånd, och en förfarlig förvirring }>emäktigade sig Wallensteins hår. Men just som segren tycktes Yara såker, anlände Pappenheim, ined nya trupper till Wallensteins förstärkning. Striden började ånyo. Pappenheim sökte Gustaf Adolf, för att personligen få strida med honom. Han visste icke, att han stupat. Öfverste Stålhandske som ur fiendernas händer nyss återeröfrat konungens lik, sköt Pappenheim med tvenne kulor. De uttröttade Svenskarne måste strida med Pappenheims friska trupper, men höllo sig tappert. Nils Brahe blef skjuten. Flere andra befllhaf-yare blefvo sårade.

Hela dagen . hade striden rasar. Svenskarnes glesnade leder kämpade med förtviflan. Det tyektes som ingen aktade sitt lif, sedan den ädle konungens blifvit spilldt. Det led mot aftonen, och dimman skingrade sig ånyo. Då syntes Jiniphausens brigader i fqll sjagtordning. Denna syn gaf Svenskarne nytt mod. Soldaterne omfamnade hvarandra, ropade : ”kamrat, skola vi ännu en gång deran P och svuro att segra eller dö. Nu ryckte Knipbausen an. Intet motstånd förmådde återhålla honom, och hän öfver valplatsen strömmade Wallensteins skaror, förskingrade, i vild flykt. Slagfältet, faktadt af deras k^mpngs blod, hade Svenskarne eröfrat» För ett skönt mål, mänsklighetens frihet oeh basta, upp-pffi^de Gtfttat Adolf sitt lif. Qan va* också så älskad försina dygder och sina stora afsigter, att ädla män öfver hans död sörjde sig till döds. Äfven har ingen hjeltes minne så obefläckadt, så välsignadt, blifvit bevaradt åt efterverlden.

Gustaf Adolfs lik blef efter slaget fördt till en by i grannskapet, der det balsamerades. Det fördes derefter till Sverige, och nedsattes i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Återblick: Wallenstein vid Lützen. Gustaf Adolfs ställning. Slaget börjas. Konungens död. Bernhards af Weimar nya anfall. Pappenheims ankomst och död. Kniphausen framrycker till den sista striden. Seger. Sorgen öfver Gustaf Adolfs död. Hans begrafning.

*

XI. DEN INRE FÖRVALTNINGEN UNDER GUSTAF ADOLF.

Gustaf Adolf emottog riket, då det ännu föga var kändt för den öfriga verlden. De strider, "som blifvit förda med Svenska vapnen, hade icke haft något inflytande på hela menskligheten. Gustaf Adolf var den, som gaf ^Sverige en verldshistorisk betydelse, så alt hela Europas frihet berodde på hans hjeltemod. Han är derföre icke allenast en fosterländsk, utan en mensklighetens hjelte.

Hans stora ändamål kunde endast utföras derigenom, att han genom den inre styrelsen af sitt land upplyfte detsamma till en höjd af makt och välmåga, som gaf det förmåga att bära de tunga bördor och frambringa de stora män, som erfordrades. Också är Gustaf Adolfe regering inom landet utmärkt för förträffliga författningar. Han ordnade rättvisan genom inrättande af Hofrälterna. Han anlade en mängd nya gymnasier. Flera städer blefvo på hans befallning byggda. Upsala akademi, der fäderneslandets dugligaste män bildades, blef af Gustaf Adolf först ordnad och så försedd, att den uppfyllde sitt ändamåL Konungen skänkte nemligen till densamma alla sina enskilda arfgods, bestående at 350 hela hemman, utom en mängd andra kungliga gåfvor af krono-tionde, ett boktryckeri, bibliotek, pi. m.

Genom hans exempel ^lefvo åtskillige af rikets förnämste herrar och män förmådde till en dylik frikostighet mot tur- sina dygder och sina stora afsigter, att ädla män öfver hans död sörjde sig till döds. Äfven har ingen hjeltes minne så obefläckadt, så välsignadt, blifvit bevaradt åt efterverlden.

Gustaf Adolfs lik blef efter slaget fördt till en by i grannskapet, der det balsamerades. Det fördes derefter till Sverige, och nedsattes i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Återblick: Wallenstein vid Lützen. Gustaf Adolfs ställning. Slaget börjas. Konungens död. Bernhards af Weimar nya anfall. Pappenheims ankomst och död. Kniphausen framrycker till den sista striden. Seger. Sorgen öfver Gustaf Adolfs död. Hans begrafning.

*

XI. DEN INRE FÖRVALTNINGEN UNDER GUSTAF ADOLF.

Gustaf Adolf emottog riket, då det ännu föga var kändt för den öfriga verlden. De strider, "som blifvit förda med Svenska vapnen, hade icke haft något inflytande på hela menskligheten. Gustaf Adolf var den, som gaf ^Sverige en verldshistorisk betydelse, så alt hela Europas frihet berodde på hans hjeltemod. Han är derföre icke allenast en fosterländsk, utan en menskligheten hjelte.

Hans stora ändamål kunde endast utföras derigenom, att han genom den inre styrelsen af sitt land upplyfte detsamma till en höjd af makt och välmåga, som gaf det förmåga att bära de tunga bördor och frambringa de stora män, som erfordrades. Också är Gustaf Adolfe regering inom landet utmärkt för förträffliga författningar. Han ordnade rättvisan genom inrättande af Hofrälterna. Han anlade en mängd nya gymnasier. Flera städer blefvo på hans befallning byggda. Upsala akademi, der fäderneslandets dugligaste män bildades, blef af Gustaf Adolf först ordnad och så försedd, att den uppfyllde sitt ändamåL Konungen skänkte nemligen till densamma alla sina enskilda arfgods, bestående at 350 hela hemman, utom en mängd andra kungliga gåfvor af krono-tionde, ett boktryckeri, bibliotek, pi. m.

Genom hans exempel ^lefvo åtskillige af rikets förnämste herrar och män förmådde till en dylik frikostighet mot tur-dervisningsverken, så att Sveriges läroverk ifrån >den tiden äro bland de yppersta i verlden.

Återblick: Gustaf Adolfs storhet. Hans inrättningar.

*

XII. MARIA ELEONORA.

Efter sin gemåls död var enkedrottningen, *Maria Eleonora,*
Då hon fordrade att få uppfostra sin dotter, fann man betänkligt att öfverlemna den unga thronarfvingens bildning i en så tanklös moders händer. Christina blef också öfveiv lemnad åt sin foster, pfalzgrefvinnan Cathrina. I hennes hos uppfostrades hon, tillsammans med gin kasin, den unge p£alz~ grefven af Zweybriicken Carl Gustaf. Det unga fursteparet troddes hafva förlofvat sig med hvarandra.

Enkedrottningen bodde på Gripsholm. Derifrån knöt hon förbindelse med konungen » Danmark, som ville förmäla sin son med hennes dotter. Då hon slutligen intet föjrrofid>-de uträtta i Sverige, fattade hon det vanärande beslutet att, rymma ur riket. dervisningsverken, så att Sveriges läroverk ifrån >den tiden äro bland de yppersta i verlden.

Återblick: Gustaf Adolfs storhet. Hans inrättningar.

*

XII. MARIA ELEONORA.

Efter sin gemåls död var enkedrottningen, *Maria Eleonora,*
Då hon fordrade att få uppfostra sin dotter, fann man betänkligt att öfverlemna den unga thronarfvingens bildning i en så tanklös moders händer. Christina blef också öfveiv lemnad åt sin foster, pfalzgrefvinnan Cathrina. I hennes hos uppfostrades hon, tillsammans med gin kasin, den unge p£alz~ grefven af Zweybriicken Carl Gustaf. Det unga fursteparet troddes hafva förlofvat sig med hvarandra.

Enkedrottningen bodde på Gripsholm. Derifrån knöt hon förbindelse med konungen » Danmark, som ville förmäla sin son med hennes dotter. Då hon slutligen intet föjrrofid>-de uträtta i Sverige, fattade hon det vanärande beslutet att, rymma ur riket.En sommarnatt 1640 begaf hon sig i hemlighet ned i trådgården vkl Gripsholm. En båt låg (årdig vid stranden, och förde henne öfver en vik af Målaren. Derefter fortsatte hon resan land vägen till Trosa och derifrån med en skuta till Gottland. Hon foregaf på resan, att hon var en medföljande Tysk målares fåslmö. Tvenne Danska krigsskepp hade blifvit utsända för att möta henne, och så kom hon öfver

till Danmark»

Denna rymning väckte allmän ovilja, isynnerhet hos öxenstjerna. Han sade, att hon satt en fläck på sig sjelf, sin dotters regering, hela Sveriges rike och sin salige herres minne. Hon hade derigenom förverkat all rättighet till sitt lifgcding (underhåll). Hennes namn till och med uteslöts or kyrkobönerna.

1 Danmark fann sig Maria Eleonora icke väl. Hon var en orolig och dyr gäst, emedan konungen nödgades underhålla henne. I tre år vistades hon i Danmark, Svenska regeringen anslog slutligen till hennes underhåll en årlig summa af 30,000 riksdaler. Hon begaf sig då till Preussen, der hon uppehöll sig åtskilliga år i enslighet. Men hon van-trifdes snart och längtade till Sverige. Då hon slutligen återkom, reste drottning Christina henne till mötes, och hon emottogs med all den högtidlighet, som egnade Gustaf Adolfö enka och den regerande drottningens moder. Hon erhöll nu, utom åtskilliga kungsgårdar, 40,000 riksdalers inkomst. Men Christina behandlade henne derefter med köld. Hvad som isynnerhet sårade modren var dotterns afsågelse. Då Christina tog afsked af henne, sade hon: ”Jag beröfvar eder en dotter, men gifver eder en son.” Också bemötte Carl Gustaf den bedröfvade drottningen med* all sonlig vördnad. Vid underrättelsen om Christinas affall från evangeliska läran insjuknade Maria Eleonora och dog kort derefter, 1655.

Återblick: Maria Eleonoras sorg och missnöje. Christinas uppfostran. Enkedrottningens rymning. Hon vistas i Danmark och Preussen. Hennes återkomst. Bekymmer för Christina. Död.

*

XIII. AXEL OXENSTJERNA.

Efter hjelten Gustaf Adolfs fall såg det hotande ut icke blott för Sverige, utan för alla protestanterne. Likväl hade han efterlemnat en skola af hjeltar, som förmådde att utföra det verk, för hvilket han offrat sitt lif. Den, som förnämligast förstod att sammanhålla de ofta oeniga furstarne och faltherrarne, var rikskansleren *Axel Oxenstjerna,* Gustaf Adolfs förtroligaste vän.

Axel Oxenstjerna blef vald till föreståndare i det Evangeliska Förbundet, hvaruti alla Tysklands protestantiska furstar förenade sig till gemensamma mått och steg emot kejsaren. I denna egenskap ledde Oxenstjerna alla deras företag. Han återkom 1636 till Sverige, för att der uppfylla sitt åliggande, såsom förmyndare för den unga drottningen.

Oxenstjerna glömde aldrig fäderneslandets fördelar, under det han var sysselsatt med vården af Tysklands. Han skref oupphörligt till Svenska rådet om sina åsigter af statens angelägenheter, och man finner, att hans mening alltid följdes. Man kan sålunda tillskrifva honom alla de fördelar, som fäderneslandet vann efter Gustaf Adolfs död. En verksammare man än han har knappats funnits. Han arbetade långsamt men ihärdigt och oupphörligt. Han förtviflade aldrig, äfven i de största bekymmer, och han hade en sådan förtröstan till försynen, att han alltid lugnt öfverlemnade åt densammas beskydd sig och sitt fädernesland. Han tillbragte endast tre sömnlösa nätter under sin lifstid: den första, då han fått veta Gustaf Adolfs död, den andra efter underrättelsen om slaget vid Nördlingen, den tredje efter Christinas afsägelse. Hans klagan, då Christina visade sig ovärdig spiran, var denna rörande: ”Hon var dock den store Gustaf Adolfs dotter!” Liksom Gustaf Adolf är Sveriges störste konung, så är Axel Oxenstjerna Sveriges störste statsman. Han dog 1654 vid 72 års ålder.

Återblick: Faror efter Gustaf Adolfs död. Oxenstjerna i Evangeliska förbundet. Oxenstjernas karaktär. Död.

*

XIV. TRETIOÅRIGA KRIGETS FORTSÄTTNING.

Efter Gustaf Adolfs död behöll hertig Bernhard befälet, sonl han vid Liitzen hade tagit, men han ville efter sina egna for* delar använda krigshären. Oxenstjernas statsklokhet hindrade likväl detta. Han fördelade krigshären åt

flera håll, så att Bernhard ensam icke hade hela styrkan. Man hade väntat ätt, efter konungens fall, det föga kända och till folkmängden obetydliga Sverige skulle draga bort från det stora krigets skådeplats. Men man fick i Tyskland ingenting veta om de bekymmer, hVarmed Svenska rådet förde regeringen, och de strider, som föreföllo mellan ständerna, då riksdagar höllos. Man såg endast nya, välrustade härar komma öfver hafvet, till de gamlas förstärkning. Då Oxenstjerna blef direktor för evangeliska förbundet, visste han med så mycken klokhet anordna allt, att han för Sverige, såsom ersättning för desé uppoffringar, kunde fordra ansenliga besittningar i Tyskland. Men hvad som i Tyskland hotade Sveriges framgångar var den brist på krigstukt och ordning, som begynt yppa sig hos krigshären. Hvar och en isynnerhet af de Tyska anförame ville vara herre för sig och suga ut det land, dit han kom, för sin egen räkning. Slutligen, om våren 1633, hölls ett möte i Heilbronn, der de protestantiska officerarne förklarade, att de icke ville göra ett steg, innan deras fordringar på sold och andra fördelar blifvit tillfredsställda. Gustaf Horn underrättade Oxenstjerna om faran och förklarade företaget som ett öppet uppror, ett förräderi. Hertig Bernhard ogillade det också. Men slutligen uppgjordes en förlikning, så att Bernhard erhöll öfverbefälet och Franken till hertigdöme. Äfveil utdelades omkring 5 millioner riksdaler i hären. Derigenotft stillades missnöjet, och kriget fortsattes med eftertryck.

I Bajern, vid gränsen af Schweitz, utförde Horn några bedrifter, då en Spansk arm^ öfver Alperna från Italien nalkades till katolikernas understöd. Hertig Bernhard kom också dit, så att Horn och han stridde tillsammans. Vid Nörd-lingen skedde en stor slagtning, tvärtemot Horns råd, menpå hertigens befallning. Svenskarne blefvo der slagne, ehuru Horn med en ihärdig tapperhet och klokhet försvarade sin ställning. Hertigen måste med några öfverlefvor af sina trupper rådda sig med flykten. Horn blef fången. Detta för Svenskarne förfärliga nederlag skedde den 4 September 1634,

Ehuru mörkt det nu såg ut för Sverige, beslöto Oxen-stjerna och Svenska regeringen alt icke förlora modet. Nya anslrångningar skedde Ull härarnes understöd, och Baner utnämndes till fältherre. Denne återställde de Svenska vapnens ära. Han besegrade österrikarne vid Dömitz 1635, Saclisarne i slaget vid WiUstock 1636, och vann flera fördelar. Då Sachsiska churfursten slutat en serskild fred med kejsaren och hotade att bryta med Svenskarne, föreföll ett märkvärdigt samtal emellan Baner ocli churfursten. Den sed-nare sade, att han ämnade förlägga sina trupper i Baners qvarter. ”Det är för sent,” sade Baner. ”Den som försöker den leken, honom bränner jag på fingrarna.” Churfursten inföll: ”Vill ni bränna mig på fingrarna? Svenskarne må skynda sig att lemna Tyskland; annars skall jag hjelpa dera på vägen.” ”Det är möjligt,” svarade Baner. ”Men det lät annorlunda, när Tilly stod utanför Leipzig. Detta år tacken för det vi offrat vårt blod ocli vår konung på Saclisens fält.” Efter många lysande segrar dog Baner 1641. Hans lik fördes med Svenska krigshären. De kejserlige gjorde då ett anfall, i tanke att finna soldaterna nedslagna. Men de samlades kring anförarens bår och svuro förblifva honom värdige, Derefter störtade de mot fienden och slogo honom.

Efter Baners död emottog Lennart Tor st enson befälet öfver Svenska härarna i Tyskland. Denne hjelte led under sin krigstjenst af sjuklighet, så att han flera gånger önskade återvända hem. Men hans stora egenskaper gjorde honom omistlig. Hans mest lysande seger var den vid Leipzig 1642, på samma ställe, der Gustaf Adolf segrat. En Österrikisk hår blef der i grund slagen. Ett nytt fält för hans krigaresnille Öppnades oförmodadt. Han erhöll under fälttåget i Tyskland ett bref från Axel Oxenstjerna och rådel i Stockholm om

Dan-Danmarks stämplingar emot Sverige, jemte uppmaning att, sä snart han kunde, söka kufva denna makts stolthet. Tor-stenson begagnade sig derföre af tillfallet, ryckte 1643 helt oförmodadt emot Holstein och Jutland, och* intog dessa länder så hastigt, att Rådet i Stockholm icke kunde hinna få någon underrättelse om honom, förrän han redan intagit dem.

I detta kvig med Danmark, som utgjorde liksom ett mellanspel i det Tyska trettioåriga, blef dess flotta slagen af amiralen Fleming, då den nu ålderstigne konung Christian af Danmark i egen person förde befälet öfver sina skepp och blef sårad.' Svenska flottans öfverlägsenhet härrörde till en stor del af de förslårkningår den erhållit af Ludvig De Geer, en ryktbar jernverksegare och köpman, hvilken genom sin stora rikedom var satt i stånd att för enskild räkning utrusta en flotta af öfver tjugu örlogsskepp. Gustaf Horn inryckte derjemte i Skåne, så att

Danmark, hotadt med cn fullkomlig undergång, måste ingå freden i Brömsebro 1645.

Torstenson hade ämnat anfalla de Danska öarna, då en Österrikisk armé, anförd af den tappre Gallas, nalkades' för att anfalla Svenskarna. Nu uppgjorde Torstenson en snillrik plan. Sedan han lemnat befälet i Jutland och Holstein åt öfverste Helmut ^Yrangel, gick fian med sin här förbi Gallas, och drog honom med sig inåt Tyskland. Der sprängde och förstörde han den Österrikiska hären.

Under Torstenson skördade den unge pfalzgrefven af Zweybrucken, Carl Gustaf, sina första lagrar. Historien lärer oss, huru han sedermera gjorde* sin lårmästare heder.

Torstenson var så sjuklig, alt han måste låta bära sig på bår under sina fälttåg, och likväl gjorde ingen af de Svenska generalerna så snabba marscher som han. Vjji Jan-kowitz i Böhmen vann han sin sista stora seger, 1645. Hans gemål, Beata De la Gardie, blef der tillfångatagen af Österrikarne, men frästes genast af de segrande-Svenskarne., Bland fångarna vid detta tillfälle voro fem Österrikiska ge-Lärobok i Fäderne*!. Hitt. 17neraler. Torstensous sjuklighet tvang honom nu att tåga af» sked, och han begaf sig till Sverige 1646.

Återblick: Hertig Bernhard. Oxenstjernas stätsklokhet. Upproret i Heilbronn. Slaget vid Nördlingen. Johan Baners segrar. Samtalet med churfursten. Baners död. Torstenson. Slaget vid Leipzig. Danska kriget. Gallas’ nederlag. Slaget vid Jankovvitz. Tor- # stensons hemresa.

*

XV. TRETIOÅRIGA KRIGETS SLUT.

Efter Torstensons hemresa erhöll Carl Gustaf Wrangel öfverbefälet. Under fälttåget 1646 förenade han sig med Franska fältherren Turenne och inryckte i Bäjern. Följande året belägrade han WUrtzburg och Eger, som blefvo eröfrade. ' En annan Svensk fältherre Hans Christoffer Königsmark intog 1648 en del af Böhmens hufvudstad Prag. Men midt på året anlände pfalzgrefven Carl Gustaf med nya trupper och fortsatte belägringen af den egentliga staden, som var skiljd från den redan eröfrade delen genom Elbefloden. Jost som raan hade bästa hopp att intaga staden afbröts kriget af un* derrättelsen om fredsslutet.

I åtta år hade man varit sysselsatt med ordnandet af detta stora freds verk, hvarigenom det långvariga kriget ändtligen skulle nå sitt slut. Sveriges sändebud, då det ändtligen afslöts, voro Axel Oxenstjernas son grefve Johan och Adier Salvius. Efter 18 års oafbrutet deltagande i kriget erhöll Sverige såsom ersättning FörPommern med Stettin och Rti-gen, Wismar, Bremen, Verden samt fem millioner riksdaler. Besittningarne i Tyskland erhöllo? såsom län under Tyska riket.

Denna fred blef sluten emot Axel Oxenstjernas och hans vänne^ i rådet tanke, emedan de väntade och hoppades långt större fördelar. Men drottning Christina, som icke fördrog den gamlo statskloke rikskanslerens myndighet och anseende, gaf befallning åt Adler Salvius att påTskynda freden på hvad vilkor som helst. Oxenstjerna teg offentligen, men till sia son skref han: ”Jag viil ej fälla något omdöme om detta neraler. Torstensous sjuklighet tvang honom nu att tåga af» sked, och han begaf sig till Sverige 1646.

Återblick: Hertig Bernhard. Oxenstjernas stätsklokhet. Upproret i Heilbronn. Slaget vid Nördlingen. Johan Baners segrar. Samtalet med churfursten. Baners död. Torstenson. Slaget vid Leipzig. Danska kriget. Gallas’ nederlag. Slaget vid Jankovvitz. Tor- # stensons hemresa.

*

XV. TRETIOÅRIGA KRIGETS SLUT.

Efter Torstensons hemresa erhöll Carl Gustaf Wrangel öfverbefälet. Under fälttåget 1646 förenade han sig med Franska fältherren Turenne och inryckte i Bäjern. Följande året belägrade han WUrtzburg och Eger, som blefvo eröfrade. ' En annan Svensk fältherre Hans Christoffer Königsmark intog 1648 en del af Böhmens hufvudstad

Prag. Men midt på året anlände pfalzgrefven Carl Gustaf med nya trupper och fortsatte belägringen af den egentliga staden, som var skiljd från den redan eröfrade delen genom Elbefloden. Jost som raan hade bästa hopp att intaga staden afbröts kriget af un* derrättelsen om fredsslutet.

I åtta år hade man varit sysselsatt med ordnandet af detta stora freds verk, hvarigenom det långvariga kriget ändtligen skulle nå sitt slut. Sveriges sändebud, då det ändtligen afslöts, voro Axel Oxenstjernas son grefve Johan och Adier Salvius. Efter 18 års oafbrutet deltagande i kriget erhöll Sverige såsom ersättning FörPommern med Stettin och Rti-gen, Wismar, Bremen, Verden samt fem millioner riksdaler. Besittningarne i Tyskland erhöllo? såsom län under Tyska riket.

Denna fred blef sluten emot Axel Oxenstjernas och hans vänne^ i rådet tanke, emedan de väntade och hoppades långt större fördelar. Men drottning Christina, som icke fördrog den gamlo statskloke rikskanslerens myndighet och anseende, gaf befallning åt Adler Salvius att påTskynda freden på hvad vilkor som helst. Oxenstjerna teg offentligen, men till sia son skref han: ”Jag viil ej fälla något omdöme om dettafredsslut; men nog vet jag \\vad man kunnat hoppas och huru Sveriges rådslag förr i verlden drifna blifvit.” Emedan freden den 14 Oktober 1648 afslöts i städerna Osnabriick och Miinster i Westfalen, har den blifvit kallad den Westfaliska freden.

Den serskilda freden i Brömsebro hade blifvit sluten vid den bro som leder öfver Brömsån mellan Småland och Bleking. Gustaf Horn hade, befriad från sin åttaåriga fångenskap återkommit hem och fört befälet i Skåne under kriget mot Danmark. Hans framgångar derstädes under det Tor-stenson eröfrade Jutland aftvungo Danskarne freden. Sverige vann i densamma: tullfriheten i Öresund, Jeratland, Herje-- dalen, Gottland, ön Ösel samt Halland på 26 år. Äfven denna fred, som slöts af Axel Oxenstjerna personligen, skulle , blifvit fördelaktigare för Sverige, om icke Christina tvingat honom att påskynda fredsslutet.

Då Westfaliska freden slöts, erhöll Sverige första gången på 87 år fred med sina grannar på alla sidor.

Återblick: Wrangel befälhafvare. Königsmark. Pfalzgrefven Carl Gustaf. Fredsunderhandlingar i Osnabrück och Münster. Oxenstjernas yttrande om Westfaliska freden. Freden i Brömsebro.

*

XVI. UTMÄRKTE PERSONER.

Gustaf Horn (född 1592) var son af den tappre Carl Henriksson Horn, som under Johan IIIis och Carl IX:s tid utmärkte sig i kriget mot Byssland. Gustaf lärde sig krigskonsten i Nederländerna och blef sedan Gustaf Adolfs vän och följeslagare. Han var den mildaste och menskligaste af de Svenska fältherrarne i detta tidehvarf. Han höll sträng krigstukt, var foglig, och hade en utomordentlig besinning i farans stund. En vidsträckt lärdom, älskvärda seder och allt som pryder menniskan prydde hår hjelten. Efter slaget vid Nördlingen blef han med högaktning bemött af fienderna, som endast efter många underhandlingar åndtligen 1642 ut-

17* fredsslut; men nog vet jag \\vad man kunnat hoppas och huru Sveriges rådslag förr i verlden drifna blifvit.” Emedan freden den 14 Oktober 1648 afslöts i städerna Osnabriick och Miinster i Westfalen, har den blifvit kallad den Westfaliska freden.

Den serskilda freden i Brömsebro hade blifvit sluten vid den bro som leder öfver Brömsån mellan Småland och Bleking. Gustaf Horn hade, befriad från sin åttaåriga fångenskap återkommit hem och fört befälet i Skåne under kriget mot Danmark. Hans framgångar derstädes under det Tor-stenson eröfrade Jutland aftvungo Danskarne freden. Sverige vann i densamma: tullfriheten i Öresund, Jeratland, Herje-- dalen, Gottland, ön Ösel samt Halland på 26 år. Äfven denna fred, som slöts af Axel Oxenstjerna personligen, skulle , blifvit fördelaktigare för Sverige, om icke Christina tvingat honom att påskynda fredsslutet.

Då Westfaliska freden slöts, erhöll Sverige första gången på 87 år fred med sina grannar på alla sidor.

Återblick: Wrangel befälhafvare. Königsmark. Pfalzgrefven Carl Gustaf. Fredsunderhandlingar i Osnabrück och Münster. Oxenstjernas yttrande om Westfaliska freden. Freden i Brömsebro.

*

XVI. UTMÄRKTE PERSONER.

Gustaf Horn (född 1592) var son af den tappre Carl Henriksson Horn, som under Johan IIIis och Carl IX:s tid utmärkte sig i kriget mot Byssland. Gustaf lärde sig krigskonsten i Nederländerna och blef sedan Gustaf Adolfs vän och följeslagare. Han var den mildaste och menskligaste af de Svenska fältherrarne i detta tidehvarf. Han höll sträng krigstukt, var foglig, och hade en utomordentlig besinning i farans stund. En vidsträckt lärdom, älskvärda seder och allt som pryder menniskan prydde hår hjelten. Efter slaget vid Nördlingen blef han med högaktning bemött af fienderna, som endast efter många underhandlingar åndtligen 1642 ut-

17*vexlade honom emot trenne af sina egna fältherrar. Efter fälttåget i Skåne drog han sig tiU de lugnare värfven i rådet. Han blef slutligen riksmarskalk och afled 1657,

Johan Baner (född 1596), son af den under riksdagen 1600 i Linköping afråttade Gustaf Baner, var till sittf utseende ganska lik Gustaf Adolf och egde ett Stort krigiskt snille. Så snart han en gång erhållit högsta befälet, emottog^ han icke gerria andras befallningar, icke ens af Svenska rådet. Han var befallande i sitt umgänge, men älskad af soldaterna. 1 hans fältslag hade 80,000 fiender stupat. Till Sverige hade han öfversändt 600 fanor såsom segerbyjLe, och otaliga städer, byar och köpingar,'utplundrade och med ned-rifna murar och torn, hade under hans härjningståg blifvit förstörda, ehuru, icke heller han tillät soldater och officerare att rikta sig med rof och byte. Johan Baner var trenne gånger gift. Hans andra gemål följde honom under fälttagen och tillvann sig allmän aktning af officerare och soldater. Vid hennes begrafning, som var en segerdag för hela armén, blef dock hjclten betagen af kärlek till en sjuttonårig fröken. Hon blef den tredje gemålen. Just under vigseln kom underrättelse, att Österrikiska hären gjort en hotande rörelse. Baner lemnade prest och brud och störtade ut med sitt rytteri och återkom först efter några dagar, såsom segrare, till bröllopet, som firades under kanonsalvor, medan armén stod uppställd i full slagtordning. Just under brinnande fälttåg afled han i Halberstadt 1641.

J^ennart Torstenson (född 1603) blef vid femton års ålder antagen af Gustaf Adolf till page och bar hans lifhar-nesk. Redan vid Rigas belägring utmärkte han sig, äfven-som under fälttågen i Polen och Tyskland. I slaget vid Leipzig och i striden vid Lech deltog han. Vid Niirnberg blef han öfvermannad och fången. Hertig Maximilian af Bäjern behandlade den ädle fången med sådan grymhet, att han förlorade sin helsa. Hans stora snille och hans odödliga bedrifter förtjena icke mindre efterverldens beundran, än hans enskilda dygder och ädla tänkesätt. Han afled 1651.Carl Gustaf Wrangel (född 1613) var son af fältherren Herman Wrangel. Han antogs 1631 som kammarjun-kare och derefter som kornett af Gustaf Adolf. Han uppfostrades tili krigare under det Tyska Juiget och var alltid nära konungens person det sista året. Isynnerhet utmärkte han sig under Torslensons fälttåg i Julland. Då Clas Fleming med Svenska flottan låg vid Christianspriis och der blef skjuten, befann sig Wrangel hos honom. Den döende amiralen öfverlemnade åt honom befälet, och Torstenson stadfä-stade honöm i detsamma. Wrangel lyckades att oskadad föra den Svenska flottan hem, der den blef ånyo utrustadr hvarefter han utlopp och träffade den Danska flottan emellan Langeland och Laaland. Der föreföll 1654 en drabbning, hvari Danskarne ledo. ett fullkomligt nederlag. Endast tvenne Danska skepp undkommo. Bland fångarne voro fem amiraler. Hvarken förr eller senare har Sveriges stora flotta vunnit en så fullkomlig seger. Efter denna visade sig Wrangel utanför Köpenhamn; men då han icke hoppades att kunna taga staden, seglade han till Wismar. Följande året kryssade han äfven i Östersjön. Han erhöll derefter. befälet i Tyskland efter Torstenson. Med Carl X Gustaf deltog han i dennes fälttåg. Han insjuknade under det sista, mindre lyckliga fälttåget i Pommern under Carl XI:s tid, och afled 1676.

Hans Christoffer Königsmark (född 1600) var Tysk till börden. Han utmärkte sig isynnerhet i det så kallade ”(illa kriget”, d. v* s. under ströftåg och serskilda expeditioner i tretioåriga kriget, fian hade äran af Prags eröfring i slutet af detta krig. Han blef slutligen riksråd och fältmarskalk. Under Carl Gustafs legering råkade han i Polsk fångenskap, hvarefter han blef guvernör i Bremen. Dog 1663.

Ludvig De Geer (född 1587 i Liittich) var först köpman i Amsterdam, och Gustaf Adolf bjöd honom att inflytta i riket. Han blef 1627 Svensk medborgare, och anlände följande året till Sverige. Konungen öfverlade med honom mycket om Svenska handeln. Hans furstliga förmögenhet anlita-des ofta af Svenska kronan. Under kriget med Danmark, då Wrangel förde Svenska flottan, hadte De Geer på sin kredit utrastat icke mindre än tjnguelt fartyg, h var ibland tolf linjeskepp. Men det var isynnerhet inom riket som De Geer mest gagnade, i det han gaf lif åt bruksrörelsen. Hans son och efterkommande bosatte sig i Sverige. Han dog i Amsterdam 1652.

Per Brahe (född 1602) d. y., så kallad till skilnad från Gustaf I:s vån grefve Per Brahe d. ä., gjorde med Gustaf Adolf fälttåget i Polen, men gagnade riket mest såsom råds-herre. Han och * Oxenstjer na voro hnfvudmän för den ärofulla förmyndareregeringen under drottning Christinas tid. Han blef 1637 generalguvernör öfver Finland och upplyftade detta land till en förut der okånd höjd af välmåga. Han var äfven Carl -XI:s förmyndare. På sitt grefskap Wisingsborg anlade han ett gymnasium. Han afled 1680.

Clas Fleming (född 1592) var en man med stor verksamhet och kraftfullt ordningssinne. Såsom öfverslåthållare i Stockholm tillvägabragte han en mängd förbättringar i staden, äfvensom örlogsflottan likaledes bragtes i fullgod t skick genom hans nit såsom amiral uilder Carl Carlsson Gyllen-hjelras ålderdom. Med Svenska flottan, som han då uppbragt till 40 örlogsskepp, utlopp han 1644 och träffade den Danska, som bestod af 39 och anfördes af konung Christian IV sjelf. I drabbningen vid Colberger Heide blef Danske konungen illa sårad, och natten åtskiljde de stridande. Svenskarne tillskrefvo sig dock segern, emedan Danskame flydde undan. Svenska flottan, då den icke fann sina fiender, gick till Chri-stianspriis, der den lade sig för ankar. Från en fiendtlig skans, som var uppkastad på stranden, sköts en kanonkula, som träffade amiralen i kajutan på hans amiralskepp. Fleming hann endast öfverlemna befälet öfver flottan åt Carl Gustaf Wrangel, innan han afled,

Johan Skyl te (född 1577), Gustaf Adolfs lärare, hade i Svenska rådet ett stort inflytande, såsom, drottning Christinas förmyndare. Han hade stora förtjensler om lärdom och ve-tenskaper, hade bildat sig på utländska resor, och utförde derföre åtskilliga vigtiga beskickningar. Skytte var en kraftfull och högaktad motståndare emot adelsväldet, hvars mest ansedda representant var Axel Oxenstjerna. Han afled 1645. Hans dotter fVendela, som dog ung, har blifvit bekant för efterverlden genom sitt rykte för ovanlig lärdom.

Johan Adler Salvius (född 1590) blef bemärkt af Gustaf Adolf, då han efter studier vid utländska universiteter uppvaktade honom. Han gifté sig med en rik enka och utmärkte sig såsom statsman. Drottning Christina, som 'begagnade hans skicklighet vid underhandlin garna för den Westfaliska freden, upphöjde honom till riksråd och visade honom mycken ynnest. Han förtjente likväl icke så mycken aktning för några ädlare egenskaper, som för den utomordentliga, skicklighet, hvarmed han efter drottning Christinas afsigter ledde Sveriges utrikes förhållanden. Han afled 1652.

Johannes Rudbec&ius (född 11581) var fcka utmärkt Ipr sin lärdom som- för sitt nit för Svenska församlingens bästa. Han blef professor i Upsala och sedan biskop i Westerås^ Den s. k. Gustaf Adolfs bibel utgafs genom hans försorg. Flera lärda arbeten hafva gjort hans namn aktad t. Dä drottning Christina. besökte honom på hans sotsäng, gaf den gamle biskopen henne några ganska alfvarsamma varningar och råd, hvilka den unga drottningen dock föga tycktes iakttaga.. Han varnade henne för smickrare och hemliga angifvare. Han afled 1646.

Johan Messenius (född 1584) var uppfostrad af jesuiter i Italien och återkom 1608 till Sverige. Han hade mycken lärdom och utnämndes af Carl IX till juris professor i Upsala. Här lefde han i split isynnerhet med Johannes Ru-beckius. En förrädisk brefvexling mellan Messenius och de Polska jesuiterna blef upptäckt. Messenius dömdes derföre 1*11 lifstidsfangelse på Kajaneborg. Efter nära tjuguårig fångenskap derstädes fick han tillåtelse att bo i Uleåborg, der han dog 1637. Endast med möda kunde man förmå hans sträfsinta enka Lucia Grot/iusen alt ullcmna hans eflerLem-nåde skrifter, hvilka innehålla vigtiga saker för Svenska historien.

Återblick: Gustaf Horn. Johan Baner. Lennart Torstenson. Carl Gustaf Wrangel. Hans Christoffer Königsmark. Ludvig De Geer. Per Brahe d. y. Clas Fleming. Johan Skytte. Johan Adler Salvius. Johannes Rubeckius. Johannes Messenius.

*

XVII. CHRISTINA.

Vid 18 års ålder emottog Christina, 1644, sjelf regeringen, och gpdkände sina förmyndares förvaltning. Det var en farlig storhet, hvartill Sverige stigit vid denna tidpunkt. Christina egde snille, men icke vishet for en sådan ställning. En drottning af högre bildning, med mera glänsande egenskaper, har aldrig suttit på en thron. Allt hvad lärdom hette, alla statskonstens hemligheter kände hon. Ett skarpt förstånd, en vidsträckt makt, ett frejdadt namn efter en fader, kanske den ädlaste hjelte som dött för menskligheten, erfarna rådgifvare, stora fältherrar, allt hade bort bidraga att göra hennes regering lika lycklig som prisad. Men henne fattades en egenskap, förutan hvilken ingen menniska, minst en qvkma, eger värde. Hon. saknade hjertats godhet. Hennes fåfänga och ärelystnad voro gränslösa och hade förhärdat hennes hjerta. Hon slösade utan återhåll med rikets tillgångar, och undersåterne förmådde icke bära de skatter, som hennes kostsamma lefnadssätt kräfde. Hennes flygtiga nyc-Her utmärkte ofta gunstlingar; men hon öfvergaf dem lika hastigt, som hon för dem fattade tycke. Hon var vårdslös om sitt yttre och nyttjade en drägt nästan till hälften manlig.

Emot den vise Axel Oxenstjerna, hvars anseende i den politiska verlden var orubbligt och stort, röjde hon en småaktig afund. Fältherrarne belönade hon kungligt, men så, att det skedde på folkets bekostnad. Hon beklagade, att hon under sin regering icke iick tillfälle att sjelf föra befälet i något fältslag. nåde skrifter, hvilka innehålla vigtiga saker för Svenska historien.

Återblick: Gustaf Horn. Johan Baner. Lennart Torstenson. Carl Gustaf Wrangel. Hans Christoffer Königsmark. Ludvig De Geer. Per Brahe d. y. Clas Fleming. Johan Skytte. Johan Adler Salvius. Johannes Rubeckius. Johannes Messenius.

*

XVII. CHRISTINA.

Vid 18 års ålder emottog Christina, 1644, sjelf regeringen, och gpdkände sina förmyndares förvaltning. Det var en farlig storhet, hvartill Sverige stigit vid denna tidpunkt. Christina egde snille, men icke vishet for en sådan ställning. En drottning af högre bildning, med mera glänsande egenskaper, har aldrig suttit på en thron. Allt hvad lärdom hette, alla statskonstens hemligheter kände hon. Ett skarpt förstånd, en vidsträckt makt, ett frejdadt namn efter en fader, kanske den ädlaste hjelte som dött för menskligheten, erfarna rådgifvare, stora fältherrar, allt hade bort bidraga att göra hennes regering lika lycklig som prisad. Men henne fattades en egenskap, förutan hvilken ingen menniska, minst en qvkma, eger värde. Hon. saknade hjertats godhet. Hennes fåfänga och ärelystnad voro gränslösa och hade förhärdat hennes hjerta. Hon slösade utan återhåll med rikets tillgångar, och undersåterne förmådde icke bära de skatter, som hennes kostsamma lefnadssätt kräfde. Hennes flygtiga nyc-Her utmärkte ofta gunstlingar; men hon öfvergaf dem lika hastigt, som hon för dem fattade tycke. Hon var vårdslös om sitt yttre och nyttjade en drägt nästan till hälften manlig.

Emot den vise Axel Oxenstjerna, hvars anseende i den politiska verlden var orubbligt och stort, röjde hon en småaktig afund. Fältherrarne belönade hon kungligt, men så, att det skedde på folkets bekostnad. Hon beklagade, att hon under sin regering icke iick tillfälle att sjelf föra befälet i något fältslag.Den första af hennes gunstlingar var Magnus Gabriel De la Gardie, son af fältherren Jakob och Ebba Brahe. Denne yngling, sora med de finaste seder och det behagligaste yttre förenade smak för lårdom och beläsenhet, hade så vunnit hennes tycke, att rykten utspriddes, det hon ville skånka honom sin hand. Men snart fastade sig hennes flygtiga sinne vid nya föremål. En ung Grefve Clas Tott ville hon upphöja till hertiglig värdighet, och för att få skäl dertill, erbjöd hon Oxenstjerna och .Brahe samma rang. Förslaget blef dock om intet, emedan desse afslogo den tillbjudna värdigheten. Den Spanska ministern Pimentelli egde en tid hennes ynnest. En Fransysk läkare, Bourdelot, hade

likaledes intagit hennes hjerta.

Sedan hon invecklat riket i en oreda, som hon icke förmådde afhjelpa, fattade hon det beslut att afsäga sig regeringen. Då hon först föredrog saken i Rådet, möttes hon af allmän motsägelse. Men hon stod fast vid sin föresats. För-gäfves voro alla föreställningar af hennes faders gamle vänner, af åldrige statsmän och krigare. Den unga drottningen tystade* deras invändningar, och tvang dem att utkora hennes kusin Carl Gustaf till hennes efterträdare., Hon förbehöll sig sjelf betydliga årliga inkomster, och förordnade derefter om sjelfva afsägelseakten.

Det var en bedröflig akt (1654). Drottningen gick ur sitt förmak med kronan på hufvudet, riksåplet och spiran i handen, iklädd kröningsmanteln, och uppträdde på rikssalen. Hon höll derpå ett tal, som med högtidlighet besvarades. Sedan hon nedlagt den ena äf regalierna efter den andra, nedsteg hon från thronen och vände sig till sin efterträdare. ”HQn framställde för honbm de härligaste och be-vekligaste förmaningar så ock lärdomar,” enligt hvad gamle riksdrotset grefve P$r Brahe berättar. ”Hennes Majestät stod och talte så vackert och så fritt,” skrifver han. ”Stundom satt gråten något i halsen. Hon bevekte mången ärlig man och qvinna (ty alla fruntimren voro ock tillstädes) till tårar, emedan hon både sin ätt och sin regering slöt förr än Guddet gjorde. Stod så skön som en engel. Derpå svarade konungen skickligt och vackert.”

Några dagar derefter afreste Christina från Sverige* Hon hade låtit nedpacka tapeter, möbler och husgeråd från slottet, och förde sålunda med sig ur riket allt af värde, som hon kunde medtaga. Då hon kom till en liten bäck, som den tiden utgjorde Sveriges och Danmarks gräns, steg hon ur sin vagn, hoppade öfver bäcken och utropade: ”Andtli-gen är jag fri och utom Sverige, dit jag hoppas aldrig återvända !”

Då hon ankom till Briissel, afsvor hon den Lutherska läran, för hvilken hennes fader hade gjutit sitt blod. Hennes resa gick till Italien. I Inspruck antog hon högtidligen den katolska läran, och lät derjemte kalla sig Ales-sandra, efter påfven, som hette Alexander VII. Hon höll sitt intåg i Rom till häst. och klädd såsom amazon. Påfven emottog henne i början väl. Men till slut gjorde hon sig fruktad för sitt oroliga sinne. Tvenne gånger efter Carl Gustafs död besökte hon Sverige, och ville göra sina anspråk gällande till thronföljden, i fall Carl XI aflidit utan arfvingar. För öfrigt vistades hon i Rom, der hon umgicks med konstnärer och lärde. Hon afled vid 63 års ålder, 1689.

Återblick: Christinas tillträde till regeringen. Hennes karaktär. Afund mot Oxenstjerna. Hennes gunstlingar. Hennes efterträdare. Afsägelse-akten. Hennes afresa. Affall från evangeliska läran. Ankomst till Rom. Besök i Sverige. Död.

*

XVIII. MÄRKVÄRDIGE MÄN.

Bland de lärda män, som under Christinas regering bief-vo gynnade eller utmärkte sig, förtjena några ett rum äfven i historien.

Arnold Johan Messenius (född 1608), son af historie-skrifvaren, hade i yngre åren blifvit, liksom fadren, uppfostrad af jesuiter, och måste derföre en tid dela fadrens fängelse. det gjorde. Stod så skön som en engel. Derpå svarade konungen skickligt och vackert.”

Några dagar derefter afreste Christina från Sverige* Hon hade låtit nedpacka tapeter, möbler och husgeråd från slottet, och förde sålunda med sig ur riket allt af värde, som hon kunde medtaga. Då hon kom till en liten bäck, som den tiden utgjorde Sveriges och Danmarks gräns, steg hon ur sin vagn, hoppade öfver bäcken och utropade: ”Andtli-gen är jag fri och utom Sverige, dit jag hoppas aldrig återvända !”

Då hon ankom till Briissel, afsvor hon den Lutherska läran, för hvilken hennes fader hade gjutit sitt blod. Hennes resa gick till Italien. I Inspruck antog hon högtidligen den katolska läran, och lät derjemte kalla sig Ales-sandra, efter påfven, som hette Alexander VII. Hon höll sitt intåg i Rom till häst. och klädd såsom amazon. Påfven emottog henne i början väl. Men till slut gjorde hon sig fruktad för sitt oroliga sinne. Tvenne gånger efter Carl

Gustafs död besökte hon Sverige, och ville göra sina anspråk gällande till thronföljden, i fall Carl XI aflidit utan arfvingar. För öfrigt vistades hon i Rom, der hon umgicks med konstnärer och lärde. Hon afled vid 63 års ålder, 1689.

Återblick: Christinas tillträde till regeringen. Hennes karaktär. Afund mot Oxenstjerna. Hennes gunstlingar. Hennes efterträdare. Afsägelse-akten. Hennes afresa. Affall från evangeliska läran. Ankomst till Rom. Besök i Sverige. Död.

*

XVIII. MÄRKVÄRDIGE MÄN.

Bland de lärda män, som under Christinas regering bief-vo gynnade eller utmärkte sig, förtjena några ett rum äfven i historien.

Arnold Johan Messenius (född 1608), son af historie-skrifvaren, hade i yngre åren blifvit, liksom fadren, uppfostrad af jesuiter, och måste derföre en tid dela fadrens fängelse.Han blef frigifv$n och uppehöll sig ett par år i Stockholm; men snart ansågs han skyldig till jesuitiska samplingar, så att han åter insattes i häkte. Han satt 16 år på Kexholms slott, tills Christina 1640 skänkte honom friheten, Och anförtrodde honom åtskilliga hemliga värf i Polen. Han blef utnämnd lill rikshistoriograf, och författade Carl IX:s och Sigismunds historia. Christina upphöjde honom 1 adligt stånd. Under sin fängelsetid hade han gift sig, och sonen Johannes, född i fängelset, uppfostrades äfven för lärda värf. Då missnöjet med drottningens slöseri stigit till sin höjd, under det den utsedde thronföljaren hertig Carl Gustaf vistades på Borgholm på Öland, ankom till honom en skrift, hvaruii drottningens regering afmålades med de afskyvärdaste färger och han uppmanades att taga regeringstyglarna samt afsätta henne. Då hertigen hade anledning att misstänka, det drottningen fått spaning om denna skrift, skickade-han den sjelfmant till henne. Den upptäcktes då vara skrifven af sonen Messenius och innehålla fadrens tankar. De bekände båda förhållandet och blefvo, såsom förrädare, afrättade 1651.

Johannes Bureus (född 1668) var utmärkt för sin lärdom, serdeles i matematiska vetenskaperna. Han var lärare, jemte Skytte, åt Gustaf Adolf, blef kunglig bibliotekarie och slutligen riksantiquarie. Han fördjupade sig så i kabba-listiska grubblerier, att han utsatte en tid, då yttersta domen skulle inträffa. En lärd apotekare i Upsala, Simon Wolim-haus, som också var en stor kabbalisliker, utsatte tiden der-till något sednare. De lärda herrarnes tvist väckte uppseende, då de slogo vad om sina gårdar'. Då ingendera hade rått, väckte hela tvisten blott löje, Bureus har utgifvit många skrifter, hvaribland de första Svenska almanachor och den Svenska abc-boken. Han dog 1652.

Johannes Loccenius (född 1598 i Holstein) blef af Gustaf Adolf utnämnd till professor i historien, i Upsala. Hans egentliga falt var dock juridiken, der han också sednare erhöll lärostolen. Hans arbeten i den äldre lagstiftningen äro af stor förtjenst och ännu högt värderade. Han blef på ål-äldre dagar assessor och slutligen ordförande i Collegium Antiqvitatum, som under Carl XI:s tid inrättades för att vårda fosterländska ålderdomsminnen och utreda hvad man visste om dem. Han afled 1677.

Flere utländske lärde uppträdde för någon tid vid Christinas hof och bidrogo att utsprida hennes rykte för lärdom verlden omkring. Bland dessa voro den store Hugo Grotius, rättslärd, och Renatus Cartesius, filosof. Den sednare dog i Stockholm och är begrafven i Adolf Fredriks kyrka.

/

Återblick: Messenierna och deras straff. Bureus. Loccenius.

*

3. DE TRE STORA CARLARNE.

I. CARL X GUSTAF.

Tretiotvå år gammal emottog **Carl X Gustaf** regeringen i ett rike, som Christinas slöseri hade störtat i svåra förhållanden, och som omgafs på alla sidor af hotande fiender. Konung Christian i Danmark var död, och hans son såg med afund Sveriges makt och anseende. Freden med honom var icke pålitlig.

I Polen regerade Sigismund, son af Johan Casimir, som ville upplifva sin faders anspråk på Svenska thronen, och vägrade erkänna Carl Gustaf. Oförskräckt i faran, insåg Carl Gustaf, Torstensons lärjunge i krigskonsten, att lian måste kämpa för sin krona, och beredde sig frimodigt till denna kamp. Han ansåg Westfaliska freden afslutad i förtid, och trodde nödvändigt för Sveriges ära och oberoende, att dess makt omfattade Östersjöns alla kuster. Med en här, hvars krigare utgått ur tretioåriga krigets skola7 och lifvades af dess ärorika minnen, tågade han emot Warschau, som intogs. I flera drabbningar blefvo Polackarne slagne. Sedan Polen blifvit kufvadt, lät Carl Gustaf kröna sig till konung öfver detta rike. Han ingick derefter förbund med churfursten af Prandenburg, och sökte befasta sig i sin eröfring. Johan Casimir begagnade sig af en Carl Gustafs resa till Preussen, för ätt tillvägahringa en uppresning emot honom. Från flera båll erhöll Johan Casimir hjelptrnpper, och stod slutligen med en betydlig här vid Warschau. Carl Gustaf samlade sin hår och skyndade dit. Då föreföll en drabbning 1656, som räckte i tre dagar, hvarvid Svenskarne vunno segren. Under striden red konung Carl Gustaf, åtföljd af öfverste Trafvenfeldt, på en höjd, der de blefvo omringade af sju fiender. Konungen nedsköt två med sina pistoler, och högg med sabeln hufvudet af den tredje. Trafvenfeldt nedlade tvenne, och de två återstående begåfvo sig hals öfver bufvud på flykten.Nu bildade sig emot Sverige en förfärlig liga. Österrike och Danmark förenade sig med Polen, *1 afsigt att fördrifva Svenskarna ur Tyskland. Äfven Ryssland angrep Sverige.

Carl Gustaf förlorade dock icke mödet. På en gång bröt han 1657 med kärnan af sin här upp ifrån Polen, der han qvarlemnade sin broder, pfalzgrefven Adolf Johan, uppmanande honom till ståndaktighet. Danskarne, som U'odde ätt Carl Gustaf ämnade från Danzig segla öfver till Sverige för att der rusta sina härar, mbröto i Bremen, som då tillhörde Sverige, under det deras konung med sin flotta begaf sig till sjös, i hopp att på vägen fånga upp den Svenske konungen. Men Carl Gustafs här tågade skyndsamt genom Tyskland. Den bestod endast af 6 till 8000 man, en till antalet obetydlig qvarlefva af de skaror, som tågat ut till Polen, men en qvarlefva, som genomgått profvet af många svåra fälttåg och derföre i krigsvana, tapperhet och ihärdighet säkert icke hade sin like i Europa. I Pommern förstärktes den af några tusen man under Carl Gustaf Wrangel, och fortsatte sin marsch. Den stannade först vid Hamburg, utanför hvilken stad den livilade några dagar. De Svenska soldaterna blefvo här förvandlade, under det de fredligt besökte den vänskapliga staden. De kommo med' förvildade anletsdråg, smutsiga éch trasiga af mödorna och tåget, men under trasorna klingade mycket guld och silfver, så att de snart i den rika handelsstaden försedde sig med en lysande utrustning.

Med utomordentlig snabbhet blefvo Danskarna fördrifne från Holstein, och samlade sin hufvudstyrka i fästningen Fre-driksudde. Wrangel befalldes att belägra denna fästning, ehuru Svenskames antal endast utgjorde hälften mot Danskar-nes. Då Wrangel snart erhöll ett understöd af några trupper, som anländt från Polen, beslöt han att våga en storm. Denna verkställdes med utomordentlig tapperhet och lyckades, sa att hela den Danska styrkan på Jutland var tillintetgjord och landet blef segrarens byte.

I början på året 1.658 inträffode en ovanlig kyla. öfver Lille Belt lade isen sin blanka bro; men en Dansk här försvarade den gent emot liggande kusten af Fyen, medan enmängd bönder användes att bryta sönder isen. Carl Gustaf .ville likväl begagna sig af denna gynnande omständighet. Sedan grefve Erik Dahlberg undersökt isen, och försäkrat, att den skulle bära, skedde öfvergången. För att ytterligare stärka isen, släpades till de svagaste ställena halm och bräder, och man slog vatten deröfver. Detta tillfrös och ökade än mer isens styrka. Den 30 Januari tågade Svenska arnrén öfver Lille Belt och besegrade efter en kort strid den Danska styrkan, som gjorde motstånd på stranden. Inom några dagar var Fyen eröfradt^ Men Carl Gustaf ville också intaga Seeland. Store Belt, ehuru också tillfruset, var likväl ett bredare och långt farligare sund än Lille. Men Dahlberg försäkrade konungen, att tåget kunde verkställas. Den 6 Februari började detta märkvärdiga tåg. Det skedde först om nallen

till ön Langeland. Snön, som låg på isen, förvandlades genom hästtrampet i en svart sörja, så att vägen öfver det frusna hafvet liknade en öppen ström, hvari de eftersta vadade i halfalnsdjupt vatten. Vid dagningen ankom håren till Langeland. Der hvilade man och intog frukost. Kölden var så stark, att icke blott mat utån äfven dryckesvaror frusit, och öl och vin blifvit förvandlade till ismassor. Konungen skrattade, då han förtärde den upptinade födan. Nu kunde man, på ett afstånd af 3 Svenska nyl se den svaga skymten af Laaland, och der bakom Seeland och Köpenhamn. Konungen sade till Dahlberg: "Nu skall du fullgöra ditt löfte alt gå förut och visa oss vägen!" Dahlberg lydde och red utåt isen. Honom följde trupp efter trupp. Från en höjd betraktade konungen sina skarors vandring utåt hafsryraden, till dess han sjelf följde, dem. Klockan 3 eftermiddagen hade de tågande Svenskarne hunnit landet. Då hela hären lyckligt kommit öfver, fortsattes segertåget till de öfriga öarna, till Falster och Seeland.

Då sålunda Köpenhamn hotades, måste konung Fredrik begära fred. Han erhöll den 1658 i Roeskilde, men på hårda vilkor, hvaribland, .att han måste afträda Skåne, Halland och Bleking, Bornholm, Bohuslän och Trondhjem. Svenska fartyg skulle vara tullfria i Öresund och Belterna, och ingen fiendtligflotta, tillhörande någon fremmande niakt, tillålas att ingå i Östersjön. Efter fredsslutet blef konung Carl Gustaf bjuden af konung Fredrik till gäst på slottet Fredriksborg. Under en middagsspisning stod grefve Dahlberg bakom sin konungs stol. Carl Gustaf sade då till Fredrik: "Denne har näst gud visat mig vägen." Konung Fredrik räckte Dahlberg sin hand att kyssa, men Danska drottningen, berättas det, kastade sneda ögon på honom. Carl Gustaf höll derefter ett triumftåg genom de nyförvärfvade landskaperna.

Nu slod otvifvélaktigt konungen på höjden af sin lycka; men han insåg, att han förhastat sig vid fredsslutet. Danskarne voro missnöjde med detsamma. Man hade redan under konungamötet i Fredriksborg velat öfvertala Carl Gustaf att, såsom ädelmodig.skänk till Danska kronprinsen, afträda något af de eröfrade landskaperna. Han svarade: "denna gången, är det ingen Magnus Smek som regerar i Sverige." Då han önskade att Danmark i förening med honom ville tillsluta Sundet för fremmande krigsskepp, vägrade Danskarne. Han visste, att han i alla fall aldrig kunde lita på denna granne, och inom sig fattade han beslutet att bryta freden.

Carl Gustaf var icke mindre statsman, än han var hjelte. Han insåg alltför väl, alt Sveriges ställning nu, genom dess öjtade makt, blifvit fruktansvärd, förnämligast för den Danska grannen. Under sina strider i öster, hvilka Sverige aldrig kunde hoppas att undslippa, och för att med eftertryck kunna handla i Polen, behöfde riket trygghet i vester. Så snart det icke beherrskade Sundet, kunde en iiendtlig flotta i Östersjön oroa och tillintetgöra dess vigtigaste företag. Danmark hade lått att vid hvarje tillfälle angripa Sverige, som i de nyförvärfvade landskaperna ännu icke kunde påräkna folkets trohet, då deremot Danskarne endast kunde med fördel anfallas genom Holstein; Carl Gustaf sökte derföre draga ut med verkställigheten af freden.' Han dröjde med sina trupper på Fyen, han stegrade sina anspråk, och då slutligen de rustningar, han anbefallt, voro fullbordade, lät han kriget bryta löst.

MedMed Svenska flottan" seglade han fr an Kiel och landsteg vid Korsöer, sex månader efter den slntna freden. Han ryckte in på Seeland och framför Köpenhamn. Men i denna stad beslöt konung-Fredrik och borgerskapet att forsvara sig till det yttersta. Carl Gustaf uppsköt att storma staden. Belägringen drog derföre ut på längden, helst Danskarne gjorde några för dem lyckliga utfall.

På de öfriga orter, dera Svenskarne besatt, reste sig Danskarne. I Trondhjem belägrades Clas Sljcrnsköld, som .var befälhafvare öfver den Svenska besättningen. Han svarade fienden, då man uppmanade honom att gifva sig: "Det sker icke förr än jag nödgas koka soppa på mina egna skinnbyxor." Då alla förråder voro slut, och intet krut mer fanns, måste han dock daglinga. På Bornholm blefvo Svenskarne på ett lömskt sätt öfverraskade och mördade, der de voro spridda ikring landet. Bornholmarne kallade detta ohyggliga mordanslag för "det stora svinslagtet."

Danmark hade begärt hjelp af Holland, och denna makt, som icke gerna såg Carl Gustaf ensam herre i Östersjön, af-skickade en flotta till Köpenhamns > bistånd. Riksamiralen Wrangel låg med Svenska flottan i Sundet och beredde sig till motstånd. Men Holländarne seglade slutligen fram. En förfärlig sjöstrid begynte. Svenskarnes

tapperhet var utomordentlig; men såsom skickligare sjömän lyckades fienderna att tränga igenom.

Nära tvenne år höllo sig Svenskarne i lägret utanför Köpenhamn. Natten emellan den 10 och 11 Febr, 1659 gjordes en storm på staden. Den misslyckades, och efter ett blodigt nederlag, stort å ömse sidor, gråste Svenskarne draga sig tillbaka till sitt läger.

På ön Fyen låg en Svensk styrka under Gustaf Otto Stenbock och pfalzgrefven af Sulzbach. Den blef mot slutet af året angripen af en öfverlägsen styrka. Efter en skarp gtrid måste Svenskarne, som blifvit instängda på udden Knudshoved, gifva sig. Endast Stenbock undkom.

lärobok i Fädemesl. Hist.Ehuru farorna voro stora, bäfvade konungen Icke i mot* gången. Han beslöt att genom nya ansträngningar återvinna $in öfverlägsenhet, Han sammankallade rikets ständer till öf-verläggning i Göteborg, Der insjuknade han, just under riks-, dagen. Då sjukdomen blef mera farlig, tillsade han sin lå-kare att upprigtigt säga honom, om han skulle dö: ”Jag har aldrig varit rädd för döden,” sade han, ”och är det ej heller nu.” Vid tanken på nederlaget på Fyen utbrast han: ”Fyen, den Fyen dödår mig!” Efter en chrisltig beredelse och ett rörande afsked -från sina trognaste rådsherrar och befälhaT-vare, skulle han underskrifva sitt testamente. Han förmådde dock icke mér än teckna de tre första bokståfverna af sitt namn. Den 13 Febr. 1660 om natten afled hjelten, lem-nande efter sig sina stora planer ofullbordade.

Han var förmäld med Hedvig Eleonora -af Holstein.

Återblick: Carl Gustafs grannar.. Hans plan. Kriget möl iPolen. Slaget vid Warschau. Tåget mot Danmark. Fredriksuddes bestormning.~ Tåget Öfver Balterna. Freden i Roeskilde. Konungens stälVnifig. Fredsbrottet.. Köpenhamns belägring. Danskarnes upp»-Tesrfingär. Sjöslaget i Öresund. Stormen på Köpenhamn. Neder-4*fetj*IFyef*, Riksdagen i Göteborg. Konungens död. Hans genrfl.

*

II. CARL GUSTAFS SAMTIDA.

TPfartegrefren och hertigén af Stegeborg AdoiJ Johan (född på Stegeborg 1629), konung Carl Gustafs broder, var en stråf *ch siélt herre, som ^otvifvelaktfgt såsom fältherre gagnat Sverige* men hans egenftyitiga och råa väsende väckte så mycket missnöje emét honom, -att till och med hans egna barn drogo sig ifrån honom. Han var genetfålissimus öfver Svenska hären till lands, och i sitt testamente utnämnde den döende konungen honom tiH riksmarskalk och öfver-förmyn-dare för sin späda son. Men ständerna åntogo icke testa*-' men te t* oeh hertigen måste draga sig tillbaka till det enskilda lifvet. Han afled 1689. Han var förmäld först med firö-kdn Elsa Beata Brahe, oeh andra gången med hennes ko-sin, Erik Axelsson Oxenstjernas enka Elsa Elisabet Brahe; Ehuru farorna voro stora, bäfvade konungen Icke i mot* gången. Han beslöt att genom nya ansträngningar återvinna $in öfverlägsenhet, Han sammankallade rikets ständer till öf-verläggning i Göteborg, Der insjuknade han, just under riks-, dagen. Då sjukdomen blef mera farlig, tillsade han sin lå-kare att upprigtigt säga honom, om han skulle dö: ”Jag har aldrig varit rädd för döden,” sade han, ”och är det ej heller nu.” Vid tanken på nederlaget på Fyen utbrast han: ”Fyen, den Fyen dödår mig!” Efter en chrisltig beredelse och ett rörande afsked -från sina trognaste rådsherrar och befälhaT-vare, skulle han underskrifva sitt testamente. Han förmådde dock icke mér än teckna de tre första bokståfverna af sitt namn. Den 13 Febr. 1660 om natten afled hjelten, lem-nande efter sig sina stora planer ofullbordade.

Han var förmäld med Hedvig Eleonora -af Holstein.

Återblick: Carl Gustafs grannar.. Hans plan. Kriget möl iPolen. Slaget vid Warschau. Tåget mot Danmark. Fredriksuddes bestormning.~ Tåget Öfver Balterna. Freden i Roeskilde. Konungens stälVnifig. Fredsbrottet.. Köpenhamns belägring. Danskarnes upp»-Tesrfingär. Sjöslaget i Öresund. Stormen på Köpenhamn. Neder-4*fetj*IFyef*, Riksdagen i Göteborg. Konungens död. Hans genrfl.

*

II. CARL GUSTAFS SAMTIDA.

TPfartegrefren och hertigén af Stegeborg AdoiJ Johan (född på Stegeborg 1629), konung Carl Gustafs broder, var en stråf *ch siélt herre, som ^otvifvelaktfgt såsom fältherre gagnat Sverige* men hans egenftyitiga och råa väsende väckte så mycket missnöje emét honom, -att till och med hans egna barn drogo sig ifrån honom. Han var genetfålissimus öfver Svenska hären till lands, och i sitt testamente utnämnde den döende konungen honom tiH riksmarskalk och öfver-förmyn-dare för sin späda son. Men ständerna åntogo icke testa*-' men te t* oeh hertigen måste draga sig tillbaka till det enskilda lifvet. Han afled 1689. Han var förmäld först med firö-kdn Elsa Beata Brahe, oeh andra gången med hennes ko-sin, Erik Axelsson Oxenstjernas enka Elsa Elisabet Brahe;Af hans tvenne sö«er, som tje&at vid kejserliga armén, hem-kom den ena och följde Carl XII till sin död 1701* Den andre blef katolik, och med honom utgick Pfalz-Zweibriicki-ska åtten.

Magnus Gabriel Ve la Gardie (född 1632). Drottning Christina förmälde denne sin första gunstling med sin kusin, prinsessan Maria Eujrosyna. Han blef derigenom svåger med Carl X Gustaf. Denne man har gagnat sitt fädernesland genom det beskydd han egnat vetenskaper och konster; men der-emot har han skadat det genom sina politiska åsigter. Efter Carl X Gustafs död blef grefve Magnus en af hans sons förmyndare. Enkedrottningen förde ordet i förmyndare-rege-ringen, men Magnus, som blef rikskansler efter Oxenstjerna, hade €it öfvervågande inflytande. De la Gardie blef mot slu-' tet af sin lefnad störtad från den höjd, hvartill han uppstigit genom sin höga börd och lysande yta, snarare ån genom duglighet och förtjenst. Hans egendomar blefvo indragna till kronan, från hvilken de orättvist blifvit åt honom öfverlemnade. Han dog 1685. Hans gemål var ett ådelt fruntimmer, som med ståndaktighet bar alla de sorger, som träffade hennes has. Hon var närvarande vid sin broders, konung Carl Gustafs, dödssäng, och öfverlefde sin gemåls missöde. Hon hade flera barn, af hvilka en son blef riksråd och tvenne döttrar förmälde med förnäma män. Den ena af dessa fick Otto Wilhelm Kö nigs mar k, som, sedan han utfört åtskilliga bedrifter i fäderneslandets tjenst, blef af Venetianska republiken begärd till anförare i ett krig mot Turkarne. Hans grefvinna följde honom till Grekland, der han dog 1688. En minnesvård upprestes öfver honom på ett torg i Venedig.

Erik Dahlberg (född 1625) hade i sin ungdom gjort betydliga resor. Ibland annat hade han besökt drottning Christina i Rom. Hans tilltänkta fard till Jerusalem blef tillintetgjord, och han ingick i Svensk krigstjenst under Carl X. I Polska kriget skulle han rida genom en skog, då han hastigt kände sig angripen af pesten. Sanslös red han, utan att veta hvart, tills han uppnådde en liten krog vid Östersjöns kust.

18*Krögaren förbarmade sig öfver honom och, då fiender sökte honom, förde honom på en liten båt ut i vassen, der han i tre veckor låg gömd, tills han lyckligt genomgått sjukdomen. Vi hafva omtalat hans förtjenst af tåget öfver Balt. Grefve Dahlberg blef sedermera rådsherre och fältmarskalk. Han hade en utmärkt skicklighet i teckningskonsten. Under sina fälttåg aftecknade han de flesta märkvärdiga ställen och fältslag, hvilka blifvit samlade och utgifna i ett stort verk. Ett annat verk af honom, Svecia antiqua & hodierna, innehåller teckningar af Sveriges märkvärdiga ställen. Grefve Dahlberg dog 1703.

Herr Erik Stenbock och Malin Sture hade en sonson, som hette Gustaf Otto (född 1614). Han begaf sig tidigt i fält, för att lära krigskonsten under Baner och Torstenson, och anförde en ströfkorps, som bidrog till tretioåriga krigets segrar. Han förmälde sig med en fröken Horn, hvilkehs död han efter ett åttaårigt äktenskap djupt sörjde. Carl Gustaf hade upp-trädt på Svenska thronen, och Stenbock anhöll lios honom ajtt få deltaga i kiiget, för att skingra sin sorg. 1 Polska kriget gjorde han sig utmärkt för sin skicklighet att slå broar. Då en gång en väldig hop fiender syntes på andra sidan ora floden Bug, slog Stenbock hastigt en bro öfver floden, i fiendernas åsyn, gick med en obetydlig styrka öfver bron och förjagade 4em. Under kriget mot Danmark förde han först befälet på Skånska gränsen ; sedermera, efter Roeskildska freden, iick han befälet öfver Svenska tropparna på Fyen. Han blef der af en fiendtlig öfvermakt slagen, och kunde knappast sjelf undkomma på en båt till konungen med den obehagliga underrättelsen om Mrens undergång. Carl Gustaf yttrade i. första förtrytelsen: ”När fanden tagit alla getterna, hvarför tog han icke bocken med?” Men han visade dock fortfarande sitt förtroende till fältmarskalkens

bepröfvade redlighet. Under Carl XI:s minderårighet skulle grefve Stenbock såsom riksamiral anföra flottan. Men han visade sig mindre skicklig till sjös än till lands, och förklarades till och med oförmögen att bekläda riksamirals-embetet. Likväl fick han tillfälle att snart återupprätta sitt rykte, då han 1678 fick be-fälet i Westergötland. Han slog en nära dubbelt så stark Norsk armé vid Bohus. Men hans ålder var så framskriden, att han väl behöfde den hvila, som freden skänkte honom. Han drog sig tillbaka till sina gods och dog 1685.

Arvid IVittenberg, född i Finland i början af sextonde århundradet, utmärkte sig redan under tretioåriga kriget, der han tidigt hunnit de högre graderna i sitt stånd, så att han med Stålhandske anförde högra flygeln i Torstensons slag vid Leipzig, samt vid Jankowitz. Hans mest lysande bragd var försvaret af Warschau, då konung Carl Gustaf, vid sitt aftåg till Danmark, qvarlemnade honom derstädes. Efter den tappraste strid, under fem veckors belägring, med till slut 900 man mot 100,000 belägrande, hvarvid han tillika måste hålla lydnad och ordning i den fiendtliga staden, måste han ändtligen gifva sig fången. De föga ridderliga fienderna behandlade honom så illa, att han snart afled (1657) i fångenskapen.

Bengt Sky t te (född 1614) blef efter många resor och beskickningar, som förvärfvat honom anseende såsom skicklig statsman, lahdtmarskalk på en riksdag, och 1648 riksråd, Messenierra angåfvo honom för missfirmeliga yttranden om drottning xlhristina, och en rättegång anställdes; men han försvarade sig så väl, att han blef frikänd, ehuru han afske-dades ur rådet. Carl Gustaf återgaf honom hans embete; men efter denne konungs död blef han 1664 åter afsatt, emedan han ansågs vara medvetande af några hertig Adotl Johans stämplingar. Han dog 1683 och har efterlemnat flera skrifter, som bevittna hans lärdom. Men hans lättsinniga lefnadssätt, hans ränkfullhet och det förtryck,* han utöfvade mot underhafvande, gjorde hans minne förhatligt.

Corfitz Ulfeld (född 1604). Genom lysande egenskaper hade denne, härstammande från en af Danmarks yppersta familjer, derstädes uppstigit till den höga värdigheten af riks-hofmästare och dessutom blifvit förmäld med prinsessan Eleonora, konung Christian lV:s dotter med en sidogemål. Då han med konung Fredrik råkade i osämja, lemnade han, medm

gemål oeh bar», »Ut fädernesland. Han kom såsom flykting till drottning Christina, som visade honom all den utmärkelse, en man med hans glänsande egenskaper knnde vänta. Han blef al Carl Gustaf smickrad odi använd, så att han upphöjdes till Svensk grefve och deltog i tåget öfver Bål terna. Men då konungen' icke följde hans råd* att genast vid ankomsten till Seeland angripa Köpenhamn, uppkom kallsinnighet emellan dem, och han inlät sig efter Roeskildeska freden 1 stämplingar mot Sverige. Han btef vid denna upptäckt fängslad. Men hans gemål, lika utmärkt för sitt snille som sina behag, uppträdde till hans försvar vid domstolen,, under det han hindrades af en låtsad sjukdom.. Han rymde derefter, återkom till Danmark och togs der till nådert men. drefs af sitt oroliga lynne till nya stämplingar. Han blef då dömd som förrädare och irrade flyktig omkring i Tyskland, till dess han dog 1664.. Hans oskyldiga gemål blef, på Danska regeringens föranstaltande,, gripen i Ehgland och hemförd Hrfn satt i 23 år fängslad, innan hon återfick sin frihet, och dog 71 år gammal 1698»

Hans Palmstruch (född 1610) inrättade under Cårl Gustafs tid en bank, den första som i Sverige bedref riket», ^enningerorelse. Han fick titel af bankodirektör skyddades af rikskansleren De la Gardie för riksskattmästarea Bondes motstånd. Banken gick likväl efter några år öfverånda, och kronan gjorde på densamma en stor förlusU Palmstruch dömdes att ersätta den». Han dog 167 U

Under drottning Christinas tid hade vetenskaper och konster i Sverige funnit tillfälle att mera utveckla sig. Skalder och snillen nppstodo , och man började använda Svenska språket i poesL Vitterhéten fick dock icke lif förr än, under drottning Christinas och CarlXis tid, Georg Sijémkjetm författade sina skrifter. Han föddes i Dalarne 1598* studerade, blef assessor, slutligen krigsråd* Hans. snille röjde sig icke blott i hans skrifter, utan äfven i han» samqväm och infall. Han sade, att han önskade sasom grafskrift sitt valspråk: ”Så långe han lefde, lefde h*n glad.” Hans förnämsta arbete är; ”Herrcules” en lärodikt. Han författade äfven skådespel eller såkallade balletter. Afled 1672.

En annan Svensk assessor, bekant för sina skrifter i lag-farenheten, var Anders Stjernhöök, som också var född i Da-larne. Drottning Christina kallade honom och Stjernhjeln* sina Dalstjernor. Stjernhöök dog 1686..

Återblick: Hertig Adolf Johan Magnus Gabriel De la Gardie. Otto Wilhelm Königsmark. Erik Dahlberg. Gustaf Otto Stenbock. Arvid Wittenberg. Bengt Skytte. Corfitz Ulfeld. Hans Palmstruch. Georg Stjernhjelm. Anders Stjernhöök.

*

III. CARL XI:s FÖRMYNDARE-REGERING OCH KRIG.

Vid fem års ålder var Carl XI faderlös, en späd konung öfver ett rike, som på alla håll var inveckladt i krig. Emedan Carl Gustafs testamente af ständerna icke antogs, anordnade förmyndare-regeringen så, att enkedrottningen förde ocdet, och de höga riksembetena förvaltade ärendena*. Mfen^ droltningen var en inskränkt och egensinnig furstinna. Hon. låt sin sons uppfostran, vårdslösas, och då man klagade der-öf^er, yttrade hon: ”mina bröder äro ock furstar, men de hafva icke behöft läsa och studera.” Den unge konungen öf^. verlemnade sig åt nöjen och kroppsöfningar..

Förmyndare-regeringens första omsorg blef att skaffa fred;v och så stort var ännu Sveriges anseende, att den> kunde vii*--nas, fördelaktig oaktadt Carl Gnstafo död. Freden* med: Polen., slöts i Oliva tre månader efter konungens död.. Polen, afeade-sig då anspråken på Svenska kronan samt Estland och. Lift--fond. Med Danmark slöts freden i Köpenhamn en månad sednare.. Sverige behöll i denna fred de provinser, som det vunnit genom den Roeskildeska* med undantag af Trondhjem, och Bornholm*. För denna sistnämnda ö 'erhöllos dock i vederlag alla de gods i Skåne, som tillhörde Danska, ädlingar.. Detta. Bornholms, vederlag, jemte da nya> provinsernas förhålfonden till Sverige reglerades, genom Malmö recess 1662., Med Ryssland slöta freden i Cardis 1661, då de båda. rikensu behöUo sina gränser oförändrade. cules” en lärodikt. Han författade äfven skådespel eller såkallade balletter. Afled 1672.

En annan Svensk assessor, bekant för sina skrifter i lag-farenheten, var Anders Stjernhöök, som också var född i Da-larne. Drottning Christina kallade honom och Stjernhjeln* sina Dalstjernor. Stjernhöök dog 1686..

Återblick: Hertig Adolf Johan Magnus Gabriel De la Gardie. Otto Wilhelm Königsmark. Erik Dahlberg. Gustaf Otto Stenbock. Arvid Wittenberg. Bengt Skytte. Corfitz Ulfeld. Hans Palmstruch. Georg Stjernhjelm. Anders Stjernhöök.

*

III. CARL XI:s FÖRMYNDARE-REGERING OCH KRIG.

Vid fem års ålder var Carl XI faderlös, en späd konung öfver ett rike, som på alla håll var inveckladt i krig. Emedan Carl Gustafs testamente af ständerna icke antogs, anordnade förmyndare-regeringen så, att enkedrottningen förde ocdet, och de höga riksembetena förvaltade ärendena*. Mfen^ droltningen var en inskränkt och egensinnig furstinna. Hon. låt sin sons uppfostran, vårdslösas, och då man klagade der-öf^er, yttrade hon: ”mina bröder äro ock furstar, men de hafva icke behöft läsa och studera.” Den unge konungen öf^. verlemnade sig åt nöjen och kroppsöfningar..

Förmyndare-regeringens första omsorg blef att skaffa fred;v och så stort var ännu Sveriges anseende, att den> kunde vii*--nas, fördelaktig oaktadt Carl Gnstafo död. Freden* med: Polen., slöts i Oliva tre månader efter konungens död.. Polen, afeade-sig då anspråken på Svenska kronan samt Estland och. Lift--fond. Med Danmark slöts freden i Köpenhamn en månad sednare.. Sverige behöll i denna fred de provinser, som det vunnit genom den Roeskildeska* med undantag af Trondhjem, och Bornholm*. För denna sistnämnda ö 'erhöllos dock i vederlag alla de gods i Skåne, som tillhörde Danska, ädlingar.. Detta. Bornholms, vederlag, jemte da nya> provinsernas förhålfonden till Sverige reglerades, genom Malmö recess 1662., Med Ryssland slöta freden i Cardis 1661, då de båda. rikensu behöUo sina gränser oförändrade.AOi|

wV9

Under förmyndare-regeringen förföll alltmer rikets förvaltning. Flottan försummades, och af krigshären förgicks en slot* d^l i elände, midt under freden. Äfven penningeverket .förstördes, så att freden under sådana förhållanden var för •Sverige förderfligare än kriget. De höga herrarne, som förde förmyndare-regeringen, -trodde sig ingenting behöfva frukta af den okunnige konungen, då han en dag sjelf skulle, tillträda riksstyrelsen. Men till honom slöto sig några ynglingar, bröderne Gyllenstjerna och Wachtmeister samt Erik Lindsköld, hvilka väckte hos honom känslan för hans konungsr-liga kall ocli ett hjellemod, värdigt fäderneslandets fordna hjeltekonungar.

Det försämrade tillståndet inom landet förblef icke länge .obekant för grannarna, och nya krig uppkoramo. Sveriges förbund med konung Ludvig XIV i Frankrike invecklade det i detta lands faror. Sveriges förhållande till Frankrikes fiender blef också fiendtligt, och emedan konung Ludvigs ärelystnad och ränker ingåfvo Europas öfriga makter farhågor, förklarade Tyskland, Holland, Spanien och Danmark (1675) krig äfven mot Sverige, hans bundsförvandt. Den gamle fältherren Carl Gustaf Wrangel öfversändes liilt Tyskland med en 6tark hår. Han inryckte i Brandenburg. Jfen hans ohelsa och ålfler förlamade hans företag. Svenska hären, anförd af haits broder Woldemar Wrangel, förlorade' vid Fehrbellin (1675) en hufvuddrabbning och måste draga sig tillbaka. Wrangel sjelf afled följande året på sitt gods Spiker på Rii-gen och lemnade öfverbefälet åt Ottö Willielm Königsmark. Denne försvarade sig tappert, ehuru förgäfves. Danskarne land-stego 1678 på Riigen; men Königsmark slog dem i grund. Likväl måste slutligen Svenskarne vika för öfvermakten, så åtι alla de Tyska provinserna blefvo intagna af fienden. -Svenska flottan, som skulle öfverföra krigshärens qvarlefvor till Sverige, strandade på Bornholm, der de, som icke drunknade , qvarhöllos såsom krigsfångar, tvärtemot den uppgjorda konventionen. Ett anfall, som Svenskarne från Liffland gjorde på Preussen, misslyckades äfvenledes.

I Danmark hade konung Christian V efterträd t konungFredrik. Denne urigé furste bränn af otälighet att ersätta de förlaster hans fädernesland^ lidit genom freden i Köpenhamn. Han landsteg med 16,000 man (1676) i Skåne. Han framträngde till Småland, intog flera fästningar, såsom Helsingborg, Landskrona och Christianstad. I sjelfva landet reste sig en mängd af allmogen, som ännu icke hunnit fatta tillgifvenhet för den nya Svenska regeringen, och bildade * ströftrupper, hvilka, såsom röfvarband, öfverföllo enskilda Svenskar och mindre flockar af deras krigsfolk. Dessa förbrytare , kallades Snapphanar och utmärkte sig genom djerfhet, förslagenhet och vildhet.

Från Norrige inryckte en här i Bohuslän och Westef-götland, der Wenersborg blef intaget.

Svenska flottan hade 1675 utgått på en kryssning. Men riksamiralen Stenbock gick under en storm till ankars, och sedan några skepp skadat hvarandra, återvände han, utan att hafva träffat fienden. Han blef afsatt, och nu gjordes de största ansträngningar för att följande året löpa ut med en fruktansvärd styrka. Riksrådet friherre Lorentz Creutz erhöll befälet och gick ut med en linjeflotta af 25 rangskepp, 9 fregatter och ett antal mindre fartyg. Han förde 2,196 kanoner och nära 12,000 man. Icke långt från Bornholm träffade han Danska flottan. Ehuru tappert åtskilliga skepp uppförde sig, vanns intet luifvudsakligt. Emellertid anlände amiralen van Tromp med en Holländsk flotta till Östersjön och förenade sig med den Danska. Nu seglade Svenskarne emot Öland, och der kom det till en hufvuddrabbning. Svenska amiralskeppet Stora Kronan, det största som den tiden fanns på jorden, förde 126 kanoner. Vinden hade vuxit till storm, och Stora Kronan gick främst bland de Svenska skeppen, som voro fördelade i fyra eskadrar. Den tappre amiralen Clas Uggla, som, i spetsen för andra eskadern på skeppet Svärdet, blef varse, att de fiendtliga skeppen icke kunde följa i jemn linje, ville, då han såg en öppning, afskära en del af dem. För att meddela denna sin plan åt öfveramiralen, gaf han den öfverenskomna signalen. Men Lorentz'Creutz befallde i detsamma hela flottan att vända på en gång.Med sitt eget skepp gjorde han vändningen så hastigt, stt seglen icke hnnno kastas om, utån stormen vräkte det på sidan. Na rallade de lösgjorda kanonerna öfver de latande däcken, och tilt råga på olyckan föll eld i krutkaqunarn. I ett ögonblick sprang Stora Kronan i luften. Endast några få lefvande räddade sig på spillrorna. En del af de öfriga skeppen råkade i förvimng, och största delen af flotta* sprid-* de sig. Uggla, som måste vända för vraket af Kronan, förenade sig likväl med några andra skepp för att göra motstånd. Snart blef han likväl angripen af den nu förenade fiendtliga flottan. Tromp sjelf likasom Danska amiralerna Rothstein och Juel angrepo honom. Den förfärliga elden af så många stora örlogsmäns kanoner besvarades dock oförskräckt af Svenskarna. Den ena

masten efter den andra blef slatljgea skjuten öfverbord på Svärdet; men dess försvar fortfor lika ihärdigt. Tromp, som beundrade Ugglas tapperhet, uppmanade honom att gifva sig. Uggla svarade leende: ”när såg man en uggla någonsin låta fånga sig på ljusa dagen?” Då ha-, kade sig en brännare i full låga vid Svärdet, ehuru de fiendt-liga amiralerna ropade åt kaptenen, att han skalle afstå, emedan de i alla fall ansågo Svärdet föiioradt. D&* förest*lt> de några Uggla, att han borde släcka elden. Men han svarade: ”jag vill icke lemna ett så kapitalt skepp med så stora, stycken i fiendens händer eller gifva mig fången, utån fäkt& som en ärlig man.” Alla sökte nu sin räddning från det brinnande skeppet. Uggla sjelf var den siste, som kastade sig i sjön, och såg, flytande på ett trästycke, innan han drunknade, sin flagga brinna npp utån att strykas. Utom Stora Kronan och Svärdet förlorades äfven Äpplet och några, mindre skepp.

Konung Carl beslöt att sjelf'föra kriget till lands. Ban begaf sig till Wenersborg, der han med general Aschebergs. tillhjelp ordnade försvaret. Utsigterna voro så bekymmer-* samma, att konungen yttrade, det han ganska väl såg, att man skickat honom nt för att söka döden: han skalle också veta att finna den. Han egde knappbst en här af 7,$00 man att uppställa mot fienden; men han omgäfs af befälhafvatenr Carl Gustafs skola, sådana 6om Ascheberg, Helmfelt, Bjcl-ke, Fersarne, Wachtmeistrarne m. fl. Konungen begaf sig i början af 1676 till de södra landskaperna, för att skydda Skåne» Han såg der, ifrån Trelleborgs kyrkotorn, den Danska flottan vika för den Svenska, och kunde icke föreställa sig den bedröfliga utgången af sjöslaget vid Öland några dagar derefter.

För den stora l&ndstigningshären, som konungs Christian -sjelf anförde, måste Carl, med blott 3,500 iöan^ draga sig andan till Christianstad och derifrjn vidare inåt Bleking, för att samla förstärkningar. Men då underrättelse ankom, att en Dansk här belägrade Halmstad, och, genom denna stads intagande, Danskarne i Skåne kunde vinna förening med dea styrka, som hotade från Norrige, beslöt konungen förekomma dem, och uppbröt, genom Småland, till stadens undsättning. Dtanska befälhafvaren, generalmajor Dunkam, hade emellertid fatt befallning af sin konung att draga sig tillbaka. Men en afdelning af Svenskar skickades att upprifva broarna, för att hindra det, och den 17 Augusti om morgonen hade Svenskarne* efter en ansträngd marsch, under natten anländ t till det släta fältet utanför staden.. Der stodo Danskarne i slagt-ordning, emedan de trodde sig möta endast en liten trupp-afdelning. Mea hastigt ordnades Svenska linjen, efter Asche-bergs tåd, och ett så tappert anfall* skeddé, att. hela Danska, hären, på 30 man nära, måste gifva sig fången..

Denna seger ökade Svenfekarnes mod, och konungen be--slöt att låta en hufvuddrabbning afgöras i Skåne., Haa egde dock icke mer än 6,500 maa att sätta emot de mer än dubbelt manstarka Danskarne* De lägrade sig vid Lund och han följde efter. Icke mer ån en fjerdedels miL var afståndet emellan de båda konungarnas högqvarter, och emellan deras läger flöt den lilla ån Kjeflinge, hvilken dock nu var djup och ofarbar. Med början af December inträffade likväl en skarp kyla, så att ån tillfrös; Då beslöt konungen att tåga öfver densamma. Det lyckades, och den 4 Dec> ryckte Sven-skarne i full slagtordning mot en höjd på den fiendtliga sidan af än. Danskarne skyndade också att ordna sig, oehryckte äfven mot höjden. Der kommo Svenskarnes yttersta högra och Danskarnes yttersta vänstra flygel först i strid. Svenskarnes anfall anfördes af konangen sjelf, i spetsen för drabanterna. Första salvan var så skarp, att den bragte Danskarna i oordning; men de samlade sig snart, och ett Finskt regimente blef slaget på flykten. Öfverste Nils Bjeike höll dock stånd med sitt regimente, ehuru nästan alla hans office- -rare stupade omkring honom, l^onung Carls häst blef skjuten, men han sprang upp på en annan och samlade till sig några sqvadroner rytteri, med hvilka han ilade till Bjelkes undsättning. Sjelf var han främst i spetsen vid anfallen, som skedde med stor tapperhet, ehuru Svenskarne med sina små hästar voro sämre beridna än Danskarna. Slutligen måste den Danska venstra flygeln begifva sig på flykten. En del af Danskarna, som sökte komma öfver isen, der först Svenskarna oskadade tågat öfver, omkoiq, emedan isen nu brast under dem. * Vid den förvirring som uppkom vid detta tillfälle, anställdte de förföljande Svenskarna ett stort nederlag. Konungen ansåg sig nu hafva vunnit segern och vände sig med sitt rytteri till Lund. På vägen erhöll han den underrättelsen, att hans venstra flygel, tillika med fotfolket, som jvar svagt af en. inritad sjukdom, blifvit. slagen af de öfver-lägsna Danskarnes högra flygel. Konungen skyndade då till stället, der hän fann de sina kämpande med stor tapperhet, ehuru de lidit mycket. För att kunna öfverse ställningen, forcerade konungen, sjelf femte, sin häst midt igenom fienderna till en höjd. Då han såg sitt fotfolk duka under, störtade han dit med sitt rytteri, som

utgjorde nio sqvadroner. Anfallet var eldigt, och konungen råkade i hvimlet att skilja sig från de sina och komma emellan tvenne fiendtliga sqvadroner. Han förlorade dock icke sin besinning, utan begyn-te att kommendera Danskarna, liksom han varit deras officer. Han anförde dem då så nära sina Svenskar, att han kunde förena sig med dessa och rop$: "Gå på!" Nu blefvo Dan-rna slagne, så att äfven deras högra flygel måste begifva sig på flykten. Tre kompagnier Holländska matroser, hvtt-ka amiral Tromp landsatt, försvarade äg på en kyrkogård.Svenskarna, "som hade sjöslaget vid Öland att hämnas, angre-po dem med mycken häftighet och nedhöggo - största delen. Segern var fullständig. Sextusen Danskar hade stupat, och tvåtusen voro tagne, tillika med hela artilleriet, lägret och bagaget. Följande dagen hölls på valplatsen Te deum.

Efter slaget vid Lund tågade konungen emot Helsingborg, som intogs, och sedan till Christianstad, der en Dansk besättning af 2,360 man befann sig. Konungen begynte att belägra staden; men han måste så försvaga sin styrka genom afdelningar som utskickades, dels för att rekrytera, dels för att intaga de fästningar, Danskarna ännu innehade, att han endast hade 500 man qvar. Ascheberg var likväl hos honom, och smånigom anlände förstärkningar, så att belägringen kunde fortsättas med alfvar. Konungen var nära att här en dag blifva tillfångatagen. Han befann sig i Åhus j>restgård hos prosten Rönnow, då gården öfverrumplades af fiender. Prostens fru gömde honom i skorstenen, vid första undersökningen, och bortskickade honom sedan, förklädd till dräng, med en kolsäck på ryggen, medan Danskarna syssel-, sattes med förfriskningar.

Konungen sjelf tågade derefter Ull grannskapet af Landskrona, dit han drdg till sig så mycket förstärkningar harf kunde; men Danskarna hade också erhållit förstärkningar, och konung Christian sjelf beslöt att med öfverlägsen styrka angripa Carl. Denne nödgades då draga sig tillbaka för den dubbelt manstarkäre fienden. Han uppställde sig likväl först i full slagtordning, och tycktes i det längsta vilja bibehålla sin ställning; men under det Danskarna beredde sig till en -väntad drabbning, tågade han oförmärkt sina färde. Han blef likväl snart förföljd, men förstod att genrom skickliga manövrer draga sig undan, till dess han erhöll understöd af de trupper, som belägrat Christianstad. Detta tåg, som skedde nästan i en ring, utan att fienden förmådde vinna någon betydlig fördel, anses lika Jirofullt som en vunnen slagt-' ning, Danskarna ryckte - sedermera emot Malmö, som 'de belägrade och stormade. Men fältmarskalken Fabian Fersen, som förde befälet i staden, afslog stormen sä tappert, att*Danskarna med förlast af 3000 man nödgades upphäfva be* lägiingen.

Konung Carl erhöll emediertid underrättelse om ett nederlag, som Svenska flottan lidit i Kjögebugt, der generalamiralen Henrik Horn, i striden mot Danskar och Holländare, förlorade 22 örlogsfartyg. För att hämnas detta, beslöt ko-nnngeu vaga en ny drabbning till lands. Han ryckte derföre, med alla sina krafter förenade, till Landskrona, der Danskar-nes läger syntes på Rönneberga högar, då Svenskarne om aftonen anlände. Men följande morgon var bela den fiendtliga hären liksom genom ett trollslag försvunnen. Ascheberg red förut för att rekognoscera. Slutligen upptäckte han Danskarna gömda bakom en hög jordvall, i hvilken 36 kanoner voro planterade. Då beslöt jumungen att draga sig mera till höger för att taga fienden i flanken. Na blef konung Christian tvangen att ändra sin slagtordning. Sedan han appstållt den på Sirköprings ängar nära staden, angrepo Svenskarna densamma. Konung Carl och Ascheberg kommenderade högra flygeln, och Helmfelt den venstra» Konung Christian anförde sjelf sin högra, liksom i slaget vid Lund. Danskarnas venstra flygel blef först slagen. Deras högra dref deremot den venstra Svenska tillbaka. General Helmfelt slopade, och flera befälhafvare blefvo tillfångatagna. Men i Tirups by be-funno sig 4,000 Småländska bönder, som gjoirde ett tappert motstånd, och general Lybecker ordnade ånyo de Svenska lederna. Då måste fienden fly och lemna sitt artilleri i sticket. Danskarna hade förlorat 2,500 man. Slaget vid Landskrona /häUs den 14 Juli 1077.

Sedan de båda krigshärarna en månad observerat hvarandra, förlorade Danskarna hoppet att kanna bibehålla Skåne* En del af Danska hären afsändes till Seeland och Pommern, medan en annan försökte att undsätta Christianstad, som ånyo af Svenskarna belägrades. I den anl&ndande undsättningens åsyn måste dock staden gifva sig den 4 Augusti samma år.

Hela detta och större delen af följande året förflöt ander endast smärre krigsbedrifter. Carl XI hade under detta krig utbildat sig och sökt ersätta hvad som felades i hansuppfostran. Han hade under föUtågets mödor och faror

lärt sig att skrifva. Då lian i början af 1689 insjuknade, gjorde han sin dödsberedelse. Han sade då till sin hofpredikant Haqvin Spegel, som stod vid hans sjuksäng: ”Jag vet, att af mig mycket skall fordras, efter mig mycket varit betrodt. Men Gud, som hafver lagt bördan på mig, har sett, att jag liaft en hörsam vilja: kraften gifver Han efter sitt behag. Klokhet och vishet hafver jag icke svurit mina undersåter, utan trohet x>ch rättrådighet. Dock hafver jag älskat och vördat det förra och städse bevisat det sednare, ja, med så full* alfvar, att jag deruti aldrig viker lör någon.” Med dessa ädla tänkesätt, kunde konungen ieke annat än högt skatta det ridderliga mod, som hans befälhafvare visade. Så visste han att tärdera Johan Gyllenstjernas trohet , då denne afrådde honom •att ge vika för fiendernas öfvermakt, ehuru flera af de andra officérarne -tillstyrkte henom att begifvä sig ifrån kriget och tänka på sin egen personliga säkerhet. ”Ehuru ingenting i verlden,” sade Gyllenstjerna, ”är mig dyrbarare än konun-•gens liöga person, ville jag dock hellre bära min herre efter *ett tappert fäktande död i sitt tält, än se bonom nesligen vända *om till Sverige.”

Emellertid hade fredsunderhandlingar blifvit började emellan de krigförande makterna. De slutades ändtligen så, att "freden blef undertecknad i Fontainebleau den 2 September t>ch i Lund den samma månad 1679. Sverige återfick i denna fred alla de länder det förut egt i Tyskland, jemte alla kanoner som blifvit tagna i kriget. Äfven mot Danmark bi-toehöll Sverige de af konungens fader eröfrade land9kaperna. Kriget hade dock förstört dem, och hela landet hade lidit djupt deraf. Det hade kostat riket öfver 50 millioner riksdaler, 100,000 menniskor och 40 af rikets bästa örlogsskepp.

Återblick: Carl XI:s uppfostran. Frederna. Förmydare-regeringen. Den unge konungens vänner. Krigets utbrott. Wrangel i Tyskland. Königsmark. Strandningen på Bornholm. Konung Christian V. Skåne. Snapphanarne. Flottan. Sjöslaget vid Öland. Ugglas död. Konungens bekymmer. Slaget vid Halmstad. Slaget vid Lund. Belägringen af Christianstad. Återtåget från Landskrona. Malmö belägring. Slaget vid Landskrona. Christianstads eröfring. Konungens sjukdom. Gyllenstjernas storsinnthet. Freden.

*

IV. CARL XI:s REGERING.

Efter fredens afslutande afgick grefve Johan Gyllenstjerna såsom ambassadör till Danska hofvet, och höll med största prakt §itt intåg i Köpenhamn. Han skulle derifrån afhemta konung Carls brud. Redan före kriget med Danmark hade* Carl XI blifvit förlofvad med prinsessan Ulrika Eleonora, Danska ko-, n ungens syster. Många både i Danmark och Sverige arbetade emot denna förening, men konungen och prinsessan blefvo fevarandra trogna. Hon visade för alla Svenska fångar, som under kriget fördes till Köpenhamn, en ömhet och välvilja, som befastade konungens böjelse för henne och tillvann henne hela .landets kärlek och aktning. För att understödja de Svenska fångarna, sålde hon och pantsatte sina juveler, slutligen till och med sin förlofningsring.

Den kungliga bruden öfverfördes till Sverige, och konungens bröllop tirades på Skottorp i Halland. Äktenskapet blef, oaktadt drottningens skönhet och ädla egenskaper, icke rätt lyckligt i början, emedan enkedrottningen, för hvilken konung Carl byste den djupaste sonliga vördnad., bemödade sig att af vända hans sinne ifrån hans gemål. Hedvig Eleonora, en furstinna ur Holsteinska huset, hade ifrån barnaåren insupit en fördom emot djet Danska konungahuset, och fann en njutning Uti att nedtrycka och förödmjuka en Dansk konungadotter.

Ulrika Eleonora blef moder åt sju barn, af hvilka trea-?e uppnådde mogen ålder, och dessa hafva alla tre för hela nordens historia en vigtig betydelse.

Carl Gustafs stora tanke, ett herravälde i norden ut-tyredt omkring Östersjön, skulle hafva gjort Sverige förnämligast till en sjömakt. Men den tillintetgjordes genom hans sonson Carl Xfl:s ärofulla olyckor. Carl XI hade så djupt erfarit krigets elände, att han uppgaf verkställigheten af den stora tanken, då den skulle kosta krig. Han beredde dock åt sin framtid medlen att utföra den: han skaffade penningar och soldater.

Rikets penuingeställning behöfde ordnas, statens inkomster ökas och förvaltningen redas. Den sista formyndare-rege-regeringen, hvars syfte var att alknast rikta några af de förnämsta adelsfamiljernä med rikedomar, embeten

och inflytande, hade fortsatt det slöseri med 'kronans inkomster, hvilket utgjorde drottning Christinas högsta nöje. En reduktion, bestående deruli, att staten återtog hvad som genom orätt eller lättsinnighet blifvit förskingradt, hade redan nnder hennes regering kommit i fråga. Carl Gustaf var mannen att verkställa en sådan med kraft men med rattvisa. Men hans krig ryckte hans hjeltekraft åt ett annat håll. Johan Gyllenstjerna var den som förnämligast i hans sons, Carl XI:s, själ inplantade hans planer. Sjelf var Gyllenstjerna en sällsam man. Hans vext var jettelik, och med utomordentliga kroppskrafter förenade han en själ oböjlig men klokt beräknande, till och med listig; en stor oegennytta med bittra, personliga fördomar emot dem som tänkte olika; och hans trohet mot konungen hindrade honom dock icke att befrämja sina egna afsigter. Han var sjelf så djupt öfvertygad om nödvändigheten och klokheten af sina planer, att han, då han icke långt efter konungens bröllop afled, sade på sitt yttersta, att han dog nöjd, ty han visste att hans stora förslager skulle lefva -efter honom och sättas i verket.

Han hade förutsagt sannt. Rikets ständer sammanträdde till riksdag 1680. Bröderna Hans och Axel Wachtmeister ledde öfvcrläggningarna på riddarhuset, der kanslirådet, sedermera kungliga rådet Clas Fleming var landtmarskalk. Man hade uppgjort den planen att öfverrösta adeln och, om den icke i godo ville samtycka, tvinga den med våld att åt konungen medgifva en högre makt och myndighet. Konungen förklarades nemligen icke vara bunden vid någon regeringsform, utån endast vid Sveriges lag och laga stadgar, samt gudi allena ansvarig för sina gerningar. Förut hade flere af de förnämsta bland den högre adeln blifvit sysselsatte, så att de icke kunde intinna sig vid riksdagen. En mängd officerare hade blifvit upphöjda i friherrligt stånd, för att bereda konungen öfvervigt på riddarhuset i den första klassen, som bestod af grefvar och friherrar.

Lärobok i Fäderneti. Hit t, 19Nu föll i Svenska statsförfattningen en beståndsdel, förut varit af den högsta vigt. Det var rådet. Dess makt var grnndad i Sveriges lag, och ehuru dess regeringsanspråk ofta varit öfverdrifvet och måst af kraftiga konungar stafjas, var ddck dess tillvarelse af vigt, emedan det var pligtigt och skyldigt att yttra sig inför konungen öfver alla ärenden. Men rådet ville anses utgöra en medlare mellan konungen och ständerna. Denna dess egenskap förnekades vid 1680 års riksdag af ständerna och erkändes i en ödmjuk skrift af rådet sjelft.

Den genom dessa åtgärder envåldige konungen förvandlade nu rådets egenskap och namn. Hans förnämste tjenare erhöllo namn af kungliga råd i stället för riksråd. En efterräkning skedde med förmyndare-regeringen, och den be-» slutade reduktionen sattes i verkställighet. En kommission, utgörande 36 personer och sammansatt af de fyra riksstånden, nedsattes för att undersöka och döma om alla gods, som fordom tillhört kronan och på något sätt blifvit densamma afh&nda. Enligt denna kommissions domar verkställdes in-dragningen, och en ofantlig mängd gods och egendomar tillföll kronan. Många af de förnämste familjerna störtades från höjden af sitt anseende. Körningens förmyndare och andre höge embetsmån dömdes att återbetala hvad de uppburit, ocli till och med att ersätta dagsverken, hvartill de användt soldater och matroser. Grefvarne Per och Nils Brahe måste återbetala

431,000 daler; Gustaf Bonde 236,000, Gustaf Otto Stenbock 100,000, Carl Gustaf Wrangels sterbhus 256,000 o. s. v.

Sedan Carl XI blifvit beklädd med diktatur, var hans fel, att han antog denna såsom beständig. Han satte gränser för allt annat i Sverige utom sin egen myndighet. Han störtade ett parti, det gamla, högadliga, men föll i händerna på ett nytt, det nya hofpartiet, till en stor del unga män utan hög börd, men af stor förmåga. Desse drefvo framför allt den satsen, att det konungsliga väldet härstammade från Gud och var till sin natur oinskränkt. Denna lära, alldeles stridande mot Sveriges urgamla lag och mot folkets tänkesätt, ålades likväl lärarne vid rikets högskolor att förkunna såsom enm

trosartikel, och den, som vågade draga i tvifveisraål det konungsliga väldets ofelbarhet, blef straffad och förföljd. En mängd mått och steg vidtogos, hvilka förtryckte yttranderätten och sålunda tillintetgjorde en vigtig del af folkets frihet. Konung Carl XI:s personliga rättvisa och vördnad för lagen voro likväl så stora, att den enda svaghet, genom hvilken han kunde missledas, var hans ömtålighet om sin myndighet.

Carl XI:s åtgärder voro kraftfulla och ledde till sitt ändamål. Han behöfde göra sig oberoende af utländska subsidier, och derföre måste en här och en flotta bildas af egna medel. Indelningsverket -infördes för att åstadkomma delta. Bönderna öfver hela riket, bland hvilka förut allt manskap ntskrcfs, blefvo nu ålagda att

underhålla en stående här, så att soldaterna indelades på hemman, hvilka måste bekosta deras underhåll, beklädnad och aflöning. Äfven manskapet på flottan indelades på samma sätt som landhären. Men då afsigten var, atW Sverige skulle, såsom en öfverlägsen sjömakt bevaka Östersjön, förlädes flottan lill det nybyggda Carlskro-na, der den i alla årstider kunde utlöpa och sålunda vara tillhands.

Under konung Carls enväldiga styrelse steg riket alltmera i välstånd och anseende. Belåtenheten blef så stor, att slutligen, på 1693 års riksdag, det sista band som inskränkte konungen, nemligen att han skulle vara bunden af Sveriges lag och laga stadgar, borttogs. Det förklarades då, att: ”Gud, naturen, arfsrätt och ständernas förklaring hafva satt kunglig majestät, dess lifsarfvingar, man- och qvinnkön, till' en en-vålds-, allom bjudande och rådande suverän konung, den ingen på jorden är för sine aktioner responsabel, utan har makt och våld efter sitt behag och som en christelig konung att rike sitt styra och regera.”

Många voro konungens inrättningar för landets inre för-kofran. Lagarna förbättrades, vetenskaperna befrämjades och alla nyttiga företag uppmuntrades. Genom tullfriheten i Öresund hade Svenska fartyg företräde framför alla andra nationers i de nordiska farvattnen. Mellan Hjelmaren o<?h Mälaren

19*anlades ett siussverk, och en mängd fabriker uppblomstrade, så att konungen de sista åren af sin regering befriade sitt rike från all bevillning.

Carl XI hade vid sitt frånfälle en Yäl rustad här af 80,000 man, en flotta af 45 örlogsskepp, bemannade med oitikring 12,000 -sjömän, en full skattkammare, och i rikets fästningar ansenliga l)esparingskassor. Han hade betalt den skuld, hvari riket häftade, 20 millioner daler. Statskontorets liassa egde 2 millioner, och konungens enskilda 6 millioner daler siffvermynt.

Återblick: Carl XI:s förlofning. Ulrika Eleonora. Carl Gustafs politik. Carl XI:s politik. Rikets penningeställning. Reduktionen. Johan Gyllenstjerna. Riksdagen 1680. Rådets fordna betydelse. Förmyndare-regeringens räkenskap. Det nya hofpartiet. Dess system. Indelningsverket. Envåldsmakten. Konungens inrättningar. Rikets välstånd.

*

V. CARL XI:s FAMILJELIF.

Konung Carl XI var en man af medelmåttig storlek, något halt efter ett benbrott i ungdomen, vänlig, förtrolig, välvillig, men häftig och uppbrusande till sitt lynne. Hans helsa var icke den bästa, ehuru han var i stånd till de största kroppsliga ansträngningar. Han .var stark ryttare, skickUg jägare, god sjöman, för öfrigt tarflig, fann sitt högjsta nöje i tlen enkla husliga sammanlefnaden oeh hade en djup, oskrym--tad gudsfruktan. Han kunde i sin hetta förgå sig, så att 4tan en gång, då riksrådet Liewen var inne hos honom, blef så uppbragt, att han slog upp dörren och ropade åt vakten: ”skjut ihjäl den hunden!” Då de häpna drabanterna föllo på knä, sansade sig konungen * omfamnade Liewen och bad honom om förlåtelse. Mot sin gemål var han i början kallsinnig.

tJlrika Eleonora tillbragte mest sin tid i enslighet. Hon trifdes bäst på Garlbergs lustslott i grannskapet af Stockholm. Hennes sysselsättning bestod i hennes barns uppfostran och utöfvandet af välgörenhet emot behöfvande. Så långt hon förmådde, understödde hon dem, som lidit af reduktionen, anlades ett siussverk, och en mängd fabriker uppblomstrade, så att konungen de sista åren af sin regering befriade sitt rike från all bevillning.

Carl XI hade vid sitt frånfälle en Yäl rustad här af 80,000 man, en flotta af 45 örlogsskepp, bemannade med oitikring 12,000 -sjömän, en full skattkammare, och i rikets fästningar ansenliga l)esparingskassor. Han hade betalt den skuld, hvari riket häftade, 20 millioner daler. Statskontorets liassa egde 2 millioner, och konungens enskilda 6 millioner daler siffvermynt.

Återblick: Carl XI:s förlofning. Ulrika Eleonora. Carl Gustafs politik. Carl XI:s politik. Rikets penningeställning. Reduktionen. Johan Gyllenstjerna. Riksdagen 1680. Rådets fordna betydelse. Förmyndare-regeringens räkenskap. Det nya hofpartiet. Dess system. Indelningsverket. Envåldsmakten. Konungens inrättningar. Rikets välstånd.

*

V. CARL XI:s FAMILJELIF.

Konung Carl XI var en man af medelmåttig storlek, något halt efter ett benbrott i ungdomen, vänlig, förtrolig, välvillig, men häftig och uppbrusande till sitt lynne. Hans helsa var icke den bästa, ehuru han var i stånd till de största kroppsliga ansträngningar. Han .var stark ryttare, skickUg jägare, god sjöman, för öfrigt tarflig, fann sitt högjsta nöje i tlen enkla husliga sammanlefnaden oeh hade en djup, oskrym--tad gudsfruktan. Han kunde i sin hetta förgå sig, så att 4tan en gång, då riksrådet Liewen var inne hos honom, blef så uppbragt, att han slog upp dörren och ropade åt vakten: ”skjut ihjäl den hunden!” Då de häpna drabanterna föllo på knä, sansade sig konungen * omfamnade Liewen och bad honom om förlåtelse. Mot sin gemål var han i början kallsinnig.

tJlrika Eleonora tillbragte mest sin tid i enslighet. Hon trifdes bäst på Garlbergs lustslott i grannskapet af Stockholm. Hennes sysselsättning bestod i hennes barns uppfostran och utöfvandet af välgörenhet emot behöfvande. Så långt hon förmådde, understödde hon dem, som lidit af reduktionen,och fällde förböner för dem lios konungen, ehuru liao, i öf-vertygelsen om rättvisan och nödvändigheten af sina mått och steg, mångon gång vägrade att höra henne.

Hennes äldsta dotter, Hedvig Sofia, var en prinsessa af 4e älskvärdaste egenskaper. Man berättar om henne ett naturfel, nemligen att hon egde två tummar på hvarje hand. Hennes skönhet och dygder hafva efterlcmnat ett älskvärdt minne. Hon blef förmäld med hertig Fredrik IV af Holstein. Af Ulrika Eleonoras fem söner uppnådde endast Carl XII mogen ålder. Den yngsta dottren, Ulrika Eleonora d. y., blef .sedermera regerande drottning i Sverige*-

I sina senaste år var drottning Ulrika Eleonora d. ä» nästan beständigt sängligande. Efter den vackraste dödsbere-delse ailed hon på Carlberg 1693. På sitt yttersta undanbad hon sig all bcgrafnings-ceremoni, emot det att kostnaden skulle utdelas ibland de fattiga. Men konungen, som nu bättre lärt känna hennes värde och sörjde henne innerligt, lät utdela ibland de fattiga, enligt hennes önskan, betydliga summor, och gaf henne icke desto mindre en kunglig begrafning, allt på sin egen bekostnad, utan rikets betungande.

Carl XI:s krämpor ansågos ofta såsom symptomer af förgift; men vid öppnandet af hans lik fann man de inre de-larne fulla af onaturliga vexter, hvilka förklarade hans sjuklighet. Han beredde sig under sin sista sjukdom värdigt och christeligt till döden. ”Jag märker,” sade han, ”att min gu& sänder bud och kanske unnar mig ro hos sig, efter jag alls-ingen har här på jorden.” Han afled den 5 April 1697.

Återblick: Carls utseende och lynne. Ulrika Eleonora. Hennes sysselsättningar. Hennes barn. Hennes dödsberedelse och sista önskan. Konungens sjuklighet och död.

*

VI. CARL XI:s SAMTIDA.

Johan Gyllenstjerna (f. 1635) hade åtnjutit en vårdad uppfostran; men hans seder voro råa, liksom hans utseende. Han kallades ”starke Jan” och kunde med blotta händerna och fällde förböner för dem lios konungen, ehuru liao, i öf-vertygelsen om rättvisan och nödvändigheten af sina mått och steg, mångon gång vägrade att höra henne.

Hennes äldsta dotter, Hedvig Sofia, var en prinsessa af 4e älskvärdaste egenskaper. Man berättar om henne ett naturfel, nemligen att hon egde två tummar på hvarje hand. Hennes skönhet och dygder hafva efterlcmnat ett älskvärdt minne. Hon blef förmäld med hertig Fredrik IV af Holstein. Af Ulrika Eleonoras fem söner uppnådde endast Carl XII mogen ålder. Den yngsta dottren, Ulrika Eleonora d. y., blef .sedermera regerande drottning i Sverige*-

I sina senaste år var drottning Ulrika Eleonora d. ä» nästan beständigt sängligande. Efter den vackraste dödsbere-delse ailed hon på Carlberg 1693. På sitt yttersta undanbad hon sig all bcgrafnings-ceremoni, emot det att kostnaden skulle utdelas ibland de fattiga. Men konungen, som nu bättre lärt känna hennes värde och sörjde

henne innerligt, lät utdela ibland de fattiga, enligt hennes önskan, betydliga summor, och gaf henne icke desto mindre en kunglig begrafning, allt på sin egen bekostnad, utan rikets betungande.

Carl XI:s krämpor ansågos ofta såsom symptomer af förgift; men vid öppnandet af hans lik fann man de inre de-larne fulla af onaturliga vexter, hvilka förklarade hans sjuklighet. Han beredde sig under sin sista sjukdom värdigt och christeligt till döden. ”Jag märker,” sade han, ”att min gu& sänder bud och kanske unnar mig ro hos sig, efter jag alls-ingen har här på jorden.” Han afled den 5 April 1697.

Återblick: Carls utseende och lynne. Ulrika Eleonora. Hennes sysselsättningar. Hennes barn. Hennes dödsberedelse och sista önskan. Konungens sjuklighet och död.

*

VI. CARL XI:s SAMTIDA.

Johan Gyllenstjerna (f. 1635) hade åtnjutit en vårdad uppfostran; men hans seder voro råa, liksom hans utseende. Han kallades ”starke Jan” och kunde med blotta händernautdraga en hästsko, krama tillsammans en tjock silfvcrbägare uch linda en spik omkring fingret. Hans vältalighet, hans skarpa blick och djerfva mod gjorde honom fraktad. På sin ambassad till Köpenhamn anställde han en bankett, vid hvilken han och hans gäster betjenades af förnäma ädlingar i silf-verlivré och med laddade karbiner. Cnder måltiden spridde sig bland gåsterna underrättelse om de laddade gevären och väckte någon fruktan för ett förrädiskt anslag af den vildsinnade värden. Han kallade då fram de beväpnade, lät åt hvarje gäst räcka en karbin och bad dem följa sitt exempel. Han spände derefter hanen, fyllde pipan med vin, satte den för sina läppar och under uttryck af: ”skål för våra konungar!” tömde drycken och sköt kulan i taket. Följden blef likväl en duell emellan honom och den tappre Gyllenlöw, ståthållaren från Norrige, hvilken icke uppgaf sina misstankar. Ingendera blef dock skadad. — Man trodde Gyllenstjer-na tillstyrkt konungen att, såsom en följd af de åsigter han ingifvit honom, göra mindre afseende på sina Tyska provinser, af hvilka Sverige icke njöt någon verklig fördel, utan i stället söka att eröfra Norrige samt derefter afsäga sig all gemenskap med de öfriga makternas politik och endast tänka på utvecklingen af sina egna krafter och på sin egen förkofran. Gyllenstjernas planer inom landet, beträffande reduktionea och konungamakten, sattes i verkställighet efter hans död, som inträffade få veckor efter konungens bröllop 1680.

Rutger von Ascheberg (f. 162!) hade vid Carl X:s död bevistat tolf stora fältslag, deribland slagen vid Nördlingen, Jankowitz, Leipzig och Warschau. Carl X hade skftakt honom sin egen värja, sitt kungliga skärp och en guldkedja af tusen dukater. Också hade Ascheberg förtjent dessa belöningar. Under sina serskilda ströftåg hade han tagit 6000 fångar. Det var han, som förmådde Carl XI lill slaget vid Halmstad, och konungen erkände sjelf, att Ascheberg varit hans lärmä-stare i kriget, samt att gud genom honom gifvit segren vid Landskrona. Efter kriget blef han general-guvernör öfver Skåne, och utmärkte sig i denna befattning genom rättvisa, nit och klokhet. Han dog 16$3.Simon Grundel Helmfelt (f. 1617) deltog redan i slaget vid Leipzig 1631. Han tjente sig opp grad för grad, och blef anförare för Torstensons eget regimente, det så kallade Blå Regimentet Under Carl X:s tid var han befälhafvare i Riga, (Mi afslog ett anfall, som en Rysk krigshär af 100,000 man gjort på staden. I Skånska kriget var han en af de mest utmärkta befälhafvarne. Helmfelt var en tapper krigare, som genom egna förtjenster nppstigit till värdigheten af fältmarskalk. Vid en begrafning i Stockholm hade en ung grefve Douglas fått sin plats efter Helmfelt i processionen. Förtörnad deröfver, att lians höga börd icke sattes öfver fältmarskalkens förtjenster, utmanade den unge grefven den gamle krigaren. När utmaningen framfördes till Helmfelt, sträckte lian ut sin ärrhölj-da hand, och säde: ”Denna liand har mot rikets fiender fört svärdet så många år, att den icke är lysten efter en pojkes blod.” Han var nära §0 år gammal, då han i slaget vid Landskrona blef skjuten,

Hans Wachtmeisler (f. 1641) utmärkte sig i sin ungdom både i utländsk och Svensk tjenst. 1 Danska kriget tje-nade han så väl till lands som sjös. I slaget vid Lund blefvo tre hästar skjutna under honom. Det var han, som förmådde konungen att anlägga en hamn för örlogsflottan i Bleking. Vid Trotsö var ett tjenligt ställe till en

sådan. Den befåstades, och en stad anlades, som erhöll namnet Carlskro-na (16S0). Genom han& åtgärd befann sig Svenska örlogs-flottan vid Carl XI:s död i sådant skick, att hon utån motsägelse egde Öfverväldet i Östersjön. Hans Wachtmeister förde sjelf, på sin ålderdom, den unge konung Carl XII öfver hafvet* Då han slutligen en gång skulle göra resan från Carlskrona till Stockholm, skenade för honom hästarna i en brant backe i Östergötland, och han skadades så illa, att han endast med största svårighet kunde föras till hufvud-staden, der han atted 1714.

Bengt Oxenstjema (f. 1623) inträdde under Christinas senaste regeringsår i statens tjenst, Under Carl X användes han vid de fredsunderhandlingar, som föreföllo. Han var sedermera i rådet den mest betydande, sedan han störtat MagnusGabriel De la Gardiés planer. CSTl XI följde hans poliliska åsigter; och del är lill honom, som Carl skrifver dessa af en konung märkvärdiga ord: ”Jag kan aldrig tillfyllest berömr-ma och méd tacksamhet erkänna emot eder den stora tjenst, som icke står med millioner penningar att uppväga, det jag, näst gud, hafver att tacka och tillskrifva eder* det jag och mitt rike hafva i sju år njutit den önskeliga freden, och beder, J viljen icke tröttna, utan ännu framgent framhärda, emedan jag mig alldeles, näst gud, kan på eder förlita.” Efter Carl XI:s död var han en bland Carl XIT:s föimyn-dare. Han dog 1702, och i grafskriften benämnes han: ”fyra konungars tjenare* trennes rådsherre och tvennes förste minister.”

Gustaf Bonde (f. 1620) var en man af mycket förstånd och klokhet, serdeles i finanserna. Det var för att motverka honom, som De la Gardie understödde Palmstruch och hans bank. Bonde blef riksstallmästare och åtnjöt stort förtroende, då han sednare blef ”inspector” för den i början $f Carl XI:s regering inrättade riksbanken. Han afled 1667.

Fabian Versen (f. 1626) förvärfvade ett ärofullt namn i Tyskland unde& Wrangels befäl, i Danmark under Carl X, och i Skåne. Han blef fältmarskalk och kort före sin död 1677 riksråd.

Matthias Björnklou (f. 1607) var son af en mjolnare. Sedan han vunnit sin bildning såsom lärare för grefve Magnus Gabriel De la Gardie, upptog honom drottning Christina och begagnade honom på den diplomatiska hanan. Han var sysselsatt med flera utrikes beskickningar, till dess han 1664 blef riksråd. Han uppträdde nu i rådet och sökte på allt sätt motverka sin fordna lärjunges planer. Han var en arbetsam, lärd och skarpsinnig, redlig, frisinnad och gudfruktig råds-herre. Han förklarade sig strängt emot systemet att emotta-ga subsidier, och då han motarbetade det farliga kriget, hvari förbundet med Frankrike hotade att inveckla Sverige, hade hans verksamhet varit så öfverdrifven, att han insjuknade och dog 1671.Sten Bjelke (f. 1624) Var riksskattmästare och hörde äfven till dem, som motarbetade den Fransyska alliansen. Han var vän af Gyllenstjerna och Björnklou och var serdeles verksam vid reduktionen. Dog 1684.

Erik Lindschöld (f. 1634) var so» af en borgmästare i Norrköping. Carl XI upphöjde honom till riksråd, och han kan anses nästan som konungens högra hand vid den inre förvaltningen. Han var äfven en lycklig skald, och hans största arbete heter ”Den store Genius,” ett slags operett, som innehåller stycken af verklig förtjenst. Han afled 1699.

Gustaf Rosenhane (f. 1619), president i Dorpts Hofrätt, har i en följd af etthundra sonetter besjungit sin kärlek till ett okändt fruntimmer, som han kallar Venerid. Sina arbeten har han utgifvit under namn af ”Skogekär Bergbo.” Död 1684.

Lars Johansson Lucidor (f. 1650) röjde som 6tudent vackra anlag, men blef för ett äfventyr med fröken Magdalena Sjöblad dömd till landsflykt. Han lefde högst ulsväfvan-de och blef slutligen på ett värdshus ihjälstucken 1674 af en uppretad officer. Hans skaldestycken äro dock af ett verkligt värde. Till de bästa höra åtskilliga psalmer.

Professor Jakob Arrhenius (f. 1642) är äfven såsom psalmförfattare utmärkt. N:o 213 år hans vackraste psalm. Dog 1725.

Haqvin Spegel (f. 1645)“, Carl XI:s hofpredikant och slutligen Svea rikes erkebiskop, har författat ”Guds Verk och Hvila,” ett andeligt poem, som beskrifver skapelsen, samt der-jemte flera andra skaldestycken och psalmer.

Han dog 1714.

Jesper Svedberg (f. 1653 -J- 1735), biskop i Skara, år ftfven utmärkt psalmförfattare samt har arbetat mycket på Svenska språkets förbättring.

Återblick: Gyllenstjerna. Ascheberg. Helmfelt. Wachtmeister. Oxenstjerna. Bonde. Fersen. Björnklou. Bjelke. Lindschöld. Rosenhane. Lucidor. Arrhenius. Spegel. Svedberg.

*

VII. CARL XII.

Vid drottning Ulrika Eleonoras dödssång" stod hennes elfvaårige son Carl. (Han var född den 17 Jnni 1682.) Hon sade till honom: ”Da, som efter din fader är bestämd att regera, vinnlägg dig att vara din höga lycka vård och att följa ilin faders fotspår. Var en god broder mot dina yngre syskon, som behöfva din hjelp och råd!’1

Carl erhöll en utmärkt uppfostran. Hans kunskaper voro ganska vidsträckta. Men en besynnerlig egensinnighet röjde sig hos honom redan tidigt. Då han var 7 år gammal, yttrade han sina föresatser, i det han sade: ”Man bör vara from som ett lam,'liflig, hafva hjerta i kroppen; mot sina fiender skall man visa sig som ett rytande lejon.” Det enda, som kunde förmå honom till lydnad för sina lärare, var deras framställning om äran. Han ville icke tala fransyska, emedan han påstod, att hans eget modersmål var lika godt som Fransmännens. Hans envishet var så stor, att han hvarken med godo eller ondo kunde förmås att ändra hvad han en gång sagt. Vid tolf års ålder sköt han sin första björn, och blef sedan en utmärkt jägare. Ingen kunde rida båttre än han.

Han var 14 år gammal, då hans fader dog. Enkedrott-ningen Hedvig Eleonora, hans farmoder, var främst i förmyndare-regeringen, som för öfrigt bestod af fem rådsherrar. Vid en derpåföljande liksdag yttrade Carl sin önskan att genast få tillträda regeringen. Kanslirådet grefve Piper förstod att vinna ständerna för konungens önskan, och vid 15 års ålder blef Carl förklarad för myndig. Hans kröning skedde med stor högtidlighet, ehuru många spådde olyckor af hans ungdom. Bland dessa den redlige prosten Boetliius i Dalarna, som valde till text för en predikan: ”Ve det land, hvars konung ett barn är!” Han blef derföre kastad i häkte.

Carl XII tillbragte sina första regeringsår med vilda nöjen. Hans lust bestod i jagter, slädfarter, fäktningar och ridter. Hans ifrigaste kamrat i alla vågstycken var grefve Arvid Bernhard Horn, som börjat sin bana i utländsk krigs-tjenst, der hag deltagit i många strider och vunnit mycken ära.Då Sveriges grannar förnummo, att landet regerades af en så Ung konung, hvilken icke sysselsatte sig med annat ån förströelser och lustbarheter, begynte de tänka på att återfå de eröfringar, som Sverige fordom gjort. I Ryssland regerade czar Peter I, som gerna ville ega en hamn vid Östersjön, hvarifrån han dock stängdes af Svenskarnes besittningar. I Polen regerade konnng August, Carl XII:s kusin, som tillika var churfurste i Sachsen. I Danmark var Fredrik IV konung. Desse furstar ingingo med hvarandra förbund att kufva Carl. Sverige hade hittills varit den första makt i norden, och det Svenska namnet var vördadt öfver helaverlden, alltsedan Gustaf Adolfs tid. Men czar Peter, som insåg huru mycket kunde göras af det ofantliga Ryska riket, beslöt att upphöja det till den förnämsta makt i Europa, och lyckan har sedermera bistått Ryssland, så att det oupphörligt inkräktat det ena landskapet efter det andra, så väl från Sverige som från sina andra grannar.

Då underrättelsen kom om fiendernas anfall, yttrade Carl, på en gång upphörande med sina lustbarheter: ”jag hade tänkt att icke börja något krig, men jag skall också aldrig sluta ett rättvist, förrän fienden ångrat sig.” Carl var öfvertygad om Sveriges öfverlägsenhet, och frågade icjie efter statskonst och beräkningar. Han gaf befallning att förstärka krigsfolket mot Ryska och Polska gränsen. Befälhafvaren i Riga, den gamle Erik Dahlberg, försvarade sig manligt. Carl sjelf beslöt att först straffa Danmark, som angripit hans svåger, hertigen af Holstein. Den Svenska flottan, anförd af den gamle Hans Wachtmeister, var 38 linjeskepp och 10 fregatter stark samt förde öfver 2000 kanoner. Carl XII gick med densamma öfver till Danmark, och landsteg vid Humle-beck. Han var en af de första, som sprang i vattnet och vadade till lands. Danskarne drefvos undan, och Carl beredde sig att tåga

mot hufvudstaden. Han behandlade Danska folket med godhet, och bönderna sade, då de besökte hans låger: ”Gud välsigne eders majestät! J gören oss intet ondt, ty j ären vår fromma Ulrikas son.” Konungen i Danmark insåg nu, att intet annat ån en skyndsam fred kunde räddalians hufvudstad och flotta. Underhandlingarna derom höllos i Traventlial vid Trave, och freden kom till stånd på båttre vilkor, ån Danmark haft skäl att hoppas. De gamla fördragen förnyades, och Danmark måste endast betala en skadeersättning af 260,000 riksdaler. (Den 18 Aug. 1700.)

I sjelfva lägret på Seeland infann sig ett sändebud från Ryska czaren, för att betyga hans fredliga tänkesätt. För alla andra än Carl, som dömde regenternas uppförande efter sina egna känslor af rättvisa och ära, skulle likväl ryktena om Rysslands krigsrustningar varit mera oroande. Han trodde dem icke förr, än han, vid återkomsten från Danmark, på en gång erfor Ryska krigsförklaringen och Ryssarnes infall i Ingermanland med en ofantlig styrka.

Nu vaknade hans harm, och han beslöt att tukta de förrädiska. Han seglade öfver till Liffland, der en Rysk arme var sysselsatt att belägra Narva. 1 spetsen för 8,300 Svenskar skyndade Carl genom ett pass, hvilket Ryssarne öfver-gåfvo, den belägrade staden till undsättning. Hertigen af Croy förde befälet öfver den Ryska hären, hvilken blifvit uppskrämd af flyktingarna från det eröfrade passet. Hertigen be fäs tade sin ställning rundtomkring det belägrade Narva och vände sina 145 kanoner emot de punkter som hotades af Svenskarna.

Den 30 November om morgonen ryckte Svenskarne fram ur en skog. Tvenne raketer gåfvo tillkänna deras ankomst och besvarades från Narva. Svenskarne uppställde sig, midt-under fiendens kanoneld, på tvenne linjer, infanteriet i midten, kavalleriet på flyglarna. Högra flygeln anfördes af general Otto Wellingk, den venstra af general Rehnskiöld. Artilleriet utgjorde 37 kanoner. Carl sjelf befann sig med sina drabanter på venstra flygeln, der han hoppades träffa cz&r Peter sjelf. Förgäfves utmanades Ryssarne medelst dubbel Svensk lösen. De förblefvo orörliga i sina förskansningar. Klockan tu på eftermiddagen beslöt Carl att anfalla dem. Hela dagen hade vädret varit klart. Men jpst som Svenskarne satte sig i rörelse, mulnade luften och yrmoln af snö och hagel blåste Ryssarna i ansigtet. Gynnade häraf framträngdeSvenska kolonnerna obemärkta till bredden af grafven framför Ryssarnes befästning. Anfallet skedde med sådan ifver, att infanteriet inom en fjerdedels timme hade brutit in innanför vallen, der de gjorde öppning för kavalleriet. Då kastade sig Ryssarne på flykten. En brygga ledde öfver Narva-strömmen; men den brast under flyktingarnas mängd, och floden höljdes af lik. Nu störtade sig en massa af flyktingar till en vagnborg, som låg nära stranden, och flere generaler, bland hvilka hertigen sjelf, infunno sig der och uppmanade Ryssarna till tappert försvar. Men striden fortsattes ytterst blodigt, så att massor af lik der hopades. Hvarhelst konung Carl hörde skotten och slagtumultet, dit skyndade han. Den högra flygelns infanteri beordrades till denna punkt, der motståndet ännu fortfor. Men Ryssarnes förvirring var sådan, att allt var sammandrifvet såsom en hjord kreatur, så att'icke tjugu man kunde bringas i ordning. Mot aftonen, under sjelfva stridens gång, utbröt det Ryska nationalhatet mot fremlingar, så att de i hären befintliga Tyskar, utan åtskillnad på ålder och kön, mördades. Hertigen och hans skickjiga officerare måste rädda sig derifrån. De togo sin tillflykt till Dalregimentet, som anfördes af grefve Magnus Stenbock, och lemnade der sina värjor. Natten gjorde slut på striden.

Följande morgon väntade man stridens förnyande. Svenska hären hade nu bemäktigat sig Ryssarnes förskansning och skiljt deras flyglar ifrån hvarandra. Men nu infann sig från vagnborgen furst Dolgoruki, som i sin förtviflan begärde att få dagtinga. Från den motsatta Ryska flygeln, hvars flyende rytteri med stor förlust sökt att simma öfver floden, anhöll dess sårade befälhafvare också om dagtingan. Således var den herrligaste seger vunnen, som sednare århundradens historia kan uppvisa, och Carl, med sina öfverblifna 7000 man, stod som segervinnare öfver 80,000 man, herre öfver det fiendtliga lägret, dess kanoner och troféer. Af Ryssarne hade

18,000 stupat eller drunknat. Det var omöjligt att behålla fångarna. Till deras bevakning felades manskap och till deras underhåll Hfsmedelt De afväpnadeg derföre och fingo tågam

hem. Bryggan återställdes, och öfver den gick deras tåg. Det varade ifrån morgonen intill sena aftonen och fortsattes följande dagen. Fångarna gingo harhufvade och med en käpp i handen i stället för sina aflemnade

vapen. Carl behöll de fiendtliga officerarna och visade dem det största ädelmod. Äfven den utplundrade hertigen blef understödd af sin besegrare.

Under slaget hade Carl sjelf varit med öfverallt i den hetaste striden. Flere officerare och adjutanter stupade omkring honom. En muskötkula stannade i hans halsduk, och då han skyndade till Ryska vagnborgen, red han ned sig i ett moras, der han förlorade sin värja och den ena stöfveln, då han bjef uppdragen af sitt folk. Under hela den öfriga tiden af drabbningen red han med endast en stöfvel.

Efter segern vid Narva ansåg Carl Ryssarna för så -vanmäktiga fiender, att han beslöt föra kriget emot Polen.

I spetsen för sina hjeltar framtågade han genom vinter och saö, öfver strömmar och skogar, öfver öknar och kärr. Hela hans fälttåg var en kedja af äfventyr, det ena sällsammare än det andra. Hvarhelst han mötte fienden, om den var ån så öfyerlägsen, slog han den. Hans generaler Magnus Stenbock, Adam Ludvig Lewenhaupt, Carl Gustaf Rehnskiöld, Arvid Bernhard Horn o. fl. utförde i tåflan lika lysande bragder.

Vid Diinafloden stod konung Augusts krigshär. Carl be- ’ slöt att gå öfver floden den 20 Juni 1701 och angripa fienderna. Deras antal var 10,000 man; men de erhöllo dertill en förstärkning af 19,000 Ryssar. Befälet förde fältmarskalken Steinau. Carl hade med grefve Dahlberg uppgjort planen för Öfvergången. På flera pråmar hade blockhus blifvit inrättade. En afton inskeppade sig 7,000 soldater och 300 ryttare på dessa pråmar för att med dem följande morgon verkställa öfverfarten. Då vinden blåste till fienden, låt konungen antända våt halm på stranden, och röken dref, jem-te massor af krutrök, på fienden, som först började skjuta, då Svenskarne voro på halfva strömmen. På den invid stället belägna Svenska staden Rigas murar, liksom i masterna af de många, äfven fremmande handelsskepp, som lågo på redden, hade massor af fplk samlat sig, för att betrakta detv4ni?de skådespelet. Konungen sjelf gick, noder den skarpaste elden, öfver i en mindre båt med sina grenadierer. -Han var en af de första som sprungo i land. ”Gossar,” ropade han, ”na äro vi här! Gud skall vidare hjelpa oss.” Den Sachsiska armén, uppställd i slagtordning på en äng, nalkades med stora steg, för att tillbakaslådeöfverkomna. Men Svenskarne, med Carl vid deras sida, väntade anloppet med köld, och först när de sågo hvitögat på sina motståndare, gåfvo de, enligt Gustaf Adolfs sed, eld, men denna af gör ande. Sachsarne, förskräckte af första salvan, höllo icke mera stånd, och Ryssarne kastade sig hufvudstupa på flykten. Svenskarne eröfrade då en skans och rigtade dess kanoner mot Sachsarna. M$n desse blefvo åter samlade af sina officerare och gjorde trenne nya anfall. Men alltflere Svenskar kommo öfver floden. Efter trenne timmars strid begåfvo sig äfven Sachsarne på flykten.

Nu inträngde' Carl djupare i Polen. Vid staden Glissow hade, efter omvexlande manövrer under hela året, åter en Polsk armé blifvit samlad. Carl hade 12,000 man under sitt befäl. Fienderna utgjorde 16,000 Sachsare och 8,000 Polackar. Konung August sjelf anförde sin här. Med vanlig tapperhet kämpade Svenskarne, och fienderna uthärdade hela dagen, den 20 Juli 1702, den skärpa striden. Först om aftonen måste konung August kasta sig på flykten. Carl vann slagfältet, fiendernas artilleri och ett betydligt byte. Men under slaget hade Carls svåger, hertig Fredrik af Holstein, blifvit träffad af en kula och afled. Han var en tapper och älskvärd prins, och Carl fällde tårar vid underrättelsen om hans död. Med hertigen föll ett hufvud, som eljest kanhända varit bestämdt att en dag bära Sveriges krona.

Carl förföljde de slagna fienderna. Genom sin snabbhet eröfrade han den stora och folkrika staden Krakau. Medan Svenska härens fanor visade sig på andra sidan om en strömr. hade Magnus Stenbock med ett par hundra man ryckt emot stadsporten och uppfordrat dess befalhafvare att gifva sig. Under samtalet härom anlände Carl sjelf till stället och befallde pi fransyska, att porten skulle öppnas. Förvånad öfverhans befallande ton, tittade kommendanten ut genom porten. Konungen gaf honom di ett piskslag öfver ansigtet, och skaffade, med Stenbocks tillhjelp, opp porten, der de redo in. Drabanter kommo sftart till deras hjelp. Då en löjtnant vfcåe aflossa en kanon emot dem, ryckte konungen tijelf luntan or hans hand: och så blef Krakau intaget med Carl XHts piska.

Nu gjordes fredsförslag, liksom förut flera gånger varit händelsen. Men Carl ville icke lyssna till dem på andra viV-kor, än att Augast afsade sig den Polska kronan. ”Jag sluter icke fred med den trolöse,” yttrade Carl, ”atan

jag skall afsätta honom, om jag än skulle kriga i Polen i femtio år.”

Carl vann en ny seger (den 1 Maj 1703) vid Pultusk; han eröfrade Lemberg 1704, och slutligen var hela Polen underkufvadt. Carl låt då, på en riksdag i Warschau, utkora en Polsk adelsman Stanislaus Leczinski till konung i Polen. Derefter beredde sig segraren att rycka in i sjelfva Sachsen. Han vann slaget vid Gemauerthof (1705), och fältmarskalken Rehnskiöld slaget vid Frauenstadt (följande året). Carl förenade sedermera den del af hären, som han sjelf förde, med sin fältmarskalks och hotade Dresden.

Konung August gjorde nu förnyade fredsanbud. Då alla statsmäns förslager mot Carl XII lika litet uträttade som krigshärar, skickade August sin älskarinna, den för sin utomordentliga skönhet atmärkta Aurora Königsmark, att öfvertala honom till eftergifvenhet. Emedan hon icke erhöll företräde, passade hon på honom, då han red förbi; men Carl lät icke uppehålla sig af hennes skönhet August måste afsäga sig den Polska kronan, och freden slöts i Altranstadt 1706 den 25 September.

Ryssarne hade emellertid begagnat Carls frånvaro i Polen och intagit flera af gränsorterna. Redan 1703 hade czaren besatt landet kring Newaflodens mynning och började der anläggningen af Petersburg, som sedermera blifvit Ryska rikets hufvudstad.

Nu vände sig Carl derföre mot Ryssland. Med en här af 44,000 maii, de tappraste soldater, började han tåget genom

Polen.Polen. Hans vänner rådde honom att angripa Ryssarne i de Svenska gränsprovinserna, der de beständigt oroat Svenskarne, och der czar Peter emellertid börjat anlägga Petersburg. Men Carl ville angripa czaren i hans hufvudstad, och beslöt att tåga mot'Moskwa. Vid ankomsten till floden Beresina, nära staden Holofzin, stodo Ryssarne i slagtordning. Carl såg, vid sin ankomst till strömmen, att deras flyglar lätt kunde hindras att understödja hvarandra, samt alt belägenheten emellan morasen ej tillät dem att röra sig med stora massor på en gång. Med lika mycken djerfhet som fintlighet begagnade han sig deraf, lät om natten silt öfverlägsna artilleri rycka ned till stranden, och bragte snart jom morgonen det fiendtliga till tystnad. Han gick då öfver strömmen med sin hufvudstyrka, slog den ena flygeln och dref den på flykten, medan den andra anfölls af hans djerfva drabanter. Carl hade beräknat, att det Ryska kavalleriet, ehuru till antal öfver-lägset, icke kunde röra sig med större front än det Svenska, så att, då Ryssarne skulle understödja sitt infanteri, Svenskarne icke blott kunde bibehålla sig, utan genom sin öfverlägsna tapperhet drifva dem tillbaka. Denna beräkning, detta begagnande af de fördelar, som både belägenheten och fiendens fällning erbjödo, bidrogo lika mycket till segern, som soldaternas personliga mannamod. De flyende Ryssarne härjade landet rundtomkring, så att Svenska hären led stor brist. General Lewenhaupt, som med en betydlig förstärkning och isynnerhet stora förråder af lifsmedel skulle tåga konungen till undsättning, blef af den förenade Ryska styrkan anfallen vid Liesna, men besegrade densamma, ehuru det visade sig, att Ryssarne nu lärt krigskonsten under de beständiga striderna. Mazeppa, höfding för Kossac-kerna, som bodde i södra Ryssland, hade infunnit sig i Carls läger och erbjudit sig att förena sig med-honom. Carl drog sig derföre ned åt Kossackernas land, llkrän. Staden Pultava var en stark Rysk fästning. Carl beslöt att belägra densamma. Czar Peter försökte att undsätta fästningen. Der föreföll en häftig batalj 1709. Carl hade blifvit sårad och må-

Lärobok t Fädemetl. UitU 20ste låta bära sig |£ en bår. Båren Wef sönderskjuten, och oaktadt sitt sår måste han stiga till häst. Hela Svenska håren blef i grund slagen. Så började en kedja af olyckor, som störtade Sverige från sitt höga anseende ibland Europas makter, och i stället upphöjde Ryssland.

Konung Carl, som ännu kunnat finna utvägar att betvinga sin förnämsta fiende, uppoffrade likväl fäderneslandets * fördelar för sin håg att utföra underbara och äfventyrliga gerningar. Efter det förlorade slaget vid Pultava flydde han, åtföljd af en liten skara af sina trognaste, bort till Turkiet. Omkring 19,000 Svenska fångar blefvo efter detta slag kringspridda i Ryssland, der de på det besvärligaste sätt födde sig bland vilda folkslag. Officerarne anlade skolor, och bidrogo så till fiendernas undervisning och ofta omvändelse till chi ist-na läran: ty många hedningar funnos ännu i Ryssland.

Återblick: Carls uppfostran. Tillträde till regeringen. Hans nöjen. Hans grannar och deras planer emot Sveriges anseende. Danska kriget. Slaget vid Narva. Tåget mot Polen, öfverg&ngen öfver Düna. Slaget vid Clissow. Krakaus intagande. Stanislaus Leczinsky. Freden i Altranstadt. Ryska kriget. Slaget vid Holofzin. Slaget vid Liesna. Slaget vid Pultava. Carl undkommer. Fångarnes öde.

*

VIII. MAGNUS STENBOCK.

Efter slaget vid Pultava repade Sveriges< fiender åter modi Konungarne August och Fredrik beslöto a£t nu angripa Sverige. Konung Stanislaus blef bortdrifven ur Polen, och i Skåne inryckte en Dansk här.

Då uppträdde som fäderneslandets räddare den tappre Magnus Stenbock (f. 1664), som förlorat sin lielsa under kriget i Polen och derföre måst återvända hem. Han samlade em krigshär af bondgossar, ofta klådde i skinnpelsar och träskor. Men Stenbock förstod att lifva drängarnes möd,, och, under det Dansken med åtlöje såg den föga prydliga håren, vanm Stenbock den ena fördelen efter den andra och slog Danskarne vid Helsingborg den 28 Febr. 1710, så att de, efter en stor förlust, med största skyndsamhet flydde tillbaka till See- ste låta bära sig |£ en bår. Båren Wef sönderskjuten, och oaktadt sitt sår måste han stiga till häst. Hela Svenska håren blef i grund slagen. Så började en kedja af olyckor, som störtade Sverige från sitt höga anseende ibland Europas makter, och i stället upphöjde Ryssland.

Konung Carl, som ännu kunnat finna utvägar att betvinga sin förnämsta fiende, uppoffrade likväl fäderneslandets * fördelar för sin håg att utföra underbara och äfventyrliga gerningar. Efter det förlorade slaget vid Pultava flydde han, åtföljd af en liten skara af sina trognaste, bort till Turkiet. Omkring 19,000 Svenska fångar blefvo efter detta slag kringspridda i Ryssland, der de på det besvärligaste sätt födde sig bland vilda folkslag. Officerarne anlade skolor, och bidrogo så till fiendernas undervisning och ofta omvändelse till chi ist-na läran: ty många hedningar funnos ännu i Ryssland.

Återblick: Carls uppfostran. Tillträde till regeringen. Hans nöjen. Hans grannar och deras planer emot Sveriges anseende. Danska kriget. Slaget vid Narva. Tåget mot Polen, öfverg&ngen öfver Düna. Slaget vid Clissow. Krakaus intagande. Stanislaus Leczinsky. Freden i Altranstadt. Ryska kriget. Slaget vid Holofzin. Slaget vid Liesna. Slaget vid Pultava. Carl undkommer. Fångarnes öde.

*

VIII. MAGNUS STENBOCK.

Efter slaget vid Pultava repade Sveriges< fiender åter modi Konungarne August och Fredrik beslöto a£t nu angripa Sverige. Konung Stanislaus blef bortdrifven ur Polen, och i Skåne inryckte en Dansk här.

Då uppträdde som fäderneslandets räddare den tappre Magnus Stenbock (f. 1664), som förlorat sin lielsa under kriget i Polen och derföre måst återvända hem. Han samlade em krigshär af bondgossar, ofta klådde i skinnpelsar och träskor. Men Stenbock förstod att lifva drängarnes möd,, och, under det Dansken med åtlöje såg den föga prydliga håren, vanm Stenbock den ena fördelen efter den andra och slog Danskarne vid Helsingborg den 28 Febr. 1710, så att de, efter en stor förlust, med största skyndsamhet flydde tillbaka till See-land, och hafva sedan aldrig försökt någon landstigning i Skåne,

Svenska rådet hade emellertid börjat blifva alltmera mot-stråfvigt mot konimgefi för hans egenmåktiga förfaranäe, livilket ådrog riket allt större lidanden. Men Stenbock tvingade herrarne att ntrusla flottan, med hvilken han öfverförde en här till Tyskland och vann slaget vid Gadebusch den 20 Dec. 1712, der Danskarne och konung Augusts Tyska trupper blefvo öf-vervunna. Stenbock tågade derefter emot Holstein och intog flera städer. Men då han icke fick från fäderneslandet något understöd, och hans hår dagligen smål te tillsammans, under det fiendernas tillvexte, måste han till slut gifva sig fången i Tönningen den 10 Maj 1713/ Han blef sedermera af Danska regeringen insatt i hårdt fängelse, der han dog af brist 1717.

Stenbock var en lård och mångkunnig herre. Han ål-skade sin konung och sitt fädernesland framför allt. Hans muntra lynne uppehöll* hans soldaters mod, och hans tapperhet var lika stor som hans klokhet Han år en af Sveriges yppersta fältherrar, en like till Torstenson.

Återblick: Kriget förnyas med Polen och Danmark. Missnöje med konungen. Stenbock segrar vid Helsingborg och Gadebusch. Han blir fången. Hans karaktär.

*

IX. CARL XII I TURKIET.

Från PulCava undkom Carl till Bender. Han skickade derifrån sändebud till sultanen i Constantinopel, för att upp* mana honom att angripa Ryssarna. Det lyckades honom, och en Turkisk krigshår instångde den Ryska vid floden Pruth. Men den Turkiska befälhafvaren låt muta sig till fred, hvarvid Inga fördelar betingades för Carl. Sultanen ville förmå honom att återvånda hem till sitt land; men Carl var envis. Sultanen skickade honom betydliga penningsummor till reskostnad; men Carl vägrade ändock alt afresa. Slutligen land, och hafva sedan aldrig försökt någon landstigning i Skåne,

Svenska rådet hade emellertid börjat blifva alltmera mot-stråfvigt mot konimgefi för hans egenmåktiga förfaranäe, livilket ådrog riket allt större lidanden. Men Stenbock tvingade herrarne att ntrusla flottan, med hvilken han öfverförde en här till Tyskland och vann slaget vid Gadebusch den 20 Dec. 1712, der Danskarne och konung Augusts Tyska trupper blefvo öf-vervunna. Stenbock tågade derefter emot Holstein och intog flera städer. Men då han icke fick från fäderneslandet något understöd, och hans hår dagligen smål te tillsammans, under det fiendernas tillvexte, måste han till slut gifva sig fången i Tönningen den 10 Maj 1713/ Han blef sedermera af Danska regeringen insatt i hårdt fängelse, der han dog af brist 1717.

Stenbock var en lård och mångkunnig herre. Han ål-skade sin konung och sitt fädernesland framför allt. Hans muntra lynne uppehöll* hans soldaters mod, och hans tapperhet var lika stor som hans klokhet Han år en af Sveriges yppersta fältherrar, en like till Torstenson.

Återblick: Kriget förnyas med Polen och Danmark. Missnöje med konungen. Stenbock segrar vid Helsingborg och Gadebusch. Han blir fången. Hans karaktär.

*

IX. CARL XII I TURKIET.

Från PulCava undkom Carl till Bender. Han skickade derifrån sändebud till sultanen i Constantinopel, för att upp* mana honom att angripa Ryssarna. Det lyckades honom, och en Turkisk krigshår instångde den Ryska vid floden Pruth. Men den Turkiska befälhafvaren låt muta sig till fred, hvarvid Inga fördelar betingades för Carl. Sultanen ville förmå honom att återvånda hem till sitt land; men Carl var envis. Sultanen skickade honom betydliga penningsummor till reskostnad; men Carl vägrade ändock alt afresa. Slutligenbefallde sultanen, att han med våld skulle aflägsnas. Han blef angripen af en Turkisk krigshär, men försvarade sig länge, till slut endast omgifven af tretio man, i sitt hus (den 11 Febr. 1713). Denna strid kallas kalabaliken vid Bender. Den slutades så, att konungen blef tillfångatagen. Han fördes till Demotika, ett af sultanens lustslott. Der föregaf han, att han var sjuk, ehuru han var vid god helsa. Han låg 43 veckor till sängs, och sysselsatte sig mest med att spela schack.

Slutligen; då Svenska rådet, bekymradt öfver konungens frånvaro, började att tänka på att utvälja hans syster Ulrika Eleonora till riksföreståndarinna, beslöt han begifva sig hem, 1714. Åtföljd af ett par adjutanter, skyndade han, under namn af kapten Frisk, med sådan hastighet till Stralsund, Att han på 14 dagar red 286 mil.

Han dröjde der till slutet af följande året, då han återkom till Sverige, efter 15 års frånvaro. Han medförde ingenting tillbaka, utom sitt gamla mod och sitt svärd.

Återblick: Turkarnes krig mot Ryssland. Kalabaliken vid Bender. Carl sängliggande vid Demotika. Hemresa.

*

X. CARL XII:s DÖD.

Konung Carl fann sitt land alldeles utblottadt, serdeles i grannskapet af Ryska gränsen. Han förlorade dock icke modet, utan beslöt våga allt, för att ännu trotsa sina fiender. Med oerhörda ansträngningar samlade han åter en här. Hans penningförlägenhet blef afhjelpt till en del genom en slug och skicklig minister, baron Görtz, som han tog i sin tjenst ifrån hertigens af Holstein.

Han ryckte emot Norrige för att genom dess intagande söka ersättning för det han förlorat mot Ryssland. Vintern 1718 stod han för Fredrikshall och belägrade denna starka Norska fästning. Man hade godt hopp att kunna bemäktiga sig fästningen, ehuru tappert den försvarades. Söndagen den 30 November befann sig konungen i en löpgraf, hvarifrån han betraktade fästningen. Då blef han befallde sultanen, att han med våld skulle aflägsnas. Han blef angripen af en Turkisk krigshär, men försvarade sig länge, till slut endast omgifven af tretio man, i sitt hus (den 11 Febr. 1713). Denna strid kallas kalabaliken vid Bender. Den slutades så, att konungen blef tillfångatagen. Han fördes till Demotika, ett af sultanens lustslott. Der föregaf han, att han var sjuk, ehuru han var vid god helsa. Han låg 43 veckor till sängs, och sysselsatte sig mest med att spela schack.

Slutligen; då Svenska rådet, bekymradt öfver konungens frånvaro, började att tänka på att utvälja hans syster Ulrika Eleonora till riksföreståndarinna, beslöt han begifva sig hem, 1714. Åtföljd af ett par adjutanter, skyndade han, under namn af kapten Frisk, med sådan hastighet till Stralsund, Att han på 14 dagar red 286 mil.

Han dröjde der till slutet af följande året, då han återkom till Sverige, efter 15 års frånvaro. Han medförde ingenting tillbaka, utom sitt gamla mod och sitt svärd.

Återblick: Turkarnes krig mot Ryssland. Kalabaliken vid Bender. Carl sängliggande vid Demotika. Hemresa.

*

X. CARL XII:s DÖD.

Konung Carl fann sitt land alldeles utblottadt, serdeles i grannskapet af Ryska gränsen. Han förlorade dock icke modet, utan beslöt våga allt, för att ännu trotsa sina fiender. Med oerhörda ansträngningar samlade han åter en här. Hans penningförlägenhet blef afhjelpt till en del genom en slug och skicklig minister, baron Görtz, som han tog i sin tjenst ifrån hertigens af Holstein.

Han ryckte emot Norrige för att genom dess intagande söka ersättning för det han förlorat mot Ryssland. Vintern 1718 stod han för Fredrikshall och belägrade denna starka Norska fästning. Man hade godt hopp att kunna bemäktiga sig fästningen, ehuru tappert den försvarades. Söndagen den 30 November befann sig konungen i en löpgraf, hvarifrån han betraktade fästningen. Då blef hanskjuten af en förrädare genom hufvudet. I dödsminuten lade han handen på sin värja och sjönk i denna ställning mot bröstvärnet.

Den äkta urnordiska dygden tapperhet har aldrig varit fullkomligare förkroppsligad än i Carl XII:s person: ty ett tapprare hjerta än hans har aldrig klappat i ett menniskobröst. Det öfverdåd, hvartill han dref sin tapperhet, var otroligt, och hans namn lyser derföre i sjelfva den nyare historien liksom en romantisk uppenbarelse från sagotiden. Han sjelf var i det adertonde århundradet en gengångare från vikingaålderns mest glänsande dagar. Han var den siste vikingen. En oemotståndlig inre makt ryckte honom ut att söka striden. Sina krig förde han derföre med en oböjlig tro på rättvisan, ett bergfast förtroende till Gud och sitt hjeltemod. Carl XII:s karaktär var ädel och älskvärd, hans sinne öppet för de milda känslorna af syskonkärlek, vänskap och välvilja, samt hans tanke ingalunda inskränkt allenast inom krigets yttre verkningskrets. Han egde en hög bildning och en äfven i filosofiska kunskapsarter uppöfvad tankeförmåga. Han icke blott älskade, utan befordrade med verkligt kunglig

frikostighet vetenskaperna. ”Kroppen är i sig sjelf ett dött väsende,” yttrar han i en samling af tankesatser, som blifvit förvarad åt efterverlden; ”den lefver endast genom själens verkan.” Han fordrade allt af de sinas enskilda förmåga, liksom af sin egen, så att hans krigskonst förnämligast gick ut på att lemna rum åt den djerfvaste personliga tapperhet. Han visste huru mycket han kunde räkna på de kämpars kraft, för hvilka han gick i spetsen, och hans dispositioner voro, efter denna grundsats, lika snillrikt beräknade, som mången annan lysande fältherres efter grundsatsen att ordna djupa massor af krigare till öfvervigt emot fienden.

Efter hans död lefde ännu länge en och annan af hans följeslagare i krigen, och kunde berätta om hans kärlek för sina soldater, hans lugn i faran och hans öfriga personliga dygder. Desse hans krigare kallades efter honom Caroliner.

Återblick: Carls återkomst. Baron Görtz. Tåget mot Norrige. Konungens död vid Fredrikshall. Hans karaktär. Carolinerna.

*

XI. CARL XII:s SAMTIDA.

Adam Ludvig Lewenhaupt (f. 1659 i lägret vid Köpenhamn) var kanske den störste af Carl XII:s fältherrar. Han var utmärkt lika mycket genom bildning och kunskaper som genom tapperhet. Efter segern vid Liesna och nederlaget vid Pultava blef han fången och fördes till Moskwa, der han tillbragte nio år i fångenskap. Efter Carl XII:s död blef han af regeringen utnämnd till fältmarskalk och riksråd, men afled i Moskwa 1719, innan han återsett maka, barn och fädernesland.

Carl Gustaf Rehnskiöld (f. 1651) var lika tapper som hatfull och afundsfull. Man tillskrifver honom nederlaget vid Pultava, emedan han icke, enligt sin pligt, understödde Lewenhaupt. Han blef också fången, men erhöll friheten ännu före konung Carls död, och begaf sig till honom i Norrige. Han får också bära skulden för de stora förluster, som åtgärderna vid hären efter konungens död medförde. Han har derigenom befläckat sin hjelteära. Han afled 1722.

Nicodemus Tessin (f. 1654), son af en Tysk byggmästare, som inflyttat till Sverige, utbildade sina anlag i Italien, hvarifrån han hemkallades för att tjenslgöra såsom hofmtendent. Han uppgjorde ritningen till och förestod byggnaden af det kungliga slottet i Stockholm. Äfven Drottningholms slott och många andra byggnader äro uppförda af honom. Hans befattning yid hofvet hade förvärfvat honom Carl XII:s oinskränkta förtroende, så att konungen utnämnde honom till öfverste hofmarskalk och uppdrog honom inseendet öfver rättegångar och polis inom riket. Men detta uppdrag f&rföU genom konungens död. Han blef sedermera under konung Fredriks regering anklagad att hafva förnärmat konungens majestät och afträdde från sina embeten. Han aled 1728.

David Klöker von Ekrenstrahl, född i Hamburg 1629, var skrifvare vid Svenska ambassaden i Oanabrück, der hans talang att rita väckte uppmärksamhet. Sedan han helt och hållet egnat sig åt konsten, erhöll han någon undervisning i Holland, derifrån han blef inkallad till Sverige, ochenkedrottning Maria Eleonora antagen till hennes hofmålare. Han erhöll understöd, för att utbilda sin talang i Italien, der han flitigt studerade i flera år. Carl X kallade honom tillbaka till Sverige, och han sysselsatte sig sedermera med ypperliga målningar, hvilka ännu beundras. Han dog 1698.

Mådga lärde män hafva utmärkt Carl XII:s tidehvarf. Bland dem nämna vi *Benzelierne,* af hvilka den äldste, *Erik,* var bondeson (f. 1632). Han dog som erkebiskop 1709, och trenne af hans söner blefvo erkebiskopar efter honom och efter hvarandra, Rikshistoriografen *Petrus Lagerlöf* (f. 1648, † 1699), *Christoffer Lejonkrona,* kammarråd (afled i början af 1700-talet), *Gunno Eurelius,* adlad *Dahlstjerna,* öfverdirektör (f. 1658 † 1709), och *Sofia Elisabeth Weber* (f. 1659 † 1730), gift med riksantiqvarien *Elias Brenner,* hafva förvärfvat sig ett namn i Svenska skaldekonstens annaler.

Återblick: Lewenhaupt. Rehnskiöld. Tessin. Ehrenstrahl. Lärde och skalder.

*

4. FRIHETSTIDEN.

I. ENVÅLDSMAKTENS AFSKAFFANDE.

Underrättelsen om konung Carl XII:s död tycktes icke förvana lians sy&ter, Ulrika Eleonora. Hon hade blifvit förmäld med landtgrefven af Hessen-Cassel prins Fredrik, som befann sig vid Svenska hären i Norrige. Ehuru en son af Carls äldre syster Hedvig Sofia ocli den vid Clissow stupade hertigen af Holstein var närmare berättigad till thron-följden, lyckönskade Rådet Ulrika Eleonoiia att varajdrott-ning, med vilkor att hon afsade sig envåldsmakten eller suveräneteten. Bref afsändes till krigshären, der prins Fre-drik var högste befalhafvare, och der han åt sin gemål sökte att vinna kronan, med förbigående af den unge hertigen Carl Fredrik af Holstein, som också befann sig vid ar-men. Men medan Carl Fredrik inneslöt sig i sitt tält, vid underrättelsen om sin morbrors död, för att dölja siu bittra sorg, begagnades tillfallet att vinna hären för Ulrika Eleonora. Krigskassorna utdelades till befälet, och baron Görtz, som var af Holsteinska partiet, blef arresterad. Carl XII hade icke sjelf forordnat om thronföljden. ”Här finnes alltid ett hufvud, som denna krona passar åt,” hade han yttrat: ”Jag har svårt vid att komma dem till att lyda medan jag lefver; huru vill jag vänta, att man skall lyda mig efter min död?” Man framställde hertig Carl Fredrik såsom en vän af suveräneteten, och derigenom förmåddes hären att hylla Ulrika Eleonora, som afsagt sig den. Nu gafs befallning att tåga tillbaka från Norrige. Detta återtåg skedde med en alldeles onödig brådska, så att man med flit uppoffrade och förstörde alla förråder. Fältmarskalken Rehnskiöld lät vid Strömstad spränga och sänka de Svenska skeppen. Vid Uddevalla befallde han, att kanoner, gevär och förråder skulle kastas i sjön vid det osanna ryktet, att Norska hftren vore i antågande emot staden.Emellertid sammankallades en riksdag 1719. Der vid antogs en ny regeringsform, enligt hvilken högsta makten tillhörde rikets ständer. Drottningen måste afsäga sig alla arfsanspråk på kronan, ehuru hon i hemlighet beklagade sig deröfver och yttrade, att hennes medgifvanden stråfvade emot Guds vilja. Men hon blef nu utkorad till regerande drottning genom ständernas val. Konungamakten blef derefter mycket inskränkt, och i rådet, som nu ånyo kallades riksråd, skulle allt afgöras efter de flesta rösterna, livar vid drottningen endast hade två röster. Sveriges konung var sålunda endast president i rådet.

Baron. Görtz blef nu anklagad för sin förvaltning under Carl XII samt, utan att få försvara sig, dömd till döden och afrättad. Denna blodiga grymhet gjorde mycket uppseende, och konung Gustaf III förklarade långt efteråt, i ett bref till hans dotter, domen för orättvis.

Sveriges vigtigaste behof var nu att få fred. Men den köptes endast med stora uppoffringar. En Engelsk minister, Garteret, bedrog på det nedrigaste Svenska regeringen, som också helt och hållet försummat alla försvarsanstalter och med en ovärdig likgiltighet, gom till och med såg ut som illvilja, lemnat landet så öppet, att en obetydlig Rysk styrka härjade hela Svenska kusten, alltifrån Westerbotten till Norrköping, hvarvid en otrolig mängd gårdar, byar och städer brändes. Czar Peter hade, genom Görtz, erbjudit någorlunda drägliga fredsvilkor, men den falske Engelsmannen afstyrkte deras antagande och lofvade, att Sverige icke skulle förlora en tums land af sina besittningar, samt att en Engelsk flotta skulle komma för att hjelpa Sverige att återtaga hvad det förlorat. Men sedan Carteret förmått Sverige att till England afträda ett par Tyska besittningar, ankom den Engelska flottan och användes, i stället för att bekriga Ryssland, till att hota Svenska regeringen och tvinga henne till ett afträ-dande af åndra Tyska besittningar åt Preussen. Sedan England sålunda vunnit sin önskan att beröfva Sverige några Tyska besittningar, förklarade Carteret, att nu fick Sverigesluta fred med Ryssland, bäst det kunde, och förnekade helt och hållet sina löften.

Den olyckliga ställningen ilandet ansågs icke kunna af-hjelpas med mindre, än att riket fick eh konung. Det var detta som Ulrika Eleonora önskade. Hori ville, att prins Fredrik skulle utköras till hennes medregent. Men rikets

ständer valde honom, på 1720 års riksdag, till konung, under namn af Frediiik I (f. 1676), så att hon derigenom förlorade en stor del af sitt inflytande.

Drottning Ulrika Eleonora d. y. var ett inskränkt fruntimmer. Hon älskade sin gemål med mycken häftighet, och gjorde allt för att till honom få öfverlemna en krona, som hon emottagit befläckad med sin broders blod. Hon hyste tifl sin systerson, hertig Carl Fredrik, ett blindt och outsläckligt hat, och har förtjent råttvist tadel för allt det onda hon ådragit landet. Hon lefde indraget till 1741, då hon dog.

Återblick: Ulrika Eleonora d. y. Thronföljden. Svenska hären. Riksdag och ny regeringsform. Görtz aflifvas. Ryska härjningen. Englands bedrägeri. Fredrik I konung. Drottningens karaktär.

*

II. PARTISTRIDERNA.

Carl XII:s krig afslutades ändlligen så, att i freden med Danmark, sluten på Fredriksborg den 3 Juli 1720, afstod Sverige från tullfriheten i Öresnpd och Balterna samt betalade 600,000 riksdaler. Med Ryssland slöts freden i Nystad 1721. Sverige afträdde då Ingermanland; Liffiand, Estland och hela Wiborgs Län. Ryssland, som intagit en stor del af det åfriga Finland, återlemnade detta och åtog sig att betala

2 millioner riksdaler. Af alla Svenska fångar i Ryssland hem-kommo icke mer än 900 marn. Freden med Polen slöts egentligen först 1729, sedan Sverige icke mer hade beröring med Polen.

Vid denna tid började partier att yppa sig i Sverige. I spetsen för dessa ställde sig de utmärktas te män och be-stridde hvarandra högsta inflytandet på regeringsårendena, under det konungens anseende alltmera aftog. sluta fred med Ryssland, bäst det kunde, och förnekade helt och hållet sina löften.

Den olyckliga ställningen ilandet ansågs icke kunna af-hjelpas med mindre, än att riket fick eh konung. Det var detta som Ulrika Eleonora önskade. Hori ville, att prins Fredrik skulle utköras till hennes medregent. Men rikets ständer valde honom, på 1720 års riksdag, till konung, under namn af Frediiik I (f. 1676), så att hon derigenom förlorade en stor del af sitt inflytande.

Drottning Ulrika Eleonora d. y. var ett inskränkt fruntimmer. Hon älskade sin gemål med mycken häftighet, och gjorde allt för att till honom få öfverlemna en krona, som hon emottagit befläckad med sin broders blod. Hon hyste tifl sin systerson, hertig Carl Fredrik, ett blindt och outsläckligt hat, och har förtjent råttvist tadel för allt det onda hon ådragit landet. Hon lefde indraget till 1741, då hon dog.

Återblick: Ulrika Eleonora d. y. Thronföljden. Svenska hären. Riksdag och ny regeringsform. Görtz aflifvas. Ryska härjningen. Englands bedrägeri. Fredrik I konung. Drottningens karaktär.

*

II. PARTISTRIDERNA.

Carl XII:s krig afslutades ändlligen så, att i freden med Danmark, sluten på Fredriksborg den 3 Juli 1720, afstod Sverige från tullfriheten i Öresnpd och Balterna samt betalade 600,000 riksdaler. Med Ryssland slöts freden i Nystad 1721. Sverige afträdde då Ingermanland; Liffiand, Estland och hela Wiborgs Län. Ryssland, som intagit en stor del af det åfriga Finland, återlemnade detta och åtog sig att betala

2 millioner riksdaler. Af alla Svenska fångar i Ryssland hem-kommo icke mer än 900 marn. Freden med Polen slöts egentligen först 1729, sedan Sverige icke mer hade beröring med Polen.

Vid denna tid började partier att yppa sig i Sverige. I spetsen för dessa ställde sig de utmärktas te män och be-stridde hvarandra högsta inflytandet på regeringsårendena, under det konungens anseende alltmera aftog.Arvid Bernhard Horn (f. 16<>4), Carl XII:s vapenbroder, blef premier-minister. Hans anhängare kallades sedermera

Mössor. Han var fiendtligt sinnad emot Ulrika Eleonora och hofvet, som misstänkte honom för att vara en vän af Holsteinska huset Han var stolt öfver sin gamla slägt och den ära han hade vannit i sina bästa år i kung Carls sällskap* På ålderdomen hade han blifvit lugn, och hans värdiga utseende sammanstämde väl med hans kärlek till gamla, stränga seder, hans gudsfruktan och hans välgörenhet. Han for med penningpåsar i sin Yagn, för att alltid kunna utdela allmosor. Hvar gång det klämtade, gjorde han bön. Han ville gerna stå väl hos alla, och sökte derföre att bibehålla freden för landet och dernnder upphjelpa detsamma.

Carl Gyllenborg (f. 1679 -j- 1746), i spetsen för ett annat parti, som kallades Hattar, ansågs omfatta hofvets fördelar. Han var en vitter man, mera lättsinnig än Horn och derföre omtyckt af kung Fredrik. För öfrigt var han icke heller så djupsinnig statsman som Horn. De båda mot hvarandra kämpande partierna tycktes endast hafva för afsigt att undantränga hvarandra, oftast utan afseende på fäderneslandets bästa. Det gick så långt, att utländska hof betalade stora summor till dem, som troddes kunna uträtta något för deras planer. Under riksdagarna sålde man Öppet sina röster. Af ständerna bildades d$t Sekret a Utskottet9 som bestod af vissa fullmäktige af adeln, presterskapet och borgrarne, hvilka undersökte och afgjorde alla saker i hemlighet. Detta utskott var det, som egentligen innehade regeringen under den såkallade Frihetstiden, hvilken rättare borde kallas parti-tiden. Det af-och tillsatte rådsherrarna och bedref sina underhandlingar i tysthet, så att det icke gaf skäl för sina domar.

Vid riksdagen 1726—27 underrättade sekreta utskottet ständerna, att det erhållit dokumenter från konungen och rådet, h var igenom den gamle grefve Wellingk, som var riksråd, ansågs hafva förbrutit sig. Han blef på utskottets befallning arresterad. Ransakningen skedde i hemlighet, och en kommission af ständerna dömde grefven att mista lif och gods. Domen blef dock mildrad till evigt fängelse; men den sjutio-fyra-årige grefveu dog, på resaa till fängelset, i Jönköping. Hans brott bestod derati, att han, pä kung Fredriks begäran, uppsatt ett par koncepter till ett låneförslag. Kungen hade lofvat att förstöra koncepterna, men gjorde det icke, utan framlemnade dem, sedan de varit gömda några år, att begagnas till förföljelsen mot Wellingk.

Vid denna tiden, då Sverige fallit ifrån höjden af sin fordna storhet, hade i hela Europa uppkommit nya förhållanden emellan staterna. Ryssland hade vunnit en sådan öf-vermakt, att man begynte anse det farligt för det öfriga Europa. Men egentligen hade omvexlingen skett så emot all väntan, att statsmännen icke rätt visste, huru saken skulle betraktas. En stor allians, kallad den Hannoverska, bade 1725 blifvit slutad emellan Frankrike, Holland, England och Spanien, och åsyftade förnämligast att hejda Rysslands öfver-makt. En annan, kallad den Wienska alliansen, var s. å. shi-tad emellan Ryssland, Österrike och Polen. England öfver-gick snart till den sednare. Hvardera af dessa allianser ville vinna Sverige på sin sida.

Horn, som framför allt ville bibehålla freden, hade i början slutat sig till Frankrike, såsom Sveriges naturligaste bundsförvandt, dock med mycken försigtighet. Men då Frankrike sökte förmå Sverige alt gripa till vapen, för att återinsätta konang Stanislaus på Polska thronen, ville Horn undvika denna onödiga fara. Han beslöt att närma sig till England och Ryssland. Det var hans plan att ingå förbund med samtliga grannarna, och han kallade en traktat, som ingicks med Danmark, ”första länken i ett allianssystem, hvars ändamål var att bibehålla freden i norden.” Men Franska ambassadören Gaste ja föregaf, att Frankrikes ändamål var återställandet af Sveriges makt, sådan den var genom Westfaliska freden. Dessutom ville Svenska militären gerna hafva krig, för att återvinna sin gamla ära. En mängd Svenska officerare strömmade derföre såsom frivilliga till Stanislaus i Polen. Men han hade ingen framgång, utan måste fly till Frankrike. Det visade sig då, att Frankrike velat nyttja Sverige emot Ryssland i Polen, för a'tt sjelft hafva fritt rådram4Ttt anfalla Österrike., En händelse påskyndade Gyllenborgs och hans vänners öfvergång till Fransyska partiet. Ryskå ministern Bestuscheffs sekreterare rymde med en mängd vigtiga papper till den Fransyska. Gyllenborg, som visste, att deribland funnos bref, hvilka, om de blefvo kända, skulle skada honom, skyndade till Gasteja och förklarade sig för Frankrike. Horn lyckades emellertid att i Sekreta Utskottet 1734 genomdrifva sin plan, att hålla fred med alla partier. Utskottet afböjde deltagandet i kriget för närvarande, men tillkännagaf, att man hoppades Frankrikes bistånd att kunna framdeles begagna sig af omständigheterna: ty Sveriges huf-vudändamål vore ”Frankrikes vänskap, kung Stanislai bästa och Rysslands förnedring.” Én allians slöts derföre 1735 med Frankrike, hvari Horn förbehöll Sverige dess förbindelser med

andra makter. Kort derefter slöts en allians med Ryssland.

Men motpartiet, Hattarne, satte sig i rörelse för att motarbeta Horn. Ungdomen uppeldades med utsigterna af ett ärofullt fälttåg, ocli man föreställde folket, alt Sverige borde återtaga från Ryssland hvad det. förut uppoffrat. General Carl Emil Lewenhaupt, en hederlig men föga djupsinnig man, afhåUen af officerarne, men envis, öfvergick från Horns parti till Gyllenborgs. Grefve Carl Gustaf Tessin, med en lysande vältalighet och Fransysk bildning, uppträdde äfven mot Horn. Utsigterna för den sednare voro sålunda icke lof-vande vid 1738 års riksdag. Så snart Gyllenborg gick öfver på Franska sidan, förlorade hans parti hofvets förtroende, och kung Fredrik närmade sig till Horn; men de tleste riksdagsmän, isynnerhet Sekreta Utskottet, voro af Hattpartiet. En adelsman, Rudenskiöld, yttrade oförtäckt till Horn, att det nu vore tid för honom att taga afskedw Han svarade: ”Jag tackar Gud, som låtit friheten så rotas bland mina landsmän, att en ung man, som ni, kan säga mig sådant.” När Horn insåg sakernas ställning, fann„han sig tvungen att draga sig från regeringsäfendena. Han flyttade till landet, och lefde der såsom enskild, samt bar sitt öde med manlig ståndaktighet. Då en hans vän lyckönskade honom att ega en sådan sinnesstyrka, sade han: ”Tror ni det vajr så konstigt att un-danrödja en åtttoåra gubbe. Konnng GostafAdolf hade Axel Oxenstjerna; jag har tjent kung Carl XII och Sveriges rikfr, dessa tider böra hafva grefve Gyllenborg.” Grefve Horn dog på sin sätesgård Ekebyholm 1742. Gyllenborg blef, sedan Horn tagit afsked, förste minister eller, som det da hette, Kanslipresident. Sekreta Utskottet ntvoterade derefter fem andra riksråd. Då ständerna skulle bekräfta denna dom, utån att känna på hvad skäl den grundades, uppkommo stora oroligheter. På riddarhuset drogo en hop unga officerare värjorna emot lagman Hammarberg, som protesterade mot Utskottets dom. Men blodsutgjutelsen afböjdes, och domen blef af borgare och bönder bifallen. Endast presterna befriade, med stor pluralitet, de dömda, och kunde icke förmås att vika från sin öfvertygelse. För att göra slut på oenigheten, begärde riksråderna sjelfva sitt afsked. Hattarne vanno sålunda segern.

Deras första bemödande var att få krig förklaradt med Ryssland. Detta afråddes af många tänkande patrioter, äfven af Tessin,. som blifvit Svensk ambassadör i Frankrike. M?n såsom förevändning till kriget togs den omständigheten, att major Malcolm Sinclair, på sin hemresa 1739 från Turkiet, der han betalat Garl XII:s skulder, blef mördad af några Ryssar. General Buddenbrock, som hade befälet i Finland, förklarade kriget, innan han hunnit samla hälften af sin hår, som låg fördelad i tvenne läger. Ryssarne angrepo det ena lägret och, oaktadt Svenska, soldaternas tapperhet, slogo dem samt intogo staden Willmanstrand 1741. Svenska flottan ankom, men uträttade intet, emedan sjukdomar uthröto ombord, så att 25,000 man omkommo af elände. General Garl Emil Lewenliaupt erhöll nu Öfverbefälet. Men Ryssarvne togo en omväg och genomskuro hans armé’ ifrån Åbo, så att den nöd* gades kapitulera. En stor del af denna här omkom också af brist. Finland måste derefter hylla Ryska kejsarinnan Elisabet. Hon hade till sin efterträdare utsett sin systerson Carl Peter Ulrik, som under namn af Peter III sedermera en kort tid var kejsare och blef stamfader för nu regerande Ryska kejsarehuset. Han vsu* en son af den från Sverige bortflyt-tade hertigen af Holstein Carl Fredrik, som sedermera blifvit förmäld med czar Peters dotter Anna. Sedan Carl XI:s af-komlingar efter 1809 upphört att regera i Sverige, sitta de på kejsarthronen i Petersburg.

Från det olyckliga kriget skyndade Lewenhaupt och Bud-denbrock till Stockholm, der riksdagen 1742 begyntes. De blefvo af ständerna anklagade för sitt förfarande, och dömda till döden. Boddenbrock halshöggs först; men Lewenhaupt lyckades att rymma till en af sina egna skutor, som låg i Målaren. Skepparen förrådde honom likväl, för att vinna ett pris, som var satt på hans hufvud: och han måste dela Bud-denbrocks öde.

Drottning Ulrika Eleonora hade icke egt några barn, och ständerna blefvo derföre betänkta att åt den gamle kung Fredrik utsp en efterträdare. Nu lofvade Ryssland att sluta fred' med Sverige, om Ryska kejsarinnans systerson, hertig Adolf Fredrik af Holstein, Carl Peter Ulriks kusin, valdes till thronföljare. Kronprinsen af Danmark sökte också att blifva utkorad i Sverige. Bönderna och äfven preste- och borgarstånden ville helst hafva honom. I Dalarne förmärktes isynnerhet en orolig gäsning. Dal regimentet hade lidit mycket i Finska kriget, serdeles vid Willmanstrand. Då några öfverblifna soldater hemkommo och berättade, huru illa allt hade gått, skickade Dalkarlarne ut budkaflar, med uppmaning, att alla ifrån 15 till 60 års ålder skulle samlas och tåga till Stockholm för att utverka, att de, som varit orsaken till det olyckliga kriget, skulle strafTas, och Danska kronprinsen utköras

till arftagare af Svenska kronan. En mängd af allmogen infann sig, beväpnad med spikklubbor, musköter och andra vapen, i Falun, uttog der ur kronans förråder krut, gevär och lifsmedel samt något penningar ur landtränteriet och bringade landshöfdin-gen Wennerstedt att bestyra om skjuts och förplägning på vägen. Landshöfdingen föreställde dem, att deras förehaf-vande skulle störa freden, som var nära att' afslutas med Ryssland. Dalkarlarnas anförare, riksdagsmannen Per Anders-S9n från Mora, svarade frimodigt; "Freden är väl god, menen neslig fred vilje vi icke hafva." Hela den församlade allmänheten biföll hans ord med stort sorl.

Då Dalkarlshären, som beräknades till omkring 5000 man, anlände till norrtull i Stockholm, red konung Fredrik sjelf ut och talade med bönderna, samt befallde dem begifva sig hem: eljest ville han vara oskyldig i den blodsutgjutelse, som skulle inträffa. Men knappt hade han återvändt till staden , förrän Dalkarlarne intågade med trummor och fanor, uppställde sig på Gustaf Adolfs torg och slutligen inqvarte-rade sig i de närbelägna husen. Ett par dagar förlorades med underhandlingar. Tvenne riksråder redo ut, för att förmana bönderna till aftåg, och slutligen ryckte ett regimente emot dem. Dalkarlarne började först att skjuta, men deras hop blef snart slagen och skingrad af de öfvade soldaterna. Sedan flere blifvit dödade och sårade, kastades de öfriga i fängelse. Deras hufvudmän straffades till lifvet. Men återstoden, sedan hälften omkommit, blef hemskickad.

Adolf Fredrik (född 1810) blef efter detta utkorad till kronprins, och fred med Ryssland 1743 i Åbo afslutad, då Sverige fick behålla Finland, med undantag af den östligaste delen, emedan Kymmene-elf utsattes till riksgräns. Kriget hade kostat 50,000 man och 130 tunnor guld. Kronprinsen ankom till Sverige och emottogs med allmän välvilja. Hans karaktär var svag, ofch hans medgörliga lynne passade föga för en konung i så oroliga tider. Man gjorde ett förslag att förmäla honom med en Preussisk prinsessa Lovisa Ulrika, syster till konung Fredrik den store. Riksrådet Tes-sin hemtade den kungliga bruden till Sverige 1744. i början visade hon för den gamle konung Fredrik mycken vördnad och tillgifvenhet; men hennes stolta och oroliga sinne begynte snart att sysselsätta sig med hofintriger. Hon var i Preussen van att se sin broders enväldiga regering, och kunde endast med möda fördraga de inskränkningar, som Svenska regeringsformen satt för konungamakten. Ju mera likgiltig hennes gemål var, ju lifligare var hennes verksamhet.

Den gamle konung Fredrik, ehuru tapper och icke atan

snille,Snille, hade likväl försjuffkit i en ohjelplig själslättja. Han frågade föga efter regeringen, blolt han fick sköta sina nöjen och följa sina tycken. Han hade, ännu under Ulrika Eleonoras lifstid, fattat kärlek lill en ung hoffröken Hedvig Taube, och biskop Kalsenius förnedrade sig och sitt embete till alt viga dem. Efter hennes död fattade han kärlek till eö fröken Horn. Han afled 1751. Han hade haft till gemål, före , Ulrika Eleonora, Lovisa Dorotea af Preussen. -

Riket hade under hans regering erhållit en ny förbättrad lagbok, hvilken antogs på riksdagen 1734 och infördes 1736. Konung Fredrik inrättade 1743 SeiHfimer-, Svärds-och Nordstjerne-ordnarna.

Efter Fredriks död satte sig Lovisa Ulrika i full verksamhet. Hon använde alla sina tillgångar, för att värfva anhängare vid en förändring af regeringssättet. Den förnämste bland diisse var Erik Brahe. En grefve Hård, en baron Horn och en baron Wrangel voro äfven inblandade i planen att omstörta regeringssättet. Anläggningen blef likväl röjd. Grefve Brahes inspektor på Rydboholm förrådde honom. Hård undkom. Men ständerna dömde de öfriga sammansvurna till döden. Grefvin nan - Brahe knäföil för den stränge landtmar-skalken grefve Fersen, som då var motpartiets hufvftdman, men hon anropade honom förgäfvcs om nåd för sin man. Brahe utfördes till afrältsplalsen. Drottning Lovisa Ulrika. uppmanade sin gemål att begagna sin kungliga benådnings-rätt och rida ut till riddarhustorget för att rädda grefvens lif, som nu skulle uppoffras för honom. Mep Adolf Fredrik vägrade det; han gret och lät Brahes hufvud falla, liksom de öfrige medbrotlsliges (1756). Den förbittrade drottningen kallade sin gemål för en skuggkonung. Hon måste sedermera af rikets presterskap emottaga ganska al f v arliga och skarpa föreställningar för sitt uppförande.

Lovisa Ulrika var en vitter drottning. Hon inrättade vit-terhets-akademien 1753. Sina söner uppfostrade hon till smak _ för enväldet. Isynnerhet den äldste, prins Gustaf röjde redan tidigt ett skarpt förstånd och deltog i regeringsärendena. *Då Lärobok i Fäderne$1. Bist. 21konungamakten blifvit så inskränkt, att rådet lät förfärdiga

e» namnstämpel, för att, äfven konungen oåtspord under förordningarna sätta hans namn, förtjenade rådet, snarare äa konungen, att heta regerande*

Prins Gustaf gjorde slutligen en resa omkring i riket, hvarvid han samlade en mängd klagoskrifter. Han förmådde gin fader att offentligen afsaga sig regeringen 1769. Ehuru svårt det varit att förmå den svage konungen till detta steg, -lyckades det i så måtto, att, när ständerna sammanträdde, åtskilliga af riksrådet afsattes. Konungen återtog regeringen; men det blef icke derföre bättre.

Den nya stylen eller Gregorianska tideräkningen infördes 1753, då 11 dagar uteslötos ur Februari måuad, så att Sverige derefter räknade samma datum som det öfriga Europa.

Sverige deltog (1757—1762) i sjuåriga kriget emot drottningens broder, konung Fredrik II i Preussen. Men kiriget fördes lamt, och Sverige hade lika liten ära som båtnad af detta krig. Freden slöts i Hamburg 1762, då ingenting afträddes.

Återblick: Fredssluten. Partierna. Arvid Horn och bans karaktär. Carl Gyllenborg. Sekreta Utskottet. Grefve Wellingks dom. Allianserna. Horns politik. Frankrikes planer. Gyllenborg öfvergår till Franska partiet. Hattarnes verksamhet mot Horn. Riksdagen 1738. Horns afsked. Hans sinneslugn och död. Åtskilliga riksråder afsättas. Det olyckliga kriget mot Ryssland. Lewenhaupts och Buddenbrocks straff. Freden 1743. Thronföljarevalet. Dalkarlarnes resning. De blifva slagne i Stockholm. Adolf Fredrik. Hans gemål. Konung Fredriks karaktär och älskarinnor. Lagboken. Sammansvärjningen med Brahe. Dennes dödsdom. Namnstämpeln. Afsägelsen. Nya stylen. Sjuåriga kriget. Fred.

*

III. UTMÄRKTE MAN UNDER FRIHETSTIDEN.

Grefve Carl Gustaf Tessin (f. 1695) beträdde tidigt stats» mannens bana. Då hans fader, Nicodemus Tessin, anklagades af konung Fredrik, väckte sonen först uppmärksamhet genom sitt vackra och vältaliga försvar inför ständerna. Han gjorde flera utländska resor, och användes i åtskilliga beskickningar. Han blef riksråd, och var landtmarskalk eller ordförande iör konungamakten blifvit så inskränkt, att rådet lät förfärdiga e» namnstämpel, för att, äfven konungen oåtspord under förordningarna sätta hans namn, förtjenade rådet, snarare äa konungen, att heta regerande*

Prins Gustaf gjorde slutligen en resa omkring i riket, hvarvid han samlade en mängd klagoskrifter. Han förmådde gin fader att offentligen afsaga sig regeringen 1769. Ehuru svårt det varit att förmå den svage konungen till detta steg, -lyckades det i så måtto, att, när ständerna sammanträdde, åtskilliga af riksrådet afsattes. Konungen återtog regeringen; men det blef icke derföre bättre.

Den nya stylen eller Gregorianska tideräkningen infördes 1753, då 11 dagar uteslötos ur Februari måuad, så att Sverige derefter räknade samma datum som det öfriga Europa.

Sverige deltog (1757—1762) i sjuåriga kriget emot drottningens broder, konung Fredrik II i Preussen. Men kiriget fördes lamt, och Sverige hade lika liten ära som båtnad af detta krig. Freden slöts i Hamburg 1762, då ingenting afträddes.

Återblick: Fredssluten. Partierna. Arvid Horn och bans karaktär. Carl Gyllenborg. Sekreta Utskottet. Grefve Wellingks dom. Allianserna. Horns politik. Frankrikes planer. Gyllenborg öfvergår till Franska partiet. Hattarnes verksamhet mot Horn. Riksdagen 1738. Horns afsked. Hans sinneslugn och död. Åtskilliga riksråder afsättas. Det olyckliga kriget mot Ryssland. Lewenhaupts och Buddenbrocks straff. Freden 1743. Thronföljarevalet. Dalkarlarnes resning. De blifva slagne i Stockholm. Adolf Fredrik. Hans gemål. Konung Fredriks karaktär och älskarinnor. Lagboken. Sammansvärjningen med Brahe. Dennes dödsdom. Namnstämpeln. Afsägelsen. Nya stylen. Sjuåriga kriget. Fred.

*

III. UTMÄRKTE MAN UNDER FRIHETSTIDEN.

Grefve Carl Gustaf Tessin (f. 1695) beträdde tidigt stats» mannens bana. Då hans fader, Nicodemus Tessin, anklagades af konung Fredrik, väckte sonen först uppmärksamhet genom sitt vackra och vältaliga försvar inför ständerna. Han gjorde flera utländska resor, och användes i åtskilliga beskickningar. Han blef riksråd, och var landtmarskalk eller ordförande iörridderskapet och adeln vid 1738 års riksdag. Då han från Berlin öfverförde till Sverige Adolf Fredriks brud, vann han hennes och hennes gemåls förtroende. Han var sedermera hufvudmannen för hofpartiet, och blef utsedd till guvernör för prins Gustaf. Hos sin lärjunge inplantade han smak för vitterheten och insigt i den finare statskonsten. Tessin var en stor konstälskare och utmärkte sig såsom författare genom en samling bref till sin kungliga lärjunge och genom en bok, som innehåller sinnrika inskrifter. Målare- och bHd-huggare-akademien stiftades genom honom 1735. Han, liksom hans grefvinna, brefvexlade med de förnämsta furstehus och de utmärktaste personer i Europa på deras tid. Han drog sig på sin ålderdom tillbaka i det enskilda lifvet, och dog 1770, innan han ännu sett sin kunglige lärjunge på thronen.

Alltsedan Carl XI:s tid hade näringarna inom fäderneslandet förfallit.. Det erfordrades stora bemödanden för att återgifva dem lif. Ehuru partierna stridde med hvarandra om öfvervigten i utrikes ärendena, hvarigenom Sverige led stora förluster, utmärktes dock deras tid af ett betydligt fortskridande på industriens och vetenskapernas baua, hvaraf äran förnämligast tillhör hofpartiet. Den, som egentligen gaf den förnämsta väckelsen åt Svenska näringsfriheten, var kommersrådet Jonas AlstrÖmer (f. 1685). Han var en borgareson från Alingsås, och hade i England sett den allmänna rikedom och välmåga, som voro följden af detta lands industri. Han begaf sig derföre tillbaka till Sverige, och inrättade en mängd manufakturverk, isynnerhet vid Alingsås. Boskaps-och fårskötseln blefvo af honom betydligt förbättrade. AlstrÖmer dog 1761.

Äfven handeln erhöll under denna tid nytt lif. Ett Ostindiskt kompani bildade sig, som från China och Ost-indien hemförde stora rikedomaiv Ett annat kompagni idkade hvalfiskfångst på Grönland. I Göteborg vunno husen Grill, Sahlgren m. tl. stora rikedomar genom sådan handel.

En fattig presi i Småland hade funnit ett serdeles nöje i att samla och odla blomster i sin trädgård. Hans son, Carl

21*m ,

JLinwus (f. den 13 Maj 1707), ärfde af fadren denna smak. Då gossen skulle idka sina studier, befanns han icke hafva håg för annat än örtkunskapen. Denna kunskap utbildade han likväl sa, att han utförde hvad före honom icke skett, i det han sammanställde naturens otaliga alster i ett sammanhängande system. Han fick tillfälle att resa till Holland, derigenom att hans, fästmö, en prostdotter i Dalarne, fick sin faders tillåtelse att lemna honom en penningesumraa. I Holland blef han medicine doktor, och lärde känna srtt tidelivarfs förnämsta örtkännare. Stora anbud gjordes honom. Den utmärkte läkaren Boerhave erbjöd honom sin enda dotter till hustru, med en million gyllen till hemgift, och en pro-fessorssyssla i Leyden; men Linfeus var trogen sin Svenska kärlek. Han återkom till fäderneslandet, der isynelrhet Tes-sin och Gyllenborg bemödade sig att iörskaffa honom befordran. Han lefde, sedan han blifvit gift med sin trogna fastmö, i Upsala, känd och ansedd af hela verlden. Han föranledde inrättandet af vetenskaps-akademien 1739. Hans lärjungar reste ut i alla verldsdelar och hemsände till honom rika skatter af naturens alster, dem han alla, såsom verldens störste botanist, ordnade och namngaf. Bland desse Linnes efterföljare hafva ilere gjort sig ett utmärkt namn i vetenskapen, och Linne' plägade gerna eftei* dem benämna någon ört, som de upptäckt, liksom efter honom sjelf en blomma kallas Liri-naea. Hasselqvist reste i Palestina, Osbeck i Ostindien, Calm i Norra Amérika, Loejling i Spanien och Södra Amerika, Sparrman till Goda Hoppsudden och omkring jorden, Thutt-berg äfven till Goda Hoppsudden och Japan, Afzeliiis till Guinea. Den-såsom filosof äfven utmärkte Forskål blef af Danska regeringen utvald alt åtfölja en lärd expedition till Arabien. Forskål var naturforskare under resan, och hans botaniska anteckningar utgåfvos af hans reskamrat Niebuhr, sedan Forskål sjelf under resan aflidit ej långt från Sana i Arabien år 1763. Lin«us blef adlad af Gustaf III och kallades då von Linné. Hän dog 1778. Af alla Svenska vetenskapsmän år han den, som vunnit den största ryktbarhet.

Christoffer Polhem (f. 1661) är den störste mekaniker,som Sverige egt. Han föddes i fattigdom, och maste sjelf genom flit ^>ch ihärdighet förvärfva sig sina kunskaper och slutligen förmögenhet; Hans uppfinningar äro högst

sinnrika och nyttiga. Bergverken hafva honom att lacka för många förbättringar. Han dog, 90 år gammal, 1751.

Emanuel Svedenborg (f. 1688), son af Carl Xlfs skald, biskop Svedberg, har vunnit stor ryktbarhet för sina besynnerliga satser i teologien. Han var en lärd och skicklig matematiker. Han utnämndes till bergsråd, och hans verksamhet och skrifter hafva gagnat Svenska bergverken. Han uppgjorde tillsammans med Polhem flerar förslag till kanaler, isynnerhet vid Trollhättan. Såsom enskild man var han både rättskaffens och älskvärd, ehuru hans sällsamma meningar om ande-verlden väckte någon oro. Svedenborg sågs gerna på hofvet, der drottning Lovisa Ulrika samtalade med honom om hans satser. Han har eflerlemnat en mängd skrifter, förnämligast på latin. Han dog på en resa till London 1772.

Olof von Dalin (f. 1708) blef först känd genom tidskriften ”Den Svenske Argus.” Han blef utsedd till prins Gustafs informator, tillika med Min genstjerna, en utmärkt matematiker. Dalin eger ett stort namn såsom Svensk poet och historicskrifvare. Drottning Lovisa Ulrika, som var en utmärkt befordrarinna af vetenskaper och vitterhet, visade honörn mycken ynnest, och han har derföre besjungit henne och hennes hof i sina skaldestycken. "Han dog 1763.

Johan Ihre (f. 1707), en lärd och snillrik språkforskare, professor i Upsala och kansliråd, bidrog genom sina lärorika skrifter till Svenska språkets utbildning. Han dog 1780.

Iledvig C har lotia Nordenflycht(t. 1718), kallad Herdinnan af Norden, inlager ett ansedt rum bland vittra-författare från denna tid. Hon åtnjöt en god uppfostran. Då hennes fader låg på sin dödssäng, aftvang han henne löftet att gifta sig med en puckelryggig mekaniker; men fröken Nordenflycht blef befriad från löftets uppfyllande genom hans död före bröllopet. Hon lärde derefter känna en prest, Jakob Fabri-cius, för livars snille och ädla egenskaper hon fattade en brinnande kärlek. Han besvarade hennes böjelse. Efter entreårig förlofning blefvo de gifta; men han alled sju månader efter bröljopet. Den nuga enkan hyrde sig derefter ett torp på Lidingön, der hon inrättade sin boning, draperade rummet svart, prydde det med sorgliga taflor, och sjöng vid sin harpa klagosånger, dem hon sedan utgaf, under titel: ”Den sörjande Turturdufvan.” Nu väckte hennes, skaldekonst allmän uppmärksamhet. En mängd unga skalder uppsökte henne. Hon inflyttade fill Stockholm, och en liflig poetisk verksamhet begynte i ett sällskap, som slöt sig omkring henne och kallades ”Utile dulci,” 1 detta sällskap utbildades hennes skaldeförmåga, men hennes hjerta förkrossades. Hon blef nemligen förälskad i en ung man; och då han öfvergaf henne, kastade hon sig i sjön. Hon blef räddad, men dog tre dagar derefter, 1763, 45 år gammal.

Såsom lärde män och skalder böra äfven anmärkas hi-storieskrifvaren professor Sven Lagerbring (f. 1707 -J- 1787), kyrkoherden Jakob Henrik Mörk (f, 1714 -J- 1763), författare till de första Svenska original-romaner, biskop Olof Celsius (f. 1716 -j- 1794), historieskrifvare och skald, kammarrådet Jnders af Pontin (f. 1724 -j- 1790), historieskrifvare.

Återblick: Tessin. Alströmer. Linné och hans lärjungar. Polhem. Svedenborg. Dalin. Klingenstjerna. Ihre. Fru Nordenflycht. Hennes öden. Lärde män och skalder.

*

5. GUSTAF DEN TREDJE OCH HANS EFTERTRÄDARE.

I. REGIMENTS-FÖRÄNDRINGEN.

Kronprinsen Gustaf befann sig 1771 på en utländsk resa i Paris, på operan, då underrättelse kom till honom om hans faders frånfalle. Utan att låta märka sig, bevistade han spektaklet till slut, och beredde sig derefter till sin hemresa, för att emottaga kronan. Han ingick en nära förtrolig vänskap med Franska kronprinsen, sedermera konung Ludvig XVI. Han uppgjorde den planen att utvidga konungamakten, och hvälfde derföre i sitt sinne

förslaget till en regimen Isförändring. Konungen i Frankrike lofvade honom understöd.

Vid hemkomsten blef Gustaf III (föddd. 24 Jan. 1746) cmottageu med de högsta förhoppningar af sitt folk, som blifvit Uttröttadt af partiernas strider. Han bemödade sig också att vinna folkets tillgifvenhet och förtroende, i det han visade nedlåtenhet och välvilja mot livar man. En riksdag sammanträdde, hvarvid' partierna ånyo tvistade med hvarandra. En konungaförsäkran uppsattes, och öfverlemnades till konungens underskrift. Han yttrade: ”Jag hoppas, att man deruti åsyftat rikets bästa, och denna ed har jag längesedan aflagt i mitt hjerta.” Derefter undertecknade han skriften, utan att läsa den. Vid sin kröning inrättade han Wasa-örden.

Ständerna afsatte några af riksrådet, valde andra r stället, och konungen bevakades med stort misstroende. Han roade sig emellanåt med teaterstycken och andra förströelser, utan att låta sig märkf^. Men i hemlighet öfverenskom han med sina bröder och andra förtrogna om de mått och steg, som skulle tagas. Hertigarne, Carl af Södermanland och Fredrik af Östergötland, skickades till landsorten, för att vinna folket för den kunglige brodern. I Skåne börjades revolutionen. Kapten Hellichius, kommendant på Christian-stads fästning, uppsade ständerna all tro och lydnad. Med

anledning af denna händelse, sammandrogo hertigarne krigsfolket, och satte sig i spetsen för detsamma.

Underrättelsen härom kom till Stockholm. Konungen beslöt att äfven der sätta sig i verksamhet. Han deltog med borgerskapet i stadens bevakning, och sökte förvärfva sig soldaternas tiilgifvenhet. Den 19 Augusti 1772 om morgonen red han ut att spatsera. Klockan 10 gick han upp i rådet. Några af rådsherrarne, som visste, att han fatt'bref från hertig Carl, fordrade, att han skulle/ framvisa detta, och' hotade honom, vid Mans vägran, med arrest. Konungen gick då ut, satte sig till häst och red lill arsenalen, der han samlade en mängd officerare omkring sig. I spelsen' för dessa red han till slottet, der vaktparaden försiggick. Ilan inkallade då alla officerarne i högvakten, och* höll till dem etl tal, hvari h^n förklarade sin afsigt att ppphäfva' det aristokratiska mångväldet, och återgifva fäderneslandet sin urgamla och lag-liga frihet ”Om j viljen häruti vara mig lika trogne,” lilla-de han, ”som edra förfäder fordom voro- emot -Gustaf Wasa och- Gustaf Adolf, så må mitt lif offras- för edert och fäderneslandets vål.” .Officerarne svuro honom då trohet. Deref-tcr talade konungen till soldaterna och förestafvade dem eden. Vakt uppskickades lill rådsrummen, för att förklara riksrå-derna, att de der voro arresterade. Nu satte sig konungen till häst, och lät allt det öfriga krigsfolket träda under va-^ pen. Den på rådets vägnar befälliafvande generalen Kalling sprang omkring gatorna med dragen värja och ropade: ”Till vapen, bröder, till vapen! eljest är er frihet förlorad!” Men han blef, tillika med flere andra af particheferna, arresterad. Konungen skickade likväl sina förtrogna lill de arresterades fruar och anhöriga, för att lugna dem och försäkra, att ingen farp var å färde. Dagen derpå aHade embetsverken och borgerskapet sin trohetsed. Tredje dagen voro alla riksdagsmän anbefallda atfc infinna sig på rikssalen, vid straff för den, som icke infann sig, att anses som rikets förrädare.

Sedan alla voro församlade, inträdde Gustaf isalen, om-gifven af drabanter och officerare. Han satte sig på thronen och såg sig omkring, under allmän tystnad.^ Han slog medGus4af Adolfs silfverliammare tre slag i bordet, öch höll der-efter ett tal, fullt af manlig styrka oeh konungslig värdighet. Han lät uppläsa en ny regeringsform, och frågade ständerna, om dé antogo den, hvilket de besvarade med trefaldigt, enhälligt ”ja.” Den undertecknades derefter af talemännen, oeh konungen förestafvade ständerna deras ed. Derefter af-tog han sin krona, och en biskop upptog psalmen: ”0 Gud, vi lofve dig!” hvari alla instämde.

Nu blefvo alla de arresterade frigifne, och regiments-förändringcn var tillvägabragt utan blodsutgjutelse. Gustaf III hade derigenom återvunnit den kungliga makt och myndighet, som Sveriges konungar fordom egde, innan först den oinskränkta envåldsmakten blef införd 1680 och sedermera 1719 så afskafiad, att konungen förlorade nästan allt inflytande på regerin£särendcnå.

Återblick: Gustaf III i Paris. Hans hemkomst. Han underskrifver konungaförsäkran. Förbindelser i landsorterna. Konungen besöker rådet, sätter sig i spetsen för vakten och arresterar rådet. Ständerna samlas på rikssalen. Regimentsförändringen verkställes.

*

II. GUSTAF III:s REGERING.

De första sex åren af Gustaf III:s regering voro för Sverige lyckliga. Partistriderna hade upphört, och belåtenhet och enighet rådde i landet. En mängd författningar vidto-gos,, som lände till rikets bästa. Vitterheten var isynnerhet föremål för konungens omsorger. Han samlade omkring sig de förnämsta snillen, uppmuntrade dem och understödde deras företag. För att bidraga till Svenska språkets utbildning samt vitterhetens förkofran oeh anseende inrättade han Svenska Akademien, som alltid består af adcrton ledamöter. Man förebrår Gustaf III att hafva gifvit hela Svenska villerheten en ensidig rigtning. Hvad som då författades och skrefs skedde förnämligast i den Fransyska smaken, hvars öfverdrift sedermera framkallade häftiga och bittra strider. Den Fransyska smakens motståndare påstodo, alt akademien satte mera Gus4af Adolfs silfverliammare tre slag i bordet, öch höll der-efter ett tal, fullt af manlig styrka oeh konungslig värdighet. Han lät uppläsa en ny regeringsform, och frågade ständerna, om dé antogo den, hvilket de besvarade med trefaldigt, enhälligt ”ja.” Den undertecknades derefter af talemännen, oeh konungen förestafvade ständerna deras ed. Derefter af-tog han sin krona, och en biskop upptog psalmen: ”0 Gud, vi lofve dig!” hvari alla instämde.

Nu blefvo alla de arresterade frigifne, och regiments-förändringcn var tillvägabragt utan blodsutgjutelse. Gustaf III hade derigenom återvunnit den kungliga makt och myndighet, som Sveriges konungar fordom egde, innan först den oinskränkta envåldsmakten blef införd 1680 och sedermera 1719 så afskafiad, att konungen förlorade nästan allt inflytande på regerin£särendcnå.

Återblick: Gustaf III i Paris. Hans hemkomst. Han underskrifver konungaförsäkran. Förbindelser i landsorterna. Konungen besöker rådet, sätter sig i spetsen för vakten och arresterar rådet. Ständerna samlas på rikssalen. Regimentsförändringen verkställes.

*

II. GUSTAF III:s REGERING.

De första sex åren af Gustaf III:s regering voro för Sverige lyckliga. Partistriderna hade upphört, och belåtenhet och enighet rådde i landet. En mängd författningar vidto-gos,, som lände till rikets bästa. Vitterheten var isynnerhet föremål för konungens omsorger. Han samlade omkring sig de förnämsta snillen, uppmuntrade dem och understödde deras företag. För att bidraga till Svenska språkets utbildning samt vitterhetens förkofran oeh anseende inrättade han Svenska Akademien, som alltid består af adcrton ledamöter. Man förebrår Gustaf III att hafva gifvit hela Svenska villerheten en ensidig rigtning. Hvad som då författades och skrefs skedde förnämligast i den Fransyska smaken, hvars öfverdrift sedermera framkallade häftiga och bittra strider. Den Fransyska smakens motståndare påstodo, alt akademien satte meravärde pä utlrycket och formen än pä innehållet och tankar* na, samt att dess skaldekonst derigenom urartade till enformighet och tomhet. Emellertid blomstrade vetenskaper och konster under Gustaf JII.

Men Gustaf III:s regering tog snart en annan vändning. Ärelysten och begärlig efter ett lysande välde förehade han stora planer att utvidga sin makt. Vid en riksdag 1778 uppträdde riksrådet och fältmarskalken grefve Axel von Fer-sen såsom frihetens försvarare emot konungens egenmäktiga tilltag. Gustaf III upplöste då riksdagen helt hastigt.

Nu reste konungen till Italien och uppförde sig så lysande och slösaktigt, att han försatte riket i betydlig skuld. En mängd af hans förra goda författningar upphäfdes, och många nya skadliga infördes. Isynnerhet befrämjade konungen brännvinsbränneriet, så att de, som använde större qvan-' titeter brännvin, offentligen erhöllo belöningar, emedan han sjelf förbehöll sig vinsten af denna handtering. Vid en ny riksdag, 1786, ökades spänningen mellan konungen oeh adeln. Afven de tre ofrälse stånden voro missbelåtne med konungens slöseri. Ständerna anslogo en summa af 50 tunnor guld till anläggande af spannmålsmagasiner, hvilka efter tre föregåen* de missväxtår befunnos nödvändiga. Men konungen hade andra planer, till hvilka han behöfde penningarna.

Återblick: Goda författningar. Vitterheten. Konungens ärelystnad och slöseri. Riksdagarne 1778 och 1786.

*

III. RYSKA KRIGET.

Gustaf III, som längtade efter en krigares åra, beslöt att anfalla Ryssland, der den sluga kejsarinnan Cathrina II förde en regering, utmärkt genom sin utvidgningslystnad. Gustaf samlade, i Finland en betydlig här, utrustade flottan i Carlskrona, och beredde sig att börja kriget, ehuru han, enligt sjelfva regeringsformen af 1772, icke egde rått alt besluta något allfallskrig. Han satte sin broder, hertig Carl, tUl befalhafvare öfver flottan. Denne lopp. ut och levererade

III. RYSKA KRIGET. värde pä utlrycket och formen än pä innehållet och tankar* na, samt att dess skaldekonst derigenom urartade till enformighet och tomhet. Emellertid blomstrade vetenskaper och konster under Gustaf JII.

Men Gustaf III:s regering tog snart en annan vändning. Ärelysten och begärlig efter ett lysande välde förehade han stora planer att utvidga sin makt. Vid en riksdag 1778 uppträdde riksrådet och fåltmarskalken grefve Axel von Fer-sen såsom frihetens försvarare emot konungens egenmäktiga tilltag. Gustaf III upplöste då riksdagen helt hastigt.

Nu reste konungen till Italien och uppförde sig så lysande och slösaktigt, att han försatte riket i betydlig skuld. En mängd af hans förra goda författningar upphäfdes, och många nya skadliga infördes. Isynnerhet befrämjade konungen brännvinsbränneriet, så att de, som använde större qvan-' titeter brännvin, offentligen erhöllo belöningar, emedan han sjelf förbehöll sig vinsten af denna handtering. Vid en ny riksdag, 1786, ökades spänningen mellan konungen oeh adeln. Afven de tre ofrälse stånden voro missbelåtne med konungens slöseri. Ständerna anslogo en summa af 50 tunnor guld till anläggande af spannmålsmagasiner, hvilka efter tre föregåen* de missväxtår befunnos nödvändiga. Men konungen hade andra planer, till hvilka han behöfde penningarna.

Återblick: Goda författningar. Vitterheten. Konungens ärelystnad och slöseri. Riksdagarne 1778 och 1786.

*

III. RYSKA KRIGET.

Gustaf III, som längtade efter en krigares åra, beslöt att anfalla Ryssland, der den sluga kejsarinnan Cathrina II förde en regering, utmärkt genom sin utvidgningslystnad. Gustaf samlade, i Finland en betydlig här, utrustade flottan i Carlskrona, och beredde sig att börja kriget, ehuru han, enligt sjelfva regeringsformen af 1772, icke egde rått alt besluta något allfallskrig. Han satte sin broder, hertig Carl, tUl befalhafvare öfver flottan. Denne lopp. ut och levererade

III. RYSKA KRIGET.en sjöbatalj vid Högland 1788, i hvilken både Ryska och Svenska flottorna lillskrefvo sig segern. Svenska krigshären till lands gjorde inga framsteg. Ett försök att angripa Fpc-drikshamn misslyckades. Då sammanträdde en hop officerare på Anjala gård i Finland, och sammansvuro sig att förmå konungen till fred samt att sammankalla ständerna. De skickade en skrift härom till Ryska kejsarinnan, som med glädje såg konungen sålunda trotsad af sina officerare. Gustaf sjelf fruktade det värsta, och trodde, att han skulle blifva af sina trupper arresterad. I denna förtviflade belägenhet ankom den underrättelsen (i Augusti 1788), att äfven Danmark brutit freden och angripit Sverige. Då utbrast konungen: ”Je suis sauve' (jag är räddad)!” Han insåg nemligen, att han nu kunde räkna på, att hela Svenska folket med kraft skulle understödja honom. v Han öfverlemnade befälet i Finland åt hertig Carl och skyndade tillbaka till Sverige. Han besökte Dalarna, och talade, som Gustaf \yasa, vid Mora till Dalkarlarne, hvilka han förmådde att uppsätta en betydlig frikorps. En ansenlig Dansk här ryckte emot Göteborg. Men konungen sjelf reste dit med största skyndsamhet, uppmuntrade borgerskapet och istånd-satté fästningsverken. Derjemte förmådde han Engelska mi- * nistern att, genom stränga hotelser mot Danska hofvet, tvinga detta att återkalla krigshären och under detta krig icke mer anfalla Sverige.

Emellertid hade Carl återställt ordning i Finska hären, hvars upproriska officerare trodde sig säkra under hans beskydd. Men konungen utlyste 1788 från Göteborg cn riksdag ocli lät arrestera Anjalaförbundels hufvtidmån.

Kriget i Finland fördes utan serdeles lycka, ehuru konungen sjelf begaf sig dit. Det tycktes som många af befälet ovilligt gjorde sin skyldighet. Alla befallningar utfördes lamt. Hertig Carl förde befälet till sjös, oöh levererade Ryska flottan strid utan påföljd. Men Gustaf III sjelf lät Svenska skärgårdsflottan vid Svensksund den 24 Aug. 1789 emot-tagsi en batalj af den Ryska, hvarvid Svenskarne i början tycktes segra, men, sedan de blifvit kringrände, förlorade slaget och ledo en stor förlust, hvilken äfven hade inflytande på hären till lands, som måste på alla sidor draga sig tillbaka.Konungen förlorade dock icke modet, utan rustade sig med förnyad kraft till följande årets fälttåg. Han vann en seger vid Walkiala. Örlogsflottan under hertig Carls befäl mätte sig några gånger med fienderna, men utan afgjord seger, och förenades derefter, under konungens eget befäl, med skärgårdsflottan. Konungen beslöt att blockera Wiborg, men blef i sjelfva verket der instängd och sjelf blockerad af en öfverlägsen Rysk flotta. Hans belägenhet var så förtviflad, att man i Petersburg beredde sig att emottaga honom såsom fånge. Men han beslöt att försöka det yttersta. Då en gynnande vind uppstack, hissade han segel och kastade sig på Ryssarna, hvarvid Svenska örlogsmännen ådagalade den största tapperhet och slogo sig ut, ehuru med betydlig förlust. Konungen sjelf i sin slup befann sig midt i elden, men lyckades att rädda sig med största delen af sin flotta. Han samlade skyndsamt förstärkningar till sig, och lade sig vid Svensksund, der han året förut lidit nederlaget. Han blef den 9 Juli angripen af Ryssarnes öfverlägsna styrka; men denna gång gynnades Svenskarne af vinden, så att Ryska flottan blef i grund slagen. Dess amiral undkom endast med möda, simmande och sårad. Sjelfva amiralskeppet och 52 större fartyg blefvo tagna. Svenskarnes byte bestod dessutom i 650 kanoner, flera tusen fångar, fanor och flaggor. Denna seger tillintetgjorde på en gång alla Ryssarnes planer, så att de voro färdige att på hvad vilkor som helst sluta kriget. Freden slöts i Verelä d. 14 Aug. 1790. I denna fred afträddes intet åt Ryssland.

Återblick: Anfallet mot Ryssland. Sjöslaget vid Hogland. Anjalaförbundet. Danska kriget. Konungens rådighet. Nederlaget vid Svensksund. Reträtten från Wiborg och segern vid Svensksund. Fred.

*

IV. GUSTAF III:s SISTA RIKSDAGAR.

Under Ryska kriget höll konungen 1789 års riksdag. Han hade beredt sig till densamma på allt möjligt sätt. Det var hans afsigt att här tillegna sig en ännu större makt, midtunder farorna af utländska krig. Den, som förnämligast Konungen förlorade dock icke modet, utan rustade sig med förnyad kraft till följande årets fälttåg. Han vann en seger vid Walkiala. Örlogsflottan under hertig Carls befäl mätte sig några gånger med fienderna, men utan afgjord seger, och förenades derefter, under konungens eget befäl, med skärgårdsflottan. Konungen beslöt att blockera Wiborg, men blef i sjelfva verket der instängd och sjelf blockerad af en öfverlägsen Rysk flotta. Hans belägenhet var så förtviflad, att man i Petersburg beredde sig att emottaga honom såsom fånge. Men han beslöt att försöka det yttersta. Då en gynnande vind uppstack, hissade han segel och kastade sig på Ryssarna, hvarvid Svenska örlogsmännen ådagalade den största tapperhet och slogo sig ut, ehuru med betydlig förlust. Konungen sjelf i sin slup befann sig midt i elden, men lyckades att rädda sig med största delen af sin flotta. Han samlade skyndsamt förstärkningar till sig, och lade sig vid Svensksund, der han året förut lidit nederlaget. Han blef den 9 Juli angripen af Ryssarnes öfverlägsna styrka; men denna gång gynnades Svenskarne af vinden, så att Ryska flottan blef i grund slagen. Dess amiral undkom endast med möda, simmande och sårad. Sjelfva amiralskeppet och 52 större fartyg blefvo tagna. Svenskarnes byte bestod dessutom i 650 kanoner, flera tusen fångar, fanor och flaggor. Denna seger tillintetgjorde på en gång alla Ryssarnes planer, så att de voro färdige att på hvad vilkor som helst sluta kriget. Freden slöts i Verelä d. 14 Aug. 1790. I denna fred afträddes intet åt Ryssland.

Återblick: Anfallet mot Ryssland. Sjöslaget vid Hogland. Anjalaförbundet. Danska kriget. Konungens rådighet. Nederlaget vid

Svensksund. Reträtten från Wiborg och segern vid Svensksund. Fred.

*

IV. GUSTAF III:s SISTA RIKSDAGAR.

Under Ryska kriget höll konungen 1789 års riksdag. Han hade beredt sig till densamma på allt möjligt sätt. Det var hans afsigt att här tillegna sig en ännu större makt, midtunder farorna af utländska krig. Den, som förnämligastmotarbetade honom, var Axel Fersen. Genom löften och ho-telser sökte konungen att vinna ständerna. Han smickrade ©frälsestånden, och utvisade en gång hela adeln från rikssalen. En ny regeringsform, kallad Förenings- och Säkerhetsakten, blef föreslagen och, oaktadt allt motstånd, oaktadt alla skäl och protester, på konungens befallning förklarad för gäl-^ lande. För att genomdrifva den, begick konungen många orättvisor. Han lät arrestera Fersen och flere andra frimodige män, och upplöste slutligen riksdagenr sedan han pä sådant sätt tillegnal sig makt att sköta de riksvårdande aren- -dena ”på sätt honom nyttigast syntes.” Han tog sig härigenom en envåldsmakt, större än sjelfva Carl XI:s. Han upp-. löste' riksrådet. Anjalaförbundets medlemmar blefvo lagförde och dömde till döden. Alla fingo dock nåd, med undantag af öfverste Hästesko, som blef halshuggen.

Emellertid hade uti Frankrike en revolution utbrutit, hvarvid Franska folket fråntog sin konung, Gustaf III:s ungdomsvän, hans makt, fängslade och slutligen aflifvade honom. Gustaf, som insåg, att genom Franska revolutionen alla nationer blifvit stämda till fiendtlighet emot sina kopungar, beslöt att sätta sig i spetsen för regenternas parti och utföra ett krig emot de Fransyska Jakobinerne, såsom de kallades, Sveriges finanser hade emellertid råkat i allt större oordning; och konungen, som inga penningetillgångar egde utom ständerna, sammankallade en riksdag i Gefle i Januari 1792. Allt tillgick der våldsamt och stormigt. Redan då hade flere missnöjde förenat sig emot konungen, ehuru sammansvärjningen först sednare utbröt. Riksdagens hufvudsakliga ändamål, att reglera statens skulder, blef vunnet; hvarefter konungen, orolig och missnöjd, återvände till Stockholm.

Återblick: 1789 års riksdag. Förenings- och säkerhetsakten. Fransyska revolutionen. Riksdagen i Gefle.

*

V. MASKRADEN.

Innan Gustaf III hunnit sätta alla sina stora planer i verket, afbröts hans bana på ett rysligt sätt. Fredagen den motarbetade honom, var Axel Fersen. Genom löften och ho-telser sökte konungen att vinna ständerna. Han smickrade ©frälsestånden, och utvisade en gång hela adeln från rikssalen. En ny regeringsform, kallad Förenings- och Säkerhetsakten, blef föreslagen och, oaktadt allt motstånd, oaktadt alla skäl och protester, på konungens befallning förklarad för gäl-^ lande. För att genomdrifva den, begick konungen många orättvisor. Han lät arrestera Fersen och flere andra frimodige män, och upplöste slutligen riksdagenr sedan han pä sådant sätt tillegnal sig makt att sköta de riksvårdande aren- -dena ”på sätt honom nyttigast syntes.” Han tog sig härigenom en envåldsmakt, större än sjelfva Carl XI:s. Han upp-. löste' riksrådet. Anjalaförbundets medlemmar blefvo lagförde och dömde till döden. Alla fingo dock nåd, med undantag af öfverste Hästesko, som blef halshuggen.

Emellertid hade uti Frankrike en revolution utbrutit, hvarvid Franska folket fråntog sin konung, Gustaf III:s ungdomsvän, hans makt, fängslade och slutligen aflifvade honom. Gustaf, som insåg, att genom Franska revolutionen alla nationer blifvit stämda till fiendtlighet emot sina kopungar, beslöt att sätta sig i spetsen för regenternas parti och utföra ett krig emot de Fransyska Jakobinerne, såsom de kallades, Sveriges finanser hade emellertid råkat i allt större oordning; och konungen, som inga penningetillgångar egde utom ständerna, sammankallade en riksdag i Gefle i Januari 1792. Allt tillgick der våldsamt och stormigt. Redan då hade flere

missnöjde förenat sig emot konungen, ehuru sammansvärjningen först sednare utbröt. Riksdagens hufvudsakliga ändamål, att reglera statens skulder, blef vunnet; hvarefter konungen, orolig och missnöjd, återvände till Stockholm.

Återblick: 1789 års riksdag. Förenings- och säkerhetsakten. Fransyska revolutionen. Riksdagen i Gefle.

*

V. MASKRADEN.

Innan Gustaf III hunnit sätta alla sina stora planer i verket, afbröts hans bana på ett rysligt sätt. Fredagen den16 Mars 1792 var en maskrad anställd i operasalongen i Stockholm. Konungen beslöt att bevista densamma, ehuru han blef varnad, genom en anonym biljett, för ett der tilltänkt mordanslag. Vid midnattstiden inträdde han i salongen, åtföljd af hofstallmästaren Essen. Han var klädd i domino och mask. Då han träffade en mängd sammanskockade masker, klappade honom en af dessa på axeln och sade: ”God natt, vackra mask!” Kort derefter lossades ett skott, som träffade honom i venstra sidan. ”Jag är sårad!” utropade konungen. Ett skri hördes: ”Elden är lös!” Flere masker rusade mot dörren, men Essen ropade, att dörrarna skulle tillstängas, så att få kommo ut. Den sårade konungen fördes på en bår till slottet. När han, så sårad han var, såg sig omkring på folkskaran, som följde det af facklor belysta nattliga tåget upp till slottet, yttrade han skämtande: ”Jag är som den helige fadren: man bär mig i prosession.”

Så snart konungen lemnat salongen, måste alla aftaga sina masker. Man fann en aflossad pistol och en dolk på golfvet. Följande dagen upptäcktes, att pistolen tillhörde en kapten Anckarström. Jemte honom blefvo flere misstänkte personer arresterade. En sammansvärjning befanns hafva varit å bane, hvaruti öfverste Liljehorn, baronerna Ribbing och Horn, Thure Bjelke, general Pechlin m. fl. voro delaktige. En undersökning anställdes. Mördaren bekände genast sitt brott; äfven flera af de öfrige befunnos skyldige.

Konungen låg emellertid i en svår feber, hvarunder han röjde mycken sinnesstyrka och vidtog åtskilliga författningar i afseende på regeringen. Han dog några dagar derefter, 46 år gammal.

Han var förmäld med prinsessan *Sofia Magdalena* af Danmark, hvars enskilda dygder ej äro mindre att värdera derföre, att de föga blifvit bemärkta. Hon dog 1813.

Återblick: Maskraden. Konungen skjuten. De sammansvurne. Konungens död. Hans gemål.

*

VI. MÄRKVÄRDIGA PERSONER UNDER GUSTAF III:s TID.

Fredrik Henrik af Chapman var född i Göteborg 1721 och blef skeppsbyggmästare i C«*rlskrona. Hans skicklighet i sitt yrke var så utmärkt, att den icke kunde undgå Gustaf III:s uppmärksamhet, som också befordrade Chapman till amiral och prydde honom med ordnar. Chapmans nya uppfinningar vid krigsskeppens byggnad hafva numera blifvit antagna på de flesta örlogsvarf i Europa. Utom linjeflottan, som bestod af de största krigsskeppen och är byggd för drabbningar i öppna hafvet, bildades efter Chapmans och Ehrensvärds planer en skärgårdsflotta enkom för Svenska skären, der de snillrikt sammansatta och serdeles för sitt ändamål väl beräknade fartygen utgjorde en styrka, mäktig till landets försvar, och som vid Svensksund under Gustaf III:s befäl vann den lysande segern öfver Ryssarne. Chapman dog 1808.

Grefve Carl August Ehrensvärd var född 1710 på Sveaborg, söm blifvit grundlagdt af hans fader, fältmarskalken August Ehrensvärd. Han var anförare för Svenska skärgårdsflottan i <Jet första slaget vid Svensksund, då Gustaf III befallde flottan emoltaga batalj af Ryssarna. Oaktadt hans kloka anordningar och de Svenska örlogsmånnens tapperhet, blef Ehren-^svärd slagen. Hans rapport till Gustaf III om den olyckliga utgången af slaget, lydde: ”Ers

Maj:t har ingen skärgårds-flotta mer.” Konungen, som kände amiralens både klokhet och tapperhet, besvarade den sorgliga underrättelsen dermed, att han prydde amiralens bröst med svärdsordens stora kors. Ehrensvärd blef sedermera generalamiral, men drog sig sluN ligen ifrån all offentlig tjenst till det enskilda lif vet. Han var en mångkunnig och älskvärd man, sjelf en utmärkt ritare och Sveriges förste konstdomare. Han har utgifvit några skrifter, som äro högst snillrika. Han dog 1800.

Grefve dust af Filip Creutz, född 1729 i Finland, blef riksråd, en af rikets herrar (excellens) och Svensk ambassadör i Paris. Han egde djupa kunskaper och uppträdde såsom Sveriges förste skald på sin tid. Konung Gustaf III värderade honom på det högsta. Han har författat ett herdeqvede ”Atisoch Camilla,” s(*m ännu är det vackraste i sitt slag på Sven* ska språket. Han dog 1785.

Grefve Gustaf Fredrik Gyllenborg (f. 1731) var grefve Creutz’ förtroligaste vän och följde hans spår såsom poet. Han har författat många skaldestycken, som äro utgifna tillsammans med hans väns. Han dog såsom kansliråd 1808.

Carl Michael Bell/nan (f. 1740) utnämndes af Gustaf III till sekreterare och lefde ett muntert lif igenom utan att eftersträf-va hvarken rikedom eller anseende. Med 'en underbar för-,måga alt efter ögonblickets ingifvelse icke blott sammansätta vers utan äfven musik, utgjorde han själen i alla, sällskaper, der han befann sig. Sjelfva konung Gustaf III älskade hans glada och snillrika umgänge. Annu äro hans sånger kända och älskade' i Sverige. Död 1795.

Johan llehrik Kelfgr en var född i Westergötland 1751. I Stockholm väckte han någon uppmärksamhet genom sin skal-degåfva, och Gustaf III utnämnde honom derföre till sin hand* sekreterare samt försedde honom med några pensioner, så att han kunde helt och hållet lefva för vitterheten, Kellgren ansågs för sin tids störste konstdomare och utöfvade på alla samtida författare i Sverige ett mäktigt inflytande. Han ut* arbetade på vers åtskilliga skådespel, hvartill Gustaf III uppgjort planen. Han dog samma år som Bellman..

Thomas T hor ild (f. 1759) uppträdde emot honom och beskyllde honom för ensidiga åsigter af vitterheten. Med djupare snille och större kraft än Kellgren, egde Thorild icke samma poetiska behag som han. Thorild är utmärkt såsom tänkare, och stridde med manlig eld för allt hvad han ansåg sannt och rätt. Han blef för sina frimodiga yttranden af hertig Carl arresterad dagen före julafton 1792 och dömd till landsflykt. Han blef likväl sedan professor i Greifswald och dog der 1808.

Grefve Johan Gabriel Oxenstjerna (f. 1750) blef riksråd och slutligen riksmarskalk. Han hörde till Gustaf III:s förtroligaste vänner, och författade vers med lika lätthet på Svenska och Fransyska. Af hans skaldestycken äro ”Skördarne” och ”Dagens Stunder” de mest berömda. Han dog 1818.

Gud-Gudmund Göran A dier be t k (f. 1751) var Gustaf III:s handsekreterare, blef sedermera statsråd (död 1818). Han utmärkte sig för sina förträffliga öfversättningar från latinska poeter, äfvensom genom några egna poetiska skrifter,

Magnus Lehnberg (f. 1758), ntmärkt för sina vältaliga predikningar och praktfulla äreminnen, blef biskop i Linköping och dog 1808.

Bengt Lidner (f. 1759) upplefde besynnerliga öden. Sedan han studerat vid Göteborgs gymnasium, begaf han sig till sjös och rymde vid Goda Hoppsudden frän skeppet. Han uppehöll sig der i största elände, tills en lägenhet yppade sig för honom att återvända till fäderneslandet. Några verser af honom fastade Gustaf III:s uppmärksamhet. Konungen gjorde honom till sekreterare och skickade honom till Paris för att der, under handledning af grefve Creutz, bilda honom till en duglig menniska. Men Lidners lättsinnighet och böjelse för starka drycker voro så utomordentliga, att Creutz måste skicka honom tillbaka och konungen helt och hållet Öfvergaf honom. En fröken i Finland hade yttrat sin förtjusning öfver hans vackra verser. Lidner begaf sig dit, lyckades alt vinna hennes hjerta och gifte sig med henne. Han lefde sedan i Stockholm i betryck till 1793. Hans förnämsta skaldestycken äro ”Spastaras död,” ”Yttersta Domen,” operan ”Medea” och sorgespelet ”Erik XIV.”

Carl Gustaf af Leopold (f. 1756) hörde äfven till de författare, hvilka väckt Gustaf in:s uppmärksamhet och af

honom blefvo gynnade. Efter Kellgren vann han del största inflytandet på Svenska vitterheten, som då utbildades ännu mer ensidigt, efter den Fransyska smaken. Hans förnämsta arbeten äro tvenne sorgespel ”Oden” och ”Virginia.” Han dog såsom statssekreterare 1829.

Anna Maria Lenngren (f. 1754) var professorsdotter ifrån Upsala och hade erhållit en lärd uppfostran. Ifrån yngre år korrigerade hon studenternas latinska skrifter, som blifvit in-lemnade till fadren, professor Malmstedt. Hon blef gift med Lärobok i Fädernesl. Uiti. 22kommersrådet Lenngrcn. Lika anspråkslös lill sitt väsende som förståndig och ordentlig i sitt hus, sysselsatte hon sig med vitterheten endast såsom ett tidsfördrif. Hennes arbeten trycktes först i'en tidning ”Stockholms posten,” som först ntgafs af Kellgren och efter hans död af hennes man. Hoa dog 1817.

Samuel Hdtnann föddes 1750 i Småland, Efter grandliga studier blef han skolmästare på Wermdön, der han utgaf flera skrifter, som väckte allmän uppmärksamhet. Han bieC 1790, således vid 40 års ålder, flyttad till Upsala såsom professor i teologien. Under sRt vistande på Wermdön hade han förlorat sin helsa och blifvit så ömtålig, att han icke kunde vistas i fria luften. Han lefde derföre instängd på uti rum i Upsala, och lät äfven om sommaren elda det, för alt derinne bibehålla en lietta, som knappast någon annan ta han kunde uthärda. Men denne man, instängd i sin kammare, egde dock ovanliga kunskaper om verlden. Han hade läst alla resebeskrifningar och utgaf en stor mängd i Svensk öfversättning. Han blef föreståndare för seminarium i Upsala, en inrättning, hvars ändamål var att bilda prester, och utgaf derföre många förträffliga arbeten i de teologiska vetenskaperna. Flera psalmer äro författade af honom. Äfven har han bearbetat den Svenska messasi, ty lian var en grundlig musikas; och då han icke mera sjelf kunde lemna sitt rom för att höra mu9rk, njöt han af att läsa noter. Han dog 1829.

Johan Tobias Sergel var född i Stockholm 1740, -Och hans anlag fér bildhuggeri bemärktes först bland stenhnggarne vid Stockholms slott. Han erhöll ett understöd för en utrikes resa, och fick -derigenom tillfälle att i Italien utbilda sig tiH Sveriges störste bildhuggare. Gustaf III gynnade och älskade honom. -Sergels förnämsta arbeten äro ”Amor och Psyche” och Gustaf III:s staty på skeppsbron i Stockholm. Sergel hade samlat en betydlig förmögenhet och lefde på en lysande.» nästan furstlig fot. Han dog 1814.

En torpareson i Småland kånde en utmärkt håg för rit-ning och målning. Sedan han Öfvat sig att rita på trädensbark i skogen, gaf han sig i lära hos en målare i en småstad. Slutligen bosatte han sig på en bondgård, der han lefde såsom bonde och emellanåt hade förtjenst af målning. En oöfvervinnelig håg att se någonting bättre i konsten drog honom till Stockholm. *Per Hörberg* (f. 1746), så hette han, begaf sig till fots på vägen och ankom till hufvudstaden, der hans ritningar väckte mycken uppmärksamhet hos professorerna vid målareakademien och förvånade sjelfva Gustaf III. Han erhöll derefter understöd af flera gynnare och fick tillfälle att utbilda sin konst. Han har målat ypperliga altartaflor i åtskilliga landskyrkor. Dog 1816.

Återblick: Chapman. Ehrensvärd. Creutz. Gyllenborg. Bellman. Kellgren. Thorild. Oxenstjerna. Adlerbeth. Lehnberg. Lidner. Leopold. Fru Lenngren. Ödmann. Sergel. Hörberg.

*

VII. GUSTAF IV ADOLF.

Hertig Carl af Södermanland tillträdde, efter sin broders död, regeringen, såsom förmyndare för den då fjortonårige Gustaf Adolf. Hertigen var känd såsom en vän af friheten, och hade ingått förbindelser med Jakobinerna i Frankrike. Han var ifrig för Frimurare-orden, som han begagnade till sina hemliga afsigters befrämjande. Baron Gustaf Adolf Reuterholm var hans förtrognaste vän och gunstling. Denne ärelystne och stränge man förmådde hertigen till många åtgärder, hvilka voro stridande mot friheten. Reuterholm var personligt fiendtlig mot Gustaf III och hans vänner. Han hatade och förföljde dessa.

Åtskillige af Gustaf III:s vänner uppgjorde en plan att åter komma till inflytande. Baron Gustaf Mauritz Armfelt var hufvudman för tillställningen och ville förklara konungen myndig, innan han fyllt den lagliga åldern, 18 år.

Ehuru Armfelt aflägsnades såsom minister i Neapel, bedref han sina stämplingar derifrån. Hans förnämsta förtrogna var hoffröken Rudenskiöld. Hertigen, som var förbittrad mot fröken

22*

bark i skogen, gaf han sig i lära hos en målare i en småstad. Slutligen bosatte han sig på en bondgård, der han lefde såsom bonde och emellanåt hade förtjenst af målning. En oöfvervinnelig håg att se någonting bättre i konsten drog honom till Stockholm. *Per Hörberg* (f. 1746), så hette han, begaf sig till fots på vägen och ankom till hufvudstaden, der hans ritningar väckte mycken uppmärksamhet hos professorerna vid målareakademien och förvånade sjelfva Gustaf III. Han erhöll derefter understöd af flera gynnare och fick tillfälle att utbilda sin konst. Han har målat ypperliga altartaflor i åtskilliga landskyrkor. Dog 1816.

Återblick: Chapman. Ehrensvärd. Creutz. Gyllenborg. Bellman. Kellgren. Thorild. Oxenstjerna. Adlerbeth. Lehnberg. Lidner. Leopold. Fru Lenngren. Ödmann. Sergel. Hörberg.

*

VII. GUSTAF IV ADOLF.

Hertig Carl af Södermanland tillträdde, efter sin broders död, regeringen, såsom förmyndare för den då fjortonårige Gustaf Adolf. Hertigen var känd såsom en vän af friheten, och hade ingått förbindelser med Jakobinerna i Frankrike. Han var ifrig för Frimurare-orden, som han begagnade till sina hemliga afsigters befrämjande. Baron Gustaf Adolf Reuterholm var hans förtrognaste vän och gunstling. Denne ärelystne och stränge man förmådde hertigen till många åtgärder, hvilka voro stridande mot friheten. Reuterholm var personligt fiendtlig mot Gustaf III och hans vänner. Han hatade och förföljde dessa.

Åtskillige af Gustaf III:s vänner uppgjorde en plan att åter komma till inflytande. Baron Gustaf Mauritz Armfelt var hufvudman för tillställningen och ville förklara konungen myndig, innan han fyllt den lagliga åldern, 18 år.
Ehuru Armfelt aflägsnades såsom minister i Neapel, bedref han sina stämplingar derifrån. Hans förnämsta förtrogna var hoffröken Rudenskiöld. Hertigen, som var förbittrad mot fröken

22*

Rudenskiöld, lät arrestera henne och döma henne att sdtävotttt*. Armfelt sjelf, som skulle arresteras, undkom, men förklarades i Sverige för fäderneslandets förrädare.

Ett förslag uppgjordes att förmäla den unge konungen med en Rysk prinsessa. Han åtföljde hertigen och Reuterholm till Petersburg, der det säges, att den Ryska prinsessan intagit hans hjerta. Likväl afstod han icke från den fordran, att hans blifvande gemål skulle bekänna den Lutherska läran. Giftermålet blef derföre om intet.

Konung Gustaf IV Adolf (£. 1778) tillträdde sjelf regeringen, då han vunnit laga ålder (den 1 November 1796)* Han valde till gemål prinsessan Fredrika Derotea Wilhelmina af Baden, som säges varit den skönaste drottning, som burit Sveriges krona.

Gustaf Adolfs regering var i början ganska lycklig. En mängd författningar vidtogos till landets bästa. Han återtog Armfelt till nåd, äfvensom fröken Rudenskiöld. Reutcrholm måste resa ur riket, och nedsatte sig i Holstein.

Men Gustaf Adolf, som hade ärft alltför höga begrepp om sina rättigheter, blef missnöjd med den frimodighet, som yrkade på fri yttranderätt och allmän tryckfrihet. På riksdagen i Norrköping år 1800., der konungen lät kröna sig-, vidtog han sådana åtgärder, att åtskilliga adelsmän, ibland hvilka den utmärkte statsmannen och författaren Hans Järta (f. 1774, sedermera laadshöfdmg och chef för riksarchivet) afsade sig adelskapet. Emellan Wenern och Kattegat öppnades e* segelfart, i det Trollhåtte kanal s. å. blef fullbordad.

Gustaf Adolf ansåg med afsky Fransyska revolutionen» Då dess störste hjelte, Napoleon-, genom sina stora bragder vunnit högsta makten i Frankrike och slutligen satt kejsar-„ kronan på «iU hufvud, vägrade Gustaf Adolf

att erkänna honom. När kejsar Napoleon slutligen eröfrade nås tan hela Europa eller åtminstone föreskref det lagar, inbillade sig Gustaf Adolf att ,af Försynen vara bestämd till hans besegrare. För denna inbillning uppoffrade och vågade han allt.

Gustaf Adolf uppretade sålunda emot sig den största makt i Europa. Fransmännen besatte Pommern, så att Sverige derigenom förlorade den andel af Tyskland, som blifvit köpt med Gustaf II Adolfs blod och tretioåriga krigets segrar. En Fransysk armé> anförd af marskalken Bernadotte, förlädes i Danmark* för att derifrån bryta in i Sverige. Denna arme bestod till största, delen af Spanjorer, öfver hvilka markisen af Romana förde ett serskildt befäl. Just som Bernadotte vidtog anstalter för alt verkställa landstigningen i Sverige, hade Spanjorerna i hemlighet öppnat förbindelser med en Engelsk ilotta, som låg i Store Belt och var utskickad för att hindra landstigningen. Den underrättelse, Spanjorerna erhöllo af Engelsmännen, att Napoleon i det Spanska hemlandet störtat konungen från thronen, väckte på en gång deras harm och fosterlandskärlek. Helt oförmodadt samlade sig största delen af Spanjorerna och intog staden Nyeborg på Fyen. Engelska flottan skickade dit sina slupar, och. innan Bernadotte hann att förhindra det med sina öfriga trupper, gingo Spanjorerna ombord och tillintetgjorde sålunda det tillämnade anfallet på Sverige,

Äfven Ryssland hade trädt i förbund med Frankrike, och da Gustaf Adolf vägrade att ingå på Napoleons förslager, inbrölo Ryssarne i Finland 1808, Konungen hade icke träffat tillräckliga försvarsnstil$£r; men folket var honom troget, och kämpade gerna för sin frihet och sitt fädernesland.. IIvarhelst soldaterna fingo strida, stridde de med tappcrhet. En mängd af lysande segrar blefvo vunna, ehuru Ryssarne voro ofvermäktiga. Så segrade Svenskarne vid Siikajoki, vid Revo-lax, vid Lappo, Ala vo, Idensalmi, m. fl. ställen. Vid Or-rawais kämpade de uttröttade Finnarna med fortviflans kraft emot den öfverlägsna fknden, och vunno en dyrköpt seger. Men de förstärkningar, som skulle komma från Sverige, af-sandes oordentligt och sål lag , h vårföre de icke ankommo till sina bestämda orter. Sveaborg, Finlands 6tarkaste fästning, appgafs genom förräderi åt fienden, och slutligen hade Ryssarne hela Finland i sitt våld. De tappra lemningarne af Finska armén drogo sig tillbaka, dels öfver Torneå och dels öfver Åland, öfver den tillfrusna Östersjön. Från klippa tillklippa, fiån isfält till isfält måste de vika, sedan de öfver-allt lemnat blodiga bevis på sin trohet.

Gustaf Adolf uppbådade ett landtvärn, utgörande blomman af Sveriges ungdom. Dessa ynglingar, ulan krigsöfning och utan förnödenheter, skulle skynda till landets försvar; men genom dåliga anstalter förgicks största delen, af hunger, köld och sjukdom. En allmän förtvittan intog landet. Gustaf Adolf ville på inga vilkor foga sig efter omständigheterna. Då uppträdde öfverst-Iöjlnanten Georg Adlersparre och general Carl Johan Adlercreutz för att tillvägabringa en regimentsförändring. Den förre tågade emot Stockholm, i spetsen för de trupper, som varit förlagda mot Norska gränsen. Den sednare arresterade konungen den 13 Mars 1809. Gustaf Adolf affördes till Gripsholm, der han afsade sig sin krona. En riksdag sammanträdde, hvarvid ständerna uppsade honom all tro och lydnad. Men icke blott han, utan äfven hans son, kronprinsen, och öfrige afkomlingar förklarades Sveriges krona förlustige. Den kungliga familjen fördes utom landet.

Återblick: Hertig Carls förmyndare-regering. Armfelts sammansvärjning. Giftermålsförslaget i Ryssland. Konungens förmälning. Gustaf Adolf tillträder regeringen. Hans hat till Napoleon. Krig med Frankrike. Bernadottes befäl mot Sverige. Sverige anfalles af Ryssland. Finska kriget. Segrar och nederlag. Landtvärnet. Gustaf Adolfs afsättning.

*

VIII. CARL XIII.

Gustaf III:s broder, under namn af Caal XIII (f. 1748), blef nu utkorad till konung. Han måste först söka fred ined Ryssland, som hotade sjelfva betfvudstaden med ett anfall. För att förmå Ryssarne till billiga fredsvilkor, önskade man vinna en 6eger. Vid Ratan skulle också en betydlig Rysk hår blifvit tagen, så frarat icke Svenska befälhafvarens oskicklighet förvandlat den väntade segern till vanära. Emellertid måste freden slutas (i Fredrikshamn 1809), och den kostade Sverige hela Finland, som i så många århundraden sam-

\ klippa, fiån isfält till isfält måste de vika, sedan de öfver-allt lemnat blodiga bevis på sin trohet.

Gustaf Adolf uppbådade ett landtvärn, utgörande blomman af Sveriges ungdom. Dessa ynglingar, ulan krigsöfning och utan förnödenheter, skulle skynda till landets försvar; men genom dåliga anstalter förgicks största delen, af hunger, köld och sjukdom. En allmän förtvittan intog landet. Gustaf Adolf ville på inga vilkor foga sig efter omständigheterna. Då uppträdde öfverst-Iöjlnanten Georg Adlersparre och general Carl Johan Adlercreutz för att tillvägabringa en regimentsförändring. Den förre tågade emot Stockholm, i spetsen för de trupper, som varit förlagda mot Norska gränsen. Den sednare arresterade konungen den 13 Mars 1809. Gustaf Adolf affördes till Gripsholm, der han afsade sig sin krona. En riksdag sammanträdde, hvarvid ständerna uppsade honom all tro och lydnad. Men icke blott han, utan äfven hans son, kronprinsen, och öfrige afkomlingar förklarades Sveriges krona förlustige. Den kungliga familjen fördes utom landet.

Återblick: Hertig Carls förmyndare-regering. Armfelts sammansvärjning. Giftermålsförslaget i Ryssland. Konungens förmälning. Gustaf Adolf tillträder regeringen. Hans hat till Napoleon. Krig med Frankrike. Bernadottes befäl mot Sverige. Sverige anfalles af Ryssland. Finska kriget. Segrar och nederlag. Landtvärnet. Gustaf Adolfs afsättning.

*

VIII. CARL XIII.

Gustaf III:s broder, under namn af Caal XIII (f. 1748), blef nu utkorad till konung. Han måste först söka fred ined Ryssland, som hotade sjelfva betfvudstaden med ett anfall. För att förmå Ryssarne till billiga fredsvilkor, önskade man vinna en 6eger. Vid Ratan skulle också en betydlig Rysk hår blifvit tagen, så frarat icke Svenska befälhafvarens oskicklighet förvandlat den väntade segern till vanära. Emellertid måste freden slutas (i Fredrikshamn 1809), och den kostade Sverige hela Finland, som i så många århundraden sam-

\manvuxit med Sverige, under delade faror och ära, lycka och lidanden.

Vid Carl XIII:» antråde till regeringen erhöll Sverige sin nu gällande konstitution. Den regeringsform, riksdagsordning och tryckfrihetslag, som då blefvo antagna, utgöra grunden för vår lagliga frihet*

Carl XIII var förmäld med prinsessan Hedvig Elisabet Charlotta af Holstein-Oldenburg. Emedan de ålderstigna ma» karna icke egde någon arfvinge, utkorades (i Aug. s. å.) prins Carl August af Sonderburg-Augustenburg till Sveriges kronprins och thronföljare. Denne furste, vid hvilken folket fästat sto* ra förhoppningar, bortrycktes dock alltför hastigt på Qvidinge hed i Skåne d. 28 Maj 1810. Efter hans död föreföllo några oroligheter och upplopp inom landet; men de blefvo lyckligt hämmade. På riksdagen i Örebro 1810 utvaldes en ny thronföljare. Den Fransyska marskalken Jean Bagtisfe Jules Bernadotte utsågs att båra Sveriges krona*

Han föddes.i södra Frankrike i staden Pau 1764. Ha» ftjente såsom simpel soldat vid ett Franskt regimentc. Vid Franska revolutionens utbrott var han Sergeant. Men han blef snart genom sina tappra bedrifter befordrad. Han blef öfverste 1792. Följande året var han brigadgeneral och deltog i Fransmännens stora seger vid Fleury 1794. Hans outtröttlighet, hans djerfva mod och lugna klokhet kunde icke undgå att upplyfta honom till de högsta vårdigheter. I Tyskland, liksom i Italien, skördade haA rika lagrar. Han blef krigsminister och derefter riksmarskalk. I Napoleons lysande seger vid Austerlitz var det Bernadotte som med 6ina trupper genombröt Ryska härens center. Han blef efter detta fälttåg hertig och prins af Ponte Corvo. Vi hafva redan anfört, huru Spanjorernas affall på Fyen hindrade honom att beträda Sveriges jord såsom fiende, I spetsen för Svenska hären beträdde han deremot såsom sådan sitt fosterlands. Såsom Svensk kronprins befann sig nemligen Carl Johan (detta namn antog han vid sin ankomst till Sverige) i nödvändighet att vända sina vapen emot Napoleon, hvars herrsklystnad icke mera kände några gränser. Di hela Europa och äfven Sve-rige hotades af Napoleons maktspråk, tillvägabragtes ett stort förbund emellan Europas monarker, som gick ut på att stör* ta Napoleons välde. Företaget skulle utföras med gemensamma krafter. Carl Johan, som, vid ett möte i Åbo med Ryska kejsaren Alexander, slutit sig till de allierade monarkernas sak, afgick med Svenska håren till Tyskland 1813, der han vann segrarna vid Grossberen och Dennewitz. Äfven deltog han uti och afgjorde den stora segern vid

Leipzig.

Då Napoleon, efter dessa förluster och sedan de förbundna härarne inryckt i Frankrike, afsagt sig kronan, skulle Sverige erhålla af Danmark, Frankrikes bundsförvandt, hela Norrige. Danmarks samtycke måste likväl aftvingas genom ett tåg mot Holstein, hvarvid segern vid Bornhöft för-värfvade Svenska vapnen förökad ära. Fred slöts då i Kiel den 14 Januari 1814. Emot Norrige, som Danmark af trådde till Sverige, utbytte detta Svenska Pommern till Danmark.

Norrmännen ville emellertid icke samtycka till fredsfördraget. De höllo ett möte vid Eidswold den 17 Maj 1814, der 4e antogo en konstitution, förklarade sig sjelfståndiga och oberoende, och valde en Dansk prins till konung.

Med sin segerrika hår beslöt Carl Johan derföre att inrycka i Norrige. Efter några smärre drabbningar ingicks konventionen i Moss den 14 Augusti s. å., hvarigenom Sverige och Norrige blefvo förenade under en och samma konung.

Mot slutet af sin regering Öfverlemnade Carl XIII riksstyrelsen åt kronprinsen och afled 1818. Hans gemål dog samma år.

Återblick: Carl XIII:s anträde till regeringen. Träffningen vid Ratan. Finlands förlust. Konstitutionen. Carl XIII:s gemål. Carl August. Bernadotte. Hans födelse. Hans bedrifter i Fransysk tjenst. Kriget i Tyskland mot Napoleon. Kriget med Danmark. Fälttåget mot Norrige. Föreningen. Carl XIII:s död.

*

IX. CARL XIV JOHAN OCH HANS SAMTIDA.

Under C a bl XIV Johans 26-åriga regering åtnjöt Sverige ea oafbruten fred. Bland de författningar, som vidtogos rige hotades af Napoleons maktspråk, tillvägabragtes ett stort förbund emellan Europas monarker, som gick ut på att stör* ta Napoleons välde. Företaget skulle utföras med gemensamma krafter. Carl Johan, som, vid ett möte i Åbo med Ryska kejsaren Alexander, slutit sig till de allierade monarkernas sak, afgick med Svenska hären till Tyskland 1813, der han vann segrarna vid Grossberen och Dennewitz. Äfven deltog han uti och afgjorde den stora segern vid Leipzig.

Då Napoleon, efter dessa förluster och sedan de förbundna härarne inryckt i Frankrike, afsagt sig kronan, skulle Sverige erhålla af Danmark, Frankrikes bundsförvandt, hela Norrige. Danmarks samtycke måste likväl aftvingas genom ett tåg mot Holstein, hvarvid segern vid Bornhöft för-värfvade Svenska vapnen förökad ära. Fred slöts då i Kiel den 14 Januari 1814. Emot Norrige, som Danmark af trådde till Sverige, utbytte detta Svenska Pommern till Danmark.

Norrmännen ville emellertid icke samtycka till fredsfördraget. De höllo ett möte vid Eidswold den 17 Maj 1814, der 4e antogo en konstitution, förklarade sig sjelfståndiga och oberoende, och valde en Dansk prins till konung.

Med sin segerrika hår beslöt Carl Johan derföre att inrycka i Norrige. Efter några smärre drabbningar ingicks konventionen i Moss den 14 Augusti s. å., hvarigenom Sverige och Norrige blefvo förenade under en och samma konung.

Mot slutet af sin regering Öfverlemnade Carl XIII riksstyrelsen åt kronprinsen och afled 1818. Hans gemål dog samma år.

Återblick: Carl XIII:s anträde till regeringen. Träffningen vid Ratan. Finlands förlust. Konstitutionen. Carl XIII:s gemål. Carl August. Bernadotte. Hans födelse. Hans bedrifter i Fransysk tjenst. Kriget i Tyskland mot Napoleon. Kriget med Danmark. Fälttåget mot Norrige. Föreningen. Carl XIII:s död.

*

IX. CARL XIV JOHAN OCH HANS SAMTIDA.

Under C a bl XIV Johans 26-åriga regering åtnjöt Sverige ea oafbruten fred. Bland de författningar, som vidtogos(dr landets hästa under Garl Johans regering var införandet af en ny skolordning och cn ny psalmbok, hvilken förnämligast utarbetades af dåvarande kyrkoherden sedermera erkebiskopen Wallin. En Hofrätt för Skåne och Blekinge inrättades i Chri-stianstad 1821. Vid riksdagen 1834 beslutades och verkställdes den så kallade realisationen, som bestod deruti, att silfver fick utvexlas nr riksbanken mot 2f riksdaler banko för hvar-je silfver-riksdaler eller såkallad specie. Sverige hemsöktes samma år af den förfärliga sjukdom, som under namn af cholera härjande drog öfver de flesta af Europas länder.

Garl Johan blef redan såsom Fransysk general förmäld med Eugenia Bernhardina Desideria, dotter af handlanden Clairy i Marseille. Hon vistades i Frankrike, till dess hon med sin sons brad ankom till Sverige 1823.

Garl Johan behöll inpå sin högsta ålderdom en god helsa och insjuknade först i början af 1844. Han afled den 8 Mars s. å.

Balt tar Bogislaus von Plåten föddes i Pommern 1766. Ifrån sin ungdom egnade han sig åt sjölifvet och blef officerare vid Svenska flottan. I sjöslaget vid Högland blef han hlesserad och fången. Han förde, då han hemkommit ur fångenskapen, befälet på åtskilliga Svenska örlogsfartyg. Sedan han nedsatt sig på ett gods, som han köpt i Westergötland, begynte han tänka på fullbordandet af ett företag, hvarom länge i Sverige varit fråga, nemligen anläggningen af en kanal mellan Wenern och Wettern samt mellan Wet-lern och Östersjön. Det fordradés grefve Plåtens kraftfulla och ihärdiga vilja för att sätta i verket och fullborda detta företag. De ofantliga kostnaderna, tunga för ett fattigt land som Sverige, afskräckte i början rikets ständer. Men Plåten förstod med sådan kraft öfvertyga* dem om kanalens nytta, att arbetet slutligen verkställdes, och utgör en ärofull minnesvård^ af fosterländsk verksamhet. Grefve Platen blef amiral, statsråd och slatligen riksståthållare i Norrige. Han dog 1829, och blef begrafven invid sitt storverk, Göta kanal.

De framsteg på vetenskapernas bana, som Sverige gjort

i sednare tider, hafva väckt det öfriga Europas uppmärksam-hel. Professor Jakob Berzelias (f. 1779) anses for den störste kemist i verlden. Botaniken har, efter Linne', blifvit vidare utvecklad af professor Georg Wahlenherg (f. 1780), biskop C. A. Agardh (f. 1785), professor Elins Fries (f. 1794) m. fl. Såsom matematiker har professor Jöns Svanberg (f. 1771) forvärfvat ett stort namn. Professor Erik Gu^ st af Gei jer (f. 1783), prosten Magnus Brutelius (f. 1786), sekreteraren Anders Magnus Strinnholm (f. 1787), prosten Arvid August Afzelius (f. 1785) och professor Anders Fryxell (f. 1795) äro utmärkte historieskrifvare. Professor Wilhelm Fredrik Palmblad (f. 1788) är Sveriges förnäm* ste geograf. I vitterheten eger Sverige många utmärkta författare. Vi anföre bland dem: biskop Frans Michael Fran-zi'n (f. 1772), erkebiskop Johan Olof Wallin (f. 1779 -}* 1839), biskop Esaias Tegnér (f. 1782), professor Per Henrik Ling (f. 1776 -J- 1840), professor Amadeus A t ter bom (f. 1790), professor Anders Abraham Grafström (f. 1790), professor Christian Erik Fahlcrantz (f. 1790), kungl. bibliotekarien Adolf Ivar Arvidsson (f. 1791), komminister Carl Fredrik Dahlgren (f. 1791 -J- 1844), kungl. sekreter Johan Erik Stagnelius (f. 1793 + 1823), magister Erik Sjöberg, kallad Vitalis (f. 1794 -f 1828), hofmarskalken Bernhard von Beskow (f. 1796), kungl. sekreter Karl Aug. Nicander (f. 1799 -J-1839), lektorn i Borgo Johan Ludvig Runeberg (f. 1803), kapten-löjtnanten Carl August Gosselman (f. 1808 -J- 1843, kyrkoherden Petrus Lwstadius (f. 1802 -J- 1841), rektor Jo* kan Wilhelm Snellman (f. 1806), fru Julia Christina Nyberg, född Svärdström» under namn af Euphrosyne (f. 1785), mamsell Fredrika Bremer (f. 1802), friherrinnan Sq/i von Knorr ing, född Zelowy och fru Emili C ar len, född Smith. Såsom konstnärer hafva professor Johan Niklas Byström (f. 1783), herr Bengt Erland Fogelberg (f. 1787), professor Carl Johan Fahlcrantz (f. 1774), professor Jokam Gustaf Sandberg (f. 1782), hof-intendeuten Fr. Westin (f. 1782), herr Alexander Lawtmus (f. 1783 + 1823), major Olof Johan Södermark (f. 1790) samt grefve Hjalmar Mör-ner (l 1794 + 1837) vunnit ryktbarhet.Carl Johans son OscAn I efterträdde sin fader. Emot hans uppstigande på thronen protesterade Gustaf IV Adolfs son, den så kallade prinsen af Wasa. Till svar på denna protest upphäfde konnng Oscar den lag, som strängt bestraffade all förbindelse och beröring med

den fördrifna konungafamiljen.

Oscar föddes i Paris 1799 och blef 1823 förmäld med prinsessan Josephina Maximiliana Eugenia af Leuchtenberg. Af dessa föräldrar föddes sönerna Carl Ludvig Eugene, hertig af Skåne, 1826, Frans Gustaf Oscar, hertig af Upland, 1827, Oscar Fredrik, hertig af Östergötland, 1829, och Ni-colaus August, hertig af Dalarne, 1831, samt dottren Charlotta Eugenia Augusta Amalia Albertina, 1830.

Återblick: Carl Johans regering. Hans gemål. Hans död. Platen. Utmärkte författare. Oscar I.

*

SVERIGES OMRÅDE UNDER OLIKA TIDER.

Under det hedniska tidehvarfvet, då rikenas gränser voro obestämda, och landskaperna ömsom blefvo eröfrade af oroliga vikingar, och dessutom samma språk, nemligen norräna-målet, bildade ett enda folk af Svenskar, Danskar och Norrmän, kan man icke noggrannt bestämma Sveriges område. På Dana-liolms möte år 951 bestämdes först en gränsereglering emellan de nordiska konungarna. Den Svenske konungen Emund afstod då åt Norrige Bohus län eller, som det då hette, Viken, och ål Danmark Skåne, Halland och Bleking. Denna gränsskillnad stadfästades Vid freden i Konghäll 1100. Wermland räknades då till Sverige, men Herjedalen och Jemlland till Norrige. Erik den Helige utvidgade Sveriges område g$-nom eröfringen af Södra Finland, Birger Jarl tilläde Österbotten , och. Torkel Knutsson Savolax och Karelen. -Matts Kettilmundsson hade inköpt Skåne, Halland och Bleking fråa Danmark, men Magnus Smek afstod dem åter, oaktadt sonen Erik XII segrade i kriget, som fördes derom. Under drotK ning Margaretas regering blef Gottland for Svenska pennin-, gar inlöst, men förenades med Danmark, ehuru Svenskarne* under unionstiden ofla gjorde anspråk på denna ö. På Finska gränsen var ander Sturarges regering oroligt, emedaiv konung Hans uppviglade Ryssarne att inbryta i landet. Knut Posse besegrade dem åtskilliga gånger, och de ledo ett nederlag genom ”Wibergska smällen;” men någon eröfring gjordes, på ingendera sidan, då Svante Sture slöt freden.

Sedan Gustaf I blifvit konung, bibehöll han Sverige vid sitt gamla område, så att han i frederna med Danmark i Brömsebro 1541 icke gjorde anspråk på Skåne, Halland och Bleking, och med Ryssland 1537 och 1557 behöll den ganw la gränsen. Han vägrade att emottaga under sin spira Estland och Liffland, hvilka frivilligt erbjödo sig dertill; men Erik XIV antog deras hyllning, och utvidgade sålunda det Svenska området, ehnra ett långt krig derom begynte. Det ander honom började kriget med Danmark afslatades förstaf Johan III, vid freden i Stettin 1570, dfi Sverige måste bekräfta afsågelsen af Skåne, Halland och Bleking samt Gott-land. På Ryska sidan hade Svenska vapnen bättre framgång, ehuru freden först kom till stånd nnder Sigismund, då Carl IX såsom riksföreståndare afslöt den i Teusina 1595, hvarvid besittningen af Estland bekräftades åt Sverige, men Ryssland fick behålla Kexholms län. Liffiand deremot, som emellertid erkänt Polens öfverherrskap, blef under Carl IX» regering skådeplatsen för kriget, hvilket dock först slutades under Gustaf Adolfs regering genom freden i Stolbo va 1617, deri Ryssland afträdde till Sverige Kexholm och Ingerman-land, så att de stora sjöarna Ladoga och Onega blefvo Sveriges östra riksgräns. Med Polen fortsattes deremot kriget till stilleståndet i Stumsdorf 1629, då Liffland och Preussiska kusteu utmed Östersjön förenades med Sverige. Freden med Danmark i Knäröd, ehuru dyrköpt, förorsakade dock riket ingen annan förlust af dess område än afträdandet af några landsträckor i Lappmarken.

Under tretioåra kriget hade Danmark icke utan afund kunnat åse Sveriges framgångar, och ett krig uppkom sålunda, hvilket slntades genom freden i B r örn sebro 1645, då Sverige erhöll Jemtland, Herjedalen, Gottland och Ösel samt der-tlll Halland på 26 år. Då Westfaliska freden afslöts 1648, bade Sverige förlorat sina besittningar på Preussiska kusten, men erhöll deremot För-Pommern med Stettin och Riigen, Wismar, Bremen och Verden.

Carl X Gustaf tvingade, geuom freden i RoeskiliJe 1658, Danmark att till Sverige afträda Skåne, Halland, Bleking och Bohus län, jemte Trondhjems län samt öarna Bornholm och Hven. Då denna fred bekräftades i

Köpenhamn 1660, erhöll dock Danmark tillbaka Trondlijem och Bornholm.

Under Carl XI fördes väl skarpa krig, men Sverige fick bibehålla sina gränser. Under sin lifstid ingick icke heller Carl XII någon fred, som förminskade rikets område, ehuru fienderna djupt inträngt i landet. Men följderna af hans krigståg visade sig — ehuru gränsen mot Danmark blef bibe-hållen och endast en obetydlig landsträcka på Pommerska gränsen, nemligen distriktet emellan Peene och Oderfloderna samt öarna Wollin och Ysedom, afträddes åt Preussen emot

2 millioner riksdaler — i Sveriges förminskade område vid freden med Ryssland i Nystad 17*1, då Sverige måste afträda till sin östra granne Estland, Liffland, Ingermanland och en del af Wiborgs län. Vid freden i Abo 1743 förlorade Sverige ytterligare till Ryssland allt det land, som låg på andra sidan om Kymmene elf.

Oaktadt sin omvexlande krigslycka bibehöll Gustaf III rikets område oförminskadt, och äfven Gustaf IV Adolf vägrade att ingå en fred, som skalle kostat någon af Sveriges besittningar. Carl XIII måste afsluta den olyckliga freden i Fredrikshamn 1809, hvarigenom Torneå elf blef gränsen mot Ryssland, som sålanda erhöll hela Finland och dertiU Åländska öarna. I frederna med Danmark i Jönköping 1809 och med Frankrike i Paris 1810 fick Sverige behålla sina gränser

i vester och söder. Men i freden med Danmark i Kiel 1814 afträddes Pommern och de öfriga Ty9ka orterna åt Danmark, och Sverige skulle deremot erhålla Norrige: men föreningen med detta rike måste vinnas med vapen i hand. Konventionen i Moss ingicks den 14 Augusti s. å., då Norrige förklarades för ett sjelfständigt rike och antog Sveriges konung åf-ven till sin, så att båda rikena endast äro förenade till gemensamt försvar emot utländska fiender.

*

CHRONOLOGISK ÖFVERSIGT ÖFVER LUTHERSKA TIDEHVARFVET.

Gustaf I. Föddes d, 12 Maj 1496, Vald till riksföreståndare d. 24 Aug. 1521 i Wadstena. Konung d. 7 Juni 1523, i Strengnäs. Krönt d. 12 Jan. 1528, i Upsala. Död d. 29 Sept. 1560, iSlockolm. Begrafven i Upsala domkyrka d. 21 Dec. s. å. — Befrielsekriget slutades med intåget i Stockholm d. 23 Juni 1523. Det nya kriget mot Christiern tyrann 1531, 2. Kriget med Liibeck 1534. Fred i Köpen* hamn 1536. Krig med Ryssland 1554. Fred i Moskwa d.

2 April 1557. Konungamötet och förbundet i Brömsebro 1541. — Upproren i Dalarne och Westergötland 1524 —1529. Dackefejden 15412, 3. Reformationens början 1523. Westerås riksdag och recess Juni 1527. Biskop Brask död 1538. Olaus Petri f. 14*97, -j- 1552- Laurentius Petri f. 1499, erkebiskop 1531, -{- 1573. Erkebiskop Johannes Magnus -J- 1544. Arfföreningen i Örebro d. 4 Jan. 1540, och i Westerås d. 18 Jan. 1544. — Gemåler: Cathrina af Sachsen-Lauenburg, f.

1513, förmäld 1531, -J- 1535; Margareta Leijon hufvud, f.

1514, förmäld 1536, 1551; Cathrina Stenbock f. 1536, förmäld 1552, -J- 1621. Barn: Erik f. 1533, Johan f. 1537, Cathrina f. 1539, Cecilia f. 1540, Magnus f. 1542 -j- 1595, Carl f. o. -J- 1544, Anna t 1545, Sten f. 1546 f 1549, Sofia f. 1547, Elisabet f. 1549, Carl f. 1550.

Erik XIV. Föddes i Stockholm d. 15 Dec. 1533. Hertig af Småland 1557. Konung d. 30 Sept. 1560% Krönt d.

29 Juni 1561, i Upsala. Fången d. 29 Sept 1568. Afsatt d. £5 Jan. 1569. Afled d. 26 Febr. 1577. Begrafven i Westerås d. 13 Mars s. å. — Krig med Polen 1561. Med Danmark och Liibeck 1563. Sjöslagen vid Öland d. 31 Maj o. 12 Aug. 1564. Slaget vid Öland d. 26 Juni. 1566. Clas Christersson Horn -J* d. 9 Sept. 1566. — Hertig Johan fången d. 26 Aug. 1563. Frigifven d. 8 Ofot. 1567. Sture-roorden d. 24 Maj 1567. — Gemål: Cathrina Månsdotter f. 1549, förmäld d. 4, krönt d. 5 Juni 1568, död 1612.Barn: Gustaf f. 1568 -J- 1607, Sigrid gift med Henrik Clas-son Tott och sedan med Nils Nilsson Natt och Dag.

Johain III. Föddes på Stegeborg d. 21 Dec. 1537. Hertig af Finland 1556. Utropad till konung d. 29 Sept 1568. Krönt d. 10 Juli 1569. Död i Stockholm d. 17 Nov. 1592. Begrafven i Upsala d. 1 Febr. 1594. — Stettinska fördraget med Danmark 1570. Krig med Ryssland 1571. Stillestånd 1583, förlängd t till 1590, då kriget åter utbröt. Sigismund» konungaval i Polen 1587. — Johan antager katolska läran d. 16 Maj 1578. Lithurgien påbjndes 1582. Mötet i Reval 1589. Pontus De la Gardie -J- 1585. — Gemåler: Catharina Jagellonica förmäld 1562 i Wilna, krönt 1569 i Upsala, död 1583. Gunilda Bjelke född 1568, förmäld och krönt 1585, död 1597 på Bråborg. Barn: Isabella, f. 1564 -j- 1566; Sigismund, f. 1566; Anna, född i Eskilstuna 1568, död i Marienberg 1525; Johan, f. 1589, hertig af Finland 1590, afsade sig sin rätt till kronan 1604, hertig af Östergötland 1606, död på Bråborg 1618, förmäld med Carl IX:s dotter Maria Elisabet.

Sigismund. Föddes på Gripsholm d. 20 Juni 1566. Kronprins af Sverige 1569. Konung i Polen d. 9 Aug. och krönt i Krakau d. 27 Dec. 1587. Konung i Sverige 1592. Krönt d. 19 Febr. 1594 i Upsala. Afsatt d, 19 Mars 1600, i Linköping. Död d. 30 April 1632. — Fred med Ryssland slöts i Teusina d. 14 Maj 1595. — Upsala möte d. 25 Febr. 1593. Striden vid Stegeborg d. 9 Sépt., slaget vid Stångebro d. 25 Sept. 1598. — Gemåler: Anna af Österrike, f. 1573, förmäld 1592, krönt 1594, död 1598; Constantia, f. 1588, förmäld 1605, död 1631. Barn: Uladislaus Sigismund, kronprins i Sverige, f. 1595, utesluten från Svenska kronan 1600, konung i Polen 1632, död 1648; Johan Casimir, f. 1609, kardinal, sedermera konung i Polen 1648, afsade sig regeringen 1668, död i Frankrike 1672; Johan Albert, kardinal och biskop i Krakau, f. 1612 -J» 1634; Carl Ferdinand9 biskop i Breslau, f. 1613 + 1655.

Carl IX. Föddes i Stockholm d. 4 Okt. 1550. Hertig

afaf Södermanland 1560. Riksföreståndare 1592—1594. Any© riksföreståndare d. 19 Mars 1600, i Linköping. Konung d. 22 Mars 1604, i Norrköping. Krönt d. 15 Mars 1607, i Upsala. Död d. 30 Okt. 1611, i Nyköping. Begrafven d. 16 April 1612, i Strengnäs. — Det LifHändska kriget mot Polen börjas 1600. Jakob De la Gardies och Gyllenhjelms fångenskap 1601. Slaget vid Kerkholm d. 17 Sept. 1605. De la Gardies tåg till Ryssland 1610. Krig med Danmark 1611.

— Göteborgs anläggning 1607. — Gemåler: Maria af Pfalz, f. 1562, förmäld i Heidelberg 1579, död i Eskilstuna 1589; Christina af Holstein, f. 1573, förmäld i Nyköping 1592, död 1625 på Gripsholm. Barn: Margareta Elisabet, Elisabet, Sabina och Ludvig, döda i barndomen; Cathrina, f. i Nyköping 1584, förmäld 1615 med pfalzgrefven Johan Casimir af Zweybriicken* afled i Westerås 1638; Gustaf, Maria och Christina, döda i ungdomen; Gustaf Adolf f. 1594; Maria Elisabet, f. 1596, förmäld 1612 med Johan Ill:s son hertig Johan af Östergötland, död barnlös 1618 på Bråborg; Carl Filipt f. i Rewal 1601, hertig af Södermanland 1610, kallad till czar i Ryssland 1611, afsade sig 1614 denna värdighet, som han aldrig tillträdde, död i Narva d. 25 Jan. 1622.

Gustaf II Adolf. Föddes i Stockholm d. 9 Dec. 1594. Kronprins I600s. Hertig af Westmanland 1610. Konung d. 31 Okt. 1611. Myndig d. 26 Dec. s. å. Krönt d. 12 Okt. 1617 i Upsala. Stupade vid Lutzen d. 6 Nov. 1632. Begrafven i Riddarholmskyrkan i Stockholm d. 22 Jau. 1634.

— Slaget vid Wittsjön d. 11 Febr. 1612. Freden i Knäröd d. 18 Jan. 1613. Fred i Stolbova d. /27 Febr. 1617. Rigas eröfring d. 16 Sept. 1621. Slaget vid Dirschau d. 8 Aug. 1627. Slaget vid Stum d. 17 Juni i6£9. StiUeståndet i Stumsdorf d. 26 Sept. s. å. Guktaf Adolfs afsked från ističnderna d. 20 Maj 1630. Landstigning i Tyskland d. 24 Juni s. å. Slaget vid Leipzig d. 7 Sept. 1631. öfvergången öfver Lecb d. -5 April 1632. Slaget vid Lutzen d. 6 Nov. s. å. — Svea Hofrätt inrättades 1614. — Gemål; Maria Eleonora af Brandenburg, f. i Königsberg 1599, förmäld d. 25

och krönt d. 28 Nov. 1620, i Stockholm, död dersammastä-des d. 18 Mars 1655. Barn: tvenne späda döttrar, födda och döda 1621 och 1624; Christina> f. 1626.

Christina. Föddes d. 8 Dec. 1626. Besteg Svenska thro-nen 1632. Myndig förklarad d. 7 Dec. 1644. Krönt i Stockholm d. 20 Okt. 1650. Nedlade regeringen d. 6 Juni 1654, i Upsala. Afsvor Lutherska läran d. 3 No v. 1655, i Innsbruck , och antog namnet Christina Alessandra. Besökte Sverige åren 1660 och 1666. Död i Rom d. 19

April 1689. Begrafven i St. Peters-kyrkan derstädes d. 2 Maj s. å. — Förmyndare-regeringen 1632—1644. Slaget vid Nördlingen d. 4 Sept. 1634. Vid Dömitz d. 12 Okt. 1635. Wittstock d. 4 Okt. 1636. Leipzig d. 23 Okt. 1642. Sjöslaget mellan Femern och Laaland i Juli 1644. Slaget vid Jankowitz d. 24 Febr. 1645. Freden i Brömsebro d. 13 Aug. 1645. Westfaliska freden d. 14 Okt. 1648. Johan Baner befälhafvare till d. 10 Maj 1641. Lennart Torstensson befälhafvare till d. 4 Dec. 1645. Derefter Wrangel och Königsmark. Prins Carl Gustaf generalissimus i Juli 1648. Oxenstjerna director foederis evangelici 1633. — Göta Hofrätt inrättades 1634, Postverket 1636, och Kommers-kollegium 1637.

Carl X Gustaf var son af Pfalzgrefven Johan Casimir af Zweibriicken (född 1589, hertig af Stegeborg 1651, död 1652) och Carl IX:s dotter Catharina. Bland deras sju barn föddes sonen. Carl Gustaf 1622; Maria Euphrosyna 1625, (förmäld med Magnus Gabriel De la Gardie 1647, död 1687); och Adolf Johan d. 11 Okt. 1629 (blef riksmarskalk 1653, generalissimus 1657, död pä Stegeborg d. 14 Okt. 1689). Carl X Gustaf föddes i Nyköping d. 24Nov. 1622. Utnämnd generalissimus d. 23 Maj 1648. Vald till thronföljare d. 10 Mars 1649. Konung förmiddagen och krönt eftermiddagen den 6 Juni 1654. Död d. 13 Febr. 1660 i Göteborg. Begrafven d. 4 Nov. s. å. i Riddarholmskyrkan. — Krig med Polen och Ryssland 1655. Garl Gustaf erkänd konung i Polen d. 16 Okt. s. å. Slaget vid Warschau d. 18, 19 och 20 Juli 1656. Danéka kriget 1657. Eröfringen af Fredriks-udde d. 24 Okt. s. å. Tåget öfver Lille Belt d. 27 Jan. ochöfver Store Belt d. 6 Febr. 1658. Fred i Roeskilde d. 18 i samma månad. Kriget utbröt ånyo d. 5 Aug. Köpenhamns belägring började s d. 11 Aug. Sjöslaget i Öresand d. 29 Okt. Stormen mot Köpenhamn d. 10 Febr. 1659. Nederlaget på Fyen d. 14 Nov. s. å. — Palmstruchska banken 1656. — Gemål: Hedvig Eleonora af Holstein Gottorp, f. 1636, förmåld d. 24 och krönt d. 26 Okt. 1654. Regen-tinna från 1660 till 1672, äfven§om några månader 1697. Död d. 14 Nov. 1715. Son: Carl XL

Carl XI. Föddes d. 24 Nov. 1655 i Stockholm. Konung 1660. Fullmyndig d. 18 Dec. 1672. Krönt d. 28 Mars 1675, i Upsala. Död i Stockholm d. 5 April 1697. Begrafven i Riddarholmskyrkan d. 24 Nov. s. å. — Freden i Oliva d. 3 Maj 1660. Freden i Köpenhamn d. 6 Juni s. å. Freden i Kardis d. 2 Juli 1661. Förbundet med Frankrike d. 14 April 1672. Danska krigsförklaringen d. 2 Sept. 1675. Slaget vid Fehrbellin d. 18 Juni 1675. Danskarnes landstigning i Skåne d. 30 Juni 1676. Slaget vid Halmstad d.

17 Aug. och vid Lund d. 4 Dec. s. å. Vid Landskrona d. 14 Juli 1677. , Freden i Lund d. 26 Sept. 1679. — Lunds akademi inrättas 1668. Banken s. å. Reduktionen och indelningsverket 1680. Enväldets införande 1680 och 1693. Carlskronas anläggning 1680. Kyrkolagen 1686. — Gemål: Ulrika Eleonora af Danmark, född i Köpenhamn d. 11 Dec. 1656, förlofvad 1675, förmäld d. 6 Maj 1680 på Skottorp i Halland, krönt d. 25 Nov. 1680 i Stockholm, död på Carl-berg d. 26 Juli 1693. Barn: Hedvig Sofia, f. i Stockholm 1681, förmäld med hertig1 Fredrik af Holstein Gottorp 1698, död 1708; Carl XII, f. 1682; Gustaf, Ulrik, Fredrik och Carl Gustaf, döda i sin späda barndom; Ulrika Eleonora, f. 1688.

Carl XII. Föddes d. 17 Juni 1682. Konung d. 5 Apr. 1697. Fullmyndig d. 27 Nov. och krönt d. 14 Dec. s. å. Skjuten d. 30 Nov. 1718. Begrafven i Riddarholmskyrkan d. 26 Febr. 1719. — Landstigningen på Seeland d. 4 och freden i Traventhal d. 18 Aug. 1700. Slaget vid Narva d.

30 Nov. s.å. öfvergången af Duna d. 20 Juni 1701. Sla-' get vid Ciissow d. 20 Juli 1702. Vid Pultusk d. 1 Maj 1703. Stanislaus Leczinski konung d. 30 Juli 1704. Slagel vid Gemauerthof d. 26 Juli 1705. Vid Frauenstadt d. 14 Sept. 1706. Freden i Altranstadt d. 25 Sept. s. å. Slaget vid Holofzin d. 4 Juli 1708. Vid Liesna d. 28 Sept. g. å. Vid Pultava d. 27 Juni 1709. Vid Helsingborg d. 28 Febr. 1710. Gadebusch d. 20 Dec. 1712. Kalabaliken vid Bender den 1 Febr. 1713. Riksdag i Sverige s. å. Carl XII ankommer till Skåne d. Dec. 1715.

Ui>rika Eleonora. Föddes i Stockholm d. 23 Jan. 1688. Förestod regeringen åren 1713 och 1714. Vald till regerande drottning d. 21 Febr. 1719. Krönt i Upsala d. 17 Mars s. å. Afsade sig regeringen i rådet d. 22 och inför ständerna d. 29 Febr. 1720. Förde regeringen under konung Fredriks frånvaro 1731 och sjukdom 1740. Dog af kopporna d. 24 Nov. 1741. Begrofs i Riddarholmskyrkan d. 1 Dec. 1742. — Ryssarnes härjningar sommaren 1719. — Ulrika Eleonora förmäldes den 24 Nov. 1715 med

Fredrik I af Hessen - Cassel. Föddes den 28 April 1676. Trådde 4 Svensk tjenst 1715, och blef efter konung

Carls död generalissimus. Konung d. 24 Mars 1720. Krönt d. 3 Maj s. å. Regerande landlgrefve i Hessen-Cassel 1730. Död d. 25 Mars 1751. Begrafven d. 27 Sept. s. å. i Riddarholmskyrkan. — Fred med Danmark på Fredriksborg d. 3 Juni 1720. Med Ryssland i Nystad d. 30 Atig. 1721. Sverige biträder Hannoverska alliansen 1727. Allians med Frankrike' 1735. Med Ryssland s. å. Krig med Ryssland 1741. Slaget vid Willmarstrand d. 3 Sept s. å. Freden i Abo d. 7 Aug. 1743. Dalupproret 1743. ThronföljareValet d. 23 Juni s. å. Allmänna lagen 1734. Vetenskaps-akademien instiftad 1739. Målare-akademien 1735. Sveaborg anlågges 1749.

— Gemåler: Lovisa Dorotta af Preussen, f. 1680, förmäld 1700, död 1705; Ulrika Eleonora af Sverige.

Adolf Fredrik, hertig af Holstein. Föddes d. 14 Maj 1710 på Gottorp. Föräldrar: hertig Christian August och Albertina Fredrika af Baden-Durlach. Biskop af Liibeck 1727. Administratör öfver Holstein från 1739 till 1745. AnländeItU'Stockholm d. 14 Okt. 1743. Generalissimus 1747. Afsade sig biskopsdömet Liibeck 1750. Konung 1751. Krönt d. 26 Nov. s. å. Afled d. 12 Febr. 1771. Begrofs d. 30 Juli s. å. i Riddarholmskyrkan. — Sverige deltog i sjuånga kriget från 1757 tills freden slöts i Hamburg d. 22 Maj 1762.

— Nya stylen infördes 1753. Samma år stiftades Vitterhetsakademien. Braheska sammansvärjningen 1756. — Gemål: Lovisa Ulrika af Preussen, f. d. 24 Juli 1720, förmäld d. 18 Aug. 1744, krönt d. 26 Nov. 1751, död på Svartsjö d. 16 Juli 1782. Barn: Gustaf, f. 1746; Carl9 f. 1748; Fredrik Adolf hertig af Östergötland, f. d. 7 Juli 1750, dödiMont-pellier d. 12 Dec. 1803: Sofia Albertina, f. d. 20 Sept. 1767, abbedissa i Quedlinburg 1787, död d. 17 Mars 1829.

Gustaf III. Föddes i Stockholm d. 30 Jan. 1746. Kronprins 1751. Konung 1771. Krönt d. 29 Maj s. å. Skjuten ,d. 16 och död d. 29 Mars 1792. — Krig med Ryssland 1788. Slaget vid Högland d. 17 Juli. Danskarnes infall i Bohus län i Aug. Nederlaget vid Svensksund d. 24 Aug. 1789. Striden vid Walkiala 1790. Reträtten från Wiborg d; 3 Juli.» Segern vid Svensksund d. 9 Juli. Freden i Werälä d. 14 Aug. s. å. — Regiments-förändringen d. 19 Aug. 1772. Förenings- och säkerhetsakten 1789. Svenska akademien inrättades d. 20 Mars 1786. — Gemål: Sofia Magdalena af Danmark, f. 1746, förlofvad 1751, förmäld d. 4 Nov. 1766, krönt d. 29 Maj 1772. Död d. 21 Aug. 1813. Barn: Gustaf Adolf f. 1778; Carl Gustaf hertig af Småland, f. 1782, död följande året.

Gistaf IV Adolf. Föddes i Stockholm d. 1 Nov. 1778. Konung 1792. Fullmyndig d. 1 Nov. 1796. Krönt <L 3 April 1800. Afsatt d. 13 Mars 1809. Död d. 7 Febr. 1837 i St. Gallen. — Krig mot Frankrike 1805. Pommern intages af Fransmännen 1807. Ryska kriget utbryter d. 21 Febr. 1808. Slaget vid Siikajo^j d. 18 April. Vid Revolax d. 27 April. Lappo d. 14 Juli. Alavo d. 17 Aug. Orrawais d. 14 Sept. Idensalmi d. 27 Okt. s. å. — Trollhä t te-kanal färdig 1800. Riksdag i Norrköping 1800. — Gemål: Fredrika Dorotea Wilhelmina af Baden, f. d. 12 Mars 1781, förmäldd. 11 Okt. 1797, afled d. 25 Sept. 1826. Barn: Gustaf', f. d. 9 Nov. 1799. Österrikisk fältmarskalk, förmäld 1830; Sofia, f. 1801, storhertiginna af Baden; Amalia Maria C karlotta, f. 1805; Cecilia, f. 1807, storhertiginna af Oldenburg, död 1844.

Carl XIII. Föddes d. 7 Okt. 1748. Hertig af Södermanland 1772. Riksföreståndare 1792—1796 och 1809 från d. 13 Mars till d. 10 Maj, då han blef konnng. Kröntes d. 29 Juni s. å. Dog d. 5 Febr. 1818. — Slaget vid Rathan d. 19 Aug. 1809. Freden i Frcdrikshamn d. 17 Sept. s. å. Fred med Frankrike d. 6 Jan. 1810. Fransmännen inrycka i Pommern 1812. En Svensk armé öfversändes till Pommern 1813. Slaget vid Groos-Beeren d. 23 Aug. Vid Dennevitz d. 6 Sept. Vid Leiptfg d. 16—20 Okt. Vid Bornhöft d. 7 Dec. s. å. Fred i Kiel d. 14 Jan. 1814. Svenskarne inbryta i Norrige d. 30 Juli. Konventionen i Moss d. 14 Ang. s. å.

— Carl August, thronföljare d. 28 Aug. 1809. Död d. 28 Maj 1810. Carl Johan kronprins d. 21 Aug. s. å. Mötel i Åbo i Aug. 1812. Götha kanal börjar anläggas 1810. — Gemål: Hedvig Elisabet Charlotta af Oldenburg, f. d. 21 Mars 1789, förmäld d. 7 Juli 1774, krönt d. 29 Juni 1809. Död d. 20 Juni 1818.

Carl XIV Johan. Föddes den 26 Jan. 1764 i Pau i Frankrike. Soldat d. 2 Sept. 1780. Korporal d. 16 Juni 1785. Underofficer d. 21 Juni 1786. Regi men ts-adjatant d. 7 Febr. 1790. Löjtnant i Nov. 1791. Följande året kapten, öfverste och befälhafvare för en halfbrigad. Brigad-general 1793. Prins af Ponte-Corvo 1806. Befälhafvare öfver den arme som skulle eröfra Sverige 1807. Svensk thronföljare d. 21 Aug. 1810. Svenska arméernas befälhafvare

i krigen 1813 och 1814. Konnng 1818. Krönt d. 11 Maj s. å. Död d. 8 Mars 1844. — Nya Psalmboken införd 1819. Nya Skolordningen 1820. Hofrätten i Christianstad s. å. Göta kanal öppnad 1833. Realisationen verkställd 1834.—Gemål: Eugenia Bernhardina Desideria, född i Marseille d. 8 Nov. 1781, förmäld d. 16 Aug. 1798, drottning 1818, krönt d. 21 Aug. 1829. Son: Oscar, f. 1799.Oscar I. Föddes den 4 Juli 1799. Konung d. 8 Mars 1844. Krönt d. 28 Sept. s. å. Förmäld d. 19 Juni 1823 med Josefina Maximiliana Eugenia Napoleona af Leuchten-berg, prinsessa af Bologna, född d. 14 Mars 1807. Barn: kronprinsen Carl Ludvig Eugene, f. d. 3 Maj 1826; hertigen af Upland Frans Gustaf Oscar, f. d. 18 Juni 1827; hertigen af Östergötland Oscar Fredrik, f. d. 21 Jan. 1829; prinsessan Charlotta Eugenia Augusta Amalia Albertina, f. d. 24 April 1830, samt hertigen af Dalarna Nicolaus August, f. d. 24 Aug. 1831.

*